

EN GÜZEL ÖRNEĞİN EN GÜZEL ÖRNEKLERİ

SAHÂBE İKLİMİ

3

82 İL 82 SAHÂBÎ

Muhammed Emin YILDIRIM

SIYER
YAYINLARI

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

 SiYER
YAYINLARI

Siyer Yayınları: 143
Siyer: 106

Eser Adı
Sahâbe İklimi - 3

Yazar
Muhammed Emin Yıldırım
m.eminsiyervakfi@hotmail.com

Editör
Muhammed Ali Alioğlu
muhammedali74@gmail.com

Son Okuma
Mehmet Emin Demir
Hüseyin Yıldırım

İç Tasarım
Mevlüt Sami Ertem

Kapak
Muhammed Onur Özçelikçi

Baskı
Gül Mat. Matbaacılık Yayıncılık San. Tic. A.Ş.
Maltepe Mah. Fazıl Paşa Cad. No:8/4
Topkapı-Zeytinburnu/İstanbul • Tel.: 0212 577 79 77
Sertifika No: 34712

Cilt
Karacalar Cilt San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0212 445 97 37 - 38

1. Baskı: Temmuz 2019
ISBN: 978-605-7689-06-1

Bağlar Mh. 24. Sk. No: 10/A Güneşli Bağcılar/İstanbul
Tel & Fax: (0212) 544 76 96 – (0212) 544 58 46 • **Gsm:** (0554) 930 07 04
Sertifika No : 22574
www.siyeryayinlari.com | sats@siyeryayinlari.com

EN GÜZEL ÖRNEĞİN
EN GÜZEL ÖRNEKLERİ

SAHÂBE İKLİMİ

82 İL 82 SAHÂBÎ

Muhammed Emin YILDIRIM

 SiYER
YAYINLARI

Muhammed Emin Yıldırım

1973 yılında Erzurum-Horasan'da dünyaya geldi. İlkokulu bitirdikten sonra, orta ve lise eğitimi yıllarında bir yandan da medresede Arapça ve temel İslâmî ilimler alanlarında dersler almaya başladı. Ardından 1989'da İstanbul'a gelerek İslâmî ilimlerdeki eğitimine devam etti. 1999 ile 2004 yılları arasında Mısır'da Arapça ve İslâmî ilimleri de kapsayan eğitim çalışmalarında bulundu.

1995 yılından itibaren düzenli olarak haftalık dersler vermeye başladı. Bilâhare bu dersleri, Hikmet Vakfı'nda ve Hikmet Derneği'nde sürdürdü.

Ekim 2010'da İstanbul'un Eyüp semtinde tarihi Zekâi Dede Konağı'nda faaliyetlerine başlayan Siyer Araştırmaları Merkezi'nin kurulmasına öncülük etti. Her hafta cumartesi günleri düzenli olarak söz konusu merkezde "Siyer ve Sahâbe" konulu halka açık dersler vermektedir. Bu derslerin tamamı www.siyertv.com internet sitesinden yayınlanmaktadır.

Siyer alanında araştırma ve eğitim çalışmalarına devam eden Muhammed Emin Yıldırım, evli ve üç çocuk babasıdır.

Yayınlanmış Eserleri

- İbadetin Beyni Dua (2002)
- İnsanî İlişkilerde İlâhî Ölçü (2004)
- Vahyi Hayata Taşımak (2005)
- Alemlere Rahmet Hz. Muhammed (sas) (2006)
- Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız? (2007)
- Dârü'l-Erkam, Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi (2008)
- Hz. Peygamber'in (sas) Albümü (2010)
- Siyer Atlası (Tahkik ve Notlandırma) (2010)
- Efendimiz'i Sahâbe Gibi Sevmek (2011)
- Risâlet Davasının Annesi Hz. Hatice (2011)
- Efendimiz'in (sas) Havârisi ve İhlâs Abidesi Zübeyr b. Avvâm (2011)
- İnsanlığın Kurtuluşu Hac, Ömrün Bereketi Umre (2011)
- Yaşayan Şehit/Şehîdü'l-Hayy Talha b. Ubeydullah (2012)
- Ümmetin Emîni Ebû Ubeyde b. Cerrâh (2012)
- Arslan Pençesi, Hamâset Kahramanı/Sa'd b. Ebî Vakkâs (2013)
- Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler (2014)
- En Güzel Örneğin (sas) En Güzel Örnekleri (r.anhum) (2015)
- Suffa Meclisleri - Siyer Dersleri (2016)

- Neden ve Nasıl Siyer Öğrenmeliyiz ? (2018)
- Tarihi ve Sosyal Yapısıyla Siyer Coğrafyası (2018)
- Görev ve Yetkileri Açısından Hz. Peygamber (sas) (2018)
- Suffa Meclisleri -Sahâbe Dersleri (2018)
- Muhteşem Ahlâk-1 / Evlilik Ahlâkı (2019)

“Kişi sevdiki ile beraberdir”

*Nebevî beyanının bir gereği olarak bu dünyada sevmeye gayret eden,
ahirette de o en güzel örneklerle beraber olmayı umut eden tüm
Peygamber ve Sahâbe sevdalılarına ithaf olunur...*

ÜÇÜNCÜ CİLTTE ADI GEÇEN SAHÂBÎLER VE İLLER

- HZ. ABDULLAH B. AMR (ra) / 335 ❦ Çankırı ❦
HZ. ABDULLAH B. ÖMER (ra) / 163 ❦ Düzce ❦
HZ. ABDULLAH B. ZÜBEYR (ra) / 249 ❦ Amasya ❦
HZ. ABDURRAHMAN B. AVF (ra) / 189 ❦ Siirt ❦
HZ. ALÎ b. EBÎ TÂLÎB (ra) / 363 ❦ Tunceli ❦
HZ. EBÛ EYYÛB EL-ENSÂRÎ (ra) / 305 ❦ İstanbul ❦
HZ. ENES B. MÂLİK (ra) / 419 ❦ Burdur ❦
HZ. ERKAM B. EBÎ'L-ERKAM (ra) / 137 ❦ Aydın ❦
HZ. ESMÂ BİNT YEZÎD (r.anhâ) / 543 ❦ Trabzon ❦
HZ. FEDÂLE B. UBEYD (ra) / 519 ❦ Yalova ❦
HZ. HÂLİD B. VELİD (ra) / 275 ❦ Diyarbakır ❦
HZ. HÜSEYİN B. ALÎ (ra) / 391 ❦ Bingöl ❦
HZ. NUAYMÂN B. AMR (ra) / 493 ❦ Rize ❦
HZ. OSMAN B. MAZ'ÛN (ra) / 443 ❦ Osmaniye ❦
HZ. SAFVÂN B. MUATTAL (ra) / 65 ❦ Adıyaman ❦
HZ. ŞÜRAHBİL B. HASENE (ra) / 87 ❦ Kilis ❦
HZ. TALHA B. UBEYDULLAH (ra) / 109 ❦ Sivas ❦
HZ. UKKÂŞE B. MİHSAN (ra) / 467 ❦ Kahramanmaraş ❦
HZ. ÜMMÜ HARÂM BİNT MİLHAN (r.anhâ) / 43 ❦ Kıbrıs ❦
HZ. ZEYNEB BİNT CAHŞ (r.anhâ) / 19 ❦ Karabük ❦
HZ. ZÜBEYR B. AVVÂM (ra) / 221 ❦ Tokat ❦

**İnfak Kahramanı Annemiz
ZEYNEB BİNT CAHŞ**

Radiyallahu Anhâ

﴿ Karabük ﴾

أَسْرَعُكُمْ لِحُوقًا بِي أَطُولُكُمْ يَدًا

Efendimiz (sas) Zeyneb validemizi kastederek şöyle buyurmuştu:

“Sizin kolu en uzun olanınız (yani sadaka vermede en cömert olanınız) bana daha çabuk kavuşacak.”

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2518)

“Ben Rabbimin huzuruna geride bir şeyler kalmış olarak gitmek istemiyorum.”

Zeyneb Bint Cahş (r.anhâ)

(İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 116)

Adı: Zeyneb bint Cahş

Anlamı: Ziyetli ve süslü hanım

Künyesi: Ümmü Hakem/Hakem'in annesi

Lakabı: Ümmü'l-Mesâkîn/Yoksulların annesi

Baba Adı: Cahş b. Riyab b. Ya'mer

Anne Adı: Ümeyme bint Abdülmuttalib

Kabilesi: Ümeyyeoğulları'nın halefleri/Mekke

Doğum Yeri: Mekke

Doğum Yılı: N. Öncesi, 22/ Milâdî, 588

İslâm'a Girişi: Nübüvvetin ilk günleri

Sohbet Süresi: 23 yıl

Rivayeti: 11

Eşi/Eşleri: Zeyd b. Hârise, Muhammed b. Abdullah (sas)

Vefat Yeri: Bakî' Kabristanlığı/Medine

Vefat Yılı: Hicrî, 20/Milâdî, 641
Vefat Yaşı: 53

İnfak Kahrama ZEYNEB BİNT CAHŞ

(Radiyahallahu Anhâ)

Rabbimize binlerce hamdolsun ki, bizi “82 İl 82 Sahâbî” projesinin yarısına 41. programına/dersine kavuşturdu. Adana’da Hz. Ebû Bekir ile başlayan yolculuk, Karabük’te Hz. Zeyneb validemiz ile devam edecek; Mevla hayırlarla hitama da erdiresin inşallah...

Projenin amacı, belirlediğimiz bir kısım sahâbenin rehberliğinde şu geçici dünyadan, kalıcı hayatımıza müspet manada etki edecek bir şeyler yapabilmek için kulluğu onlardan öğrenmek... Sahâbe nesli en ideal, en kâmil, en doğru nesil oldukları için, onların ayak izlerini takip ederek yürümeye çalışmak...

Karabük’ün nasibi Hücre-i Saâdet’ten bir annemiz oldu. Sebebine gelince, elin/başkalarının emeği ile değil; kendi elinin emeğiyle alınının teriyle geçinmeye çalışan insanların çok olduğu bu topraklarda, Asr-ı Saâdet’te böyle bir hususiyetle öne çıkan biri anlatılmalıydı. Zeyneb bint Cahş validemiz, başkalarının emeği^[1]ne göz dikmeyip; göz nuru, alın teri dökerek elde ettiği kazancını Allah (cc) yolunda infak ederek bu alanda bize çok şey öğreten bir annemizdi. Bundan dolayı Karabük için o seçildi. Allah (cc) hakkı ile o güzel annemizi yansıtmayı bizlere nasip etsin inşallah...

Hücre-i Saâdet’e Uzanabilesek

Medine, İslâm Medeniyeti’nin beşiği, malum olduğu üzere milâdî 6. asırda Efendimiz’in (sas) ve onun (sas) mübarek ellerinde yetişen sahâbenin Kur’ân’ın nurlu mesajları ile yoğrulup belli bir kıvama getirildiği bir pota idi. Cismen mümkün değil 6. asırdaki Medine’ye gitmek ama hayalen oralara bir gitsek, şöyle Seniyyetü’l-Veda’dan içeri girsek, Kubâ köyünden Mescid-i Nebvî’nin bulunduğu yerlere uzansak; çok farklı havaları teneffüs eder, çok farklı dünyalara kapı açarız. Hele Mescid-i Nebvî’nin içine girebilsek... 14

asır sonra şimdilerde gittiğimiz zaman bile o günkü tarihi yansıtan hiçbir maddi eser/iz kalmamasına rağmen, kalbimiz duruyor gibi oluyor; ya o günlerdeki Mescid’e gidebilseydik halimiz nasıl olurdu?

Medine’ye gittik, oradan Mescid’e girdik, bir de baktık arka tarafta üstü kapalı bir alan var, sorduk: “Nedir bunlar?”, dediler ki: “Orası Suffa Mektebi.” Yüzlerce sahâbînin yetiştiği nebevî medrese... O medresenin hemen ön tarafında, yanında ve arkasında 9 tane oda; her biri 30-40 metrekarelik odalar, elimizi kaldırsak tavana değecek yükseklikte. “Bunlar ne?” diye sorduk; dediler ki: “Bunlar annelerimizin kaldığı odalar.” Yani Hücre-i Saâdet dediğimiz, Efendimiz’in (sas) evi, menzili, annelerimizin odaları... İşte biz bugün o odalardan birinin sahibi olan Zeyneb annemizin evine misafir olacağız. O haneden, inşallah hanelerimize, evlerimize, hayatlarımıza ölü toprağı diriltten nebevî mesajları taşıyacağız.

Hz. Peygamber’in (sas) Hayatının Köprüleri

Zeyneb validemizin hayat defterinin sayfalarını çevirmeye başlamadan önce iki önemli hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Bunlardan ilki şu: Kur’ân’ın açık beyanı ile Peygamber evinin her bir sultanı kıyamete kadar gelecek olan tüm mü’minlerin ve mü’minelerin anneleridir. Ahzâb Sûresi 6. ayette Mevlâ buyurur ki: **“Ennebiyyü evlâ bi’l-mü’minîne min enfüsihim ve ezvâcuhu ümmühâtühüm/Nebi, mü’minlere kendi öz canlarından daha öncelikli, daha sevgilidir; onun hanımları ise onların anneleridir.”**^[2] Peki, onların annelerimiz olması ne anlama gelir? Özellikle bizler gibi onlar ile aynı havayı soluma nimetine erememiş, 14 asır sonra gelmiş, onlarla bir arada yaşama imkânını elde edememiş mü’minler ve mü’mineler olarak bu anneliği nasıl anlamamız gerekir?

Burada onların bize “anne” kılınmaları çok önemli bir husustur ve gerçekten bugün halen bizim tam anlamı ile anlayamadığımız bir noktadır. Bir insanın öz annesi ne ise, Hücre-i Saâdet’in hanımları olan annelerimiz de öyledir. Biz, bizleri doğuran annelerimizi çok severiz değil mi? Cennetin yolunun onların ayaklarının altından geçtiğini biliriz değil mi? Yaşımız kaç olursa olsun, yine de annelerimizin dizlerini özler, “Ah bir başımı koysam o cennet kokan dizine ve saçlarımı sana bir okşatsam!” deriz. Bu sevginin yanında, bir de annelerimizi kendilerimize birer muallim olarak belirler, ilk ve en önemli muallim olarak onlardan çok şey öğreniriz. Onlar bize özellikle 10 yaşına kadar, sonraki süreçte biraz farklı bir boyutta ama hayatımızın tüm

evrelerinde muallimelik yaparlar. Bundan dolayı biz: “*Annelerimiz medreselerimizdir.*” deriz. Kendi öz annelerimizin nasıl böyle bir konumu varsa, aynısı hatta daha fazlası peygamber evinin sultanları olan annelerimiz için de geçerlidir. Onları, gerçek annelerimizden daha aziz bilir ve onlardan çok şey öğreneceğimiz hakikatini hiçbir zaman unutmayız. O hanede olan her bir annemizin, Hatice, Âişe, Sevde, Hafsa, Zeyneb, Mariye, Reyhane, Ümmü Seleme, Cüveyriye... -hepsine selam olsun, hepsinden Mevlâ binlerce kez razı olsun- Hz. Peygamber (sas) ile bizim aramızda birer köprü olduklarını unutmaz, onların üzerinden çok şey öğreneceğimizi hep hatırimızda tutar ve onların kapılarının eşiğinden ayrılmayız.

Elde Edilen Değer ve Sorumluluk

Dikkatlerinizi çekeceğimiz ikinci husus ise şudur: Allah’ın (cc) seçilmiş peygamberi olmak, hem de o güzel yürüyüşün son halkası olmak, hateme’n-nebiyyîn olmak,^[3] rahmeten lil âlemin olmak,^[4] çok büyük bir şeref ve değerdir...

O Peygamber’e (sas) hanım olmak; yastığını yastığı ile birleştirmek, Peygamber’in hanesinin mahremi olmak tarifi mümkün olmayan bir şeref ve değerdir.

O Peygamber’e (sas) evlatlık olmak; bir yönü ile Peygamber’i kendine baba, anne bilmek, onun terbiyesinde yetişmek çok büyük bir şeref ve değerdir.

O Peygamber’e (sas) hısım olmak; kızını Peygamber’e vererek, Peygamber’den kendine bir damat edinmek çok büyük bir şeref ve değerdir.

O Peygamber’in (sas) ikliminde olmak; Medine’nin ilk sakinleri olarak, sahâbî olma şerefine nail olmak, rıza makamını elde etmek gerçekten çok büyük bir şeref ve değerdir.

Hepimizin takdir edeceği bu hususlardan sizi önemli bir noktaya götüreceğim. İnsanın şeref ve değeri arttıkça, zannetmeyelim ki imtihan ve sorumlulukları azalıyor. Ne kadar insan şeref ve değer itibari ile bir seviye kazanırsa, o kadar da imtihanının şiddeti, sorumluluğunun ağırlığı artmaktadır. Bunu dağların zirvesi örneği ile daha iyi anlayabiliriz. Zirveye çıktıkça hava daha çetin olur değil mi? Kar en fazla ve en erken zirvelere yağar değil mi? Yükseklerde risk fazla olduğu için oradan düşen birinin hayatı tehlikesi daha fazladır değil mi? Biz, bugün Zeyneb annemizin üzerinden bu hakikati daha iyi anlayacağız. Belki de çoğumuz bu bölümün

sonunda şu itirafı yapacağız: “Allah’ım! Sana yüz binlerce kez hamdolsun ki, bizi milâdî 6. asırda Medine’de değil de, milâdî 21. asırda yaşama imkânı verdin; belki biz o gün yaşasaydık kim bilir imtihanı kaybedecektik ama 14 asır sonra geldik, en önemlisi iman ettik, imanlarımıza nifak bulaştırmadık!” Bu çok önemli bir husustur. Gerçekten biraz sonra size detaylarını aktaracağımız büyük imtihan karşısında, Efendimiz (sas) nasıl iki büküm olmuş, Zeyneb annemiz nasıl zorlanmış, Zeyd b. Hârise nasıl büyük sıkıntılar çekmiş, o gün bu hadiselerle şahit olan sahâbe nasıl büyük bir imtihan geçirmiş, daha iyi anlayacağız ve hamd olsun, acele etmeyip o zaman gelmemişiz, yoksa o büyük imtihanları kaybedenlerden biri olabilirdik diyerek, halimize şükür etmemiz gerekecek... Bu iki önemli noktayı unutmadan gelin nikâhı göklerde kıyılan, bir infak kahramanı olan, bir ibadet abidesi olan, bir sebat ve metanet timsali olan annemizi biraz olsun tanıyalım.

Ailesi ve Kardeşleri

Zeyneb bint Cahş annemiz baba tarafından Esedoğulları’na, anne tarafından Haşimoğulları’na mensuptur. Esed, Kureyş’in ataları içerisinde yer alan Kinane’nin oğludur. Hz. Peygamber (sas) ile soyları 15. dede olan Huzeyme’de birleşir.^[5] Mekke’nin kabileleri içerisinde uzaklık itibari ile soyu en uzak olan aile Esedoğulları’dır. Çok fazla diğer ailelerle soy itibari ile yakınlıkları olmadığı için Abdüşemsoğulları ile yani Benî Ümeyye ile anlaşmalı idiler.^[6] Ama anlaşmalı bir kabile olması, zayıf ve asalet itibari ile düşük bir aile olarak anlaşılmalıdır,^[7] nasıl bir aile olduğu ve nasıl bir saygınlıkları bulunduğu gerek Cahş’in Ümeyme validemiz ile evlenmesinden, gerek o evin çocuklarının Ebû Süfyân’ın damadı oluşundan anlayabiliyoruz.^[8]

Babası, Cahş b. Riyab’dı. Bu zat büyük ihtimalle İslâm’ın mesajlarına yetişmeden vefat etmiştir. Çünkü adını İslâm’ın mesajları geldikten sonra hiç duymuyoruz.

Annesi, Ümeyme bint Abdülmuttalib’tir. Efendimiz’in (sas) öz halasıdır. Malum olduğu üzere Efendimiz’in (sas), altı tane halası vardı: Safiyye, Âtike, Berre, Ümeyme, Beyzâ ya da Ümmü’l-Hakim ve Erva...^[9] İşte Zeyneb validemizin annesi Ümeyme bu halalardan biridir. Efendimiz’in (sas) bu halası Müslüman olmuş, Medine’ye hicret etmiş ve Medine’de vefat etmiştir.

Efendimiz'in (sas) hanımları içerisinde, kendisine soy olarak en yakın olan annemiz de bundan dolayı Zeyneb validemizdir.^[10]

Zeyneb validemizin Ubeydullah, Abdullah ve Ebû Ahmed isimlerinde üç erkek kardeşi, Ümmü Habibe ve Hamne isimlerinde de iki kız kardeşi vardır. Kardeşleri hakkında kısa bir bilgi vermek gerekirse, onların en büyüğü Abdullah'tı. Onun doğum tarihi milâdî 585 yani, Nübüvvetten 25 yıl önce idi; dolayısı ile Abdullah b. Cahş, Efendimiz'den 15 yaş küçüktür. Onun nasıl biri olduğunu İslâm tarihinden biraz haberdar olan çok iyi bilir. O, muhteşem bir duanın sahibidir o ve o duanın kabulü ile Uhud'un şehidi olmuştur.^[11]

Ubeydullah b. Cahş, Abdullah'tan 2 yaş küçüktür. İslâm öncesi hanif bir yapısı vardı. Aynen Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ve Varaka b. Nevfel gibi... Ümmü Habibe validemiz ile evli idiler; ilk günlerde de İslâm'ın mesajları ile tanışıp karı-koca ikisi de Müslüman oldular. Ebû Süfyân'ın damadı olduğu için işkenceler, baskılar artınca hanımı ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Ama gelin görün ki, iman adına çıktığı hicreti Ubeydullah iman ile tamamlayamadı. Habeşistan'da dinini değiştirip Hristiyan oldu, içki müptelası oldu ve bu hal üzere bir gün suya düşerek boğularak öldü. Onun ölümünün ardından Efendimiz, kocası irtidad etmesine rağmen sabitkadem olup dinini ve iffetini muhafaza eden Ümmü Habibe validemiz ile ta Habeşistan'da nikâhlanacak, nikâhlarını mümin bir devlet başkanı olan Necaşi kıyacak, yıllar sonra Ümmü Habibe Medine'ye gelip Hücre-i Saâdet'in bir diğer hanımı, bizim de bir annemiz olacaktır.^[12]

Erkek kardeşlerinden diğeri ise asıl ismi Abd olan ama künyesi ile anılan Ebû Ahmed'dir. O da Ebû Süfyân'ın damadıdır, onun kızı Fâriâ bint Ebû Süfyân ile evlidir; dolayısı ile Efendimiz'in (sas) bacanağıdır. İlk günlerde o da iman etmiştir. Habeşistan'a abileri ile hicret etmiştir. Sonra Medine'ye gelip, hicretin 20. yılında ablası Zeyneb bint Cahş'ın vefatının hemen arkasından vefat etmiştir.^[13]

Kız kardeşlere gelince, Zeyneb validemizin bir küçüğü Ümmü Habibe bint Cahş'tı. O da ilk günler de iman edenlerdendir. Aşere-i Mübeşşere'nin gözde isimlerinden Abdurrahman b. Avf ile evlenecek ama çocuğu olmayacaktır.^[14]

Diğer kız kardeşi; Hamne bint Cahş'tır, malum olduğu üzere o, Mus'ab b. Umeyr'in hanımıdır. Mus'ab ile olan evliliğinden Zeyneb isminde bir kızı olacak; Mus'ab, Uhud'da şehit olunca Aşere-i Mübeşşere'den Talha b. Ubeydullah ile evlenecek, ondan da Muhammed ve İmran isminde iki oğlu olacaktır.^[15]

Doğumu, Gençliği ve İman Edışı

Zeyneb bint Cahş validemizin doğum tarihi milâdî 588'dir; yani Nübüvvetten 22 yıl önce doğmuştur. Ona babası Berre ismini koymuştur. Onun Berre olan ismini Zeyneb diye değiştiren ise Efendimiz'dir. Berre isminde, bir teberri yani tertemiz olma, günahsız olma gibi bir anlam olduğundan, Efendimiz (sas) bu ismi çok sevdiği kız ismi olan Zeyneb ile değiştirmiştir.^[16] Hz. Peygamber (sas) eğer erkek ismi değiştirecekse genellikle Abdullah veya Abdurrahman ile kız ismi değiştirecekse Zeyneb ismi ile değiştirirdi.^[17]

Milâdî 610'da, Hira'da vahiy nazil olmaya başladığında Zeyneb validemiz 22 yaşlarında bir genç kızdır. O günkü Mekke'de kızlar da erkekler de bilindiği üzere çok erken yaşta evlenirlerdi, ama Zeyneb validemiz 22 yaşına kadar evlenmemişti, yıllar geçecek yine evlenmeyecekti. Neden peki? Neden olduğuna birazdan değineceğiz.

Zeyneb validemiz kardeşleri ile beraber ilk günlerde iman etmişlerdi.^[18] 13 yıl Mekke'nin o zorlu günlerinde imanlarının bedellerini çok ağır şartlarda ödemiş ama hep istikamet üzere durmuş, onlarca zorluğa göğüs germiş, bu hali ile de Efendimiz'den (sas) hep takdir görmüşlerdi.

13 yılın sonunda Müslümanlar Medine'ye hicret ettiğinde annemiz de kardeşleri ile beraber hicret edip, o günkü adı ile Yesrib'e gelmiş ve bu yeni yurda alışmaya çalışmıştı. Hicretin 2. yılı, abisi Abdullah b. Cahş'ı, dayısı Hz. Hamza'yı, dayısının oğlu Hz. Ali'yi ve Bedir'in şehidi olacak diğer dayısının oğlu Ubeyde b. Hâris'i, teyzesinin oğlu olan Zübeyr b. Avvam'ı Bedir'e yolcu etmişti. Bir yıl sonra Uhud olunca, o gün o meydan da abisini, dayısını ve eniştesi Mus'ab'ı şehit olarak, cennete yolcu edecek, arkalarından gözyaşları dökenecekti.

İmtihanlar Başlıyor

Uhud'un ardından Zeyneb validemizin yaşı 33-34 olmuş, güzelliği ile bilinen annemize onlarcası talip olmuş ama hep annemiz red cevabını vermişti. Ara, ara annemiz bu konuyu Efendimiz (sas) ile istişarede bulunur: "Falancası beni istiyor, Ya Resûlullah ne yapayım?" diyor, Efendimiz (sas) ise: "Sen bilirsin." diyerek meseleyi ona havale ediyordu. Peki, neyi bekliyordu annemiz? Neyi bekleyecek Efendimiz'i (sas) bekliyordu. O, yıllardır hep bu hasretteydi, "Bir gün gelecek, Resûlullah beni kendisine isteyecek ve bana bu şerefi tattıracak" diye bekleyip duruyordu.^[19] Zeyneb

annemiz bu halde iken, kader planında belirlenen biraz daha farklı bir durum vardı. Evet, o peygamber hanesinin bir sultanı olacaktı ama çok büyük ve ağır bir imtihandan sonra bu şerefe nail olacaktı.

Günler böyle geçerken, hicretin 4. yılı, Zeyneb annemiz 34 yaşlarında, Efendimiz (sas) onların evine gideceğini birisi ile bildiriyor, müsaitlerse ziyarete gelmek istediğini iletiyordu. Ev halkı heyecanlanıyor, acaba Resûlullah (sas) neden bize gelmek istesin diye hazırlıklar yapılıyor, annemiz daha heyecanlı, acaba Resûlullah beni kendisine mi isteyecek diye kalbi duracak gibi oluyor ve bu aziz misafir beklenmeye başlanıyordu. Efendimiz (sas) geliyor, halasının evi orası, oturuyor, hal hatır sorulduktan sonra; “Hala! Kızına talibim” diyor. Hala heyecandan ne diyeceğini şaşırıyor, Zeyneb validemiz kalbi duracak gibi oluyor ama Efendimiz’in (sas) mübarek lisanından diğer cümlede dökülüyor: “Halacığım! Biliyorsun Zeyd benim oğlum gibidir, kızın Zeyneb’i, oğlum Zeyd’e istemeye geldim.” Bu söz bir anda evin havasını değiştiriyor, perdenin gerisinde Zeyneb annemizin dili tutuluyor, hala Ümeyme hiçbir şey konuşamıyor. Ne desinler, yaşadıkları derin şokun etkisindeler. Neye yansınlar; uğradıkları hayal kırıklığına mı, yoksa azatlı bir kölenin evlilik için kendilerine talip olmasına mı? Çok ağır bir imtihan değil mi?

O günün dünyasında Hicaz’da sosyal anlamda üç sınıf vardır: *Hürler*, *Mevâlîler*, *Köleler*. Mevâlî, yani, azatlığını almış, hürriyetine kavuşmuş kölelerdi. Bunlar her ne kadar da hürriyetlerine kavuşmuşsa da, yine de hür gibi muamele görmez, asla bir hür, bir mevâlî ile evlenmezdi; o günkü toplum bunu kolay kolay kaldıramazdı.^[20] İşte Efendimiz (sas) bu yanlış uygulamayı sonlandırmak için kendi evinden biri olan ve o güne kadar Zeyd b. Muhammed diye anılan, Zeyd b. Hârise’yi, kendi halasının kızı ile evlendirmek istiyordu. Bu Efendimiz’in (sas) hep yaptığı bir şeydir; bir emir ve yasağı, bir bedel ve sorumluluğu önce kendi ailesine yaptırır, sonra insanlardan yapılmasını beklerdi. Hatırlanacağı üzere, Hz. Peygamber (sas) ilk seriyyelere hep en yakınlarından birilerini göndermişti.^[21] Yine Bedir’in meydanına, kendi ailesinden üç kişiyi çıkartmıştı: Hamza, Ali ve Ubeyde...^[22] Veda Hutbesi’nde, kaldırdığı ilk kan davası amcasının oğlu Rebia b. Hâris’in kan davası, kaldırdığı ilk faiz ise amcası Abbas’ın faiz alacağı idi.^[23]

Şimdi de Hz. Peygamber (sas) azatlı bir kölenin hür bir kadın ile evlenebileceğini, cahiliyenin bu kötü âdetini iptal etmeyi, yine aileden biri

ile çözmek istiyordu. Bundan dolayı evlatlığı Zeyd'i, halasının kızı Zeyneb ile evlendirmek istiyordu.

Bu evliliğin Hz. Zeyneb için ne kadar ağır bir imtihan olduğunu iyice kavramamız için şu bilgiyi de hatırlamakta fayda var: O günler Zeyd, Ümmü Eymen validemiz ile evlidir ve bu evlilikten Üsâme olmuştur; böyle bir halde iken Zeyneb validemize talip olunmuştur. İşte o kurban neslin zor imtihanı böyledir. O anlarda hala Ümeyme ne diyeceğini şaşırmış, sonra kendini biraz toparlamış: *“Olur mu Ya Resûlullah! Zeyneb ile Zeyd hiç olur mu? Sen bir köleyi mi, benim kızıma layık görüyorsun?”* demiştir. Perde gerisinden bir ses yükselmiş, titrek bir ses: *“Resûlullah'ın bana layık gördüğünü, ben de kendime layık gördüm.”* demiştir.^[24] Annemiz için ne kadar zor bir imtihan görüyorsunuz değil mi?

Evliliklerinin İmtihanları

Böylece Zeyneb validemiz Zeyd ile evlenmiştir. Ancak evliliğin ilk günlerinden itibaren sorun çıkmaya başlamış, taraflar birbirlerine sosyal, kültürel ve iktisadi olarak denk olmadıkları için bir türlü anlaşılamamışlardı. Birkaç ay dayanabilmiş Zeyd b. Hârise ve bir gün Efendimiz'e (sas) karşılaştığı sorunları söyleyerek boşanmak istediğini söylemiştir. Efendimiz (sas): **“Hayır, hanımını yanında tut ve onunla iyi geçin”** demiştir.^[25] Zeyd, Efendimiz'in (sas) bu tavsiyesine uymuş, yine hanımı ile iyi geçinmeye çalışmış ama bir türlü evliliği devam ettirecek bir zemin bulamamış, her geçen gün iş biraz daha çıkmaza girmiştir. Bir daha Efendimiz'in (sas) yanına gelmiş, yine halini arz etmiş, yapamadığını söylemiş ama Efendimiz (sas) yine sabır telkin ederek onu boşanmama yönünde ikna etmişti. Bu hal tam bir yıl devam etmiş, Efendimiz (sas) ne yapmışsa onların evliliklerini kurtaramamış ve işin sonunda birbirlerinden boşanmışlardı.^[26]

İşin başında Zeyneb validemiz ve ailesi için büyük bir imtihan vardı; onlar Resûlullah (sas) ile evlilik hayalleri kurarken azatlı bir köleye, sırf Allah Resûlü (sas) istediği için kızlarını vermek durumunda kalmışlardı. Böyle yaparak onlar imtihanlarını kazanmışlardı.

Bir yıl boyunca Zeyd b. Hârise, evliliğini kurtarmak için uğraşmış, bunda başarı sağlayamamış, ama sorumluluklarını tam anlamı ile yerine getirmiş, aralarında şiddetli geçimsizlik olduğu halde aile sırlarını başkaları ile paylaşmamış, hanımını kötülememiş, derdini ona buna değil sadece Resûlullah'a açmış ve böylelikle o da bu ağır imtihanın üstesinden gelmişti.

Zeyd b. Hârîse, iş artık dayanılmaz bir boyuta gelince Zeyneb validemizi boşamış, Efendimiz’e (sas) ise bildirmemişti ama inen ayetler^[27] hadiseden Efendimiz’i (sas) haberdar etmişti. Şimdi imtihan sırası Efendimiz (sas) ve sahâbede idi. Çünkü boşanma hadisesi daha olur olmaz ayetler nazil olmuş Rabbü’l-âlemin olan Allah, hadiseyi tüm boyutu ile ortaya koymuş, artık o evliliğin devam etmeyeceğini bildirmiş ve Zeyneb validemizi Efendimiz’e (sas) layık görmüş, var olan kötü bir cahiliye âdeti bu hadise üzerinden kaldırılmış ve evlatlık hukuku yeniden düzenlenmişti.

İnen Ayetler

Bu hadise üzerine inen ayetlerden biri olan Ahzâb Sûresi’nin 37. ayetini okuyalım: ***“(Ey Resûlüm!) Hani Allah’ın nîmet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye, ‘Zevcenî yanında tut; Allah’tan kork!’ diyordun. Allah’ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâîk olan Allah’tır. Zeyd, o kadından alâkasını kesince, biz onu sana nikâhladık ki, evlatlıkları, hanımlarıyla alakasını kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) mü’minlere bir güçlük olmasın. (Bu Allah’ın bir emridir) Allah’ın emri de yerine getirilmiştir.”***^[28]

Bu ayette birçok mesaj ve dikkat çekilmesi gereken birçok nokta var, bunlardan birkaçını burada anarsak, şunları söyleyebiliriz:

1- Zeyd’in Değeri: Zeyd b. Hârîse’nin nasıl bir kıymeti olduğu hakikatinin altı çizildi. Rabbimiz buyurdu ki: ***“Allah’ın nîmet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimse!...”*** Hem Allah’ın (cc) nimetine mazhar olduğu hem de Resûlullah (sas) tarafından iyiliklere muhatap olduğu hakikati nazarlara verildi.

2- Peygamber’in İsrarı: Efendimiz’in (sas) bu evliliğin devam etmesi konusundaki ısrarının nasıl olduğu belirtildi. Tabi burada müsteşriklere ve onların iddialarına cevap var;^[29] ama biz oralara hiç girmeyeceğiz.

“Zevcenî yanında tut; ‘Allah’tan kork!’ diyordun.”

3- Peygamber’in İmtihanı: Efendimiz (sas) bu emir karşısında çok zor bir halde idi. Yüzyıllardır bölge de var olan bir geleneğin aksine bir şey yapılması ondan isteniyordu. Kolay bir şey miydi bu? Evlatlıkların hanımları ile asla evlenilmezdi, ama evlen diyen Allah’tı. Efendimiz de insanlardan çekiniyor, münafıkların dedikodularından endişeleniyordu. Gerçekten çok zor bir imtihandı; Hz. Peygamber (sas) insanî durumu ile elçilik sorumluluğu

arasında ağır bir imtihan ile karşı karşıya kalmıştı. Bu halini ayet, şöyle tasvir ediyordu:

“Allah’ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâıık olan Allah’tır.”

4- Zeyd’in Ödülü: Bu zor imtihanın karşılığında Zeyd b. Hârise’ye verilen büyük bir ödöl vardı. Bu da Kur’ân’da adı anılan tek sahâbî o oluyordu. Adı anılan tek inkârcı Ebû Leheb,^[30] adı anılan tek sahâbî Zeyd b. Hârise idi.

“Zeyd, o kadından alâkasını kesince...”

Bu hadiseden sonra inen evlatlık hukukunu belirleyen ayetlerle^[31] birlikte artık kimse Zeyd b. Muhammed demeyecek, onu gerçek babasına nispet ederek Zeyd b. Hârise diyeceklerdi. Bir yönü ile Zeyd’in mahzun olan gönlü, Kur’ân’a adının bir ayet olarak girmesi ile onarılacaktı.

5- Zeyneb’in Mükâfatı: Çok büyük bir mükâfatı oldu değil mi Zeyneb validemizin? Düşünün, Hz. Zeynep, en az 20 yıl peygamber ile evliliğın hayalini kuracak: ‘Acaba bir gün gelir, beni kendisine ister mi?’ diye yarıp tutuşacak ama bir gün Hz. Peygamber (sas) evine gidecek, onu kendisine değil, evlatlığına isteyecek ve bu isteğē icabet etmesi kendisinden beklenecek... Bu kadar bedel ödendikten sonra Allah (cc) bu hadiseye indirdiğē ayetlerle müdahil olacak ve onun nikâhını göklerde kıyacak, böylece Zeynep validemizi Peygamber hanesine sultan edecekti. Ayette ne deniyordu:

“Biz onu, sana nikâhladık...”

İşte bundan dolayı Zeyneb validemiz demek, “Nikâhı göklerde kıyılan anne” demektir. Kendisi bu ayrıcalığı bir ömür bir gurur nişanesi olarak taşıyacak: “Herkesin nikâhı babaları, kardeşleri ve aileleri tarafından kıyılmıştır. Benim nikâhım ise göklerde kıyılmıştır.” diyecekti.^[32] Âişe annemiz de bu ayrıcalığı kabul edecek: “Hepimizin nikâhı yerde kıyıldı, Zeyneb’in nikâhı gökte kıyıldı.” demiştir.^[33]

Mükâfat bu işte? Efendimiz (sas) ikinci bir nikâh kıymamış, şahitler çağırmamış, velilerden izin almamış, bir rivayete göre 400 dirhem vermiş,^[34] bir diğē rivayete göre onu da vermemiş,^[35] böylelikle Zeyneb annemiz ile düğün hazırlıklarına girişilmiştir. İnen bu ayet ve ayette beyan edilen evlilik, gerçekten çok ağır bir imtihandı. Âişe annemizin ifadesi ile “Kur’ân içerisinde Resûlullah’a en ağır gelen ayet, bu ayetti.” Hatta Hz. Âişe validemiz diyor ki: “Eğē Resûlullah kendisine vahiy edilen ayetlerden bir tanesini gizleseydi, bu ayeti gizlerdi”^[36] Ama o emin elçi aldığını aynen yansıtmakla ancak bu görevini tam anlamı ile yerine getirmiş olurdu.

Bu hadisenin o gün sahâbe için de ne kadar büyük bir imtihan olduğunu hiç unutmayalım. Münafıklar bu hadise üzerinden öyle dedikodular yaydılar ki, o dedikodular hem Efendimiz'i (sas), hem sahâbeyi ciddi bir şekilde yordu. İşin neticesinden bunun Allah'ın (cc) bir emri olduğuna teslim olan sahâbe en ufak bir sapmaya kapı açmadı.

Saâdet Evinin Hanımının Düğünü

Zeyneb validemizin iddet süresi bitince düğün hazırlıklarına girişildi. Efendimiz (sas) Ümmü Seleme validemizin odasının önünde ona bir oda yaptırdı. Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, bir yemek yaptı, düğün evine gönderdi. Bu yemeğe Araplar Hays derlerdi; hurma ve yağdan yapılan basit ama lezzetli bir yemektir. Bu düğün yemeğini Enes b. Mâlik kendisi bize anlatıyor, başta Müslim olmak üzere birçok hadis kitabı bize bu rivayeti naklediyor. Enes b. Mâlik diyor ki: "Annem bir kabın içerisinde birkaç kişiye ancak yetecek şekilde bir yemek yapmıştı. Bana o yemeği vererek, Peygamberimizin evine götürmemi söyledi. Yemeği götürdüm, Efendimiz'in (sas) önüne koyunca, dedi ki: 'Bana git Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali'yi çağır!' Ben tam gidecekken arkamdan: 'Enes! Muhacirlerden, ensârdan kimi görürsen çağır.' dedi. Enes diyor ki: 'Kendi kendime dedim ki, bir parça yemek kime yetecek ki, tüm sahâbeyi çağırayım.' Ama Efendimiz (sas) çağır dediği için kimi gördümse çağırdım, kimi gördümse çağırdım. Onlarca sahâbî Hz. Peygamber'in evine geldiler, önünde oturdular. Efendimiz (sas) gruplar halinde gelenleri içeriye alıyor, giren oturup o yemekten yiyor, dışarı çıkıyor, bir diğer grup içeri giriyordu. Böylelikle herkes o yemekten yedi ve doydu."^[37]

Bu hadise İbn Sa'd'da, yine Enes b. Mâlik rivayeti ile şöyle anlatılır:

Resûlullah (sas), Zeyneb bint Cahş ile evlenince, -ki daha önce Zeyd b. Hârise'nin eşiydi- Ümmü Süleym şunu söyledi: "Ey Enes! Resûlullah (sas) şüphesiz ki bugün damat olarak sabahlamış bulunmakta ve yanında da yiyecek olarak bir şey yok. Şu yağ tulumunu getir!" Götürdüğüm yağ tulumunu aldı. Her ikisini de yetecek miktarda Acve hurmasıyla karıştırıp hays yemeği yaptı. Yemeği küçük bir torbanın içine koydu ve "Bunu ona götür!" dedi. Ben de alıp Resûlullah'ın huzuruna gittim. Bu durum daha hicab ayeti inmeden önce olmuştu. Resûlullah (sas) elimdekini bırakmamı söyleyince ben de onu duvarın yanına bıraktım. Bana Ebû Bekir, Ömer, Osman ve

Ali'yi çağırmanı söyledi. Çağırmanı için daha başka sahâbîlerin de ismini saydı. Yemek az olduğu halde çok sayıda insanın ismini söylemesi beni şaşırtmıştı. Yemek azdı fakat onun emrine zıt hareket etmeyi de hoş görmedim. Dediklerini çağırdım. Resûlullah (sas) bana, **“Bak mescitte kim varsa onları da çağır!”** dedi. Ben de hemen uyumakta ya da kalkmış olan kimi gördüysem “Resûlullah (sas), sizi çağırıyor. O, bugün damat olarak sabahlamış bulunuyor. Davetine icabet edin!” dedim. Bu şekilde ev, insanlarla doldu. Resûlullah (sas) **“Başka kimse kaldı mı?”** diye sorunca, “Hayır!” dedim. Bana, **“Bak bakalım yoldan geçenler varsa onları da çağır.”** dedi. Ben onları da çağırdım. Bu şekilde oda dolup taşı. Bana, **“Başka kimse kaldı mı?”** diye sorunca, “Hayır ya Resûlullah!” cevabını verdim. Resûlullah (sas) torbayı getirmemi söyleyince ben de alıp ona getirdim. Üç parmağını yemeğe daldırdı ve **“Allah’ın adıyla başlayarak yeyin.”** dedi. Ben hurmaların ve yağın arttığını görmeye başladım. Tıpkı bir pınardan akan su gibiydi. Odasında ve hücrelerinde bulunan herkes o yemekten doyuncaya kadar yedi. Fakat torbanın içindeki yemek hâlâ getirdiğim miktarda duruyordu. Yemeği, Resûlullah’ın hanımının yanında bıraktım ve şaşırmış vaziyette oradan ayrılıp annemin yanına gittim. Annem bana, “Buna şaşıрма, şayet Resûlullah (sas) bütün Medine halkına ondan yedirseydi yine de yeterdi.” dedi. Râvî el-Bünânî devamla dedi ki: Enes’e yemeğe iştirak edenleri sorduğumda bana, “Yetmiş bir kişiydiler, yetmiş iki kişi de olabilir.” dedi.^[38]

İşte Zeyneb validemizin düğün günü böyle bir mucizeyle, böyle bir bereket ile gerçekleşti.

Hız. Peygamber’in (sas) Hanesinde

Hız. Zeynep artık peygamber hanesinde idi, yıllardır hasretini çektiği o ana kavuşmanın saadeti içerisindeydi. Hatta bazı kaynaklarımız, Hız. Zeynep’in ilk sevincini şöyle anlatırlar: Evlilik müjdesini Resûlullah’ın (sas) hizmetlisi Selmâ, Zeynep validemize ulaştırmıştı. Bu güzel müjdeyi verdiğinde Zeynep validemiz, sevinçten hemen secdeye kapanmış, çeşitli hediyeler Selmâ’ya vermiş ve iki ay oruç tutmayı adanmıştı. Zeynep validemiz, sonra bu oruçları nasıl tuttuğunu şöyle beyan etmişti: “Resûlullah (sas) seferler sırasında yanında götüreceği hanımları kura ile belirliyordu. Çekilen kuralar sonucunda seferler sırasında Resûlullah (sas) ile beraber olma sırası bana

çıkınca oruç tutmaya güç yetiremiyordum. Kuralar benim Medine’de kalmam yönünde çıktığında iki ay oruç tutmuştum.”^[39]

Hız. Zeyneb o günden sonra 5 yıl boyunca Efendimiz (sas) ile beraberliğı olacak, birçok annemiz ile aynı havayı soluyacak ama hep vakar, hayır, adalet üzere bir hayatı olacaktır. Hız. Âişe annemiz ile asalet ve konum itibarı ile birbirlerine yakın oldukları için aralarında bir çekişme olacaktır ama hiçbir zaman kametini gölgeleyecek bir iş yapmayacaktır. Malum olduğı üzere, annelerimiz hücre-i saâdetde iki gruba ayrılmışlardı; bir grup Hız. Âişe annemizin önderliğinde, diğeri ise Ümmü Seleme annemizin önderliğinde idi. Zeyneb validemiz Ümmü Seleme grubundaydı.^[40] Ama böyle olması asla bir sıkıntı oluşturmamış, o hep adaletle davranmış, diğerk tüm hanımlardan da, sahâbeden de tabi ki Efendimiz’den de (sas) takdir görmüştü.

Adalet Anlayışına Bir Örnek

Hız. Zeyneb’in nasıl bir adalet çizgisine sahip olduğunu anlayacağımız bir örnek verelim. Buhârî’de rivayet edildiğine göre, İfk hâdisesi esnasında, Hız. Âişe hakkında bazı kimseler ileri geri konuşmaya, hoş olmayan bazı tavırlar sergilemeye başlamışlardı. O günlerde bu olumsuz tavırları takınanlardan birisi de Hız. Zeyneb’in kız kardeşi olan Hamne bint Cahş idi. Böyle olmasına rağmen Hız. Zeyneb, başta kızkardeşi olmak üzere hiç kimsenin etkisinde kalmamış ve asla yanlış bir tavra kapı açmamıştır. Peygamber Efendimiz, Hız. Zeyneb bint Cahş’a bu konuda ne düşündüğünü sorduğunda, onun cevabı şöyle olmuştı:

“Ya Resûlullah! Ben, kulağımla gözümü, işitip görmediğim şeyden muhafaza ederim. Allah’a yemin ederim ki, ben Âişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem.”^[41] diyerek güzelce bir şehadette bulunmuştu. Onun bu sözlerini duyan Hazreti Âişe validemiz: *“Zeyneb, benimle rekabet eden bir kadındı. Fakat takvası sebebiyle Allah onu (iftiracılara katılmaktan) korudu.”* demiştir.^[42]

İnfak Kahramanı

Hız. Zeyneb validemiz, Peygamber hanesine sultan olmadan önce de başlattığı bir geleneğı vardı. El emeğı, göz nuru dökerek bir şeyler yapar, onları pazarda sattırır ve elde ettiğı paranın tek kuruşuna dokunmadan infak ederdi.^[43] Bugün hanımlarımızın kermes dedikleri şey var ya, onun Asr-ı Saâdet’teki halidir bu... Bazen de deri tabaklar, bu çok zor ve ağır bir iştir

ama Allah yolunda infak etmenin mutluluğuna erdiği için bu annemiz, bir an olsun bundan geri durmaz, sürekli bir şekilde bu infaklarını, hayırlarını devam ettirirdi. O, bu güzel özelliğinden dolayı, “*Ümmü’l-Mesâkin/Miskinlerin Annesi*” diye anılırdı.^[44]

Efendimiz (sas) ile evlendikten sonra da bu güzel âdetini devam ettirdi. Hiç kimselere sezdirmeden infakını yapardı. Zaten infak budur, sağ elinin verdiğini sol eline duyurmamak; yoksa öyle kameralarla fakirlerin evlerini basıp, onları teşhir ederek, rencide ederek verilen değil; gizli, reklamsız, riyasız olarak vermektir.

Hz. Aişe validemiz, Hz. Zeyneb’in vefatının ardından şöyle diyecektir: “*O vefat edince biz anladık onun infaklarını... Geride bu kadar çok yetim ve kalbi kırık dullar bırakarak giden başka bir kadın yoktur.*”^[45] İnfakın ahlakını âleme işte böyle öğretiyordu annemiz... Zaten infak, nifak, nefak yani tünel, hep aynı kökten gelen kelimeler; anlamı derinden ve gizli gidilen yol demektir. İnfakta böyle olmalıdır; iş reklama girerse onun adı infak olmaktan çıkmakta, Allah korusun sahibini nifaka doğru sevketmektedir.

Efendimiz (sas) ile beş yıllık evliliğinde Zeyneb validemizin hali hep böyledir. Efendimiz (sas) ondan razı ve memnun bir şekilde gidecektir. Giderken de: “Sizin bana en çabuk ulaşacak olanınız, eli/kolu en uzun olanınızdır”^[46] diyecekti. Âişe annemiz diyecek ki: “*Efendimiz bu sözü söyleyince, biz bu sözü hakikat olarak anladık ve kollarımızı ölçmeye başladık. En uzun kollumuz Sevde çıktı. Ama ne zaman ki, Zeyneb vefat etti, onun verdiği infaklar ortaya çıktı, o zaman anladık ki, Efendimiz’in kastı hayrı çok yapandır, o da Zeyneb idi.*”^[47]

İbadet Sevdalısı

İnfak konusunda zirvelerde olan annemiz, ibadete düşkünlüğü konusunda da böyleydi. Onun ibadete olan düşkünlüğünü anlamamız açısından da şu iki örneğe dikkatlice bakalım: Bir gün Hz. Peygamber (sas), mescide girince mescidin iki sütununa bağlanmış bir ip gördü de: “**Bu nedir?**” diye sordu. “O, Zeyneb’in ipidir. Namaz kılar, yorulduğunda veya gevşeklik hissettiğinde ona tutunur.” dediler. Bunun üzerine Resûlullah (sas): “**O ipi çözün. Sizden biriniz zinde olduğunda (nafil) namaz kılsın, yorulduğu veya gevşeklik hissettiğinde otursun.**”^[48] buyurdu. Onun bu hali belki Efendimiz (sas) tarafından tasdiklenmedi ama nasıl biri olduğu konusunda bize çok önemli ipuçları verdi.

İkinci hatıra, Zeyneb validemizin ibadet sevdasının boyutunu daha güzel bir şekilde ortaya koyuyor. Hz. Ömer, bir gün Efendimiz'in (sas) huzurunda ona bir şeyler anlatıyor, artık ne anlatıyorsa, o anda Zeyneb annemiz de söze karışıyor, bir şey söylüyor. Hz. Ömer bundan pek hoşnut olmuyor: "Ya bu kadınlar niye işimize karışıyorlar!" falan diye kızarak bir şeyler diyor. O anda Efendimiz (sas) diyor ki: **"Ömer, Zeyneb'e kızma vallahi o evvahe bir hanımdır."** Hz. Ömer şaşırıyor: "Evvahe nedir? Ya Resûlullah?" diye soruyor. Efendimiz (sas) diyor ki: **"Yumuşak huylu, çok dua eden, oruç tutan, ibadet edendir."**^[49]

Hz. Peygamber'in (sas) Ardından

Efendimiz'in (sas), vefatından sonra da annemiz hep bu haldedir. O, Efendimiz'in (sas) bir sözüne binaen^[50] evinden hiç dışarı çıkmaz, Hac ve Umre'ye bile gitmezdi ama yine el emeği, göz nuru, alın teri yaptıklarını satmakta elde ettiklerini infak olarak dağıtmakta, kendisine hediye olarak gelen şeyleri ve atıyyeleri yani devletin kendisine hediye olarak gönderdiği aylık maaşları fakir-fukaraya, yetim ve dullara vermektedir. İnsanı sarsan bir tabloyu Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*'da aktarıyor. Hadiseyi bize nakleden Hz. Zeyneb'in hizmetlisi Berze bint Rafi'dir. Dönem Hz. Ömer'in hilafet günleridir. İslâm devleti genişlemiş, ganimetler artmış. Halife Ömer de bunlardan Mü'minlerin Anneleri'ne paylarını göndermiştir. Her annemize 12.000 dirhem ayırıp biri ile ulaştırmıştı, çok ciddi bir rakam. Bu atâ/pay bir torba içerisinde Hz. Zeyneb'e getirilince, annemiz dedi ki: *"Allah, Ömer'i bağışlasın! Benim dışımdaki kız kardeşlerim (Hz. Peygamber'in diğer hanımlarını kastediyor), bunun taksimini benden daha iyi yaparlardı."* Ona: "Bunların hepsi sana aittir" dediler. Bunun üzerine çok şaşırان Zeyneb validemiz: "Sübhanallah!" dedi ve getirilen parayı görmemek için gözünü elbise ile örttükten sonra şunları söyledi: "Paraları yere dökünüz ve üzerine bir elbise koyunuz!" Daha sonra bana (Berze) şöyle dedi: "Elini sok; bir parça al; bunu akrabalarından falan kabileye ve yetimlerine götür. Elini sok bir miktar al, filancalara götür." O, bu şekilde gelen paraları dağıttı; sonunda elbisenin altında bir miktar para kaldı.

Berze bint Rafi, sözlerine şöyle devam eder: "Ey Mü'minlerin Annesi! Allah seni bağışlasın! Bizim de bu malda hakkımız var!" dediğimde o: "Elbisenin altında kalanlar da sizindir." dedi. Elbisenin altında beşyüz seksen dirhem bulduk. Bundan sonra Zeyneb validemiz elini semaya kaldırdı

ve şöyle dua etti: *“Ey Allah’ım! Ömer tarafından verilen bu atâ, bu yıldan sonra bana ulaşmasın! Bu büyük imtihana bir daha beni erişirme!”*^[51] Bu dua kabul olacak, Zeyneb annemizin alacağı son atıyye bu olacaktı. Neden bu hassasiyet peki? O çok iyi biliyordu büyük bir şeref elde etmişti; Peygamber’e hanım olmak, kıyamete kadar gelecek tüm mü’minlere anne olmak öyle kolay bir şey değildi. Bu şerefi, bu makamı korumalı, dünyaya karşı değil sadece dilinde, elinde, gözünde ve kalbinde bile bir şeyler oluşmaması için bakmadan dağıtmayı kendine bir şiar edinmeli ve ona göre davranmalıydı.

Hz. Ömer, gönderdiği tüm paranın dağıtıldığını duyunca gelip, Zeyneb validemizin evinin kapısı önünde durmuş, içeriye selâm göndererek: *“Daha önce gönderdiğim dirhemleri dağıttığını duydum. Bin dirhem daha gönderiyorum ki, onu elinde tutasın.”* demişti. Hazreti Ömer, bin dirhem daha göndermişti ama tavır aynı tavidir; o bin dirheme de el sürülmeden infak edilecekti.^[52]

Vefatı

İşte annemizin hayatı böyle bir hayattı. Tarihler hicretin 20. yılını gösterdiğinde annemiz 53 yaşlarında idi. Hastalanmış yatağa düşmüştü, vefat edeceğini anlayınca; yanındakilere: *“İşte bu benim kefenim.”* demişti. Arkasından: *“Biliyorum Ömer de bana bir kefen gönderecek, eğer Ömer gönderirse, beni onunla kefenleyin, bunu da hemen infak edin. Ben Rabbimin huzuruna geride bir şeyler kalmış olarak gitmek istemiyorum.”* demişti. Bu halde vefat etmiş, gerçekten Hz. Ömer de ona bir kefen göndermiş, dediği gibi kendi kefeni infak edilmişti.^[53]

Annemizin cenaze namazını Hz. Ömer kıldırmıştı. Bakî’ Kabristanlığı’na götürülmüş, tam defnedileceği sırada Zeyneb validemizin erkek kardeşi Ebû Ahmed, ablasının cenazesinin önüne oturmuş, hıçkırıklarla ağlıyordu. Halife Hz. Ömer, Ebû Ahmed’in o halini görünce biraz teskin etmeye çalışmış ve onu oradan uzaklaştırmak istemişti. Ebû Ahmed o anda Hz. Ömer’e demiş ki: *“Ey Ömer! Bırak beni burada kalayım ve ağlayayım. Vallahi biz her türlü hayır ve bereketi onun sayesinde kazandık. Onun arkasından akıtılan gözyaşı, yüreklerdeki ateşi dindiriyor!”* Bu söz üzerine Hz. Ömer de orada bulunan diğer sahâbîler de ağlamaya başlamışlardı.^[54]

Âişe annemiz onun arkasından şunu diyecekti: *“Dine olan düşkünlüğünde, takvada, doğru sözlülükte, sıla-i rahme riayet hususunda Zeyneb*

derecesinde yüksek bir kadın görmedim. O, Allah’a yakın olan bir kadındı...”[55]

Zeynep validemizin vefatından sonra onun odasına giren Ümmü Seleme validemiz, onun cömertliğine hayranlığını dile getirmiş ve odasında sadece şunları bulduğunu söylemiştir: “Ümmü’l-Mesâkin’in odasında sadece bir toprak çanak, çanağın içinde de biraz arpa, bir el değirmeni, taştan yapılmış bir çömlek buldum.”[56]

Allah ona ebeden rahmet eylesin. O bizim annemizdi, bizi de ona layık evlatlar eylesin.

Hadis Rivayetleri

Hz. Zeyneb çok zeki ve akıllı bir hanım olduğu için o nebevî hanede çok ciddi bir ilmi birikimin sahibi oldu. Eğer Âişe annemiz gibi uzun ömürlü olsaydı, biz ondan hadis ve fetva adına çok şey duyardık. Ancak çok erken bir zamanda vefat ettiği için 11 hadisi bizlere miras olarak aktarmıştır.[57]

Onun rivayet ettiği hadislerin iki ana konuda yoğunlaştığını görürüz. Bu konulardan ilki, özellikle kadınların ibadetlerine dair fikhî konular, diğeri ise gelecekte cereyan edecek olan bazı hadiselerle alakalı bilgilerdir. Bu iki konuya dair Zeyneb validemizin rivayet ettiği iki hadisi sizlerle paylaşalım.

İbadet alanı ile alakalı rivayeti, Zeyneb validemizden Ümmü Seleme annemizin âlime kızı aynı zamanda adaşı olan Zeyneb bint Ebû Seleme naklediyor, diyor ki: “Zeyneb bint Cahş dedi ki: ‘Babası Ebû Süfyân vefat ettiğinde Hz. Peygamber’in (sas) zevcesi Ümmü Habîbe’nin yanına girdim. Ümmü Habîbe, içinde sarı renk bulunan bir koku, halûk yahud başka bir şey istedi ve ondan (evvelâ) bir cariyeye sürdü. Sonra (kendi) yüzünün yanlarına sürdü ve şunu söyledi: ‘Vallahi kokuya hiçbir ihtiyacım yok, ancak ben Resûlullah’ı (sas) minber üzerinde: **‘Allah’a ve âhiret gününe iman eden bir kadına ölü için üç günden fazla yas tutmak helâl değildir. Yalnız kocası için dört ay on gün yas müstesna!’** buyururken işittim.”[58]

Diğer alan ile alakalı rivayeti ise Urve b. Zübeyr bize nakletmektedir. Diyor ki: “Resûlullah’ın (sas) zevcesi Zeyneb dedi ki: “Bir defasında Resûlullah (sas) uykusundan uyandığında yüzü kıpkırmızıydı. Uyanır uyanmaz **‘La ilâhe illallah! Yaklaşan kötü bir şeyden (fitneden) dolayı Arapların (Müslümanların) vay haline! Bugün Yecüc ile Mecüc’ün seddinden şu kadar bir delik açıldı.’** Ve deliğin büyüklüğünü göstermek için parmaklarıyla halka işareti yaptı. Ona “Ey Allah’ın Resûlü! İçimizde salih kişiler varken mi

helak olacağız?” diye sorduğumda: ‘**Evet çirkin şeyler çıkıp yaygınlaştığı zaman bu olacak.**’ buyurdu.”^[59]

Bu güzel annemizin hayatının bir kısmını ancak burada aktarabildik; onun bereketli hayatından daha çok önemli dersler alınabilirdi ama ancak bu kadarına imkân bulabildik. Şimdi asıl üzerinde durmamız gereken mesele, onun hayatından hayatlarımıza taşımamız gereken mesajlardır.

[1].

[2] Ahzâb 33/6.

[3] Ahzâb 33/40.

[4] Enbiyâ 21/107.

[5] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 23.

[6] İbn Habîb, *el-Munammak*, s. 357.

[7] Câhiliye devrinde Abîd b. Ebras ve Kümeit el-Ekber gibi meşhur şairler yetiştiren Benî Esed kabilesine mensup bazı önemli Müslüman şahsiyetler şunlardır: Şair sahâbî Amr b. Şe’s, şair ve cengâver sahâbî Dırâr b. Ezver ile kız kardeşi Havle bint Ezver, meşhur hanım sahâbî Ümmü Ma’kıl, sahâbî Ukkâşe b. Mihsan ve Hureym b. Fâtik (Ahrem); hadis hâfızı tâbiî Ebû Hasîn, kıraat âlimi tâbiî Zir b. Hubeyş, şair tâbiî Eymen b. Hureym, Şakîk b. Seleme. Bkz. Cengiz Kallek, “Benî Esed” *DİA*, XI, 365.

[8] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 338-346.

[9] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 230-240.

[10] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 128, 129.

[11] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, I, 259-280.

[12] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 340-341.

[13] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 342-343.

[14] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 344-345.

[15] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 346-347.

[16] Hiz. Peygamber (sas), “iyi insan, kusursuz kimse, günahsız” anlamına gelen Berre isimlerini genellikle Zeyneb ismi ile değiştirmiştir. Berre isimli biri ile karşılaştığında Hiz. Peygamber (sas) şöyle buyururdu: “**Allah sizin iyi olanlarınızı en iyi bilendir. Siz kendinizi temize çıkarmayın. Berre adını takıp da bununla iyi olduk sanmayın! Allah kimin iyi olduğunu herkesten daha iyi bilir!**” Müslim, “Âdâb”, 19.

[17] Ebû Dâvûd, “Edeb”, 69.

[18] Ömer Rıza Kehhâle, *A'lâmu'n-Nisâ fi Âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*, II, 59.

- [19] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 51.
- [20] Neşet Çağatay, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, s. 118-120.
- [21] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 2-6.
- [22] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 20, 21.
- [23] “...Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Cahiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türlü ayağının altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmüttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir... Ashabım! Cahiliye devrinde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası Abdülmüttalib'in torunu (amcazadem) Rebia'nın kan davasıdır...” Müslim, “Hac”, 147; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 299-301.
- [24] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azim*, IV, 489.
- [25] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 106.
- [26] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 106.
- [27] Ahzâb 33/37-40.
- [28] Ahzâb 33/37.
- [29] Müşteşriklerin iddalarının bazılarını görmek için bkz. Leon Caetani, *İslâm Tarihi*, IV, 169; Emile Dermenghem, *Muhammed'in Hayatı*, s. 366-367; Rodinson Maxime, *Hiz. Muhammed*, s. 209, 210.
- [30] Tebbet 111/1.
- [31] Ahzâb 33/5, 40.
- [32] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 107.
- [33] İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 2517.
- [34] İbn Hişam, *es-Sîre*, VI, 202.
- [35] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 107.
- [36] Buhârî, “Tevhid”, 22; Müslim, “İman”, 288.
- [37] Müslim, “Nikâh”, 94, 95.
- [38] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 108, 109.
- [39] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 107.
- [40] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 99.
- [41] Buhârî, “Şehâdet”, 15
- [42] İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 191.
- [43] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 114.
- [44] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 217.
- [45] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2518.
- [46] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2518.
- [47] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 113.

[48] Buhârî, “Teheccüd”, 18; Müslim, “Salâtü’l-Müsafirîn”, 219.

[49] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 309.

[50] Ebû Hureyre’nin naklettiğine göre, Resûlullah (sas) Veda Haccı’ndan sonra kendi hanımlarına şöyle dedi: **“Benimle yaptığınız bu hacdan sonra sizin yeriniz, (evlerinizdeki) hasırların üstüdür.”** Ravi bu hadisi naklettikten sonra diyor ki: “Resûlullah’ın vefatından sonra Zeyneb bint Cahş ile Sevde bint Zem’a bir daha hacca ve umreye gitmediler. O ikisi şöyle söylerlerdi: “Resûlullah’tan (sas) bu sözü işittikten sonra artık hiçbir güç bizi yerimizden oynatamaz.” İbn Hibban, *Sahih ibn Hibban*, IX, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 476; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, V, 494.

[51] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 519; İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 115.

[52] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 115.

[53] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 115, 116.

[54] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 119.

[55] Buhârî, “Şehâdet”, 15; Müslim, “Fedâilu’s-Sahâbe”, 83; İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 116.

[56] İbn Sa’d, *Tabakât*, VIII, 92.

[57] İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 264.

[58] Buhârî, “Cenâiz”, 30; Müslim, “Kitâbü’t-Talâk”, 58.

[59] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 403.

❦ Zeyneb bint Cahş'ın Hayatından Mesajlar

❦ Allah ve Resûlü, başkalarının emeği ile değil, elinin emeği, alnın teri ile geçinenden razı ve memnun olurlar. Kimselere yaslanma, el açma, başkasının emeğine göz dikme ki, gerçek manada ona ümmet olabilesin.

❦ İnfak kazandıklarını başkaları ile paylaşmak, vermenin mutluluğunu yüreğinde hissetmek ve nifaka karşı fiili önlem almaktır. Sağ elinin verdiklerine, sol elini şahit tutma ki, hayırlarına riya karıştırmadan amel defterini bereketlendirebilesin.

❦ Peygamber evinin her bir sultanı bizim annemizdir, öz annelerimizden daha önceliklidir. Evladın anneye karşı sorumluluğu en başta onun mirasına sahip çıkmaktır. Annelerimizin mirası, Kur'ân'dır; risaletin davasıdır. Bu davanın hadimi ol ki, gerçek manada evlatlığını yapabilesin.

❦ Kulluk yolunda seviyen arttıkça, imtihanın daha da artacaktır. Elde ettiğin güzellikler seni asla gevşekliğe sevk etmemelidir. Peygamberin hanesine sultan olmuş annen, bir ömür ızdırap içinde inledi. Sorumluluklarını hiçbir zaman unutma ki, her daim istikamet üzere kalabilesin.

❦ Allah, Resûlü'ne duyulan sevgiyi hiçbir zaman karşılıksız bırakmamıştır. Çünkü onu sevmeyi imanın bir gereği olarak emretmiştir. Sev Resûlü, hanımlarını, sahâbeyi; unutma kişi sevdiği ile beraberdir. Sevgini her gün biraz daha derinleştir ki, işin neticesinde saâdete erebilesin.

Hala Sultan
ÜMMÜ HARÂM BİNT MİLHAN

Radiyallahu Anhâ

﴿ Kıbrıs ﴾

نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي يَرْكَبُونَ الْبَحْرَ الْأَخْضَرَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَثَلُهُمْ مَثَلُ الْمُلُوكِ عَلَى
الْأَسِيرَةِ . فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَدْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنِي مِنْهُمْ قَالَ اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا مِنْهُمْ

“Allah yolunda savaşan ümmetimden bazıları, denizlerin üzerinde tahtlarını kurmuş melikler gibi deniz savaşına giderlerken bana gösterildi.” Ümmü Haram dedi ki: “Ya Resulullah! Dua et de ben de onlardan olayım.” Efendimiz dedi ki: “Allah’ım onu da onlardan kıl!”
(Buhârî, “Cihad”, 3)

“Allah Resûlü bana deniz seferi yapacak ilk orduya katılanlara cennetin vacip olduğunu söyledi. Hatta ben ona ‘Yâ Resûlullah ben de onlardan mıyım?’ diye sorduğumda ‘Evet, sen de onlardansın’ diye cevap verdi. Haydi İslâm mücahitleri! Şu toprak parçasında cennet sizi bekliyor.”

Ümmü Haram (r.anhâ)
(Beyhakî, Delâilü’n-Nübüvve, VI, 452)

Adı: Gümeysa bint Milhan
Anlamı: Yol gösteren
Künyesi: Ümmü Haram/ Haram’ın annesi
Lakabı: Şehidetü’l-Bahr/ Deniz şehidi, Hala Sultan
Baba Adı: Milhan b. Hâlid
Anne Adı: Melike bint Mâlik
Kabilesi: Neccaroğulları/Hazrec
Doğum Yeri: Medine
Doğum Yılı: N. Öncesi, 47/Milâdî, 563
İslâm’a Giriş: Nübüvvetin 12. yılı
Sohbet Süresi: 11 yıl
Rivayeti: 7
Eşi/Eşleri: Amr b. Kays, Ubâde b. Sâmit

Vefat Yeri: Larnaka/Kıbrıs
Vefat Yılı: Hicrî, 28/ Milâdî, 649
Vefat Yaşı: 86

Hala Sultan ÜMMÜ HARÂM BİNT MİLHAN

(Radiyahallahu Anhâ)

Sahâbenin rehberliğinde çıkılan bu yolculuğun bir sahâbe diyarı olan Kıbrıs'a varmasını görmek, ziyadesi ile memnun olacağımız bir güzelliştir. Hamdolsun o Rabbimize ki, bize sahâbe gibi bir nesli sevdirdi, onları rehber olarak edinmeyi bizlere nasip etti, onların ayak izlerini takip etmeyi bizlere gaye-i hayal olarak belletti.

82 İl 82 Sahâbî projesinin 42. programının/dersinin bu güzel topraklarda olması da ayrı bir hava yüreklerimizde estiriyor. Bir an düşünelim; Medine neresi, Kıbrıs neresi... Mekke neresi, Şam neresi... Taif, Hicaz neresi İstanbul neresi... O kutlu neslin nasıl bir tebliğ ve davet aşkları vardı ki, öğrendikleri 10-15 ayet, hadi bilemediniz 10-15 sûre, çoğu Efendimiz (sas) ile birliktelikleri 1 yıl, 3 yıl, 5 yıl, 10 yıl, artık ne kadarlık bir zamansa, o insanlar, nasıl bir sohbet-i Risalet'e muhatap oldular ve oradan insibağ adına, boyalanma adına neler istifade ettiler ki, ellerine aldılar engelleri def etmek için kılıçları, altlarına aldılar yolları aşmak için atları, bir çıktılar evlerinden çoğu bir daha ev yüzü görmediler, çocuk yüzü görmediler, doğdukları topraklara dönmediler/dönemediler... Sahâbenin her şeyine hayran olunur da özellikle onların tebliğ ve davet aşkları bambaşka bir aşktır.

O aşkın bir vesilesidir, Anadolu'nun dört bir tarafına gelmeleri...

O aşkın bir vesilesidir ta Konstantiniyye'ye/İstanbul'a ulaşmaları...

O aşkın bir vesiledir Irak, İran, Afganistan, Azerbaycan, Ermenistan, Özbekistan, Doğu Türkistan ve daha nice yerlere varmaları...

O aşkın bir vesiledir, Libya, Mısır, Tunus, Cezayir, Fas, İspanya yani Endülüs, Çin ve daha nerelere bu işi vardırmaları...

O aşkın bir vesilesidir, Kıbrıs topraklarına o diriltlen mesajları getirmeleri...

Hem de ne zaman? Tarihlerle dikkat edelim; Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden 17 yıl geçmeden, devir Hz. Osman devri iken, tarihler Hicretin 28. yılını gösterdiğinde... Bu kadar erken bir tarihte sahâbe ordusu Kıbrıs topraklarındadır.

Öyleyse eğer biz Kıbrıs deyince aklımıza sadece yavru ve kardeş vatan, burada bir miktar ırkdaşımız, soydaşımız, bizimle aynı dili konuşan insanların yaşadığı yer gelmemeli... Eğer Kıbrıs dediğimizde aklımıza gelen sadece bunlarsa, o zaman biz Kıbrıs'ın değer ve kıymetini tam anlamı ile anlamamışız demektir.

Kıbrıs Deyince Neleri Hatırlamalıyız?

1- Onlarca Sahâbenin Ayak İzlerinin Olduğu Bir Güzel Beldeyi Hatırlamalıyız.

Hicretin 28. yılından bahsediyoruz, binlerce sahâbe efendilerimizin halen hayatta olduğu bir zaman diliminden bahsediyoruz. Biraz sonra size bazı detaylarını aktaracağımız o sefer sırasında ordunun içerisinde onlarca sahâbî var. Hem de kimler biliyor musunuz? Ebû Eyyûb el-Ensârî... İstanbul'a varmadan burada, Kıbrıs'ta o büyük insanın ayak izleri var.^[60] O zaman Kıbrıs'tan İstanbul'a, İstanbul'dan Kıbrıs'a giden kardeşlerimiz, Eyüp Sultan'a uğrasalar ve: "Sana Kıbrıs'tan selam getirdik, senden de Kıbrıs'a selam götürüyoruz Ey Mihmândâr-ı Nebi!" deseler, o ne kadar memnun olur tahmin edebiliyorsunuz değil mi?

Sadece Ebû Eyyûb el-Ensârî değil, Ümmetin Mesihi Ebû Zer el-Ğifârî'nin, İslâm'ın Süvarisi Miktad b. Amr'ın, Şam valisi Muâviye b. Ebû Süfyân'ın ve hanımı Fahite'nin, Ümmetin Hâkimi Ebü'd-Derdâ'nın, İstanbul seferlerinin komutanı Fedale b. Übeyd'in, Suffa Mektebi'nin gözde talebesi Vâsile b. Eska'nın, ensarın gençlerinden Ümeyr b. Sa'd b. Ubeyd'in, Abdullah b. Bişr el-Mâzinî'nin, Ka'bu'l-Habr b. Mâti'nin yiğit oğlu yiğit Kudüs'ün manevi muhafızı Şeddad b. Evs'in, bir zühd kahramanı olan Cübeyr b. Nüfeyr'in ve bugün hayatına misafir olacağımız Ümmü Harâm validemizin ve onun eşi Kudüs'ün ilk Müslüman valisi Ubâde b. Sâmit'in ve daha nice sahâbînin ayak izleri buradadır.^[61] Bu kadar izin olduğu yer nasıl sahâbe diyarı olmaz, nasıl sahâbe ile anılmaz? Kıbrıs ve Kıbrıslı bu şerefi hiçbir zaman unutmamalı ve her daim kendisini sahâbî efendilerimiz ile anmalıdırlar.

2- Hz. Peygamber'in (sas) Rüyası Olan Kıymetli Bir Beldeyi Hatırlamalıyız.

Kıbrıs adası Hz. Peygamber'in (sas) rüyasıdır. Nebevî bir rüya olduğu için sahâbenin hedefi olmuştur. Efendimiz'in (sas) rüyasına giren bu toprakların ne anlam ifade ettiği hiçbir zaman unutmamalıdır. Bundan dolayı bir Kıbrıslı göğsünü gere gere: “*Biz Hz. Peygamber'in rüyasıyız.*” diyebilir, bu sözde hiçbir hilaf yoktur. Efendimiz (sas) sahâbeye gördüğü rüyalarla hedefler belirledi, sahâbe de o rüyaları gerçekleştirmek için ellerinden gelen ne varsa hepsini yerine getirmek için seferber oldu.

3- Müslümanların Güven Kazandıkları Mühim Bir Beldeyi Hatırlamalıyız.

Sahâbe ordusunun Kıbrıs çıkartması, ilk İslâm donanmasının seferidir. Yani ilk deniz seferi bu beldeye olmuştur. Hz. Ömer (ra) devrinde gündeme gelmiş, ama o zaman şartlar müsait olmadığı için Hz. Ömer izin vermemişti. [62] Hz. Osman (ra) devrinde de biraz çekinilerek ve bazı şartlar ileri sürülerek izin verilmiştir. [63] Çünkü Müslümanların alışık oldukları bir sefer değildir, deniz seferi... Allah korusun eğer bu ilk sefer bir mağlubiyet ile bir hezimet ile neticelenseydi, Müslümanlar bir kez daha en azından uzunca bir süre deniz seferi yapmaya güç yetiremeyebilirlerdi. Ama bu ilk sefer, Müslümanların galibiyeti ile ve fetih ile neticelenince, o güne kadar atlarından inmeyen o mücahitler, o günden sonra gemilere bindiler, Allah'ın (cc) yüce olan o kelimesini ötelere taşımak için bu sefer gemilerden bir ömür inmediler. Akdeniz adalarının tamamına İslâm'ın mesajlarını götürdükten sonra Ege'ye açıldılar, sonra da Konstantiniyye/İstanbul seferlerini denizden yürüttüler [64] ve daha birçok coğrafyaya ve şehre o güzel mesajları ulaştırdılar. İşte Kıbrıs dediğimiz zaman bu da akıllara gelmeli ve bu güzel beldenin Müslümanların güven kazandıkları bir yer olduğu unutulmamalıdır.

4- Yer Altı Zenginlikleri Olan Bereketli Bir Beldeyi Hatırlamalıyız.

Yer altı zenginliği denilince insanların aklına hemen maden ocakları geliyor. Gerçi Kıbrıs bu manada da zengin bir yerdir. Zaten Kıbrıs kelimesinin anlamı da [65] Latince'de *bakır madeni* demektir. [66] Burada var olan bakır madenlerinden dolayı bu isim verilmiştir. Ama bizim kastımız bu

maddi zenginliklerden daha çok manevi zenginlik sayılan sahâbeden bu tarafa bu topraklarda metfun olan İslâm büyüklerinin varlığıdır. Sahâbenin burada olması, sadece Ümmü Harâm'ın değil, başka sahâbî kabirlerinin de burada olması,^[67] sonraki süreçlerde yine birçok âlim, arif ve abidin burada olmasını sağlamış, bu da bu topraklara ayrı bir bereket vesilesi olmuştur.^[68]

5- Ümmü Harâm'ın Manevi Fatihi Olduğu Bir Ziyaret Beldesini Hatırlamalıyız.

Nasıl İstanbul deyince akıllara hemen Ebû Eyyûb el-Ensârî geliyorsa, Kıbrıs deyince de akıllara hemen Ümmü Harâm validemiz gelmelidir. İnşallah yakın bir zamanda türbesinin bulunduğu yer daha rahat bir ziyaret mahalli haline getirilirse, nasıl insanlar İstanbul Eyüb'e gidince orada Medine'nin kokusunu duyuyorlar, Larnaka'ya gidince de orada da Medine'nin kokusunu duyacaklar ve Ümmü Harâm validemizin o topraklarda olması oralara bambaşka bir hava, bambaşka bir manevi atmosfer, bambaşka bir sahâbe iklimi ve meltemi estirecektir.

Duamız şu olsun ki; Rabbimiz bir an önce bunu kolaylaştırsın, her an hizmete hazır olan Ümmü Harâm validemizin huzuruna rahatlıkla varmayı ve o güzel iklimden nasiplenmeyi hepimize nasip etsin.

Sahâbenin Tebliğ Aşkı

Ümmü Harâm validemizin kabrinin şu an Rum kesiminde olması da çok farklı bir anlam taşıyor. Bu birçok sahâbenin yüreklerinde taşıdıkları derin bir arzudur. Onlar cihad için evlerinden çıkıp, dünyanın dört bir tarafına dağıldıklarında, yaralanıp veya hastalanıp vefat yoluna girdiklerinde, yanlarındaki kardeşlerine derlerdi ki: “*Girin, düşman topraklarının içlerine doğru, ne kadar ileriye gidebilirsiniz gidin ve beni oraya gömün. Ben ezanın olmadığı topraklarda defnolmak istiyorum?*” Çok ilginç değil mi? Sebep ne? Diyorlar ki: “*Eğer biz ezanın olmadığı topraklarda medfun olursak, bizden sonra gelenler, orada bir sahâbînin kabri var deyip, ziyaret edecekler. İnşallah bu ziyaretlerde o topraklara ezanı kavuşturacak.*” İşte bu amaçla Ebû Eyyûb el-Ensârî, Konstantiniyye'de vefat ederken, “*Götürün beni surların içlerine doğru*” demiş, bu amaçla Habbab b. Eret, Irak toprağında vefat ederken aynı şeyi demiş; bilmiyoruz Ümmü Harâm demiş mi, ama söz ile demese bile fiili olarak o da bunu demiştir.

İşte Kıbrıs deyince, biz bunları bundan sonra hatırlamalıyız. Bunlar hiç aklımızdan çıkmaması gereken mesajlardır. Bu bilgiler zemininde gelin Kıbrıs'ımızın manevi fatihi olan Ümmü Harâm validemizi biraz olsun tanımaya çalışalım, onun üzerinden kendi dünyalarımıza bazı hakikatleri taşımaya gayret edelim.

Hala Sultan Kimin Halası?

Kıbrıslılar, Ümmü Harâm validemize Hala Sultan diyorlar... Peki, o kimin halası? Peygamberimiz ile soy, hısımlık, akrabalık bağı var mı? Kimlerle Asr-ı Saâdet'te bağları var? Bunların hepsine hızlıca bir göz atalım.

Ümmü Harâm bint Milhan; asıl adı çok büyük ihtimalle *Ğümeysa*^[69] olan bu annemiz Medineli; ona Rûmeysa da diyneler var ama Rûmeysa kız kardeşinin adı olma ihtimali daha fazladır.^[70] O; ensârdan, Hazrec kabilesinden ve Neccaroğulları'ndandır. Malum olduğu üzere Neccaroğulları Efendimiz'in (sas) babasının dayılarıdır. Efendimiz'in (sas) babası Abdullah, onun babası Abdülmuttalib, onun babası Hâşim, Neccaroğulları'ndan bir hanım olan Selma bint Amr ile evlenmiş, o evlilikten Abdülmuttalib ya da asıl ismi ile Şeybe doğmuştur.^[71] Bu yakınlıktan dolayı Efendimiz (sas) Neccaroğulları'nın erkeklerine dayı, hanımlarına teyze gibi muamele ederdi. Bazı kaynaklara göre Efendimiz (sas), 6 yaşlarında annesi Âmine ile birlikte o günkü adı ile Yesrib'e geldiğinde, Ümmü Harâm'ın kardeşinden süt emmiş, böylelikle Ümmü Harâm, Efendimiz'in (sas) süttten teyzesi olmuştur, derler.^[72] Arapça'da teyzeye *hâletün* denir; bu kelime bazen Türkçeye teyze diye çevrileceğine,^[73] hala diye çevrilir, böyle çevrilerek 'Hala Sultan' diye isimlendirilmiş ve bu haliyle meşhur olmuştur. Ancak, Ümmü Harâm validemizin, Hz. Peygamber'in (sas) süt yolu ile teyzesi olduğu iddiası çok da doğru bir iddia değildir. Çünkü Efendimiz (sas) o günkü adı ile Yesrib'e gittiğinde 6 yaşlarındadır, artık süt emme yaşını çoktan bitirmiştir. Kaldık ki Ümmü Harâm'ın, Enes b. Mâlik'in annesi Ümmü Süleym'den başka kız kardeşi olduğunu bilmiyoruz. Ümmü Süleym ise Ümmü Harâm'ın küçük kardeşidir. Efendimiz (sas) Medine'ye geldiğinde, o daha yeni doğmuştu. Ümmü Süleym'in doğum tarihi takriben Milâdî 580'dir.^[74] Dolayısı ile süt teyzesi olma iddiası pek doğru değildir. Ama Neccaroğulları'ndan olması onun teyze diye, hatta hala diye -çünkü Efendimiz'in (sas) babasının teyzesi, kendisinin halası sayılır- isimlendirilmiş olabilir. Bazılarına göre ise Âmine validemiz

ile Ümmü Harâm arasında bir sütkardeşliği vardır.^[75] Ancak mevcut kaynaklarda bu iddianın ispatı olabilecek hiçbir delile rastlamıyoruz.

Ümmü Harâm validemize “*Hala Sultan*” denilmesinin sebebi olarak bir de Enes b. Mâlik’e olan yakınlığından dolayı olduğu söylenilir ki, bu daha doğru bir iddiadır. Biraz sonra detaylarını okuyacağımız nesep bilgileri üzerinden dikkat edilirse, Enes b. Mâlik’in annesi Ümmü Süleym, Ümmü Harâm’ın öz kardeşidir, dolayısı ile Ümmü Harâm, Enes b. Mâlik’in teyzedir.^[76] Enes’ten dolayı teyze diye isimlendirilmesi ve o kelimenin Türkçe’ye *hala* diye çevrilmesi mümkündür. Bundan dolayı *Hala Sultan* diye meşhur olmuş olabilir, Allahu âlem diyelim ve bu konuda söylenecekleri bununla sınırlayalım.

Ümmü Harâm’ın Evinin Özellikleri

Burada tarihçilerimizi zorlayan husus şu olmuştur: Efendimiz (sas) Medine’de birkaç eve çok rahat gider gelir ve o evlerde istirahat eder, yemek yer, hatta bazen öğlen uykusunu (kaylûle) orada uyurdu. O evlerden bir tanesi Ümmü Harâm validemizin evidir. Tarihçilerin, ayrıca bazı fıkıh ve hadis âlimlerinin bu konu dikkatlerini çekmiştir. Mesela başta *Riyâzü’s-Sâlihîn* olmak üzere birçok önemli eserin müellifi olan İmam Nevevî’de (v. 676/1277) bu konuya değinmektedir. İmam Nevevî’nin aktardığına göre âlimlerimiz derler ki: “*İbn Abdilberr’e göre Ümmü Harâm, Hz. Peygamber’in süt teyzelerinden biridir. Bazıları, babasından yahut dedesinden teyzesi olduğunu söylemişlerdir. Ebû Ömer’e göre bunların hangisi olursa olsun, Ümmü Harâm Hz. Peygamber’in mahremidir, demiştir.*”^[77] Bu tespitleri yaparak, söz konusu âlimlerimiz, ‘eğer böyle bir yakınlık olmazsa, Efendimiz (sas) ne diye o eve gitsin ki?’ şeklinde bir çıkarımda bulunmuşlardır. İlk bakışta akla yatan bu iddia, biraz araştırıldığında çok da doğru olmadığı anlaşılır. Çünkü Efendimiz (sas) Medine’de bazı evlere özel bazı nedenlerden dolayı çok gidip gelmiştir, o evlerde yemek yemiş, hane halkını şerefleştirmiş, hatta bazen uyumuştur da... Mesela şu an Kibleyeten Mescidi’nin bulunduğu yer; Selimeoğulları mahallesi, Berâ b. Ma’mûr’un evi idi; bu ev ile Efendimiz’in (sas) nesep veya süt kardeşliği bakımından hiç bir yakınlığı olmamasına rağmen, Efendimiz’in (sas) Berâ b. Ma’mûr’un vefatından sonra bile onun hanımını ve oğlu Bişr’i ziyaret etmek için o eve sık sık gider gelirdi.^[78] Zaten böyle bir ziyaret anında kible değişikliğini bildiren ayetler^[79] O’na (sas) bir namaz

içerisinde nazil olmuştu.^[80] Dolayısı ile Efendimiz'in (sas) bir eve ziyarette bulunması, orada yemek yiyip istirahat etmesi, o evin sakinlerinin ille de kendisi ile bir nesep ya da süt bağının olduğunu göstermez. Ancak o evin özel bir ev olduğunu gösterir.

Peki, nasıl bir özel yeri vardı Ümmü Harâm'ın evinin?

O ev gerçekten çok özel bir evdi; çünkü evin sakinleri çok farklı idiler, ama özellikle şimdi belirteceğimiz bazı hususlardan dolayı Efendimiz (sas) o haneye biraz farklı alaka göstermiş, sık sık o evi ziyaret ederek, onları şerefleştirmiş, en sonunda da çok büyük bir müjdenin ortaya çıkmasına, o ev zemin olmuştu. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

1- O Hane, Tüm Aile Efratları ile En Gözde Müminlerden Oluşan Bir Evdi.

Ümmü Harâm validemizin annesi Melike bint Mâlik, babası Milhan b. Hâlid; ikisi de İslâmi döneme erişmeden vefat etmişlerdi. Ümmü Harâm'ın bir kız, iki erkek, üç kardeşi var. Kız olan Enes'in annesi; Ümmü Süleym nasıl biri olduğunu İslâm Tarihi'ni biraz bilenlerin hatırlayacağı üzere, çok önemli bir simadır. O tam bir teslimiyet kahramanıdır. Ablasından farkı yoktur, çok kez Efendimiz'in (sas) iltifatlarına mazhar olmuştur.^[81] Erkekler ise Haram b. Milhan^[82] ve Süleym b. Milhan,^[83] ikisi de Suffa'nın en gözde talebeleridir. İşte böyle bir aile olmalarından dolayı Efendimiz (sas), o ailenin en büyükleri olan Ümmü Harâm'ın hanesine hep farklı bir gözle bakmıştır ve ziyaret etmiştir.

2- O Hane, İki Şehidi Olan Bir Ev İdi.

Biraz önce adlarını zikrettiğimiz Haram ve Süleym, ikisi de Medine'nin ilk günlerinde iman etmiş, Suffa Mektebi'nde yerlerini almışlardı. Bedir'e katılıp o büyük savaşın ashâbı olmuşlar, Uhud'a katılmış, o büyük imtihanın sabitkadem duran yiğitleri olmuşlar; en son ikisi beraber Bi'ri Maûne'ye gitmiş ve orada şehit olmuşlardı.^[84] Hatırlanacağı üzere Bi'ri Maûne, 40 Kur'an mualliminin bir ihanet sonucu öldürülme hadisesi idi.^[85] Bu hadise Efendimiz'i (sas) çok derinden etkilemişti,^[86] bir ay veya kırk gün boyunca bu ihaneti yapan kabilelere, sabah namazlarında kunut okumuştur.^[87] Bu iki erkek kardeşin, ablaları ile çok farklı bir ilişkileri vardı. Ablaları onları o kadar çok sever ve ilgilenirlerdi ki, dikkat edin künyelerine, kardeşlerinden

dolayı künyelenmişlerdi. Yoksa ne Ümmü Harâm'ın, Haram diye bir oğlu, ne Ümmü Süleym'in Süleym diye bir oğlu vardı. Ablaları, kardeşlerine birer anne gibi baktıkları için biri Haram'ın annesi, diğeri Süleym'in annesi diye isimlendirilmişlerdi. Bu iki kahraman Bi'ri Maûne'de şehit edilince, Efendimiz (sas) bu hanelere biraz daha özen gösterdi ve gidiş gelişleri biraz daha fazlalaştı. Bu ziyaretler şehitlerin ailelerine karşı tabir caiz ise bir vefa göstergesi idi. Zaten Buhârî ve Müslim'de geçen bir rivayet bunu göstermektedir. Enes b. Mâlik diyor ki: “Resûlullah (sas) Medine'de evde kocaları yokken annem Ümmü Süleym'in ve teyzem Ümmü Harâm'ın evlerine giderdi. Efendimiz'e (sas) neden böyle yaptığı sorulduğunda: **“Onun kardeşi benimle beraber savaştı ve şehit oldu”** demiştir.^[88] İşte bu sebepten dolayı da o ev, Efendimiz (sas) için özel bir ev idi.

3- O Hane, Enes Gibi Bir Yiğidin, Berâ Gibi Bir Şehadet Sevdalısının Teyzesinin Eviydi.

Enes b. Mâlik'in nasıl biri olduğunu çok iyi biliyorsunuz, onun Efendimiz (sas) katındaki değerini de çok iyi biliyorsunuz. Yine bir şehadet sevdalısı olan Berâ b. Mâlik'in de nasıl biri olduğunu biliyorsunuz. Efendimiz (sas) çoğu zaman Enes b. Mâlik'i de alarak onların teyzesinin hanesine gider hem Enes'i hem Berâ'yı hem de teyzelerini şerefendirirdi.^[89] Bir yönü ile Efendimiz (sas), o haneye aile dostu nazarı ile bakar, sahâbe içerisinde o haneye farklı bir konum belirlerdi.

4- O Hane, Kocaları İtibari ile De Önemli Bir Evdi.

Enes'in annesi Ümmü Süleym'in kocası, bir infak kahramanı olan Ebû Talha, asıl ismi ile Zeyd b. Sehl ki, onu tanımayanınız yok; Ümmü Harâm'ın kocası ise bir Kur'an muallimi olan, ensâr içerisinde en fazla hadis rivayet eden, fakih sahâbîlerden biri olan, ilim noktasında zirveleri zorlayan, Kudüs'ün ilk valisi olan Ubâde b. Sâmit'ir.^[90] Ümmü Harâm validemiz, İslâm öncesi dönemde bir evlilik daha yapmıştır ama sonra Ubâde b. Sâmit ile evlenmiş ve onunla zaten Kıbrıs'a gelmiştir. İşte evin beylerinden dolayı da Efendimiz (sas) o hanelere sık sık gider gelirdi.

5- O Hane, Kader Planında Belirlenen, Büyük Bir Müjdenin Verileceği Evdi.

O evde Efendimiz (sas) Kıbrıs'ın fetih müjdesini verdi, yine o evde Efendimiz (sas) ilk kez İstanbul'un fetih müjdesini verdi. İşte o hane, bundan dolayı özel bir hane idi.

Öyleyse gelin böyle özel bir hanenin sahibi olan Ümmü Harâm annemizin hayat defterinin sayfalarını biraz olsun anlama maksadı ile çevirmeye çalışalım.

Hayat Defterinin Sayfalarını Aralarken...

Ümmü Harâm validemiz, Milâdî 563'de Medine'de doğmuştu. Dolayısı ile Efendimiz'den (sas) 8 yaş büyüktü. İslâm'ın mesajları Medine'ye önce Es'ad b. Zürâre'nin eliyle, sonra Mus'ab b. Umeyr'in vesilesi ile ulaştığında o 67-68 yaşlarına gelmişti.^[91] Yani ihtiyar sayılabilecek bir yaşta imanın şerbetini içti. Ama öyle bir imanı anlamıştı ki ne yaşa baktı, ne başa baktı, ne cinsiyete takıldı, ne farklı bir mülahazanın kurbanı oldu; hiçbir şeyi kendisine engel olarak önüne koymadı, böyle yapmakla büyük bir müjdenin sahibi oldu.

Efendimiz (sas) Medine'ye hicret ettikten sonra adım adım Resûlullah'ı (sas) takip eden gözlerden biri o oldu. O, o günlerde Amr b. Kays isimli birisi ile evliydi. Amr'dan Abdullah ve Kays isminde iki çocuğu olmuştu. Ne kadar mücadele vermişse, kocasını imana taşıyamamıştı. Onun iman etmemede inadını görünce, o evliliği sürdüremeyeceğini anlamış ve ondan boşanmıştı.^[92] İki kız kardeşin, iman yolunda ödedikleri bedeli görüyor musunuz? Ümmü Harâm'ın kocası Amr da Ümmü Süleym'in kocası Mâlik'te iman etmiyorlar ve küfür üzere ölüp gidiyorlar ama onlar inançlarından en ufak bir taviz vermedikleri için Allah (cc) birine Ubâde b. Sâmit gibi birini, diğerine Ebû Talha gibi birini nasip ediyordu. Ümmü Harâm validemiz, ilk kocasından boşandıktan sonra Ubâde b. Sâmit ile evlenmiş ve ona Muhammed isminde bir çocuk doğurmuştu.^[93]

Biz, Ümmü Harâm validemizi, başta Uhud ve Huneyn olmak üzere birkaç savaşa geri hizmet veren mücahidelerden biri olarak görüyoruz.^[94] O da diğer mücahideler gibi savaşlarda yaralılarla ilgilendi, cepheye su taşıyanlardan biri oldu. Evini ardına kadar Efendimiz'e (sas) ve sahâbeye açtı. Misafirperverliği bakın ona ne kazandırdı?

Gelen Büyük Haber ve Büyük Müjde

İhtimal Hendek Gazvesi'nin sonrası idi. Efendimiz (sas) o haneye yine bir ziyarette bulunmuştu. Ümmü Harâm validemiz, Efendimiz (sas) hanesine

gelince en güzel yemekleri yapar, O'nu (sas) elinden geldiğince iyi ağırlamaya çalışırdı. O günde öyle yaptı; yemekler yenmiş, Efendimiz (sas) kaylûlesini yapmak üzere, yani öğlen uykusunu uyumak üzere odanın bir köşesine uzanmıştı. O istirahat ederken, annemiz biraz uzakta Efendimiz'i (sas) seyre başlamış, nefesini tutarak, bu aziz misafiri rahat ettirmek adına elinden ne geliyorsa onu yapmak için hazır kıta beklemeye koyulmuştu. Bir müddet uyuyan Efendimiz (sas) bir anda yüzünde güller açmış bir vaziyette, mütebessim bir çehre ile uyanmıştı. O anda Ümmü Harâm validemiz, Efendimiz'in (sas) bu halini fark etmiş ve demişti ki: “Anam, babam sana feda olsun Ya Resûlullah! Seni güldüren şey nedir?” Efendimiz (sas) buyurmuşlardı ki: **“Ey Ümmü Harâm! Ümmetinden bazılarının melikler gibi mavi denizler üzerinde tahtlar kurarak Allah yolunda harplere katıldıklarını gördüm. Onların o halleri beni sevindirdi.”**^[95]

Ümmü Harâm validemiz bu sözü duyunca yaşı 70'lere merdiven dayamıştı, ama sahâbe hassasiyeti hemen o hayrın içerisinde yer almak istemişti ve demişti ki: *“Ya Resûlullah! Dua buyursanız ben de onlardan olsam olmaz mı?”* O anda Resûlullah'ın (sas) elleri semaya kalkmış: **“Allah'ım, Ümmü Harâm'ı da onların arasına kat!”**^[96] diye dua etmişti.

Burada Ümmü Harâm validemizin tavrı gerçekten üzerinde durulması gereken bir tavidir. 70 yaşlarında ve bir hanım o... Efendimiz'in (sas) müjdesini verdiği şey ise bir deniz seferi ve hemen olabilecek bir şey değil, yıllar sonra olabilecek bir hadise... Ama buna rağmen Ümmü Harâm, “dua et evlatlarım o işin içerisinde olsun” demiyor; “dua et neslimden birileri görsün” demiyor, “dua et kocam olsun” demiyor; ortada bir hayır olduğu için hiçbir şeye takılmadan hemen kendisini takdim ederek, kendi için dua istiyor ve dua yapılıyor. Bu nokta çok mühim bir noktadır, sahâbenin şuur altı müktesebatını, vahiy kültürünü, cihad aşkını, tebliğ ve davet sevdasını anlamamız açısından gerçekten çok önemlidir.

Bu ilk konuşma olunca Efendimiz (sas) bir daha uyumuştı, bir müddet sonra yine yüzünde güller açmış bir halde uyanmıştı. O halini de hemen fark eden Ümmü Harâm yine: “Ya Resûlullah! Yine çok güzel uyandınız, bu sefer tebessümünüzün hikmeti nedir?” diye sormuştu. Efendimiz (sas) bu sefer: **“Bu defa Allah bana ümmetinden bazı fertlerin melikler gibi tahtlar kurarak kara nakilleri ile büyük kalabalıklar/cemaatler halinde cihada çıktıklarını gösterdi.”** Ümmü Harâm validemiz yine o hayırdan da mahrum olmamak için: “Ya Resûlullah! Dua edin, ben de onlardan olayım!” dedi. Efendimiz (sas) buyurdular ki: **“Hayır Ey Ümmü Harâm! Sen ilklersin,**

yani deniz seferine katılacaklardansın.”^[97] O gün mü başka bir gün mü, bu iki sefere katılanların da cennetlik olduğunun müjdesini de Efendimiz (sas) verecekti.^[98] Başta Buhârî olmak üzere onlarca hadis kitabında geçen bu rivayette çok önemli bir müjdedir. Onların cennetlik olduklarına dair vurgunun bulunduğu rivayet ise şudur: Efendimiz (sas): **“Ümmetinden denizde ilk sefere katılacak olan mücahitler cenneti hak etmişlerdir.”** buyurdu. Ümmü Harâm validemiz: “Ya Resûlullah! Ben onların içindeyim değil mi?” diye sordu. Efendimiz (sas): **“Evet, sen onlardansın”** dedi. Bu sefer: **“Ümmetinden Kayser’in merkezine (yani Konstantiniyye’ye) gaza adına yola çıkan mücahitler için Allah’ın merhameti vardır”** buyurdu. Ümmü Harâm validemiz: “Ben onlardan mıyım?” diye sordu. Efendimiz : **“Hayır, sen ilklerdensin”** dedi.^[99]

Ne Güzel Mesajlar!

Cevamiu’l-Kelim olan, yani az söz ile çok manayı muhatablara ulaştıran Efendimiz (sas) bu sözü ile de o kadar çok önemli mesajlar vermişti ki? Nedir bu mesajlar? Şimdi biz bu mesajları anlarken bir taraftan da “Sadakte ya Resûlullah!” diyelim.

1- Deniz Seferi olan Kıbrıs seferi, kara seferinden yani İstanbul seferinden önce olacaktı.

2- Müslümanlar deniz seferlerine başlayacak ve büyük galibiyetler elde edecekti.

3- Her iki sefere katılanlar da cennete, mağfirete ve merhamete muhatap olacaktı.

4- Ümmü Harâm validemiz, o sefere katılana kadar yaşayacaktı.

Ümmü Harâm validemiz de bunu çok iyi anlamıştı. O sefere çıkmadan önce zaman zaman hastalanırdı. Hatta bazı zamanlar, çocukları ve torunları onun vefat edeceğini zanneder, başucunda gözyaşı döker, hüzünlenirlerdi. İşte o anlarda Ümmü Harâm validemiz şunu derdi: “Boşuna ağlamayın, ben ölmeyeceğim. Peygamberimiz bana deniz seferlerine katılacağıma dair müjde verdi. Ben ne olursa olsun, bu müjdenin tahakkuk edeceğini biliyorum. Bunun için ağlamayın, ben o seferlere katılmadan ölmeyeceğim.”^[100] O müjdeyi aldığı anda Hicretin 5. yılı idi; tam 23 yıl yüreğindeki umuttan hiçbir şey kaybetmeden, Resûlullah’ın (sas) verdiği haberin gerçekleşmesini bekledi.

5- Ümmü Harâm validemiz, kara seferlerine yani İstanbul seferlerine ulaşamayacaktı.

İlk İstanbul seferi Hicrî 48-49'da olacaktı.^[101] O zamanlara Ümmü Harâm validemiz ulaşamayacaktı ve daha neler, neler... Efendimiz (sas) bu hedefi sahâbenin önüne koyduktan bir müddet sonra vefat etti. Hz. Ebû Bekir döneminde Ümmü Harâm validemiz Medine'deydi. Hz. Ömer döneminde, kocası Ubâde b. Sâmit, çok aktif bir şekilde cihad seferlerine katılınca, o da bazen kocası ile birlikte bu seferlere katılırdı. Hz. Ömer'in hilafetinin sonlarına doğru bu iman ailesi Humus'ta idiler. Tebliğ ve davet adına bir gayet içerisindeydiler.

Başlayan Deniz Seferleri

Hz. Ömer'in hilafetinin son demlerinde, o günlerde Şam valisi olan Muâviye b. Ebî Süfyân, halife Ömer'e bir mektup yazar ve deniz seferleri başlatmak için izin ister. Hz. Ömer, bu izni vermez.^[102] Daha şartların oluşmadığını, askeri bilmediğimiz bir alan olan deniz seferlerine göndermenin şu an için doğru olmadığını yazar. Bunun üzerine Hz. Muâviye, sefer görüşünden vazgeçer.^[103]

Hz. Ömer şehit olup, İslâm'ın üçüncü raşit halifesi, Hz. Osman olunca, onun hilafetinin ilk 4 veya 5. yılında Hz. Muâviye, bu talebini yeniler. Deniz seferlerinin gerekliliğinden ve özellikle Akdeniz'deki adaların asıl hedef olan Konstantiniyye varmak için kesinlikle fethedilmesi gerektiğini belirtir. Hz. Osman'ın da bazı çekinceleri vardır. Özellikle İslâm askerlerinin pek alışık olmadıkları bu alana girip, askerin zayi olacağı konusunda endişeleri vardır. Hz. Muâviye, bu konuda ısrarcı olunca, Hz. Osman iki şartla izin vereceğini söyleyecektir. Nedir bu iki şart?

Birincisi: Askeri zorlamayacak, gönüllük esasına dayanarak, gelmek isteyenlerden bir ordu oluşturulacaktı.

İkincisi: Bu ilk sefere askere güven telkin etmesi için Hz. Muâviye, hanımı Fahite ile birlikte katılmalıydı. Hz. Osman bu iki şartla Hz. Muâviye'ye izin verdi.^[104]

Hz. Muâviye izni alır almaz, ilk İslâm donanmasını oluşturmak için seferber oldu. İslâm coğrafyasına haberler saldı, deniz seferine katılmak isteyen gönüllülerden bir ordu oluşturdu. Başlarında Abdullah b. Kays'ı geçirdi. Bazı İslâm tarihçilerine göre bu zat İslâm tarihinin ilk Amiral'i idi.^[105] Müslümanlar gemilerle şimdilerde Lübnan sınırları içerisinde kalan

Akka limanından Kıbrıs'a gidecek, o günlerde Mısır'da olan Abdullah b. Ebî Serh ise oradan bir donanma ile Kıbrıs'a gelecek ve ada iki taraftan kuşatılarak teslim alınacaktı.^[106]

Oluşturulan bu ilk donanma, daha sonraki ilavelerle 1700 parçaya ulaşacaktı.^[107] Tam olarak tespit edilemezse de orduda dört- beş bin civarında asker vardı. Ne kadarı sahâbî ne kadarı en hayırlı ikinci nesil olan tabiîn bunu da bilemiyoruz, ancak Kıbrıs'ın toprağına değen ayaklar işte böyledir. Dört-beş bin asker, sahâbe ve tabiînden... Bu seferin üzerinden beş yıl geçmeden buraya gelen ordunun adedi ise 12.000'dir.^[108] Görüldüğü gibi Kıbrıs, taşında, toprağında sahâbenin, tabiînin izlerinin olduğu bir yerdir.

Kıbrıs'ın Hem Şahidesi, Hem Şehidesi

Böylece yıllar önce verilen müjde tahakkuk edecek, Müslümanlar gemilerle, Efendimiz'in (sas) ifadesi ile "Mavi denizlerin üzerinde melikler gibi tahtlar kurarak..." Kıbrıs'a doğru yola çıktılar ve neticede adaya vardılar. Ada halkı başlangıçta biraz direndi ve İslâm ordusu ile yer yer çatışmalar oldu. O zorlu anlarda 86 yaşlarında bir hanım İslâm askerlerinin huzuruna çıkmış onlara bir şeyler anlatıyordu. Ümeyr b. Esved'in^[109] (rh) bildirdiğine göre, Hala Sultan, deniz kenarına gelince sefere katılacak diğer Müslümanlara şöyle seslenir: *"Allah Resûlü (sas) bana deniz seferi yapacak ilk orduya katılanlara cennetin vacip olduğunu söyledi. Hatta ben O'na: 'Ya Resûlullah! Ben de onlardan mıyım?' diye sorduğumda: 'Evet, sen de onlardansın' diye cevap verdi. Hadi Ey İslâm'ın mücahitleri! Şu toprak parçasında, cennet sizi bekliyor."*^[110]

Bu sözlerin askerlerde nasıl bir etki oluşturduğunu tahmin edebiliriz. 86 yaşında bir hanımın bu sözleri İslâm ordusunu coşturuyor ve o anda kısa süreli bir çarpışma sonunda ada İslâm'ın mesajlarına tabi oluyordu.

Daha sonra ada halkı teslim oldu ve bir antlaşma imzalanarak, yılda 7000 dinar haraç/cizye ödenme şartı ile Kıbrıs adası Müslümanların hakimiyeti altına girdi,^[111] böylece Ezan-ı Muhammedî o güzel toprakların semasında, Hz. Peygamber'in (sas) vefatının üzerinden daha 17 yıl geçmeden çağlamaya başladı.

O günden sonra Kıbrıs halkı yapılan antlaşmaya yıllarca riayet etti ve hiçbir sıkıntı çıkarmadan Müslümanların hâkimiyeti altında kaldı. Abbasi dönemine kadar uzayan süreci Belâzürî (v. 279/892) bize şöyle aktarır: *"Kıbrıs halkı, Abülmelik b. Mervan halife oluncaya kadar, Muâviye ile*

yaptıkları antlaşmaya göre vergi ödediler. Abdülmelik, onlar aleyhine vergiyi 1000 dinar arttırdı. Bu durum, Ömer b. Abdülaziz'in halifeliğine kadar devam etti. Ömer b. Abdülaziz, onlardan bu artan miktarı almadı. Hişam b. Abdülmelik halife olunca, 1000 dinarı ekledi. Bu durum Ebû Cafer el-Mansur'un halifeliğine kadar devam etti. el-Mansur: “Biz, onlara insafli davranmaya en layık kimseleriz; onlara zulmederek mal sahibi olmadık” dedi ve onları, Muâviye'nin antlaşmasına döndürdü.”^[112]

Kim Aziz, Kim Zelil?

Fethin bittiği anlarda bir tabloyu bize aktarır Cübeyr b. Nüfeyr...^[113] Diyor ki: “Fetih tamamlanınca baktım Ümmetin Hakîmi olan Ebü'd-Derdâ bir köşeye çekilmiş ağlıyor. Merak ettim yanına gittim ve dedim ki: ‘Ey Ebü'd-Derdâ! Allah Müslümanları aziz kılıp, kâfirleri zelil kılmışken ve bizlere zafer bahşetmişken sen niçin ağlıyorsun?’ Eliyle gözyaşlarını sildi ve bana dedi ki: ‘Ey Cübeyr! Bugün biz Allah’a kul olmayı terk eden bir topluluğun nasıl zelil bir duruma düştüğünü gördük. Korkarım ki yarın kulluğu gerçek manada yerine getiremeyelim de onların durumuna düşen biz olalım.’”^[114]

Bu sözler, Nebvî Medrese’de yetişen gözde bir talebenin hassasiyetidir. Herkes zafer kutlarken o ümmet adına, onların gelecekleri adına ızdırap duyması, kâfirin düştüğü durumu bile ibret nazarı ile okuyabilmesi... İşte bu tavır insanı hayran bırakan bir tavidir. Ve bu tavrın üzerinden çok dersler alınmalıdır.

Kıbrıs’ın Hazinesi

Fetih bitince, Müslümanlar, binekleri ile adanın içlerine doğru gittiler. İşte o anda Ümmü Harâm validemizin bineği huysuzlaştı ve annemizi üzerinden yere düşürdü. Annemiz yere boynu üzere düştü; düşer düşmez de vefat etti. Tarihler Hicrî 28, Milâdî 648’di ve o tam 86 yaşlarında idi. 86 yaşlarında; 50 yaşında, 60 yaşında hayattan ve İslâm’a hizmetten emekli olanlara ithaf olunur... Bu hali ile âleme neyi haykırdı Ümmü Harâm validemiz: “*Mesleğin emekliliği olur, vazifenin emekliliği olmaz. Risaletin davasına hizmet etmek bir meslek değil, bir vazifedir.*” Giderken bile neler söyledi gitti o güzel validemiz?

Sahâbe efendilerimiz onu getirip Larnaka’da defnettiler. O günden, Osmanlının oraya gideceği 1570’li yıllara kadar da Rumların ziyaret ettiği bir mezar oldu orası... Onlar “*saliha bir kadın*” deyip ziyaret ettiler.^[115]

Unutmayan Rabbimiz unutturmayacak ya... Osmanlı burayı fetheder etmez ilk iş onun kabri üzerine bir türbe yapmak ve o anneye karşı vefa adına bu adımı atmak olmuştu. O günden sonra Osmanlı donanması ne zaman adanın yakınlarından geçse dört pare top atışı yapar; üç ihlâs, bir fatiha okumanın bir sembolü olarak bu güzel geleneği devam ettirirdi.^[116]

Ümmü Harâm validemizin kabrinin tüm Müslümanlar için ama özellikle bizler için ne anlam taşıdığını şu sözler üzerinden daha iyi anlarız: “*Bu suretle onun (Ümmü Harâm’ın) şehadetiyle İstanbul’da Eyüb, Eskişehir havalisinde Battal Gazi’den (Seyyid Gazi) daha önce Kıbrıs Adası’nda, İslâm’ın mukaddes yerlerinden ve ziyaretgâhlarından biri meydana gelmiştir.*”^[117]

Dava, Risalet Davası

Kıbrıs’ın manevi fatihi olan Ümmü Harâm annemiz, Asr-ı Saâdet’in nurlu simalarından sadece birisidir. Bu validemiz, Efendimiz’in (sas) mektebinde, Risalet davasının ahlakını çok iyi öğrendiği için böyle bir kametin sahibi oldu. Her davanın kendine özgü bir ahlakı vardır. Elbette Risalet davasının da bir ahlakı vardır. Biz 23 yıllık Risalet süresince, Efendimiz’in (sas) gösterdiği ilkeler çerçevesinde bu ahlakın şu beş temel esasa dayandığını tespit edebiliyoruz:

1- *Rüya görecek, hedef belirleyeceksin.*

2- *Hedefini gerçekleştirme adına, üç damlayı akıtacaksın. Alından akıtılacak ter, gözden akıtılacak yaş, yeri ve zamanı gelince bedenden akıtılacak kan.*

3- *Arkana bakmayacaksın.*

4- *Karşılık, ücret beklemeyeceksin.*

5- *Netice hesapları yapmayacaksın.*

Biz bu beş ilkeye sahâbenin nasıl uyduğunu onların hayatlarının üzerinden çok iyi görebiliyoruz. Bu sayfalarda hayatına biraz şahit olmaya çalıştığımız Ümmü Harâm validemizin üzerinden de bunları yine görmüş olduk. Peki, 21. asırda, bu davanın mensubu olmaya çalışan bizlerin, böyle bir ızdırabı var mı? İnşallah bizler de bu mesajlardan hakkıyla istifade edenlerden oluruz.

Allah (cc), bizlere heyecanlarımızı yitirtmesin, sahâbenin o güzelliğini anlamayı ve yaşamayı nasip etsin. Kıyamet günü, topraklarımızda metfun olan başta Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Ümmü Harâm validemiz olmak üzere, tüm

sahâbe efendilerimizin arkasında yürüyebilecek yüzleri bizlere nasip etsin ve bizleri cennette o güzel rehberlerle buluştursun.

Hadis Rivayetindeki Yeri

Ümmü Harâm validemiz, çoğu içinde kendisi ile alakalı mesajların olduğu bir tespite göre beş, ^[118] bir başka tespite göre ise yedi hadis rivayet etmiştir. ^[119] Onun rivayet ettiği hadislerden biri Buhârî ve Müslim’in, *el-Câmiu’s-Sahîh*’lerinde, diğerleri Tirmizî’nin, *el-Câmiu’s-Sahîh*’i dışında Kütüb-i Sitte’de bulunmaktadır. Kendisinden eşi Ubâde b. Sâmit ile Enes b. Mâlik, tâbiînden Umeyr b. Esved, Atâ b. Yesâr ve Ya’lâ b. Şeddâd b. Evs rivayette bulunmuştur.

O rivayetlerin birçoğunu önceki sayfalarda aktarmıştık. Aktarmadığımız tek bir rivayet kalmıştı, onu da burada aktaralım. Hz. Peygamber (sas) deniz seferlerinin diğer seferlere göre zorluğuna binaen, faziletinin de fazla olduğunu beyan etmiştir. Bu müjdeyi Ümmü Harâm validemiz, bizlere duyurmuştur. Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: **“(Allah için sefere çıkıp da) Denizde kendisine kusma arız olan kimse için bir şehid sevabı, denizde boğulan kimse için de iki şehid sevabı vardır.”**^[120]

[60] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 179; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 251-252.

[61] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 179; Taberî, *Tarîh*, IV, 259; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 584.

[62] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 178; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 584-585.

[63] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 178; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 585.

[64] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 279, 280; Taberî, *Tarîh*, V, 172; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 193.

[65] Türkçe’de Kıbrıs, Arapça’da “Kubrus” (Kubruş), Batı dillerinde “Cyprus”, “Cypre”, “Chypre”, “Gipros” ve “Cypren” olarak adlandırılan ada; Mısır ve Hitit kaynaklarında müştereken Alaşya (Alasya) şeklinde geçerken, Mısır kaynaklarında, ayrıca “Asi” kelimesiyle de ifade edilmektedir. Asurlular’da “Yatnana” veya “Ya”, İbraniler’de “Kittim” denilen Kıbrıs; “Kypros” olarak ilk defa Homeros’ta zikredilmektedir. Adının, Ana Tanrıça Kibele’ye bu adada verilen isim olan Kipris’ten geldiği de rivayet edilmektedir. Adanın adının; adada bolca bulunan kına çiçeğinin İbranice karşılığı olan “Kopher”, yine adada bolca çıkan bakırın Latince

karşılığı olan “Cuprum” veya Batı dillerine “Copper” ve “Kopher” olarak geçen bakırın Akadca aslı ve nihayet Latince’de servi anlamına gelen “Cypress” kelimesinden geldiği şeklinde rivayetler de mevcuttur. Bkz. *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara 2000, s. 4–5.

[66] Cevat Rüştü Gürsoy, “Kıbrıs” *DİA*, XXV, 370.

[67] Herevî, *Kitabü’z-Ziyarât*, 53.

[68] Kıbrıs’ta olan bazı türbe ve tekkeleri görmek için bkz: Hüseyin Mehmet Ateşin, *Kıbrıs’ta İslâmî Kimlik Dâvâsı*, s. 74-89.

[69] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 305.

[70] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 333.

[71] Taberî, *Tarîh*, I, 501; Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 28.

[72] Hüseyin Algül, *Gönül Sultanlarımız*, s. 22, 23.

[73] Anadolu’nun bazı yerlerinde (Sivas ve çevresi) teyzeye hala denildiği unutulmamalıdır.

[74] Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 97.

[75] İbn Hacer, *Fethü’l-Bârî*, XI, 92.

[76] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 305.

[77] Nevevî, *Şerhu Sahihu Müslim*, XIII, 59; XVI, 10.

[78] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 163; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 365.

[79] Bakara 2/143-145.

[80] İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 229, 230; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşâf*, I, 319.

[81] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, I, s. 91-112.

[82] Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 587, 588; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 363-364; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 712-713; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 395-396.

[83] Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 588-589; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 763; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 546; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 208, 209.

[84] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 587, 588; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 171.

[85] Bkz. İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 194-197; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 51-55; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 73-77; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 171-177.

[86] Enes b. Mâlik, Resûlullah’ın (sas) o günkü halini bize şöyle tasvir etmektedir: “Resûlullah’ın (sas) Bi’ri Maûne’de şehit olan ashâba yanıp üzüldüğü kadar, hiçbir şeye yanıp üzüldüğünü görmedim.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 137; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 55.

[87] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 119-120; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 54.

[88] Buhârî, “Cihâd ve’s-Siyer”, 38.

- [89] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.
- [90] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 165-188.
- [91] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305; İbn Abdilberr, *el-İstiab*, IV, 484, 485.
- [92] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442.
- [93] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.
- [94] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.
- [95] Buhârî, "Cihad ve's-Siyer", 3; Müslim, "İmâre", 160-161; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442.
- [96] Buhârî, "Cihad ve's-Siyer", 3; Müslim, "İmâre", 160-161; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442.
- [97] Buhârî, "Cihad ve's-Siyer", 3; Müslim, "İmâre", 160-161; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.
- [98] Buhârî, "Cihad ve's-Siyer", 93; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 599.
- [99] Buhârî, "Cihad ve's Siyer", 3; Müslim, "İmâre", 161; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.
- [100] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 97.
- [101] Taberî, *Tarîh*, V, 232; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 305; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 62.
- [102] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 584.
- [103] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 584.
- [104] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 178; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 585.
- [105] Philip Hitti, *Siyasi ve Kültürel İslâm Tarihi*, s. 272, 273.
- [106] Taberî, *Tarîh*, IV, 260; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 585.
- [107] Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, I, 552.
- [108] Taberî, *Tarîh*, V, 253; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 201.
- [109] Bir çok sahâbî efendimizi gören, onlardan hadis rivayet eden ve hadis âlimleri tarafından sika olarak nitelenen önemli bir tabiîn neslinin âlimlerindendir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 448.
- [110] Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI, 452; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 61.
- [111] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 180.
- [112] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 180.
- [113] Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî, Hz. Peygamber (sas) döneminde yaşamış olmasına rağmen, Hz. Ebû Bekir döneminde Müslüman olmuş, mühim bir zattır. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 445, 446.
- [114] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 252.

- [115] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 252.
- [116] Hüseyin Algül, *Gönül Sultanlarımız*, s. 21.
- [117] Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, s. 218.
- [118] M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm” *DİA*, XLII, 322.
- [119] İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, s. 267.
- [120] Ebû Dâvûd, “Kitabü’l-Cihad”, 9.

❦ Ümmü Haram'ın Hayatından Mesajlar ❧

❧ İslâm'ın derdi tam anlamı ile derdin olsun ki, rüyaların anlam kazansın, hedeflerin yücelsin. Gayelerini ve emellerini aziz dinin kadar büyüt ki, koşmaya takat bulabilesin.

❧ Davan Risalet'in davası ise alnından terler boşalmalı, geceleri seccaden ıslanmalıdır. İki damlayı hakkı ile akıt ki, ölümlerin en güzeli olan şehadete erebilesin.

❧ İlk günden bugüne, nebilerin, sıddıkların, şehitlerin ve salihlerin, ayak izleri önünde dururken, sen arkana bakmamalısın. Bakışlarını büyüklerin ayak izlerine yoğunlaştır ki, istikamet üzere yürüyebilesin.

❧ Hizmet burada, ücret oradadır. Karşılık bekler, menfaat hesapları yapar, taltife, alkışa teveccüh edersen, peşin olana aldanır, pişman olursun. Hesabî değil, hasbî davran ki, 21. asırda sahâbî çizgisini yakalayabilesin.

❧ Ekeceksin toprağa tohumu, mahsul hesaplarına girmeyeceksin. Neticeye kapılsaydı Ümmü Harâm annemiz, 86 yaşında Medine'de oturur, oralara kadar da gitmezdi. Gayret bizden, başarı Allah'tan deyip yürü ki, son güne kadar heyecanını yitirmeyesin.

İffet Kahramanı
SAFVÂN B. MUATTAL

Radiyallahu Anhu

﴿ Adıyaman ﴾

مَا عَلِمْتُ مِنْهُ إِلَّا خَيْرًا

“Ben onun (Safvân) hakkında hayırdan
başka bir şey bilmiyorum.”
(İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 96)

“Ey Allah’ın Resûlü! O beni (diliyle) rahatsız ederek hicvetti,
beni küçük düşürdü ve Müslüman olmamı kışkandı.”
Safvân b. Muattal (ra)
(İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 167)

Adı: Safvân b. Muattal
Anlamı: Saf, halis ve temiz
Künyesi: Ebû Ömer (Amr)/Ömer’in ya da Amr’ın babası
Lakabı: Sahâbe-i Pakî/ Pak, temiz sahâbî
Baba Adı: Muattal b. Rubeyyia b. es-Sülemî
Anne Adı: Bilinmiyor.
Kabilesi: Süleymoğulları/Medine
Doğum Yeri: Medine
Doğum Yılı: N. Öncesi, 30/ Milâdî, 580 (?)
İslâm’a Girişi: Hicretin 4. yılı
Sohbet Süresi: 7 yıl
Rivayeti: 2
Savaşları: Benî Mustalik, Hendek, Sümeysât, İrmîniye
Görevleri: Ordu artçısı, komutanlık
Vefat Yeri: Samsat/Adıyaman

Vefat Yılı: Hicrî, 19/Milâdî, 640
Vefat Yaşı: 60 (?)

İffet Kahramanı Safvân b. Muattal

(Radiyallahu Anhu)

Anadolu'nun güzel şehri olan Adıyaman, gerçekten çok özel ve önemli bir yerdir. Sebebi ise o topraklarda varolan yer altı zenginlikleridir.^[121] Yer altı zenginliği deyince aklımıza, hemen bakır, altın, gümüş madenleri gelmemeli, asıl yer altı zenginliği oradaki manevi şahsiyetlerin varlığıdır. Allah (cc) bu manada o coğrafyaya çok büyük bir nimet vermiş ve zenginleştirmiştir. O maneviyat büyükleri bulundukları yerlerde halen hizmet etmektedirler ve halen oraları irşad ve inşa etmektedirler. Şurası bir hakikat ki toprağın altında olanlar, üstünde olanlardan daha fazla hizmet ediyorlar. Bu Adıyaman'da da böyle, Anadolu'nun dört bir tarafında da böyle, İstanbul'da da böyle, Kıbrıs'ta da böyle... Sahâbenin iman tohumunu ektiği her bir yer böyle... Ancak bazı yerler vardır ki, sahâbe iman tohumunu ekmişlerdir ve neticeyi Allah'a bırakarak gitmişlerdir. Bazı yerler de vardır ki, ekmişlerdir tohumu bir de kurda kuşa yem olmaması için o tohumun başında, o tarlanın başında bir hâris/bekçi olmuşlardır. Ebû Eyyûb el-Ensârî, İstanbul'un bekçisi; Ümmü Haram bint Milhan Kıbrıs'ın bekçisi, Safvân b. Muattal da Adıyaman'ın bekçisi olmuştur.^[122] Yani ektikleri iman tohumlarını korumak için bedenlerini de o topraklara hediye etmişlerdir. Allah (cc) onların hepsinden ebeden razı olsun, bizleri de o tohumlara sahip çıkanlardan eylesin.

Adıyaman mı? Vad-i Leman mı?

Adıyaman Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bölgede Pirin, Zey, Haydaran, Palanlı ve Gümüşkaya'da yapılan kazılarda tarih öncesi medeniyetlere ait çeşitli kalıntılar bulunmuştur. Bunlardan, Adıyaman ve çevresinin sırasıyla Hitit, Hurri, Mitanni, Kummuh, Âsur, Pers, Kommagene krallıkları ile Roma ve Bizans hâkimiyetine girdiği anlaşılmaktadır.^[123]

Adıyaman isminin nereden geldiği konusunda gerek halk arasında gerek bazı kaynaklarda birçok rivayet aktarılsa da bunlardan en meşhur üç tanesi şöyledir:

Birinci rivayete göre; Perre şehrinde cereyan ettiği belirtilen bir olaya bağlanmaktadır. O dönemde Farrin ya da Perre olarak bilinen şehirde, puta tapan kralın/hükümdarın yedi oğlu varmış... Bu gençler, bir müddet sonra babalarının inançlarından yüz çevirerek, tevhid akidesini benimsemişler. Bu duruma çok sinirlenen kral, yedi oğlunu da feci şekilde öldürmüştü. Ardından o çocukların hatırasına bir manastır inşa etmiş. Bu durumdan çok etkilenen halk, o gençlere ‘Yedi Yaman’ şeklinde isim vermiş ve bir müddet sonra şehir bu isim ile anılmaya başlamış.^[124]

İkinci rivayete göre; Adıyaman şehrini doğu, batı ve güney yönlerinde derin vadiler çevirmiştir. Bu vadilerin yamaçları zengin meyve ağaçları ile kaplı olduğu gibi, şehrin çevresinin de meyve ağaçlarıyla kaplanmış olmasından dolayı güzel vadi anlamında olan “Vad-ı Leman/Güzel vadi” şeklinde anılmaya başlanmış. Yine buraya ‘Vad-i Eman/Emniyet vadisi” de denilmiş. Özellikle emin bir belde olduğuna vurguda bulunmak için bu şekilde de isimlendirilmiş.^[125]

Adıyaman’ın kaynaklarımızdaki eski adı ise Hısn-ı Mansûr’dur. Kaynaklarda, VII. yüzyılda buraya gelen Emevî kumandanlarından Kays kabilesine mensup Mansûr b. Ca’vene’ye izâfetle bu ismin verildiği zikredilmekte ise de başka bir rivayete göre bu isim Abbâsî Halifesi Ebû Ca’fer el-Mansûr’un adından gelmektedir. Ayrıca, Hârûnürreşîd’in halife olmadan önce burayı yeniden imar ve inşa ettirdiği de bilinmektedir.^[126]

Hısn-ı Mansûr ismi Cumhuriyet dönemine kadar kullanılmıştır. 1926’da Bakanlar Kurulu kararı ile şehrin ismi Adıyaman olarak değiştirilmiştir. Bu bilgilerden sonra asıl konumuz olan Adıyaman’ın kıymetli hazinesi Safvân b. Muattal’ın (ra) hayatına geçebiliriz.

Safvân b. Muattal (ra) Deyince Neler Hatırlanmalı?

Safvân b. Muattal, sahâbe içerisinde gerçekten çok farklı ve özel bir isimdir.^[127] Saâdet asrının her bir yiğidi farklıdır, onların her birinin çok değişik özellikleri vardır, hayatın farklı pencerelerinden bize çok güzel mesajlar sunmaktadırlar. Ancak Safvân b. Muattal bazı yönleri ile istisnai özellikleri hayatında barındırır.

Biz bu güzel sahâbi efendimizi Kur'ân'ın belli özelliklerle anlattığı bazı peygamberlerin hayatının verdiği mesajların gölgesinde anlatmaya çalışacağız. Bilindiği üzere her sahâbîye, Efendimiz'den (sas) farklı bir iz düşmüştür, onların her biri sohbet-i risâletten nasiplenerek, o nebevî boya ile boyalanmışlardır. Hz. Safvân da bundan çok nasiplenmiştir. Ancak biz onun hayatına şöyle toplu bir şekilde bakarsak, yedi peygamberin -hepsine selam olsun- hayatlarının, onun hayatında yedi farklı kavramla izler bıraktığına şahit oluruz. Nedir bu izler?

- 1- Hz. Yûsuf ve İffet
- 2- Hz. İsâ ve Ribat
- 3- Hz. Davûd ve Cihad
- 4- Hz. İbrahim ve Muhabbet
- 5- Hz. Eyyüb ve Sabır
- 6- Hz. Nûh ve Tebliğ
- 7- Hz. Mûsâ ve Şecaat

Yedi peygamber, yedi kavram ve Safvân b. Muattal... Bu izleri şöyle de anlamak mümkündür: Rabbü'l-Âlemin olan Allah (cc), Hz. Safvân'ı, o günler imandan mahrum olan Anadolu topraklarına sevk ederken, onun üzerinden bu kokuların, bu güzel meltemin havasının oralara ulaşmasını takdir buyurdu. Böyle olunca da o güzel topraklar, *Yûsufca iffeti*, *İsaca ribatı*, *Davûdca cihadı*, *İbrahimce muhabbeti*, *Eyyübce sabrı*, *Nuhca tebliği* ve *Musaca şecaati* biraz olsun onun vesilesi ile hissetti. Demek ki, Safvân b. Muattal demek, bu güzel kokuları duyacağımız çok önemli bir sahâbî demektir.

Efendimiz (sas), Kur'ân'ın anlattığı model ve örnek şahsiyetler olan kendinden önceki peygamberlerin verdiği mesajları çok iyi anlar ve onları zaman zaman sahâbîlerin bazıları ile özdeşleştirirdi. Mesela, bazen Hz. Ebû Bekir'e demiştir: **“Senin halin İbrahim ve İsâ'ya benzer, sen de onlar gibi halim, selimsin.”**^[128] Bazen Hz. Ömer'e demiştir: **“Senin halin Nûh ve Mûsâ'ya benzer, sen de onlar gibi celallisin, sertsin.”**^[129] Hz. Ömer, Gaziantep'in sakini olan Cerir b. Abdullah'a, güzelliğinden, yakışıklılığından dolayı **“Sen bu ümmetin Yusufusun”**^[130] demiştir. Dolayısı ile sahâbe bize nasıl Hz. Peygamber'in (sas) iklimini yansıtıyorlarsa, diğer peygamberlerin iklimini de yansıtırlar. İşte yansıtanlardan biridir, Safvân b. Muattal...

Kimdir Safvân b. Muattal ve Nasıl İman Etmiştir?

Safvân b. Muattal (ra), ne muhacirdendir ne ensârdandır; ikisinden de olma şerefini elde edememiştir, ama farklı bir değer kazanıp, o alanlarda rehber olmuş birisidir. O, Benî Süleym kabilesindendir. Benî Süleym, Arap Yarımadası'nın kuzeyindeki Hicaz bölgesinden başlayan, güneydeki Necid bölgesine uzanan dağların yükseldiği ve orta yerinde el-Kâmil kenti olan bölgeyi yurt edinmiştir. Çok meşhur bir kabiledir Benî Süleym.^[131] Şairleriyle, cengaverleriyle ve kahramanları ile meşhur olmuş bir kabiledir.^[132] İşin başında İslâm'a düşmanca bir tavır sergilemişlerdir. Bazıları Bi'ri Maûne hadisesinde, Kur'ân öğretmenlerine saldıranlar arasında bulunmuşlardır. Hatta Hendek Gazvesi sırasında, Mekke müşrikleri ile beraber hareket etmişlerdir. Böyle bir kabiledir Hz. Safvân'ın kabilesi.

Doğum tarihi konusunda ihtilaflar olsa da onun Nübüvvet öncesi 30 yılında, yani Milâdî 580'de doğduğunu kaynaklar üzerinden çıkarabiliriz.^[133] Dolayısı ile Efendimiz'den 9 yaş küçüktür. Hz. Safvân, kendi kabilesinin bir ferdi olarak onların içerisinde yaşadı. Gençlik dönemlerinde her ne kadar onlarla aynı düşünceleri paylaşırsa da haniflere benzer bir hayat yaşadı ve çok temiz bir gençlik dönemi geçirdi. Gençliğinde de iffet gömleği hep onun üzerinde idi; içki içmez, ahlaki zaafiyetlerden uzak dururdu.

Yaşı 45'lere geldiğinde, artık Safvân b. Muattal uzun zamandır duyduğu ve içinde büyük bir merak beslediği Hz. Peygamber'i (sas) görmeye, onunla tanışmaya, hatta ona iman etmeye karar verdi. Efendimiz (sas) hakkında duydukları onun yüreğinde İslâm'a karşı bir muhabbet oluşmasına zemin hazırlamıştı, bundan dolayı biran önce Medine'ye gitmek, Efendimiz (sas) ile tanışmak istiyordu. Bu maksatla Hicretin 4. yılı, -bu tarihe dikkat edelim, şimdi tarihle alakalı bir hususun altını çiziceğiz- Medine'ye gelir ve Resûlullah'a (sas) kendisini tanıstırarak, O'ndan İslâm hakkında bazı bilgiler aldıktan sonra iman eder.^[134]

Hicretin 4. yılı, Uhud'un hemen arkası, Bi'ri Mâune faciasının yaşandığı tarih, münafıkların ve Yahudilerin, Müslümanlara karşı düşmanca tavırlarını yoğunlaştırdıkları bir dönem... Böyle bir zamanda Hz. Safvân'ın gelip iman etmesi, zor zamanlarda bedel ödemeyi göze alarak iman halkasına dahil olmasıdır. Siyer tarihi içerisinde Medine dönemi için bu tespiti yapabiliyoruz; insanların en az İslâm'ı tercih edip Müslüman oldukları bir tarihtir Hicretin 4. yılı... İşte Safvân b. Muattal'ın bu tarihi seçmesi bile onun samimiyet ve iman derinliğinin ne boyutta olduğunun bir işaretidir.

Kişiliği ve Mizacı

Safvân b. Muattal (ra) doğup büyüdüğü Serat Sıradağları bölgesinin sert tabiatı, kişiliğinin oluşmasında etkili olmuş ve sert mizaçlı, özgür ruhlu, mert yaratılışlı, yüce gönüllü, yiğit ve bahadır kişilikli biri olarak yetişmiştir. Bu konuda ondan biz Hz. Mûsâ'nın kokusunu çokça hissederiz. Bu sert mizacı bazen arkadaşlarına karşı tavrının özellikle de sözlerinin sertleşmesine sebep oluyordu. Böyle olunca zaman zaman sahâbeden bazıları Hz. Safvân'ı (ra) Hz. Peygamber'e (sas) şikâyet etmiş ve bu konuda ondan muzdarip olduklarını söylemişlerdir.

Burada önemli bir noktaya dikkatleri çekmekte fayda var: İnsan yetiştirmede ve çocuk terbiyesinde en önemli husus, muhatabın karakter ve mizacını iyice tanımak ve buna göre tavır geliştirmektir. Bazen muallimler olarak ya da anne ve babalar olarak bu gerçeği ihmal ettiğimiz için, muhatabımızın yaratılıştan gelen bazı huylarını değiştirmesini istiyoruz, hatta zorluyoruz; böyle yapınca da muhatabımızı manen aslında öldürüyoruz.^[135] Mesela, çocuklarımızdan biri Hz. Osman tabiatlıdır ya da Hz. Ömer tabiatlıdır. Biz onun huyunu iyice öğrensek, terbiye etme adına bazı tedbirler alırız ama asla Osman tabiatlı olan birine 'biraz Ömer gibi ol!' Ömer tabiatlı olan birine ise 'biraz Osman gibi ol!' demeyiz, böyle demenin hiçbir faydasının olmadığını, bilakis ciddi problemler ortaya çıkaracağını unutmuyoruz.

Böyle bir durumun Resûlullah (sas) tarafından nasıl karşılandığını anlayacağımız bir örnektir Hz. Safvân... Allah kendisinden ebeden razı olsun, onun yaratılıştan gelen iki huyu var. Malum, huy demek; değişmeyen veya değiştirilmesi çok zor olan davranışlar demektir. Efendimiz (sas) bunu nasıl beyan ediyordu: **“Duysanız bir dağ yerini değiştirmiş buna inanın, duysanız bir adam huyunu değiştirmiş buna inanmayın.”**^[136] Çünkü yaratılıştan gelen huyların değişmesi mümkün değil, ama terbiyesi mümkündür.

Hz. Safvân üzerinden bunun nasıl olduğuna bir bakalım. Belirttiğimiz gibi Hz. Safvân'ın bilinen iki huyu var. Biri; sert tabiatı, şecaati ve çok çabuk sinirlenmesi. İkincisi ise, uykuya karşı ciddi bir zaafının olması. Öyle bir uykusu var ki, kendi uyanmayana kadar asla onu birisi uykusundan uyandıramazdı.^[137] Acayip bir hal bu? Hani derler ya, top atılsa uyanmaz, aynen öyle. Ne yaparsa yapsınlar kendisi uyanamayana kadar uykusundan kalkamıyordu. İlk bakışta olumsuz gibi görünen böyle iki huyu olan birisi ile Efendimiz (sas) nasıl bir iletişim kurmuş ve onu nasıl terbiye etmiştir?

Efendimiz (sas), Hz. Safvân'ın sert tabiatının sadece dilinde olduğunu, aslında çok yumuşak ve ince bir kalbinin olduğunu çok iyi gözlemlemişti. Bundan dolayı, bir gün sahâbeye: **“Onu böyle kabul edin, Safvân diliyle sizi üzse de onun kalbi çok güzeldir. Safvân’a dokunmayın! O, Allah ve Resûlü’nü çok sever.”** buyurmuşlardı.^[138] Sahâbeyi bu konuda uyarıp terbiye ederken, aynı uyarıyı Hz. Safvân’a da yapmıştı. Mesela, o bir sefer esnasında son derece acıkmış ve halsiz düşmüştü. Ordunun yemek sorumlusu olan arkadaşından hurma istemiş o da: “Resûlullah ve ashâbı gelinceye kadar veremem, onları beklemen gerekir” diyerek onu bekletmek istemişti. Ancak o açlığını yatıştıracak kadar da olsa az bir şey vermesi için direnince tartışma konusu olmuştu. Bu durumdan Hz. Peygamber (sas) haberdar olunca Hz. Safvân’a: *“Neden bu kadar sertsin, neden yumuşak davranmıyorsun?”* dememiş, Hz. Safvân’ı yanına çağırarak ve demişti ki: **“Eğer sefere dayanamıyorsan, geri dönebilirsin. Sana izin veriyorum?”**^[139] Bu söz Safvân b. Muattal’ın terbiye olmasına yetmişti. Ne demek seferden geri dönmek? Onun kitabında ölmek vardı, ama dönmek yoktu. Bundan dolayı Resûlullah (sas) ona bu sözü söyleyince, dünyası yıkılmıştı. Ne yapacağını şaşırmış, gözleri dolu dolu olmuş, büyük bir hüznün üzerine çökmüş ve bu hali ile askerlerin içerisinde dolaşmaya başlamıştı. Onun bu halini Hz. Ali görünce, ne olduğunu sormuştu. Hz. Safvân başına gelenleri Hz. Ali’ye anlatmıştı. Bunun üzerine Hz. Ali, onu yanına alarak Resûlullah’a (sas) götürmüştü ve Hz. Safvân, Resûlullah’ın (sas) huzurunda çok pişman olduğunu seferden asla geri duramayacağını söylemiş ve halini arz etmişti. Zaten Efendimiz’in de duymak istediği buydu, böyle olunca ona askerlerin içerisinde kalması için izin vermişti.^[140] Görüldüğü üzere Efendimiz’in (sas) bu adımı, sert mizaçlı olan birini terbiye etme adına bize çok önemli mesajlar vermektedir.

Uyku Zaafiyetine Çözüm

Efendimiz (sas), Hz. Safvân’ın uyku zaafiyetini nasıl terbiye etmişti? Efendimiz (sas) onu bir müddet gözledi, baktı ki gerçekten onun uykusu normal bir uyku değil. Mesela, sabah namazlarına arkadaşları ne yapıyorsa uyanmıyor. Ayağından çekiyorlar olmuyor, su serpiyorlar olmuyor, sallıyorlar olmuyor, korkutuyorlar olmuyor. Bunun üzerine Efendimiz (sas) diyor ki: **“Onu kendi haline bırakın, ne zaman uyanırsa o zaman kılsın.”**^[141] Çünkü onun hali bir hastalık derecesine varmıştı.

Peki, böyle bir hastalığı olan sahâbîyi, Efendimiz (sas) hayatın içerisinde nasıl konuşturmıştı? Asıl bizim için önemli olan kısım burası. Hz. Peygamber (sas) Safvân b. Muattal'ın bu rahatsızlığını farkedince, onu sâkatü'l-ceyş/ordunun artçısı olarak atamıştı.^[142] Ne demek ordu artçısı? Ordunun en arkasından gelip, konaklanan yerlerde unutilan şeyler varsa, onları toplayıp askerlere ulaştıran kimsedir. İşte Efendimiz (sas) ona böyle bir görev vermişti. Uyanma sorunu yok, ne zaman uyanırsa o zaman kalkar ordunun gerisinden gelir, eğer unutilan bir şeyler varsa onları toplar, getirip sahiplerine o eşyaları teslim ederdi. Tabi böyle bir görev, onun yolları çok iyi bildiği, coğrafyayı başkalarına nazaran daha iyi tanıdığı konusunda bize bir bilgi verir.

Hz. Peygamber'in (sas) insan unsurunu nasıl değerlendirdiğini görüyor musunuz? Doğru işe nasıl doğru adamlar istihdam ettiğine şahit oluyor musunuz? Herkesi nasıl tabiatına uygun işlere sevk ettiğini görüyor musunuz? Gerçekten buralardan alacağımız çok ama çok mesajlar var.

Bir İmtihan Zemini Olarak Benî Mustalik Gazvesi

Hatırlanacağı üzere, meşhur ifk hadisesi de^[143] Hz. Safvân'ın böyle bir görevi olduğu için kendisini meselenin içerisinde bulmuştu. Hadiseyi kısaca bir hatırlayalım. Hicretin 5. yılı Hendek gazvesi olur, Hz. Safvân bu gazveye katılır; daha sonra Efendimiz (sas) Benî Mustalik üzerine bir ordu çıkarttırır. Bu ordu içerisinde Hz. Safvân da vardır, annelerimizden de Hz. Âişe vardır. Benî Mustalik kabilesi, Necid yakınında, Medine'ye dokuz günlük bir mesafededir. Hendek gazvesi sırasında Kureyş'i destekleyen Benî Mustalik reisi, Haris b. Ebî Dırâr, Medine'ye saldırarak Hz. Peygamber'i (sas) öldürme planları yapmıştır. Kureyşlilerin başaramadıklarını kendisinin başaracağını iddia ederek etraftaki zayıf kabileleri korkutmaya ve onlara hakaret ederek savaşa katılmaya tahrik etmişti. İslâm'ın yayılmasını engellemek için savaş malzemeleri satın alarak tüm müttefiklerinden asker toplamış, böylelikle Müreysî suyu başında karargâhını kurmuştu. Peygamberimiz (sas), bu haberi alınca hızla hazırlıkları tamamlayarak Medine'de Zeyd b. Hârise'yi yerine vekil olarak bıraktı. Bizzat ordu komutasını eline aldı. Muhacirlerin bayrağını Hz. Ebû Bekir'e (ra), ensârın bayrağını da Sâ'd b. Ubâde'ye verdi. Mekke'li olmayan müşriklerle yapılan bu ilk gazvede İslâm ordusu, otuzu süvari, yedi yüz kişiden oluşan bir orduyla hareket etti.^[144]

Bu gazvede şiddetli çarpışmanın olmayacağı düşüncesiyle münafıklar sefere katılmak istediler, Efendimiz de belki içlerindeki nifak hastalıklarının iyileşmesine vesile olur umudu ile onlara izin verdi.^[145] Abdullah b. Übey b. Selül başta olmak üzere bir kısım münafık bu sefere katıldılar. Münafıkların bu sefere katılmalarının iki temel amacı vardı. Bunlar şunlardı:

1. Müslüman ordular gittikleri her seferde ciddi bir ganimet ile dönüyorlardı; münafıklar bu ganimetlerden mahrum kalmamak için ellerinden geldiğince riski az olan savaşlara katılıyorlar ve riski çok olanlara ise katılmıyorlardı. Mesela; Tebûk gazvesine katılmamışlardı. Bu seferin de riski az, Benî Mustalik'ten dolayı ganimeti çoktu. Bundan dolayı da sefere katıldılar.

2. Acaba sefer sırasında nifak ve fitne için bir fırsat yakalayabilir miyiz diye katıldılar. Çünkü Medine'de sağlanan otorite ve düzen pek de bu fırsatın doğuşuna zemin bırakmıyor; bunun için onlar da dışarıda yapılan seferlerde böyle bir imkânı elde etme adına bu seferlere katılıyorlardı.

Ordu gitti ve gerçekten ciddi bir savaş olmadan düşman sindirildi, neticesinde de büyük bir ganimet elde edildi.^[146] Sefer bitip dönüş yoluna girilince iki hadise yaşandı. Aslında yaşanan pek çok hadise vardır ama özellikle dönüş yolunda iki hadise bugünkü halimiz ile de alakalı mesajlar taşıdığı için aktarmakta fayda görüyoruz. Hadiselerden ilk şu idi: Sefer boyunca Hz. Ömer'in atına seyislik yapan Gıfâr kabilesinden olan Cahcah b. Mes'ûd ile Medineli, ensâr olmayan, ancak Hazrec'in Benî Salim kolunun müttefiki olduğundan ensârdan sayılan Cüheyneli Sinan b. Veber kuyudan su çekerken kovaları karıştı ve sığağın da etkisiyle aralarında basit bir tartışma çıktı, derken iş ciddileşti ve bu iki sahâbî bir anda yaka paça oldular. O anda Sinan: "Yetiş ey ensâr topluluğu!" diye bağırdı. Cahcah da: "Yetişin ey muhacir topluluğu!" diye bağırıp, yardım istediler. Ortam bir anda gerginleşti ve kardeşlik meselesinde adeta bir destan yazan o güzide insanlar, münafıkların etkisiyle de birbirlerinin karşısına kızgın bir şekilde geçtiler. Olaydan Efendimiz (sas) haberdar olunca çok üzüldü, hemen **"Bunlar cahiliye sözleri, siz bu sözleri mi konuşuyorsunuz?"** dedi ve bu tarz hadiselerde ne yapılması gerektiği konusunda *Üsvetü'n-Hasene* olan Kutlu Nebi, yine çok güzel bir örneklik ortaya koydu. Münafıklar bu gergin durumu kullanıp, kendi lehlerine meseleyi çevirmeye çalıştıkları bir zeminde, Efendimiz (sas) ordusuna 'kalkın gidiyoruz!' diyerek, orduyu hemen hareket ettirdi ve saatlerce mola vermeden yürüttü. Mola için durulduğunda asker

yorgunluktan konuşacak takat bulamadı, ilk konaklanan yerde uykuya daldılar, uyandıklarında da mesele soğumuş, daha doğru düşünmeye başlamışlardı. ^[147]

Bu hadisesinin bize verdiği mesaj bilmem anlaşıldı mı? Bugün Müslümanlar niçin birbirlerinin gıybetini yapıyorlar, neden o böyle, bu böyle deyip çekiştiriyorlar, neden kusurlar aranıyor, neden birbirlerine çelme takmaya çalışıyorlar ve neden bugünün münafıklarına tefrikaları daha da derinleştirmek için her gün yeni yeni malzemeler veriyorlar? Bunların sebeplerinin ne olduğunu şimdi daha iyi anlıyor muyuz? Bunların hepsinin sebebi; boş kalmak, istenilen oranda yorulmamak, yapılması gereken işler için gayret ortaya koymamak... İşte Efendimiz (sas) Safvân b. Muattal'ın da içlerinde olduğu sahâbeye bu alanda böyle bir ders vermişti, inşallah biz de bu dersi alanlardan oluruz.

Kur'ân'a Giren Bir Hatıra: İfk Hadisesi

Sefer dönüşü yaşanan ikinci hadise siyer tarihinin çok önemli olaylarından biri olan ifk hadisesidir. Bu hadise gerçekten sahâbenin karşı karşıya kaldığı en büyük imtihanlardandır. Hadisenin en önemli isimleri olan Hz. Âişe ve Hz. Safvân'ın Kur'ân'da isim verilmeden anılmasına sebep olan bir olaydır. Bu hadiseyi de kısaca hatırlayalım: Benî Mustalik Gazvesi dönüşü ordu geceyi geçirmek üzere Medine'ye bir konak mesafesinde yaklaşınca orada konakladı. Hz. Âişe ihtiyacını görmek için ordugâhtan uzaklaştı, döndüğünde ablası Esmâ'dan ödünç olarak aldığı gerdanlığını kaybettiğini fark etti. Kimseye haber vermeden ordugâhtan tekrar ayrılarak şafak vakti gerdanlığı aramaya gitti. Gerdanlığı buldu ancak geri döndüğünde tüm kervan onun devesi üzerindeki hevdecinde olduğunu sanarak yola çıkmışlardı. Kendisi küçük ve zayıf olduğundan boş hevdeci, içinde olmadığını fark etmeden deveye yüklemişlerdi. Hz. Âişe geri döneceklerini umarak konaklama yerinde beklemeye başladı ve oturduğu yerde uyuyakaldı. O esnada ordunun artçısı olan Safvân b. Muattal, görevi gereği ordunun konakladığı yerleri dolaşmaya başladı. Âişe validemizin uykuya daldığı yere yaklaşınca orada bir karartı olduğunu farketti ve oraya doğru yürüdü; iyice yaklaştığında Hz. Âişe annemizin, tek başına uyuduğuna şahit oldu. Hemen, Safvân b. Muattal isticra edip ^[148] “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn/Biz Allah'ın kullarıyız ve Allah'a döneceğiz.” dedi. Başka bir söz de söylemedi. Âişe annemizi tesettür ayetinin nazil olmasından önce gördüğü için tanıdı. Ama “Neden buradasın, niye tek başına kaldın, başına ne geldi, neden ordu ile hareket

etmedin?” gibi sorular sormamış, hemen devesini çöktürmüş, büyük bir edeple hareket etmiş, arkasını dönmüş ve annemizin deveye rahatça binmesini sağlamıştı. Âişe annemiz deveye binince, devenin yularından tutmuş, yol boyunca da tek bir kelime etmeden, tam bir günlük mesafeyi hiç konuşmadan yürümüştü. Âişe annemiz hadisenin bu kısmını şöyle anlatıyor: *“Safvân ile orduya yetişmek için epey yol geldik, ama bir türlü orduya kavuşamadık, o gecenin sabahında ordu konakladığı sırada ancak biz orduya yetişmiş olduk. O ana kadar Resûlullah dâhil hiç kimse benim yokluğumu fark edememişti. Beni o kapalı hevdecin içerisinde uyuyor zannetmişler ve kimsecikler beni uyandırmamıştı.”*^[149]

Hiz. Âişe validemiz, Hiz. Safvân ile birlikte ancak öğlen sıcağının basıp ordu konakladığında gelip onlara yetişmişlerdi. Onlar, orduya yetişmenin mutluluğunu yaşadıkları bir anda, onların uzaktan geldiklerini gören münafıklar orada fitne ateşini yakmışlardı. Münafıkların lideri olan Abdullah b. Übey b. Selül adeta ellerini ovuşturuyor: “Bundan sonra kim sizi benim elimden kurtarır” diyordu.^[150] Bir anda ordu bu fitne ateşi ile tutuşmaya başladı. İbn Selül ağza alınmayacak dedikoduları çok ustaca bir yöntem ile sanki Efendimiz’e acıyormuş gibi, ‘duydunuz mu olanları’ diye başladığı sözleri ile yayıyorlardı.

Bu büyük iftiranın yayılmasından sonra ordu Medine’ye gelmişti. Ama münafıklar boş durmuyorlardı. Her gün yeni bir senaryo üretiyor, allandırıp pullandırarak bu olayı yaydıkça yayıyorlardı. Olay yayıldıkça Efendimiz (sas) çok zor bir duruma düşüyordu. Düşünebiliyor musunuz; Allah’ın peygamberi, her gün semadan haber aldığını söyleyen bir elçi, dünyevi anlamda da bir devlet başkanı ve böyle bir konumu olan birine hanımının haşa zina ettiğine dair haberler dolaşüyor. İster istemez Efendimiz de bu olaydan çok derin bir şekilde etkileniyordu. Efendimiz (sas) asla olayın olduğu yönünde bir şüpheye hiçbir zaman kapı açmıyor ama ister istemez Hiz. Âişe validemizin bu fitne ateşinin yanması için münafıkların diline verdiği malzemelerden dolayı yüreğinde bir kırgınlık oluşuyordu. İmtihan çok ama çok ağırdı. Peygamberimiz binlerce dert, sıkıntı, çile çekmiş, şimdi de pak ve pakize olan hanımına dil uzatılmış, namusuna leke sürülmeye çalışılmış ve bu konuda çok hassas olan bir sahâbîsi Hiz. Safvân’da kirletilmeye çalışılıyordu.

Ağır İmtihanlar, Gelen Mükâfatlar

Medine’ye varıldıktan birkaç gün sonra Hz. Âişe validemiz hastalanıyordu. Her hastalandığında Efendimiz’in (sas) kendisine gösterdiği ilgiye alışan Âişe validemiz bu sefer böyle bir ilgiyi göremeyince çok üzüldü, ortada bir şeylerin olduğunu anlıyor ama ne olduğunu tam olarak kestiremiyordu. Hz. Âişe validemiz bu olay üzerinden günler sonra bu büyük iftiradan haberdar oluyordu. Çünkü onun aklının ucundan dahi, bu toplumun böyle bir iftirayı atacakları geçmiyordu. Hadisenin diğer cephesinde olan Safvân b. Muattal için ise her günü bir ölüm olan çok zorlu bir süreç başlıyordu. Hiç yoktan böyle bir meseleye dahil olmasından dolayı üzüldü, Efendimiz’in (sas) yüzüne bakmaktan utanıyor, sert mizacı ile münafıkların dedikodularına sabretme noktasında takati her geçen gün azalıyordu.

İşin acı tarafı Müslümanlardan bazıları da bu dedikoduları yayanlar arasına katılmışlardı. Onlardan birisi Peygamberin şairi olan Hassan b. Sabit’ti. Hassan, nasıl olmuşsa beşerî bir zaafiyet göstermiş ve imalı bir şekilde bir şiir ile Safvân’ı tenkit etmişti. Bu şiiri Safvân duyunca adeta çıldırmıştı. Zaten celalli bir yapısı vardı; o şiiri duyunca iyice celallenmişti. İşte o günler Efendimiz (sas), Safvân için **“Ma alimtü minhu illa hayr/Ben onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum?”**^[151] demişti. Bu söz çok önemli bir sözdü, hem Safvân’ın iffeti peygamber lisanından tasdik ediliyordu hem de değer ve kıymeti dile getiriliyordu.

Hz. Safvân olanları ve Medine’de konuşulanları bir türlü hazmedemiyordu. O iffet konusunda çok hassastı. Cahiliye döneminde bile iffetsizlik adına hiçbir adım atmamıştı. Bu olay sırasında şunu diyecekti: *“Vallahi! Haram yere hiçbir kadına bakmadım, hiçbir adım atmadım.”*^[152] O iffet meselesinde bu kadar hassasken, şimdi Hz. Yusuf gibi bir iftiranın içine düşüyor, üzerinde var olan iffet gömleği arkadan yırtılıyor, onun Züleyhası münafıklar oluyor ve o da bunun üzerine Eyyüb sabrını kuşanıyor ve sabretmeye çalışıyordu. Ama dayanılacak gibi değildi; hele düşmanın, münafığın sözü ne ise de ya dostlar ya Müslümanlar bu dedikodulara aldandıklarında dayanmak mümkün müydü?

Öyle bir noktaya gelmişti ki Hz. Safvân, artık dedikodulara, imalı sözlere ve bakışlara dayanamayacak bir haldeydi. İlk Müslümanlardan olan Cuayl b. Sürâka,^[153] Hz. Safvân’ın en yakın arkadaşı idi. Çok salih bir mü’min ve çok farklı biriydi.^[154] Sadık dostun insanı nasıl şerden korumak, hayra yönlendirmek için gayret ortaya koyduğuna dair çok güzel bir örneğe şimdi şahit olacağız. Ruhunun sıkıştığı o günlerde Hz. Safvân, çok sevdiği bu dostuna gitti. Cuayl’a dedi ki: “Cuayl herkesin sözü ne ise ama Hassan’ın

sözlerini hazmedemiyorum. Gel, gidelim Hassan b. Sabit'ten intikam alalım.” Cuayl çok samimi bir mü'mindi. Hz. Safvân'ın bu sözünü hoş karşılamadı. “Sen Resûlullah'tan izin almadan nasıl böyle bir şeyi yaparsın? Vallahi ben gelmem, senin gitmeni de hoş görmem” dedi. Sonra Safvân'ı ikna etmeye çalıştı. Ama Cuayl ne yaptıysa, Safvân'ı teskin edemedi, Safvân bir kere celallenmiş, Hz. Mûsâ'nın tabiatına bürünmüştü. [\[155\]](#)

O bu halde Medine sokaklarında yürürken Hassan b. Sabit'e rast geldi. O anda kılıcını çekti ve: “Senin bana dilinle verdiğin acıyı ben kılıcım ile sana tattıracağım.” dedi ve bir kılıç darbesi ile Hassan'ı yaraladı. Hemen yakınları Hassan'ı, Safvân'ın elinden kurtardılar, yaralı Hassan evine götürüldü, daha sonra Safvân da Hz. Peygamber'in huzuruna gitti. Efendimiz (sas): **“Safvân neden böyle yaptın?”** diye sordu. Safvân: “Ya Resulûllah! Hassan beni hicvetti. Bana çok eziyet etti, bu yüzden ben de vurdum.” cevabını verdi. Efendimiz (sas) Hassan'ın şiirlerinden rahatsız olmasına, Safvân'ın da çok ciddi bir şekilde rencide olmasına rağmen, yine de hissiyatla değil adaletle hükmederek, Safvân'ın bu yaptığına hukuka uymadığını söyledi ve Hassan'dan onu affetmesini istedi. O da affettiğini söyleyince mesele kapandı. [\[156\]](#)

Daha sonra nazil olan Nûr Sûresi'ndeki ayetler, [\[157\]](#) hem Âişe annemizin hem de Hz. Safvân'ın tertemiz olduklarını beyan etti, münafıkların yalanları onların yüzüne çarpıldı, bu yalana kanan Müslümanlar ise sert bir ifade ile eleştirildi ve iftiraya kapılanlara iftira atma haddi uygulandı. [\[158\]](#)

Safvân b. Muattal (ra) hakkında onu aklayıp tezkiye eden ayetlerin nazil olmasıyla sahâbe arasında tartışmasız derecesini yüceltmıştır. Nazil olan ayetler bir yandan Hz. Âişe validemizi, diğer yandan Safvân b. Muattal'ı aklamış, isim vermeden onlardan bahşetmiş ve onları mükâfatlandırmıştır. Böylece Allah (cc), ifk iftirasıyla karşı karşıya kalan ashâbı yedi kat göklerin üzerinden inzal ettiği ayetleriyle tezkiye etmiş, onların tertemiz olduklarını ortaya koyarak, kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa bunu ilan etmiştir. Münafıkların asılsız iftiralarına karşı yerleri ve gökleri şahit tutarak onları aklamıştır. [\[159\]](#)

Bize Ulaştırdığı Nebvî Miraslar

O güne kadar Efendimiz (sas) ve diğer sahâbe katında belli bir değeri ve yeri olan Safvân, o günden sonra başka bir konum elde etmişti. Bu elde edilen konum gereği Efendimiz'i (sas) bir gölge gibi takip etmeye başlamış,

bu da ona bambaşka istifadeler sağlamıştı. O birlikteliklerin birine gelin beraberce şahit olalım. Safvân b. Muattal, bir gün izin alarak şöyle bir soru soruyor, Efendimiz'e: "Ya Resûlullah, senin bildiğin benim bilmediğim bir şeyi sana sormak istiyorum!" Efendimiz: **"Nedir? Sor bakalım!"** diyor. Diyor ki: "Gece ve gündüz saatlerinde namaz kılmanın mekruh olduğu bir zaman var mıdır?" Efendimiz: **"Evet, vardır."** diyor ve o mekruh vakitleri en ince detaylarına kadar anlatıyor. Sabah namazından sonraki kerahet vaktini, öğlen güneşin tam tepede olduğu kerahet vaktini ve ikindiden sonraki kerahet vaktini izah ediyor.^[160] Bugün fıkıh ve ilmihal kitaplarımızda çok detaylı bir şekilde anlatılan bu konunun, sünnetteki delilinin bize ulaşmasını sağlayan Hz. Safvân oluyor.

Efendimiz (sas) diyor ki: **"Sabah namazını kıldığın zaman artık güneş doğuncaya kadar namaz kılmayı bırak. Çünkü güneş, şeytanın iki boynuzu ile beraber doğar. Doğduktan sonra güneş senin başın üzerinde mızrak gibi dik duruncaya kadar (geçen süre içinde) namaz kıl. Çünkü bu sırada kılınan namazda melekler hazır bulunur ve o namaz makbuldür. Güneş senin başın üzerinde mızrak gibi (dik) olunca namaz kılmayı bırak. Çünkü o saat öyle bir saattir ki, onda cehennem tutuşturulur ve onda cehennem kapıları açılır. Güneş senin sağ başından sapıncaya kadar (devam eder). Güneş sapınca sen ikindi namazını kılana kadar kılınan namaz makbuldür. Ve melekler onda hazır bulunurlar. İkindi namazını kıldıktan sonra güneş batıncaya kadar namazı kılmayı bırak!"**^[161]

Efendimiz (sas) ile beraber olduğu o günlerin başka birinde Hz. Peygamber (sas), Safvân b. Muattal'ı (ra) emir, yasak veya herhangi bir bilgiyi Medine halkına duyurma görevini yerine getirmekle görevlendirirdi. Bu görevi yapan Safvân (ra): *"Peygamber Efendimiz (sas), beni küp ve testilerde hurma şarabı yapmamamızı ilan etmeye gönderdi."*^[162] sözüyle bunu anlatır.

Safvân b. Muattal (ra), Hz. Peygamber'in (sas) en yakınında olabilen ve onun özel yaşayışındaki sırları hakkında bilgi sahibi olan bir sahâbîdir. Bu yakınlığını rivayet ettiği şu hadisi şerif anlatır. Diyor ki: "Peygamber Efendimiz (sas) ile bir yerde geceleyin konaklamıştık. Gece namazını nasıl kıldığını merak ettim ve o gece zorlanarak uyumadan onu seyrettim. Yatsı namazını kıldıktan sonra uyudu, gece yarısı uyandı, Âl-i İmrân Sûresi'nin son on ayetini okudu ve uyudu. Bir müddet sonra bir daha kalktı, dişlerini misvakladı, abdest aldı ve iki rekât namaz kıldı. Kıyamı mı, rükûu mu, yoksa secdesi mi daha uzundu bilmiyorum. Namazdan sonra uyudu biraz sonra tekrar uyandı, Âl-i İmrân Sûresi'nin son on ayetini okudu ve kalktı, misvak

kullandı, abdest aldı ve iki rekât namaz kıldı. Yine kıyamı mı rükûu mu yoksa secdesi mi hangisi uzundu bilmiyorum. Yattı ve tekrar kalktı önce yaptıklarının aynısını tekrar etti, bu şekilde on bir rekât teheccüt namazı kılmış oldu.”^[163]

Bazı kaynaklarda Hz. Safvân'ın hasur yani erkekliğinin olmadığı (iktidarsızlık) nakledilir.^[164] Bu iddianın doğru olmadığını, onun bize aktardığı bir rivayet üzerinden anlıyoruz. Bir gün Safvân b. Muattal ile hanımı Peygamber Efendimiz'e bir sorunlarını arz etmek için gelirler. Peygamber Efendimiz, Safvân'a (ra) ve hanımına nafile ibadetlerde aşırıya kaçmamalarını, ev işlerini ve ilişkilerini bu sebeple aksatmamalarını tavsiye etmiştir. Hadise şöyledir: Hz. Safvân'ın hanımı çok nafile oruç tutan saime bir kadındı ve gece namazları kılan abide bir hanımdı. Hz. Safvân, hanımının böyle yapmakla kendisini ihmal ettiğini, ev işlerini aksattığını söyleyince, itidal peygamberi hanımı uyarmış ve bunun doğru olmadığını söylemiştir. Mesele, her hak sahibine hakkını vermektir ya, Efendimiz de bunu tavsiye etmiştir.^[165]

Sonraki Yıllar

Hz. Safvân b. Muattal (ra), ifk hadisesi sonrası tüm savaflara katılmış,^[166] cepheden cepheye koşmuştur. Her savaşta aktif görevler yüklenmiştir. Katıldığı savaşlarda onun her savaşta yaptığı orduyu geriden takip ederek gözetleme görevinin yanı sıra, savaş anında en ön saflarda cesur bir asker olarak savaşmıştır. Bazı savaşlarda da ordunun bir kanadını yöneten komutan daha sonraları ise müfreze ve ordu komutanlığı gibi görevler yapmıştır.^[167]

Böyle bir hayatın sahibi olarak Efendimiz (sas) kendisinden razı ve memnun olarak gitmiş, Hz. Ebû Bekir döneminde de o, kendisine yakışan kametin sahibi olmuştur. Hz. Ömer'in hilafet günlerinde o hep cephelerdedir. O yıllarda İyâd b. Ğanem ile Anadolu topraklarına iman tohumu ekmek için gelmiştir.^[168] Anadolu'nun fatihi olan İyâd b. Ğanem, sağına almış Safvân b. Muattal'ı, soluna almış Habib b. Mesleme'yi, İslâm'ın diriltlen mesajlarını Anadolu'nun dört bir tarafına ulaştırmıştır. İşte o seferler sırasında Hz. Safvân, Adıyaman'a gelmiş, bir daha da bu topraklardan gitmemiştir. Bir rivayete göre Hicri 19'a kadar,^[169] bir diğer rivayete göre Hicri 60'a kadar^[170] o topraklarda cihad ve ribat adına büyük gayretler ortaya koymuştur.

Nebevî İzler

O Resûlullah'ın (sas) şu hadisini kendisine hayat düsturu olarak belirlemişti. Efendimiz (sas) buyuruyordu ya: “İki göz vardır ki, cehennem ateşi onlara dokunmaz: Allah korkusundan ağlayan göz ve Allah yolunda geceyi nöbette geçiren göz.”^[171] Hz. Safvân'ın kendisine belirlediği hedef böyleydi. O, ya seccadenin başında ağlayan, ya ümmetin selameti için sınırlarda nöbet tutan bir çift gözün sahibi olmak için bir ömür gayret gösterdi.

Ne diyordu iman ettiğimiz Peygamberimiz (sas): “**Nasıl yaşarsanız öyle ölür ve nasıl ölürseniz öyle diriltilirsiniz.**”^[172] Nasıl vefat edecekti Safvân b. Muattal? Bir ömür cephelerde, savaş meydanlarındaydı; vefatı, şehadeti de böyle olacaktı. Bir sefer sırasında ayağı kırılacak, İslâm'ın sancağının boynu bükük kalmasın diyerek ayağına aldırmadan cihada devam edecek, sonra yaralı yaralı tarihteki ismi ile Sümeysât'a, şimdiki ismi ile Samsat'a kadar taşınacak ve şu an meskûn/metfun olduğu yere gelince, orada şehit olarak Rabbine yürüyecekti.^[173] Adıyamanlıların Sahâbe-i Pakî/Pak, temiz Sahâbî veya Kürtçe olarak Sâhabe-i Sipi/Beyaz yani pak Sahâbî diye isimlendirdikleri bu değerli sahâbinin kabri, insanlar tarafından ziyaret edilmekte, her geçen gün daha fazla kıymeti anlaşılmaktadır.

Selam olsun ona ve onun yolundan yürümeye çalışan tüm Müslümanlara...

Söz, Safvân b. Muattal gibi bir yiğitten açılırsa söylenecek çok şey var. Biz ancak bir miktarını burada aktarabildik, ama onun hakkında daha çok araştırma yapmak gerekiyor, daha fazla onu tanımak gerekiyor...

Hakkıyla tanıyıp, yolunu yol, davasını dava edinmek duası ile...

^[121] Adıyaman ve çevresinde sahâbeye nispet edilen birçok kabir ve makam vardır. Bunların nispetlerinin doğru olup olmadığı başka araştırmaların konusudur. Safvân b. Muattal dışında bölgede var olan kabir ve makamlardan bazılarını şunlardır: Ebû Zer el-Ğıfârî, Ukkâşe b. Mihsân, Mahmud el-Ensarî, Yusuf el-Ensarî, Abdullah b. Süraka.

^[122] Sahâbenin vefat yerleri ve kabirleri konusunda epey ihtilaflar vardır. Bilindiği üzere İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde, birçok sahâbî kabri bulunduğu iddia edilmektedir. Kaynaklarımızın verdiği bilgilere ve tarihi bazı delillere bağlı olarak bu üç sahâbînin kabirleri konusunda bir ihtilaf yoktur. Dolayısı ile Safvân b. Muattal'ın da Adıyaman Samsat'ta vefat ettiği ve ona nispet edilen türbenin, ona ait olduğu kesindir. Meşhur coğrafya

âlimi İbn Hurdâzbih (v. 300/912-13) şöyle demektedir: “Hz. Peygamber’in (sas) arkadaşı olan Safvân b. Muattal ‘ın kabri Şimşat/Samsat ile Ziyat Kalesi arasındadır. Yakınında üzerinde kimsenin ne tür bir yiyecek olduğunu bilmediği bademe benzer kabuğu ile yenen ve bilinen yiyeceklerin en güzeli ve en lezzetlisi olan ve benzeri olmayan bir yiyeceğin üzerinde olduğu bir ağaç bulunmaktadır.” İbn Hurdâzbih, *Kitâbü’l-mesâlik ve’l-memâlik*, I, 29.

[123] Yusuf Halaçoğlu, “Adıyaman”, *DİA*, I, 377.

[124] <http://www.adiyamanli.org/tr/tarih.htm>.

[125] <http://www.adiyamanli.org/tr/tarih.htm>.

[126] Halaçoğlu, “Adıyaman”, *DİA*, I, 377.

[127] Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 904, 905; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 31, 32; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 280, 281; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 166-170.

[128] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 383; Taberî, *Tarîh*, II, 476.

[129] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 448; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, X, 189-190.

[130] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 266; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 290.

[131] Bkz. Mehmet Azimli, “Benî Süleym”, *DİA*, XXXVIII, 55, 56.

[132] Kabilenin meşhur bazı isimleri şunlardır: Araplar’ın en meşhur kadın şairi olan sahâbî Hansâ ile kahramanlık şiirleriyle tanınan sahâbî Abbâs b. Mirdâs, tâbiînden Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Basra Mu’tezile ekolünün ileri gelen âlimlerinden Benî Süleym’in âzatlısı Muammer b. Abbâd, Vâsıl b. Atâ’nın talebelerinden Heyyâc b. Alâ, Eş’arî kelâmcısı Ebû Ca’fer Muhammed, Mâlikî fakihî İbn Habîb es-Sülemî, Nîşâburlu sûfî İbn Nüceyd ve ailesi içinde çok sayıda âlim yetişen *Tabakâtü’s-Sûfiyye* müellifi Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî. Azimli, “Benî Süleym”, *DİA*, XXXVIII, 55, 56.

[133] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 905; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 32; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 281; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 169.

[134] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 904; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 31.

[135] Bkz. Yıldırım, *İnsanî İlişkilerde İlahî Ölçü*, s. 37-40; 94-103.

[136] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 491.

[137] Safvân b. Muattal’ın uykuya olan düşkünlüğü hanımı tarafından Resûlullah’a şikâyet edilince, Safvân kendini şöyle savunmuş, Resûlullah da o söze karşı bir şey dememişti: “Ya Resûlullah! Bildiğin gibi biz uykucu (uykuyu çok seven) bir kabileyiz...” İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 170.

[138] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 32; Şevkânî, *Dürrü’s-Sehâbe*, 445.

- [139] Zehebî, *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, II, 548.
- [140] Zehebî, *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, II, 548.
- [141] Ebû Davûd, "Siyam", 74.
- [142] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 32.
- [143] İfk hadisesini daha detaylı okumak için bkz: İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 189-193; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 426-440; Beyhakî, *Delâil*, IV, 63-77.
- [144] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 405; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 63.
- [145] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 405; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 63.
- [146] Ganimetlerin neler olduğunu görmek için bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 410; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 64.
- [147] İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 184-185; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 65.
- [148] Bir olay ya da musibet ile karşılaşan mü'minin istirca okuması sünnettir. Hz. Peygamber (sas) bununla alakalı şöyle buyurmuştur: **"Başına bir musibet gelen hiçbir Müslüman yoktur ki Allah'ın emrettiği şekilde; 'Biz Allah'ımız ve ancak O'na dönücüleriz; Allah'ım! Musibetim hususunda bana ecir ver ve bana bunun arkasından daha hayırlısını ihsân eyle" desin de Allah ona mutlaka daha hayırlısını ihsân buyurmasın."** Müslim, "Cenâiz", 3, 4; İbn Mâce, "Cenâiz", 55.
- [149] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 429.
- [150] Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 52.
- [151] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 275; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 32.
- [152] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 904.
- [153] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 269; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 536, 537; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 338; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 278, 279.
- [154] Cuayl b. Sürâka ilk yıllarda iman eden, imanının bedelini en ağır şekilde ödeyen, bu özelliği ile de hep Resûlullah (sas) tarafından takdir edilen bir sahâbi idi. Huneyn'de elde edilen ganimetler pay edildiği zaman, Resûlullah (sas) başkalarına çok, ona ise az pay verince, Sa'd b. Ebî Vakkas bunun sebebini sordu. Allah Resûlü (sas), Cuayl'a ganimetten az pay verilmesinin onun şahsı ile alakalı olmadığını ama Cuayl'ın nasıl bir konumu olduğunu şöyle belirtti: "Allah'a yemin ederim ki, Uyeyne ve Akra gibi kişilerle yeryüzü dolup taşsa, Cuayl b. Sürâka onların tümünden daha hayırlıdır..." İbn Hişam, *es-Sîre*, IV, 94, Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzi*, III, 948.
- [155] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 167.
- [156] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 904, 905; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 32.
- [157] Nûr 24/1-25.

[158] Buhârî, “Şehâdât”, 15; “Meğâzî”, 34; Müslim, “Tevbe”, 56; İbn Hişam, *es-Sîre*, III, 193.

[159] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 281.

[160] İbn Mâce, “İkâme”, 148.

[161] İbn Mâce, “İkâme”, 148.

[162] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 594.

[163] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 333-334.

[164] Taberî, *Tarîh*, II, 619.

[165] Ebû Davûd, “Sıyam”, 74.

[166] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 169.

[167] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 32.

[168] Bkz. Taberî, *Tarîh*, IV, 53-56; Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, 200-223.

[169] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 32.

[170] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 904.

[171] Tirmizî, “Fedâilü’l-Cihâd”, 12.

[172] Aliyyülkârî, *Mirkâtü’l-mefâtîh*, I, 219.

[173] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 904; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 32.

❦ Safvân b. Muvattal'ın Hayatından Mesajlar ❦

❦ İffet gömleğini Hz. Yûsuf gibi kuşan ki; kirlenmeden, kirlletmeden Rabbine yürüyesin, arşın gölgesinde gölgelenebilesin.

❦ Ribat vazifesini Hz. Îsâ gibi kuşan ki; nöbet beklenecek yerlerde görev alabilesin, cehennem ateşinin haram olduğu gözlerin sahibi olabilesin.

❦ Cihad aşkını Hz. Dâvûd gibi kuşan ki; hiçbir engele takılmadan koşabilesin; demiri, dağı, denizi, tahtı neyin varsa her şeyi davan yoluna kurban olarak verebilesin.

❦ Muhabbet meyvesini Hz. İbrâhim gibi kuşan ki; Allah'a dost olabilesin, Rabbim Allah'tır deyip, başka hiçbir şeye tenezzül etmeyesin.

❦ Sabır azığını Hz. Eyyûb gibi kuşan ki; başa gelen ne kadar ağır bir imtihan olursa olsun, Rabbimdendir deyip sineye çekesin ve her türlü musibete karşı direnebilesin.

❦ Tebliğ görevini Hz. Nûh gibi kuşan ki; 950 sene “davam, davam” diye inlesen, işin neticesinde bir gemiyi bile zor doldurabilsen, yine de bu ulvî vazifeden geri kalmayabilesin.

❦ Şecaat elbisesini Hz. Mûsâ gibi kuşan ki; Firavunlara, Belamlara, Karunlara, Hamanlara karşı hakkı savunabilesin, hakka yaraşır bir biçimde hakikatin sedasını yansıtabilesin.

Vahyin Emin Kâtibi
ŞÜRAHBİL B. HASENE

Radiyallahu Anhu

◀ Kilis ▶

يَا خَلَّتِي لَا تَلُومِيْنِي فَإِنَّهُ كَانَ لَنَا ثَوْبٌ
فَاسْتَعَارَهُ رَسُولُ اللَّهِ [ص]

“Ey Teyzeciğim! Beni kınama ve bana kızma! Giyilecek bir tek elbisem vardı, onu da Resûlullah benden emaneten aldı...”
(İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2552)

“Ey İslâm’ın mücahitleri! Siz Rabbimiz’in Kur ’an’da bize vaat ettiği o büyük müjdeyi unuttunuz mu? Hani O, tüm müminlerden cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almayı vaat ediyordu. Bugün cennet karşılığında canların satılacağı gündür, bugün cennete erişme günüdür.”

Şürahbil b. Hasene (ra)
(İbn Asâkir, *Tarîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 472)

Adı: Şürahbil b. Hasene
Anlamı: Dahiyane, çok zeki
Künyesi: Ebû Abdurrahman/Abdurrahman’ın babası
Lakabı: Fatihü’l-Ürdün/Ürdün’ün fatihi
Baba Adı: Abdullah b. Mut’â b. Abdullah
Anne Adı: Hasene Ümmü Şürahbil
Kabilesi: Temimoğulları/ Suudi Arabistan
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N. Öncesi, 36, 37/Milâdî, 573-574
İslâm’a Girişi: Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi: 23 yıl
Rivayeti: 2

Savaşları: Hayber, Tebûk, Yemâme, Irak, Suriye Fetihleri vs.

Görevleri: Vahiy kâtipliği, komutanlık

Vefat Yeri: Vadilyâbis/ Ürdün

Vefat Yılı: Hicrî, 18/ Milâdî, 639

Vefat Yaşı: 65-66

Vahyin Emin Kâtibi ŞÜRAHBİL B. HASENE

(Radiyahallahu Anhu)

Allah’a sonsuz hamdler olsun ki, bizleri 82 İl 82 Sahâbî projesinin 44. programına, yüzlerce sahâbenin ayaklarının izlerinin bulunduğu Kilis’imize ve burada adına meclis kurulan vahyin emin kâtiplerinden biri olan Şürahbil b. Hasene’nin (ra) sofrasına erişti. Mevla son nefesimize kadar bizi kulluğun zirve halleri olan sahâbe-i güzün efendilerimizin yolundan ayırmasın. Onların sevgilerini yüreklerimizde derinleştirsın, sevgileri sadece dilde bırakmasın, sevginin ispatı olan ittiba ve teslimiyeti gereğince hayatlarımızda hâkim kılsın.

Ne diyordu yolumuzun yegâne rehberi olan Efendimiz (sas): **“Allah kullarından biri için hayır murad ederse, o kulun yüreğine benim ashâbımın sevgisini koyar.”**^[174] Elhamdulillah sizlerin yüreğinde o sevgi var... Anadolu’nun neresine giderseniz gidin, eğer konu sahâbe ise salonların ağzına kadar dolu olduğunu, dinleyenlerin büyük bir heyecan ve aşk ile hatibi dinlediklerini, söylenenlerin nasıl heyecan ve duyguları harekete geçirdiğini görürsünüz. İşte bu sevginin işaretidir, alametidir.

Sevgi deyip sakın geçmeyin, unutmayın sevgi kurtuluştur, sevgi Cennet vesilesidir, sevgi Cennet’te buluşmanın en önemli yoludur. Öyle demedi mi yolumuzun yegâne rehberi olan Efendimiz (sas): **“Kişi sevdiği ile beraberdir.”**^[175] Bu hadisi bizlere ulaştıran Enes b. Mâlik ne diyordu? “Ben Resûlullah’tan yüzlerce hadis rivayet ettim.^[176] Hiçbir hadis, ben her duyduğumda, hatırladığımda beni heyecanlandıran şu hadis kadar heyecanlandırmamıştır.” İnsanlar merak ile sormuşlardır; hangi hadistir o? diye... Demiştir ki o büyük insan: **“Kişi sevdiği ile beraberdir.”** hadisi... Enes b. Mâlik sözünün devamında diyor ki: “Ne zaman bu hadis aklıma gelse, Rabbime diyorum ki: “Ya Rabbi! Vallahi benim amellerim, bir Ebû Bekir ve Ömer ameli değil ama değil mi ki senin peygamberin bu müjdeyi

banaya verdi, ben de o müjdenin arkasındayım, umuyorum ki, Cennet'te sevdiklerimle beraber olacağım.”^[177] Bunu Hz. Enes söylüyorsa, bizim ne kadar daha fazla söylememiz gerektiği hepimizin unutmayacağı bir hakikat olmalıdır. Duamız şu olsun ki, Mevla hepimize gerçek manada sevgiler nasip etsin. Sevginin bizlere yüklediği sorunlulukları yerine getirmemizi bizlere kolaylaştırsın. Bu konuda azim ve gayretimizi arttırsın.

Anadolu’da Olan Sahâbe Kabirlerine Nasıl Bakmalı?

Hz. Şürahbil’in hayatına geçmeden bir noktaya dikkatlerinizi çekmek istiyorum. Birçok kaynağımızın bize verdiği bilgiye göre Veda Haccı’nda Efendimiz’i (sas) Arafat’ta, Mina’da, Meşari’l-Haram’da/Müjdelife’de dinleyen, dinledikleri içinde gören, gördükleri içinde sahâbî olma şerefine, bahtiyarlığına eren sahâbe sayısı 100 bini aşkındı.^[178] Hatta somut bir rakam verelim, Ebû Zür’a er-Râzî’nin (v. 264/877) verdiği sayıya göre 114.000’di.^[179] Bu 114.000’nin bugün biz sadece 10.000’i ismen bilebiliyoruz. Tam 10.000’de değil de ama yuvarlak bir rakam ile konuşursak 10.000 diyebiliriz. Bizim sahâbeyi anlatan tabakât ve rical kitaplarımızın en önemlileri olan İbn Hacer’in *el-İsâbe*’si, İbnü’l-Esîr’in *Usdü’l-Ğabe*’si, İbn Abdilberr’in *el-İstiâb*’ı, İsbehâni’nin *Marifetü’s-Sahâbe*’si, Zehebî’nin *Tecrid*’i ve *Siyerü A’lamü’n-Nübela*’sı ve İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ı, gibi eserlerde anlatılan şahıs sayısı toplamda 10.000 civarındır. Bu 10.000 şahıstan 5000 civarının hayatlarını çok az bilgilerle bize verirler, geriye kalan 5000 tanesinin 2000 tanesi orta ölçekte bilgilerle bize anlatılır, ama 1000 tanesi için de epey bilgi verilir. Bunun da bazı sebepleri vardır, ancak en önemli sebebi hiç şüphesiz, hadis naklinde adı geçen 1002 sahâbînin hayatlarının detaylı anlatılıp, diğerleri ile alakalı bilgilerin fazla verilmemesidir.

Bu hakikatten dolayı başta Anadolu olmak üzere, dünyanın neresinde olursa olsun bir sahâbî kabrine veya makamına rastladığımızda hemen kestirip atmak, kaynaklarda ismi yok deyip bir kanaat belirtmek doğru değildir. Sahâbe ordusu hicrî 17’den itibaren Efendimiz’in (sas) vefatının üzerinden sadece 6 yıl geçmeden Anadolu’ya gelmeye başladıkları kesindir. Hicrî 17’den, hicrî 50’ye kadar buralara gelen İslâm ordusunun sayısı 10 binleri aşmıştır. Sadece ilk seferler sırasında İyâd b. Ğanem’in komutasındaki asker sayısı 4000 ile 6000 arasındadır.^[180] O günden Hicrî 50’ye kadar İslâm ordularının yüzlerce kez Anadolu topraklarına sefer düzenledikleri bilinen

bir hakikattir. el-Cezire'den İstanbul'a, o günkü adı ile Konstantiniyye'ye gittikleri de kesindir. Sadece Hicrî 48-50 arası İstanbul seferlerinden adı bilinen 63 sahâbînin -kim bilir adı bilinmeyen kaç sahâbî vardır- o ordu içerisinde yer aldıkları da kesindir.^[181] Dolayısı ile kitabî olmasa da bugün Anadolu'da sahâbîye nispet edilen kabir ve makamların bu manada bir değer ihtiva ettiği unutulmamalıdır.

Sahâbe Ocağı Kilis

Gelelim asıl konumuzun zemini olan Kilis'e,^[182] buraya ilk kez Ebû Ubeyde b. Cerrah komutasında ordunun ulaştığı kaynaklarımızda yazılıdır.^[183] Gelen ordunun sayısının tam olarak ne kadar olduğunu bilmiyoruz, ama tarih Milâdî 639'dur, yani Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden daha 7 yıl geçmiştir; ordunun büyük bir kısmı sahâbîdir, sahâbî olmayanlar ise en hayırlı ikinci nesil olan tabiîn neslindendir. Eldeki mevcut tüm kaynaklarımıza göre bu sefer sırasında yer yer çatışmalar olmuş ve İslâm askerleri içerisinde şehit düşenler de olmuştur. Ordu içerisinde Şurahbil b. Hasene var mıdır bilemiyoruz, bu konuda net bir bilgi yok kaynaklarımızda; belki vardı sefer sonrası Filistin, Ürdün cephesine yeniden döndü; çünkü Ebû Ubeyde b. Cerrah'ta bu seferden sonra Ürdün cephesine dönecektir.^[184]

Kilis'te bulunan Meşhetlik denilen yani şehitlik denilen yer için Evliya Çelebi'nin verdiği bir bilgi var. Ona göre Meşhetlik denilen yerde 3000 sahâbî şehit olmuştur.^[185] Bu bilgiyi ne yazık ki başka bir kaynaktan doğrulatabıyorduk. Ancak Kanunî devrinden yani 1571 yılından beri, öncesi de varsa, özellikle kitabî olan bu tarihten beri orasının sahâbe şehitliği olduğu yazılıdır.^[186] Şehitliğin yanı başına yapılan bir cami var, Cüneyne Camisi... Bu camiye Cüneyne denilmesinin sebebi, sahâbenin şehit düştüğü yere yapıldığından, onlar da dünyadan cennete uzandıklarından, birçoğu Resûlullah'ın (sas) mübarek lisanından cennetle müjdelendiklerinden oraya "küçük cennet" anlamına gelen "cüneyne" adı verilmiştir.^[187] Buradan şu hususu bir daha söylemek durumundayız, bu meselenin aslı, bu noktadan sonra kitaplardan anlaşılmaz, çünkü kitabî bilgiler belirttiğimiz gibi sınırlı ama arkeolojik kazılar yapılsa, belki orada eski mezar taşlarına ve çeşitli kitabelere rastlanılabilir. Bundan sonraki süreç bu tarz arkeolojik kazılara kalmıştır.

Hayat Defterinin Sayfalarını Çevirirken

Şürahbil b. Hasene (ra) çok büyük bir sahâbî olmasına, Mekke’de ilk iman edenlerin içerisinde yer almasına, üstelik 23 yıllık bir iman hayatı olmasının yanı sıra vahyin emin kâtipleri içerisinde istisnai bir konumu olmasına ve ayrıca sadece vahiy değil, Efendimiz’in (sas) özel kâtiplerinden biri olup, onlarca vesikada kaleminin izi olmasına ve Efendimiz’den (sas) sonra 7 yıl yaşamasına ve Efendimiz’in (sas) kutlu lisanından iki tane de hadis^[188] rivayet etmesine rağmen biz onu çok fazla tanımıyoruz.

Hayatına dair bize bilgi veren sahâbe kaynaklarına şöyle bir baksanız, 1, 1,5 sayfayı geçmeyecek bilgilerden başka bir şey göremezsiniz. Neden peki? Bir ömür düşünün 35-36 yaşlarında iman ile tanışsın, sonra o imanının bedelini zor zamanlarda Mekke’de ödesin, bıçak kemiğe dayandığı zaman kalkıp Habeşistan’a gitsin ve tam 14 yılını iman adına Habeşistan’da geçirsin. Dönüp gelsin, günler Hayber’in arkasıdır; hemen atına binsin, Resûlullah (sas) vefat edene kadar da o attan inmesin. Resûlullah’ın (sas) vefat günlerinde atının üzerinde ta Mısır topraklarına kadar gitsin, oraya bir davet mektubu ulaştırsın. Sonra Hz. Ebû Bekir döneminde yine oradan oraya koşup dursun, kim bilir eğer vebâ salgınında yayılan o hastalık ona ulaşmasaydı, o daha nice yerlere gidecek, Allah’ın o yüce olan kelimesini binlerce insana ulaştıracaktı.

Kalem, Gemi, Çadır, Kılıç ve At

Şürahbil b. Hasene’nin iman yolundaki 30 yıllık hayatını şöyle kelimeler ile ifade etsek ne deriz biliyor musunuz: “*Kalem, Gemi, Çadır, Kılıç ve At...*” Evet, inanın Şürahbil b. Hasene’nin hayatı demek, bu beş kelime demektir.

Bu kelimeleri tek başına kullansak bir değer ifade eder mi? Hiçbir değer ifade etmez. Ama bunlar sahâbenin hayatı ile beraber anılınca, daha doğru ifade ile bu eşyalar sahâbenin eline düşünce, bambaşka bir değer kazanıyordu.

Kalem, vahyi kayıt altına alan bir malzemeye dönüşüyor...

Gemi, Allah’ın dini adına hicreti kader, muhacirliği en büyük şeref bilen kametlerin bineği oluyor...

Çadır, Allah adına ve Allah namına atılan bir adımın sahibinin hanesi oluyor...

Kılıç, zalimin, zulmün ve İslâm ile insan arasına giren engellerin kaldırılmasına yarayan bir rahmet oluyor...

At, dünyanın dört bir tarafına Allah'ın dinini ulaştırmanın en büyük vesilesi oluyordu.

Yani eşya doğru adamların elinde asli değerine ulaşıyor, sıradan eşyalar iken farklı bir havayı yansıtan bir duruma dönüşüyordu. Bu beş kelimeyi tek başına söylediğinizde bir değer ifade etmezken, “Şürahbil b. Hasene ve Kalem, Şürahbil b. Hasene ve Gemi, Şürahbil b. Hasene ve Çadır, Şürahbil b. Hasene ve Kılıç, Şürahbil b. Hasene ve At” dediğinizde aklınıza çok şey geliyor, sizi farklı iklimlere alıp götürüyor. Bu büyük sahâbî bize hayatı ile çok şey öğretecek de, özellikle eşyanın kullanımı konusunda çok önemli mesajlar verecek. Allah (cc) gerçek manada anlayabilmeyi, anladıklarımızı hayatlarımıza aktarabilmeyi nasip etsin. Bu ön bilgiler ışığında şimdi Hz. Şürahbil'in hayatına geçebiliriz.

Kimdir Şürahbil b. Hasene?

Hız. Şürahbil, bazı kaynaklara göre Temim kabilesinden,^[189] başka kaynaklara göre ise Kinde kabilesindendir.^[190] Hangisi doğru ise, ikisi de bölgenin tanınmış, en büyük kabilelerindendir. Ancak Kinde kabilesinden olduğu iddiası daha doğrudur.^[191] Babası, Abdullah b. Mut'â; annesi, Hasene Mevla Ma'mer b. Habib'tir.^[192] Neden babasına değil de annesine nispet edilmiştir? Sebebi şu: Şürahbil'in babası, daha o çok küçük yaşta iken vefat etmiştir, bundan dolayı babasından ziyade annesi üzerinden anılmıştır. Annesi Hasene, babasından sonra Kureyş'in tanınmış simalarından biri olan Süfyân b. Ma'mer el-Cumahî^[193] ile evlenmiştir. Bazı kaynaklara göre Hasene, Şürahbil'in öz annesi değildir.^[194] Ama yakınlığı dikkate aldığımızda ve özellikle annesine nispet edildiğinden öz olma ihtimali daha fazladır. Hız. Şürahbil'in üç tane erkek kardeşi vardır. Bunlar, Abdurrahmân b. Hasene,^[195] Câbir b. Süfyân^[196] ve Cünâde b. Süfyân'dır.^[197] Nispetlerinden de anlaşılacağı gibi Abdurrahman ile baba-anne bir kardeş, diğer ikisi ile de anne bir kardestir. Üç kardeşi de Müslüman olmuş, iman yolunda çok güzel bir hayatları olmuştur.

Babalığı Süfyân b. Ma'mer aslen Medineli idi. Medine'nin bilinen ailelerinden biri olan Benî Zürayk'a mensuptu. Ancak Mekke'de yaşadığı için daha sonra alacağı el-Cumahî nispetinde anlaşılacağı üzere Mekke'nin tanınmış ailelerinden olan Cumahoğulları ile antlaşmalıydı.^[198] Malum olduğu üzere Cumahoğulları, Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde Eysar ve Elzam diye bilinen, fal oklarının idaresini yapan kabile idi.^[199]

Ümeyye b. Halef, Safvân b. Ümeyye, Übey b. Halef ve daha niceleri bu kabiledendi. Özellikle putların üzerinden büyük rantların sağlandığı bu alanın isimleri, daha sonraları İslâm'a düşmanlıkta zirve olacaktı. Şürahbil b. Hasene, bir müddet üvey babasının Cumahoğulları ile yaptığı antlaşmayı devam ettirmiş, ama onların İslâm'a olan düşmanlığı artınca o antlaşmayı bozup, Benî Zühre ile yeni bir antlaşma yapmıştır.^[200]

Saygın ve soylu bir ailenin içerisinde büyüdüğü için Hz. Şürahbil, çocukluğu ve gençliği çok güzel geçmişti. O gün için öğrenilmesi lazım gelen her şeyi, ata binmeyi, ok kullanmayı, kılıç kuşanmayı ve tabi ki okuma-yazma bilmeyi öğrenmişti. Mekke'nin bir avuç okur-yazarlarından biri olmuştu.^[201]

Onun doğum tarihini, kaynaklarımızın verdiği vefat yaşının üzerinden Milâdî 573 veya 574 olduğunu çıkarabiliriz.^[202] Bu tarihlerde doğduğunu dikkate alırsak, Allah Resûlü (sas) ile aralarındaki yaş farkı 3 veya 4'tür. Tarihler Milâdî 610'a geldiğinde Hz. Şürahbil, 36-37 yaşlarında Mekke'nin saygı duyduğu bir genç olmuştur. O günlerde ticaretle uğraşmaktadır ve evlidir. Hanımı kimdir biliyor musunuz? Ömerce bir hanım diye bizim ifade etmeye çalıştığımız Şifâ bint Abdullah'ın^[203] kızı ve nesebi biraz ihtilaflı olmakla birlikte ismi Leylâ bint Ebî Hasme'dir.^[204]

Hız. Şürahbil böyle bir halde iken nübüvvet güneşini Mekke'de doğmuş, yavaş yavaş İslâm'ın o diriltten mesajları insanlar arasında duyulmaya başlamıştı. İman edenlerin sayısı 50'ye varmıştı, ya da daha varmamıştı; Hz. Şürahbil ve hanımı o tatlı pınarın suyuna kavuşmuş, Kelime-i Tayyibe'yi dillendirerek iman halkasının fertleri olmuşlardı.^[205]

Bir Güzel İman Ailesi

Mekke'nin o zorlu günlerinde iman etmenin insana ciddi bedeller ödettiği o zaman dilimlerinde, Hz. Şürahbil ve hanımı da ciddi bedeller ödemişlerdi. İlk altı yıl boyunca çekmedikleri cefa, görmedikleri eza kalmamıştı. Bu altı yıl boyunca onlar bir taraftan Dârü'l-Erkam'da talim ve terbiye adına alacaklarını alırlarken, bir taraftan da aile ve kabilelerinin baskı ve yıldırmalarına muhatap oluyorlardı.

Hız. Şürahbil'i bu ilk altı yılda elinde kalem Resûlullah'ın (sas) arkasında yerini almıştır. Ne için o kalem? Vahiy yazmak için... Onun böyle bir kabiliyeti vardı, şimdi o kabiliyeti İslâm adına kullanacaktı. Allah'ın (cc) kendisine verdiği o nimetin şükrünü yine kendine şeref kazandırtacak bir şekilde eda edecekti. Yıllar sonra Efendimiz'in (sas) vahiy kâtipleri

çoğalacaktı. Bugün kaynaklarımızda Efendimiz'in (sas) vahiy kâtiplerinin sayısının 40 civarı olduğunu görmekteyiz.^[206] Vahiy dışında, özel mektup, antlaşma ve vesika yazdırdığı 21-22 tane daha kâtip olduğuna şahit oluruz.^[207] Yani Efendimiz'in (sas) hayatı boyunca kullandığı kâtip sayısı 61-62 tanedir. Ancak Şürahbil b. Hasene'nin çok özel bir yeri vardır bu alanda? O, 23 yıllık vahiy sürecinin ilk kâtibidir.^[208] Bu da onun kazandığı çok büyük bir şereftir. Özellikle Efendimiz (sas) Mekke döneminde iki ismi bu iş için çok kullanmıştır. Bunlardan biri Hz. Şürahbil, bir diğeri ise yine ilk Müslümanlardan olan ve önemli bir sima olan Hâlid b. Saîd'dir.^[209] İşte Hz. Şürahbil'in elde ettiği bu şeref önemli bir şereftir ve o bunu bir ömür gurur nişanesi olarak taşıyacaktır.

O, altı yıl Mekke'de bir taraftan vahye kâtiplik yapıp, bir taraftan Dârü'l-Erkam'da kurulan potada yoğrulurken, bir taraftan da işkence ve baskılara dayanmaya çalışıyordu. Nübüvvetin 6. yılı olunca, 2. Habeşistan hicreti gündeme geldi. Malum olduğu üzere Nübüvvetin 5. yılı 15-16 kişilik küçük bir kabile Hz. Osman'ın rehberliğinde Habeşistan'a gitmiş, yalan bir haber üzerine bir müddet sonra geri dönmüşlerdi.^[210] Onların dönüşlerinden sonra artan işkence ve baskılara artık dayanılmaz bir hale gelen o sıkıntılara karşı Efendimiz (sas) elinin altındaki yiğitlere deniz aşırı bir ülke olan Habeşistan'ı ikinci kez işaret ediyordu. Bunun üzerine 83 erkek, 18 kadın, 101 kişi, Hz. Cafer'in rehberliğinde Habeşistan'a doğru yola çıkıyorlardı.^[211] Bu 101 kişi içerisinde Hz. Şürahbil, hanımı Leylâ, annesi Hasene, üvey babası Süfyân ve iki üvey kardeşi, Câbir ve Cünâde de vardır.^[212]

İman Yolunda Yapılan Fedakârlıklar

Hz. Şürahbil'in hayatında çok önemli bir dönem olan Habeşistan hayatı bir gemi ile başlıyordu. Bir binecekti o gemiye, arkasına bakmadan "Resûlullah git dedi, bana düşen gitmektir" deyip, 14 yıl sürecek olan hicret, gurbet, sıra hayatına başlayacaktı. Bu mesele anlatıldığı kadar kolay bir mesele değildir? İnanın sadece Habeşistan hicreti bile sahâbenin teslimiyetini ve fedakârlığını anlamamız açısından çok mühim bir hadisedir.

14 yıl boyunca hanımı ile birlikte Habeşistan'da kalacak olan Hz. Şürahbil, orada yaşanan birçok hadise de yer alacaktı. Ama onun Habeşistan yıllarında en önemli hadisesi, Ümmü Habibe annemizin kocası Ubeydullah b. Cahş'ın irtidat edip,^[213] sonrasında da küfür üzerine ölmesi hadisesinde, Ümmü Habibe'ye sahip çıkması, Efendimiz'in, onunla evlenme hadisesinde aktif

olarak o işin içerisinde bulunması, Necaşi tabir caiz ise Efendimiz (sas) tarafının vekili iken, Hz. Şürahbil annemizin temsilci olarak o işte görev almasıdır. Necaşi, Efendimiz adına annemizin mihrini belirlemiş, Ebû Davûd'un bize verdiği bilgiye göre 4000 dirhemlik miktarı Hz. Şürahbil ile annemize göndermiştir.^[214] Daha sonra yine annemize sahip çıkan Hz. Şürahbil, annemizi sağ-salim getirip Medine'de Efendimiz'e (sas) ulaştırmıştır.^[215]

Hicretin 7. yılı Efendimiz (sas) Hayber'den dönüş yolunda iken, Hz. Cafer b. Ebî Talib'in rehberliğindeki hicret kahramanları gelip Efendimiz'e (sas) kavuşurlar. O hicret kahramanlarının sayısı 16'dır.^[216] Yılların hasretinden sonra Hz. Peygamber'e ve Medine'ye kavuşanların içerisinde Hz. Şürahbil ve hanımı da vardır. Böylelikle 14 yıllık hasret sona ermiştir. 14 yıl boyunca hayatında hep gemi vardır. Hatırlanacağı üzere Habeşistan'da kalan o hicret yolcuları, Necaşi'nin kendilerine tahsis ettikleri bir gemide kalmışlardı.^[217]

Hicret Yurdu Habeşistan'dan Hicret Yurdu Medine'ye

14 yılın sonunda evine, baba ocağına değil, hiç tanımadığı ve bilmediği Medine'ye gitmiş, orada yepyeni bir hayata alışmaya çalışmıştır. Medine'ye geldiğinde üvey babası Süfyân b. Ma'mer'in akrabaları olan Züreykoğulları mahallesine gitmiş ve orada onların kendisine verdiği bir eve yerleşmişti. O günden sonra evi, orası olacaktır.^[218]

Hz. Şürahbil'in o günden sonra Efendimiz (sas) ile birlikte kalacağı 4 yıllık hayat konusunda çok fazla bir malumata sahip değiliz. Bu dört yıllık süreç içerisinde cihad için atın sırtında değilse elinde kalem, Resûlullah'ın (sas) yanı başındadır. Bazen vahiy, bazen ise özel mektup ve antlaşmalar yazmaktadır. Kaynaklarımız Efendimiz'in vesikalarından 5-6 tanesinin onun kalemi ile yazıldığını söylerler.^[219] Bunlardan en meşhuru Tebûk Gazvesi sonrası Eyle halkı ile yapılan antlaşma metnidir.^[220]

Hz. Şürahbil'in Medine hayatı konusunda bildiğimiz bir tek şey var ki, Hz. Şürahbil, Habeşistan'dan gemi ile gelip, Medine'ye yerleştiğinde atına binmiş ve bir daha da atından aşağıya inmemiştir. Onun Resûlullah (sas) ile olan 4 yıllık beraberliğine dair, kayınvalidesi Şifâ bint Abdullah bir hatıra nakleder, der ki: “Medine'nin kıtlık günlerinde giyecek hiçbir elbisemin kalmadığı bir zamanda Efendimiz'e (sas) gidip, ondan varsa bir elbise isteyecektim. Mescid'e doğru giderken, karşı taraftan Efendimiz'in geldiğini gördüm. Selam verdim, talebimi söyledim. Efendimiz (sas) başını öne eğdi

ve verecek elbisenin olmadığını söyleyerek hızlıca namaza doğru yöneldi.” İhtimal ki, Şifâ validemiz o gün hastadır, kendisi namaza dâhil olmaz, biraz kırılır Efendimiz’in o tavrına ama bir şey demez, oradan kızı ile damadı Şürahbil’in evine gider. Eve gider, ama evde damadını iç giysileri ile bulur. Bir anda gadaplanır ve damadına: “*Sen utanmıyor musun? Namaza gitmeyip evde durmaya!*” der. Başka şeyler de der, iyi bir fırçalar damadını... Hz. Şürahbil epey fırça yedikten sonra der ki: “*Ya Haletî/Teyzeciğim!*^[221] *Yavaş ol, tam namaza çıkacaktım; Efendimiz geldi, bize ödünç elbiseniz var mı dedi. O’na yok diyemedim. Üstümdeki elbiseyi çıkardım, ona verdim. Ama ben elbisesiz kaldım. Başka elbisem de olmadığı için namaza gidemedim.*” Şürahbil b. Hasene sözlerini bitirince kayınvalidesi Şifâ validemiz gözyaşlarını tutamadı ve söylediği söz şu oldu: “Anam babam sana da Resûlullah’a da feda olsun ey Şürahbil! Resûlullah’a boş yere kırılmışım, seni ise boşuna kınamış, boşuna ayıplamışım. Hakkını bana helal et, sen büyük bir hayır yapmışsın ben ise dinlemeden sana bu sözleri söylemişim.”^[222] Bunun üzerine Hz. Şürahbil, kayınvalidesini teskin etmek zorunda kalmıştı. Burada sahâbenin cemaatle namaza hassasiyetini, fedakârlığını, din gayretini iyice anlamak ve kendi dünyalarımıza buralardan mesajlar taşımak zorundayız.

Hz. Şürahbil, hicretin 10. yılı sonlarında Efendimiz (sas) tarafından Mısır kralına elçi olarak gönderilir.^[223] O, Mısır’a gittiği zaman Efendimiz (sas) vefat edecek, döndüğünde ise Hz. Ebû Bekir halife olarak seçilmiş olacaktı. O günden sonra Hz. Şürahbil’in hayatında, kalem ve geminin yanında, çadır, kılıç ve at hiç eksik olmayacaktı. 7 yıl boyunca evi savaş meydanlarına konulan bir çadır, bineği at, en güzel dostu ise elinden hiç düşürmediği kılıç olacaktı.

Cihad Meydanlarında

Şürahbil b. Hasene, 7 yıl boyunca Hicaz’ın tamamını, Ürdün, Filistin, Şam ve Anadolu topraklarını defaatle dolaşacaktı. Bu 7 yıllık süreç içerisinde tüm cihad hareketlerinde yer alacak, birçok savaş ve seferde hep önlerde olacaktır.^[224] Peygamberlik iddiasında bulunan yalancı Müseylemetü’l-Kezzâb ile yapılan Yemâme savaşında, İkrime b. Ebî Cehil’e gönderilen takviye birliğin komutanı odur.^[225] O, savaş sırasında çok önemli işlere imza atmıştır.

Yemâme'den sonra Hz. Ebû Bekir, İslâm ordularını dört ana kola ayırmıştı. İslâm'ın mesajlarını âleme duyurma noktasında bir seferberliğin başladığı o günlerde bir kol Antakya cephesine Ebû Ubeyde b. Cerrah ile bir kol Filistin cephesine Amr b. Âs ile bir diğer kol Şam cephesine Yezid b. Ebî Süfyân ile ve bir diğer kol Ürdün cephesine Şürahbil b. Hasene ile gönderilmişti.^[226] Bu isimlerini zikrettiğimiz sahâbîler, hem o bölgenin komutanı hem de valisi olarak atanmışlardı. Hz. Ebû Bekir, büyük bir siyaset ile bazen bu dev kametleri sıradan bir asker gibi birbirlerinin komutasına veriyor, bazen onları komutan olarak atıyordu. Şöyle diyordu sıddıkların alemdarı olan o büyük insan: *“Ayrı ayrı savaşırsanız her biriniz kendi cephenizin komutanısiniz. Eğer birlikte savaşırsanız, hangi cephede birleştiiyseniz, o cephenin komutanı hepinizin komutanıdır.”*^[227] Böyle yapmasının nedeni ise: *“Kimse büyükmeye kalkmasın, zaferi şahıslardan bilmesin, kendini farklı yerlerde görmesin, zaferin Allah'tan olduğunu unutmasın, bir başıboşluğa, düzensizliğe kapı açılmasın ve itaat meselesini iyice kavrasın.”* diyerdir.

Hz. Ebû Bekir (ra) gönderdiği ordu komutanlarından özellikle Yezîd b. Ebî Süfyân, Amr b. Âs ve Şürahbil b. Hasene'yi cephelerine gönderirken onlara Vedâ tepesine kadar eşlik etmiş ve İslâm'ın cihad anlayışını anlayacağımız şu önemli tavsiyelerde bulunmuştur:

Allah'tan sakının ve korkun. Onun yolunda gazâ ve cihad edin. Allah'ı inkâr edenlerle savaşın. Muhakkak ki Allah dininin yardımcısıdır. Haddi aşmayın (veya ganimet malından dağıtılmadan önce bir şey almayın). Müsle^[228] yapmayın. Korkuya kapılmayın. Yeryüzünde fitne ve fesada fırsat vermeyin. Size emredilenlere isyan edip karşı çıkmayın. Müşriklerden oluşan düşmanlarla karşılaştığınızda - Allah'ın izniyle- onları üç şeye davet edin. Eğer davetinizi kabul ederlerse, siz de kabul edin ve onları bırakın. Onları İslâm'a davet edin. Eğer benimserlerse, kabul edin ve onlardan elinizi çekin. Akabinde onları kendi yurtlarından muhacirlerin yurtlarına göç etmeye çağırın. Eğer bunu yaparlarsa, onlara muhacirlerin lehine ve aleyhine olan şeylerin kendileri için de söz konusu olduğunu bildirin. Şayet muhacirlerin yurtları yerine kendi yurtlarını tercih ederlerse, onlara kendilerinin Müslüman bedevîler hükmünde olduklarını haber verin. Bu durumda onlara mü'minler üzerindeki Allah'ın hükmü yerine getirilir. Artık Müslümanlarla birlikte cihada katılmadıkça, fey ve

ganimette onlar için bir şey söz konusu değildir. Eğer onlar İslâm'a girmekten kaçınırlarsa, onları cizye vermeye davet edin. Şayet bunu yaparlarsa, onlardan bunu kabul edin ve onları bırakın. Bunu da vermekten kaçınırlarsa, bu durumda Allah'tan yardım dileyin ve - Allah'ın izniyle- onlarla savaşın.^[229]

Yezîd b. Ebî Süfyân, Amr b. Âs'ı yolcu ettikten sonra, bir müddet daha Şürahbil b. Hasene ile yürüyen Hz. Ebû Bekir, ona demişti ki: “Onlara yaptığım tavsiyelerimi duydun değil mi?” Şürahbil b. Hasene, “Evet, duydum” dedi. Bunun üzerine Sıddıkların alemdarı olan Hz. Ebû Bekir (ra) sözlerine şöyle devam etmiştir: “O tavsiyelerin benzerini sana da tavsiye ediyorum. Bu arada onlara hatırlatamadığım bazı hususları sana tavsiye etmek istiyorum. Sana namazı vaktinde kılmanı, savaşın en zor anında zafere erinceye veya öldürülünceye kadar sabretmeni, hastaları ziyaret etmeni, cenazelere katılmanı ve her hal ve durumda Allah'ı çokça zikretmeni tavsiye ederim.”^[230]

Cihad Mektebi'nin Talebeleri

Bunlar çok önemli şeylerdi, Hz. Ebû Bekir'de cihad meydanlarında bile bu terbiye sistemini işletiyordu. Meseleyi daha iyi anlamak için gelin bir hatraya şahitlik edelim. Bu cihad günlerinin birinde Hz. Ebû Bekir, komutan olan Hâlid b. Saîd'i görevden alarak, Hz. Şürahbil'i onun yerine atadı ve yeni komutan Hz. Şürahbil'e hitaben bir mektup yazdı. Mektupta diyordu ki Hz. Ebû Bekir: “Ey Şürahbil! Hâlid b. Saîd'e itibar göster, onun senin üzerindeki hakkını bil. O senin komutanın iken ondan neler bekliyordunsa, onun da senden aynı şeyleri beklediğini farz ederek kendisine ona göre davran. İyiliği tavsiye edecek takva sahibi bir kimsenin görüşlerine başvurma ihtiyacı hissettiğinde ilk önce Ebû Ubeyde b. Cerrah'a, sonra Muâz b. Cebel'e, üçüncü olarak da Hâlid b. Saîd'e başvur. Muhakkak ki bunlardan faydalanacaksın. Sakın onlarla istişare etmemezlik yapma. Alacağın herhangi bir kararı ise onlardan saklama.”^[231]

Hz. Şürahbil, Halife Ebû Bekir'in (ra) bu tavsiyelerine uymuş, elinden geldiğince istişare ile hareket ederek, yanındaki o değerli isimlerden her daim istifade etmiştir. O yıllarda Rumlarla yapılan çok önemli bir savaş olan Yermûk savaşında, biz onu yine cihad meydanında görüyoruz. İbn Asâkir aktarıyor, diyor ki: “Savaşın kızıştığı bir anda, İslâm ordusunun dağılmaya

yüz tuttuğu bir zamanda, Şürahbil b. Hasene yüksekçe bir yere çıktı ve İslâm'ın askerlerine şöyle haykırdı: *“Ey İslâm'ın Mücahitleri! Siz Rabbimizin Kur'ân'da bize vaat ettiği o büyük müjdeyi unuttunuz mu? Hani O, tüm müminlerden Cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almayı vaat ediyordu. Bugün Cennet karşılığında canların satılacağı gündür, bugün Cennet'e erişme günüdür. Artık siz bilirsiniz.”* Sahâbeden Said b. Zeyd diyor ki: *“Onun bu sözleri bir anda dağılmaya yüz tutmuş İslâm askerlerini canlandırdı ve savaş farklı bir mecraya doğru kayd.”*^[232] İşte Yermuk'ta onun hali böyle idi.

Hiz. Ebû Bekir, 2,5 yıllık hilafet günlerinde Hiz. Şürahbil'den razı ve memnun bir şekilde bu dünyadan gidecekti. Hiz. Ömer, ümmetin ikinci halifesi olunca cihad adına İslâm'ın mücahitleri altlarındaki atlar, ellerindeki kılıçlar ve savaş meydanlarında var olan çadırları ile destan üzerine destan yazmaya devam edeceklerdi. O günler Hiz. Şürahbil, tüm cephelerde görev alacak, bazen asker olarak, bazen komutan olarak hep kendisine yakışan bir tavrın sahibi olacaktı. Özellikle biz onu Ürdün cephesinde çok aktif olarak görüyoruz. Öyle bir komutanlık yapacaktı ki o cephede, Ürdün'ü baştan başa İslâm'ın mesajları ile tanıştıracak, o günler oraya hâkim olan Romalıları sürüp o bölgeden tamamen çıkartacaktı. Bundan dolayı ona, “Ürdün'ün Fatihi” denilecekti.^[233] Onun adı Suriye-Filistin arasında bir efsane gibi dolaşacaktı. Özellikle Ecnadeyn Savaşında, Fihl savaşında ve Taberiye savaşında adından çokça bahsettirecekti.^[234]

Allah'ın Kaderinden Yine Allah'ın Kaderine Kaçmak

Hicretin 18.yılına gelince Ürdün bölgesinde binlerce insanının -sadece Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın komutasındaki ordudan 30.000 kişinin vefat ettiği söylenir-^[235] ve yüzlerce sahâbînin vefatına neden olan, tarihe *Amvâs Tâûnu* diye geçen veba salgını yayılacaktı. Bu veba salgını hadisesinde sahâbenin kendi aralarındaki bazı konuşma ve ihtilafları bizler için önemlidir. Özellikle sahâbenin sünnet anlayışını, Resûlullah'ın (sas) kendilerine söyledikleri sözlerle karşı yani hadislerle karşı takındıkları tavrı anlamamız açısından bize çok önemli mesajlar vermektedir.

Bu konuda iki tane önemli rivayeti dikkatlice okuyalım. Bu rivayetlerden ilki başta Buhârî ve Müslim olmak üzere birçok hadis kaynağımızda geçmektedir. Rivayeti bize aktaran İbn Abbas'tır. Diyor ki: “Halife Hiz. Ömer b. Hattâb (ra) Şam'a doğru yola çıktı. Serğ denilen yere varınca, kendisini orduların başkomutanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile komuta kademesindeki arkadaşları -ki içlerinde Hiz. Şürahbil'de vardı- karşıladı ve Şam'da vebâ

hastalığı baş gösterdiğini ona haber verdiler.” İbn Abbâs’ın dediğine göre, Hz. Ömer, İbn Abbas’a: “Bana ilk muhacirleri çağır” dedi, ben de onları çağırdım. Ömer, onlarla istişare etti ve Şam’da vebâ salgını bulunduğunu kendilerine bildirdi. Onlar, nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda ihtilaf ettiler. Bazıları: “Sen belirli bir iş için yola çıktın; geri dönmeni uygun bulmuyoruz” dediler. Bazıları da: “Halkın kalanı ve Resûlullah’ın (sas) ashâbı senin yanındadır. Onları bu vebânın üstüne sevk etmenizi uygun görmüyoruz” dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer: “Siz yanımdan uzaklaşınız” dedi. Daha sonra: “Bana ensârı çağır” dedi. Ben de gittim onları çağırdım. Fakat onlar da muhacirler gibi ihtilâfa düştüler. Hz. Ömer: “Siz de yanımdan gidiniz” dedi. Sonra: “Bana Mekke’nin fethinden önce Medine’ye hicret etmiş olan ve burada bulunan Kureyş muhacirlerinin yaşlılarını çağır” dedi. Ben onları çağırdım; onlardan iki kişi bile ihtilaf etmedi ve: *“Halkı geri döndürmeni ve bu vebânın üzerine onları götürmemeni uygun görüyoruz”* dediler. Bunun üzerine Hz. Ömer insanlara seslendi ve: “Ben sabahleyin hayvanın sırtındayım, siz de binin, dönüyoruz” dedi. Ebû Ubeyde b. Cerrâh: “Ey Ömer! Sen Allah’ın kaderinden mi kaçıyorsun?” dedi. Hz. Ömer: “Keşke bunu senden başkası söyleseydi ey Ebû Ubeyde!” dedi. Ömer, Ebû Ubeyde’ye muhalefet etmek istemezdi. Sözüne şöyle devam etti: “Evet, ben Allah’ın kaderinden yine O’nun başka bir kaderine kaçıyorum. Ey Ebû Ubeyde! Şimdi söyle, senin bir miktar develerin olsa ve karşında iki farklı toprak olsa. Bu topraklardan biri yeşillikleri bol, diğeri ise kupkuru ise sen bu develerini alıp otlağı bol bir yerde otlatsan Allah’ın kaderi ile bu işi yapmış olmaz mısın? Yok, develerini alıp çorak toprağa gitsen yine kadere göre hareket etmiş olmaz mısın?”^[236]

Hz. Ömer’in bu sözleri çok önemlidir ve anlaşılması çok zor bir mesele olan kader meselesinin iyice kavranması için güzel bir örnektir.

İbn Abbâs der ki: “O sırada, birtakım ihtiyaçlarını karşılamak için ortalarda görünmeyen Abdurrahman b. Avf (ra) geldi ve: “Bu hususta bende bir bilgi var; Resûlullah’ı (sas): **‘Bir yerde vebâ olduğunu işittiğinizde oraya girmeyiniz. Bir yerde vebâ ortaya çıkar, siz de orada bulunursanız, hastalıktan kaçarak oradan dışarı çıkmayınız’** buyururken işitmişim”^[237] dedi.

Efendimiz’in (sas) sözü anlaşıldı mı? Hz. Peygamber (sas) bugün karantina dedikleri şeyi, söylüyordu. Salgın hastalık ise, başkalarına bulaşmaması için böyle bir tedbir öneriyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra), Resûlullah’ın

görüşüne uygun bir şekilde davrandığı için Allah’a hamd etti ve oradan ayrılıp Medine’ye doğru yola koyuldu.^[238]

Bu rivayet birçok açıdan ele alınmalıdır. Kader meselesinin anlaşılması açısından, insana verilen cüz’i iradenin kullanılması açısından, Allah’ın ilmi ile kulun iradesinin çatışmadığını anlama açısından, sahâbenin istişareye değer vermeleri açısından, bir mesele ile karşılaştıklarında sahâbe olmalarına rağmen, o konuda Resûlullah’ın bir beyanın olup, olmadığını araştırmaları açısından, Resûlullah’ın sözlerine ittiba etme açısından ve daha bir çok açıdan...

Çok Büyük Bir Müjde

İkinci rivayete gelince, Vebâ salgının insanları kırıp, geçirdiği o zaman diliminde Suriye bölgesinin başkomutanı olan Amr b. Âs, askerlerine: *“Ey Müslümanlar! Bu salgın, ateşin yayılması gibi yayılmaya devam ediyor. İçinizden sağlam olanlar bu salgından korunmak için dağlara sığınsın”* dedi. Bu sözler Şürahbil b. Hasene’nin kulağına gidince çok sinirlendi ve dedi ki: *“Amr, sen daha Mekke’de küfür üzere iken, ben Resûlullah’ın dizlerinin dibinde ondan şu sözü duydum. Efendimiz (sas) buyurdular ki: ‘Bir yerde vebâ olduğunu işittiğinizde oraya girmeyiniz. Bir yerde vebâ ortaya çıkar, siz de orada bulunursanız, hastalıktan kaçarak oradan dışarı çıkmayınız.’* Şimdi biz nasıl Resûlullah’ın bu sözüne muhalefet edebiliriz?” Hassasiyeti görüyor musunuz? İşin ucunda ölüm var ama ortada Resûlullah’ın sözü var. Şürahbil b. Hasene böyle bir tavır ortaya koyuyor. Amr b. Âs, çok zeki bir sahâbî idi, Arabın dâhilerinden sayılırdı, sözün maksadına bakar, zeminine bakar, öyle davranırdı. Bunun üzerine Amr b. Âs dedi ki: *“Evet, Resûlullah bu sözü söyledi. Ben de o sözü biliyorum. Ama o sözü söylemesinin maksadı, hastalığı dışarıya yaymamak, başkalarına bulaştırmamaktı. Bundan dolayı ben buradan çıkalım da başka bir şehre gidelim demiyorum, sağlam olanlarımız hiç değilse çıksın dağlara sığınsın, onlara vebâ bulaşmasın diyorum.”*^[239] Asker, Amr b. Âs’ın bu sözlerini haklı buldular ve salgına yakalanmayanlar hemen dağlara çıktılar. Böylelikle binlerce insan ölümden kurtuldu. Ama gitmeyenler de vardı. Muâz b. Cebel, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Şürahbil b. Hasene ve daha niceleri bu veba sırasında şehit oldular. Şehit diyoruz, çünkü Resûlullah (sas) o halde ölenlerin şehit olduklarını bize bildirdi. Buyurdular ki: **“Tâûnda/vebâda**

ölen şehittir.”^[240] Bu hadis, bu tarz vefatların, manen şehit hükmünde olduğunun nebevî haberidir.

Hadis Rivayetindeki Yeri

Şürahbil b. Hasene, Allah Resûlü’nün (sas) mübarek lisanından bize çok az rivayette bulunmuştur. Kaynaklarımız, onun rivayetlerinin sadece 2 tane olduğunu belirtirler.^[241] Ancak detaylı bir araştırma yaptığımızda bizzat kendisinin naklettiği hadis sayısının biraz daha fazla olduğunu görürüz. O rivayetlerden birkaçı önceki sayfalarda aktarılmıştı. Burada da örnek olması için iki rivayete yer vereceğiz.

Ebû Sâlih Eş’arî’nin Ebû Abdullah Eş’ârî’den rivâyetine göre, Resûlullah (sas) birgün ashâbına namaz kıldırılmış ve akabinde onlardan bir grupla oturmuştur. O esnada bir adam içeri girmiş ve namaza durmuştur. Ancak adam (tam olarak) rükû yapmıyor ve karganın gagalaması gibi (ta’dili erkâna riâyet etmeyerek hızlı hızlı) secde yaparak namaz kılmıştı. Bunun üzerine Resûlullah (sas): **“Bu adamı görüyor musunuz? Eğer bu halde ölmüş olsaydı, İslâm dini dışında bir şey üzere ölmüş olurdu. Namazını, karganın kan/leşi gagalaması gibi (hızlı hızlı) kılıyor. Şüphesiz namaza durup da rükûyu tam yapmayan ve karganın gagalaması gibi secde yapan kimse, bir veya iki hurma yiyip de doymayan kimse gibidir. Bu bir iki hurma onun açlığına ne fayda eder? Abdesti güzel alın. O topukların ateşten vay haline. Rükû ve secdeleri tam yapın”** buyurdu. Ebû Salih Eş’arî, Ebû Abdullah Eş’ârî’ye: ‘Bu hadisi sana kim nakletti?’ diye sorduğunu, onun da: Ordu komutanları, Hâlid b. Velîd, Amr b. Âs , Şürahbil b. Hasene ve Yezîd b. Ebî Süfyân’dan duyduğunu onların hepsinin de bu hadisi Resûlullah’dan işittiğini kendisine söylediğini nakletmektedir.^[242]

İbn Kâni (v. 351), Şürahbil b. Hasene’den nakille Hz. Peygamber’in (sas): **“Kim Müslüman olduğunda iyilikte bulunursa, câhiliyye döneminde yaptığı kötülükler bağışlanır. Kim de Müslümanken kötülük işlerse hem öncesi hem sonrası ile sorumlu tutulur.”** buyurduğunu rivayet etmektedir.^[243]

Şehadeti

Hicretin 18. yılı, yer Ürdün, ya Muâz b. Cebel ile aynı gün, ya Ebû Ubeyde ile aynı gün, 65-66 yaşlarında^[244] bir çadırın içerisinde Şürahbil b. Hasene bu dünyaya veda edecekti. Geriye beş kelime üzerinden bir hayat bırakarak,

Ürdün'e kabrini, Kilis'e adını bırakarak gidecekti. Kabri, Ürdün'de Livâü'l-ağvâri's-şimâliyye bölgesindeki Vâdilyâbis köyünde bir caminin son cemaat mahallinde özel bir bölmede bulunmaktadır.^[245] Allah (cc) kendisinden de o vebâ salgınında vefat eden yüzlerce sahâbeden de razı olsun, onlara ve tüm şehitlerimize de binlerce selam olsun.

Burada bir husus üzerinde biraz tefekkür etmek gerekir: İslâm'ın yüz akı olan bu şahsiyetler, Mus'ablar, Ammarlar, Hamzalar, Es'adlar, Aliler, Ömerler, Osmanlar, Şürahbiller, ellerinde bir kılıç, altlarında bir at, destan üzerine destan yazdılar. Çok değil, Hicretin 30. yılında, İslâm'ın mesajlarını üç kıtaya ulaştırdılar. Acaba onların elinde, bugün bizim elimizde olan imkânlar olsaydı, internet, televizyon, gazete, radyo, telefon, uçaklar, helikopterler, arabalar, otobüsler olsaydı onlar ne yaparlardı? Bu eşyaları nasıl doğru kullanır ve nasıl İslâm'ın hizmetine verirlerdi? Düşünmeye değer bir konu değil mi? Hz. Şürahbil, aslında hayatı ile bunun nasıl olacağını gösterdi. O gün az imkânlarla onları yapanlar, imkânlar çoğalınca daha ötesini yaparlardı. Onlar yapacaklarını yaptılar da sıra biz de...

Allah (cc) bize hakkı ile yaptırın ve bizi inşallah Hz. Şürahbil'in sofrasında buluştursun.

[174] Ebû Nu'aym, *Târîhu İsbehânî*, I, 467.

[175] Buhârî, "Edeb", 96; Müslim, "Birr", 165.

[176] Enes b. Mâlik'in (ra) rivayet ettiği hadis sayısı 2286'dır. İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 257.

[177] Buhârî, "Fedâili Ashabi'n-Nebi", 6.

[178] Bkz. Yıldırım, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s.114-116.

[179] İbnü'l-Cevzî, *Telkîh*, s. 73.

[180] İbn Asâkir, *Tarihu Medineti Dımaşk*, XLVII, 264.

[181] İmamzâde Es'ad Efendi, *Feth-i Konstantiniyye*, s. 19.

[182] İslâm Tarihi'nin ilk dönemlerinde Kilis'inde içerisinde bulunduğu bölgeye Avâsım denirdi. Bkz. Metin Tuncel, "Kilis", *DİA*, XXVI, 6.

[183] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 190; Vâkıdî, *Futûhu's-Şâm*, I, 237-306.

[184] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 200.

[185] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IX, 360- 361.

[186] <https://archive.org/details/EvliyalarSehriKilis/page/n5>.

[187] <https://archive.org/details/EvliyalarSehriKilis/page/n5>.

[188] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 846.

- [189] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 265-266.
- [190] Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-Kebîr*, VII, 304; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 464.
- [191] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 464.
- [192] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 265-266; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 619.
- [193] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 742; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 499, 500.
- [194] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 465; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 513.
- [195] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1156; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 432; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 371.
- [196] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 241; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 487.
- [197] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 560; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 317.
- [198] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 742; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 191.
- [199] Sami b. Abdullah el-Mâğlus, *Siyer Atlası*, s.100.
- [200] Belâzürî, *Ensâbu’l-Eşrâf*, X, 10.
- [201] Hevâş, *Şürahbil b. Hasene*, XI, 631.
- [202] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 846; İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 143.
- [203] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, IV, s. 417-439
- [204] Şürahbil b. Hasene, daha sonra başka evlilikler de yapacak ve tüm bu evliliklerinden; Abdullah, Abdurrahman, Rebîa, Emetullah ve Nesime isimlerinde 5 tane çocuğu olmuştur. Bkz. İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 465-470; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 620; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 101.
- [205] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 846; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 487; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 255.
- [206] Kettânî, *et-Terâtîbu’l-İdâriyye*, I, 266, 267; bkz. A’zamî, *Küttabü’n-Nebi*, s. 40-55.
- [207] A’zamî, *Küttabü’n-Nebi*, I, 162-210.
- [208] Kettânî, *et-Terâtîbu’l-İdâriyye*, I, 268; Zürkanî, *Şerhu’l-Mevâhib*, I, 534.
- [209] Hakkında daha fazla bilgi edinmek için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 461, 462; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 7-9.
- [210] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 187.
- [211] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 188-194.
- [212] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 191.
- [213] Bkz. Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 340, 341.
- [214] Nesâî, “Nikâh”, 66.

[215] Zehebî, *Tarih*, IV,132-133; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 164.

[216] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 236-243.

[217] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 347.

[218] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 846; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 620.

[219] Kettânî, *et-Terâtîbu'l-İdâriyye*, I, 266, 267, 296; Ebû Nu'aym, *Ma'rifetu's-Sahâbe*, I, 191.

[220] Antlaşma metni şu şekildedir: **“Esirgeyen bağışlayan Allah adıyla. Bu, Allah ve Allah’ın elçisi Peygamber Muhammed’den Yuhanna b. Ru’be ve Eyle halkına bir güven mektubudur. Karadaki kervanları ve denizdeki gemileri de güven içindedir. Onlara ve onlarla olan Şam, Yemen, Bahreyn halklarına Allah’ın ve Peygamber Muhammed’in zimmeti (koruma) vardır. Onlardan olay çıkaranın malı, canını kurtaramayacaktır; insanlardan onu alan için güzel (ganimet)tir. Vardıkları sudan, geçmek istedikleri kara veya deniz yolundan menedilmeleri helâl değildir. Bunu Cuheyym b. es-Salt ve Şürahbil b. Hasene, Allah’ın elçisinin izniyle yazmıştır.”** Bkz. Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, 131.

[221] Hz. Şürahbil’in kayınvalidesine böyle hitap etmesi aralarında ayrıca bir nesep yakınlığı var mıdır merakına bizi sevkedebilir. Ancak böyle bir bağın olmadığını tespit edebiliyoruz. Hz. Şürahbil’in annesi Hasene, Benî Cumah’ın antlaşmalılarından, Şifâ validemiz ise Adiyyoğulları’ndandır. Dolayısı ile ‘teyzeciğim’ hitabının o günlerde kayınvalide için kullanılan bir hitap olduğu neticesini çıkarabiliriz.

[222] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2552; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 162.

[223] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 471.

[224] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 846; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 620.

[225] Taberî, *Târîh*, III, 314-315; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 462, 363; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 310.

[226] Taberî, *Târîh*, III, 406; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 351.

[227] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 352.

[228] Müsle, savaş meydanlarında düşmanı korkutmak maksadı ile muarızını öldürdükten sonra burnunu, kulağını vesair uzuvlarını kesip, gözlerini oyarak düşmana ceza vermektir. Câhiliye döneminin kötü adetlerinden biri olan müsle yapmayı, Hz. Peygamber (sas) tamamen yasaklamış, ne olursa olsun uygulanmaması konusunda mü'minleri uyarmıştır. **“Ben ona müsle yapmam, peygamber bile olsam Allah da beni aynı şekilde cezalandırır!”** Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 107.

- [229] İbn Zenceveyh, *Kitâbü'l-Emvâl*, II, 478.
- [230] Sallâbî, *I. Halife Hz. Ebû Bekir*, s. 414-415.
- [231] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 112.
- [232] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 472; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 17.
- [233] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 284.
- [234] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 372.
- [235] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, III, 167.
- [236] Buhârî, "Tıb", 30; Müslim, "Selâm", 98; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 214, 215. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 482.
- [237] Buhârî, "Tıb", 30; Müslim, "Selâm", 98.
- [238] Taberî, *Târîh*, IV, 61.
- [239] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 311; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 475.
- [240] Hadisin son kısmı şu şekildedir: **"Allah yolunda öldürülen şehittir. Allah yolunda ölen de şehittir. Tâûn'dan (Veba'dan) ölen şehittir. Karın hastalıklarından ölen şehittir. Suda boğularak ölen şehittir."** Müslim, "İmâre", 165.
- [241] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXII, 470.
- [242] Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, IV, 247.
- [243] İbn Kâni, *Mu'cemu's-Sahâbe*, I, 329.
- [244] Hicrî olarak 67 yaşlarında vefat ettiği söylenir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 846; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 143.
- [245] Mehmet Efendioğlu, "Şürahbil b. Hasene", *DİA*, XXXIX, 268.

❦ Şürahbil b. Hasene'ın Hayatından Mesajlar ❦

❦ Eğer Allah sana Hz. Şürahbil gibi, kalem kullanma kabiliyeti vermişse, kalemini vahyin hizmetine ver ki, yazdığın her bir harf ile sevap kazanabilesin, hayatına, amellerine bereket katabilesin.

❦ Eğer Allah sana Hz. Şürahbil gibi, gemilere binip hicret yollarını açmışsa, gittiğin her yere risaletin mesajlarını taşı ki, gurbeti sılaya çevirebilesin, yeryüzü bana mescid kılındı şuuruna erebilesin.

❦ Eğer Allah sana Hz. Şürahbil gibi, çadırları ya da onu andıran yerleri hane olarak kılmışsa, hakkındaki bu kadere rıza göster ki, en büyük zenginlik olan kanaat ile mahrumiyet nimetinden cennete ulaşabilesin.

❦ Eğer Allah sana Hz. Şürahbil gibi, kılıçlarla İslâm ile insan arasındaki engelleri kaldırma görevi verirse, bu vazifeyi sahâbe şuuru ile yerine getir ki, elinde kılıç olsa bile üzerinde beşerin kanı olmadan diriltebilesin.

❦ Eğer Allah sana Hz. Şürahbil gibi, atlara binip i'lâ-yi kelimetullah sancağını ötelere taşıma şerefini bahşederse, çağın bütün imkânlarını, iletişim araçlarını, seferber ederek yola çık ki, imansızlıktan sineleri çatlayan nesilleri, imanın diriltten mesajları ile tanıştırabilesin.

Yaşayan Şehit
TALHA B. UBEYDULLAH

Radiyallahu Anhu

◀ Sivas ▶

مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى شَهِيدٍ يَمْشِي عَلَى
وَجْهِ الْأَرْضِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ

“Yeryüzünde yaşayan bir şehit görmek isteyen Talha b. Ubeydullah’a baksın”

(Tirmizî, “Menâkıb”, 22)

“İnsanların, kusurlarını bilmesini pek istemeyen kimse evinde otursun. Kim insanların arasına girerse, hem kusur işler, hemde kusurlara şâhit olur.”

Hz. Talha b. Ubeydullah (ra)

(İmam Gazzâlî, *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*, IV, 33)

Adı: Talha b. Ubeydullah

Anlamı: Akasya ağacı

Künyesi: Ebû Muhammed / Muhammed'in babası

Lakabı: Talhatü'l-Feyyad / Fedakarlıkta zirve olan

Baba Adı: Ubeydullah b. Osman

Anne Adı: Sa'be bint Abdullah b. İmad

Kabilesi: Teymoğulları/Mekke

Doğum Yeri: Mekke

Doğum Yılı: N. Öncesi, 20 / Milâdî, 590

İslâm'a Girişi: Nübüvvetin ilk günleri

Sohbet Süresi: 23 yıl

Rivayeti: 38

Savaşları: Tüm gazveler

Görevleri: İstihbarat, askerlik
Vefat Yeri: Basra / Irak
Vefat Yılı: Hicrî, 36 / Milâdî, 656
Vefat Yaşı: 66

Yaşayan Şehit TALHA B. UBEYDULLAH

(Radiyallahu Anhu)

Allah’a sonsuz hamdler olsun ki, bizleri 82 İl 82 Sahâbî projesinin 45. programına, yüzlerce yiğit insanın ayak izlerinin bulunduğu Sivas’ımıza ve burada adına meclis kurulan kendisinden çok şey öğreneceğimiz yiğitler yiğidi Talha b. Ubeydullah’ın sofrasına erıştirdi. Mevla son nefesimize kadar bizi kulluğun zirve halleri olan sahâbe-i güzîn efendilerimizin yolundan ayırmasın. Onların sevgilerini yüreklerimizde derinleştirsın, sevgileri sadece dilde bırakmasın, sevginin ispatı olan *ittiba* ve *teslimiyeti* gereğince hayatlarımızda hâkim kılsın.

Yiğidoların Şehri’nde Hz. Talha Demek

Bugün burada Asr-ı Saâdet’ten bir yiğidi tanımak için toplandık. Meclisin sahibi Hz. Talha, misafiri ise biziz; inşallah bizler onun sofrasından gerçek manada yiğitliğin ne demek olduğunu anlayacak, yiğitlere hasret kaldığımız şu zor zamanlarda, yeniden Asr-ı Saâdet ilhamı ile beraber yiğitler olmanın ve yiğitler yetiştirmenin yollarını öğreneceğiz.

Öncelikle şunu söyleyelim ki, Peygamber ikliminde yetişen o güzide insanların her biri bir başka yiğittir. Eğer bizim amacımız Saâdet asrından yiğitliği öğrenmek ise bu konuda zorlanmayız, yüzlerce isim karşımıza çıkar ve bu işin nasıl olduğunu hayatları ile bize gösterirler. Ancak özellikle yiğitlik meselesinde bizim Hz. Talha’yı onların arasından seçmemiz, kesinlikle bizim bir insiyatifimizden kaynaklanmıyor. Bunun önemli bir sebebi var, onu sizlerle paylaşmak istiyorum.

Rabbimiz, biraz sonra okuyacağımız Uhud Gazvesi’nin hemen arkasından indirilen Ahzâb Sûresi’nin 23. ayetinde, yiğitliğin bir tarifini verdi. O ayetlerin nazil olmasının üzerinden iki yıl geçmemişti ki; Efendimiz (sas), o tarifi en güzel Hz. Talha’ya uyduğunu söyledi. Şimdi Rabbimiz tarifi

vermişse, tebyîn görevinin sahibi olan Efendimiz de (sas) bu tarif en güzel Talha'ya uyuyor demişse, biz artık yiğitlik deyince aklımıza gelen ilk isim elbette o olmalı ve yiğidoların şehrinde elbette Hz. Talha anlatılmalı dedik. İnşallah isabet kaydetmişizdir

Kitaplara/Satırlara Sığmayan Bir Hayat

Peki, Talha b. Ubeydullah demek, hele hele bunu on, on beş sayfaya sığdırmak öyle kolay mı? Bir hayat düşünün, 20 yaşına kadar pir-u pak yaşasın, cahiliyenin o ahlak dışı her türlü adımına rağmen ticaret adına çok güzel bir kamet ortaya koysun. 20 yaşında iman şerbetini içsin ve tam 23 yıl Resûlullah'ı (sas) bir gölge gibi takip etsin. Fasılasız 23 yıl; Resûlullah (sas) ondan defaatle memnun olsun. Herkese bir lakap verirken, Talha'ya en az beş lakap versin, bir gün *Talhatü'l-Hayr* desin, bir gün *Talhatü'l-Feyyad* desin, bir gün *Talhatü'l-Cüd* desin, bir gün *Talhatü'l-Cevvad* desin ve bir gün *Şehidü'l-Hayy* desin ve ondan memnun ve razı olarak gitsin.

Sonra Hz. Ebû Bekir döneminde 2,5 yıl kendisine yakışan bir tavır ortaya koysun. O savrulanların çok olduğu kaygan zeminde Hz. Talha yine dimdik yiğitlere yakışan bir istikamet ile sabitkadem kalsın.

Sonra Hz. Ömer'in hilafet günleri gelip çatsın. 10,5 yıl daha o fetih günlerinde olması gereken ne ise onu ortaya koysun.

Sonra Hz. Osman'ın hilafet günlerine erişsin. 12 yıllık o uzun sürecin acısı ile tatlısı ile her olayına karışsın, Hz. Osman'ın şehit edilmesinin ardından gözyaşı döksün ve Hz. Ali'ye biat etsin. Hz. Ali'nin hilafet günlerinde bir kardeş kavgası olan Cemel'e katılsın. Sonra pişman olsun, sahâbîce bir tevbe ile Rabbine şehit olarak yürüsün.

Tam 66 yıllık bir ömür ve bunun 46 yılı iman yolunda geçsin? Kolay mı böyle bir hayatı anlatabilmek? Kolay mı böyle bir hayatı her boyutu ile yazabilmek? Zor ama yapacak bir şey yok, iyisi mi o güzel hayatın bazı güzel tablolarını aktarmaya gayret edelim ve onların üzerinden dünyamıza mesajlar taşımaya çalışalım.

Doğumu, Ailesi ve Gençliği

Talha b. Ubeydullah'ın doğum tarihi konusunda bazı ihtilaflar olsa da^[246] Milâdî 590 yılında, Mekke'de doğduğu yönündeki rivayetler daha doğrudur.^[247] Bu yılı, Hz. Talha'nın doğum yılı olarak kabul edersek Hz. Talha aziz

dostu Zübeyr'den dört yaş büyük, yoluna baş koyduğu Hz. Peygamber'den (sas) 19 yaş, hidayetine vesile olan Hz. Ebû Bekir'den ise 17 yaş küçüktür.

Babası, Ubeydullah b. Osman b. Amr b. Ka'b b. Sa'd b. Teym b. Mürre'dir. Bu soy ağacına göre Hz. Talha yedinci göbekten dede Mürre'de soyu, Efendimiz (sas) ile birleşir.^[248] Bu yönü ile de Talha, Allah Resûlü'nün (sas) uzaktan da olsa amcaoğlu sayılır. Yine bu soy ağacına göre Hz. Talha, hidayetine vesile olan Hz. Ebû Bekir ile üçüncü göbekten dede Ka'b'dan dolayı amcaoğlu olurlar. Zaten ikisi de o gün için Mekke'de kan davalarında diyet ve cezaları belirlemekle görevli olan Teymoğulları'na mensupturlar.^[249] Baba Ubeydullah b. Osman hakkında kaynaklarımızda çok fazla bilgi yoktur. Onun nübüvvet öncesi dönemde yaşayıp vefat ettiği bilinmektedir.

Annesi, Sa'be bint Abdullah b. İmâd el-Hadramî'dir. Hadramî izafetinden de anlaşılacağı gibi annesi Kureyşli değil, aslen Yemenlidir. Ama yıllar önce Yemen'den Mekke'ye gelmiş önce Ümeyyeoğulları'ndan Ebû Süfyân b. Harb ile evlenmiş,^[250] ondan boşandıktan sonra da Teymoğulları'ndan Ubeydullah b. Osman ile evlenmiştir.^[251] Meşhur sahâbî Â'lâ b. Hadramî'nin kız kardeşidir,^[252] dolayısı ile Â'lâ b. Hadramî, Hz. Talha'nın öz dayısıdır.

Hem baba Ubeydullah hem anne Sa'be oldukça zengin ailelere mensupturlar. Baba Ubeydullah, aynen Hz. Hatice ve Hz. Ebû Bekir gibi ticaretle özellikle de uluslararası ticaretle meşgul oluyordu. Anne Sa'be bint Abdullah, İslami davetin ilk yıllarında gerek Müslümanlara gerekse oğlu Talha'ya karşı oldukça sert bir tavır takınmış, ama sonraları İslâm'ı kabul ederek sahabî olma şerefine nail olmuştu.^[253]

Ubeydullah ile Sa'be'nin, Talha dışında Mâlik isminde bir oğulları daha olmuştu. Ancak Mâlik, İslâm'a karşı düşmanca bir tavır takınmış, Bedir Gazvesi'nde müşrik saflarında savaşmış ve küfür yolunda ölmüştü.^[254] Ubeydullah b. Osman, Sa'be dışında Kerime bint Mevheb isimli bir hanımla da evlilik yapmış, bu hanımdan da Osman isminde bir çocuğu olmuştu. Hz. Talha'nın baba bir kardeşi olan Osman'ın, Talha'dan büyük olduğu tahmin edilmektedir. Osman b. Ubeydullah da kardeşi Talha gibi nübüvvetin ilk yıllarında Müslüman olmuş, Medine'ye hicret etmiş, iman yolunda bir hayatın sahibi olarak Medine'de de vefat etmiştir.^[255]

Bir Bereketli Ağaç

Milâdî 590 yılında Ubeydullah ile Sa'be'nin evliliklerinden doğan çocuğa, o gün için bölge insanının çokça kullandığı bir isim olan Talha ismi verilir.

Talha; Arapça’da bir ağaç ismidir. Zamk ağacı ya da en fazla bilinen anlamı ile akasya ağacıdır.^[256] Bu manada da Kur’an içerisinde Vâkı’a Sûresi’nde (56/29) geçmektedir: “...**ve talhin mendud/ meyve veren bereketli ağaçlar...**”

Her insana isminden bir nasip vardır ya, Hz. Talha da isminden epey nasiplenmiştir. Belirttiğimiz üzere, Talha akasya ağacı anlamına gelir, bu ağacın şöyle bir özelliği vardır. Çok cömert bir ağaçtır, neyi varsa insana verir. Meyvesi, yaprağı, dalları, reçinesi yani neyi varsa...^[257] Hz. Talha da böyledir, bir akasya ağacı gibi neyi varsa her şeyini Allah yoluna vermiş, bundan dolayı da defaatle Resûlullah’ın (sas) övgüsüne mazhar olmuştur.

Hz. Talha, zengin ve varlıklı bir ailenin çocuğu olarak gözlerini Mekke’de açtı. Ailesinin ekonomik imkânları sayesinde rahat bir çocukluk dönemi geçirdi. Babası ve annesi Talha’nın iyi yetişmesi için ellerinden geleni yapıyor; ona yüzmeyi, atıcılığı ve biniciliği öğretiyorlardı. Talha bunların hepsini çok iyi öğrenmesine rağmen bunlara pek fazla ilgi duymuyor, hep babası gibi ticarete ilgi duyuyordu. Çocukluk yaşlarından itibaren babası ile çarşı pazar dolaşır, ticareti öğrenmeye çalışırdı. Babası oğlunun ticarete olan ilgisini görünce, onun bu alanda daha iyi yetişmesi için ona birtakım fırsatlar sunmaya başladı. Talha, daha on yaşlarında bir çocuk iken bazı malları alıp satmaya başlamıştı bile...

Baba Ubeydullah, oğlu on beş yaşlarına gelince, uluslararası ticareti öğrenmesi için onu Suriye ve civar yerlere göndermeye başladı.^[258] Talha, her gittiği ticari seferlerden çok ciddi kazançlar ile dönüyordu. Bu yönüyle de hem ailesinin, hem de Mekke ahalisinin takdirlerini toplamıştı. Talha’nın iman öncesi bu ticaret hayatında, imanının izlerini gösteren birtakım emareler görülüyordu. Aynı zamanda ideal bir ticaret adamının olmazsa olmazı iki temel hususiyeti, en güzel bir şekilde temsil ediyordu: *Sıdk* ve *semahat*... Yani, güvenilirlik ve kolaylık...

Sekizinci Mü’min

Tarihler Milâdî 610 yılının Ramazan ayını gösteriyordu. Yıllardır hasretle beklenen, Hz. İsa’dan bu yana kapanan gök sofrası, yeniden oldukça cömert bir şekilde insanoğlunun üzerine açılmış ve semanın emini olan Cibril, arzın emini olan Muhammed ile buluşmuştu. Efendimiz, öğrendiği bu iman hakikatlerini yanı başındaki insanlara duyurmaya başlamıştı. O’nun vahiy ikliminden kendisine gönderilen ölümsüz mesajlarına icabet ederek, iman

halkasına ilk giren Hatice'si olmuştu. Onu, on yaşındaki yeğeni Ali, ardından otuz sekiz yaşındaki yakın dostu Ebû Bekir takip etmişlerdi. Evin içerisinden biri olan Zeyd b. Hârise ve Efendimiz'in (sas) on altı yaşındaki halası Safiyye'nin oğlu Zübeyr'in de iman şerbetini içmesiyle, o gün için yedi kişilik küçücük bir iman halkası oluşmuştu. O kutlu halka sekizinci olacak kişiyi bekliyordu. İman halkasının bu sekizinci kişisi, ileride adından çokça bahsettirecek ve cömertlikte zirve olup bu alanda abidevi bir şahsiyet olacak Hz. Talha'dan başkası değildi.

İman Yolculuğu

Hz. Talha, o günlerde ticaret maksadı ile yine *Busra'*daydı. Bir aralık yüksekçe bir yere çıkmış pazarda bulunan tüccarlara bağırarak bir rahibi gördü. Rahip diyordu ki: *“Ey Tüccarlar topluluğu! İçinizden haremli, Mekke’de kimse var mı?”* Talha: *“Ben varım!”* deyince rahip ona doğru yaklaştı. Mekke’de birini karşısında görmeyen rahipin heyecanı ile Rahip: *“Ey genç! Ahmed^[259] zahir etti mi?”* diye sordu. Ahmed, Hz. İsa'nın gelmesini müjdelediği son peygamber, karanlık olan çağı aydınlatacak son nübüvvet güneşi idi. Ama Talha böyle birinden habersizdi, onların Ahmed dediğine Mekke *Muhammed*, diyordu. Talha ise o güne kadar Muhammed'den risalet ve nübüvvete dair hiçbir şey duymamıştı. Talha, o gün için cevap bekleyen rahibe olumlu bir cevap veremedi. Ama rahip, orada Talha'nın yüreğine imanın tohumunu serpmişti. Rahip dedi ki: *“Bu günler, Ahmed'in dünyaya risalet vazifesi ile geleceği günlerdir. Bu günler, nübüvvet güneşinin doğacağı günlerdir. Bu günler, batıl her ateşin sönmüş, hak ve hakikat güneşinin doğacağı günlerdir. Bu günler risalet davasının Mekke’de ortaya çıkıp orada kendine yer bulamayıp hürması ve suyu bol bir beldeye gideceği günlerdir.”* Bu son sözleriyle *Busra'*nın rahibi Mekke'nin Varakası ile aynı dili konuşuyordu. Diller aynıydı, çünkü beslendikleri kaynaklar aynıydı. Her ne kadar bu bilginler, tahrif olmuş metinler üzerinden konuşuyorsalar da hakikate dair bazı mesajları dile getiriyor; hep aynı yöne ve hep aynı yere işaret ediyor, bakışları hep bir noktada birleştiriyorlardı. *Busra'*nın Rahibi de her hakikat aşığı gibi aynı sözleri dile getiriyordu. Rahip en son Talha'ya şöyle dedi: *“Ey genç! Sakın O'nu kaçırmayın! Sakın bu fırsatı yani onunla birlikte olma ve ona dost olma, fırsatını kaçırmayın! Sakın ayağına kadar gelen bu fırsatı geri tepmeyin!”*^[260]

Ebû Bekir (ra) Gibi Bir Dost Olursa

Bu son tavsiyeler Talha'nın adeta beynine kazınmıştı. Artık Talha bir an önce Mekke'ye varmak ve bu olayın mahiyetini iyice öğrenmek istiyordu. Bu düşünceler içinde o günler yirmi yaşlarında olan bu genç tüccar, Mekke'nin yolunu tuttu.

Talha b. Ubeydullah, rahipten öğrendiklerinin heyecanı ile Mekke'ye doğru yürüyordu. Ama bu sefer yol sanki uzadıkça uzuyor, bir türlü bitmek bilmiyordu. Evine ulaşır ulaşmaz, anne Sa'be oğlunu her zamanki gibi çok büyük sevinç ile karşıladı. Talha daha yeni oturmuştu ki, zihnindeki baskılara daha fazla dayanamadı ve annesine sordu: "Ey anneciğim! Ben yokken Mekke'de herhangi bir olay oldu mu?" Anne biraz da sinirlenerek: "Evet oldu!" dedi. Talha daha da heyecanlanmıştı: "Söyler misin anneciğim ne oldu?" Annesi cevaben: "Ebû Talib'in yeğeni yetim Muhammed, kendisine peygamberlik geldiğini iddia etmeye ve taptığımız ilahları kerih görmeye başladı." dedi. Talha duymak istediği haberi elde etmenin sevinci içerisindeydi ama yine de annesine belli etmemeye çalışıyordu. Tekrar annesine sordu: "Peki Muhammed'e inanan kimse oldu mu?" Anne biraz daha sinirlenmiş ve bütün öfkesi ile: "Evet, ona amcan Ebû Kuhafe'nin oğlu Ebû Bekir ve birkaç akrabası da inanmış." dedi. Talha, Ebû Bekir'in o halkaya dâhil olmasına sevinmiş ve Muhammed'den önce ona gitmenin uygun olacağına karar vermişti. Annesinden müsaade alarak dışarı çıktı ve Ebû Bekir'i aramaya başladı. Hz. Ebû Bekir'i bulması çok da zor olmadı, çünkü Ebû Bekir daha o ilk günlerde davet adına temiz ruhlu insanları aramaya başlamıştı. O güne kadar birkaç insan onun vesilesi ile o altın silsilenin içerisine dâhil olmuştu. Sayı o gün için yedi idi ve Hz. Ebû Bekir, iman halkasına kazandıracağı sekizinci insanı arıyordu. Bu duygular içerisinde Hz. Ebû Bekir, Talha ile karşı karşıya gelince ikisi de bir anda içlerinden "Buldum!" diyerek sevinmişlerdi. Hz. Ebû Bekir imana taşıyacağı sekizinci insanı bulduğuna seviniyor, Hz. Talha ise rahibin sözlerinin tesiri ile hakikatin ne olduğunu sorma adına Hz. Ebû Bekir'i arıyor, bulduğu için de seviniyordu. Önce Talha başladı konuşmaya: "Söyle ey amcamın oğlu! Muhammed ne diyor?" Hz. Ebû Bekir başladı anlatmaya, Talha daha fazla dayanamadı ve rahip ile olan konuşmasını anlattı. Hz. Ebû Bekir onu dinledikten sonra: "Gel, seni Resûlullah'a (sas) götürüyüm. Aklından geçen suallere o cevap versin." dedi. Beraberce Hz. Peygamber'in evine doğru yürümeye başladılar ve Efendimiz'in (sas) huzuruna vardılar.

En Kıymetli Buluşma

Allah Resûlü, karşısında duran yirmi yaşlarındaki o sadık tüccara olanları anlattı. Hz. Talha bir taraftan anlatılanları dinliyor, diğer taraftan rahibin söylediklerini düşünüyordu. Efendimiz'in (sas) sözleri bitince Talha, *Busra* pazarında duyduklarını anlatmaya başladı. Talha anlattıkça Efendimiz tebessüm ediyordu, çünkü bu sözleri birkaç gün öncesinde biraz farklarla yaşlı Varaka'dan da dinlemişti. Hakikatın adresi tekti. O rahip de Varaka da el-Hakk olan Allah'ın bildirdiklerini, ancak o bildirilenlerin tahrif olmamış kısmı ile konuşuyor ve ikisi de adeta aynı dili konuşuyorlardı. İşin neticesinde Hz. Talha orada iman ederek, o kutlu halkanın sekizinci neferi oluyordu. [\[261\]](#)

Hz. Talha için artık bambaşka bir hayat başlamıştı. İman edip o kutsî halkaya dâhil olmuştu ve şimdi imanın bedelini ödeme noktasında, o da her Müslüman gibi imtihan edilecekti. İleride *Talhatü'l- Hayr* lakabının sahibi olacak olan Hz. Talha, iman edince, o genç bedeni ile zorlu imtihanları göğüslemeye çalışacaktı. Hz. Talha imanın mutluluğunu yüreğinin ta derinliklerinde hissederek Huzur-u Risalet'ten ayrıldı ve evine döndü. Evde bu mutluluğunu ilk önce annesi ile paylaşmak istedi. O güne kadar hep şefkat ve merhamet gördüğü annesinin de bu büyük mutluluğu tatmasını istiyordu. Talha istiyordu, ama anne Sa'be pek de Talha gibi düşünmüyordu. Talha annesine Müslüman olduğunu söyleyince, karşısında duran o şefkat timsali anne gitmiş, yerine öfke ve kinden neredeyse gözleri dışarı fırlayacak bir kadın gelmişti. Annesi öyle bir sinirlenmişti ki genç Talha, neye uğradığını şaşırmış ve hiçbir şey demeden annesinin öfkesinin geçmesini beklemeye başlamıştı. Ama annenin öfkesi pek de dineceği benzemiyordu; Talha onun iman etmesini beklerken şimdi anne tehditlerle, küfürlerle Talha'dan bu yeni dinden yüz çevirerek atalarının dinine dönmesini istiyordu. Tartışmalar, sözlü ve fiili saldırılar daha imanın ilk gününde başlamıştı. Şimdi ana, küfürde dayatıyor, oğlunu bu yeni dinden çevirmeye çalışıyor; Talha ise bir taraftan bu baskılara direniyor, bir taraftan da annesinin hidayeti için hem dua ediyor hem de sözleriyle annesine bir şeyler anlatmaya çalışıyordu. Ama Talha bir türlü annesine söz dinletemiyor, anne de oğlunu eski dinine çeviremeyince kızgınlıktan ne yapacağını bilemiyordu. Anne imana olan kininin verdiği hırs ile anne şefkatine dair her şeyi kesip atmış, sanki önünde duran öz oğlu değil de yabancı biriymiş gibi davranmaya başlamıştı. Talha ile annesinin bu

mücadelesi, Mekke hayatı boyunca hep böyle sıkıntılı bir halde devam edecekti. ^[262]

İman Yolunda Ödenen Bedeller

O günlerde daha iman halkasına dahil olmamış, ancak yıllar sonra Efendimiz'i (sas) tanıyıp, ona aşık olacak ve önden giden atlıların iman yolunda verdikleri mücadelenin boyutunu bizlere aktaracak olan Mes'ûd b. Hırâş, ^[263] Hz. Talha'nın Mekke'deki günlerinde iman yolundaki sadakatini şöyle anlatır: “Ben Safa ile Merve arasında dolaşırken kalabalık bir grup insanın bana doğru geldiklerini gördüm. Kenara çekildim ve gelenlerin kimler olduklarını görmek için beklemeye başladım. Baktım ki, en önde elleri boynuna bağlanmış bir genç ve arkasında ellerindeki kamçılarla o gence vuran adamlar var. En arkada ise yaşlı bir kadın, o da eli kamçılı adamlara sürekli emirler yağıdırıyor, onlara gence sürekli vurmaları için emirler veriyordu. Çok merak ettim, kendi kendime dedim ki: ‘Kim bunlar? Bu genç nasıl bir suç işlemiş ki, böyle bir cezayı hak etmiş olabilir?’ Etraftaki insanlara bu gencin kim olduğunu sorduğumda dediler ki: ‘Bu genç Talha b. Ubeydullah’tır’. ‘Onu döven, ellerindeki kamçılarla ona kırbaçlar vuran kimlerdir?’ diye sordum. Oradakiler: ‘Bunlar Teymoğulları mensuplarıdır. Yani Talha'nın kardeşleri, amcaları, dayıları ve akrabalarıdır.’ dediler. Bunun üzerine ben de tekrar sordum: ‘Peki şu bağırıp çağırın kadın kimdir?’ Dediler ki: ‘O da o gencin annesi Sa’be bint Hadramî’dir.’ ‘Peki, ne istiyorlar akrabaları o gençten?’ diye sordum. ‘Talha babalarının dininden yüz çevirip Muhammed’in dinine tabi olmuş. Akrabaları da ona işkence ederek onu yeniden atalarının dinine çevirmeye çalışıyorlar.’ diye cevap verdiler. Ardından bir müddet bu genci takip ettim. Akrabaları ne kadar baskı yaparlarsa yapsınlar o gencin ağzından çıkan cümle şu idi: *“İsterseniz beni öldürün, ama ben asla dinimden dönmeyeceğim.”* ^[264]

Mes'ûd b. Hırâş, rivayet ettiği bu olaya şahit olduğu zamanlar daha iman namına hiçbir şey bilmiyor, bilmediği için de bir türlü anlamıyor, anlamlandıramıyordu. İşkencelere maruz kalan bu gencecik insanın ne adına bunca sıkıntıyı göğüslediğini; ona, kamçılarla, tokatlarla, tekmelerle vuran kalbi kararmış insanların, ne adına böyle yaptıklarını; öz annesinin evladına bu düzeyde bir nefreti nasıl duyacağını anlamıyordu. Yıllar sonra Mes'ûd da

imanın mutluluğuna erince; o da: “*Ey iman! Sen ne değerli şeymişsin ki, her şey senin yoluna harcanırmış.*” diyecektir.

Ayrılmaz İki Dost

Hız. Talha, Mekke’de kaldığı müddet boyunca ailesinden özellikle de annesinden çok çekti. Bazen aç bırakılırdı, günlerce bazen bir mekâna hapsedilirdi, bazen de Mes’ûd b. Hırâş’ın rivayetinde olduğu gibi elleri boynuna bağlandı, çarşı pazar kamçılar altında dolaştırılırdı. Ama Talha, neye uğrarsa uğrasın, ne tür işkence ve baskılara maruz kalırsa kalsın, hep sabreder, direnir ve iman yolunda sebat ederdi. İbnü’l-Esîr, Talha b. Ubeydullah’ın Mekke günlerine ait şöyle bir hatıra rivayet eder: “Hız. Ebû Bekir ile Hız. Talha’nın Muhammed’e gelen bu yeni dine iman etmeleri Mekkelileri çılgına çevirmişti. Onlar, bu iki temiz ve saygın tüccarın iman etmelerinden endişeleniyor ve başkalarının da onları görerek bu dine ilgi duymalarından korkuyorlardı. Bunun için de *Esedü’l-Kureyş/Kureyş’in Aslanı* diye anılan ve herkesin ödünü koparacak düzeyde güçlü olan Nevfel b. Huveylid el-Adevviyye, Talha’nın abisi Osman’ın da yardımı ile Hız. Ebû Bekir ile Talha’yı önce ellerini iplerle sıkıca bağlar, sonrada bu iki iman insanını atalarının dinine çevirme adına birbirlerine yüz üstü bağlarlardı. Saatlerce bu iki insan Mekke’nin sokaklarında bu halde bekletilir, başka iman edenlerin gözünü korkutmak ve ibret olsun diye böyle yaparlardı. İşte o günlerde bir avuç Müslüman, Talha ile Hız. Ebû Bekir’i o halde görünce “*Karneyn*” derlerdi. *İki yakın yani ayrılmaz iki dost* anlamındaki bu ifadeyi kullanırlardı. Hız. Talha, Hız. Ebû Bekir ile böyle anılmaktan çok hoşlanır, yıllar sonra bile kendisini hep böyle tanıtırdu.”^[265] Hız. Peygamber (sas) onların böyle anılmaktan hoşlandıklarını bildiği için zaman zaman onlara “**Merhaba Ey Karneyn!**” diye hitap ederdi.^[266]

Yesrib’deki Büyük Süpriz

Hız. Talha’nın Mekke günleri hep böyle sıkıntılı ve zorlu olmuştur. O, biraz da bu sıkıntılardan uzak kalma adına ticari seyahatlerini artırır, Mekke’de kalmaktansa civar yerlerde ticaret bahanesi ile kalmayı tercih ederdi. Ama Hız. Talha, her ticari sefere çıkarken yüreğinde büyük bir burukluk yaşıyor, kendisinin rahat ederken başta Efendimiz (sas) olmak üzere Müslümanların işkenceler altında inlemesini imandan elde ettiği şerefe sığdıramıyordu. Bunun için de ne zaman Mekke dışına çıksa Efendimiz’den (sas) izin alıyor

ve daha infak, sadaka ve zekâta dair somut emirlerin olmadığı Mekke döneminde bile şahsiyetinin anahtarı olan cömertlikle düşenin elinden tutuyor, zayıf ve yoksullara yardımcı oluyordu. Talha, bir taraftan elde ettiği ekonomik imkânları, Müslümanların sıkıntılarını gidermek adına sarf ederken diğer yandan da imanın muhafazası ve iddianın ispatlanması için büyük bir mücadele ortaya koyuyordu. Aynı zamanda, ticari faaliyetlerine de devam ediyordu.

Yine bir gün Şam'a ticari bir amaçla gitmişti. Götürdüklerini sattı, alacaklarını aldı ve kervanını yola çıkardı. Kervan önden gidecek, kendisi de yine ticari bir amaçla Medine'ye, o günkü adı ile Yesrib'e uğrayıp, öylece yoluna devam edecekti. Hz. Talha, bu amaçla Medine'ye geldi, bir de ne görsün, yoluna baş koyduğu Hz. Peygamber, imanın davası Mekke'ye dar gelmeye başlayınca tüm Müslümanlarla beraber Yesrib'e hicret etmiş, Yesrib'i Medine'ye, Dârü's-Selam yurduna çevirmeye başlamıştı. Talha b. Ubeydullah, hiç beklemediği bu hâl ile karşılaşınca ne yapacağını ne diyeceğini şaşırmış ve Allah Resûlü'nün (sas) huzuruna gelerek: *“Ya Resûlullah! Şu ana kadar ticaretten elde ettiğim tüm sermayem bir kervan ile Mekke'ye doğru gidiyor. Ben Mekke'ye gitsem belki malıma kavuşacağım ama seni kaybedeceğim. Seni kazanayım da seninle beraber olayım da varsın tüm sermayem yok olsun. Sen şahit ol ki tüm varlığımı senin varlığına adadım.”* diyordu. Allah Resûlü (sas), cömertliği şahsiyetinin anahtarı haline getiren bu iman insanının yaptığı bu amele sevindi ve onu tebrik etti.^[267]

Medine’de Başlayan Yeni Hayat

O günden sonra Hz. Talha için yepyeni bir hayat başlamıştı. O da her Müslüman gibi Medine'yi yurt edinerek orada cihana Muhammedî sancağı taşımak için gayret sarf edecekti. Medine o günlerde yeryüzünün ikinci bir örneğine halen rastlamadığı çok güzel bir kardeşlik destanına şahit oluyordu. Bir taraftan evlerini, işlerini, aşlarını, çocuklarını, eşlerini, ailelerini ve tüm sermayelerini iman yolunda bırakıp gelen Muhacirler, bir taraftan da neleri varsa kardeşleri ile paylaşmaya hazır ensâr... Allah Resûlü (sas) her muhaciri bir ensâr ile kardeş kılıyordu.^[268] Cömertlik timsali Talha'yı da büyük Kur'an karîlerinden ve yine şahsiyetinin anahtar kavramlarından biri cömertlik olan Übey b. Ka'b'a kardeş kılacaktı.^[269] Artık Medine'de her Müslüman için yepyeni bir hayat başlıyor, her türlü zorluğa rağmen, tüm

inananlar bu hayata alışmaya çalışıyorlardı. Efendimiz (sas) mescidini, menzilini, mektebini inşa ettikten sonra muahatı yani kardeşliği de tesis etmiş, onun arkasından da askeri bir teşkilatın önemli bir parçası olan bir istihbarat ağı oluşturmuştu. Bu ağın başına da iki yiğidini geçirmişti: Talha b. Ubeydullah ve Aşere-i Mübeşşere'nin bir diğer yiğidi Said b. Zeyd...^[270] Bu iki yiğit bölgeyi karış karış dolaşacaklar ve tabir caiz ise kuş uçsa Efendimiz'i (sas) bundan haberdar edeceklerdi.

Bedir Gazvesi Sırasındaki Görevi

Takvimler hicrî 2. yılı gösterdiği zamanlarda Efendimiz (sas) bu istihbarat ağından bir bilgi alacaktı. Ebû Süfyân 1000 develik büyük bir kervanı Şam'a doğru götürüyordu ve bu kervanı 40 atlı koruyordu.^[271] Gidişte Ebû Süfyân biraz da elini çabuk tutarak Şam'a ulaşmış; alacağını almış, satacağını satmıştı. Ama bir de bu yolun dönüşü vardı. Dönüş yolunda Ebû Süfyân'ı ciddi bir korku sarmıştı. Ebû Süfyân yola çıktığı zaman gelen geçenden Medine hakkında sorular sormuş ve elde ettiği haberlerle pek de durumun iyi olmadığını anlamıştı. Allah Resûlü bu kervanı engelleme amacı ile 313 askerle Medine'den yola çıkmıştı. Onlar Bedir'e doğru yürürlerken, Efendimiz (sas) Talha b. Ubeydullah ile Said b. Zeyd'i söz konusu kervan hakkında bilgi toplamaları için Suriye/Şam tarafına göndermişti. Bu iki yiğit korkusuzca Ebû Süfyân'ın kervanının izini sürmeye başladılar. Sonrasında ise kervanın muhtemel güzergâhında bulunan *Havra* denen mıntıkada beklemeye koyuldular. Bu arada Ebû Süfyân, kervanı riske atmamak için oldukça uzak olmasına rağmen yolunu değiştirdi ve gelişmelerden Mekke'yi haberdar etmek için Dum dum b. Amr el- Ğifarî'yi, Ebû Cehil'e göndermişti. Bu haber üzerine Mekke bir ordu hazırlayıp yola çıkmış, Ebû Süfyân da büyük bir başarı ile kervanı Mekke'ye vardırılmıştı.^[272]

Böyle olmasına rağmen iki ordu Bedir kuyularının başında karşı karşıya geldi ve iman, o gün galip gelerek şirk cephesine ciddi bir darbe indirdi. İçlerinde Ebû Cehil, Utbe, Şeybe ve Velid'in de bulunduğu yetmiş müşrik Mekkeli öldürüldü ve bir o kadar da esir alındı. Müslümanlar büyük bir sevinç ile Medine'ye doğru dönerlerken yolda bu iki yiğit, Talha b. Ubeydullah ve Said b. Zeyd, Efendimiz'e (sas) yetiştiler. Boyunları bükük ve mahzundular. Hz. Talha, Efendimiz'in huzuruna geldi ve olanlardan habersiz bir şekilde: “*Ya Resûlullah! Ebû Süfyân'ın kervanını kaçırdık. Kervan başka bir yoldan Mekke'ye vardı.*” dedi. Efendimiz (sas) tebessüm etti ve

olanları bu iki yiğide anlattı. Hz. Talha ve Hz. Said, Bedir gibi önemli bir gazveden mahrum kalmalarından dolayı bu sefer daha da üzüldüler. Efendimiz (sas), onları bir kez daha teskin etti ve onları da Bedir ashâbından sayarak ganimetten pay verdi.^[273] Çünkü onlar bir görevlendirme ile o an orada bulunamamışlardı. Başta İbn Hacer olmak üzere bazı tarihi kaynaklarda Hz.Talha'nın Bedir'e katılamayışının sebebi olarak onun o sıralar Şam'da ticari bir amaç ile bulunduğunu söylerler.^[274] Ama bu pek de isabetli bir görüş değildir. Zira Hz. Talha, zaten o günlerde ticaret yapacak sermayeden mahrumdur ve Medine'de çiftçilik yapmaktadır. Kaldı ki, ticari bir maksatla harbe iştirak etmeyen birine Efendimiz (sas) neden ganimetten pay versin ki?

Uhud Günü, Gün Talha'nın Günüdür

Bedir Gazvesi'ne katılamamak Hz. Talha'nın gönlünde hep bir burukluk oluşturmuştur. Her ne kadar o, Allah Resûlü'nün görevlendirmesi ile Bedir'de sıcak çatışmanın içerisinde yer almamışsa da; ne zaman Bedir konuşulsa boynunu büker, Hamza, Ali, Zübeyr gibi orada bulunamayışına içerenirdi. Artık Talha'nın duaları bu olmuştu. "Eğer bir gün Allah yeniden bizi düşmanla karşı karşıya getirirse, ben biliyorum ne yapacağımı..." diyerek ya şehadet, ya gazilik olan iki güzelden birini elde etmenin dualarını yapıyordu. Nihayet dua kabul olacak, yollar Uhud'da bir kez daha Mekkelilerle kesişecek ve gün, o gün Talha'nın günü olacaktı.

Tarihler Hicrî üçüncü yılın Şevval ayını gösteriyordu. Kureyş, aylardır Bedir'in intikam ateşi ile yanıp tutuşuyordu. Bedir Gazvesi'ne sebep olan kervanın sermayeleri sahiplerine dağıtılmış, elde edilen kâr ise ortak bir kasada toplanmıştı. Özellikle yakınlarını Bedir'de kaybeden Mekke'nin sayılı aileleri bu kasayı var güçleri ile destekliyor ve büyük bir ordunun hazırlanması için ellerinden gelenleri yapıyorlardı. Derken 3000 kişilik büyük ve güçlü bir ordu oluşturularak Medine'ye doğru yola çıkıldı. Efendimiz (sas), Mekke'nin bu hazırlıklarını önce o gün için Müslüman olup, ancak Müslümanlığını gizleyen amcası Abbas'ın yazdığı mektup ile öğreniyor ve gönderdiği istihbarat görevlilerinden de gelen ordunun niteliğine dair bilgiler topluyordu.^[275] Derken Efendimiz (sas), Müslümanlarla istişare ederek, -kendi görüşü farklı olmasına rağmen- düşmanla dışarıda Uhud dağının eteklerinde karşılaşmak için 700 askeri ile o meydana geliyor ve askerlerini dağın eteklerinde konuşlandırıyordu.

Uhud'un o zorlu tablolarında Hz. Talha hep olması gereken kamet ile yerini alıyordu. O gün öyle bir kahramanlık ortaya koyuyordu ki, Efendimiz (sas) onun yaptığını Cebrail'in yaptığı ile eşdeğer görüyor ve şöyle diyordu: **“Uhud'da sağımda Cebrail, solumda Talha vardı.”**^[276]

Gün Talha'nın günüydü, an Talha'nın anıydı, Hz. Ebû Bekir bunun için ne zaman Uhud anlatılsa: *“Uhud Talha'nın günüydü.”* diyecekti.^[277] Uhud'un bu zorlu safhasının bir diğer kahramanı olan Sa'd b. Ebî Vakkas bile diyordu ki: *“Uhud günü Talha, hepimizden daha cesur ve cömert davranıyordu. O, Allah Resûlü'nü koruma adına elinden geleni yapıyor, Efendimiz'in (sas) önünde kendini korkusuzca siper ediyordu.”*^[278]

Canım Canına, Kanım Kanına Feda Olsun Ya Resûlullah!

İşte bu tablolardan biriydi; Müşrikler, Efendimiz'in (sas) bulunduğu yeri ok yağmuruna tutmuşlardı. Hz. Talha kendini Allah Resûlü'nün üzerine atmış, O'na canlı kalkan olmuş: *“Anam babam sana feda olsun Ya Resûlullah! Sakın başını kaldırma yoksa sana ok isabet eder.”* diyordu. Hz. Talha kendine isabet eden oklara aldırış etmeden Uhud'da melekleri bile imrendirecek bir kahramanlıkla mücadele ediyor ve tüm iman sahiplerine örnek olacak şu sözü haykırıyordu: *“Nahrûke nahrî, demuke demî Ya Resûlullah! Canım canına, kanım kanına feda olsun Ya Resûlullah!”*^[279] Dakikalarca Allah Resûlü'nün (sas) üzerinde kendini böyle siper ediyordu. Bir ara müşriklerin attığı oklar biraz duruldu. Hz. Talha, onların gittiklerini zannetti, Efendimiz'in (sas) üzerinden kalktı ama yürüyecek hali kalmamıştı, her tarafından kanlar boşalıyordu. Müşriklerden Mâlik b. Zübeyr, Efendimiz'i (sas) o halde görünce tamam şimdi işini bitiririm diyerek Allah Resûlü'ne doğru bir ok attı. Hz. Talha, Efendimiz'e (sas) doğru gelen oku görünce bir anda ne yapacağını şaşırdı ve sağ elini oku engellemek için Efendimiz'in (sas) önünde siper etti. O zalimden gelen ok, Hz. Talha'nın sağ eline hızla saplandı ve elini paramparça etti. İşaret parmağı dışında diğer tüm parmaklarını kaybetti.^[280] Hz. Talha bu son darbeye daha da dayanacak gücü kalmayarak Uhud'un tepesinde Efendimiz'in (sas) önünde yıkıldı, aşırı kan kaybından bayılmıştı. Efendimiz (sas), Talha'nın düştüğünü görünce: **“Koş Ey Ebû Bekir! Koş kardeşin Talha'ya sahip çık!”** diye seslendi. Hz. Ebû Bekir, koşup Talha'nın yanına geldiğinde, Hz. Talha her tarafı kanlar içerisinde baygın bir halde idi. Biraz su getirerek yüzüne doğru hafifçe serpti ve Talha'nın uyanmasını sağladı. Talha gözünü açar açmaz söylediği söz şu

oldu: *“Keyfe Resûllillah?/ Allah Resûlü nasıl?”* Hz. Ebû Bekir, Efendimiz’in iyi olduğunu, kendisini bizzat O’nun gönderdiğini ve müşriklerin çekildiğini söyledi. Ebû Bekir’den Allah Resûlü’nün selamette olduğunu duyunca sevindi: *“Şimdi ölsem de gam yemem, O ki selamettedir, O ki iyidir, tüm musibetler bana artık hafif gelir”* diyecektir.^[281]

Talha’ya Cennet Vacip Oldu!

Müslümanlar yavaş yavaş toparlanıyor, müşrikler de Uhud’u terk ediyorlardı. O ara Allah Resûlü, Talha’nın yanına geldi ve onu kanlar içerisinde görünce yanı başına oturdu, mübarek elleri ile Talha’nın kanayan yerlerine elini sürdü ve şifa için Allah’a dua etti. Hz. Talha biraz daha kendine gelmişti. Müslümanlar, müşriklerin saldırılarından emin olabilmek için Uhud’un biraz daha yükseklerine çıkmaya başladılar. Efendimiz (sas) yorgunluk ve yaralarından ötürü yürüyemeyecek bir halde idi. Sağına Sa’d b. Ubâde, soluna Sa’d b. Muâz girmişti. Efendimiz (sas) bu iki ensarî Müslümana yaslanarak zor yürüyordu. Bir yere geldiler, yüksekçe ve büyükçe bir kaya vardı. Allah Resûlü (sas) bu kayanın üzerine çıkıp oturmak istedi ama bir türlü çıkamadı. Talha, Allah Resûlü’nün çıkmakta zorlandığını görünce o yaralı haline aldırış etmeden koşup geldi, Efendimiz’in (sas) ayaklarının önüne diz çöktü: *“Bas ya Resûlullah! Sırtıma bas ve yukarı çık!”* dedi. Allah Resûlü, Talha’nın sırtına basarak yukarı çıktı. Talha’nın bu davranışı Allah Resûlü’nü (sas) nasıl memnun ettiyse, orada herkesi imrendirecek müjdeyi Talha’ya verdi: **“Evcebe Talha!/ Talha’ya cennet vacip oldu!”**^[282] Hz. Talha, Efendimiz’den duyduğu bu müjdeye hem sevindi, hem şaşırdı: *“Ya Resûlullah! Ne yaptım ki ben, bu kadar küçük bir amel, sahibine cenneti kazandırır mı?”* dedi.^[283] Evet, Talha haklıydı, yaptığı belki o an için Allah Resûlü’nün (sas) kayaya çıkması için çömelip bedenini ona merdiven yapmasıydı. Ama amelin değerini küçük ya da büyük olması değil ihlâs ile Allah için yapılması belirlerdi. Talha da o işi Allah için yapmış, Allah da bu ameli kabul ederek Resûlü’nün lisanı ile onu cennetle müjdelemişti.

Hz. Talha’nın Efendimiz’den (sas) duyduğu ve duyacağı müjdeler bununla sınırlı değildi, o daha Efendimiz’in (sas) mübarek dudaklarından neler duyup, neler işitecekti. Müslümanlar, Uhud Gazvesi’nin ardından Medine’ye döndüler. Yolda Hassan b. Sabit Efendimiz’i (sas) rahatlatacak bazı şiirler okudu. Efendimiz bir müddet bu şiirleri dinledi, sonra Hassan’a döndü ve

dedi ki: **“Ey Hassan! Biraz da Talha hakkında şiirler oku. Çünkü Talha bugün çok övülecek işler yaptı.”** Hassan, Efendimiz’den aldığı emir ile koştu da koştu ve orada Talha’nın Uhud’da gösterdiği kahramanlığı öven şiirler okumaya başladı.^[284]

Talhaların Talhası

Yıllar geçecek, ama Uhud unutulmayacaktı. Zaten unutulmamalıydı. Çünkü Uhud’dan Müslümanların alacakları çok önemli dersler vardı. Bu derslerin boyutunu Kur’ân bizlere öğretircesine sonucu mutlak galibiyet olan Bedir Gazvesi’ni yirmi, yirmi beş ayet ile anlatırken,^[285] neticesi mağlubiyet olan Uhud savaşını en az yetmiş ayet ile anlatarak,^[286] Müslümanlara çok önemli mesajlar veriyordu.

Bu ayetlerin ilk muhatapları olan ashâb-ı güzîn içerisinde Uhud hatırlanınca üzülüp keşke yapsaydım diye dizlerine vuran, bir ömür hayatının o sayfalarını pişmanlıkla anan sahabîler vardı. Ama o günleri hatırlayınca sevinen, görev ve sorumluluklarını o zorlu anlarda ihmal etmeyip yerine getiren, o gün falancanın günüdür diye gıpta ile anılan insanlar da vardı. İşte Hz. Ebû Bekir onlardan biriydi, Hz. Ali onlardan biriydi, Zübeyr b. Avvam onlardan biriydi, hiç şüphesiz Talha b. Ubeydullah onlardan biriydi. Efendimiz (sas) ne zaman Uhud’u hatırlasa, Uhud’da bu iki aziz dostu anmayı unutmaz, Zübeyr ile Talha’nın kahramanlıklarını anar ve arkasından şu büyük müjdeyi hem onlara, hem de başkalarını duyururdu: **“Talha ile Zübeyr benim Cennet’te komşularımdır.”**^[287]

Bu ne büyük bir müjdeydi. Hem Cennet’in müjdesi, hem Resûlullah’ın (sas) komşuluğu... Bir müminin elde edeceği en büyük ödül buydu ve iki yiğit bu müjdeyi, sözünde ve özünde asla yanlış bulunmayan arzın ve semanın en emin insanı Muhammedü’l-Emin olan âlemlerin sultanından alıyorlardı. Başka bir gün Efendimiz (sas) şöyle dua edecekti: **“Ya Rabbi! Ne olur Talha sana gülerek gelsin, Sen de onu gülerek/sevinerek karşıla!”**^[288]

Efendimiz’in, Hz. Talha’ya verdiği müjdeler, yaptığı dualar bunlarla sınırlı değildir. Ona bazen: **“Talhate’t-Talhât/Talhaların Talhası”** diyerek sevgisini beyan eder,^[289] bazen de kimselere söylemediği istisnaî ifadeleri onun hakkında kullanırdı. İşte o ifadelerden birini burada aktaracağız:

Allah (cc) Kime Yiğit Diyor?

Uhud'un üzerinden birkaç sene geçmiştir. Allah Resûlü (sas) mübarek mescidinde bir hutbe irad etmektedir. Hutbenin bir yerinde Ahzab Sûresi'nin 23. ayetini okuyacaktır. Bu ayet, ne ayeti idi? Yiğitliğin tarifi değil mi? Şimdi Rabbimiz yiğitliği tarif edecek, Resûlullah da, bu tarife en fazla kim uyuyor onu gösterecek...

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ
مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

“Müminlerden öyle erler, yiğitler vardır ki, Allah’a verdikleri ahdin üzerinde sabitkadem olarak dururlar. Onlardan kimi, sözünü ve ahdini yerine getirmiş ve hayatını imanına şahit kılarak Allah yolunda öldürülmüşlerdir. Kimi ise sırasını beklemektedir. Onlar verdikleri söze riayet ederek, her an bu sözün üzerindedirler.”^[290]

Bu muhteşem ayet aslında şunu diyordu: “Müminlerden öyle er oğlu erler, öyle yiğitler vardır ki, onlardan kimi Allah’a verdikleri sözü yerine getirmiş, O’nun yolunda şehadet şerbetini içmişlerdir. Kimi de vardır ki, şehit olmayı canı gönülünden arzulamış, şehadeti her gün duasının başına koymuş, şehadete âşık olmuş ve gerçekleşmesi için sırasını beklemektedir. İşte bunlar hiçbir şekilde sözlerini değiştirmemişlerdir. Yani şehadeti gençken isteyip çoluk çocuğa karıştıktan sonra vazgeçmemişlerdir, şehadeti öğrencilik yıllarında sloganik bazı söylemlerle isteyip; iş, aş ve eş sahibi olunca bu sözlerini unutmamışlardır. Şehadeti elinde herhangi bir imkân yok iken isteyip imkânlara kavuşunca bundan yüz çevirmemişlerdir. Yani her ne hâl ve şartta olurlarsa olsunlar “Şehadet! Şehadet!” demiş yanmışlar, “Bana ne zaman uğrayacaksın ey güzel yüzlü müjde!” demişlerdir.

Efendimiz (sas) bu ayeti okuyunca birden mescidin havası değişmişti. Çünkü bu ayetin hatıraları vardı. Bu hatıraları bilenler bir anda Hz. Hamza’yı hatırlamışlardı, o yiğit amcağı... Enes b. Nadir’i hatırlamışlardı, Uhud’un kahramanını... Abdullah b. Cahş’ı hatırlamışlardı; o şehadet aşkı ile yanıp tutuşan ve bu aşkı dualarının başına koyan yiğidi... Mus’ab b. Umeyr’i hatırlamışlardı, Peygamber sevdalısı Mus’ab’ı... İbn Kamia’nın kılıcı altında lime lime doğranırken yüzünü toprağa gömdükçe gömen Mus’ab’ı... “Yüzümü tanımasın da beni Efendimiz’in kefareti olarak öldürsün.” diyen Mus’ab’ı... Bu hatıraları bilenler birden duygulanmış, okunan ayet onları alıp çok farklı duygulara taşımıştı.

Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehit

Ama bu hatıralara şahit olmamış, sonradan sahâbenin altın halkasına dâhil olmuş olanlar vardı. Onlar geç kalmış, o halkaya sonradan dâhil olmuşlardı. Bunun için bilemiyorlardı, bu ayetin kimleri kastettiğini... Onlardan biri ayağa kalktı ve şöyle dedi: “*Ya Resûlullah! Ayetin ‘Ve min hum men kadae nahbehu/Onlardan bir kısmı, sözlerini yerine getirip şehit oldular’ kısmını anladık, ki bunlar Allah yolunda şehit olanlardır. Peki, Ya Resûlullah! ‘Ve min hum men yentazir ve ma beddelü tebdila/Sözlerini değiştirmeden bekleyenler’ kimlerdir? Bunlara örnek verebilir misin?*” Efendimiz (sas) bu soruya hemen cevap vermedi, soru sahibi sahâbî belki anlaşılmamış diye sorusunu bir daha tekrarladı, Efendimiz (sas) yine cevap vermedi, gözleriyle cemaati süzdü, sanki birilerini arıyordu ama hiçbir şey söylemeden minberden aşağı indi. Kapıya doğru yürüdü, tam kapıya varmışken karşısına o gün için yemyeşil bir elbise giymiş Talha b. Ubeydullah çıktı. Allah Resûlü (sas), Talha’yı görünce tebessüm etti, cemaate döndü ve dedi ki: “**Biraz önce bana soru soran kişi nerede?**” Sahabî ayağa kalktı ve: “Bendim Ya Resûlullah!” dedi. Efendimiz o sahabîye dönerek: “**İşte! Bana sorduğun sorunun cevabı... Şu yeşil elbise giymiş insana bak! İşte o, Allah yolunda şehadeti isteyip ve o yolda verdiği ahdi değiştirmeden duran birisidir.**” Efendimiz (sas) soru soran sahabîye bu cevabı verdikten sonra cemaate dönüp Hz. Talha hakkında bir müjde daha verdi. Bu müjde öyle bir müjdeydi ki, mescidde bulunan herkes o müjdenin sahibini haklı olarak kıskandı ve o gün Talha’nın yerinde olmak istediler. Efendimiz (sas) buyurdular ki: “**Yeryüzünde yaşayan bir şehit görmek isteyen Talha b. Ubeydullah’a baksın.**”^[291]

Talha neredeyse uçacaktı. O günden sonra insanlar Talha’ya “Şehidü'l-Hayy” demeye başladılar.^[292] Yaşayan şehit, çok orijinal bir ifade değil mi? Allah ne diyor Kur’an’da: “**Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyin, bilakis onlar diridirler, ama siz bunun farkında değilsiniz?**”^[293] Şehitler, öldükleri zaman dirilirler, asıl hayatları o zaman başlar. Ama Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehit olanlar ise, ölmeden dirilirler... Ölmeden şehitlerin elde ettikleri güzelliklerin bazılarını elde ederler. Çünkü onlar, hayatlarını imanlarına şahit kılmış, çünkü onlar şehit gibi yaşamış, çünkü onlar her anlarıyla şehadet arzusu ile yanıp tutuşmuşlardır. İşte Talha b. Ubeydullah da böyle biri olduğu için, Efendimiz (sas) ona Şehidü'l-Hayy demiş, onun şahsında nasıl yaşayan şehit olunur bunun yolunu göstermiştir.

Güzel ve Örnek Bir Tüccar

Talha b. Ubeydullah, Uhud Gazvesi'nden sonra Allah Resûlü vefat edene kadar bir an olsun Efendimiz'den (sas) ayrılmadı. Siyer içerisinde önemli her tabloda Talha b. Ubeydullah olması gereken yerde durdu, kendine biçilen rolü ziyadesi ile yerine getirme gayreti içerisinde oldu. Hz.Talha, Uhud Gazvesi'ne kadar Medine'de bir süre çiftçilik yapmıştı. Sonrasında biraz sermaye edinince, *alan el değil veren el ol* düsturu gereği ticarete girişti. Ticareti çok iyi bildiği ve ahlakının da güzelliği sebebi ile kısa zamanda maddi anlamda iyi bir seviyeye geldi. Bazı kaynaklar, onun kumaş ticareti yaptığını ve bu ticaretten neredeyse günde 1000 dinar kazandığını söylerler.

[294] O bir Müslüman'a yakışır tarzda birilerine yaslanmadan ayakta durma gayreti içinde başkalarının kazançları ile ağalık yapmaktansa kendi alın teri ile kazandıklarını Allah (cc) yolunda harcamanın yollarını arardı. Kazandığı o mallarla da defalarca Efendimiz'i (sas) memnun eden davranışlarda bulundu ve her seferinde yaptığı hayır ve hasenattan dolayı da çok güzel taltifler kazandı.

İşte Hz. Talha'nın hayatı böyle bir hayattır. Çok şey söylenir onun hayatının üzerinden de, biz onları başka kitaplara havale edelim [295] ve çok zor bir tabloya gidip şahit olalım.

Bir Kardeş Kavgası: Cemel

Tarih, hicretin 36. yılı; meydan, kardeş kavgasının yaşandığı Cemel Vakası. [296] Savaşın öncesinde Hz. Ali, meydana yürümüş, önce Zübeyr ile sonra Talha ile konuşmuş, Hz. Zübeyr bu sözler üzerine savaş meydanını terk etmişti. [297] Hz. Talha da çok büyük bir pişmanlık içerisinde savaşı terk etmenin yollarını aramaya başlamıştı. Hz. Talha o üzüntü ile yerinden kalkma takatini kendinde bulamıyor, gözyaşları içerisinde olanları sadece seyrediyordu. Bu arada hain bir göz Talha'yı gözlüyordu. Bu gözün sahibi aslında Hz. Osman'ın da şehit olmasının en büyük sorumlusu Mervan b. Hakem'den başkası değildi. [298] Bir müddet Hz. Talha'yı gözetledi ve adeta kendi kendine içinden diyordu ki: “Zübeyr gitti, bu da gitmek üzere. Eğer Talha da bu orduyu terk ederse, askerin morali oldukça bozulacak, iyisi mi fırsat bu fırsat Talha'yı öldüreyim ve bu işten de Ali'yi sorumlu tutarak nasıl Osman'ın kanını kullandıksa, bunu da kullanarak Ali'ye karşı düşmanlığı daha da arttırayım.”

Mervan, bu mülâhaza ile Talha b. Ubeydullah’a ucu zehirli bir mızrak attı. Mızrak Hz. Talha’nın ayağına isabet etmişti.^[299] Hz. Talha savaş meydanından zorlukla çekildi, atına binerek o bölgeden biraz uzaklaştı. Aşırı kan kaybediyor, zehir de yavaş yavaş tesirini gösteriyordu. Yaralı bir biçimde orada beklerken birden yakınından bir süvarinin geçtiğini gördü, ona seslendi, süvari Hz. Talha’nın yanına geldi. Talha b. Ubeydullah sordu: “*Sen kimin askerisin?*” Asker: “*Ben Hz. Ali’nin askeriyim!*” diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Talha: “*Uzat elini Ali’nin adına sana biat edeyim. Ben şu an ölüm yolundayım, Allah’ın huzuruna biatını bozmuş biri olarak gitmek istemiyorum.*” dedi. Asker elini uzattı ve Talha orada Hz. Ali’ye olan biatını yeniledi. Asker merakla bu yaralının kim olduğunu sordu, Talha kendini tanıttı, Hz. Ali’nin askeri hemen bu olanları Hz. Ali’ye bildirmek istedi ve anında atını hızlı bir biçimde Hz. Ali’ye doğru sürdü. Hz. Ali’nin yanına geldiğinde, Hz. Ali’nin bir kılıcı havaya kaldırıp ağladığına şahit oldu. O kılıç Ali’nin dostu Talha’nın kardeşi Zübeyr’in kılıcı idi. Amr b. Cürmüz, cehaletle Cemel’i anlamadan Medine’ye dönmek için yola çıkan Zübeyr’in arkasına takılmış ve onu Safvân tepesinde namaz kılarken şehit etmişti. Elbise ve kılıcını alarak Ali’ye getirmiş, Ali’den taltif göreceğini zannetmişti. Ali dakikalarca, Allah Resûlü adına yıllardır, inkârın ve batılın tepesine indirilen o kılıcın üzerine ağlıyor, “*Vallahi! Ben Allah Resûlü’nden; ‘Safiyye’nin oğlunu öldürene cehennemi müjdele!’ dediğini duydum.*^[300] *Ey İbn Cürmüz! Sen İslâm’ın kılıçlarından bir kılıcı öldürdün, sen ne kötü bir iş yaptın.*” diyordu.^[301] Gelen süvari Hz. Ali’yi öyle görünce o da ağlamış ve Ali’nin yüreğini parçalayacak olan o manzarayı ona anlatmış ve Talha’nın şu an yaralı bir biçimde falanca yerde olduğunu haber vermişti. Hz. Ali hemen yanına Ehl-i Beyt evinin ilk goncası, dedesi Hz. Muhammed’e (sas) fiziken en çok benzeyen Fatıma’nın gülü Hz. Hasan’ı alarak tarif edilen yere gitmişti. Hz. Ali ve Hz. Hasan oraya vardıklarında bir de baktılar ki; Resûlün diliyle *Şehidü’l-Hayy*, *Talhatü’l-Hayr*, *Talhatü’l-Feyyad*, *Talhatü’l-Cûd* ve *Cevvad* olan Talha,^[302] cansız bir biçimde kanlar içerisinde yerde yatıyor. Hz. Ali hemen koşup Talha’nın başını dizine aldı, göğsüne bastırdı. Hz. Talha, Rahim-i Rahman’a göçmüş; Cemel’de yalanın, entrikanın, fitnenin başı olan birinin zalim mızrağının kurbanı olmuştu. Hz. Ali, dakikalarca gözyaşı döktü, oğlu Hasan babasının derin üzüntüsünden başına bir iş geleceğinden korktu. Hz. Ali öyle ağlıyordu ki, neredeyse yüreği parçalanacaktı. O, bir taraftan ağlıyor, bir taraftan da: “*Ey Talha! Yıldız dolu şu semanın altında seni toprağa serili görmek bana çok ağır geldi.*” diyor,

[303] eli ile Talha'nın yüzünde ve sakalında oluşan tozları temizliyordu. Hz. Ali bu cümleyi birkaç kez tekrarlardı ve sonra Hz. Hasan'a dönerek dedi ki: *"Keşke baban, yirmi yıl önce ölseydi de bu günleri görmeseydi."* [304]

Evet, o günler acı günlerdi, zor günlerdi, hüznü doluydu ve Hz. Ali o günleri en derin acısı ile yaşıyordu. O, Cemel'de yaşamıştı, yetmedi Sıffın'da yaşayacaktı, yetmedi Nehveran'da cahil bir zümreye karşı da yaşayacaktı. Daha sonra Hz. Ali kendi elleri ile Talha b. Ubeydullah'ı defnetti, gözyaşları ile kabir hayatına yolcu etti. [305]

Hadis Rivayetleri

Aşere-i Mübeşşere'den olan Talha b. Ubeydullah, Efendimiz'in (sas) kutlu lisanından bizlere otuz sekiz tane hadis rivayet etmiştir. [306] Ne güzel bir tevafuktur ki, hayatları, mücadeleleri ve akıbetleri birbirlerine çok benzeyen Zübeyr b. Avvam ile Talha b. Ubeydullah, hadis rivayeti konusunda da birbirlerine benzemiş ve ikisi de eşit miktarda yani otuz sekizer tane hadis rivayet etmişlerdir.

Talha b. Ubeydullah, Efendimiz (sas) ile beraber yirmi üç yıl yaşamasına ve bu zaman zarfında hemen hemen her tabloda yer almasına ve Efendimiz'den yirmi beş yıl sonra vefat etmesine rağmen, rivayet konusunda çokça rivayet edenlerin içerisinde değil, az rivayet edenlerin içerisinde olmasının elbette bazı sebepleri vardı.

Bu sebeplerin ne olduğunu, kendisinin dilinden nakledilen bir rivayet üzerinden anlamaya çalışacağız. Adamın biri bir gün Talha b. Ubeydullah'ın yanına gelerek Ebû Hureyre'nin çok hadis rivayet ettiğini, bunun ise kendisini şüpheye düşürdüğünü söyledi. Bunun üzerine Talha b. Ubeydullah dedi ki: "Vallahi, onun Resûlullah'tan bizim duymadıklarımızı duyduğundan şüphe etmediğim gibi bilmediklerimizi bildiğinden de şüphe etmem. Biz zengin, iş, ev, bark sahibi kimselerdik. Resûlullah ile sadece günün belli vakitlerinde görüşebiliyorduk. Ebû Hureyre ise fakir bir kimse idi. O, daima Resûlullah ile beraberdi. O'nun yanından bir an olsun ayrıldığı vâkî değildi." [307]

Hız. Talha, bu sözü ile hem Ebû Hureyre'ye (ra) karşı nasıl bir güven duyduğunu beyan ediyor, hem de kendilerinin neden az rivayette bulunduklarının gerekçesini belirtiyordu. Tabi bu gerekçeye bir de rivayet konusunda ashâbın tamamında var olan hassasiyeti de eklememiz gerekiyor. Onların çoğu çok iyi bilmelerine rağmen hadis rivayetinden kaçınır, bu işi

birkaç isme havale ederlerdi. O kurban isimler de kendilerine biçilen bu rol gereği, o kutlu sözleri büyük bir dikkat ve rikkat ile naklederlerdi.

Sahâbenin hadis rivayeti konusunda nasıl bir hassasiyet içerisinde oldukları bilinen bir hakikattir. Hadis rivayeti konusunda gözden kaçan bir hususa daha değinmekte fayda vardır. O da şudur ki, sahâbenin şahsiyetinin anahtar kodlarını rivayet ettiği hadisler üzerinden tespit etmek de mümkündür. Çünkü kim hangi hadisi Efendimiz’den (sas) duymuş ve bunu hafızasına kaydetmişse, o hadisin gereğini de en güzel bir şekilde hayatında yerine getirmiştir. Dolayısı ile sahâbenin rivayet ettiği hadisleri bu manada da ele almak ve her rivayet sahibini, rivayeti üzerinden de tanımaya çalışmak gerekir.

Bu noktaları da dikkate alarak gelin Yaşayan Şehit olan Talha b. Ubeydullah’ın, Efendimiz’den naklettiği, otuz sekiz hadisten iki tanesini burada duymaya çalışalım.

İlk hadisi başta Buhârî ve Müslim olmak üzere birçok hadis kitabımız naklederler. Talha b. Ubeydullah diyor ki: “Saçı, başı dağınık Necidli bir adam Resûlullah’ın (sas) huzuruna geldi ve İslâm’ın ne olduğunu öğrenmek için soru sordu. Bunun üzerine Efendimiz: **‘Bir gün ve bir gecede beş vakit namaz kılmaktır.’** buyurdu. Adam: ‘Kılmam gereken başka bir namaz var mı?’ dedi. Efendimiz: **‘Hayır yok! Ancak nafile olarak kıalarsan o başka!’** buyurdu. Efendimiz (sas) sözüne devam ederek: **‘Bir de Ramazan ayında oruç tutmaktır.’** buyurdu. Adam yine: ‘Tutmam gereken başka bir oruç var mı?’ diye sordu. Efendimiz: **‘Hayır yok! Nafile olarak tutarsan o başka!’** dedi. Efendimiz, sonra sözü zekâta getirerek, zekâtın verilmesi gerektiğini söyledi. Adam tekrar: ‘Vermem gereken başka sadaka var mı?’ dedi. Efendimiz: **‘Hayır yok! Ama nafile olarak verirsen o başka!’** dedi. Bu sefer adam dedi ki: ‘Bu söylediklerinden ne fazlasını ne de eksikliğini yaparım.’ Sonra adam Efendimiz’in (sas) huzurundan ayrıldı. Bunun üzerine Efendimiz şöyle buyurdu: **‘Eğer dediğini yaparsa, kurtuldu gitti!’**^[308]

Talha b. Ubeydullah’ın rivayet ettiği bu hadiste Efendimiz (sas), kurtuluş yolunun ne kadar sade ve net olduğunu beyan etmiş, imandan sonra en temel vazifeler olan namaz, oruç ve zekâtın tesisi ile birçok şeyin zaten yerine geleceği hakikatine dikkat çekmiştir.

Hz. Talha’nın rivayet ettiği ikinci hadise gelince, bu hadisinde de Efendimiz (sas) iman çağrısının netliğine ve sadeliğine daha vurgulu bir şekilde değinecektir.

Efendimiz (sas), buyurmuşlardır ki: “**Ben ve benden önceki peygamberlerin en önemli çağrısı, ‘Bir olan, eşi-ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilah yoktur!’ sözüdür.**”^[309]

Talha b. Ubeydullah’ın sadece rivayet ettiği bu iki hadis üzerinden bile, onun imana ve İslâm’a dair meseleleri ne kadar net ve duru bir biçimde kavradığını anlayabiliriz. Böyle anladığı için de hayatı boyunca imanın ispatı sadedinde Allah yolunda vermeye doymamış, en son hayatını da vererek dünya yolculuğunu noktalamıştı.

Onun Hayatının Üzerinden Neler Almalıyız?

Allah (cc) adı geçen tüm sahâbî efendilerimizden razı olsun, bizleri onların yolundan ayırmasın. Gelelim Hz. Talha’nın bu bereketli hayatından hayatlarımıza izler taşımaya... Efendimiz (sas) onun için neler demişti? Çok şey de özellikle şu beş şey:

- *Talhatü’l Hayr* / Hayırların öncüsü ve sahibi Talha
- *Talhatü’l-Feyyad* / Feyizleri ve bereketleri çok olan Talha
- *Talhatü’l Cüd* / Cömertliği ve mertliği fazla olan Talha
- *Talhatü’l Cevvad* / Sahaveti kendine meslek edinen Talha
- *Talhatü’ş-Şehidü’l-Hayy* / Yaşayan şehit Talha

Bu beş lakabın ve ifadenin üzerinden çok ciddi mesajlar almalı ve biz kendi dünyamızda Hz. Talha’da duyuyor gibi bu mesajları duymalı ve hayatlarımıza taşımalıyız.

[246] İbn Abdilberr, *İstîâb*, II, 320; III, 1094; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 87.

[247] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 951.

[248] Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 24.

[249] Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, X, 51; Ebû Ubeyde, *en-Neseb*, s. 208.

[250] İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 229.

[251] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2556; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 167.

[252] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1280; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, IV, 71.

[253] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2556; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 167.

[254] İbn Hazm, *Cevâmiü’s-Sîre*, s. 151.

[255] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1237; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 576; İbn Abdilberr, *İstîâb*, III, 154.

[256] Farklı anlamlar ve daha geniş bilgiler için bkz: İbn Düreyd, *el-İştikak*, s. 55-56.

[257] <https://www.agac.gen.tr/akasya-agaci.html>.

[258] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 86; İbn Abdilberr, *İstîâb*, II, 317.

[259] Hristiyanların gelecek son peygamberin ismini Ahmed olarak bildikleri Kur'ân'ın haber verdiği bir hakikattir: **“Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler.”** Saff Sûresi, 61/6.

[260] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 243, 244.

[261] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 86; İbn Abdilberr, *İstîâb*, II, 317.

[262] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 86; İbn Abdilberr, *İstîâb*, II, 317.

[263] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1825, 1826; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 153; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 256.

[264] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1826.

[265] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 85; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 243.

[266] Abdülvehhab, Muhammed Fehmi, *Şühedâü's-Sahâbe fî Sadri'l-İslâm*, s. 38.

[267] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 243.

[268] Hz.Peygamber (sas) Mekke'de de sahâbiyi birbirleri ile kardeş kılıyordu. Mekke'de Hz. Talha'yı, Hz. Zübeyr'e kardeş kılmişti. İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 85.

[269] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 243; İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 73.

[270] İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 244; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 102.

[271] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 166; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 39.

[272] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 174; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 383-384.

[273] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 244; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 399.

[274] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950.

[275] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 37; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 203, 204.

[276] Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, XV, 151.

- [277] Şâmî, *Sübülü'l-Hüda*, XI, 309.
- [278] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 254.
- [279] Buhârî, *Târîhü'l-Evsâd*, II, 932.
- [280] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 245; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950.
- [281] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 85, 86.
- [282] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 950; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 85.
- [283] İbn Kuteybe, *el-Maârif*, 228; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 85.
- [284] Hassan b. Sabit (ra) okuduğu şiirin bir yerinde şöyle diyordu:
“Talha, Uhud’un o zorlu ve en çetin anlarında,
Muhammed’e yardım etti.
O’nu koruma uğruna,
Avuçlarını mızraklara siper etti.
Doğrandı parmakları kanlar içerisinde,
Hain kılıçların darbeleriyle...
O gün, düşmana karşı Muhammed’in yanında
En önde olan bir tek O vardı.
Feda etti ellerini İslâm’ın izzetine
Kaldı O’nun yolunda çolak.” Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 426.
- [285] Âl-i İmrân, 3/123-128; Enfâl, 8/5-19; 41-44; 67-71.
- [286] Âl-i İmrân, 121, 122; 129-200.
- [287] Tirmizî, “Menâkıb”, 81; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 86.
- [288] Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, I, 40.
- [289] Şâmî, *Sübülü'l-Hüda*, XI, 309.
- [290] Ahzâb 33/23.
- [291] Tirmizî, “Menâkıb”, 81; İbn Mâce, “Sünne”, 6; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 424.
- [292] Yıldırım, *Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehit Talha b. Ubeydullah*, s. 70.
- [293] Bakara 2/154.
- [294] Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, II, 97.
- [295] Bkz. Yıldırım, *Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehit Talha b. Ubeydullah*.
- [296] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 389-390; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 68-125; Taberî, *Târîh*, IV, 444-507; Yıldırım, *Şehidü'l-Hayy/Yaşayan Şehit Talha b. Ubeydullah*, s.116-118.
- [297] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 391.
- [298] Mervan b. Hakem, İslâm Tarihi içerisinde yaşamış ve birçok olumsuz hadiseye adı karışmış biridir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1908,

1909; İbn Abdilberr, *İstîâb*, III, 444-446; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 139-141; İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 36-45.

[299] Heysemî, *Mecmâü'z-Zevâid*, XV, 156; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 391.

[300] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 121.

[301] Taberî, *Tarih*, III, 55, 56.

[302] Talha b. Ubeydullah, kendisi bu isimleri nasıl aldığını şöyle anlatır: "Peygamber beni Uhud günü,

'*Talhatü'l-Hayr/Hayırlar sahibi Talha*; Zü'l-Uşeyre günü, '*Talhatü'l-Feyyaz/Feyizleri çok olan Talha*; Huneyn günü ise, '*Talhatü'l-Cûd/Cömertliği çok olan Talha* diye isimlendirdi." Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 422; Heysemî, *el-Mecmâü'z-Zevâid*, XV, 149.

[303] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 400.

[304] Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâid*, XV, 156.

[305] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 254.

[306] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 261

[307] Tirmizî, "Menâkıb", 119.

[308] Buhârî, "İman", 34; Müslim, "İman", 8, 9; Ebû Davûd, "Salât", 1.

[309] İmam Mâlik, "Kur'ân", 8; Tirmizî, "Dâavât", 138.

Talha b. Ubeydullah'ın Hayatından **Mesajlar**

❖ Hayırlı işlere öncü olmak, en önemli hedefin olsun ki, takip edilecek iyi çıkırların rehberi ve kapanmayan amel defterlerinin sahibi olabilesin.

❖ Yaptığın her işi ihlâs üzere yapmak, en önemli hassasiyetin olsun ki, işin neticesinde pişman olmayasın, “evet, benim içindi” müjdesine nail olabilesin.

❖ Cömertlik ahlakının en önemli parçası olsun ki, Peygamberinin her gün Allah’a sığındığı cimrilikten uzak durarak, Cennet’in kapısını açan bir anahtarın sahibi olabilesin.

❖ Sahavet hayatının en önemli vasfı olsun ki, vermeye doymayasın; hep sahâbîce daha ötesini, daha ötesini arzulayarak çağın Talhası olabilesin.

❖ Şehâdet sevdası dualarının en önemli konusu olsun ki, hayatın imanına şahidlik etsin, yaşarken bile şehid diye isimlendirme şerefine nail olabilesin.

Evini İslâm'a Açan Yiğit
ERKAM B. EBİ'L-ERKAM

Radiyallahu Anhu

◀ Aydın ▶

صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ
فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

Erkam b. Ebî'l-Erkam, ibadet maksadı ile Mescid-i Aksa'ya gitmek istediği zaman Efendimiz ona şöyle dedi: "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Kâbe hariç yeryüzünün tüm mescitlerinde kılınan namazlardan bin kez daha hayırlıdır."
(Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 29)

"Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, el-Erkam'ın Safa'nın kapladığı [alanın] dörtte birinin satılmamak ve miras bırakılmamak üzere Harem'deki yeriyle birlikte dokunulmaz [vakıf] olduğuna dair verdiği hükümdür. [Bu hükme] Hişâm b. el-Âs ile Hişâm b. el-Âs'ın mevlası falan şahit oldu."

Erkam b. Ebi'l-Erkam (ra)
(Dârü'l-Erkam'ın Vakfiyesi)

Adı: Erkam b. Ebi'l-Erkam
Anlamı: Rakamlar, sayılar
Künyesi: Ebû Abdullah/Abdullah'ın babası
Lakabı: Sahibu'd-Dâr/Evin sahibi
Baba Adı: Ebû'l-Erkam/Abdümenâf b. Esed
Anne Adı: Tûmâdir bint Hizyem
Kabilesi: Mahzûmoğulları/Mekke
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N. Öncesi, 18/ Milâdî, 592

İslâm'a Girişı: Nübüvvetin ilk günleri

Sohbet Süresi: 23 yıl

Rivayeti: 2

Savaşları: Bedir, Uhud, Hendek vs.

Görevleri: Zekât memurluğu

Vefat Yeri: Bakî' Kabristanlığı/Medine

Vefat Yılı: Hicrî, 55/ Milâdî, 657

Vefat Yaşı: 83

Evini İslâm'a Açan Yiğit ERKAM B. EBİ'L-ERKAM

(Radiyallahu Anhu)

Allah'a hamd, O'nun kutlu elçisine salât ve selam, o elçinin mübarek ellerinde yetişen tüm ashâb-ı kiram efendilerimize selam, o güzel halkanın aydınlık simalarından biri olan Hz. Erkam b. Ebi'l-Erkam'a selam ve siz Hz. Erkam'ı biraz olsun tanımak için gayret gösteren kardeşlerime de selam olsun.

Aydın'da Aydınlık Bir Simaya Misafir Olmak

Aydın'da, bu güzel topraklarda, Asr-ı Saâdet'in çok önemli bir ismine misafir olmak gerçekten heyecan verici bir duygudur. Takdir edersiniz ki her sahâbînin kendine özgü bir değeri ve ağırlığı vardır. Siz de Asr-ı Saâdet'i okurken bazı isimlere karşı yüreğinizin bir başka attığını çoğu kez fark etmişsinizdir. Mesela kiminiz Mus'ab deyince yüreğiniz kıpır kıpır olur, kiminiz Hamza deyince birden onun gibi kükremek gelir içinizden, kiminiz Hatice deyince bambaşka duygulara kapı açar, kiminiz Sümeyra deyince, aklınıza çok farklı şeyler dökülür.

Ben de içinizden bir kardeşiniz olarak ve sahâbenin dünyası ile biraz daha fazla mesai geçirme ikramına nail olduğum için bu duyguları çok yaşarım. Her sahâbînin bu aciz kardeşinizin dünyasında farklı bir yeri farklı bir değeri vardır. Ama iki isim vardır ki, benim için onlar biraz daha farklıdır... Onları her okuduğumda, her anlattığımda biraz daha değişik duyguların içerisinde kendimi bulurum. O isimlerden birisi Muhacir, birisi Ensar'dır. Birisi Mekkeli, birisi Medinelidir. Bu iki sahâbi birbirlerinin muhacir ensar kardeşidir. O iki sahâbiden biri Erkam b. Ebi'l-Erkam, bir diğeri ise Ebû Talha diye bilinen Zeyd b. Sehl'dir. Ebû Talha, Muğla'nın nasibi idi, şimdi hemen Muğla'nın yanı başında Aydın'da, adı gibi aydınlık bir şehirde Erkam

b. Ebi'l-Erkam diyerek, o güzide insandan istifade etmenin yollarını öğreneceğiz.

Sözlerimizin başında duamız şu olsun ki, Allah (cc) hakkı ile o güzel sahâbîyi anlayabilmeyi, onun hayatından istenilen oranda istifade etmeyi ve hayatının üzerinden aldığımız tüm mesajları hayatlarımıza taşıyabilmeyi nasip etsin.

Akla Gelen İlk Şey

Erkam b. Ebi'l-Erkam der demez, aklımıza gelen ilk şey, bir evdir; tarihe Dârü'l-Erkam diye geçen, o nebevî medrese ve mekteptir. Hatırlanacağı üzere, o büyük insan 17- 18 yaşlarında Müslüman oluyor, 23 yıl bila fasıla Resûlullah (sas) ile beraber olma şerefine nail oluyor, Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra tam 44 sene daha yaşıyor, Hulefâ-yi Râşidîn devrinin tamamını ve Emevi döneminin bidayetini yaşıyor, yüzlerce hadiseye şahit oluyor, yüzlerce hadisenin başkahramanı o oluyor. Ama bugün biz Hz. Erkam der demez, aklımıza gelen tek şey Erkam ve Evi'dir. Bir ev ile tarihe geçmiştir, bir ev ile adını ölümsüzleştirmiştir, bir ev ile Allah ve Resûlü'nü memnun etmiştir, bir ev ile kıyamete kadar gelecek olan tüm Müslümanlara, bir ev ile neler kazanılabileceğinin örneğini ortaya koymuştur.

Gerçekten onun adı ve attığı o adımı, o kadar büyük ve değerlidir ki, bugün hangi siyer kitabını açarsanız açın, ondan ve adından bahisler okur, hakkında çok fazla malumat olmasa bile ona âşık olur, onu hayırlarla yâd edersiniz. Ondandır ve onun evinden ilham almaya çalışırsınız. Onun gibi olmaya, evlerinizi ise Dârü'l-Erkam yapmaya gayret edersiniz. Zaten biz de şimdi bunu yapmaya çalışacak; iki soruya cevap arayacağız. Bu sorulardan biri “*Nasıl Erkam gibi yiğit olunur?*” ikincisi ise; “*Evler nasıl Dârü'l-Erkam olur?*” sorularıdır. Öyleyse gelin bu bereketli hayatı biraz olsun anlamaya çalışalım.

Bir Büyük Aileden, Bir Büyük Kamet

Erkam b. Ebi'l-Erkam el-Mahzûmî... Babası oğlundan dolayı Ebû Erkam diye künyelense de asıl ismi Abdümenâf'tır. Dolayısı ile soy ağacı şöyledir: *Erkam b. Abdümenâf b. Esed b. Abdullah b. Amr b. Mahzûm.*^[310] Hz. Erkam (ra) Benî Mahzûm'dandır. Bu soy ağacının o günün Mekke'sinde ve sonra İslâm tarihinde önemli yerleri olan şahsiyetlerle çok yakın bağları vardır. Bunlardan bir kaçını hatırlarsak, öncelikle şunu hatırlamamız gerekecektir:

İslâm'ın azılı düşmanlarından biri olan Velid b. Muğire ile Erkam'ın babası Abdümenâf öz amca çocuklarıdır. Velid'in babası Muğire ile Abdümenâf'ın babası Esed öz kardeşlerdir.^[311] Dolayısı ile ileride Müslüman olup Allah'ın kılıcı unvanını alacak olan Hâlid ile Erkam, birbirlerinin 2. babada amcaoğullarıdır. Daha da ilginç; Hz. Peygamber (sas) tarafından 'Ümmetin Firavun'u'^[312] diye isimlendirilen Ebû Cehil ya da asıl ismi ile Amr b. Hişâm, Erkam'ın dedesi Esed'in kardeşidir. Yani Ebû Cehil de Erkam'ın 3. babada amcasıdır.^[313] Böyle bir bağ o günün Mekke'sinde, asabiyetin en üst düzeyde olduğu bir mekân ve zamanda, çok da uzak sayılmayan bağlardır. Ayrıca Benî Mahzûm İslâm tarihinin büyük şahsiyeti Hz. Ömer'in de dayılarıdır.^[314] Benî Mahzûm o gün için Kureyş'in en ileri gelen ailelerindendir. Mekke'de var olan ailelerin her biri, o gün için yönetim işlerinde bir görev icra etmektedirler. Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın mensup olduğu Benî Mahzûm ise; *Kubbe*, yani savaşı idare etme görevi, bir nevi ordu karargâhı/ komutanlık işine bakmaktadırlar.^[315]

Erkam'ın babası Ebû'l-Erkam ya da asıl ismi ile Abdümenâf, yapı itibari ile pek de amcasının çocukları olan Velid ve Ebû Cehil'e benzememektedir. Bu zatı, daha Risalet mesajının âleme yayılmasından önce *Hılfü'l-Fudûl*^[316] denen erdemliler hareketi içerisinde Efendimiz (sas) ile beraber görüyoruz.^[317]

Malum olduğu üzere, bu erdemliler/faziletli birliği, "kim olursa olsun zalime karşı, kim olursa olsun mazlumdansa yana" ilkesi ile kurulmuştu. Efendimiz (sas) bu birliğin önemini şöyle beyan edecekti: **"Ben, İslâmiyet öncesinde Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde yapılan sözleşmeye şahit olmuştum. Benim için o, vadi dolusu kırmızı develerden daha hayırlıdır. Vallahi! Eğer İslâmiyet döneminde de bir daha çağrılseydim o evdeki ittifaka yeniden katılırdım."**^[318] İşte Allah Resûlü'nün (sas) katılmakla onur duyduğu ve çağrılrsa yeniden icabet edeceğini söylediği erdemliler ittifakında Hz. Erkam'ın babası Abdümenâf da yer almıştı.

Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın annesine gelince, bu konuda biraz ihtilaf olsa da^[319] Tûmâdır bint Hizyem olduğu yönündeki rivayet, en isabetli rivayettir.^[320] Tûmâdır bint Hizyem oğlu Erkam'la birlikte veya ondan birkaç gün önce iman ederek, ilk Müslümanlardan biri olduğunu, kaynaklarımız bizlere aktarırlar.^[321] Görüldüğü gibi Erkam erdemli bir babanın ve salih bir annenin çocuğudur.

Doğumu, Çocukluğu, Gençliği

Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın doğum tarihi Milâdî 592'dir.^[322] Bu tarihe göre Hz. Erkam, Efendimiz'den (sas) 21 yaş küçüktür. Çocukluk ve gençlik dönemine dair çok fazla bilgilere sahip olmasak da soylu ve zengin bir aileye mensup olmanın avantajı ile rahat bir dönem geçirdiğini ve daha çocukken okuma-yazma^[323] başta olmak üzere kılıç kullanmayı, yüzmeyi ve daha nice şeyi öğrendiğini ve ailesi tarafından çok iyi yetiştirildiğini görüyoruz.^[324] Erkam b. Ebi'l-Erkam 17-18 yaşlarına gelince babası Abdümenâf tarafından, Hind bint Abdullah b. Hâris^[325] isimli bir hanım ile evlendirilir.^[326] Bu yiğit hanım Benî Esed kabilesindendir. Ne yazık ki, kendisi hakkında geniş bilgilere sahip değiliz. Bu evlilik hadisesi olunca baba Abdümenâf, Safa tepesinin hemen yanı başında büyükçe bir ev satın alarak oğluna düğün hediyesi olarak verir.^[327] İşte bu ev, tarihe Dârü'l-Erkam diye geçecek olan evdir. O günlerde ne Erkam, ne babası ne de evin genç hanımı, ileride bu evlerinin nasıl bir fonksiyon icra edeceğinden habersiz adım adım risalet güneşine yaklaşmaya başlamışlardır.

Tarih, Milâdî 610 yılının, Ramazan ayının Kadir gecesi; yani kader gecesi... İnsanlığın kaderine yön verecek ilahî kelamın inmeye başladığı geceye zaman yaslanıp, vahiy nazil olunca, o günden sonra İslâm'ın diriltten mesajları Mekke'de konuşulmaya başlar. Bir avuç insan o günler Hz. Peygamber'e (sas) iman eder. Risaletin o ilk günlerinde bu mesaja yüreklerini açan bir avuç iman insanı, Mekke'nin karanlık sokaklarını aydınlatmaya vesile olurlar.

Gündeme gelen o iman, anlayıp kavrayan insanların hayatlarını bir anda değiştiriyor, şirke ait ne varsa hepsi silinip atılıyor, o yanlış şeyler yerini büyük bir teslimiyet içerisinde tevhide bırakıyordu. Bu tevhidin en büyük işareti ise namazdı. İmandan sonra en büyük hakikat olan, imanın ikiz kardeşi olan namaz, mü'min yüreklerin hayatına daha işin en başında giriyordu. Bu bir avuç iman insanı namazlarını ikâme etmek için Kâbe'ye geliyorlardı. Ama bu genç mü'minlerin namazlarından rahatsız olanlar vardı.

Ortaya Çıkan Bazı Hadiseler

O günlerin birinde bu ilk yiğitlerin birkaçı grupça Kâbe'ye namaz kılmaya gitmişlerdi. Bu ilk mü'minler namaza durdukları bir anda Mekke'nin kara yüzlü insanları bunların üzerine saldırmış ve bir karışıklık olmuş, çıkan

arbedede *Hâris b. Ebî Hâle* şehit olmuştu.^[328] Hâris b. Ebî Hâle, Hz. Hatice'nin ilk eşi olan Ebû Hâle b. Zürâre'den doğan çocuğu idi. Yani Hâris Hz. Hatice'nin oğlu, Allah Resûlü'nün (sas) ise oğulluğuydu. O da annesi ile birlikte daha ilk günler Efendimiz'e (sas) iman etmiş ve onun arkasında yerini almıştı.^[329]

O gencecik yürek, Kâbe'de iman ve namaz düşmanlarının hedefi olarak, İslâm'ın ilk şehidi oluyordu.^[330] Dolayısı ile Risalet davasının ilk kurbanı Peygamber'in evinden biri oluyordu. Biz hep Sümeyye ve Yasir'i İslâm'ın ilk şehitleri olarak biliriz ama derinlemesine araştırınca Hâris b. Ebî Hâle'nin İslâm'ın ilk şehidi, Sümeyye ve Yasir'in ise ilk şehit ailesi olduğunu görmekteyiz. İşin başında böyle bir olay Efendimiz'i (sas) çok üzmüştü. Artık Kâbe'de şu an için toplu ibadet etmenin imkânsız olduğunu fark etmiş ve elinin altındaki yiğitleri ya Kâbe'nin dışında ya da münferiden namaz kılmalarını istemişti. Efendimiz'in (sas) bu isteği gereği ilk halkanın bahtiyar mensupları küçük gruplar halinde Mekke'nin dışına çıkar, orada toplu bir biçimde ibadet etmeye çalışırlardı. İşte böyle bir günde, Said b. Zeyd, Habbab b. Eret, Ammar b. Yasir, Abdullah b. Mes'ûd ve Sa'd b. Ebî Vakkas Mekke dışında Ebû Dubb vadisinin bir yerine ibadet etme maksadı ile gitmişlerdi. Bu sahabîler namaz kılarlarken içlerinde Ebû Süfyân ve Ahnes b. Şerik'in de bulunduğu bir grup Mekke'li tarafından görüldüler. Bu Mekkeliler namaz kılan müminlerin yanına geldi ve daha yeni karşılaşmaya başladıkları bu manzaralar ile dalga geçip, alay etmeye başladılar. Müslümanlar sessizce onların sözlerini dinliyor, herhangi bir karşılık vermiyorlardı. Ama Mekkeliler işi daha da çığırından çıkarıp, Müslümanları iyice kışkırtmaya devam ediyor, hatta onların kendilerine karşılık vermeleri için tahrik ediyorlardı. Orada bulunan sahabîler hiçbir şey demiyorlar ve dememek için de sabrediyorlardı. İşte ne olduysa o anlarda oldu ve hamiyet/hamaset sahibi Sa'd b. Ebî Vakkas dayanamadı; yakınında duran bir deve kemiğini aldığı gibi, orada kendileri ile alay eden Benî Teym kabilesine mensup Abdullah b. Hattal isimli müşriğin kafasına sertçe vurdu ve İbn Hattal'ı yaraladı. İbn Hattal'ın başından kanlar akmaya başladı. Bu hal müşrikleri korkuttu, Müslümanları ise cesaretlendirdi. O anda orada bulunan diğer sahabîler de bir anda müşriklere saldırmaya başladılar. Derken müşrikler zor bela canlarını kurtararak kaçmaya başladılar.^[331] Sa'd b. Ebî Vakkas daha işin başında böyle bir olaydan dolayı o günlerde İslâm adına ilk kanı döken insan oluyordu. Tabi bu olay gerek Mekke'deki müşrikler de gerekse Müslümanlar da oldukça yankı uyandırdı. Olay, Allah

Resûlü'ne (sas) intikal edince, Efendimiz (sas) hamiyet ve din gayretinden dolayı önce Sa'd'ı kutladı ama “keşke yapmasaydın” da dedi.^[332] Neden? Çünkü o günler daha İslâm, bir avuç insana ancak sahipti. Daha işin başıydı, iman tohumları saçılıyordu Mekke'nin sokaklarında ve daha o tohumlar filizlenmemişti. Vaktinden önce şiddete dair işlerin ortaya çıkmasının neticesini Allah Resûlü (sas) çok iyi biliyordu. Bunun için Efendimiz (sas) sadece şiddetin dilinden anlayan o kara yüzlü insanlara, şimdilik bu anladıkları dilden konuşmanın zamanı değil diyor ve sahâbeye sabrı yani direnişi telkin ediyordu.

Nerede Olacak Bu İş?

İslâm'ı söz meclislerinde yıkamayacaklarını anlayan bu kara yüzlü adamlar, bu yeni dinin mensuplarını işin başında şiddet alanlarına çekmek istiyorlardı. Bundan dolayı Müslümanlar uyanık olmalı ve feraset ile bu tarz oyunlara gelmemeliydiler. O günlerde Allah Resûlü (sas) çok endişeliydi. Mekkelilerin bu tarz tahriklere devam ederek sahabîleri yeniden şiddet alanına çekmeye çalışacaklarını tahmin eden Efendimiz (sas), elinin altındaki bu bir avuç iman insanının, nasıl bu oyuna gelmemeleri gerektiği konusunda bir çıkış yolu arıyordu. Allah Resûlü (sas) o günlerde kendisine iman eden yiğitleri yetiştirmek için tahsis edilecek bir mekânın ihtiyacını fark etmişti. Allah Resûlü (sas) bir an önce bir potanın, bir mektebin, bir medresenin oluşturulması gerektiğinin önemi üzerinde duruyordu. O (sas), şimdi elinin altındaki talebelerinin nerede yetişeceği konusunu düşünmeye başlamıştı.

İşte o günlerde Efendimiz (sas) bu düşüncelere dalmış, zihninde oluşan bu fırtınaların durulması için nasıl bir yol izleneceği konusunda ölçüp biçiyordu. Çok büyük ihtimalle Hz. Peygamber (sas) başta o günlerde Müslüman olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Talha, Hz. Zübeyr, Hz. Abdurrahman, Hz. Ebû Ubeyde olmak üzere yanındaki isimleri zihninden geçiriyor ve onlarla bu işin olmayacağını düşünüyordu. Çünkü bu sayılan isimlerin hepsinin Müslüman olduğu duyulmuş ve bizzat aileleri tarafından baskı ve tehditlere muhatap olmaya başlamışlardı. Dolayısı ile o gün Müslüman olduğu duyulan biri, ihtiyaç duyulan o iş için kullanılamazdı. O zaman yeni bir isim lazımdı? Ama bu kim olmalıydı?

Allah Resûlü (sas) *Kâbe*'de bu düşünceler içerisindeyken, bittim dediği noktaya gelmişti. Elindeki tüm imkânları gözden geçirmiş ve zihninde tasarladığı bu işe uygun bir isim bulamamıştı. “Ya Rabbi! Ben bittim, sen

bana yetiş” dediği bir noktaya varan Allah Resûlü’ne (sas) aynen Firavun’un sarayında Musaları yetiştiren Allah, o günün Mekke’sinin Firavun’u olan Ebû Cehil’in yeğenlerinden birini Allah Resûlü’nün (sas) ayağına gönderecek; adeta Erkam b. Ebi’l-Erkam da bu ümmetin Mûsâ’sı olacaktı.

Ümmetin Mûsâ’sı

Allah Resûlü’ne gidecek olan genç, Benî Mahzûm kabilesine mensup Erkam b. Ebi’l-Erkam’dan başkası olmayacaktı. Genç Erkam daha yeni düğün yapmış, evine taşınmış ve o günlerde özellikle amcalarından bu yeni Risalet davasına dair birçok olumsuz sözler işitmişti. Erkam b. Ebi’l-Erkam işittikleri ile yetinmemiş, bir de bu işi, asıl dile getiren sahibine sorayım diye Efendimiz’i (sas) aramaya başlamıştı.

Genç Erkam, Allah Resûlü’nü (sas) görünce hemen yanına gelmiş ve: “Ey Muhammed! Bazı şeyler duydum, kendinin peygamber olduğunu söylüyormuşsun, sana gökten haberler geldiğini iddia ediyormuşsun, yüzyıllardır atalarımızın kutsal saydığı Lat’ı, Uzza’yı ve Menat’ı kötülüğüymüşsun bunlar doğru mu?” diye sorular sormaya başlamıştı. Efendimiz (sas) o anda biraz önceki düşüncelerden sıyrılmış, zihninde şimşekler çakmış ve kim bilir o anlarda aklından neler neler geçmişti. Sabırla Erkam b. Ebi’l-Erkam’ın sorularını dinlemiş, sonra ona Risaletin mesajlarını anlatmaya başlamış, Kur’an ayetlerinden birkaç ayet okumuş ve Allah’ın göndermiş olduğu bu yeni dine dair bazı bilgileri onunla paylaşmıştı.

Allah Resûlü (sas), risaletin mesajlarına dair hakikatleri anlattıkça genç Erkam kendinden geçiyordu ve onun zihin dünyasında sarsılmalar oluyordu. Adeta Erkam kendi kendine diyordu ki: *“Öyle ya İbrahim’in tevhid üzere yükselttiği şu bina, kendilerine bile faydaları olmayan cansız cisimlere teslim edilmiş, kız çocukları diri diri toprağa gömülmüş, her yer zifiri bir karanlığa mahkûm olmuştu. Kesinlikle Muhammed bu konuda haklı, bir kurtarıcıya ihtiyaç var, bir hidayet meşalesine ve bir nübüvvet güneşine insanlık şu an hasrettir. Peki, bu Abdülmuttalib’in yetimi Muhammed olabilir miydi? Amcam Velid b. Muğire bu işin kendisine gelmesini bekliyordu, ama bu iş beklemekle olmaz ki, ancak seçilmekle olur. Gerçekten Allah Muhammed’i seçmiş olabilir miydi?”*

İman Edişi

Erkam b. Ebi'l-Erkam bir taraftan Efendimiz'i (sas) dinlerken, bir taraftan da Kur'an'ın amcası Velid'i resmettiği gibi ölçüp biçiyordu.^[333] Ama Erkam gerçeğe ve hakikate varmak için ölçüp biçiyordu ve kendi kendine; "Acaba Muhammed bu iş için seçilmiş bir elçi olabilir miydi? Yoksa bu işe hevesli olan ve bunları kafasından –hâşâ- uyduran biri miydi?" diye sorular soruyordu. O anda genç Erkam, Efendimiz'in (sas) hayatını getirdi gözlerinin önüne; yaşı 40'lara varmış ama bir gün olsun yalana, yanlışla, kötülüğe kapı açmamış ve hep iffet, sıdk, sadakat ve emaneti ile tanınmış, Mekke'de her türlü ahlaki zaafiyetin bir meziyet olarak görüldüğü bir zaman diliminde o hep en iyinin ve en güzelin abidesi olmuştu. Herkes şöyle ya da böyle cahiliyenin zifiri karanlığına bulaşmış iken, o hep tertemiz kalmış, babası Abdümenâf ile beraber yıllar önce amcası Ebû Cehil'e ve Âs b. Vail'e karşı *Hilfû'l-Fudûl* yani erdemliler topluluğu içerisinde bulunmuş, kiminle ticaret yapmışsa onu memnun etmiş, kiminle komşuluk yapmışsa ondan razı olunmuş, ona düşman olan amcaları bile onun emniyetini ve doğruluğunu ikrar etmiş, hatta bazıları düşmanlıklarına rağmen mallarını ona teslim edecek kadar ona güven duymuş ve halen duymaya da devam ediyorlardı.

Erkam b. Ebi'l-Erkam zihin dünyasında bunları ölçüp-biçtikten sonra kendi kendine dedi ki; "Hayır! Asla böyle biri yalancı olamaz. Eğer bunu söyleyen o ise; kesinlikle doğrudur." Allah Resûlü'nün (sas) el-Emin oluşu nicelerinin gönül sandıklarının kapısını açtığı gibi, genç Erkam'ın kini de açıyor ve o anda şehadet cümlesi bir daha silinmemek üzere Erkam'ın dilinden dökülüyordu. Erkam b. Ebi'l-Erkam daha ilk görüşmede Efendimiz'i (sas) tasdik ediyor ve bu kutlu kabileye katılarak, iman eden ilklerden biri oluyordu. Kendinden önce o halkaya dâhil olanların sayısı 15'ti, o da 16.^[334] Müslüman olarak o halkaya giriyordu.^[335]

Evim, Evindir Ya Resûlullah!

Bu genç Müslüman, iman edince Allah Resûlü'ne (sas) daha yakın olmak ve risaletin mesajlarına dair bilgileri daha iyi kavramak adına Efendimiz'i (sas) evine davet etti. Sanki Allah (cc) Erkam'ı, Resûlü'nün yüreğindeki fırtınaları dindirmek için göndermişti. Efendimiz'in (sas) bittim dediği bir noktada adeta ilahî kudret, Erkam'ı göndererek, "Sen bittinse biz yettik" diyordu. Efendimiz (sas), bu gencecik Müslüman'ın davetini hemen kabul etmedi; çünkü o ev için aklında başka hesapları vardı. Erkam'a evini sordu ve dedi ki: **"Sen evini bize tarif et, biz sonra geliriz. Şimdi sen git, fazla**

benim yanında durma. Sakın kimseler senin şimdilik Müslüman olduğunu duymasın.”^[336]

Erkam b. Ebi’l-Erkam, Allah Resûlü’ne evini tarif etti ve onun dediği gibi kimselere iman ettiğini söylemeyerek doğruca evine gitti. Genç Erkam o gün bir başka yürüyordu Mekke’nin sokaklarında... İmanın verdiği öz güvenle haykırmak istiyordu ve tüm insanlara yüreğindeki bu tadı duyurmak istiyordu. Ama yolunun rehberi ona sakın duyurma demişti, o da duyurmayacaktı. Erkam evine varınca, evin genç hanımına başından geçenleri anlattı. Allah Resûlü (sas) neleri konuşmuşsa, sorduğu sorulara nasıl cevaplar almışsa hepsini kendisini can kulağı ile dinleyen hanımı ile paylaştı. Benî Mahzûm gibi soylu bir ailenin gelini olan bu genç hanım başına gelecekleri bile bile eşinin kabul ettiği imanı, o da o anda kabul edip, ikrar etmiş, eşinin girdiği hidayet yoluna girmiş; “Senin inandığına ben de inanırım” diyerek risalet davası uğrındaki yolculukta ilk gün eşinin hemen arkasında yerini almıştı.

Efendimiz (sas) yüreğindeki fırtınaların biraz olsun dinmesinden dolayı Allah’a dua dua yakarıyor, şükrediyor; zamanının firavunu olan Ebû Cehil’in ailesinden, zamanının Mûsâ’sı olmaya aday Erkam’ı, kendisine gönderdiği için Rabbine hamd ediyordu.

Allah Resûlü (sas) bir an önce Erkam’ın evine gitmek için sabırsızlanıyordu. Çünkü risaletin davasını omuzlayacak yiğitlerin yetişmesi öyle ihmal edilecek bir konu değildi. Bir an önce bu pota kurulmalı ve işe başlanmalıydı. Bunun için Allah Resûlü (sas) ya aynı gün ya da bir gün sonra, Mekke’nin öğlen uykusu için istirahat çekildikleri bir zaman diliminde kimselere fark ettirmeden yanına sağının adamı olan Hz. Ebû Bekir’i alarak, Erkam’ın tarifi üzerine onun evine doğru gitti. Allah Resûlü (sas) eve doğru yürürken, bir taraftan da çevreyi gözetliyor, kimselerin kendilerini görmemelerini sağlamak adına temkinle yürüyor, bir taraftan da “*Acaba bu evin konumu risalet davasının yiğitlerinin yetişmesi için seçilecek medreseye uygun mu?*” diye gözlem yapıyordu. Gerçekten de ev konum itibari ile bu işe çok uygundu. Çünkü Mekke’nin en işlek bir caddesinin üzerindeydi, eve giren çıkan, kalabalıktan dolayı çokta belli olmazdı. Kâbe’ye çok yakın bir yerdeydi ve hacıların en fazla kullandıkları bir yol kenarındaydı. Planlanan bu iş için Mekke’de bundan daha güzel bir ev olamazdı.

Efendimiz (sas) bu düşüncelerle yanındaki aziz dostu ile birlikte Erkam’ın evine vardı. Kapıyı çaldıklarında ev sahibi genç Erkam, gelen bu kutlu misafirleri karşısında görünce öyle bir sevinmişti ki; sevincinden ne

yapacağını şaşırmış, hemen içeriye davet etmişti. Erkam b. Ebi'l-Erkam ve hanımı ellerinden geldiğince misafirlerini memnun etmeye çalışıyor, ikram ve ihtiramda sınır tanımıyorlardı. Erkam ve hanımı bir taraftan ikramlar ediyor, bir taraftan da fırsat bu fırsat diyerek risaletin mesajlarına dair sorular soruyorlardı. Aldıkları her cevapla adeta kendilerinden geçen bu genç aile, imanın mutluluğunu daha da fazla yüreklerinde hissediyorlardı. Allah Resûlü (sas) ve Hz. Ebû Bekir bu evde biraz oturup, kendilerine ikram edilen şeyleri yiyip-içip, bir taraftan da sohbetlerini yaptıktan sonra, ev sahibi Erkam misafirlerine evini gezdirmek istedi. Çünkü baba Abdümenâf bu evi oğlu Erkam'a alırken Mekke'nin en güzel evi diye almıştı. Şimdi Erkam babasının bu sözünü hatırlatarak; "Ya Resûlullah! Babam bu evi Mekke'nin en güzel evi diye bizim için satın aldı. Evimi dolaşmak ister misin? Bir bakın gerçekten de evim Mekke'nin en güzel evi mi?" diye misafirlerine evini gezdirmek istediğini beyan etti. Efendimiz (sas) zaten böyle bir teklif bekliyordu; çünkü bu ev için aklında bazı düşünceler vardı.

Allah Resûlü (sas) ve Hz. Ebû Bekir (ra) evi gezmeye başladılar ve evi gezdikçe de bu güzel mekâna hayran oluyorlardı. Gerçekten de ev oldukça geniş ve güzeldi. Evin dış konumu güzel olduğu gibi, iç mimarisi de güzeldi. Genişçe bir salonu ve yine genişçe bir bahçesi vardı. Efendimiz (sas) bu eve hayran olmuştu.

Şimdi sıra bu evin nasıl kullanılacağı konusunu ev sahibi ile görüşmeye gelmişti. Ama hiç kimseden bir şeyler isteme gibi bir alışkanlığı olmayan, o güne kadar hep veren, o günden sonra da vermeye devam edecek olan Allah Resûlü (sas) şimdi nasıl karşısında duran gençten bunu isteyebilirdi ki? Efendimiz (sas) bu düşüncelerdeyken Erkam b. Ebi'l-Erkam dedi ki: "Ya Resûlullah! Beğendin mi evimi?" Efendimiz; **"Evet, hem de çok beğendim"** dedi. Erkam da hanımı da aslında yapacakları işi önceden belirlemişlerdi. Erkam o anda kendinden beklenen ve kendine yakışan sözü söyledi: *"Ya Resûlullah! Evim bundan sonra senin evindir. Evim de, ben de, hanımım da senin hizmetindeyiz."* Allah Resûlü (sas) bu söze öyle bir sevindi ki, gözleri dolu dolu oldu; karşısında duran gencecik yüreklere gıpta ile baktı; ona da, hanımına da hayır dualarda bulundu. Allah Resûlü (sas) evini risalet davasının yoluna açan bu gencin teklifini kabul etti ve vakit kaybetmeden bu eve yerleşti.^[337]

Efendimiz (sav) sahâbenin *Dârü'l-İslâm*^[338] diye isimlendirdiği bu güzide evde ilk günlerden başlayarak, Hz. Ömer'in Müslüman olacağı Nübüvvetin 6. yılına kadar burayı yiğitlerin yetişeceği bir potaya, bir mektebe ve

medreseye dönüştürdü ve buradan risaletin davasını omuzlayacak nice yiğitler yetiştirdi.^[339]

Nebevî Medrese

Altı yıl boyunca bu ev, bu önemli iş için kullanıldı. Fedakârlığın boyutunu düşünebiliyor musunuz? Altı yıl boyunca her gün 30, 40 bazen daha fazla insan, sabahın erken saatlerinden, akşamın geç saatlerine kadar o evdeler... Evin sahipleri ise onlara hizmet etmektedirler. Bu çağın insanları olarak bu fedakârlıktan alacağımız çok ama çok dersler vardır.

Bu güzide medrese Nübüvvetin 6. yılına, yani Hz. Ömer'in (ra) Müslüman olduğu zamana kadar yoğun bir şekilde kullanılmıştır. O günden sonra; bireysel davetten, kitlesel davete geçiş olunca, Efendimiz (sas) eğitiminin sürecini de değiştirmiş, vermiş olduğu eğitiminde özel/özgün eğitimden, genel ve yaygın eğitime doğru bir geçiş yaşamıştır. Nübüvvetin bu ilk 6 yıllık dönemini biz üç önemli devreye ayırabiliriz:

1. *Devre: Özel davet, gizli teşkilatlanma.* Bu devre yaklaşık 3 yıl sürmüştür.

2. *Devre: Genel davet, gizli teşkilatlanma.* Bu devre de nübüvvetin 3. yılından başlayarak 6. yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde davet genel olsa da Erkam'ın evindeki eğitim özel ve gizli olarak devam etmiştir.

3. *Devre: Genel davet, açık teşkilatlanma.* Bu devre Hz. Ömer'in Müslüman oluşu ile başlamış ve Mekke döneminin sonuna kadar da devam etmiştir.^[340]

Bu üç devreyi dikkatle incelediğimiz zaman görüyoruz ki, Efendimiz (sas) işin başından itibaren Erkam'ın evinde çekirdek kadronun eğitimine önem vermiş, Nübüvvetin 3. yılında açık davete başlamasına rağmen, bu eğitim işini 3 yıl daha sürdürmüştür. Dolayısıyla Erkam'ın evi ilk 6 yıl yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Daha sonraları yani, Nübüvvetin 6. yılından Hicret'e kadar olan dönem içerisinde ise Erkam'ın evi ilk günlerdeki gibi çokça kullanılmamıştır. Bazı sahâbîlerin yine bir araya gelip, orada bulunduklarını görsek de Efendimiz'in (sas) rehberliğinde ilk günler gibi sıkı bir eğitimin olmadığına şahit olmaktayız.

Dârü'l-Erkam'ın Eğitim Metodu

Efendimiz (sas) Dârü'l-Erkam'da nasıl bir eğitim metodu uyguladı? Neleri öncelledi ve nasıl bir usûl izledi? Bizler için de çok önemli olan bu

meseleye kısaca şöyle cevap verebiliriz:^[341] Efendimiz (sas) kalpleri, akılları ve ruhları bu potada Kur'an'ın mesajlarının gölgesinde terbiye etti, eğitti. *Kalpleri imanla, akılları ikna ile ruhları ahlakla inşa etti.* İfadelere dikkat edelim ve bir kez daha tekrar edelim: Kalpleri imanla, akılları ikna ile ruhları ahlakla inşa etti. Nasıl yaptı Efendimiz (sas) bunu?

Öncelikle sağlam bir akide inşa etti. İman hakikatlerini onlara öğretti. Tevhid hakikatini onlara kavratı. *La ilahe illallah, Muhammedü'r-Resûlullah* sözünün ne anlama geldiğini iyice öğretti. Sonra akılları ikna ile terbiye etme maksadı ile kavramları doğru bir biçimde onların zihinlerine nakşetti. Cahiliyenin kavramlara yüklediği yanlış anlamları düzeltti, Allah'ın (cc) yüklediği anlamları onlara öğretti. Öyle oldu ki, Mekke'nin sokaklarındaki bir adam, *başarı, istikbal, kâr, kazanç, kayıp, güç, şeref, izzet, ölü, diri* vs. derken o kavramlara farklı anlamlar verirken, Erkam'ın evinin talebeleri bu işin hakikatini anlayarak işin doğrusunu öğrendikleri için daha farklı anlamlar veriyorlardı.

Bunun anlaşılması adına bir örnek vermek gerekirse, Âmir b. Führeyre'yi^[342] örnek olarak verebiliriz. Âmir b. Führeyre, Erkam'ın evinde yıllarca Allah Resûlü'nün gözde talebelerinden biri olmuş, Medine'ye hicretin ardından da *Suffa Mektebi*'nde talebeliğine devam etmiştir. Hicretin 4. yılında Necid bölgesinde oturan Amiroğulları kabilesinden Ebû Berâ bir heyet ile Medine'ye gelmiş, Müslüman olduğunu söylemiş ve Efendimiz'den kavmine İslâmiyet'i öğretmeleri için öğretmenler istemiştir. Allah Resûlü (sas) böyle bir talebi sevinç ile karşılamış bir rivayete göre 30^[343] veya 40, ^[344] başka bir rivayete göre ise 70^[345] kişilik bir irşad ekibini bu kabileye göndermek üzere yola çıkartmıştı. Bu irşad heyetinin içerisinde Âmir b. Führeyre de vardı. Heyet, Bir-i Maûne'ye/Maûne kuyusuna geldiklerinde Ebû Berâ'nın yeğeni Amir b. Tufeyl amcasını dinlemeyerek yanına adamlarını alarak bu irşad heyetine saldırdı. Heyet içerisinde Amr b. Ümeyye dışındaki diğer tüm sahâbîler şehid edildi. İşte bu olayda Cebbar b. Sülmâ isimli biri ile Âmir b. Führeyre arasında geçen olay çok manidardır. Cebbar elindeki mızrağı var gücü ile ilk Müslümanlardan biri olan Âmir b. Führeyre'nin sırtına saplar. Sırtından böyle bir darbeyi yiyen Âmir'in dilinden çıkan şu cümle olur: "*Füztü Vallahi!/Vallahi! Ben şimdi kazandım.*"^[346]

Bu cümle Cebbar'ı derinden sarsar ve düşünmeye başlar; "Nasıl bir insan bu sözü söyleyebilir? Öldüren ben, ölen o iken; nasıl o kazanır? Eğer kazanan o ise o halde kaybeden benim. Öldüren ben olmama rağmen nasıl kaybeden ben olabilirim ki?" Cebbar b. Sülmâ o güne kadar kavramları hep cahiliyenin

yüklediği anlamlar ile kullanmıştı. Şimdi karşılaştığı bu manzara karşısında ise sarsılmış ve sorgulamaya başlamıştı. Cebbar zihnini meşgul eden bu meseleyi Dahhak isimli bir sahabîye sormuş ve aldığı cevapla da iman yoluna girmişti.^[347]

Görüldüğü üzere Âmir b. Führeyre'nin şehadeti ve ölüm anında söylediği bir sözü Cebbar'ın dirilmesine sebep olmuştu. Peki, Âmir b. Führeyre'ye bu sözü söylettiren neydi? Bir insan nasıl zahiren mağlubiyet gibi görünen bir tabloda kendinin kazanan taraf olduğunu iddia edebilirdi ki? Bu soruların cevabını; “vahyin ışığında aklî bir eğitim alınmasıdır” diye verilebiliriz.

Âmir b. Führeyre de Dârü'l-Erkam'ın diğer tüm öğrencileri gibi ilahî kelamın terbiyesi ile yetişmiş ve kavramlara Allah'ın (cc) yüklediği mana ile yaklaşılmaya başlamıştı.

Meselenin ruh eğitimi kısmına gelince, burada da Efendimiz (sas) elinin altındaki talebelere iradenin sağlamlaştırılması ve Kur'ânî bir ahlakın inşası alanlarında eğitiyordu. Bir taraftan iradelerinin haklarını vermeleri ve dizginleri ellerine almalarını, bir diğer taraftan Kur'ânî ahlakın esaslarını hayatlarına taşımalarını onlara öğretiyor, gösteriyordu. İşte Erkam'ın evinde böyle bir eğitim alıyordu o bahtiyarlar... Eğitim ya da asli ifadesi ile talim ve terbiye böyle olduğu için meyve sahâbe gibi olgun ve kıvamında oluyordu.^[348]

Dârü'l-Erkam'ın Karşısındaki Ev: Dârü'n-Nedve

Burada bir hususa daha dikkatleri çekmek gerekiyor. Ne zaman Dârü'l-Erkam hatırlansa hemen onun karşısında Dârü'n-Nedve de hatırlanır ve bu iki evin arasındaki bitmez tükenmez mücadeleler yeniden zihinlerde canlanır. Bundan dolayı kısaca Erkam'ın evinin karşısında yer alan ve işi Erkam'ın evinden yükselen mesajları yok etmek olan Dârü'n-Nedve'ye de değinmemiz yerinde olacaktır.

Dârü'n-Nedve'nin tarihi, Dârü'l-Erkam'dan çok daha öncelere dayanır; dolayısı ile işin bidayetinde yani ilk kuruluşunda, Dârü'l-Erkam ile hiçbir alakası yoktur.^[349] Kureyş kabilesinin atası olan Efendimiz'in (sas) 5. göbekten babası Kusay, Huzâa kabilesi ile girdiği mücadele sonunda Mekke'nin ve Kâbe'nin idaresini ele geçirince o güne kadar çadırlarda yaşayan kabilesini Kâbe'nin etrafında yerleşik hayata geçirmeye başladı. Kâbe merkezli bir şehir düzeni kuran Kusay, gittikçe artan nüfusun ve oralara olan teveccühün çoğalması ile ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması için bir

idare sistemi kurdu.^[350] Buna göre her aile Mekke'nin idaresinde bir görevi yerine getirecekti. Kimi *Sidane*/Kâbe'nin anahtarlığı; kimi *Hicabe*/ Kâbe'nin genel hizmetleri ve örtüdarlık; kimi *Sikaye*/hacılara su dağıtma; kimi de *Rifade*/hacıları doyurma gibi görevleri üzerlerine alarak bunlarla uğraşacaklardı.^[351] Bu dönemde yapılan işleri gözden geçirmek ve önemli kararları almak için bir toplantı merkezine ihtiyaç duyuldu. Takriben Milâdî 440 yıllarında yani daha Efendimiz'in (sas) doğumundan 131 yıl önce Kâbe'nin kuzeyinde, kapısı tam Kâbe'ye açılan bir toplantı yeri istihdam edildi.^[352]

Buraya “Dârü'n-Nedve” denilmesinin iki temel sebebi vardı. İlki; *en-Nâdi*: Gündüzün toplanmak anlamına geliyordu. Araplar gece toplanma yerine ise *es-Sâmîr* diyorlardı. Dârü'n-Nedve'deki toplantılar genel de gündüzleri yapıldığı için buraya böyle bir isim verilmişti. İkincisi ise; şehrin ileri gelenlerin toplanıp bazı kararlar alıp, bunları da insanlara nida yolu ile yani yüksek sesle duyurmalarından dolayı böyle bir ifade kullanmışlardı.^[353]

İşte İslâm tarihinde adını çokça duyduğumuz Dârü'n-Nedve'nin böyle bir tarihi süreci vardı. Bu toplantı merkezi, bir yönüyle asiller (mele) meclisi idi. Kureyş kabilesinin tüm uluları burada bir araya gelir, her türlü önemli kararı burada alırlardı. Savaş ve barış kararlarından, nikâh ve düğün merasimlerine, genç kızların buluşa erdiklerinin ilanından, ticari kervanların hareket zamanlarına varıncaya kadar birçok önemli meselenin kararının alındığı bir parlamento gibiydi. Ayrıca burada özellikle köleler ve cariyeler eğitilir, özel bir eğitimden geçirilerek bazı görevlerde istihdam edilirdi.^[354]

İbn Hişâm'a (v. 218/834) göre bu toplantılara katılabilmek için o zamanlar en azından 40 yaşlarında olmak şarttı.^[355] Daha sonraları bu yaş kararının biraz daha aşağılara çekildiğini biliyoruz. En azından Nübüvvetin geldiği yıllarda, Efendimiz'in (sas) öldürme kararının çıktığı toplantıda bulunan Hz. Ömer'in o günlerde 33 yaşlarında olduğunu hatırlarsak, bu kararın o dönemlerde bazı istisnalarının olduğunu görürüz. Yine buraya Ebû Cehil'in de erken yaşlarda alındığını ve Hakîm b. Hizâm'ın'da 15 veya 20 yaşlarında burada söz sahibi olduğunu biliyoruz.^[356]

İşte Nübüvvet öncesi Mekke'nin genel işlerinin görüşülmesi için istihdam edilen Dârü'n-Nedve, İslâm davetinin sesi duyulmaya başlanınca, tamamen bu davetin sesini kısmak için kararların alındığı bir meclise dönüştü. O günden sonra tüm gündemi, yükselen davetin gücünü engellemek olan Dârü'n-Nedve, tamamen Dârü'l-Erkam'ın karşısında yer almaya başladı. O toplantı

yerinde Efendimiz'in (sas) öldürölmesine karar verildi. O toplantı yerinde Hicret öncesi her kabileden bir temsilci seçilip evinin önünde Allah Resölü'nü (sas) öldürmek için yola çıkma kararı alındı. O toplantı yerinde Bedir'e çıkacak askerler seçildi. O toplantı yerinde Uhud savaşının hesapları yapıldı. Yani o toplantı yerinde Nübüvvet sonrası alınan her karar, İslâm davetini yıkmaya, yok etmeye, karıştırmaya ve öldürmeye dayanıyordu. Nübüvvetin ilk yıllarında nazil olan Alak Sûresi'nin 17. ayetinde de Dârü'n-Nedve'de İslâm'ın mesajını kısmaya çalışanlara değinerek: "Felyedû Nadiyah/O toplantı yerindeki taraftarlarını çağırın"^[357] demektedir. Ama onların bu karanlık mekânda aldıkları kararlar İslâm davetinin sesini kısamamış, başta Dârü'l-Erkam'da yetişen yiğitler olmak üzere, bu davete gönöl veren insanların omuzlarında yükselen hakkın sesi, batılın sesini kısmıştır.

Mekânlar Yok Oldu Ama Mesajları Bakî Kaldı!

Her ne kadar bugün Dârü'l-Erkam ya da Dârü'n-Nedve mekân olarak varlıklarını sürdürmüyorsa da bu iki yapı, Hz. Âdem'in iki oğlu Habil ile Kabil'den beridir misyonlarını sürdürüyor, son güne kadar da sürdürmeye devam edecektir. İsimlerin değışmesinin, mekânların farklılaşmasının ne ehemmiyeti var ki? Önemli olan bu evlerin, bu yapıların ya da kurumların misyonları değil midir? İsimlere takılmadan, üzerinde durulması gereken mesele, o isimlerin arkasında duran amellerin asıl manada kimin kime hizmet ettiğı meselesidir.

Bu sorularla evlerimizi değerdendirdiğimizde çok önemli sonuçlara varırız: Dârü'l-Erkam'ın safında mı, yoksa Dârü'n-Nedve'nin safında mı durduğumuzu tespit edebiliriz. Nasıl mı? Eğer bir ev imar etmeyi konuşuyorsa, eğer bir ev "Nasıl acaba insanlığı risaletin mesajı ile tanıştıabiliriz? Nasıl insanları koştukları cehennem ateşinden çevirebiliriz? Nasıl insanları kula kul olmaktan kurtarıp, Allah'a kul etmeye vardırabiliriz?" diye inliyorsa bilin ki, o ev Erkam yürekli adamların evleridir. Bu evin silahları; Kur'an'dır, ilimdir, irfandır, hikmettir, kitaptır, kalemdir, seccadedir, gözyaşıdır, merhamettir, sevgidir, müsamahadır ve duadır. Bu ev adı ve yapısı ne olursa olsun Dârü'l-Erkam'dır.

Eğer bir ev imha etmeyi konuşuyorsa, eğer bir ev "Nasıl acaba hak ve hakikat adına mücadele veren şu sesi kısabiliriz? Nasıl insanların nezdinde itibar sağlayan şu adamların güvenlerini sarsabiliriz? Nasıl hakkın yükselen

değerini alçaltıp, bize sorgusuz sualsiz akan muslukların devamını sağlayabiliriz? Nasıl ceplerimizi dolduran meşru ya da gayri meşru ayırımı yapmadan elde ettiğimiz bu imkânları çoğaltabiliriz?” diye kıvranıp duruyorsa bilin ki, o ev Ebû Cehil ve Ebû Leheb ruhlarının yaşatıldığı evlerdir. Bu evin silahları; yalandır, iftiradır, şantajdır, kılıçtır, güçtür, nefrettir, öfkedir, hırsır, tamahkârlıktır, kanaatsizliktir, tahammülsüzlüktür ve kavgadır. Bu evin de adı ve yapısı ne olursa olsun Dârü’n-Nedve’dir.

Dârü’l-Erkam inşa olmayı ve inşa etmeyi düşünürken, Dârü’n-Nedve imha olmayı ve imha etmeyi düşünür. O halde bulunduğumuz yerin kimin dar’ı/evi olduğunu iyice gözden geçirmeliyiz. Başka saf yok ki, ya Erkam’ın safındayızdır ya Nedve’nin... “Ben hiçbir safta yokum diyen” de aslında; “Ben Dârü’n-Nedve’nin talebesiyim, ona hizmet etmekteyim” demektedir. Çünkü Dârü’l-Erkâmın olmayışı demek, Dârü’n-Nedvelerin varlıklarını devam ettirmeleri demektir. Bunun için her Müslüman bulunduğu yapıyı Dârü’l-Erkam’a çevirmek ve dönüştürmek zorundadır. Eğer böyle bir zorunluluğumuz varsa, Efendimiz’in (sas) kurduğu bu nebevî modeli iyice öğrenmek, talim etmek gibi bir yükümlülüğümüz de var demektir. O halde gelin bu modeli iyice tanımaya çalışalım; ta ki, tanıdığımız bu yüce numuneye olan sevdamızı artırıp, bu çorak zamanlarda/zeminlerde evlerimizi Dârü’l-Erkam yapma yolunda gayretlerimizi arttıralım.

Mekke’den Yesrib’e, Medine’den Bedir’e

Erkam b. Ebi’l-Erkam ve genç hanımı, Nübüvvetin 6. yılına kadar evleri ile Risalet davasına hizmet ettiler. O günden sonra da 7 yıl boyunca Mekke’nin en zorlu zamanlarında Allah Resûlü’nün arkasında duran bir avuç yığitten birileri de onlar oldu. Hz. Ömer’in Müslüman olmasına mekân olan o ev^[358] o günden sonra artık Mekke’de duyulmuş ve yıllardır Muhammedî davetin o evden yürütüldüğü herkes tarafından öğrenilmişti. Bu, Erkam ve hanımı için başta kendi ailesi Benî Mahzûm olmak üzere, tüm Mekkelilerin tepkilerini çekmelerine sebep olmuştu. Artık onlar için çok zorlu bir dönem başlıyordu. 7 yıl her türlü baskı, işkence, tehdit ve korkutmanın sınır tanımadığı bir dönem..^[359] Ama bu gencecik yürekler işin başında her şeyi göze alarak yola koyulmuşlardı. Onlar imanın bir iddia olduğunu ve bu iddianın ispatının yapılması gerektiğine inanmışlardı. Şimdi de 6 yıl boyunca evlerindeki hizmetlerinin bir devamı olarak Mekke’de her türlü sıkıntıyı göğüsleyerek sabit kadem durmanın mücadelesini vereceklerdi. 7 yıl süren

bu zorlu dönemden sonra Efendimiz (sas) hicret için emir verdi. Herkes varını yoğunu bırakarak Yesrib'e doğru yola çıkmaya başladılar. Erkam b. Ebi'l-Erkam ve hanımı da Mekke'deki büyük ailelerini, tüm maddi imkânlarını ve risaletin davası uğruna vakfettikleri evlerini arkalarında bırakarak yoluna baş koydukları cihanın sultanının emri gereği Medine'ye hicret etmek için yola koyulmuşlardı. Medine'ye geldiklerinde Efendimiz (sas) bu yiğidi başka bir yiğide, en başta belirttiğimiz gibi Ensar'ın mühim simalarından biri olan Ebû Talha, ya da asıl ismi Zeyd b. Sehl ile kardeş kıldı.^[360]

Allah Resûlü (sas) hicretin ilk günlerinde bu yiğide karşı bizleri hayran bırakan büyük bir vefa örneği sergiledi. Daha Medine'de kendine ait bir ev bile yokken, Efendimiz (sas) Benî Züreyk mahallesinden bir ev ve yanında bir miktar arazi satın alarak Erkam b. Ebi'l-Erkam'a hediye etti.^[361] Adeta Allah Resûlü (sas) Erkam'a şunu der gibiydi: *“Sen o gün evini İslâm için, Risalet davası için açtın. Bugün İslâm Medine'de devlet olduysa, bu davayı omuzlayacak yiğitler yetiştiyse, bunda senin evinin katkıları inkâr edilemeyecek kadar çoktur. Bu davaya sahip çıkana ben de sahip çıkarım. Sen yer demir gök bakır olduğu bir zamanda bu davaya sahip çıktın. İşte ben de seni unutmuyor ve senin o günkü vefana, bir vefa ile mukabelede bulunuyorum.”*

Vefanın sultanı olan Efendimiz (sas) her zaman olduğu gibi, o gün de kendine yakışanı yapıyor ve daha kendine ait bir evi yokken Erkam'a Medine'de bir ev hediye ediyordu. Erkam b. Ebi'l-Erkam, Efendimiz'in (sas) kendisine hediye ettiği bu eve yerleşti ve her Muhacir gibi Medine'ye alışmaya çalıştı.

Hicretin üzerinden daha 2 sene geçmemişti ki, Efendimiz (sas) 313 yiğidi ile Bedir'e doğru yola çıkmaya karar vermişti. O yiğitler içerisinde Erkam da vardı. O da melekleri hayran bırakan o savaşta yerini almış, o da hak ve hakikat uğruna kılıç sallamıştı. Savaşın neticesi Müslümanların lehine sonuçlanmıştı. Müslümanlar 70 esir almış, 70 müşriği öldürmüş ve bir sürü ganimet elde etmişlerdi.^[362] Allah Resûlü (sas) şimdi o ganimetlerin başında, onları ashâbı arasında bölüştürüyordu. O ara Efendimiz (sas) eline herkesin gözünü kamaştıran ve “Ne olur Ya Resûlullah! Onu bana ver” diye içlerinden geçirten, *merzübân* isimli bir kılıç aldı. Herkes bu kılıcın kime nasip olacağını merak ile beklerlerken, vefanın sultanının gözleri yine Dârü'l-Erkam'ın sahibini aradı: **“Nerede yiğitlerin yetişmesini sağlayan yiğit oğlu yiğit? Nerede Erkam b. Ebi'l-Erkam?”** dedi. Erkam geldi, Allah

Resûlü (sas) herkesin gözünü kamaştıran bu kılıcı onun ellerine teslim etti ve: **“Bu senin hakkın”** dedi. ^[363]

Cihad ve İlim Meydanlarında

Erkam b. Ebi'l-Erkam (ra) Bedir'den sonra Efendimiz'in (sas) katıldığı bütün harplere katıldı. Uhud'a, Hendek'e, Hudeybiye'ye, Hayber'e, Mekke Fethine ve Yahudi kabilelerle yapılan tüm savaşlara; hepsinde de kendine yakışır bir kamet ile durdu ve elinden geleni ortaya koydu. Düşmanlarla yapılan tüm savaşlarda hep ön safta yer alan Erkam'ı, Efendimiz (sas) ayrıca birkaç kez de, zekât memuru olarak muhtelif yerlere gönderdi. ^[364] O her işte Efendimiz'i (sas) memnun ettiği gibi, bu görevleri de eksiksiz yerine getirerek onu (sas) memnun etmiştir.

Savaş meydanlarında böyle yiğit olan Erkam, ilim meydanında da yiğitliğine devam etmiştir. O okuma yazma bilen az sayıda insandan birisi olmasından dolayı daha Mekke'deyken Efendimiz (sas) ondan istifade etmeye başlamıştı. Medine'ye hicretten sonra da Efendimiz (sas) onun emin ve güvenilirliğini bildiği için kendisini vahiy kâtibi yapmıştı. ^[365] Allah Resûlü'nün (sas) yanı başında defaatle gelen ilahî hitapları yazma şerefine nail olan istisnai şahsiyetlerden biri olmuştu. Vahyin emin kâtiplerinden olduğu gibi, bazen de Efendimiz'in (sas) özel kitabelerinin kâtipliğini de yapardı. Allah Resûlü (sas) birkaç kez Erkam'a özel mektup ve devlet işlerine ait vesikaları yazdırmıştı. ^[366] Efendimiz (sas) bu yüce sahabîden razı olarak bu dünyadan göçmüştü.

Erkam b. Ebi'l-Erkam, Dört Raşit Halife devrini sırası ile yaşamış, hatta Emevîlerin nice sıkıntılı hadiselerine ve talihsiz zamanlarının bazı dilimlerine de şahit olmuştu. Hz. Osman dönemi ile başlayıp yayılan fitnelerde o da birçok büyük sahâbî gibi sessiz kalmayı tercih etmiş ama Hz. Ali döneminde açık bir şekilde ve her şeyi göze alarak hak ve hakikat adına Hz. Ali'nin yanında yer almıştı. ^[367] Hayatını hep hayrın ve hakikatin yoluna harcayan bu yüce insan Hicretin 53. senesinde ^[368] 83 yaşlarındayken bu dünyadan ayrılacaktı. ^[369]

Arkasında Bıraktığı İzler

Risalet davası uğruna vakfettiği o yüce evin sahibi olan Erkam b. Ebi'l-Erkam vefat edeceği an, etrafında çocuklarına vasiyetini ediyor ve cenaze

namazının kendisi gibi ilklerden olan Sa'd b. Ebî Vakkas tarafından kıldırılmasını isteyerek hayata gözlerini kapıyordu.^[370] Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın oğlu Osman, babasının vasiyetini yerine getirme adına Medine'nin Akik mahallesinde mukim olan Sa'd b. Ebî Vakkas'ın yanına gitti ve babasının talebini ona ilettili. Sa'd b. Ebî Vakkas, Erkam'ın vefatına çok üzüliür, hayalen 60 yıl öncesine gider ve gözlerinden yaşlar boşanır. Aziz dostunun vasiyetini yerine getirme adına Mescid-i Nebevî'ye gelir. Onlar mescide doğru yaklaştıklarında bir de bakarlar ki, o gün için Medine valisi olan Mervan b. Hakem cemaatin önüne geçmiş, insanlara cenaze namazı kıldırma için hazırlık yapıyor. Osman hemen ileri atılır ve Mervan'a babasının vasiyetini söyler. Mervan biraz içlerse de bu ilk halkanın müntesibi olan aileye bir şeyler diyemez. Bunun üzerine Sa'd b. Ebî Vakkas cemaatin önüne geçer ve aziz dostunun cenaze namazını kıldırır ve bu yiğit insanı Bakî' Kabristanlığı'na defnederler.^[371]

18 yaşında iman ile tanışan ve 83 yaşına kadar da ilk günün heyecanı ile hep aynı yolda istikamet üzere duran bu yüce sahabî, böylelikle Rahim-i Rahman'a yolcu edilir. Allah kendisinden de hanımından da çocukları ve torunlarından da ebeden razı olsun.

Erkam b. Ebi'-Erkam'ın bereketli hayatının üzerinden çok ama çok ders alınır. Onu anlatmaya çalıştığımız sınırlı sayfaların başında iki soru sormuştuk:

“Nasıl Erkam gibi yiğit olunur?” ve “Nasıl evler Dârü'l-Erkam olur?” Gelin şimdi bu cevapları beraberce duymaya çalışalım ve burada okuduğumuz bu mesajları hayatlarımıza taşıyarak, şahsiyetlerimizi Hz.Erkam'ın şahsiyetine, evlerimizi ise onun evine benzetmeye gayret edelim. Mevla bu yolda hepimizin yardımcısı olsun.

[310] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 218.

[311] Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 24.

[312] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 375; VII, 278, 280; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 435.

[313] Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 24.

[314] Hz. Ömer'in annesi Hanteme bint Hişâm, Benî Mahzûm'dan olduğı için o aileye mensup olanlar Hz. Ömer'in dayılarıdır. Bazı kaynaklar, Hz. Ömer'in annesinin Ebû Cehil'in kızkardeşi olduğunu söylerler de doğru

olanı amcasının kızı olduğudur. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 546; Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 367.

[315] el-Makdisî, *et-Tebyîn fî ensâbi'l-Kureşîyyîn*, s. 307; el-Mâğlus, *Siyer Atlası*, s. 100.

[316] Detaylı bilgi için bkz: Muhammed Hamidullah, "Hilfû'l-Fudûl", *DİA*, XVIII, 31, 32.

[317] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 41.

[318] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 83, 142; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 116.

[319] Bazı kaynaklar annesinin ismini Ümeyme bint el-Hâris/Abdülhâris ve Safiyye bint el-Hâris olarak verirler. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 275.

[320] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 218.

[321] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 218.

[322] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 188.

[323] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 89, 90.

[324] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187.

[325] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 276.

[326] Erkam b. Ebi'l-Erkam hayatı boyunca birkaç evlilik daha yapmış ve tüm bu evliliklerinden 5 çocuğu, 20'ye yakın ise torunu olmuştur. Çocuklarının isimleri şunlardır: Ubeydullah (annesi Ümmü Veled), Osman (annesi Ümmü Veled), Ümeyme ve Meryem (anneleri Hind bint Abdullah), Safiyye (annesi Ümmü Veled). Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 276.

[327] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 218.

[328] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 333, 334.

[329] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 333, 334; Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 150, 151.

[330] Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 93-94.

[331] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 151-152; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 116.

[332] Hadisenin ayrıntıları için bkz. Yıldırım, *Arslan Pençesi/Hamaset Kahramanı Sa'd b. Ebî Vakkas*, s. 33-35.

[333] Müddessir, 74/11-26.

[334] İbn Sa'd, oğlu Osman'ın rivayeti üzerinden babasının 7. Müslüman olduğunu nakleder. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 276.

[335] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187.

- [336] Bkz. Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 33.
- [337] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 33-36.
- [338] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 276.
- [339] Dârü'l-Erkam'da yetişen ilk 45 kişi hakkında bilgi almak için bkz. Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 69-92.
- [340] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 45.
- [341] Bkz. Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 95-129.
- [342] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 981, 982; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 134, 135; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 261, 262.
- [343] İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 118.
- [344] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 108.
- [345] Taberî, *Tarih*, III, 546.
- [346] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 262.
- [347] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 251; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 188.
- [348] Bkz. Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*, s. 95-129.
- [349] Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 144, 145; Ethem Ruhi Fıġlalı, "Dârünnedve", *DİA*, VIII, 555, 556.
- [350] İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 56; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 14-15.
- [351] İbn Habib, *el-Munammak*, s. 31-32; el-Mâġlus, *Siyer Atlası*, s. 100.
- [352] Ethem Ruhi Fıġlalı, "Dârünnedve", *DİA*, VIII, 556.
- [353] İbn Habib, *el-Munammak*, s. 32, 33.
- [354] Fıġlalı, "Dârünnedve", *DİA*, VIII, 556; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 229-231.
- [355] İbn Düreyd, *el-İştikâk*, s. 155
- [356] İbrahim Sarıçam, "Hakîm b. Hizâm", *DİA*, XV, 187.
- [357] Alak, 96/17.
- [358] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 309; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 121.
- [359] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 218.
- [360] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 276.
- [361] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 276.
- [362] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 238; Taberî, *Tarih*, II, 426.
- [363] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 383.
- [364] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187, 188; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 219.
- [365] Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I, 267.
- [366] Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-Siyâsiyye*, s. 189, 190.

[367] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187, 188; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 219.

[368] İbn Sa'd, Hz. Erkam'ın vefat tarihini hicrî 55 olarak verir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 278.

[369] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187, 188; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 219.

[370] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187, 188; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 219.

[371] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 30; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 187, 188; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I, 219; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 278.

❦ Nasıl Erkam gibi yiğit olunur? ❧

❧ Erkam gibi yiğit olmak, “Evim evindir Ya Resûlullah!” diyecek kadar cesaret ister, bu cesareti ortaya koyacak imanın var mı?

❧ Erkam gibi yiğit olmak, Firavun zihniyetinin hâkim olduğu toplumlarda Musaca şecaat ister, bu şecaati ortaya koyacak yüreğin var mı?

❧ Erkam gibi yiğit olmak, eşine, sevdiklerine hidayetin mesajlarını taşıyacak heyecan ister, bu heyecanı ilk günden son güne kadar, hayatında devam ettirecek istikametinin var mı?

❧ Erkam gibi yiğit olmak, hayır işlerinden yorulmayacak, salih amellere doymayacak gayret ister, bu gayreti son nefesine kadar devam ettirecek hırsın var mı?

❧ Erkam gibi yiğit olmak, doğru zamanda doğru işi yaparak bir ev ile cennetin kapılarını açacak bir adım ister, ihtiyaç anında sağına, soluna bakmadan “ben” diyerek meydana çıkacak azmin var mı?

❦ Nasıl evler Dârü'l-Erkam olur? ❦

❦ Erkam'ın evini değerli kılan ne binası ne içindeki eşyalarıydı. O evi Dârü'l-İslâm yapan, içinde okunan ve yaşanan Allah'ın kitabı idi. Kur'an'dan mahrum bir ev nasıl Erkam'ın evi olabilir ki?

❦ Erkam'ın evini tarihe altın harflerle yazdıran, o evde Resûlullah'ın sesinin ve sedasının olmasıydı. O ses 6. asırdan beridir en gür seda ile yankılanmaya devam ediyor. Peygamberin nefesinden mahrum bir ev, nasıl Erkam'ın evi olabilir ki?

❦ Erkam'ın evini Risalet davasının potası haline getiren, o evde tevhidin hâkim olmasıydı. Sağlam bir akide yoksa iman hakikatleri tam anlamı ile kavranmamışsa, o ev nasıl Erkam'ın evi olabilir ki?

❦ Erkam'ın evini yiğitler yetiştiren bir mektep haline getiren, kavramlara Allah'ın istediği anlamları yükleyen ve hedeflerini bunun üzerine belirleyen talebeler olmasıydı. Kur'an ile aynı dili konuşmayan bir ev, nasıl Erkam'ın evi olabilir ki?

❦ Erkam'ın evini kıyamete kadar gelecek tüm müminlere örnek ve model yapan, o evin gündeminin hep ulvi şeylerle olmasıydı. Azıgını, kitap, kalem, seccade, gözyaşı, muhabbet ve dua edinmeyen bir ev nasıl Erkam'ın evi olabilir ki?

Âlim Sahâbî
ABDULLAH B. ÖMER

Radiyallahu Anhu

﴿ Düzce ﴾

نِعْمَ الرَّجُلُ عَبْدُ اللَّهِ، لَوْ كَانَ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ، قَالَ سَالِمٌ:
فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بَعْدَ ذَلِكَ لَا يَنَامُ مِنَ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا

Efendimiz buyurdu ki: “Abdullah ne güzel bir adamdır! Ah bir de gece namazı kılsa!” Salim diyor ki: “Bu olaydan sonra Abdullah geceleri çok az uyudu.”

(Buhârî, “Teheccüd”, 2)

“Akşama eriştiğinde sabahı gözleyip bekleme, sabaha eriştiğinde de akşamı gözleme (işlerini zamanında yap)! Sıhhatinden bir kısmını hastalık zamanına ayır, hayatından bir kısmını da ölümün için faydalı kıl!”

Abdullah b. Ömer (ra)
(Buhârî, “Rikak”, 3)

Adı: Abdullah b. Ömer

Anlamı: Allah'ın Kulu

Künyesi: Ebû Abdurrahman/Abdurrahman'ın babası

Lakabı: Abâdile/ Abdullahlardan biri

Baba Adı: Ömer b. Hattab b. Nüfeyl

Anne Adı: Zeynep bint Maz'ûn b. Habib

Kabilesi: Adiyyoğulları/Mekke

Doğum Yeri: Mekke

Doğum Yılı: Nübüvvetin 3. yılı/ Milâdî, 614

İslâm'a Girişi: Nübüvvetin 6. yılı

Sohbet Süresi: 17 yıl

Rivayeti: 2630

Savaşları: Hayber, Mekke Fethi, Mısır, İstanbul Seferi vs.

Görevleri: Muallimlik, fâkihlik

Vefat Yeri: Mekke

Vefat Yılı: Hicrî, 73/ Milâdî, 692

Vefat Yaşı: 78

Âlim Sahâbî ABDULLAH B. ÖMER

(Radiyahallahu Anhu)

Rabbimize daha iyi kul olmak için, kulluk kodlarımızı öğrenip, insanlık tarihinin en bahtiyar cemaati olan sahâbe neslinden bunun nasıl olduğunu öğrenme adına başlattığımız *82 İl 82 Sahâbî* projesinin 47. programına bizleri erİştiren Rabbimize hamdolsun. O'nun kutlu nebisine salât ve selam, o Nebi'nin mübarek ellerinde yetişen tüm ashâb-ı kirâm efendilerimize selam olsun.

İnsan bilmediğinin düşmanıdır; bildiği kadarının da âmilidir. Ne kadar bilirse o kadar amel eder. Bundan dolayı yaratılış maksadımız olan kulluğu unutmamak, bunun gerçek manada ne olduğunu anlamak için sahâbe nesline çok ama çok ihtiyacımız var, bundan dolayı onların rehberliğine her daim başvurma zorunluluğumuz var. Bu çerçevede Düzce'de o güzel topluluğun çok önemli bir ismi olan Abdullah b. Ömer'e (ra) misafir olacağız.

Düzce Deyince Akla Gelen İlk İsim

Düzce denince akla gelen ilk isim şüphesiz *Muhammed Zâhid el-Kevserî el-Çerkezî el-Düzcevi*'dir (1879-1952).^[372] Merhum Kevserî, Düzce merkeze 12 km. uzaklıktaki, eski adı Hacı Hasan Efendi köyü -ki bu, Zahid el-Kevserî'nin babasının adıdır- şimdi ki adı Çalıcuma olan yerde doğmuş, çok farklı ve bereketli bir hayatın sahibi olarak ömrünü Mısır'da tamamlamıştır. Allah (cc) kendisine rahmet eylesin, bizi ondan istifade edenlerden kılsın.

Muhammed Zâhid el-Kevserî der demez de akla saâdet asrından iki sahâbî akla gelir. Bunlardan biri Hanefî mezhebinin mektebinin/usûlünün referans isimi olan Abdullah b. Mes'ûd, diğeri ise sünnete ittiba noktasında adeta Kevserî merhuma ilham kaynağı olan Abdullah b. Ömer'dir. Zaten bundan

dolayı biz, Kevserî'nin memleketinde Abdullah b. Ömer'i (ra) anlatmaya çalışacağız.

Hz. Ömer'in (ra) oğlu olan o büyük kameti anlatmaya geçmeden önce Merhum Zâhid el-Kevserî'yi bize anlatan bir söz üzerinden onu bir daha zihinlerinizde olması gereken yere koyalım, öylece yolculuğa çıkalım. *Mezhepler Tarihi* ve *Hateme'n-Nebiyyîn* eserleri ile tanıdığımız ve 1974 yılında vefat eden Mısırlı Meşhur âlim Muhammed Ebû Zehra (1898-1974), Zâhid el-Kevserî'i anlatırken/tanıtırken şöyle bir ifade kullanır: “O, *bir mübtedî değil (yani icat edici, reformist değil) müttebî (yani tabi olan) olmuştur. O, ‘tecdid’ kelimesinin gerçek anlamıyla mücedditlerden biriydi. Çünkü ‘tecdid’ günümüzde insanların algıladığı gibi; bağlarından sıyrılarak peygamber devrini reddedip görmezden gelmek değil; dine güzellik ve canlılığı yeniden kazandırmak, din hakkındaki şüpheleri yok etmek, dini insanlara özündeki gibi saf, aslındaki gibi duru sunmaktır. O halde sünneti yaşamak, bidati yok etmek ve halk arasında dini dimdik ayakta tutmak ‘tecdid’dir. İşte o da bunu yapmıştır.*”^[373]

Zâhid el-Kevserî için böyle bir ifade bile hemen Asr-ı Saâdet'ten bir isim olan Abdullah b. Ömer'i (ra) hatırlarımıza getirir. İşte bundan dolayı biz Düzce için onu belirledik, ondan istifade etme maksadı ile onun adına ve onun namına bir sofraya kurduk. Mevla hepimizi bu bereketli sofradan nasiplendirsın.

Ne Güzel Bir Rüzgâr

Abdullah b. Ömer'in (ra) hayat kitabının başına oturduğunuzda, o kitabın şöyle sayfalarını çevirmeye başladığınızda tarifi mümkün olmayan bir iklim ile karşılaşacaksınız. Elbette ki, Saadet asrının hangi yiğidinin mektebinin önüne otursanız oturun size söyleyecekleri şeyler vardır; size hissettirecekleri kokuları vardır. Gerçi tüm insanların mü'min olsun, kâfir olsun, fasık olsun, münafık olsun; her birinin kendine has bir kokusu vardır. Hatırlayalım Efendimiz'in (sas) o güzel tasvirini: “**Kur'ân okuyan mü'minin misâli turunç gibidir; portakal gibidir. Kokusu güzel tadı hoştur. Kur'ân okumayan mü'minin misâli hurma gibidir. Tadı hoştur fakat kokusu yoktur. Kur'ân'ı okuyan facirin misâli reyhan otu gibidir. Kokusu güzeldir, tadı acıdır. Kur'ân okumayan fâcirin misali Ebû Cehil karpuzu gibidir, tadı acıdır, kokusu da yoktur.**”^[374]

Efendimiz'in (sas) burada bahsettiği tat ve kokunun ne olduğu muhakkak anlaşılmıştır. Biz farkında olalım ya da olmayalım, hepimiz şu an birbirimize bazı kokuları ulaştırıyor, hissettiriyoruz. Ama bu kokularımızın sürdüğümüz güzel esanslarla, kolonyalarla veya parfümlerle alakası yoktur. Bu manevi bir haldir ve herkes şöyle ya da böyle bunu yansıtmaktadır. Her birimiz, başka birine bu hali yansıtır, başka biri de bunu bize yansıtır. Dolayısı ile her insan haline, durumuna, kalp duruluğuna, ihsan ve ihlâs şuuruna göre etrafına koku saçar.

Abdullah b. Ömer'den Alınan Kokular

Bu minval üzere Abdullah b. Ömer'in (ra) hayat kitabının başına oturur oturmaz; hemen bizi sarsacak düzeyde beş kokuyu birden hissederiz. Nedir bu beş koku?

- 1- Nübüvvet bahçesinin kokusu
- 2- Farûkiyet kametinin kokusu
- 3- Şehadet özleminin kokusu
- 4- Merhamet melteminin kokusu
- 5- İbadet aşkının kokusu

Bu beş kokunun Abdullah b. Ömer'in (ra) dünyasından nasıl âleme yayıldığına kısaca bir bakalım:

1- Nübüvvet Bahçesinin Kokusu

Malum olduğu üzere her sahâbî efendimiz, nübüvvet bahçesinde yetiştikleri için, o güzel ve bereketli bahçeye muhatap oldukları için sahâbî oldular. Onların her biri az ya da çok kapasitelerine göre, mizaçlarına göre, kabiliyetlerine göre o bahçeden nasiplendiler. Ama Abdullah b. Ömer'in (ra) birçok sahâbîden farklı bir özelliği vardı. Onun ablası Hz. Hafsa, peygamber evinin sultanlarından biriydi. Hafsa validemiz, Efendimiz'in (sas) hanımı olduğu için, ablasının yanına tabir caiz ise destursuz girip çıkardı. Bu yakınlığın avantajına bir de Abdullah b. Ömer'in zekâsı, hıfzı, aşkı, ittihadaki hassasiyeti eklenince nübüvvet bahçesinin kokusu onun üzerinden daha farklı bir şekilde âleme yayıldı.

2- Farûkiyet Kametinin Kokusu

Bilindiği üzere Abdullah b. Ömer, Hz. Ömer'in oğludur. Ömer b. Hattab'ın... Ömerü'l-Farûk'un... Efendimiz (sas), Hz. Ömer'e (ra) Dâru'l-Erkam'da Müslüman olduğu ilk gün "Farûk" lakabını verdi.^[375] O da o günden son güne kadar hep bu lakabın gereğini yerine getirdi. Bu lakabın gereği ne idi; hak ile batılı, adalet ile zulmü, iman ile inkârı, hidayet ile dalaleti, iyi ile kötüyü, nur ile karanlığı, yani Allah neye güzel diyorsa onu, neye çirkin diyorsa ondan, birbirinden en derin çizgilerle ayırmaktı. Hz. Ömer (ra) bunu yaptı. Onun oğlu olan Abdullah da babasının bu özelliğinden en fazla nasiplenen biri oldu. Öyle ki, Hz. Ömer'in vefatından sonra farûkiyet, Abdullah b. Ömer ile âlemde temsil edildi.

Bu hali en güzel Abdurrahman b. Avf'ın oğlu Ebû Seleme (v. 94/712-13) ifade ediyor ve diyor ki: *"Hz. Ömer'in yaşadığı devirde Ömer gibi olan sahâbîler çoktu fakat Abdullah'ın yaşadığı devirde, onun gibisi yoktu."*^[376] Çok iddialı bir söz olan bu ifade, hicretin 50. yılından sonrası dikkatlice incelendiğinde daha iyi anlaşılacak bir sözdür.

3- Şehadet Özleminin Kokusu

Abdullah b. Ömer, babası Hz. Ömer'den şehadetin duasını çok duymuştu.^[377] Ama bir de onun Zeyd b. Hattab^[378] isimli bir amcası vardı. Hz. Ömer'in abisi... Zeyd çok farklı bir sahâbî idi; şehadet aşığı bir yiğitti. Zeyd; özlediği, yıllarca duasının başına koyup beklediği şehadete Yemâme'de kavuştu.^[379] Zeyd b. Hattab, Yemâme'de şehit olunca, Hz. Ömer dedi ki: *"Allah Zeyd'e rahmet eylesin. O iki güzellikte de beni geçti. Hem benden önce Müslüman oldu hem de benden önce şehadete ulaştı."*^[380]

İşte Abdullah b. Ömer hem babasının üzerinden hem de daha fazla amcası Zeyd'in üzerinden yüreğine böyle bir şehadet sevdası oluşturdu ve bir ömür bu sevdanın kokusunu âleme yansıttı.

4- Merhamet Melteminin Kokusu

Abdullah b. Ömer'in annesi Zeyneb bint Maz'ûn,^[381] teyzesi ise Kuteyle bint Maz'ûn'dur.^[382] Hz. Ömer'in ilk hanımı olan Zeyneb validemiz, Mekke'de iman etmiş bir rivayete göre hicrete kavuşmadan Mekke'de vefat etmiş, bir diğer rivayete göre ise hicret edip Medine'ye gelmiş ve Medine'de vefat etmiştir.^[383] Zeyneb validemiz, Hz. Hafsa'nın, Abdurrahman'ın ve Abdullah'ın annesidir. Onun öne çıkan en bariz özelliği inanılmaz düzeyde

bir merhametin sahibi olması idi. Her annede vardır merhamet... Allah (cc) merhamet sıfatını anaların üzerinden âleme yansıtmıştır.^[384] Ama Abdullah'ın annesi Zeynep bint Maz'ûn biraz daha farklı idi. Abdullah b. Ömer de annesinden aldığı merhamet ikliminin kokusunu hiç üzerinden eksik etmedi. Hep o kokuyu yansıttı. Nasıl yansıttığına dair örnekler ilerleyen sayfalarda yer alacaktır.

5- İbadet Aşkının Kokusu

Abdullah b. Ömer'in, Kudame,^[385] Abdullah,^[386] Sâib^[387] ve Osman^[388] isminde dört tane dayısı vardı. Bu dört dayı da ilk günlerde iman etmişlerdi ve iman adına önce Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmişlerdi. Özellikle bu dayılarından Osman b. Maz'ûn'u tanımayanımız yoktur. O, muhacirlerin ilk vefat edeni idi. O, Bakî' Kabristanlığı'na ilk defnedilendi. Efendimiz'in (sas) çok sevdiği biri idi; ona “*kardeşim*” diye hitap ederdi.^[389] Vefatında Efendimiz (sas), onu adeta gözyaşları ile yıkamıştı. Osman b. Maz'ûn'un sahâbe içinde en bariz örneği ibadete olan düşkünlüğü idi. Bu konuda öyle bir aşkı vardı ki, Efendimiz (sas) bazen onu itidal çizgisine çekmek zorunda kalırdı.^[390] O vefat edince, yeğeni Abdullah, dayısından aldığı bu ibadet aşkının kokusunu en üst düzeyde âleme duyurmaya başlamıştı. İşte Abdullah b. Ömer böyle bir zeminde yetişiyor, aldığı o güzelim kokuları içselleştirerek âleme yansıtıyordu.

Bu bilgiler ışığında bir hakikate dikkatleri çekmek gerekecek: Eğer bir çocuk nübüvvet ikliminde yetişirse, babası, annesi, dayısı, amcası yetiştiği iklimi bozacak davranışlarda bulunmazsa, orada yetişen çocuk Allah'ın izni ile Abdullah b. Ömer gibi olur. Belki de bizim en çok zorlandığımız alanlardan biri budur. Çocuğunuza siz anne ve baba olarak vereceğinizi veriyorsunuz ama amca geliyor, dayı geliyor, hala geliyor, teyze geliyor; bunların çocukları geliyor, onlar da farklı dünyaların telkinlerini getiriyor, sizin üç senede, beş senede elde ettiğiniz seviyeyi bir anda yerle bir ediyor. Buna biraz daha dikkat etmek gerekiyor. Ama Abdullah b. Ömer böyle değil; bu manada nasiplidir, nereye başını çevirse, o taraftan güzel kokular alıyor; o da bu kokuları alarak âleme yansıtıyor.

Bu mukaddimenin ardından gelin şimdi Abdullah b. Ömer'in hayatına bir göz atalım.

Doğumu, Çocukluğu ve Gençliği...

Nübüvvetin mesajları üç yıldır Mekke sokaklarında duyuluyor. Müslümanlar Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evinde iman hakikatlerini öğreniyorlar. Hz. Ömer o yıllar halen Müslümanlıkla tanışmamış; Milâdî 614 ve Abdullah dünyaya geliyor.^[391] İki yıl sonra babası Ömer iman edecek, hemen arkasından annesi Zeynep iman edecek. Malum Hz. Ömer, kız kardeşi Abdullah'ın da halası olan Fatıma bint Hattab'ın evinde iman yoluna girecek, Dârü'l-Erkam'da ise imanını ikrar edecekti. O günler 2-3 yaşlarında olan Abdullah, imanla büyüyecekti. Onun çocukluğu Mekke'de geçtiği için Mekke hayatına dair birkaç rivayet dışında bir şeyler göremiyoruz.

O rivayetlerden bir tanesini, özellikle Abdullah b. Ömer'in şahsiyetinin nasıl oluştuğunu anlamamız için aktarmamız gerekecek... Efendimiz (sas) bir gün Mekke'de kavminin ileri gelenleriyle oturmuş, sohbet ediyordu. Her nasılsa o günlerde yaşı 7 veya 8 olan Abdullah da, Allah Resûlü'nün (sas) tam sağında oturmuştur. Sohbetin bir yerinde Efendimiz (sas) yanındaki misafirlere su ikram etmek ister. Hatırlanacağı üzere Allah Resûlü'nün (sas) bilinen bir sünneti ve ahlakı vardır. Nedir o sünnet? Ne yaparsa sağdan başlamasıdır.^[392] Allah Resûlü (sas) birçok davranışını meleke haline getirdiği için, hiçbir durum ve şart onu böyle davranmaktan alıkoymamaktadır. O esnada yanı başında oturan yaşı 8 olan bir çocuğa diyor ki: **“İzin verir misin misafirlerime senden önce su vereyim. Gerçi su senin hakkın, çünkü sen benim sağımdasın, ama ben senden izin istiyorum.”** İnceliğe bakın, Allah aşkına bu nezaketi ve zerafeti ondan gören kimse, adam olmaz mı? Neden dinlemiyor çocuklarımız bizi işte alın cevabını... Biz çocuklarımızda görmek istediğimiz bazı güzel ahlakları kendimizde meleke haline getirmemişiz ki, onlardan bunu istiyoruz. Peki, küçük Abdullah ne diyor? Abdullah'ın cevabı bizim için çok önemlidir ve bölge insanın nasıl bir hürriyet ve özgüven ile yetiştiğinin en büyük delilidir. Abdullah dedi ki: “Hayır Ya Resûlullah! Senin elinden su içme hakkını bir daha elde edemeyebilirim. Sizden bana ikram olunan nasibimi kimseye vermem.” Allah Resûlü (sas) tebessüm ediyor ve suyu ona ikram ediyor.^[393]

Mescid'i Terk Ederim Korkusu...

Abdullah b. Ömer'in Mekke hayatı çocukluk devresi olduğu için fazlaca malumatımız olmayan bir dönemdir. Babası ile birlikte yaklaşık 10 yaşlarında iken Medine'ye hicret etmiştir. Hicretten sonra Mescid-i Nebvî inşa edilip, Suffa Mektebi ihdas edilince, Abdullah artık evinin yolunu

unutmuş, bütün zamanını Mescid’de ve Suffa’da geçirmeye başlamıştır. Hatta bu yıllarına dair Abdullah b. Ömer şunu der: *“Medine’ye hicret ettikten sonra hiç evime gitmedim. Ne zaman evimizin önünden geçsem gözlerimi kapatır; görmek istemezdim. Eğer evimizi görür de ona özlem duyarsam Mescid’i terk ederim korkusu ile böyle yapardım.”*^[394]

Abdullah b. Ömer (ra) nasıl yetişmiş anlıyoruz değil mi? Onlar öyle kendiliğinden yetişmiş değillerdir. Bedel ödmeden, bir şeyleri gözden çıkarmadan, bir şeyleri feda etmeden daha büyük şeyler elde edilmiş değildir.

O büyük sahâbi, Bedir gazvesine kadar hep Mescid’dedir. Bilâl-i Habeşî, Bedir için asker istediğinde 12-13 yaşındaki Abdullah da hemen Sukya evleri denen yere koşmuş; o askerler içerisinde yerini almıştır. Efendimiz (sas) yaşı küçük olanları askerler içerisinde ayırırken, o parmakları üzerine doğrulmuş “beni Resûlullah ayırmasin” diye kendini büyük göstermeye çalışmıştır. Ama Efendimiz (sas) onu yaşı küçük olduğu için ayırmıştır. Efendimiz (sas) onu ayırınca öyle bir çığlık atarak ağlamıştır ki, orada bulunan tüm sahâbîler 12-13 yaşındaki o çocuğun cihad aşkına hayran olmuşlardır. Abdullah b. Ömer diyor ki: *“Hayatımda Bedir askerleri içerisinde ayrıldığım gün kadar üzüldüğüm ve ağladığım başka bir olay hatırlamıyorum. O gün sabaha kadar yatakta ağlayıp durmuştum.”*^[395]

Cihad, Şehadet ve İlim Aşkı

Abdullah b. Ömer (ra), bir yıl sonra Uhud’a geldiğinde yaşı 13-14’tü; Efendimiz (sas) yine onu geri gönderecekti. Ama Hendek gazvesi günü artık bir delikanlı olmuştu. Abdullah b. Ömer’in kendisi Bedir, Uhud ve Hendek gazveleri ile alakalı şöyle demektedir: *“Ben Bedir gününde on üç yaşında olduğum halde Resûlullah’a (sas) arz edildim; beni reddetti. Ona Uhud gününde on dört yaşında olduğum halde arz edildim; beni reddetti. Ona Hendek gününde on beş yaşında olduğum halde arz edildim; beni kabul etti.”*^[396]

O günden sonra bütün gazvelere ve seferlere iştirak etmiş, Hudeybiye, Hayber, Kaza Umresi, Mûte, Tebûk ve nicelerinde adım adım Efendimiz’i (sas) izlemiştir.^[397] Efendimiz’in (sas) vefatından sonra da cihad ve şehadet aşkı hiç azalmamış, Şam, Irak, Basra, Mısır ve Afrika fetihlerine katılmış, Horasan ve İran seferlerinde bulunmuştu.^[398] Hicretin 49. yılı İslâm askerleri

o günkü ad *Kostantiniye* olan *İstanbul*’a geldiklerinde o günler yaklaşık 60 yaşlarında olan Abdullah da o ordunun içerisinde yerini almıştı.^[399]

Abdullah b. Ömer’in (ra) cihad ve şehadet aşkının yanında ilk günden itibaren yüreğinde büyük bir ilim aşkı vardı. Öyle ki, o Ebû Hureyre’den sonra en fazla hadis rivayet eden sahab ilerden biridir. Bilindiği zere, Ebû Hureyre 5374 hadis rivayet etmiş, onu ikinci sırada Abdullah b. Ömer takip etmiştir; İbn  mer’in rivayet ettiği hadis sayısı da 2630 olmuştur. İbn  mer’in arkasından Enes b. Mâlik 2286 hadis, Hz. Aişe ise 2210 hadis rivayet etmişlerdir.^[400]

Abdullah b. Ömer (ra) hadis rivayetinin yanında birçok sahab eye nispetle fetvalarının çokluğu ile bilinir.^[401] O, İslâm Tarihi’nin önemli Abdullahlarından biridir. Hz. Peygamber’in (sas) ashâbı arasında Abdullah isimli 300 kadar sahab i bulunmaktadır.^[402] Fakat bunların içinde geniş fık  kültürü ve fetvalaryla şöhret bulan dört sahab i ‘Abâdile’ ifadesi ile tannmışlardır. Abâdile’nin kimler olduğu biraz ihtilafly bir konudur.^[403] Bu konuda en isabetli tespiti Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) yapmaktadır. Ona, Abâdile’nin kimler olduğu sorulduğunda, “Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Amr b.  s’ın” isimlerini saymış, Abdullah b. Mes’ûd’un Abâdile’den olmadığını belirtmiştir.^[404]

Onlar kilit ve kurban isimler olarak Hz. Peygamber’den (sas)  ğrendikleri İslâm’ı diğer nesillere aktarmak adına büyük bir gayret ve çaba ortaya koymuşlardır. Yetiştirdikleri talebeler ile de bu işin nesebini devam ettirmişlerdir.

Abdullah b. Ömer’in gerek sahab eden gerek tabiîn neslinden çok talebesi vardır. Abdullah b. Abbas, Cabir b. Abdullah ve daha nice sahab i onun ellerinde yetişmiştir. Tabi n neslinden ise Enes b. Sir n, Hasan-ı Basrî, Said b. Müseyyeb, Mücahid, T v s, şa’b , Mesr k, Abdurrahman b. Eb  Leyla ve Nâfi onun talebelerindendir.^[405] Bu saydığımız isimlerin her biri ilim dünyamızın birer yıldızı, birer dev kametidir. Ancak bu isimlerden bir tanesi hadis ilminin sened zincirinde ‘*silsilet ’z-zeheb/altın zincir*’ olarak adlandırılan halkanın en gözde ismidir. O, önceleri bir köle iken, Abdullah b. Ömer’in yanında büyük bir âlim olan İmam Nâfi’den (v. 117/735)^[406] başkası değildir. Bugün hadis kllyatımızda “*Abdullah b. Ömer ondan Nafi, ondan İmam Mâlik rivayet eder*” şeklinde ifade edilen bu silsile, en sahih isnad zinciridir, bundan dolayı buna altın silsile denilmiştir. Nasıl ki,

Abdullah b. Mes'ûd demek Hanefi mezhebi demek ise, Abdullah b. Ömer demek de Şafi ve Maliki mezhebi demek olmuştur.

İttiba Hassasiyeti

Abdullah b. Ömer'in (ra) sahâbe içerisinde en farklı yeri, hiç şüphesiz Efendimiz'i (sas) takip ve ittiba etmedeki hassasiyeti idi. Öyle ki, bu konuda bazen ashâbın diğerlerini bile şaşırtır, onların akıllarına gelmeyen nice iş yapardı. Bir gün ona, kirpinin yenilip yenilmeyeceği soruldu. İbn Ömer, soruyu sorana yiyebilirsiniz dedi. Sonra birisi Ebû Hureyre'den bir hadis nakletti. O hadise göre Hz. Peygamber (sas) buyuruyordu ki: "O (kirpinin yenilmesi) habâisten bir habistir." Abdullah b. Ömer (ra) bu rivayeti duyunca anında dedi ki: "Eğer Allah Resûlü öyle buyurmuşsa, mesele bitmiştir, mesele onun buyurduğu gibidir."^[407] Bu alanda Abdullah b. Ömer'in tavrı adeta şöyle idi: *"Bana yapılacak iş için hükmünü (yani farz, vacip, müstehap olduğunu) söylemeyin, bu işi Efendimiz (sas) yapmış mı, yapmamış mı onu haber verin. Eğer Efendimiz (sas) yapmışsa ben de yaparım, yapılan iş ne olursa olsun."*^[408] Tavrı budur; kendisi bunu yaparken kimselere yapın da demiyordu. Ama, 'ben gördüm Efendimiz (sas) böyle yapıyordu, ben gördüm böyle yürüyordu, ben gördüm böyle konuşuyordu, ben gördüm böyle yiyordu, böyle kıızıyordu, böyle seviniyordu... yani ne yapıyorsa ben de öyle yapmaya çalışıyorum' diyordu.

Onun bu halini Hz. Aişe validemiz şöyle tarif ediyordu: *"Resûlullah'ı (sas) Abdullah b. Ömer kadar adım adım takip eden başka birini görmedim."*^[409]

Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali ise şöyle diyordu: *"Resûlullah'ın (sas) ashâbından, Resûlullah'tan (sas) bir şey işittiği zaman, onu artırmamada ve ondan eksiltmemede, (onu şöyle) yapmamada ve (onu böyle) yapmamada Abdullah b. Ömer'den daha dikkatli hiç kimse olmamıştır."*^[410]

Bu takip de öyle bir hassas davranırdı ki, sahâbeden bazıları bunu aşırı bulur, başkaları ise onun bu haline *"mecnunluk"* derlerdi.^[411] Bazılarının onun yaptıklarını aşırı bulmaları bir tarafa, Hz. Peygamber'i (sas) görmemiş insanların Abdullah b. Ömer'in üzerinden nasıl Efendimiz'i (sas) tanıma imkânları elde ettiklerini anlayabiliriz. O günlerde insanlar şöyle dua ediyorlardı: *"Allah'ım! Abdullah b. Ömer'i bizler yaşadığımız sürece yaşat ki, ona tabi olalım. Çünkü senin peygamberinin sünnetine ondan daha*

bağlı birini bilmiyoruz.”^[412] Kim bilir belki insanların bu duasına icabet edilmiş, Abdullah b. Ömer seksene merdiven dayayacak kadar uzun ve bereketli bir ömür yaşamıştır.

Abdullah b. Ömer’in (ra) sünnete ittiba etmedeki hassasiyetini, onun hayatına şahit olmuş biri şöyle vafediyordu: “Bir kimse İbn Ömer’i gördüğü zaman, sanki onda, onun Peygamber’in (sas) sünnetlerine ittibaından (uymasından) bir şey var olmuş olduğunu (düşünürdü).”^[413]

Bir gün saçlarında hastalık oluşmuş, saçını Hac dışında kazıtmak zorunda kalmıştı. Saçlarını kazıtırken şöyle diyordu: “*Ey Müslümanlar! Zannetmeyin ki Efendimiz böyle yaptı. Ben hastalandığım için böyle yaptım. Eğer hastalanmasaydım ben de yapmazdım.*”^[414]

Bu sözü neden söylemek zorunda kalmıştır anlaşılıyor değil mi? Çünkü bakışlar hep onun üzerinde, onun her yaptığı Efendimiz’i (sas) adım adım takip etmek ve gördükleri ile amel etmek olduğu için, insanlar Abdullah’ın yaptığı her işi Hz. Peygamber’in yaptığını zannediyorlardı.

O, Efendimiz’in (sas) yürüdüğü yerlerde yürür, binek üzerinde gittiği yerlere binek üstünde gider, yaya gittiği yerlere yaya giderdi. Efendimiz’in (sas) Medine’de, Mekke’de dinlendiği ağaçların yanlarına gider, o ağaçlar kurumasin diye onlara su verir; hatta Efendimiz’in (sas) insani ihtiyaçlarını karşıladığı yerlere bile ihtiyacı olmasa gider bir daha döner gelirdi. Neden böyle yaptığını soranlara verdiği cevap şu idi: “*İstiyorum ki, izim izine karışsın.*”^[415] Hassasiyeti bu, arzusu bu idi. Değil mi ki, Efendimiz (sas) oralara izini bırakmış, bana düşen o izleri takip etmektir deyip, o izlerin peşine düşüyordu.

Sözünün Üzerine Söz Olur mu?

İzlerini bu kadar takip eden biri Efendimiz’in (sas) sünnetine ve sözlerine ittiba noktasında da oldukça titizdi. Mesela Efendimiz (sas) *Mescid-i Nebevî*’de kadınların sayısı artınca dedi ki: “**Şu kapıyı kadınlara ayırsanız ne iyi olur.**”^[416] Sahâbe bu emre icabet etti ve kapıya o günden sonra “Babu’n-Nisa/Kadınlar kapısı” denilerek hanımlara ayrıldı. Denilir ki: “*Mescid bomboş olsa bile, oradan geçen bir tek kadın olmasa bile Abdullah b. Ömer kadınlar kapısından geçmedi hayatı boyunca o kapıyı hiç kullanmadı.*”^[417]

Abdullah b. Ömer (ra) “*Bana düşen tabi olmaktır.*” deyip, kendine böyle bir ilke belirledi. Bu konuda hepimizi anlamakta zorlanacağımız bir örneğe

şahit kılmak istiyorum.

Abdullah b. Ömer'in bir oğlu var adı Bilâl...^[418] Bilâl b. Abdullah'ı babası salih bir hanım ile evlendirmiş, aradan bir müddet geçtikten sonra gelini, Bilâl'i şikâyet etmek için Abdullah'ın yanına gelmiş, demiş ki: "Ey Allah Resûlü'nün sahâbîsi! Oğlun Bilâl çok iyi bir insan, ama biraz fazla kıskanç biridir. Öyle ki, bırakmıyor ki ben namaz için mescide geleyim." Abdullah b. Ömer hemen oğlunu çağırır, ona der ki: "Oğlum, bak biz de bir ara kadınlarımızı mescitten alıkoyunca, Efendimiz: '**Allah'ın hanım kullarını asla mescitlerden alıkoymayın**'^[419] diye bizi uyardı. Sen de hanımına engel olma!" Bilâl dedi ki: "*Ya ebeti ve lakin.../Ey Babacığım! Ama...*" Abdullah b. Ömer bir anda celallendi; oğluna dedi ki: "*Oğlum! Ben, sana Allah Resûlü'nün sözünü söylüyorum, sen kalkmış bana 'Ama..' diyerek görüşünü söylüyorsun. Resûlullah'ın sözüne 'ama' diyerek karşı bir söz söyleyen biri benim oğlum olamaz. Ölene kadar senin yüzün bana haram olsun.*"^[420]

İmam Nâfi diyor ki: "Vallahi! Ölene kadar Bilâl'in yüzüne bakmadı."^[421] Zor değil mi anlamak... Peki, Abdullah b. Ömer (ra) bu çağda yaşayan bazılarını görseydi ne derdi hiç düşündünüz mü?

Yine bir sefer sırasında Abdullah b. Ömer (ra.) Resûlullah'ın (sas) sünnetine uyarak dört rekâtlı farz namazları iki rekât şeklinde kılmıştı. Emevîlerin Horasan vâlisi Ümeyye b. Abdullah ona itirâz etti: "Beş vakit namaz ile korku namazı Kur'ân'da var ama sefer namazı Kur'ân'da yok. Bundan dolayı biz seferde namazlarımızı kısaltmayız." dedi. İbn Ömer (ra) ona şunları söyledi: "*Bak yeğenim! Biz doğru yolu yitirmiş ve hiçbir şeyden haberi olmayan kimseler iken Allah Teâlâ bize Muhammed'i (sas) peygamber olarak gönderdi; bize her şeyi o öğretti. Dört rekâtlı farz namazları seferde ikişer rekât kılmamız gerektiğini de yine ondan öğrendik. Biz onda ne görmüşsek aynen uygularız. Benim yanımda Resûlullah'ın (sas) sesinin üzerine ses çıkarırsan ve itiraz edersen benden hiç beklemediğin bir tepki görürsün.*"^[422]

Abdullah b. Ömer'in (ra), Efendimiz'e (sas) ittihadaki bu hassasiyeti elbette Efendimiz'e (sas) duyduğu derin muhabbetten kaynaklanıyordu. Bir gün gençler oturmuşlar mescitte sohbet ediyorlar; uzun süre oturdukları için ayakları uyuşmuştur. İçlerinden biri demiştir ki: "Sevdiğiniz birini hatırınıza getirirseniz, ayaklarınızdaki uyuşukluk hemen geçer." Diğer gençler kimi akıllarını getirmişler bilmiyoruz, ama Abdullah b. Ömer: "*Ya Resûlullah!*" diye bir çığlık atmış; o günden sonra da kimin başına bir iş gelmişse, kim

hastalanmış ise, ona hep bu tavsiyeyi yapmıştır: “*Aklına Allah Resûlü’nü (sas) getir iyileşirsin.*” demiştir.^[423]

En Sevdiklerinden İnfak Etmek

Abdullah b. Ömer, sevdiği şeylerden infak etme konusunda çok ama çok titizdi. O, Allah’tan razı olduğu için, peygamber olarak O’nun nebisinden, din olarak İslâm’dan razı olmuş; okuduğu her ayeti, işittiği her hadisi üzerine alarak gereği neyse onu yerine getirmişti. Bakın talebesi İmam Nâfi ne diyor: “*Biz onun bir şeyi çok sevmesini asla istemezdik. Çünkü neyi sevse anında onu infak ederdi.*”^[424]

Bildiğiniz gibi Rabbimiz Al-i İmrân Sûresi 92. ayette: “***Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe gerçek manada imana eremezsiniz***” demişti. Bu ayet nazil olduktan sonra İbn Ömer’in hayatı, gerçekten İmam Nâfi’nin dediği gibiydi. Ayeti ilk duyduğunda hemen eve koşmuş çok sevdiği *Rimse* ismindeki cariyesini Allah yolunda infak etmişti.^[425] Ne zaman develerinin içerisine girse ilk gözüne çarpanı seçip infak ederdi. Sevdiği bir yemek önüne gelse o anda bir fakir kapıyı çalsa, para değil önündeki yemeği verirdi.^[426]

İmam Nâfi anlatıyor: “Bir gün canı balık istemişti. Pazara gittim, aradım buldum getirdim. Hanımına verdi; büyük bir zahmetle balık pişti sofraya geldi. O anda kapı çalındı, bir fakir Allah rızası için bir şeyler istiyor. Hemen kalktı ayağa, sofradaki balığı yemeden ona götürdü.” İmam Nâfi diyor ki; bunu kaç kez yaptığına şahit olduğumuz için, evin hanımı ile anlaşır; gelen fakirlere o duymadan bir şeyler verir gönderirdik ki, yemeğini vermesin de yiyebilsin.”^[427]

Yine İmam Nâfi anlatıyor; bir yolculuğa çıkmıştık. Abdullah b. Ömer bindiği deveye iki de bir bakıyor; “Baksana Nâfi ne de güzel bir deve” diyordu. O böyle dedikçe bizi korku alıyordu. Çünkü biliyorduk ki sevdiği şeyi infak edecek. Gerçekten de böyle oldu; yolun bir yerinde deveyi infak etmek istedi. Biz dedik ki: “Yapma Ey Efendimiz! Daha yolumuz var, gidelim gideceğimiz yere bu güzel deveyi satar yerine birkaç sığır alır, hepsini de infak ederiz.” Bizim bu sözlerimize: “Hayır! Allah, ‘***Sevdiğiniz şeylerden infak edin***’ buyurdu. Ben de böyle yapacağım” dedi ve bindiği deveyi infak etti.^[428]

Tabiînin önemli isimlerinden Saîd b. Cübeyr (v. 94/713 [?]) rivayet ediyor: “Bir gün Abdullah b. Ömer, ‘Üzüm arzu ediyorum!’ dedi. Ailesine,

‘Benim için üzüm satın alın!’ dedi. Onlar da onun için bir salkım üzüm satın aldılar. O gün oruçlu idi. İftar sırasında da ona o üzümler bir tabak içerisinde getirildi. Tam o esnada kapıda bir dilenci belirdi ve Allah rızası için bir şeyler istedi. İbn Ömer: ‘Ey cariyeye! Bu salkımı bu dilenciye ver!’ dedi. Kadın, ‘SübhaneAllah! Senin arzu ettiğin bir şeyi niye verelim! Biz dilenciye bundan daha üstün olanını veriyoruz!’ dedi. Ama İbn Ömer bu sözü kabul etmedi, ‘Ey cariyeye! Salkımı ona ver!’ dedi. O da salkımı ona verdi.”^[429]

Onun bir huyu vardı, köle ve hizmetlilerinden biri namaza başladığını gördüğü an, o kölesini bedelsiz azat ederdi. Köleleri bunu öğrendikleri içinde bazıları sırf azat olmak için namaz kılıyormuş gibi yaparlardı, buna rağmen İbn Ömer onları azat ederdi. Bu hal birkaç kez tekrar edince, yakınları Abdullah’ı uyarmak zorunda kaldılar. Dediler ki: “Onlar seni kandırıyorlar, adamların namaz ile alakaları yok, sadece azat olmak için namaz kılıyormuş gözüküyorlar.” Bu sözlerle karşılık Abdullah b. Ömer dedi ki: “*Ben, Allah ile kandırılmaya razıyım. Kim bizi Allah ile kandırırsa, onun için kandırılırız!*”^[430] Şeytan’ın adı ile kandırılacağıma, hak adına kandırılmaya razıyım diyordu. Belki birileri bu mantığı anlamakta zorlanabilir ama İbn Ömer’in tercihi budur.

Bu fasılda son bir örneği daha dinleyelim İmam Nâfi’den: Bir gün Abdullah b. Ömer ve arkadaşları Medine’nin dışına çıkmışlardı. Yemek vakti sofralarını hazırladılar. Bu sırada bir çoban onlara selam vererek geçti. İbn Ömer çobanı yemeğe davet etti. Fakat çoban oruçlu olduğunu söyledi. İbn Ömer: “Bu sıcak günde oruç tutman hem de koyun otlatman zor olmuyor mu?” diye sordu. Bunun üzerine çoban, böyle günlerde çok oruç tuttuğunu belirtti. İbn Ömer onu denemek için “Koyunlarından birisini satmaz mısın? Hem parasını hem de iftarda yemen için etinden veriyoruz.” dedi. Çoban koyunların kendisinin değil, efendisinin olduğunu söyledi. İbn Ömer de “Efendine kayb olduğunu söylersin?” dedi. Çoban parmağını semaya kaldırarak: “Allah görüyor” dedi. İbn Ömer, çobanın bu sözünü birkaç defa tekrar etti. Medine’ye döndüklerinde İbn Ömer çobanın efendisine birini göndererek çobanı ve koyunları satın aldı. Daha sonra çobanı azad ederek koyunları ona verdi.^[431]

Bir Nebvî Müjde

Abdullah b. Ömer’in (ra) ibadet aşkına dair çok şey söylenir de özellikle kendi anlattığı bir rivayet üzerinden bu aşkı anlamaya çalışalım.^[432] Diyor

ki: “Efendimiz (sas) özellikle sabah namazlarından sonra cemaate döner: **‘Bu gece kim bir rüya gördü?’** diye sorar; rüya gören sahâbî de rüyasını anlatır, Efendimiz de o rüyayı tabir ederdi. Ben kendi kendime diyordum ki: ‘Ben niye hiç rüya görmüyorum; Allah’ım bana da göster güzel rüyalar ben de anlatayım Resûlullah’a...’ Ben bu halde iken bir gece rüya gördüm. Elimde beyaz ipek bir kumaş var. Onunla Cennet’in neresine uçmak istersem rahatça uçup gidebiliyordum. Sabah olunca sevinçle uyandım Efendimiz’e rüyamı anlatmaya gidecektim, önce ablam Hafsa’ya anlattım. O da gidip Efendimiz’e (sas) anlatmış. Efendimiz de demiş ki: **“Abdullah ne güzel bir adamdır; ahh bir de gece namazı kılsa!”**^[433] Görülen rüyanın ve yapılan tabirin mesajı gayet nettir. Demek ki Abdullah b. Ömer’i Cennet’te oradan oraya uçuracak olan beyaz kumaş, gece namazı imiş. Gecelerini ihya edenleri Allah (cc) böyle mükâfatlandırmış... Allah bizlere de nasip etsin.

Bu rivayeti anlatan gerek İmam Nâfi, gerek Abdullah b. Ömer’in oğlu Sâlim^[434] diyor ki: *“O günden sonra Abdullah bir daha gece namazını bırakmadı ve gecelerini çok az uykuda geçirdi.”*^[435]

Neden bu konuda bizler bir türlü hayatlarımıza bu güzelliği katamıyoruz. Bırakın gece namazlarını sabah namazlarını bile doğru dürüst kılamıyoruz, başını gözünü yararak kılıyoruz; ya da diğer ihtimali hiç söylemeyelim ama çoğunluk ne yazık ki böyle hiç kılmıyoruz/kılamıyoruz. Aslında Abdullah b. Ömer (ra) kendi hayatının üzerinden bize çok önemli bazı mesajlar veriyor. Nedir bu mesajlar?

- *Allah’ı razı etmenin yolu, namazdan geçer.*
- *Namazı hakkıyla kılmanın yolu, değer ve kıymetini kavramaktan geçer.*
- *Değer ve kıymeti kavramanın yolu, aklı, zihni, kalbi, bedeni boş işlerden muhafaza etmekten geçer.*
- *Muhafaza etmenin yolu, yediklerinden ve içtiklerinden geçer.*

Gece 12’lere, 1’lere kadar televizyon seyreden biri, internetin karşısında tecessüs ile boş ve anlamsız şeylerle ile zaman öldüren biri, dedikodu ile meşgul olan biri, haram ile meşgul olan biri nasıl gece veya sabah namaza kalksın ki!?

Abdullah b. Mes’ûd, İbn Ömer’in kendini nasıl muhafaza ettiğini şöyle ifade ediyordu: *“Ben Kureyş gençleri arasında İbn Ömer kadar nefesine malik olan başka birini görmedim.”*^[436]

O günler Irak'tan bir ilaç gelir Mekke'ye... İnsanlar bu ilacı çokça tüketmeye başladılar. Abdullah b. Ömer merak eder ve ilacı ve sorar: Nedir bu ilaç? Derler ki: “Bu ilaç hazmı kolaylaştırıyor, bağırsakları çalıştırıyor.” Gülüyor Abdullah b. Ömer ve diyor ki: “Siz bunun için mi bu ilacı kullanıyorsunuz? Vallahi! Ben kırk yıldır sofradan hiç doyararak kalktığımı bilmiyorum. Efendimiz'in yemek adabını uygulaysaydınız bu ilaca ihtiyacınız olmazdı. O, midesini üçe ayırır, üçte birini yemek, üçte birini su, üçte birini ise hava ile doldururdu. Böyle yapın, ilaca ihtiyacınız olmaz.”^[437]

Akşam geç saatlerde tıka basa yiyen bir adamın durumu nasıl olur; biz bu hali iyi biliriz değil mi? Bu dört hususa riayet eden birinin elbette hayatına bir nizam gelecektir. Hayatına nizam gelenin gecesi de bu nizamdan nasiplenecektir.

İki Güzel Hatıra

Abdullah b. Ömer'in biri Medine'de Mescid-i Nebevi'de, diğeri Mekke'de Mescid-i Haram'da iki hatırasını daha sizlere aktarmak istiyorum.

Abdullah b. Ömer, Efendimiz'in (sas) vefatının üzerinden epey zaman geçtikten sonra bir gün sadece Kur'an'ın ezberi/hıfzı ile uğraşan bir topluluk görür, işin sadece lafızlarını hıfzetmeye çalışan bu topluluk ne yazık ki, bu yüce sahabîyi sevindirmez ve orada şöyle der: “Ey İnsanlar! Biz öyle bir hayat yaşadık ki, bizlere Kur'an'dan önce iman verildi. Bir süre Efendimiz'e nazil olur olmaz bizler, o sürede Allah'ın bizlere vermek istediği mesajları anlamak için gayret sarf eder, helalleri haramları öğrenmeye çalışırdık. Yani siz şimdi nasıl Kur'an'ın lafızlarını öğrenme hususunda çaba harcıyorsanız, biz bu çabadan daha fazlasını bunun için harcardık. Ama bakıyorum ki, bizden sonra gelenler Fatiha'dan başlayıp, sonuna kadar okuyup ezberlemelerine rağmen, emirler nelerdir, nehiyler nelerdir, üzerinde kafa yorulması gereken meseleler nelerdir bunları önemsemeden aynen kötü cinsli hurmaların görüntüsü ve tadı gibi işin sadece lafızları ile ilgileniyorlar. Böyle olunca da Kur'an'dan istifade edemiyorlar.”^[438]

İşte Abdullah b. Ömer'in Kur'an anlayışını öğrenebileceğimiz ve kendi dünyamıza taşımak zorunda olduğumuz bir rivayet bu.

Gelin Mescid-i Nebevî'den Mescid-i Haram'a uzanalım. İbn Ömer'in gözde talebelerinden biri olan İmam Şa'bî rivayet ediyor: Bir gün Kâbe'nin

yakınında Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyir, Mus'ab b. Zübeyir ve Abdülmelik b. Mervan oturmuşlar kendi aralarında konuşuyorlar. İçlerinden biri dedi ki: “Şu mukaddes yerde oturuyoruz. Kalkıp Kâ'be'yi tavaf edelim, bu esnada Allah'tan ne isteyeceksek isteyelim. Ola ki, Rabbimiz duamızı kabul eder.” Hicrette en önce dünyaya gelen olduğundan ilk duayı Abdullah b. Zübeyir yaptı, dedi ki: “Ya Rab, beni *Hicaz*'a hâkim yapmadan canımı alma!” Bundan sonra kardeşi Mus'ab'a sıra geldi, o da; “Yâ Rab, beni *Irak*'a hâkim kılıp, Hüseyin'in kızı Sükeyne'yi nasip etmeden öldürme!” diye dua etti. Abdülmelik de “Yâ Rab, kimsenin ayaklanmayacağı bir hilâfet hâkimiyeti nasip eyle bana!” diye yalvardı. Sıra Abdullah b. Ömer'e gelince, ellerini açıp şöyle dua etti: “Yâ Rab, *ben bunların istedikleri hizmetlerden hiçbirine talip değilim. Beni Cennet'e lââyık amel işlemedikçe huzuruna alma!*” Bu rivayeti aktaran İmam Şa'bî, sözüne şöyle devam ediyor: “*Vallahi bu gözlerim bunların hepsini de gördü. Her biri istediğine açıkça nail oldu. Sadece Abdullah duruyor şimdi. Şüphem kalmadı ki, o da Ehl-i Cennettir. İnşallah onun duasını da kabul edilmiştir.*”^[439]

Sözlerinden Örnekler

Abdullah b. Ömer (ra) nübüvvet ikliminden çok nasiplenen birisi olduğu için oradan aldığı ilham ile birçok söz söylemiş, çok önemli tespitler ortaya koymuştur. Kaynaklarımızda yer alan bu sözlerinden sadece üç tanesini paylaşalım.

“Vallahi, gündüzleri hep oruç tutsam, geceleri hep namaz kılsam, malımı Allah için kapı kapı dolaşarak dağıtsam; öldüğüm gün kalbimde, Allah'a itaat edenlere bir sevgi, Allah'a itaat etmeyip günah işleyenlere de bir tepki yoksa bu yaptıklarımın bana hiçbir faydası yoktur.”^[440]

“İnsanın, ilimde önemli bir mertebeye gelebilmesi için, kendisinden yüksekte olana haset etmemesi, altta olanı ise hor görmemesi, ayrıca para ve dünyevi menfaat için ilmin peşinde koşmaması gerekir.”^[441]

“Sabahın işini akşama bırakma! Sağlıklıyken hastalık için hazırlık yap! Yaşarken kabrin arkası için çalış! Abdullah! Yarın adının bile ne olduğunu bilemeyeceksin!”^[442]

Farûkiyet Kametinin Kokusu

Abdullah b. Ömer'in farûkiyet kametinin kokusu ile onun hakkında yazdıklarımızı yavaş yavaş nihayete vardırallm. Onun cihad ve şehadet aşkını biraz olsun gördük, bu aşkı yıllarca devam etti. Ne zaman ki Hz. Ali döneminde İslâm toplumunda kılıçlar birbirlerine çekildi, o zaman Abdullah b. Ömer: "Ben yokum" dedi. Onun şu sözü çok meşhurdur: *"Haydin namaza deyin geleyim. Haydin felaha deyin koşayım, haydin cihada deyin sürünerek geleyim. Ama Haydin Müslüman kardeşinin kanını akıtmaya, malını almaya dersiniz ben o işte yokum."*^[443]

Hz. Ali ve sonrasındaki olaylarda tavrı budur; yani sükûnet tavrıdır. Ancak vefatına yakın şu itirafı yapmıştır: *"Şu dünyada beni en çok üzen ve kahreden; Ali'nin ve Hüseyin'in yanında yer almamaktır. Beni onların yanından alıkoyan tek şey ise Müslüman kanı akıtmama hassasiyeti idi ama gelişen olaylar gösterdi ki Ali kesinlikle haklı idi."*^[444]

Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Abdullah b. Ömer'i sükûnet tavrına büründüren şey asla bazı bahtsızların dediğı gibi -hâşâ- korkaklık değil, Müslüman'ın kanını dökmeme hassasiyetidir. Hz. Ömer gibi bir babanın korkak oğlu olur mu Allah aşkına!?

Tarihler hicretin 73. yılını gösteriyor; Milâdî olarak 692'yi... Mekke'nin valisi zulmü ile meşhur olan Haccâc-ı Zalim'dir (v. 95/714).^[445] Cuma hutbesini irad ediyor; uzatmış da uzatmış; öyle ki neredeyse ikinci namazının vaktine ulaşılacak. Kimseler korkusundan ses çıkaramıyor. O günler yaşı seksene dayanmıştır Abdullah b. Ömer'in, Ömerce bir seda ile diyor ki: *"Be adam yeter artık otur da namazımızı kılalım."* Haccâc duymamazlıktan geliyor. Konuşmaya devam ediyor. Abdullah b. Ömer ikinci kez: *"Namaz geçiyor, kes artık"* diyor. Haccâc yine oralı olmuyor. Abdullah b. Ömer yanındaki cemaate diyor ki: *"Ben namaz için ayağa kalksam benimle birlikte kalkar mısınız?"* Cemaat: "Evet" diyor. Bir anda cemaat ayaklanıyor; Haccâc minberden inmek zorunda kalıyor.^[446] Hâşâ korkak olan biri bu tavrı Haccâc gibi bir adama yapabilir mi? Haccâc'a bunu yapmak insanın kellesini uçurtur. Neticede bu tavrı Abdullah b. Ömer'in hayatına mal oluyor. Haccâc, anlıyor ki İbn Ömer olduğu müddetçe Mekke'de istediğı gibi davranamayacak, adamlarından birine emir veriyor; zehirli bir kılıcı yanlışlıkla ayağına düşürtme süsü vererek İbn Ömer'i yaralatıyor. Görüldüğü gibi komplolar, suikastlar, derin işler ta o zamanlarda da var... Ölüm yoluna giren İbn Ömer'i ziyarete gelince Haccâc diyor ki: "Sana bu işi kim yaptığını bilseydik kesinlikle onu cezalandırırdık?" Abdullah b. Ömer diyor ki: "Kimin yaptığı bellidir. Harem bölgesinde insanlara zehirli kılıç taşıttırarak

bu işi sen yapmışsın, başkasını aramana gerek yok!” Haccâc hiçbir şey demeden orayı terk ediyor.^[447]

Vefatı

Abdullah b. Ömer (ra) hayatının son demlerinde hep şöyle dua ederdi: “Ey Allah’ım! Benim ölümümü Mekke’de kılma!”^[448] Vefat edeceğini anlayınca oğlu Sâlim’e şöyle vasiyette bulunuyor: “Oğlum! Beni götürebilirsen Medine’ye götür orada defnet. Götüremezsен Harem sınırlarının dışına çıkar orada defnet. Ben muhacir olarak çıktığım bu yerde ölmüş olmayayım.”^[449] Sâlim, vasiyeti yerine getirmek üzere babası vefat edince onu Ten’im mescidinin yakınlarında (Fah denilen bölge) bir yere getirip defneder.^[450] Şimdiler orası Mekke’nin içerisinde bir mahalledir. Abdullah b. Ömer de o evlerin birinin bahçesinde metfundur. Allah kendisinden ebeden razı olsun.

Vefat ettiğinde hicrî olarak yaşı 81, Milâdî olarak yaşı 78’dir.^[451] Arkasında kapanmayan amel defterleri bırakarak gitmiş, hepsi bir tarafa rivayet ettiği 2630 hadis ile sevaplarını hep çoğaltmıştır.

Onun bereketli hayatının üzerinden alınacak çok mesajlar vardır. Konunun başında, bizim ondan beş kokuyu duyacağımızı, hissedeceğimizi söylemiştik, bir daha hatırlarsak, onlar şunlardı:

- 1- Nübüvvet bahçesinin kokusu
- 2- Farûkiyet kametinin kokusu
- 3- Şehadet özleminin kokusu
- 4- Merhamet melteminin kokusu
- 5- İbadet aşkının kokusu

Gelin Abdullah b. Ömer’in âleme yaydığı bu beş koku üzerinden bizler de kendi dünyamıza mesajlar taşıyalım, onun o bereketli hayatından hayatlarımıza izler taşımaya gayret edelim.

Abdullah b. Ömer’in (ra) dilinden düşürmediği bir dua ile bu bölüme son verelim. Diyor ki: “Allah’ım! Beni bugün dağıtacağın her hayırdan, indireceğin her hidayet nurundan, yazacağın her rahmetten, vereceğin her rızıktan, defedeceğin her zarardan, kaldıracağın her beladan ve önleyeceğin her fitneden en fazla nasiplenene kullarından eyle!”^[452]

Âmin, âmin, âmin...

[372] Bkz. Ahmed Hayrî, *el-İmâm el-Kevserî*; Ebü'l-Hüseyin Mahbûb Ali Şâh-Abdurrahman Şâh Velî, “eş-Şeyh Muhammed Zâhid el-Kevserî: Hayâtüh ve a'mâlüh”, ed-Dirâsetü'l-İslamiyye, VI/3, İslamabad 1971, s. 73-90; Yusuf Şevki Yavuz, “Zâhid Kevserî”, *DİA*, XLIV, 77-80; Ebubekir Sifil, “Zâhid Kevserî”, *DİA*, XLIV, 80, 81.

[373] Ebû Zehra Muhammed, “İmam Kevserî”, *Makâlât*, s. 13-14.

[374] Buhârî, “Tevhîd”, 57.

[375] Hz. Peygamber (sas), iman eder etmez iman yolunda bir şeyler yapmak isteyen Hz. Ömer'e (ra) o gün ve o an kıyamete kadar iftiharla taşıyacağı bir lakap verecekti. Hz. Ömer kendisi bu hali şöyle anlatır: “*Fe semmâni Resûlullah yevmeizin el-farûka/İşte o gün Resûlullah beni Fârûk diye isimlendirilmişti.*” İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1308.

[376] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1095.

[377] Hz. Ömer (ra) hayatının son demlerinde hep şöyle dua ederdi: “*Allahümme'r-zuknî şehadeten fî sebilik ve mevten fî beledi Resûlik /Allah'ım bana yolunda şehadet ve Resûlü'nün şehri Medine'de ölmek nasip et!*” İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 394.

[378] Bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 293-313.

[379] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 121; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 357.

[380] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 544; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 485.

[381] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2524; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 135; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 412.

[382] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 226.

[383] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2524; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 135.

[384] Huneyn Gazvesi sonrasında Efendimiz'in (sas) huzuruna birtakım esirler getirilmişti. İçlerinde çocuğunu kaybetmiş bir kadın vardı ki nerede bir çocuk görse hemen onu şefkatle sinesine basıp emzirmek istiyordu. Resûlullah (sas) bu manzaraya şahit olunca yanındakilere: “Ne dersiniz, şu kadın çocuğunu ateşe atabilir mi?” diye sordu. Ashâb-ı Kirâm: “Hayır, atmamaya gücü yettiği müddetçe atmaz!” dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü (sas): “İşte Yüce Allah kullarına, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden çok daha fazla merhametlidir.” buyurdular. Buhârî, “Edeb”, 18

[385] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1609-1611; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VI, 375-377; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 240, 241.

[386] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1126; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 390; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 117.

[387] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 686; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 399; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 143.

[388] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1240, 41; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 589-593; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 165-167.

[389] Ebû Davûd, *Cenâiz*, 23.

[390] Ebû Davûd, “Salat”, 315.

[391] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1095.

[392] Âişe validemiz der ki: “Resûlullah (sas) temizlenmeye, taranmaya, ayakkabısını giymeye varıncaya kadar her işe sağdan başlamayı pek severdi.” Buhârî, “Vudû”, 31; “Salât”, 47; Müslim, “Tahâret”, 66, 67.

[393] Buhârî, “Eşribe”, 19; Müslim, “Eşribe”, 17.

[394] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 232.

[395] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 338.

[396] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 158.

[397] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1095, 1096; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 338, 339; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 81, 82.

[398] Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 227-228.

[399] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 305.

[400] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 257.

[401] Malum olduğu üzere sahâbenin hepsi fetva verecek konumda değillerdi. Bu tespit, özellikle sahâbî efendilerimizi anlamak açısından da önemlidir. Onlar âlimlerden veya fakihlerden oluşan bir topluluk değil, âmillerden oluşan bir cemaatti. Kitaplarımızda fetva verecek kadar ilme vakıf olan sahâbîlerin kimler olduğu kayıtlıdır. ‘Az, orta ve çok fetva verenler’ diye sınıflandırılan bu sahâbî efendilerimizin sayısı 100 civarındadır. Bu 100 sahâbîden çok fetva verenlerinin sayısı ise 12, 17 veya 20 civarındadır. Bunların içerisinde de 7 isim biraz daha öne çıkmış ve onlara ‘*el-Fukahâü's-Seb'a/Yedi Fakîh sahâbî*’ denmiştir. Bu 7 sahâbî, Hz. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Abdullah b. Ömer, Hz. Osman, Hz. Âişe, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mes'ûd'dur. Bkz. İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 301; Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I, 196, 197.

[402] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1002-1146.

[403] Bkz. Raşid Küçük, “Abâdile”, *DİA*, I, 7.

[404] İbn Salâh, *Mukaddimetü İbni's-Salâh*, s. 296.

[405] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1095.

[406] Bkz. İbrahim Hatiboğlu, “Nâfi”, *DİA*, XXXII, 286, 287.

[407] Ebû Dâvud, “Et'ime”, 29

- [408] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 515.
- [409] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 211.
- [410] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 160.
- [411] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 82; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 310.
- [412] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 160.
- [413] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 159.
- [414] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 173.
- [415] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 213.
- [416] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 213.
- [417] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 213.
- [418] Abdullah b. Ömer (ra) yaptığı evliliklerden 12'si erkek, 4'ü kız olmak üzere toplam 16 çocuk sahibi olmuştur. Bilâl b. Abdullah'ın annesi Ümmü Veled'dir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 157, 158.
- [419] Ebû Dâvûd, *Salât*, 53.
- [420] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 457; İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, II, 1208.
- [421] İbn Abdilberr, *Câmi'u Beyâni'l-İlm*, II, 190.
- [422] Nesâî, *Salât*, 3; *Taksîru's-Salât*, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 495.
- [423] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 172.
- [424] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 339.
- [425] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1096.
- [426] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1096; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 339.
- [427] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 177, 186.
- [428] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1096
- [429] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 179.
- [430] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 188.
- [431] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 339.
- [432] İbn Sa'd, Abdullah b. Ömer'in rüyasını şu şekilde aktarır: “Ben Resûlullah (sas) döneminde (bir rüya) gördüm. Sanki elimde bir brokar (bir yüzü kabartma kumaş) parçası vardı ve (yine) sanki o (parça) Cennet'ten istediğim her yere mutlaka beni hemen götürüyordu. [O dedi ki:] Ve (yine) ben (rüyada) gördüm, sanki iki kişi bana geldiler. Beni ateşe götürmek istediler. (Sonra) o ikisini bir melek karşılayıp (bana) ‘(Onları) dikkate alma!’ dedi. Onlar da benden vazgeçtiler. [O dedi ki:] Hafsa da Peygamber’e (sas) rüyamı anlattı. Bunun üzerine Resûlullah (sas) şöyle dedi: “**Abdullah**

ne iyi adamdır, keşke geceleyin namaz kılıyor olsaydı!” O dedi ki: ‘(Bu sebeple) Abdullah geceleyin namaz kılıyor ve de (bunu) çokça yapıyordu.” İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 163.

[433] Buhârî, “Teheccüd”, 2; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1095.

[434] İbn Sa’d, Abdullah b. Ömer’in oğluna neden Sâlim ismini verdiğini Said b. Müseyyeb’den gelen şu rivayet ile aktarır: “Abdullah b. Ömer bana, ‘Biliyor musun, ne için oğlumu Sâlim diye adlandırdım?’ dedi. [Râvî] dedi ki: Ben, ‘Hayır!’, dedim. İbn Ömer, ‘Ebû Huzeyfe’nin mevlası Sâlim’in adıyla!’ dedi. İbn Ömer, ‘Biliyor musun, ne için oğlumu Vâkıd diye adlandırdım?’ dedi. [Râvî] dedi ki: Ben, ‘Hayır!’ dedim. İbn Ömer, ‘Vâkıd b. Abdullah el-Yerbû’î’nin adıyla!’ dedi. O (yine), ‘Biliyor musun, ne için oğlumu Abdullah diye adlandırdım?’ dedi. [Râvî] dedi ki: Ben ‘Hayır!’ dedim. O, Abdullah b. Revâha’nın adıyla!’ dedi.” İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 178.

[435] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 210.

[436] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 160; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1095.

[437] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 167.

[438] Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 91.

[439] Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 309.

[440] İmam Gazzâlî, *İhyâu Ulûmi’d-Din*, II, 246.

[441] Salih Ahmed eş-Şâmî, *Tehzîbu Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 218.

[442] Tirmizî, “Zühd”, 19.

[443] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 211.

[444] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 81.

[445] Asıl ismi Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî’dir. Yaptığı zulümlerden dolayı Haccâc-ı Zalim diye tarihe geçen Emevî döneminin meşhur valisidir. Bkz. İrfan Aycan, “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî”, *DİA*, XIV, 427, 428.

[446] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1098; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 341.

[447] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 178, 179; 210.

[448] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 210.

[449] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 213.

[450] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 213.

[451] Kaynaklarımızda Abdullah b. Ömer’in vefat yaşı 84 ve 87 olarak verilir. Ancak onun doğum tarihi, kendi ifadesi ile Nübüvvetin 3. yılı kesin olduğu için Milâdî olarak vefat yaşının 78 olması daha doğrudur. İhtilafları görmek için bkz: İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1098; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 341.

[452] Heysemî, *Mecmûatü'z-Zevâid*, XVII, 373.

❦ Abdullah b. Ömer'in Hayatından Mesajlar

❦ Aklı, fikri ve kalbi nübüvvet bahçesinde olan, o bahçeden istifade eder ve başkalarına da istifade ettirir. Hayatının nübüvvet bahçesi ile bağları sıkı olsun ki, âlem senin üzerinden o güzel havayı hissedebilsin.

❦ Farûkiyet kameti, Ömerce bir eda ile hak ile batılın, hidayet ile dalaletin, iman ile nifakın arasını en derin çizgilerle ayırmaktır. Furkan olan Kur'ân ilham kaynağın olsun ki, çağın farûku olabilesin, farûkları yetiştirebilesin.

❦ Şehadet özlemi, risalet davasının tüm mensuplarının en büyük sevdasıdır. Hayatını şehit gibi yaşarsan ve dualarının başına onu koyarsan, bu gayeye ulaşabilirsin. Yüreğinin ta derinlerinden bu özlemi duy ki, o kutlu kervana katılabilesin.

❦ Anneler gibi elinin altındaki tüm insanlara şefkat ile yaklaşabilmek, merhamet meltemini sahâbece estirebilmektir. Talim ve terbiyenin temeline merhameti yerleştir ki, sahâbî hasbiliğinde adamlar yetiştirebilesin.

❦ Ubudiyyet, kulun Allah'ın yaptıklarından razı olması, ibadet ise kulun Allah'ın razı olacağı işler yapmasıdır. Öyleyse bunu bir aşk haline getir ki, her adımın ile Allah'tan razı olabilesin ve O'nu razı edebilesin.

Rahmân'ın Tüccarı
ABDURRAHMAN B. AVF

Radiyallahu Anhu

﴿ Siirt ﴾

قَدْ رَأَيْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ
يَدْخُلُ الْجَنَّةَ حَيًّا

“Abdurrahman b. Avf’ı cennete (sevincinden)
emekleyerek girdiğini gördüm.”
(Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 115)

“Vallahi! Korkuyorum, Allah’ın bize sevabımızı bu dünyada peşin
olarak verip, ahiretimize bir şey kalmayacağından korkuyorum.”

Abdurrahman b. Avf (ra)
(Buhârî, “Cenâiz”, 34, 35)

Adı: Abdurrahman b. Avf
Anlamı: Rahmân’ın kulu
Künyesi: Ebû Muhammed/Muhammed’in babası
Lakabı: Tâciru’r-Rahmân/Rahmân’ın tüccarı
Baba Adı: Avf b. Abdi Avf
Anne Adı: Şifâ bint Avf b. Abd b. Hâris
Kabilesi: Zühreoğulları/Mekke
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N.Öncesi, 29/ Milâdî, 581
İslâm’a Girişi: Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi: 23
Rivayeti: 65
Savaşları: Bedir, Uhud, Hendek, Devmetü’l-Cendel vs.
Görevleri: Şura başkanlığı, Hac emirliği, Beytülmal muhafızlığı
Vefat Yeri: Bakî’ Kabristanlığı/Medine

Vefat Yılı: Hicrî, 32/Milâdî, 652
Vefat Yaşı: 72

Rahmân'ın Tüccarı ABDURRAHMAN B. AVF

(Radiyallahu Anhu)

İnsanlık tarihinin en büyük inkılâbını gerçekleştiren Âlemlere rahmet Efendimizin, bu büyük değişim ve dönüşümü yaparken mübarek ellerinde yetişen örnek ve öncü nesil olan sahâbe efendilerimiz ile daha canlı bir bağ kurma adına başlayan 82 İl 82 Sahâbî projesinin 48. programı için Siirt'teyiz... Siirt'in bu kardeşiniz için şöyle bir değeri var, çok sevdiğim yol arkadaşlarımdan bazıları bu topraklardan... Onları yetiştiren bu güzel topraklara karşı benimde öteden beri hep başka bir sevgim var, Allah bu sevgimizi ziyadeleştirsün ve kendisi için sevdiğimiz insanların sayılarına bereket versin...

Neden Siirt'tin Nasibi Abdurrahman b. Avf Oldu?

Siirt'te Aşere-i Mübeşşere'den olan Abdurrahman b. Avf (ra) dememizin sebebi malum, Pervari'de ona nisbet edilen bir kabir var. Tabi biraz sonra göreceğimiz üzere Hz. Abdurrahman'ın Medine'de vefat edip, Bakî' Kabristanlığı'na defnedildiğini biliyoruz. Böyle olunca Pervari'deki kabrin ya bir isim karıştırması ya bölge insanın Hz. Abdurrahman'a duydukları sevginin bir işareti olarak bir makam edinmeleri ya da bizim bilmediğimiz başka bir sebebi olabilir. Sebep ne olursa olsun burada Abdurrahman b. Avf'ın adı var, adı olduğu gibi tadı da var. Nasıl mı? Ben ne kadar Siirtli tanıdımsa, onların çok iyi tüccar olduklarını gördüm. Ticareti çok iyi biliyorlar, bu konuda kabiliyetleri var, gayretleri var. Böyle olduğu için Pervari'de ona nispet edilen makam olmasaydı bile, biz Siirt'i bir sahâbî efendimiz ile ilişkilendirmek durumunda kalsaydık, mizaç, karakter ve özellik itibari ile o topraklara uyacak en güzel isim Hz. Abdurrahman olurdu. Bundan dolayı da biz bugün burada bu büyük kameti anlamaya çalışacağız,

Mevla anlatabilmeyi, anlayabilmeyi ve anladıklarımızı yaşayabilmeyi hepimize nasip etsin.

Hiz. Abdurrahman'ın hayatına geçmeden size bir hadis nakletmek istiyorum. Buhârî ve Müslim'in ortaklaşa rivayet ettiğı ve sahâbeden Abdullah b. Mes'ud'un aktardığı hadise göre Efendimiz (sas) birgün buyurmuşlardır ki: **“İki insan vardır ki, gerçekten bu iki insana da gıpta edilir -yani özenilir.- Bunlardan biri, Allah'ın kendisine çokça dünya malı nasip eyleyip bu malı Allah yolunda harcama dirayeti ve şuuru verdiği kimse; İkincisi ise, Allah'ın kendisine ilim ve hikmet verdiği, bu ilim ve hikmeti de hak ve hakikat uğruna başkaları ile paylaşan kimse...”**^[453]

İşte Abdurrahman b. Avf demek, bu iki özelliğı şahsiyetinde toplayan bir sahâbî demektir. O çok iyi bir tüccardır, malını Allah (cc) yolunda defaatle harcayan biridir. Böyle olduğı gibi ilim noktasında da nicelerini geri bırakmış biridir. Hatırlanacağı üzere Hiz. Abdurrahman fetvaları olan (orta derecede) 12 sahâbîden biridir.^[454] Yani o fakih sahâbîlerdendir. Gerçi bize sadece 65 hadis rivayet etmiştir;^[455] ama özellikle Hiz. Ömer devrinde çok önemli bir konumu olmuştur.

İdeal Bir Tüccarın Vasıfları

Biz onun bereketli hayatının hepsini sınırlı sayfalar içerisinde anlamamız kolay olmayacağı için sadece bazı hususlarını anlamaya çalışacağız. Özellikle “*Rahmân'ın Tüccarı*” başlığında Hiz. Abdurrahman'ın tüccarlığına biraz dikkatleri çekeceğiz. Onun hayatını bu gözle okuduğumuzda ticaret sahasında çok güzel örneklikler ve rehberlikler buluruz. Mesela o bize ideal bir tüccar nasıl olur bunu öğretir. Hayatına bu çerçeveden baktığımızda ideal bir tüccarın olmazsa olmaz vasıflarının beş tane olduğunu ve hepsinin de onun hayatında istenilen düzeyde olduğunu görürüz. Nedir bu beş vasıf?

1- *Rahmaniyet*

2- *Sıddıkiyet*

3- *Ehliyet*

4- *Kabiliyet*

5- *Semahat*

Bunları birer cümle ile açıklayalım:

1- Rahmaniyet: Allah'ın, Rahmân isminin bir tecellisi olarak varlığa merhamet nazarı ile bakmak ve muamelelerin temeline merhameti

yerleştirmek... Gaddar ve acımasız olmamak, hep bana, hep bana dememek, karşıdaki insana şefkatle yaklaşmak.

2- Sıddıkiyet: Doğruluk ve güvenilirlik esası üzerine yürümek, ne olursa olsun asla yalana kapı açmamak ve doğruluktan ayrılmamak.

3- Ehliyet: Yaptığı işin ehli olmak, yarım yamalak değil, ne yaparsa en güzelini yapmaya çalışmak, işinin hakkını vermek için liyakat üzere olmak.

4- Kabiliyet: Allah'ın insana verdiği kabiliyete uygun bir kamet sahibi olmak. İyice kabiliyetini tespit edip ya da ettirerek hangi sahanın adamı ise orada iş yapmaya çalışmak.

5- Semahat: Kolaylık ve cömertlik sahibi olmak. Alırken, satarken karşıdaki insanı zora sokmamak, hep kolay olanı tercih ederek, bu konuda rahat davranmak...^[456]

İşte bunlar ideal bir tüccarda olmazsa olmaz vasıflardır. Biz bu vasıfların nasıl Hz. Aburrahman'ın hayatında olduğunu şimdi beraber göreceğiz. Buyurun öyleyse onun hayat defterinin sayfalarını çevirmeye başlayalım.

Doğumu, Soyu ve Ailesi

Doğum tarihi konusunda biraz ihtilaflar olsa da^[457] biz bazı tarihi ayrıntıları dikkate alarak Milâdî 581 yılında doğduğunu tespit edebiliriz.^[458] 581 yılında doğduğunu kabul ettiğimizde o, Allah Resûlü'nden 10 yaş, hidayetine vesile olan Hz. Ebû Bekir'den 8 yaş küçüktür.

Babası, Avf b. Abdi Avf'dır. Babasının soyu 6. baba olan Kilab'ta Allah Resûlü ile birleşir. Yani 6. babada da olsa Efendimiz'in (sas) amcasının oğlu sayılır. Ayrıca Allah Resûlü'nün annesi Âmine validemizle de soy birlikteliği vardır. Efendimiz'in 6. göbek dedesi Kilab'ın iki oğlu vardı. Biri Kusay'dır. Kusay, Efendimiz'in 5. göbekten babasıdır. Diğer oğlu ise Zühre'dir. Zühre ise hem Âmine validemizin hem de Abdurrahman b. Avf'ın dedeleridir. Görüldüğü gibi Abdurrahman b. Avf'ın, Allah Resûlü'ne (sas) hem baba tarafından hem de anne tarafından böyle bir yakınlığı vardı.^[459]

Abdurrahman b. Avf (ra) dedelerinden Zühre'ye nispeten Benî Zühre'den yani Zühre'nin oğullarından diye 'ez-Zührî' nispeti ile anılırdı. Benî Zühre'ye mensup olanlar bazen Zühre'nin oğlu Hâris'e de nispet edilerek Benî Hâris şeklinde de isimlendirillerdi. Benî Hâris veya Benî Zühre, Kureyş içerisinde kalabalık bir aile olmamasına rağmen zengin ve soylu bir aileydi.^[460] Özellikle bazı siyasî ve idarî meselelerde Abdurrahman b. Avf'ın babası olan Avf'ı biz diğer Kureyş mensuplarının yanında fazlaca

görmüyoruz. Bu aile öteden beri siyasi olaylara fazlaca bulaşmadan, ticarete yoğunlaşmışlardır. Yine babanın açık bir İslâm düşmanlığına da rastlamıyoruz. Buna rastlamadığımız gibi, Abdurrahman'ın babası ile İslâm öncesi ve sonrası münasebetlerine dair çok fazla bilgiye de açıkçası sahip değiliz.

Abdurrahman b. Avf'ın annesine gelince o İslâm tarihine adını yazdıran bir hanım olan Şifâ bint Avf'dır.^[461] Annesi babasının amcasının kızıdır. Dolayısı ile annenin de Allah Resûlü'ne ve Efendimiz'in annesi Âmine validemize soyca aynı yakınlığı vardır. Şifâ validemizin bu akrabalıktan da öte Âmine validemizin çok yakın arkadaşı olduğunu görüyoruz. Bu yüce hanım bu yakınlığın avantajını görmüş ve bizzat Allah Resûlü'nün (sas) doğumuna şahit olmuş ve Âmine validemizin doğumunda ebeliğini yapmıştır.^[462]

Bu kutlu doğuma şahit olan Şifâ validemiz yıllar yılı o günü unutmayacaktır. Nasıl unutsun ki, şahit olduğu doğum Hz. Muhammed'in (sas) doğumudur. Şifâ Hatun o günden sonra hep Allah Resûlü'nü (sas) takip etmiş, onun sıradan bir insan olmadığını çok iyi fark etmişti. Aradan yıllar geçip Efendimiz (sas) 40 yaşlarına gelip nübüvvet ile tanışıp, oğlu Abdurrahman da iman edince Şifâ Hatun da kocasını beklemeden iman edip, Allah Resûlü'nü tasdik etmiştir.^[463] Şifâ Hatun yıllarca Mekke'de kalmış ve en sonunda oğlu Abdurrahman ile beraber Medine'ye hicret etmiştir. Sahâbe nazarında Şifâ Hatun bu doğuma şahitlik ettiğinden dolayı daima farklı bir değer görmüştü. O da ara ara bu doğumu sahâbeye anlatır ve: “Ben, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş Efendimiz'e (sas) bu dünyada dokunan ilk insanım” diye haklı bir gururu dile getirirdi.^[464]

İşte Abdurrahman b. Avf'ın baba ve annesi hakkında elimizdeki mevcut bilgiler bunlardır. Bu iki insanın evliliklerinden Milâdî 581'de bir erkek çocuğu doğar. Baba Avf bu çocuğuna ya Abdu Avf ya da Abdu'l-Kâbe adını koyar.^[465] Avf'ın kulu ya da Kâbe'nin kulu... Bu çocuk yıllar yılı bu isim ile Mekke'de çağrılır.

Genç Tüccarın Büyük Bahtıyarlığı

O günlerde büyük bir tüccar olan Avf, oğlunu en güzel biçimde yetiştirmeye çalışıyor, onun kendinden sonra ticareti devam ettirebilmesi içinde elinden gelen her imkânı oğlu için seferber ediyordu. Abdurrahman'ın çok rahat bir çocukluk ve gençlik devresi geçirdiğine şahit oluyoruz. Daha gençliğinin

baharında iken baba Avf'tan ticareti neredeyse devraldığını görüyoruz. Bu genç tüccar Mekke'deki birçok tüccarın aksine babasından gördüğü şekliyle ağırlıklı olarak Yemen ile ticaret yapıyordu. Özellikle kış aylarında Yemen'e gidiyor, oradan kumaş vesaire getiriyor ve Mekke'nin pazarında satıyordu. Genç olmasına rağmen pazarda büyük bir saygınlığı vardı. Çünkü bu genç sıradan bir genç değildi, cahiliyenin zifiri karanlığında kire, pisliğe, o dönem su gibi tüketilen içkiye bulaşmıyor, kimselere haksızlık yapmıyor, sözünü tutuyor, emanete ihanet etmiyordu. [466]

Yıllar böyle gelip geçince Abdurrahman 28 yaşlarına gelmişti. O günler yine Yemen'e ticaret için gitmişti. Yemen'de ticaretin dışında bazı meseleler kendisine sorulmuş ve bir anda yıllardır yüreğindeki fırtınaları durduracak birinin geleceğinden haberdar olmuştu. Yemen'de misafir olduğu evin yaşlı sahibi aynen Mekke'nin Varaka'sına benzeyen Askalân b. Avâkin el-Himyerî idi. [467] Askalân b. Avâkin'de her gözü yollarda olan biri gibi gelecek son Nebi'yi beklemektedir. Bu âlim zatlar geçmiş kitapların bilgilerine dayanarak Faran dağlarından bir güneşin doğacağını çok iyi biliyorlardı. Elleriindeki kitaplar ile keşif yolu ile elde ettikleri bilgiler bu yılların, o beklenen peygamberin geliş gününe yakın olduğunu seziyor ve bununla alakalı haberleri insanlarla paylaşıyorlardı. Aslında yüzler hep bir yöne bakıyor, parmaklar hep birini gösteriyor, diller hep birini konuşuyordu. Konuşulan Tevrat'ın *Musaddık*'ı, İncil'in *Ahmed*'i idi. [468] Ama daha sema dile gelmemiş, daha beklenen vuslat gerçekleşmemiş ve daha nübüvvet tayini olmamıştı. Daha Kur'an bereketli sofrasını açmamış, daha âlem Muhammed demeye başlamamıştı. Abdurrahman b. Avf, Yemen'li bu zatın söylediklerinin etkisinde öyle bir kalmıştı ki, günlerce zihni o konuşulanlarla meşgul olmuş, hatta nübüvvet öncesi bu bilgilerden kısmen yakın dostu Ebû Bekir'i de haberdar etmişti. [469]

Tarihler Milâdî 610 gösterince beklenen olmuş *Muhammedü'l-Emin* âleme seçilmiş elçi olarak gönderilmişti. Ona ilk önce Hatice iman etmişti, sonra Ali, sonra Zeyd b. Hârise ve sonra Ebû Bekir iman etmişti. Hz. Ebû Bekir'in gelişi risalet davasına bambaşka bir hava getirmiş ve Hz. Ebû Bekir imana yiğitler taşımaya başlamıştı. Önce Zübeyr, sonra Talha, sonra Ebû Ubeyde ve sonra Abdurrahman b. Avf... [470] Yemen'de Abdurrahman'ın yüreğine ekilen o tohum bir sene sonra meyveye durmuş ve 29 yaşında olan Abdurrahman hayatının en büyük kararını vermişti. [471]

Müslüman olmaya karar verdiği gün Hz. Ebû Bekir, onu Efendimiz'in (sas) hanesinin kapısına getirmişti. O gün bereketli bir gündü, kim yoktu ki

Peygamber'in evinin önünde, Ebû Ubeyde b. Cerrah, Abdurrahman b. Avf, Osman b. Maz'ûn, Ubeyde b. Hâris ve Ebû Seleme b. Abdülesed... Bu 5 yiğit huzur-u risalete girmek için sabırsızlanıyorlardı. Kim önce girdi, kim önce halini Allah Resûlü'ne arz etti, hepsi beraber mi girdi, ayrı ayrı mı girdi bilmiyoruz ama bildiğimiz bir tek şey var ki o gün bu 5 insan da sahâbî olma şerefine nail oldu. Bu 5 insanda Hz. Muhammed'in (sas) risalet vazifesini kabul etti. ^[472]

Bazı kaynaklar bu 5 insandan Abdurrahman b. Avf'a öncelik verir ve onun Allah Resûlü'nün (sas) huzuruna ilk giren kişi olduğunu, bundan dolayı da onun 8. Müslüman olduğunu söylerler de ^[473] bunu kestirmek biraz zordur ama gerçek olan bir şey var ki, Abdurrahman b. Avf da diğer yiğitler gibi daha ilk günlerde o nurdan halkanın bir neferi olmuştur.

İmanla Başlayan Yeni Hayat

Abdurrahman b. Avf, huzur-u risalete girince Efendimiz (sas) ile görüşmüş, Yemen'deki o zatın sözlerini ona arz etmiş, Allah Resûlü (sas) bu sözleri duyunca tebessüm etmişti. O gün Abdurrahman şehadet getirerek iman etmiş ve iman yolunda bir avuç insandan biri olma şerefine nail olmuştur.

La ilahe illallah kelime-i tayyibesi, tüm ilahların reddini, sadece bir tek olan, Vahid-i Kahhar olan Allah'ı kabul etmeyi gerektiriyordu. Allah Resûlü (sas) nübüvvetin ilk yıllarında şirkin hâkim olduğu Mekke'de tevhidin bayrağını yükseltiyor, insanların sağlam bir akideye kavuşması için elinden geleni yapıyordu. Efendimiz (sas) asla şirke tahammül etmiyordu, şirki çağrıştıran tevhidi zedeleyen ne varsa anında ona müdahale ediyor ve onu düzeltiyordu. İşte düzelttiklerinden biri de Abdurrahman'ın ismi oldu. Onun isimi ya Abdu Avf'tı ya Abdu'l-Kâbe idi; yani ya Avf'ın kulu ya da Kâbe'nin kulu... Bu isim İslâm akidesine ters düşüyordu. Tevhid dini olan İslâm'da insanlar sadece Allah'ın kulu yani Abdullah olabilirlerdi. Bırakın insanın başka birinin kulu olmasını, Kâbe gibi kutsal bir sembolün kulu diye nitelendirilmesini bile tevhid kabul etmezdi. Çünkü bu dine göre en büyük şeref Abdullah olmak yani Allah'ın kulu olmaktı. Bunun için Allah Resûlü anında Abdu Avf ya da Abdu'l-Kâbe olan isme müdahale etti ve bu ismi değiştirdi. ^[474]

Artık Abdurrahman b. Avf için bambaşka bir hayat başlamıştı. O gün 29 yaşında idi, sanki yeni doğmuş gibi idi. 29 yıllık hayatında yeni bir sayfa, yeni bir dönem açılıyordu. Eski Abdurrahman gitmiş, yerine başka biri

gelmişti. Anne Şifâ, oğlunda büyük bir değişikliğin olduğunu fark etmişti ama bir şeylerde sormadan sadece gözlemekle yetinmişti. Aradan birkaç gün geçip, Efendimiz (sas) Erkam'ın evini medrese olarak belirleyip, elinin altındaki insanları orada eğitmeye başlayınca, Şifâ validemiz daha fazla dayanamayıp, oğlunun karşısına geçip onunla konuşmaya başladı. Demişti ki: “Oğlum sen de bayağı bir değişiklik var, bana anlatsana ne oldu sana.” Oğul, annesinin ellerini tutarak anlatmaya başladı, oğlu anlattıkça Şifâ validemiz heyecanlandı, en sonunda o da iman ederek o kutlu kervana katıldı. ^[475]

İmtihanlar ve Hicretler

Tabi bir müddet sonra Mekke, Avf'ın oğlunun iman ettiğini duydu. O gün için Müslümanlar nelere maruz kaldıysa Abdurrahman da aynı şeylere maruz kaldı. Önce sözlü uyarılar, sonra tehditler, en sonunda da işkenceler, baskılar, hapsedilmeler... Dünün Mekke'sinin en önemli tüccarı şimdi ayaklar altında inancının bedelini ödemeye başlamıştı. Abdurrahman b. Avf en fazla işkenceyi Mekke'nin azılı müşriklerinden olan kayın babası Utbe b. Rebîa'dan görüyordu. Abdurrahman b. Avf o günler Utbe'nin kızı Ümmü Gülsüm ^[476] validemiz ile evliydi, o da iman etmişti; ikisi de Utbe'nin işkencelerine maruz kalmışlardı. Onlara düşen sabretmekti ve onlar da sabır ediyorlardı. Ama takatler zorlanıyor ve baskılara dayanamayacak haller ortaya çıkıyordu. Bu sefer farklı bir imtihan devreye giriyordu; o da hicretti. Artık sıkıntılar fazlalaşınca Allah Resûlü (sas) bir avuç Müslüman'a Necaşi'nin diyarı Habeşistan'a hicret etmeleri için izin verdi. Nübüvvetin 5. yılında 12 erkek, 4 hanım, Hz. Osman rehberliğinde Habeşistan'a gitmek için yola koyuldular. ^[477] Bu küçük kafilde Abdurrahman b. Avf, kayınbiraderi Ebû Huzeyfe ve Ebû Huzeyfe'nin hanımı Süheyl b. Amr'ın kızı Sehle de vardı. Abdurrahman hanımı Ümmü Gülsüm'ü götürmemişti; hanımına demişti ki: “Ben ile kardeşin Ebû Huzeyfe gidersek babanın öfkesi biraz diner, sana artık karışmaz!” ^[478] Gerçekten de böyle olmuş, onların hicretinden sonra baba kızına pek fazla karışmamıştı.

Bu küçük kafile selametle Habeşistan'a varmış ve orada güven içerisinde kalmaya başlamışlardı. Ama aradan daha üç ay geçmeden duydukları bir haber üzerine geri dönmüşlerdi. Gelen haber Mekke'nin tamamının iman ettiğini söylüyorlardı. Onlar Mekke'ye döndükleri zaman olayın aslının olmadığını öğrendiler ama iş işten geçmişti, yeniden işkenceler ve saldırılar başlamıştı. Aradan bir sene geçince yani nübüvvetin 6. yılında Allah Resûlü

(sas) yine Habeşistan’a hicret için Müslümanlara izin verdi. Bu seferki kabile epey kalabalıktı. 83 erkek ve 18 hanım toplam 101 Müslüman Habeşistan’a gideceklerdi. ^[479] Abdurrahman b. Avf, II. Habeşistan hicretine de katılacak ve bu 101 Müslümandan biri olarak yine Necaşi’nin diyarının yolunu tutacaktı. ^[480]

II. Habeşistan hicretinde kafilenin başkanı Hz. Ali’nin abisi, ileride Tayyar lakabını alacak olan Cafer b. Ebî Talib’di. Abdurrahman b. Avf da o kabile de bulunan diğer tüm Müslümanlar gibi iman yolunda her şeyini geride bırakarak bilmediği bir memlekete gitmiş, o zorlu yoldan sonra Necaşi’nin huzurunda bulunmuş, o da o huzurda Mekke’nin temsilcisi olan Amr b. Âs’ın sözlerini işitmiş, o da Cafer’in Kur’an’dan aldığı ilham ile nasıl o meclisi ikna ettiğine şahit olmuştu. Necaşi, Müslümanlara gayet güzel sahip çıkmış ve onlara bir mekân tahsis etmişti. O günden sonra tüm Müslümanlar ve tabi ki Abdurrahman b. Avf, Habeşistan’ı kendilerine yurt edinmişlerdi. ^[481]

Değişen Hayatlar, Değişmeyen İmtihanlar

Abdurrahman b. Avf’ın Habeşistan’da ne kadar kaldığına dair kesin bir bilgiye ne yazık ki ulaşamıyoruz, ama bir müddet kaldıktan sonra Mekke’ye döndüğünü biliyoruz. O, hicretin arkasından Mekke’de iken, cahiliye döneminde aralarında bir dostluk bulunan Ümeyye b. Halef ile bir hatırasını sizlere burada nakletmek istiyorum. O günlerin birinde Ümeyye ile Abdurrahman yolda karşılaşırlar. Ümeyye b. Halef, Abdurrahman b. Avf’a: “Ey Abdu Avf nasılsın?” diye sorar. Abdurrahman b. Avf bu sözü hiç duymaz, Ümeyye yine tekrarlar, Abdurrahman yine oralı olmaz, bu sefer Ümeyye biraz da sinirlenerek; “Ey Abdu Avf! Neden duymuyorsun beni?” der. Abdurrahman b. Avf der ki: “Benim adım Abdu Avf değil, benim adım Abdurrahman’dır. Eğer adım ile hitap edersen sana cevap veririm, yoksa sana cevap vermiyorum.” Ümeyye öyle bir sinirlenir ki, orada Efendimize de kızar ve der ki: “Ah! Muhammed yılların dostumu elimden aldın. Şimdi de insanların babalarının ve atalarının verdikleri isimleri değiştiriyorsun.” Ümeyye anlayamıyordu bir türlü ve Abdurrahman’a dedi ki: “Ben ölürüm de sana Rahmân’ın kulu demem, çünkü biz Mekkeliler Rahmân nedir bilmeyiz ya arkadaşlığımızı burada bitireceğiz ya da ben bundan sonra sana Abdullah diyeceğim.” Abdurrahman biraz düşündü, arkadaşlığı bitirince Ümeyye bu yeni mesajlara belki daha fazla düşman olacaktı, belki arkadaşlığın sürmesi onun da gönül sandıklarının açılmasına sebep olacaktı. Hem de isminde şirke

ait bir ifade yoktu, bundan dolayı dedi ki: “Peki, sen bana Abdullah diyebilirsin.”^[482]

Mekke’deki 13 yıllık süreç böyle devam ederken, Yesrib kapıları imana açılmış, Abdurrahman b. Avf da 42 yaşlarında neyi var, neyi yok hepsini imanı adına terk etmiş, malını, mülkünü arkadaşı olan Ümeyye b. Halef’e bırakmış ve hicret yoluna düşmüştü.

Medine Hayatı ve Kardeşlik Destanı

O günden sonra Abdurrahman b. Avf artık iman beldesi Medine’dedir. O da her iman sahibi gibi Efendimiz’in (sas) arkasında olması gereken yerdedir. O da Medine’nin sembolü olan Mescid-i Nebi’nin yapımında görev almıştır. Mescid bitince, ensâr ve muhacir kardeşliğinde,^[483] onun nasibi Sa’d b. Rebî olmuştu.^[484] O kardeşliğin nasıl dillere destan olduğunu biliyorsunuz değil mi? Sa’d b. Rebî, Medine’nin sayılı zenginlerinden biri idi. Allah Resûlü, Mekke’nin zengini iken her şeyini geride bırakıp gelen Abdurrahman b. Avf’ı, Sa’d b. Rebî’ye kardeş kılmıştı. Sa’d, hemen kardeşini alıp evine götürmüştü. O ilk gece Sa’d, kardeşi Abdurrahman’ın karşısına oturdu: “Ey Kardeşim! Sizler iman adına her şeylerinizi terk edip buralara geldiniz. Allah Resûlü de sizi bizlere kardeş kıldı. Kardeşlik laf ile olmaz, kardeşlik sadece söz ile olmaz. İşte bu malım...” ve başladı malını saymaya... “Bunların yarısı benim yarısı senin, işte bu evim yarısı benim yarısı senin, işte bunlar da iki hanımım, sen hangisini istersen onu boşayacağım, iddetini bekler onun ile sen evlenirsin. Yani paylaşabileceğim her şeyi senin ile paylaşıyorum.”^[485] Bu çağın insanın anlamakta zorlanacağı bir yiğitlik, bir kardeşlik ortaya koyuyordu, Sa’d b. Rebî...

Sa’d kendine düşeni yapmıştı, söylediğinde de çok samimiydi, o yazdığı kardeşlik destanın bir tarafı olarak üzerine düşeni yapmaya çoktan razı idi. Şimdi söz sırası Abdurrahman b. Avf da idi. Ne dedi Abdurrahman b. Avf? Elbette kendisine yakışanı dedi. Dedi ki: “Ey Kardeşim! Allah malını, mülkünü, eşlerini, işlerini sana mübarek kılsın! Sen bana yardımcı olmak istiyor musun?” “Evet!” dedi Sa’d. “O halde bana çarşının yolunu göster, bir de bana bir ip ver.” Sa’d ne kadar ısrar etti ise kardeşini ikna edemedi. Ertesi sabah erkenden iki kardeş Benî Kaynuka çarşısının yolunu tuttular. Sa’d, Abdurrahman b. Avf’a çarşığı gezdirdi. Abdurrahman: “Tamam, Allah senden razı olsun, sen gidebilirsin” dedi. Sa’d döndü, Abdurrahman çarşıda kaldı ve başladı hamallık etmeye...

Mekke'nin soylu tüccarı şimdi Medine'de sırtında sepetler taşıyor, hurma çuvaları taşıyor, onun bunun yükünü kaldırıp indiriyordu. O gün akşama kadar çalışmış ve birkaç dirhem kazanmıştı. Ertesi gün sabahın erken saatinde yine pazarda, yine sırtında ipi ile iş kovalamıştı. Bu hal, birkaç gün böyle devam etmişti. Elinde küçük bir sermaye birikmişti. Şimdi o sermaye ile Medine'nin dışından gelen köylülerden yağ, peynir, süt alıp satmaya başlamıştı. Ticareti gün geçtikçe büyüyordu, daha bir hafta olmamıştı ki, kendine bir ev kiralamıştı. Kardeşi Sa'd'a kiraladığı evi söyleyince Sa'd üzülmüş: “Ben sana yoksa kardeşlik yapamadım mı? Sen hemen benden ayrılıyorsun” demişti. Ama Abdurrahman b. Avf'ın derdi başkaydı. O tüketen değil üreten olmak istiyordu, o yük olan değil, yük alan olmak istiyordu. O ticarî kabiliyetini kullanıp, sermaye edinmek, onu da Allah yolunda harcamak istiyordu. Kardeşi Sa'd'a sarıldı ve dedi ki: “Sen üzerine düşeni ziyadesi ile yerine getirdin. Hem sana bir müjde vereceğim, sen bu müjde ile sevineceksin. Ben yarın evleniyorum!” Sa'd bu haberi duyunca çok sevindi ve Abdurrahman'ın ne yapmak istediğini anladı.^[486]

Evliğı ve Aldığı Dua

Abdurrahman b. Avf (ra), ertesı gün ensârdan bir hanım ile evlendi.^[487] Bu haberi Allah Resûlü'ne (sas) vermek için sevinçle mescide gitti. Efendimiz (sas) Abdurrahman'ın elindeki yüzüğü ve evlenenlerin kullandığı Zağferen isimli kokuyu hissedince, sordu: “**Ey Abdurrahman yoksa evlendin mi sen?**” “Evet, Ya Resûlullah” dedi. Kiminle diye sordu: “Ensârdan bir hanım ile” dedi. “**Ne kadar mehir verdin?**” dedi. “Beş dirhem” dedi. Allah Resûlü duyduğu her cevaba öyle bir seviniyordu ki, gülüyor, o mübarek dişleri görünürcesine tebessüm ediyordu. Neden Allah Resûlü seviniyordu? Çünkü helalinden kazanılan mal ve onu kazanan tüccar Efendimiz'i (sas) sevindirirdi. En sonunda Allah Resûlü (sas) dedi ki: “**Ey Abdurrahman! Bir koyun ile olsa da bir düğün yemeğı -yani velime- tertiple kardeşlerini düğününe çağır, nikâhını onlara duyur.**” Abdurrahman b. Avf: “Tamam” dedi.^[488] O tam Allah Resûlü'nün (sas) yanından ayrılacakken Efendimiz ona bir dua etti, dedi ki: “Allah'ım! Abdurrahman'ın işlerini bereketlendir, ona hayırlı kazançlar nasip et!”^[489]

Abdurrahman b. Avf bu duayı duyunca öyle bir sevindi ki, o gün için elde ettiği en büyük müjde, hayatının en büyük kazancı bu dua oldu. O diyecekti ki: “Bu duayı Allah Resûlü bana yapınca işlerim öyle bereketlendi ki, hangi işe

el atsam, o iş aldı başını yürüdü. Hangi taşı kaldırısam sanki altından gümüşler, altınlar çıktı. Elime aldığım teneke dahi olsa, o bile bereketlendi ve o bile altın gümüşe döndü.”^[490] Duayı yapan Resûlullah (sas) olunca, elbette sonuç böyle olacaktı.

İşte Abdurrahman b. Avf’ın Medine hayatı böyle başladı. O Medine’de evlenip, düğün yapan ilk muhacir oldu.^[491] Ama hepsinden önemlisi işin daha bidayetinde Efendimiz’i (sas) memnun ve hoşnut eyledi. O daha nice tablolarla Allah Resûlü’nü (sas) yine memnun edecekti. Hicretin 2. yılı iman ile inkârın ilk büyük karşılaşması olan Bedir’e katıldı. O savaş sırasında nice hatıraların sahibi oldu.^[492]

Bedir’den sonra iman topluluğu Medine’de daha da sağlamlaşmıştı. Artık Medine en büyük medeniyetin yatağı oluyor ve oradan cihana medeni insanların yayılacağı bir havuza dönüşüyordu. Abdurrahman b. Avf, Bedir sonrasında ticaretine devam ediyordu. Tek sermayesi elinde hamallık yapmak için tuttuğu ip olarak geldiği pazarda şimdi yeniden tüccar olmuş, yine ithalat ve ihracat işlerine başlamıştı. O genelde Bezzârlık yapardı.^[493] Yani bez, kumaş ticareti ile meşgul olurdu. Mekke’de olduğu gibi Yemen ve Suriye ağırlıklı çalışır, Medine’de ticari pazarı elinde tutan Yahudilerle iki sene gibi kısa bir zamanda yarışacak bir duruma geliyordu.

Abdurrahman b. Avf (ra), bir taraftan ticaretini devam ettirirken, diğer taraftan hep gözü kulağı yoluna baş koyduğu âlemlerin sultanından gelecek haberlerdeydi. Onun emrini beklemekte, o neyi işaret ederse onu yapmakta, nereye giderse onunla beraber gitmektedir. Bedir’in üzerinden daha bir yıl geçmişti ki, Mekke o günün öcünü almak için 3000 kişilik bir ordu ile Medine üzerine geldiklerinin haberi Efendimiz’e (sas) ulaştı. Allah Resûlü (sas) sahâbesi ile istişare etti, kendi reyî Medine’de şehrin içerisinde onları karşılamak idiyse de gençlerin dışarı çıkma isteklerinden dolayı onların görüşünü kabul ederek Medine’nin 5-6 km. uzağındaki Uhud dağına doğru yola çıkıldı. Abdurrahman b. Avf da Uhud gazvesinde^[494] ve sonrasındaki tüm gazve ve seferlerde yer aldı.^[495]

Ticaret Meydanlarından Cihad Meydanlarına

Hudeybiye barış antlaşmasının hemen öncesinde (hicretin 6. yılı, Şaban ayı)^[496] Efendimiz (sas) birkaç yere davet mektupları göndermiş, elçileri ile onlara mesajlar ulaştırmıştı. O günler, Tebûk yakınlarında olan ve çok stratejik bir konumda olan Dûmetü’l-Cendel’e ve burada yaşayan Kelb

kabilelerine bir davet serriyesi göndermek istiyordu. Allah Resûlü (sas) o gün Mescid’de bu isteğini sahâbeye açtı ve 700 kişilik bir ordu tertipletti. Ordu hazır olunca sıra ordunun komutanını seçmeye geldi. Efendimiz (sas) hepsi de birbirinden güzel olan o nurdan cemaatinden birini bu orduya komutan olarak atamak için yiğitlerini süzdü ve bakışlarını Medine pazarının gözde tüccarı üzerinde yoğunlaştırdı: **“Ey Abdurrahman! Bu görev senin, ordunun komutanı sensin.”** dedi. Abdurrahman öyle bir sevindi ki, mazeret yok, bahane yok, edemem, yapamam, işim var yok... Ağzından çıkan tek bir cümle; “Ya Resûlullah! Yolculuk elbisem üzerimde hazırdır, sen yeter ki yürü de. Vallahi biz Allah deyip yürüyeceğiz ve arkamıza dahi bakmayacağız.”^[497] Ordu hazırlandı ve Medine’nin ordugâhı olan Cüruf denen mekânda toplanmaya başladı. Efendimiz (sas) ordu içerisinde biraz dolaştı ve ordu komutanı Abdurrahman b. Avf’ın gelmesini bekledi. Abdurrahman b. Avf biraz geç kalmıştı. Biraz sonra geldi, belli ki acele ile çıkmıştı, evinden ve başındaki sarığı dahi doğru dürüst bağlayamamıştı. Efendimiz (sas), Abdurrahman b. Avf’ı o halde görünce: **“Ey Abdurrahman! Neden geç kaldın?”** dedi. Abdurrahman b. Avf dedi ki: “Ya Resûlullah! İstedim ki, Medine’den çıkarken en son konuşmam sizinle olsun, işlerimi hallettim ve öylece huzurunuzda geldim.” Efendimiz (sas) tebessüm etti ve sonra Abdurrahman’ı yanına oturttu, başındaki siyah sarığı çıkarttı. Kendi elleri ile Abdurrahman b. Avf’ın başına sarığı sardı. Efendimiz (sas) öyle güzel ve itina ile o sarığı sarıyordu ki, önce dört parmak kadar sarığın ucunu dışarıda bırakmış, sonra özenle sarmıştı. **“Ey Abdurrahman! Bundan sonra sarığını böyle sar, tamam mı”** demişti.^[498]

O (sas), zarafete, nezahete ve estetiğe önem verirdi. **“Allah güzeldir, güzelliği sever”**^[499] **ve temizdir temizliği sever...”**^[500] der, hayatın her alanında zarafetin hâkim olmasını isterdi. Çünkü Müslüman demek, her hali ve her işi ile örnek insan demektir. Yeryüzünü imar etmeye aday insanların, öncelikle kendi şahsiyetlerinde, kendi işlerinde ve kendi hayatlarında bunu izhar etmeleri gerekirdi. İşte Efendimiz (sas) elinin altındaki yiğitlere her an bunu öğretmeye çalışıyordu. Allah Resûlü (sas) bunun içindir ki, cihada gönderdiği Abdurrahman b. Avf’ın sarığına dahi müdahale ediyor ve oradaki düzensizliği hemen düzeltiyordu. Mübarek elleri ile sarığı sardıktan sonra döndü, Bilâl-i Habeşî’ye dedi ki: **“Bilâl koş, Mescid’den Abdurrahman’a vereceğimiz sancağı getir.”** Bilâl gitti ve nice yiğitlerin düşürmeme adına candan vazgeçtikleri Muhammedî sancağı aldı getirdi. Efendimiz (sas) sancağı Abdurrahman b. Avf’a teslim etti ve orduya hareket emri verdi. Ordu

belirlenen hedefe doğru yürürken Efendimiz (sas) de Abdurrahman b. Avf ile beraber ordunun arkasında yürüyor ve ona bazı talimatlarda bulunuyordu. Diyordu ki: **“Gidin, insanları bu hak dine davet edin, eğer kabul ederlerse onların haklarını gözetin, eğer sizinle antlaşma yapmak isterlerse siz de onlarla antlaşma yapın. Eğer İslâm ile insan arasına engel koyarlarsa siz de o engelleri kaldırma adına onlarla savaşın. Ama asla sınırları aşmayın. Çocukları öldürmeyin, ölümlere müslle yapmayın, kimselere işkence etmeyin. Bu size Allah’ın ahdi, Resûlü’nün tavsiyesidir. Ey Abdurrahman! Eğer Kelb kabilesi Müslüman olursa, kabilenin liderinin kızı ile evlen. Ta ki o evlilik aramızdaki mesafeleri kaldırsın ve aramızda daha yakın bir bağ kursun.”**^[501]

Abdurrahman b. Avf bu tavsiyeleri iyice zihnine kazıyarak yola koyuldu. Kelb kabilesine varınca onları dine davet etti, ama kabile biraz direndi. En son Abdurrahman b. Avf, kabilenin lideri Asbağ b. Sa’lebe ile görüştü. Bu zata geliş amacı anlatıldı ve İslâm’a davet edildi. Asbağ, kabilesinin tüm inadına rağmen İslâm’ı kabul etti. O kabul edince kabilede İslâm’a teslim oldu. Abdurrahman b. Avf, Allah Resûlü’nün (sas) tavsiyesi gereği bu kabilenin liderinin kızına talip oldu ve Asbağ’ın kızı Tûmâdır ile evlendi. ^[502] Tûmâdır bint Asbağ, Müslümanların Kelb kabilesinden aldıkları ilk gelin olmuştu. Aslında Kelb kabilesi ile Kureyş arasında Cahiliye’ye uzanan bir düşmanlık vardı. Bu düşmanlıktan dolayı da Kureyş asla bu kabileden kız almıyordu. Efendimiz’in (sas) Abdurrahman’a böyle bir tavsiyede bulunması, varolan düşmanlığında sona erdirilmesi anlamına geliyordu. Bu gelin ile birlikte o bölge ile çok sıcak bir ilişki kurulmuş ve birçok kabile bu evlilik ile İslâm’ı tanıma imkânı bulmuş ve Müslüman olmuştu. Abdurrahman b. Avf’ın Tûmâdır ile yaptığı evlilikten Abdullah isimli bir erkek ^[503] çocuğu olmuştu. ^[504] Abdullah daha sonraları Ebû Seleme (v. 94/712-13) künyesi ile meşhur olacak ve fıkıhta zirve olacak bir bilginin kaynağı olacaktı. ^[505] Abdurrahman b. Avf, bu serriyyede verilen görevi hakkı ile yerine getirmiş ve savaşız koca bir coğrafyayı İslâm ile tanıştırmıştı. ^[506]

İnfak Alanındaki Büyük Adımları

Abdurrahman b. Avf’ı (ra), biz Tebûk Gazvesi hazırlıklarında görüyoruz. Efendimiz (sas) o gazveye çıkmak için sahâbeyi infaka teşvik ediyor, elde avuçta bir şeyler olanlar da ne varsa getirip Efendimiz’in (sas) önüne koyuyorlardı. Efendimiz (sas) insanları infaka teşvik ettiği o ilk gün, onun

elinde 4000 dinar vardı. Tam yarısını, 2000 dinarı getirip Efendimiz’e (sas) vermişti. Bu miktarı Allah Resûlü’ne (sas) verdiği zaman, diyordu ki: “Ya Resûlullah! Yarısını senin yoluna, yarısını da ehline bıraktım, istersen o yarısını bile getirebilirim!” Efendimiz (sas): **“Hayır”** diyordu ve yapılan bu infaktan memnun oluyor: **“Allah verdiğini de mübarek kılsın, ailen için elinde tuttuğunu da mübarek kılsın”** diyordu.^[507]

Ama infak öyle tatlı bir şey ki, insan bir vermenin tadına erince artık vermeye doymamaya başlıyordu. Abdurrahman b. Avf da böyle olacaktı. O ilk gün malının yarısını vermişti, arandan birkaç gün geçti, tam 500 at verdi. Bir müddet geçti, 1500 deve verdi. Birkaç gün geçti ticaretinden gelen 40.000 dinar ve bir bu kadar gümüş daha verdi.^[508] Vermeye doymuyordu; coşmuş, imanının heyecanı ile verdikçe veriyordu. Bu kadar büyük bir miktarın verilmesi hem müminleri, hem münafıkları hayrete düşürmüştü. Münafıklar dedikodu etmeye başlamışlardı, “İbn Avf gösteriş olsun diye verdi” diyorlardı. Abdurrahman b. Avf bunların sözlerini hiç duymuyordu bile. Çünkü o kendinden çok emindi, kimin adına ve niçin verdiğini çok iyi biliyor, bunun için de onların dedikodularına hiç aldırmıyordu.^[509]

Müminler de Abdurrahman b. Avf’ın verdiği miktara hayret ediyor, hatta bazıları kendini sıkıntıya soktuğu için onu eleştiriyorlardı. Mesela; Hz. Ömer, “Ey İbn Avf! Kendini sıkıntıya soktun ve ehline bir şey bırakmadın” demişti. Hatta dayanamamış Efendimiz’e (sas), Abdurrahman b. Avf’ı şikâyet etmişti. Allah Resûlü, Hz. Ömer’in şikâyeti üzerine Abdurrahman b. Avf’ı çağırmış ve: “Ey Abdurrahman! Ailene bir şeyler bırakmadın mı?” diye sormuştu. Abdurrahman b. Avf demişti ki; “Ya Resûlullah! Sana verdiğimden daha hayırlısını ve daha güzelini de aileme bıraktım.” Efendimiz (sas) sordu: **“Ne bıraktın?”** Dedi ki: *“Allah ve Resûlü’nün vaad ettiği rızık, hayrı ve tabi ki ecri...”*^[510]

Efendimiz (sas) tebessüm etti ve ona hayır dualarında bulundu. Allah Resûlü (sas) eğer Abdurrahman b. Avf’ın imanına güvenmeseydi kesinlikle o düzeyde infakını kabul etmezdi. Çünkü Efendimiz (sas) bu konuda çok titizdi. O (sas), asla kişinin ameli altında ezilmesine meydan vermez, imanı oranında karşısındakine sorumluluk yüklerdi. Bunun için eğer Efendimiz (sas) Abdurrahman b. Avf’tan bu infakı kabul etmişse, bu onun imanının değerine de işaret etmekteydi.

İmamların İmamına İmam Olmak

Verilen infaklarla oluşturulan 30.000 kişilik ordu, Tebûk’a doğru yola çıktı. Zor zamanda ve zor bir mevsimde Medine’den yaklaşık 780 km. uzaklıktaki Tebûk’a 19 gün sürecek zorlu bir sefer oldu.^[511] Tabi Bizans, İslâm ordusunun karşısına çıkamadı ve zorluk ordusu gideceği yere selametle gitti ve döneceği yere de selametle döndü. Bu sefer sırasında Abdurrahman b. Avf öyle bir şerefe nail oldu ki, o güne kadar sahâbe içerisinde hiç kimse böyle bir şerefe kavuşmamıştı. O günden sonra da bu şeref sahâbe içerisinde sadece Hz. Ebû Bekir’e nasip olacaktı. Bu şeref ne idi: Allah Resûlü’ne (sas) namazda imam olmak, imamü’l-mürselin olan âlemlerin sultanına namazda imamlık yapmak.

Bu büyük bir şerefti ve bu şerefe sadece Hz. Ebû Bekir ile Abdurrahman b. Avf nail olacaktı. Hz. Ebû Bekir’in imametini hatırlanacağı üzere Hz. Peygamber’in (sas) hayatının son demlerinde gerçekleşmişti. Efendimiz (sas), rahatsızlanıp da mescide çıkamayınca: **“Söyleyin Ebû Bekir’e cemaate namaz kıldırın”** demişti. Hz. Ebû Bekir’de gözyaşları içerisinde mihraba geçmiş ve Efendimiz (sas) hayatta iken 17 vakit namaz kıldırılmıştı. Bu 17 vakit namazlardan bir öğle namazında Efendimiz (sas) biraz iyileşmiş, mescide gelmişti. Cemaat yine Ebû Bekir’in arkasında saf bağlamış, el-Vahid olan Allah’a yönelmiş, tevhidin etrafında vahdet etmişlerdi. Resûlullah (sas) odasından çıkmış, ümmetini o halde görünce mübarek dişleri görünürcesine gülmüştü. Ümmetin o hali, hasta yatağında Seyyid-i Ruhu En’âm’ı hoşnut etmişti. Mihraba doğru yürümüş, Hz. Ebû Bekir, onun gelişini görünce mihrabı asıl sahibine bırakmak için harekete geçmişti. Ama o (sas), buna müsaade etmemişti. Böylece, Hz. Peygamber (sas), Hz. Ebû Bekir’in arkasında namaz kılmıştı. Bu namaz, Hz. Ebû Bekir’e büyük bir şeref kazandırmış, tarihe Allah Resûlü’ne (sas) namaz kıldırın ikinci sahâbî olarak geçmişti.^[512]

Bu büyük şerefe ilk kez nail olan ise Abdurrahman b. Avf’tı. O, bu şerefe Tebûk seferi sırasında nail olmuştu. Birçok hadis ve tarih kitabının aktardığı bu rivayeti Muğire b. Şu’be bize anlatır. Bazı rivayetlerde ikindi namazı diye geçse de çoğunluğun rivayetine göre sabah namazıdır. Muğire b. Şu’be diyor ki: “Ben, Allah Resûlü ile birlikte ihtiyacımızı görüp, abdest almak için ordudan epey uzağa gitmiştik. Bizim dönüşümüz biraz gecikince, askerler Abdurrahman b. Avf’ı imamete geçirip namaza başlamışlardı. Biz döndüğümüzde, Abdurrahman b. Avf birinci rekâtı kıldırmış, ikinci rekâta başlamıştı. Askerlere yaklaştığımız zaman ben hemen gidip Abdurrahman b. Avf’ı uyarmak istedim. Mihrabın asıl sahibi geldi diye onu ikaz etmek için

harekete geçtim. Ama Efendimiz (sas) bana engel oldu ve hemen imama tabi olarak namaza durdu. Efendimiz (sas), namaza durunca ben de durdum ve sabah namazının bir rekâtını Abdurrahman b. Avf'ın arkasında kıldık. Cemaat namazını bitirince biz de eksik kalan rekâtımızı tamamladık.”^[513]

Allah Resûlü (sas) o güne kadar hiç kimsenin arkasında namaz kılmamıştı. O (sas), hep imamdı, hep mihrabın asli sahibi idi. Ama o gün istisnai bir gündü ve Abdurrahman b. Avf istisnai bir şahsiyet olarak bu şerefe ermişti. Efendimiz (sas) namaz sonrası Abdurrahman b. Avf'ın şerefine şeref katacak ve diyecekti ki: **“Hiçbir Peygamber yoktur ki, ümmetinden salih bir insanın arkasında namaz kılmamış olsun!”**^[514]

Abdurrahman b. Avf bu müjdeyi elde ettiği Tebûk Gazvesi'nden sonra Medine'ye dönmüş, o da Allah Resûlü (sas) ile birlikte Veda Haccı'na iştirak etmiş, o da Arafat'ta, Müzdelife'de, Mina'da o sesine ve nefesine kurban olduğumuz Muhammed'den (sas) veda hutbesini can kulağı ile dinlemiş ve o günden sonra da hüznü veda olan Allah Resûlü'nün vefatına şahit olmuş ve her sahâbî gibi o da bu hüznünde acıların en büyüğünü yüreğinde hissetmişti.^[515]

Ama onu teskin edip rahatlatan bir tek husus vardı ki, o da Efendimiz (sas) ile 23 yıl bir arada bulunma şerefine nail olmuş ve bu 23 yıllık zaman zarfında Allah Resûlü (sas) ondan razı ve memnun olarak bu dünyadan ayrılmıştı.

Doğruluğuna Vurulan Nübüvvet Mührü

Allah Resûlü (sas) vefat eder etmez, Abdurrahman b. Avf hiç kimseye bir şeyler söylemeden ve kimselerden bir şeyler beklemeden Efendimiz'in (sas) kerime zevceleri ve müminlerin anneleri olan hanımlarının tüm nafakalarını kendi üzerine almıştı. İlk günden başlayarak vefat edeceği hicrî 32. yıla kadar tam 21 yıl müminlerin annelerine elinden geldiğince bakmış, onların tüm ihtiyaçlarını görmeyi üzerine bir vazife olarak almıştı.^[516]

Hâkim *el-Müstedrek*'inde Ümmü Seleme validemizden bir rivayet aktarır. Annemiz der ki: “Allah Resûlü her gün ikindi namazından sonra o gün geceleyeceği hanımın odasında biz eşlerini toplar, bizlerle sohbet ederdi. Böyle bir günde eşlerinden bazıları Efendimiz'e (sas) vefatı sonrasında ki hallerini sordular.”^[517] Allah Resûlü (sas) bu soruya şöyle yanıt vermişti: **“Benden sonra sizlere, özü sözü doğru, ihsan ve takva sahibi bir insan sahip çıkacak ve sizin ihtiyaçlarınızı giderecektir.”**^[518]

Allah Resûlü (sas), adeta Abdurrahman b. Avf'ı işaret edercesine bu vazifeyi üstlenecek adresi hanımlarına gösteriyordu. Rahman'ın kulu olan Abdurrahman, ismine layık bir biçimde Müminlerin annelerine şefkatle yaklaşıyor ve onların ihtiyaçlarını fazlası ile yerine getiriyor ve bu şerefi de hiç kimseye kaptırmıyordu.

İnfakları ile Elde Ettiği Müjdeler

Enes b. Mâlik rivayet ediyor: “Hz. Ebû Bekir'in (ra) hilafet günlerinin sonlarına yakındı. O günler özü ve sözü doğru bir tüccar olan^[519] Abdurrahman b. Avf'ın büyük bir ticari kervanı Medine'ye girmişti. 700 develik koca kervan Medine sokaklarına girince halk büyük bir coşku ile kervanı karşılamak için yollara dökülmüştü. Kalabalığı fark eden Hz. Aişe yanındakilere bu kalabalığın sebebini sormuştu. Demişlerdi ki: “Abdurrahman b. Avf'ın kervanın coşkusudur bu...” Hz. Aişe sevinmiş, bu büyük insanın, alının teri ile kazandığı bu büyük servetin sahibi olan Abdurrahman b. Avf için demişti ki: “Allah ona dünyada verdiklerini de mübarek kılsın, ahirette vereceklerini de mübarek kılsın. Vallahi ben Allah Resûlü'nden işittim ki, o şöyle buyurmuştu: **“Abdurrahman b. Avf cennete (sevincinden dolayı) emekleyerek girecektir.”**^[520]

Bu müjdeyi müminlerin annesinden duyan biri hemen Abdurrahman b. Avf'a ulaştırdı. Abdurrahman b. Avf bu habere öyle bir sevindi ki, hiç durmadan ve daha kervandaki develeri yerine vardırımadan koşa koşa Hz. Aişe'nin yanına geldi: “Doğru mu? Ey anneciğim! Bu duyduğum haber doğru mu?” diye sordu. Hz. Aişe: “Evet! Bizzat ben kendim Allah Resûlü'nden bunu işittim.” dedi. Abdurrahman b. Avf dedi ki: “*Ey anneciğim! Bu büyük müjdenin hatırına kervanın tamamını Allah yolunda infak ediyorum.*”^[521]

Yine bir gün birçok hediyeler, paralar kumaşlar göndermişti, Peygamber'in evine. Gelen hediyelerin sahibini sormuştu müminlerin annesi Hz. Aişe. Kendisine bu hediyelerin sahibinin Abdurrahman b. Avf olduğu söylenince ellerini semaya kaldırmış ve şöyle dua etmişti: “Allah'ım! Sen ona cennette bulunan selsebil suyunu içmeyi nasip et!”^[522]

Abdurrahman b. Avf (ra) bu kadar müjdenin muhatabı olmasına rağmen yine yüreğinde derin bir korku vardı. Zaten olması gerekende buydu değil mi? Korku ve ümit arasında gidip gelmek... Nasıl olduğuna dair bir rivayet aktaralım: Bir gün Ümmü Seleme validemize geldi ve gözyaşları içerisinde: “Ey Anneciğim! Vallahi çok korkuyorum. Bu kadar refahın içerisinde

olmaktan, neye elimi atarsam elimde bereketlenmesinden korkuyorum. Acaba Allah bana vereceği mükâfatı sadece dünyada mı veriyor?” demişti. Ümmü Seleme validemiz, Abdurrahman b. Avf’ı çok iyi tanıyordu, ona dedi ki: “Korkma, eğer sen kazandıklarını Allah yolunda harcarsan ki, harcıyorsun varacağın yer bellidir.”^[523]

Hatırlanacağı üzere ne diyordu Efendimiz (sas): **“Doğru sözlü ve güvenilir bir tüccar, nebiler, siddıklar ve şehitlerle beraber olacaktır.”**^[524]

Başka bir gün dostları ile iftar sofrasının başında ezanın vaktini beklemektedir. Önünde pek de aslında bizlerin sofraları ile kıyaslanmayacak bir sofradır. Abdurrahman b. Avf bir sofraya baktı, bir ötelere baktı ve hıçkırıklarla ağlamaya başladı. Dostları merak etti; “Ey Abdurrahman! Ne oldu, seni ağlatan nedir” dediler. Abdurrahman b. Avf bir taraftan ağlıyor, bir taraftan da şöyle diyordu: “Mus’ab b. Umeyr benden daha hayırlıydı. O Uhud’da şehit olduğunda onu kefenleyecek bir şey bulamadık da küçücük bir bez parçası ile onu sardık. Başına çekince ayakları, ayaklarına çekince başı açıkta kalıyordu. Uhud’un bir başka kahramanı olan Seyyidü’ş-Şüheda Hamza benden daha hayırlıdır. O da Uhud’da şehit olunca onu da binbir zorluk ile kefenlemiştik. Bize gelince dünya bize güldü, onlara nasip olmayan nice dünyalık bize nasip oldu. Vallahi! Korkuyorum, Allah’ın bize sevabımızı bu dünyada peşin olarak verip, ahiretimize bir şey kalmayacağından korkuyorum.”^[525]

O, korku insanıydı ve bunu da böyle dile getiriyordu. O gün iftar sofrasından hiçbir şey yiyemeden kalkmıştı. Ama o korku insanı olduğu kadar ümit insanıydı da... Reca kapısına elindeki tokmağı ile var gücü ile vuruyor: “Ya Rabbi! Amellerimle değil, rahmetin ile mumamele et” diyordu.^[526]

Halifeler Döneminde

Abdurrahman b. Avf, 2.5 sene hilafet görevi süresince hep Hz. Ebû Bekir’in yanında aranan adam oldu. Hz. Ebû Bekir birçok mesele hakkında onun görüşlerine başvurdu. İslâm’ın ilk halifesi hastalanıp yatağa düşünce, kendinden sonra hilafet makamına Hz. Ömer’i getirmeyi düşünüyordu. Acaba düşüncemde isabetli miyim diye araştırma yaparken, Hz. Ebû Bekir bu fikrini ilk önce Abdurrahman b. Avf’a açmıştı. Abdurrahman b. Avf da: “Ey Resûlullah’ın Halifesi! Vallahi öyle isabetli bir seçim yapmışsın ki, Ömer’den daha iyisi olmaz” diyecekti.^[527]

Sevr mağarasında Allah Resûlü'nün (sas) refiki, her zorlu yolun yolcusu bu dünyaya veda ederken, yerine Hz. Ömer'i bırakıyordu. Artık İslâm toplumu 10,5 yıl sürecek Ömerli günleri, yani adalet günlerini, rahmet günlerini, izzet günlerini yaşayacaktı.

Abdurrahman b. Avf, bu 10,5 yıl boyunca Hz. Ömer'in en yakın dostu, en fazla istişare ettiği müşaviri ve birçok alanda fetvalarına başvurduğu müftüsü idi.^[528] İslâm coğrafyaları büyüdükçe, Medine İslâm devleti yeni yeni sorunlarla karşı karşıya kalıyordu, Hz. Abdurrahman da Kur'ân ve Sünnete uygun bir şekilde fetvalar veriyordu. Hz. Ömer, onu hac emiri olarak da atamıştı.^[529] O yıllardan birinde, Hz. Ömer ile Abdurrahman b. Avf beraberce hacda idiler. Bedevinin biri geldi ve Hz. Ömer'e dedi ki: "Ey Emire'l-Mü'minin! Ben ihramlı iken bir ceylan avladım.. Ne yapmam lazım?" Hz. Ömer hemen Abdurrahman b. Avf'a döndü ve dedi ki: "Evet, söyle bakalım, ne yapsın bu zat?" Abdurrahman b. Avf dedi ki: "Bir koyun al ve bu hataya karşı onu kurban et, yani ceza kurbanı kes!" Adam tam gidecekken döndü yanındaki arkadaşlarına dedi ki: "Emire'l-Mü'minin sorduğumuz sorunun cevabını veremedi, yanındaki başkalarına sordu." Hz. Ömer bu sözü duyunca biraz hiddetlendi, adamı yanına çağırarak dedi ki: "Sen Harem'de haksızca öldürüyor, cürüm işliyorsun, biz ise seni bu sorumluluktan kurtarmak adına fetva veriyoruz. Şimdi sen verilen fetvayı mı beğenmiyorsun? Ben meseleleri benden daha iyi bilen birinin yanında konuşmam. Sana fetva veren benden daha iyi biliyor" dedi.^[530]

Bu sözü ile Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf'ın ilminin düzeyini belirtmiş oluyordu. Abdurrahman b. Avf, tam 10.5 yıl Hz. Ömer'in yanında bazen ilmi ile bazen malı ile bazen canı ile yer almış ve bu yıllarda da üzerine düşeni yerine getirmişti.

Yıllar hicrî 23'ü, aylar Zilhicce'yi, günler 27'yi, vakitler sabah namazını gösterdiği an, Hz. Ömer Müslümanlara namaz kıldırmak için mescide girmiş, namaza başladığında zalim bir hançer onu yaralayıp yere düşürmüş, o zamanda Hz. Ömer, cemaate namaz kıldırması için Abdurrahman'ı kendi yerine geçirmişti.^[531] Yaralı olduğu günler, Müslümanların ısrarı üzerine yeni halifenin seçimi için 6 kişilik bir istişare heyeti belirlemiş, başkan olarak da Abdurrahman'ı seçmişti. Bu heyet çeşitli görüşmelerden sonra Hz. Osman'ı ümmetin 3. halifesi olarak belirlemişti. 12 yıl sürecek Hz. Osman'ın hilafet yıllarının 9 yılına, Abdurrahman b. Avf şahit olacaktı.^[532]

O, 9 yılın sonunda Hz. Osman şiddetli bir rahatsızlığa yakalandı. Vasiyetini yazmak istedi ve Hümrân isimli kâtibi yanına çağırdı: "Yaz, benden sonra

halife Abdurrahman b. Avf'tır." dedi. Hümrân bu vasiyeti yazdıktan sonra koşa koşa Abdurrahman'ın yanına geldi: "Müjde! Emire'l-Mü'minin Osman kendinden sonra seni halife olarak seçti." dedi. Hümrân, Abdurrahman b. Avf'ın sevineceğini hatta kendisine hediyeler vereceğini zan etmişti. Çünkü o Nübüvvet potasında yetişmiş olanların devlet yönetiminde görev alma hususundaki bakışlarının ne olduğunu bilmiyordu. Abdurrahman b. Avf bu haberi duyar duymaz, gözlerinden yaşlar boşandı ve dedi ki: "Ben bu halimle Müslümanların sorumluluklarını mı üstleneceğim?" Sonra ellerini semaya kaldırdı ve şöyle dua etti: "Allah'ım! Ne olur beni Osman'dan önce katına al ve beni bu zorlu işe bulaştırma" Hümrân hayret ediyordu, bu tabloya ve diyordu ki: "Abdurrahman b. Avf bu duadan sonra sadece altı ay yaşadı."^[533]

Vefat Yolunda Yaptıkları ve Öğrettikleri

Tarihler Hicrî 32. yılı gösterdiğinde Abdurrahman b. Avf 72 yaşlarında ve ebedi hayatına doğru vefat yolundadır. Vefatından birkaç gün öncesinde, ağır hastalık içerisindeyken Hz. Aîşe bu yüce insanı ziyarete gelir. "Önce Abdurrahman b. Avf'ın halini sorar, ona Allah Resûlü (sas) ile geçirdiği günleri hatırlatır ve onun yüreğini rahatlatacak bazı hatıraları söyler. Sonra der ki; "Ey Abdurrahman! Sana bir müjdeye geldim. Kendim için ayırdığım mezar yerini sana vermeye geldim. Allah Resûlü'nün, babam Ebû Bekir'in ve Müslümanların ikinci halifesi Ömer'in yattığı benim odamda bir kişilik daha yer var ve ben burayı kendime ayırmıştım. Şimdi orayı sana veriyorum."^[534]

Abdurrahman b. Avf hasta yatağında, ağlamaya başladı. Bir taraftan gözlerinden yaşlar boşanıyor, bir taraftan da diyordu ki: "İbn Avf'ın oğlu ne yaptı ki, böyle bir şerefi ve ödülü hak etsin. Ben kimim ki, Allah Resûlü'nün yanında defnedileyim." Sonra döndü müminlerin annesi Aîşe validemize hem orada bulunan insanları, hem de 1400 küsur sene sonra gelen bizleri hayrete düşürecek, işte sahâbî bu dedirtecek, işte hayran olduğumuz, âşık olduğumuz, yollarına kurban olmamız gereken insanlar bunlar dedirtecek sözleri söyleyecekti.

Hz. Aîşe'ye gözyaşları içerisinde döndü ve dedi ki: "Ey Anneciğim! Yıllar önce ben ile Osman b. Ma'zûn aynı gün Müslüman olmuştuk. O günden sonra Osman ile aramızda farklı bir muhabbet gelişmişti. Sonraları birbirimize söz vermiştik. Hangimiz önce ölürse, diğeri onun yanına defnedilecek ve kabir âleminde dahi birbirimizi yalnız bırakmayacaktık. Biz Medine'ye hicret edince Osman, Medine'de vefat eden ilk muhacir

oldu ve beni 30 senedir yalnız bıraktı. Aradan tam 30 sene geçse dahi söz sözdür. Biz her durum ve şartta verdiğimiz sözleri yerine getirmeyi öğrendik yoluna baş koyduğumuz Muhammed'den (sas). Bunun için ben şu an bana teklif ettiğiniz rüyalarımda dahi elde edemeyeceğim Efendimiz'in yanında defnedilmeyi kabul edemeyecek ve kardeşim Osman'a verdiğim söz gereği onun yanında defnedileceğim.”^[535]

Orada hazır bulunan herkes, başta Hz. Aişe olmak üzere gözyaşlarına boğuldu ve sadık bir tüccar olan Abdurrahman b. Avf'ın bu sıdkına hayran oldular. Büyükler, hayatları ile örnek oldukları gibi, ölümleriyle de örnek oluyorlardı. O giderayak bile insanlık âlemine sıdkın, eminliğin, verilen sözü tutmanın ve ahde vefa göstermenin önemini öğretiyordu.

Büyük insan sonra vasiyetini yapıyor, malını kimlere bıraktığını tek tek söylüyordu. Defaatle malını Allah yolunda harcamasına rağmen, yine malı bitmemişti. Çünkü infak hem malı hem imanı bereketlendirir, nifak ise hem malı hem imanı bitirirdi. Bunun için infak, nifakın panzehiriydi. Bunu çok iyi bilen Abdurrahman b. Avf verdikçe veriyor, verdikçe de bereketleniyor, verdikçe de artıyordu. Birçok kaynak uzun uzun listeler verirler,^[536] Abdurrahman b. Avf'ın geride bıraktığı mallara... O şimdi taksim ediyor bu malları... O gün için Bedir'e katılıp hayatta kalan 100 sahâbînin her birine 400 dinar verilecek..^[537]

Bu dinarlar Bedir'in gazilerine dağıtılırken çok güzel bir hatıra olacak... Bedir'in gazilerinden olan Zübeyr b. Avvam (ra), payına düşen 400 dinarı almak için Abdurrahman b. Avf'ın evine gelir. Dinarları alır, dönerken birileri Zübeyr'i kınar ve derler ki: “O kadar zengin olmasına rağmen yine de bu dinarları aldı. Kim onun yerinde olsa bunları infak ederdi.” Zübeyr b. Avvam bu sözün sahiplerine döndü ve dedi ki; “Vallahi! Bu malı bize bırakan adamın kazancında zerre miktarı haram yoktur. Böyle helal bir malı ben alıp yemeyeceğim de, başkalarına mı yedireceğim. Bu malı ben yiyeceğim, ama kendi mallarımdan infak edeceğim.”^[538] Zübeyr b. Avvam'ın bu sözü Abdurrahman b. Avf'ın ticaretine olan güveninin boyutunu bize gösteriyordu.

Abdurrahman b. Avf, Bedir gazileri dışında, müminlerin annelerine, kendi kabilesi olan Benî Zühre'ye, Medine'nin fakir ve ihtiyaç sahiplerine bir çok mal bırakıyor, geri kalanını ise ailesi arasında paylaşıyordu.^[539]

Nasıl Kazandın Bu Kadar Malı?

Sahâbe bu kadar malın nasıl kazandığını merak etmişler ve günün birinde birileri Abdurrahman b. Avf'a bunu sormuştu. Biz de aynı merak içerisindeyiz. Gerçekten Abdurrahman b. Avf bu malı nasıl kazanmıştı? Biri gelmiş ve bu özü sözü doğru tüccara şöyle bir soru sormuştu; “Ey Abdurrahman! Sen de ticaret yapıyorsun, biz de yapıyoruz. Senin geldiğin noktaya bak, bir de bize bak. Söyler misin Allah aşkına bu malı nasıl kazandın?” Abdurrahman b. Avf bu soruya şöyle cevap vermiştir: *“Allah Resûlü’nü memnun edip, onun lisanından malımın bereketlenmesi için dua aldım. Allah’ı ticaretimin ortağı kıldım, ne kazandımsa, onun yolunda harcamaktan geri durmadım. Pazarın hep en ilk gelen tüccarı oldum. Yani güneşi üzerime değil, ben güneşin üzerine doğdum. Hiçbir müşteriye boş çevirmedim. Az kâra razı oldum, çok kârdan değil, çok sürümden kazandım.”*^[540]

Güle Güle Ey Koca Dağ

Abdurrahman b. Avf vasiyetini yaptıktan sonra gözlerini bu dünyaya kapadı, ebedi âleme doğru ise açtı. Cenaze namazını bazı rivayetler Zübeyr b. Avvam deseler de^[541] Halife Hz. Osman kıldırdı ve vasiyeti gereği Bakî’ Kabristanlığı’nda kardeşi Osman b. Maz’ûn’un hemen yanı başına defnedildi.^[542] Bugün Bakî’ Kabristanlığı’na varıp, Hz. Osman’ın kabrine doğru yürüdüğünüzde, Harre şehitlerinin hemen karşısında, Efendimiz’in (sas) küçük oğlu İbrahim’in kabri şerifinin yanında size çok söz söyleyecek 3-4 mezar ile karşılaşacaksınız. O mezarlardan biri Akabe Biatları’nın yiğitlerinden Es’ad b. Zürâre’nindir. Biri Allah Resûlü’nün ilim hazinelerinden Abdullah b. Mes’ûd’undur. Biri Sa’d b. Ebî Vakkas’ındır. Biri Osman b. Maz’ûn’undur ve biri de Abdurrahman b. Avf’ındır.

Cenazesini taşıırken Aşere-i Mübeşşere’nin bir yiğidi olan Sa’d b. Ebî Vakkas şöyle haykırıyordu: *“Va cebela, Va cebela... Güle güle Ey Koca Dağ... Güle güle Ey Koca Dağ...”*^[543]

Evet o koca bir dağdı, bir iman dağı, bir infak dağı, bir sıdk, doğruluk dağı, bir ehliyet dağı, bir kabiliyet dağı ve bir semahat dağıydı.

O dağ, bir Ağrı dağı gibi, bir Palandöken gibi, bir Erciyes gibi yine dimdik ayakta duruyor, yine yamaçlarına gelip kendisine konuk olanlara birçok şey söylüyor.

Rabbim bu bereketli hayattan bizleri mahrum etmesin. Bu yüce dağların başındaki dumanları hüznün ve kederin işareti olarak değil, izzet ve şeref

işareti olarak anlamayı bizlere kolaylaştırsın. Bizi onlardan, onları bizden razı eylesin. Dağlarının altlarını oyup, sele rüzgara toprağını saçıp savuran mirasyedilerden eylemesin. Değerlerine sahip çıkıp, onları tüketenlerden değil, üretenlerden eylesin.

Gelelim bu büyük dağdan alınması gereken mesajlara... Konunun başında, o bize ideal tüccarın hayatında olması gereken beş esası öğretti. Bunlar:

- *Rahmâniyet*,
- *Sıddıkiyet*,
- *Ehliyet*,
- *Kabiliyet*
- *Semahat*

Bu beş kavram üzerinden bizlerde gerekli mesajları almalı ve onları hayatlarımıza taşımamız.

[453] Buhârî, “İlim”, 15; Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn”, 266-268.

[454] Bu on iki sahâbî şunlardır: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mes’ûd, Muâz b. Cebel, Huzeyfe b. Yemân, Zeyd b. Sabit, Ebü’d-Derdâ, Ebû Mûsâ el-Eşârî, Selman-ı Fârisî. Bkz. Kettânî, *et-Terâtîbu’l-İdâriyye*, I, 196.

[455] İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, s. 260.

[456] Semahat, Efendimiz’in (sas) tüccarlara en önemli tavsiyelerinden biridir. Bu konuda Hz. Osman’ın rivayet ettiği şu hadis, tüm tüccarlara korumaları gereken bir ilke olmalıdır. Efendimiz (sas) buyurmuşlardır ki: **“Gerek satıcı ve gerekse alıcı iken kolaylık gösteren kimseyi Allah (cc) cennetine koydu.”** İbn Mâce, “Ticarât”, 28.

[457] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 136.

[458] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 136.

[459] Muhammed Emin Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 24.

[460] Bkz. İbnü’l-Kelbi, *Cemhere*, I, 88-90; İbn Düreyd, *el-İştikâk*, I, 96, 97; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 126.

[461] Asıl isminin Safiyye bint Avf olduğu, ebellekle uğraştığı için ona Şifâ dendiği rivayet edilir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182.

[462] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 417.

[463] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2552; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 163; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 424, 425; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 267, 268.

[464] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 264.

[465] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 475, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 136.

[466] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1184.

[467] Uzunca bir ömür yaşayıp, hayatı boyunca Hz. Peygamber'in (sas) son peygamber olarak geleceğini müjdeleyen, şiirleri ile onu övüp, vasıflarını sayan Hanif bir bilgidir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1463, 1464.

[468] **“Hatırla ki, Meryem oğlu İsa: Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim, demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince: Bu apaçık bir büyüdür, dediler.”** Saff Sûresi, 61/6.

[469] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1464; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXXV, 251, 250.

[470] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 147-151.

[471] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 476.

[472] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 147-151.

[473] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 476.

[474] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 475, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 136.

[475] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2552; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 163; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 424, 425; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 267, 268.

[476] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2744; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 258.

[477] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 187.

[478] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 76.

[479] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 188-192; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 198-227.

[480] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387.

[481] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387.

[482] Vâkidî, *Kitâbü'l-Meğazî*, I, 82, 83.

[483] Abdurrahman b. Avf'ın Mekke'deki kardeşi Sa'd b. Ebî Vakkas'tı. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 137.

[484] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 137; İbn Habib, *el-Muhabbar*, s. 72.

[485] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 137.

[486] Tirmizî, “Birr”, 22; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 137; İbn Kesîr, *es-Siretü’n-Nebeviye*, II, 327-328.

[487] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 137; İbn Kesîr, *es-Siretü’n-Nebeviye*, II, 327-328.

[488] Buhârî, “Buyû”, 1.

[489] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 91.

[490] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 138; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, V, 33.

[491] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 137.

[492] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 475, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 141.

[493] Câhız, *el-Mehâsin*, s. 150; İbn Kuteybe, *el-Maârif*, s. 575.

[494] Abdurrahman b. Avf, Uhud’da tam 21 yerinden yara aldı. Atılan mızraklardan biri ayağına isabet ettiği için ayağı sakatlandı ve ondan sonraki ömründe hep topallayarak gezmek durumunda kaldı. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182.

[495] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 475, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 141.

[496] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, II, 560.

[497] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 142.

[498] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, II, 560, 561; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 142.

[499] Müslim, “İman”, 147.

[500] Tirmizî, “İsti’zan ve’l-Edeb”, 75.

[501] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 142.

[502] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 142.

[503] Abdurrahman b. Avf, hayatı boyunca birçok evlilik yapmış ve bu evliliklerden epey erkek ve kız çocuğu olmuştur. Evliliklerini ve çocuklarını görmek için bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 139, 140; Yıldırım, *Hız. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 373, 374.

[504] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 140.

[505] Bkz. Mücteba Uğur, “Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf”, *DİA*, X, 228.

[506] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, II, 562.

[507] Taberi, *Câmiu’l-Beyân*, X, 197.

[508] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 146.

- [509] Taberi, *Câmiu'l-Beyân*, X, 196; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387.
- [510] Kândehlevî, *Hayatü's-Sâhabe*, II, 422.
- [511] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III, 989-997; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 167-170.
- [512] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 221, 226, 227.
- [513] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III, 1011; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 141, 142.
- [514] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 142.
- [515] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 476; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 387; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 141.
- [516] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1183; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 143.
- [517] Böyle bir soruyu yadırgamamak gerekir, çünkü Allah Resûlü (sas) hiçbir miras bırakmayacak ve Kur'ân Ahzab Sûresi 53. ayette de eşlerin, Efendimiz'den sonra evliliklerini de yasaklayacak, haram kılacaktı. Hal böyle olunca hanımlar da merak etmiş ve nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini Efendimiz'e sormuşlardı.
- [518] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 351; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1182.
- [519] Bu ifade bir hadise binaen söylenmektedir. Hz. Peygamber (sas) bir gün Abdurrahman b. Avf için şöyle buyurdu: **“Abdurrahman gökte de Emin'dir, yeryüzünde de Emin'dir.”** İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1183.
- [520] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 145; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 98.
- [521] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 145.
- [522] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 351; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 145.
- [523] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 311.
- [524] Tirmizî, “Bûyû”, 4.
- [525] Buhârî, “Cenâiz”, 35; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 479.
- [526] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 479.
- [527] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 368.
- [528] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 143.
- [529] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 147.
- [530] İmam Mâlik, “Hac”, 76.
- [531] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 400.
- [532] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 65.
- [533] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 81.
- [534] İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîneti'l-Münevvere*, I, 115; Muhammed Hâlid, *Rical Havle'r-Resûl*, s. 383.
- [535] İbn Şebbe, *Târihu'l-Medîneti'l-Münevvere*, I, 115; Muhammed Hâlid, *Rical Havle'r-Resûl*, s. 383.

[536] Abdurrahman b. Avf'ın bıraktığı mal miktarını, Reşid b. Zübeyr, 1.320.000 dinar, (Reşid b. Zübeyr, *ez-Zehâ'ir ve't-Tuhaf*, s. 205) İbn Sa'd ve Muhibbuddin et-Taberî, 2.610.000 dinar, (İbn Sa'd, *Tabâkat*, III, 150; Muhibbuddin et-Taberî, *er-Riyâdu'n-Nadira*, IV, 315, 316) İbn Hacer ise 3.200.000 dinar (İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, XIV, 281) olduğunu hesaplayarak ortaya koymuşlardır.

[537] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1184.

[538] Yıldırım, *Asr-ı Saadet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler*, s. 145.

[539] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1184; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 150.

[540] Gazzâli, *İhyâ'ü Ulûmi'd-Din*, II, 99.

[541] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1184.

[542] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1184; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 479.

[543] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 149.

❦ Abdurrahman b. Avf'ın Hayatından Mesajlar ❧

❧ Rahmâniyet, Allah'ın Rahmân isminin bir tecellisi olarak varlığa merhamet nazarı ile bakmak ve muamelelerin temeline merhameti yerleştirmektir. Yeryüzünde olanlara merhamet göster ki, arşın sakinlerinden merhamet görebilesin.

❧ Sıddıkiyet, doğruluk ve güvenilirlik esası üzerine yürümek, ne olursa olsun asla yalana kapı açmamak ve doğruluktan ayrılmamaktır. Sözünde ve özünde sadık ol ki, Allah katında sadıklardan yazılabilesin.

❧ Ehliyet, yaptığı işin ehli olmak, yarım yamalak değil, ne yaparsa en güzelini yapmaya çalışmak, işinin hakkını vermek için liyakat üzere olmaktır. Her işi, ehli olana ver, sen de ehilsen ancak üstlen ki, Allah'ın emrini yerine getirebilesin.

❧ Kabiliyet, Allah'ın insana verdiği özellikler ve vasıflardır. Kabiliyetsiz insan yoktur, kabiliyetinin ne olduğunu bilmeyen insan ise çoktur. Öyleyse kabiliyetini ya tespit et, ya da keşf ettir ki, köreltmeyesin, verilen nimetin şükürünü eda edebilesin.

❧ Semahat, işleri kolaylık üzere yürütmek ve cömertlik sahibi olmaktır. Alırken, satarken karşıdaki insanı zora sokmamak, hep kolay olanı tercih ederek, bu konuda rahat davranmaktır. Semahat hayatının esası olsun ki, çok dua alabilesin, o dualarla da cennete uzanabilesin.

Peygamberin (sas) Havarisi
ZÜBEYR B. AVVÂM

Radiyallahu Anhu

◀ Tokat ▶

إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ خَوَارِيًا وَخَوَارِي الزُّبَيْرِ

“Her peygamberin
bir havârisi vardır. Benim
havârim de Zübeyr’dir.”
(Buhârî, “Cihad”, 40)

“Oğlum! İnsanlarla Kur’ân’ı tartışma. Çünkü o tartışmalarla
bir yerlere varamazsın. Sen onlara sünnet üzerinden deliller getir.
Onları ancak böyle ikna edebilirsin.”
Zübeyr b. Avvâm (ra)
(İmam Gazzâlî, İhyâü Ulûmi’-d-Dîn, III, 259)

Adı: Zübeyr b. Avvâm
Anlamı: Yazılı küçük Not
Künyesi: Ebû Abdullah/Abdullah’ın babası
Lakabı: Havâriü’r-Resûl/Resûl’ün Havârisi
Baba Adı: Avvâm b. Hüveylid
Anne Adı: Safiyye bint Abdülmuttalib
Kabile: Esedoğulları/Mekke
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N. Öncesi, 16/ Milâdî, 594
İslâm’a Girişi: Nübüvvetin ilk yılları
Sohbet Süresi: Habeşistanlı yıllar hariç 23 yıl
Rivayeti: 38
Savaşları: Tüm gazveler, Yermük, Mısır Fethi, Cemel
Görevleri: Şura azalığı, komutanlık

Vefat Yeri: Siba vadisi/ Basra/Irak
Vefat Yılı: Hicrî, 36/Milâdî, 656
Vefat Yaşı: 64

Peygamberin (sas) Havarisi ZÜBEYR B. AVVÂM

(Radiyahallahu Anhu)

Allah’a hamd olsun bizi 82 İl 82 Sahâbî projesinin 49. programına ve güzel ilimiz Tokat’a ulaştırdı. Bu projenin başında illerde anlatılacak sahâbî efendilerimizi tespit ederken, sıra Tokat’a gelince, meşhur seyyahımız Evliya Çelebi’nin (v. 1095/1684[?]) Tokat için söyledikleri aklıma geldi. O diyordu ki: “*Gariplerle dostturlar, kin tutmaz, hile bilmez, yumuşak huylu insanlardır.*”^[544]

Bu tarife uyan Asr-ı Saâdet’te çok sahâbî var, var da bu tarif en güzel Hz. Zübeyr’e uymaktadır. Neden mi? Çünkü o, Resûlullah (sas) tarafından âleme ‘*Havarim*’ diye takdim edilen biridir.^[545] Havari ne demektir? Bu önemli ifadenin ne anlama geldiğini biz, en güzel Kur’ân’dan öğreniyoruz. Aziz Kitabımız Kur’ân, Hz. İsa’yı anlattığı iki yerde^[546] onun yüreğinin ta derinliklerinden gelen bir feryada yer verir. Hz.İsa karşısında duran muhataplarına der ki: “Allah’a giden yolda bana kim ensâr/yardımcı olacak?” Karşısındaki bir avuç iman insanından şöyle bir cevap gelecekti: “Nahnu Ensârullah/ Biz Allah’a giden yolda senin yardımcılarınız!” O iman kahramanları, bu sözü söyleyerek ayağa kalkmışlardı.

O yiğitler, ayağa kalkmanın ne demek olduğunu çok iyi biliyorlardı. Dava, risalet davası idi. Böyle bir davanın ensârı/yardımcısı olmak; sürgün demekt, horlanmak demekt, kınanmak demekt; yardım, yarandan, eşten, aştan, evlattan vazgeçme demekt. Bütün bunları bilmelerine rağmen imanlarındaki samimiyet gereği “*Ben!*” deyip ayağa kalkmak her kişinin değil er kişinin kârı idi.

İşte Havarilik; hiçbir pazarlığa, beklentiye, karşılığa girmeden, başa gelecek her şeye razı olarak risalet davasının bir eri olmaktı. Zübeyr b. Avvâm (ra) böyle biri olmuştu. İlk günden başlayarak o hep ensâr/yardımcı olmuş, Mekke’nin o zor günlerinde hep davasının önderinin arkasında olması

gereken yeri almış; Bedir’de, Uhud’da ve Hendek’te hep kendisine biçilen role layık bir duruş ortaya koymuştu. Hem de hiçbir beklentiye girmeden bunu yapmıştı. Onun bir beklentisi, hesabı yoktu ama hayırlı ve sadece kendisi için yapılan amelleri unutmayan ilahî kudret ve yine o otoritenin vazifelendirdiği vefalı bir elçi vardı. İşte o elçi karşısında ihlâs ve aşk ile abideleşmiş yığidine sen artık bundan sonra sadece “Avvâm’ın oğlu Zübeyr değil, benim Havarim Zübeyr’sin” diyordu.

Zübeyr b. Avvâm (ra) bu özellikleri ile öne çıkan bir sahâbî efendimizdi. Onun hayatının anlatılacağı yerin, Tokat olarak seçilmesi biraz da bu güzel şehrin bu sözlere uygun bir zemin olmasındandı. İlmin ve beklentisizliğin en güzel şehirlerinden biri Tokat^[547] olduğu için beklentisiz bir sahâbî olan Hz. Zübeyr, bundan dolayı burası için seçildi.

Mevla hakkıyla anlayabilmeyi, âleme bıraktığı izleri iyice kavrayabilmeyi, hayatında varolan güzellikleri hayatlarımıza taşıyabilmeyi hepimize nasip eylesin.

Gelin bu büyük sahâbîyi biraz olsun yakından tanımaya çalışalım.

Soyu, Babası, Annesi ve Ailesi

Zübeyr b. Avvâm b. Hüveylid b. Esed b. Abdüluzza b. Kusay;^[548] bu soy ağacı siyer okuyucularına yabancı olmasa gerek. Evet, bu soy silsilesi, Mü’minlerin Annesi Hz. Hatice validemiz ile aynıdır. Her ne kadar bazı kaynaklar Hz. Zübeyr’in babası Avvâm’ı, Hz. Hatice validemizin amcası veya amca çocuğu olarak gösterse de,^[549] başta İbn Hacer, *el-İsâbe*’de ve İbnü’l-Esîr, *Usdü’l Ğabe*’de yukarıdaki soy silsilesini verir.^[550] Buna göre Hz. Zübeyr’in babası Avvâm, Hüveylid’in oğlu, dolayısı ile Hatice validemizin de erkek kardeşidir. Böyle olunca Hatice validemiz, Zübeyr’in öz halası olmaktadır. Yine bu soy silsilesinden dolayı Zübeyr b. Avvâm’ın soyu, Hatice validemiz gibi beşinci baba Kusay’da Efendimiz’in (sas) nesebi ile birleşir, dolayısı ile Hz. Zübeyr, beşinci babada da olsa Efendimiz’in amcaoğlu sayılır.^[551]

Hız. Zübeyr’in babası Avvâm, büyüüp evlilik çağına gelince, babası Hüveylid tarafından ona uygun bir eş aranmaya başlanır. Oğullarını soyca asil ailelerden evlendirmek için ciddi uğraşlar veren Hüveylid, en son Mekke’nin reisi olan Abdülmuttalib’in kızı Safiyye validemize talip olur. Safiyye validemiz, Hız. Hamza’nın anne ve baba bir kardeşidir. İkisinin de babaları Abdülmuttalib, anneleri ise Hâle bint Üheyb’dir. Hız. Hamza ile

Safiyye validemiz ya ikizdirler ya da bir yaş Safiyye validemiz, Hz. Hamza'dan büyüktür.^[552]

Avvâm ile Safiyye evlenirler ama bu mutluluk fazla uzun sürmez. Safiyye validemiz, Zübeyr'e hamile iken, yıllardır süre gelen Ficâr harpleri^[553] o yıl yeniden başlar; baba Hüveylid ile oğlu Avvâm da bu savaşa katılır ve ikisi de bu savaşta öldürülürler. Anne Safiyye, karnındaki çocuk ile genç yaşında bir kez daha dul kalacak -bir kez daha diyoruz, çünkü Avvâm'dan öncede bir evlilik yapmıştı-^[554] ve ondan sonra da bir daha evlenmeyecektir. Zübeyr b. Avvâm da aynen yıllar sonra yoluna baş koyacağı Efendimiz (sas) ile aynı kaderi paylaşacak, baba hasretini hep yüreğinde hissedecek, yetim Peygamber gibi yetim olarak büyüyecekti.

Baba Avvâm, son Ficâr harbinde ölünce, Safiyye validemiz, karnındaki çocuğu Milâdî 594 yılında doğuracaktı. Yani Efendimiz'in (sas) doğumundan yaklaşık yirmi üç sene sonra Zübeyr, gözlerini babasız olarak Mekke'de dünyaya açacaktı.^[555] O, doğunca Safiyye validemiz çok sevdiği kardeşi Zübeyr b. Abdülmuttalib'in^[556] ismini yeni doğan oğluna koyacaktı. Yıllar sonra adı dayısının adı olan Zübeyr'e, annesi Safiyye yine dayısının künyesi olan *Ebû Tahir*'i de verecek, oğlunun dayısına benzemesini isteyecekti.^[557]

Zübeyr; bölgede bilinen ve çokça kullanılan bir isimdi. *Yazılı küçük not* ya da *yazılı önemli bir mesaj* anlamına geliyordu.^[558] Burada Hz. Zübeyr'in isminin anlamını, hayatı ile ilişkilendirirsek şöyle bir yorum yapabiliriz: Zübeyr b. Avvâm, isminin taşıdığı anlam gereği, şahsiyetinin anahtar kavramları olan ihlâs ve aşkı, risalet davasının mücadele sayfalarına mütevazi birer küçük not (zübeyr) olarak kaydetmiştir ki, o küçük notlar adeta tüm risalet davasının bir özeti, bir nüvesi hükmüne geçmiştir.

Çocukluğu, Gençliği ve İman Edişi

Zübeyr b. Avvâm, iki yaşına gelince Efendimiz (sas), Zübeyr'in halası olan Hz. Hatice ile evlenecekti. Bu kutsî evlilik olunca Zübeyr, hem anne tarafından, hem baba tarafından yakın olduğu Efendimiz (sas) ile Hatice'nin yuvasına sık sık gidip gelmeye başlamıştı. Nübüvvetten önce yaklaşık on altı yıl Zübeyr, bu akrabalık avantajını kullanmış hem halası Hatice validemizi, hem de dayısının oğlu Efendimiz'i (sas) daha yakından tanıma imkânı bulmuştu.^[559] Zübeyr, yetim biri olarak amcası Nevfel'in şefkatli kollarında büyüdü. Amcası yeğenini çok severdi, yeğeni de onu babası gibi bilir, ona her türlü saygı ve ihtiramı gösterirdi. Ama kaderin cilvesine bakın ki, gün

gelecek yeğen Zübeyr hakkın yanında yer alacak, amca Nevfel ise ona karşı çıkacak, yollar Bedir’de kesişecek ve Zübeyr hakikatin temsilcisi olan kılıcı ile öz amcasını öldürmek^[560] zorunda kalacaktı.^[561]

Anne Safiyye, oğlu Zübeyr’in iyi bir savaşçı, korkusuz bir yiğit olması için ona oldukça sert davranmış, hep daha iyisini yapması için onu zor şartlarda yetiştirmeye çalışmıştır. Tabiatı gereği de sert bir hanım olan Safiyye validemiz, Zübeyr’in yiğit biri olması için elinden geleni yapıyordu. Hatta oldukça sert davranıyor, bundan dolayı akrabalarının tepkisini alıyor ama hiçbir şeye aldırmadan, o oğlunu zor şartlara göre yetiştiriyordu.^[562]

Yıllar böyle geçip giderken, tarihler Milâdî 610 yılının Ramazan ayını gösteriyordu. Yaşı kırklara merdiven dayamış o günün *Muhammedü’l-Emin*’i, ilk vahyi almış ve artık *Muhammedü’r-Resûlullah* olmuştu. Bu yeni dine Hz.Zübeyr’in halası Hz. Hatice girmiş, dayısı Ebû Talib’in o günler on yaşındaki oğlu Ali girmiş, arkadaşı Zeyd b. Hârise girmiş, çok sevip, saydığı bir büyüğü olarak ihtiram gösterdiği o günler otuz sekiz yaşlarında olan Hz. Ebû Bekir girmişti. Yani varlık âlemi o gün için Efendimiz (sas) hariç sadece bu dört kişiden *Lâ ilâhe illallah* sözünü duyuyordu.

Hız. Ebû Bekir’in imanı ile iman, o gün Mekke’de yeni insanları kazanmaya başlamıştı. İman insanı ve abidesi olan Hz. Ebû Bekir, yüreğini fetheden bu yeni dine, insanlar kazandırmak için seferber olmuştu. Her gün yeni bir ismi, Efendimiz’in (sas) huzuruna getiriyor, imanın hakikatlerini tanıması için elinden geleni yapıyor; adeta her gün yeni bir ismin doğumuna vesile oluyordu. Hz. Ebû Bekir’in iman etikten sonra, imana taşıdığı ilk isim Hz. Zübeyr olacak, daha sonra o ilk günlerde başta Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Sa’d b. Ebî Vakkas, Said b. Zeyd, Hâlid b. Said olmak üzere onlarcasının iman etmesine vesile olacaktı.^[563]

O ilk günler, Zübeyr b. Avvâm; Hz. Ebû Bekir’in vesilesi ile *Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah* sözünü söyleyerek iman edenlerin beşincisi olacak ve bununla da bir ömür iftihar ederek: “*Ben iman edenlerin beşincisiyim*” diyecekti.^[564] Hz. Ebû Bekir, o günler on altı yaşında olan Zübeyr’i bu yeni dine davet ederken hiç zorlanmayacaktı. Yolda gördüğü Zübeyr’i kenara çekip, ona bu büyük olaydan bahsedince, zaten tanıdıkça ahlakına hayran olduğu dayısının oğlu olan Efendimiz’e (sas) nübüvvet görevinin yakışacağını hemen ikrar etmiş ve ilk olmanın ayrıcalığını kimselere kaptırmamıştı.^[565]

İman Yolunda Ödenen Bedeller

Genç Zübeyr için artık yepyeni bir dönem başlamıştı. O günaha girmemiş bir bedenle iman ile tanışmış, kalemler daha yeni kendisi için lehte veya aleyhte yazmaya başlamışken iman şerbetini içmişti. İman dünyanın en büyük mutluluğu idi ve şimdi Zübeyr bu mutluluğu iliklerine kadar hissediyordu.

Zübeyr b. Avvâm'ın ilklerden olarak iman etmesi, çok geçmeden Mekke'de, onlarcasına ulaştı. Efendimiz'in (sas) mübarek lisanından çıkan her kelime, her söz, Mekke'nin karanlık semasını aydınlatıyor, çorak topraklarını, volkanik kayalarını bile yeşertmeye başlıyordu. Nübüvvet güneşi ulaştığı her yeri aydınlatıyor, kararan yüzlere nur, sönen umutlara hedef oluyordu. Ama güneşi herkes sevmezdi, yarasalar güneşten hoşlanmazdı. Bu dün böyleydi, bugün de böyledir, yarın da böyle olacaktır. O zaman hak davaya gönül verenlere düşen, nübüvvet güneşini yansıtmak, batılın sözcülerine düşen ise bu güneşi söndürmeye çalışmaktır. Mekke'nin kara zihinli ve kara yüzlü adamları bunu yapmaya başladılar. Davet yayıldıkça onlar hırçınlaştı ve insanları bu yeni dinden soğutmak için ellerinden gelen baskıları yapmaya başladılar. Önce bazı büyük aileler, çocuklarına bu davete dahil olmamaları için yasaklar getirdiler. “Artık Muhammed ile görüşmeyeceksiniz, falanca yerlere gitmeyecek, filancalarla beraber olmayacaksınız”^[566] demeye başladılar. Bu yasaklar ihlal edilince bu sefer fiili eylemler başladı; işkenceler, baskılar, yıldırımlar...

Zübeyr b. Avvâm, bunların hepsini en üst düzeyde yaşıyordu. O güne kadar yeğenini seven, kolları arasına alan, her türlü imkânı onun ayakları altına seren amca Nevfel, bir anda değişmiş ve yeğenine karşı oldukça sertleşmişti. Önce sözlü uyarılar geldi: “Ey Zübeyr! Ey yeğenim! Bundan sonra Muhammed'in yanına gitmek yok, bundan sonra onunla ve ona inananlarla görüşmeyeceksin.” Bunu söylemek kolaydı ama iman şerbetini bir kere tadan, o mutluluğu iliklerine kadar hisseden biri, nasıl ondan ve onun teneffüs edildiği ortamlardan uzak durabilirdi ki? Hz.Zübeyr, tüm uyarılara rağmen yine gizlice Erkam'ın evine ve yine halası Hatice ile dayısının oğlu Muhammed'in yuvasına gidiyordu. Ama bu gitmeler boşa gitmeler değildi, o gidip orada hikâyeler dinlemiyordu. Risalet davasının rehberi olan Hz. Muhammed (sas) onlara gelen ilahî kelamı okuyor, her öğrendikleri kelam ise onlara yeni bir mükellefiyet/sorumluluk yüklüyordu.

Vahiy, tüm risalet davasına gönül vermiş müntesiplerine iki kelimeyi o gün için duyuruyordu: “**İkra**^[567] ve **Kum**^[568]/**Oku ve Kalk!**.” Oku ve Kalk... Önce ilim, bu iş bilmeden olmaz, bu yol ilimsiz yürünmez, o halde önce öğren, sonra ise yatma... Artık yatma zamanı kabre kadar ertelendi. İlim

azığı ile risalet davasının bir yolcusu olarak kalk ve yürü, hatta koş... İşte Zübeyr, o gün için her risalet davasının yolcusu gibi Erkam'ın evinde *ikra/oku* emri gereği ilim öğreniyor, *kum/kalk* emri gereği de, risalet davası uğrunda ter döküyordu. Onun bu gayreti ise amca Nevfel'i adeta çıldırtıyordu. Amca baktı ki sözlü uyarılar Zübeyr'i davasından vazgeçiremeyecek, başladı fiili önlemler almaya. Önceleri eve hapsetmelerle başladı iş ama Zübeyr, bir yolunu bulup dışarı çıkıyor, yine Erkam'ın evini arşınıyordu. Yasaklar fayda etmedikçe amca Nevfel sinirleniyor, baskıların düzeyini artırıyor. Dayaklar başladı, sopalarla dövülüyor, ama değişen hiçbir şey olmuyordu. Bu sefer amca Nevfel, yeğenini bu dinden vazgeçirip, atalarının dinine yeniden döndürmek için çok daha acımasızca işler yapmaya başladı. Zübeyr'i bir hasırın içerisine sardı ve hasırı kalınca iplerle bağlayıp, odanın ortasında yukarıya doğru astı. Ara ara odada ateşler yakıyor, hasırın içerisinde sıcaktan baygın düşen Zübeyr'i daha da fazla sıkıntı çekmesini sağlıyor, bazen de ateş söndükten sonra odaya yayılan dumandan etkilenmesini istiyordu. Hz. Zübeyr, bu işkenceler altında öyle bir zorlanıyordu ki, bazen dayanamayacak hale gelip bayılıyor, ölüm üzerine ölüm yaşıyordu.^[569]

Amca Nevfel, tamam bu sefer artık direnmez deyip, odanın kapısını her açışında, Zübeyr'den duyduğu cevap aynıydı. Zübeyr fersiz lisanı ile “*Ahad! Ahad!*” diye inliyor; “*Ne yaparsan yap amca! Kesinlikle küfre dönmem.*” diyordu. Zübeyr, tüm işkencelere rağmen amcasını memnun edecek tek bir kelime söylemiyor, o direndikçe işkencenin dozu biraz daha artıyordu. İşkenceler, baskılar tam beş yıl aralıksız devam ediyordu.^[570] Nübüvvetin 5. yılında Efendimiz (sas) işkenceler altında kıvranan bazı Müslümanlara deniz aşırı bir ülke olan Etiyopya'ya o günkü ismi ile Habeşistan'a hicret etmelerini istiyordu. Gidecek kabile içerisinde Zübeyr b. Avvâm da vardı.^[571] Bir yıl sonra olan ikinci Habeşistan hicretinde de vardı.^[572]

Allah Yolunda Çekilen İlk Kılıç

Aradan birkaç yıl geçmişti; tarihler, nübüvvetin onuncu yılını gösteriyordu. Bu yıl, Allah Resûlü (sas) için zorlu bir yıldır. Bu yıl hüznün yılıydı, çünkü bu yıl Allah Resûlü, amcasını; Zübeyr ise dayısı olan Ebû Talib'i yitirmişti. Bu büyük acının üzerinden birkaç gün geçmeden bu sefer Allah Resûlü (sas), kerime zevcesini, Zübeyr ise halası olan Hz. Hatice'yi yitirmişti. Bu haberler Habeşistan'da olan Zübeyr'e ulaşınca şahsiyetinde var olan aşk yeniden

alevlenmeye başladı ve “*Her ne olursa olsun ben, Allah Resûlü’nün yanında olmalıyım*” deyip Mekke’ye geri döndü.^[573] Bu yıldan sonra üç yıl daha Mekke’de kalacak, yine baskılara, sözlü ve fiili saldırılara, işkencelere maruz kalacaktı.

Zübeyr b. Avvâm’ın Habeşistan dönüşü Mekke hayatına dair kaynaklarımızda şöyle bir rivayete rastlıyoruz: Efendimiz’e (sas) ve Müslümanlara olan baskıların çoğaldığı o günlerde Hz. Zübeyr, bir anda duyduğu bir haber üzerine çok endişelenir. Gelen haber, yolunun rehberi, iki cihan güneşi Efendimiz’in (sas) öldürüldüğünü söylüyordu. O anda Zübeyr, “O öldüyse her şey bitmiştir, çekilip evimize ağlayalım” demiyor, yıllar sonra Uhud’un eteklerinde “*Muhammed öldü!*” şayiası ile kılıçları ellerinden düşen Müslümanlara haykıracak olan Enes b. Nadir gibi; “*Muhammed’in öldüğü bir dünyada yaşamının ne anlamı var,*”^[574] dercesine, kılıcını çektiği gibi kendini dışarı atıyordu. Büyük bir heyecan ve hüznün ile Hz. Zübeyr, sokak sokak olayın doğruluğunu araştırarak, kim Efendimiz’i (sas) öldürmüşse onu bulacak, havaya kalkan kılıcı ile, o talihsiz başı gövdesinden koparacaktı. Zübeyr b. Avvâm, kılıç elinde Mekke sokaklarında dolaşırken, bir anda Efendimiz (sas) ile göz göze geldi. Allah Resûlü, yaşı yirmi altılara varmış, öfke ve hüznünden gözleri kızarmış Zübeyr’i görünce: “**Ma Leke ya Zübeyr?! Neyin var ey Zübeyr!**” demişti. Zübeyr: “*Ya Resûlullah! Senin öldürüldüğünü duydum ve kılıcımı çekerek sokağa çıktım*” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Allah Resûlü, Zübeyr’e şöyle bir baktı ve dedi ki: “**Peki o kılıç ile ne yapacaktın?**” Zübeyr dedi ki: “*Vallahi! Ya Resûlullah! Senin öldürüldüğünü duymuştum. Eğer gerçek olsaydı seni öldüreni öldürmeden bu kılıcımı yerine koymayacaktım.*” Bu sözler karşısında Efendimiz (sas) tebessüm edecek, mübarek elini Zübeyr’in sırtına sürerek, onun için hayır dualarında bulunacaktı.^[575] Onun çektiği o kılıç Allah yolunda Mekke’de çekilen ilk kılıç olacaktı.^[576]

Hiz. Esmâ ile Evliliğı ve Hicreti

Zübeyr b. Avvâm Mekke hayatını, hayatının en önemli olaylarından biri ile noktalayacaktı. O, Medine’ye hicretten yaklaşık bir sene önce evlenmek isteyecek, bunu da annesi Safiyye’ye söyleyecek, böylece Hiz. Ebû Bekir’in kızı Esmâ validemiz ile evlenecekti.^[577] Hiz. Zübeyr ile Hiz. Esmâ validemizin evliliklerinin daha ilk aylarında, Esmâ validemiz anne adayı olacak, yiğit bir babaya yiğit bir çocuk doğurmaya hazırlanacaktı.

Hamileliğinin beşinci ayı henüz olmuştu ki, Allah Resûlü (sas) tüm Müslümanlara hicret emri verecek, imanın yeni adresi Yesrib'e (Medine) gitmelerini isteyecekti.

Müslümanlar bölük bölük bu yeni iman yurduna gidiyorlardı. Gidenler gitmiş, bir avuç hicrete güç yetiremeyenler kalmış, ya da bir iş üzere bekleyenler kalmıştır. Bekleyenlerden biri de Hz. Zübeyr'in ailesi idi. Hanımı Esmâ o günler yedi aylık hamiledir ama Sevr Dağı'na azık taşıma görevi onun olacaktır. O görev ona *Zatü'n-Nitakayn* yani "çifte kuşaklı" diye bir lakap kazandıracaktı.^[578] Daha sonraları Hicret yolculuğu sağ-salim tamamlanmış, tüm Müslümanlar Yesrib'de buluşmuşlardı.

Hicret ve Gelen Büyük Saâdet

Efendimiz (sas) Medine'ye gelince, Mescid-i Nebevî'nin inşasının hemen akabinde, muhacir ile ensâr arasında tarihte eşi ve benzeri görülmemiş bir kardeşlik tesis etti.^[579] İman yolunda her şeylerinden vazgeçip gelen muhacirleri; yurtlarını, evlerini imana açmış ensâra kardeşler kıldı. Zübeyr b. Avvâm'ı da sıdkı, doğruluğu Kur'ân'da anılacak^[580] bir Peygamber aşığı olan Kâ'b b. Mâlik^[581] ile kardeş kıldı.^[582] Artık muhacir Müslümanlar, bu yeni iman yurduna alışmaya, her yönü ile zor olan bu hayata uyum sağlamaya çalışıyorlardı.

Medine gerek iklim olarak gerek sosyal yapı olarak Mekke'den çok farklıydı. Bu farklılığın verdiği fiziksel ve psikolojik rahatsızlıktan dolayı neredeyse tüm muhacir Müslümanlar hastalanmışlardı. Bu hastalık Müslümanların morallerini bozuyordu. Allah Resûlü (sas) ara ara ellerini semaya kaldırıyor: **"Ya Rabbi! Bize Medine'yi sevdirdi! Mekke'yi sevdirdiğin gibi, hatta daha fazla sevdirdi."**^[583] diye dua ediyordu. Üstelik o günlerde Medineli Yahudiler, yalan bir haberi Müslümanların içerisinde yaymaya başlamışlardı. Onlar diyorlardı ki: "Medine'nin iklimi Müslümanlara iyi gelmedi. Şimdi bunlar hep hastalanacak ve nesilleri kuruyacak. Ya hiç çocukları olmayacak ya da doğan çocuklar hep sakat olacak."^[584] Yahudi zihniyeti hep aynı, yüzyıllardır değişmedi, değişmeyecek de... Efendimiz (sas) o günlerde Hz. Zübeyr ile Hz. Esmâ'nın bir çocuk beklediklerini biliyor ve Allah'a dua ediyordu. Diyordu ki: **"Ya Rabbi! Doğacak çocuğu Müslümanlara sevinç vesilesi kıl"**^[585] Hicretin üzerinden iki ay geçmemişti ki, Hz. Zübeyr'in evinden bir bebek ağlaması duyuldu. Esmâ validemiz nur topu gibi bir erkek çocuğu dünyaya getirmişti. Çocuğun doğumunu duyan Müslümanlar öyle bir sevinmişlerdi ki, o gün Medine

sokakları tekbirlerle inlemeye başlamıştı. Doğar doğmaz, o bebek hemen, Allah Resûlü'ne (sas) getirildi, Efendimiz bu minik yavruyu kucağına aldı, onu öptü, kokladı ve ona ismini koydu: **“İsmi Abdullah olsun”** dedi.^[586] Efendimiz'in (sas) erkekler için en çok sevdiği isim Abdullah idi, bundan dolayı o bebeğin ismi de Abdullah oldu. Hz. Zübeyr'in ailesi böyle bir olayda da ilk olmayı kimselere kaptırmıyor, Medine'de ilk doğan çocuğun kendilerinden olma şerefine nail oluyorlardı.

Bedir Meydanı'ndaki Yiğitliği

Zübeyr b. Avvâm (ra), artık tüm mü'minler gibi, peygamber yurdu ve iman şehri Medine'ye alışmış, kurulan pazarda ticaretine başlamıştı. O günler tarihler, Hicretin ikinci yılını gösteriyordu; şimdi Müslümanlar, büyük bir imtihan olan cihad için Medine'den 160 km. uzaklıkta olan Bedir'e gideceklerdi. Bu savaşta ilk kez, iman ile inkâr, hak ile batıl karşı karşıya gelecekti. Bu zorlu ve çok önemli bir savaştı. Bu savaştan galip olarak Medine'ye dönmek, iman davasını çok ötelere taşıyacak, mağlup olmak ise davayı ciddi anlamda olumsuz şekilde etkileyecekti. Bu gazvede Müslümanlar 313 askerden oluşuyordu. Bu 313 askerden sadece iki kişi atlı, 70'i ise develiydi. Karşılarında ise 950 kişiden oluşan bir müşrik ordusu, en az 200 süvari ve yüzlerce devenin içerisinde bulunduğu güçlü bir ordu vardı.^[587]

Bedir'in meydanında askerlerini süzen Efendimiz (sas) bir ara atının üzerinde, büyük bir ihlâs ve aşk üzere duran Zübeyr'i gördü. Efendimiz (sas) halası Safiyye'nin bu yiğit oğluna hayran hayran baktı ve: **“Ey Zübeyr!”** diye seslendi, Zübeyr sesi duyar duymaz; *Lebbeyk* deyip Efendimiz'in (sas) karşısında durdu. Allah Resûlü dedi ki: **“Bedir'e katılacak meleklerin alametleri ve nişanları vardır. Siz de kendinize birer alamet ve nişan edinin!”**^[588] Efendimiz (sas) bu sözü ile hem mü'minlere bir müjde hem de emir veriyordu. Müjde veriyordu: **“Melekler saflarınıza karışacak, aynı düşmana karşı sizinle kılıç sallayacak”** diyordu ve bir emir veriyordu: **“Nişanınız olsun, bir alametiniz, simgeniz olsun”** diyordu. Hz. Zübeyr, bu emri alır almaz, güneşin ışınlarını andıran sarı bir bez parçasını kendine sarık edindi. O sarığı başına sarınca Hz. Zübeyr, Bedir'in meydanında atının üzerinde parlamaya başladı. Yiğit oğlu yiğit görenleri hayran bırakıyor, mü'min yüreklere güç, inkârcı yüreklere korku salıyordu. Efendimiz (sas), Hz. Zübeyr'i o sarı sarık ile görünce oldukça memnun oldu ve ona hayır

dualarda bulundu.^[589] Derken iki ordu karşı karşıya gelmiş, parolalar belirlenmiş, diller “*Ahad! Ahad!*” diye hareket etmeye başlanmış ve taraflar savaşın başlaması için karşılıklı beklemeye başlamışlardı.

İlk çarpışmalardan sonra savaş başlıyor, Müslümanlar kendilerinden üç kat fazla olan düşman ordularının üzerine korkusuzca saldırıyorlardı. “*Ahad! Ahad!*” sesleri yeri göğü inletiyordu. Melekler sahabîleşiyor, sahabîler melekleşiyordu. Melekler iniyordu saf saf, Bedir’in meydanına, başlarında Cibril-i Emin, atı Hayzûm’un üzerinde; “İlerle ya Hayzûm!” diyordu atına...

^[590] İnen melekler başta Cibril olmak üzere hepsi o gün adeta Zübeyrleşmiştiler. Zübeyr’in o sarı sarığı nasıl Allah Resûlü’nü (sas) memnun etmişse, inen meleklerin başlarında da öyle sarı sarıklar vardı.^[591]

Bir ara Cibril’in atı Hayzûm, Zübeyr’in atı Ya’sûb ile baş başa geldiler. Zübeyr başını kaldırdı ve karşısında kendisi gibi sarı sarık sarmış birini gördü, çok şaşırdı. Savaşın sonunda ancak O’nun Cibril olacağını öğrenecekti. Efendimiz (sas) savaşın sonunda diyecekti ki: “Bedir’de Meleklerin sarı sarıklarla Zübeyr’in suretinde bize yardım etmek maksadı ile indiklerini gördüm.”^[592]

Asabiyet Bağlarının Koptuğu Anlar

Bedir’in bir tablosunda Müşrik ordularından bir askerin mübareze için Müslümanlara meydan okuduğu görüldü. Bu Mekke’nin büyük savaşçılarında Ubeyde b. Saîd el-Âs idi. Ubeyde, fiziki olarak öyle büyüktü ki, insanın ödünü koparıyordu. Bu büyüklüğünden dolayı ona; *Ebû Zati’l-Kırş*, göbeği büyük anlamında “karnın babası” deniliyordu. Baştan ayağa kadar zırha bürünmüş, sadece gözleri görünüyordu. Zübeyr, bu adamın karşısına çıktı ve: “Ben varım!” dedi. Ubeyde b. Saîd, Zübeyr’e saldırmak için harekete geçti, Efendimiz (sas) de bu tabloyu seyrediyordu. Zübeyr elindeki mızrağı ile Ubeyde’nin gözüne nişan aldı ve mızrağını ona fırlattı. Mızrak tam gözüne isabet etti ve koca beden bir anda yere yığıldı.^[593] Zübeyr gitti ve mızrağını geri almak istedi, ama mızrak öyle bir saplanmıştı ki, yerinden çıkmıyordu. Zorla çıkardı mızrağını, mızrak eğilmişti. Allah Resûlü (sas), Zübeyr’in elinden bu mızrağı aldı ve dedi ki: “Ey Zübeyr! Bu mızrak benim yanımda Bedir’in bir hatırası olarak kalsın.” Zübeyr: “Tamam” dedi. Allah Resûlü (sas) yıllarca o mızrağı yanında sakladı, sonra bu mızrak sırasıyla dört halifenin yanında kaldı. En sonunda da mızrak, Zübeyr’in oğlu Abdullah’ın eline geçti.^[594] Bedir’de o gün için yetmiş müşrik öldürülmüştü. Ölenlerin

yarısından fazlası iki kılıcın darbeleri ile ölmüştü. O kılıçlardan biri Allah Resûlü'nün (sas) amcasının oğlu genç Ali, diğeri ise halasının oğlu Zübeyr'di.^[595] Bu hala-dayı çocukları o gün Bedir'in yıldızları olmuşlardı. İman, Bedir'de galip gelmiş, Kur'ân'ın *yevmü'l furkan* dediği^[596] o muhteşem gün, Müslümanların büyük bir üstünlüğü ile son bulmuştu. Müslümanlar büyük bir sevinç ile Medine'ye dönmüşlerdi.

Zübeyr b. Avvâm (ra), Bedir savaşında onlarca Mekkeliyi kılıcıyla biçmişti. O biçilenlerden biri de öz amcası Nevfel b. Hüveylid idi. Amca Nevfel de Bedir'e müşrik ordunun saflarında katılmış ve Müslümanlara karşı kılıç çekmişti. Savaşın tam orta yerinde amca yeğen karşı karşıya gelmişlerdi. Savaş meydanındaki bu karşılaşma tüm asabiyet bağlarının söküp atılması gereken bir yerdi. Orada artık akrabalık bağlarının pek de bir önemi yoktu. Çünkü karşı taraf inkâr cephesi idi ve mücadele edilmeliydi. Hz. Zübeyr, imanın verdiği güç ile yüreğinde hiçbir şüphe duymadan amcasını da yere serdi, sererken ağzından çıkan cümle şu idi: *“Rabbim! Bu senin için, her şey senin yoluna feda olsun.”*^[597]

O gün Hz. Zübeyr'in, kendi ifadesi ile yaralanmadık hiçbir yeri kalmamıştı. Oğlu Urve anlatıyor: *“Babam Zübeyr, Bedir günü öyle yaralar almıştı ki, yıllar sonra bile biz o yaraların izlerini görebiliyorduk. Hatta boynundan aldığı bir kılıç darbesi, ensesinde kocaman bir yarık meydana getirmişti. Biz çocukken elimizi o yarığın içine daldırır, oynardık. Babam da bize o yarığın oluştuğu Bedir Gazvesi'ni anlatırdı.”*^[598] İşte Bedir'in Hz. Zübeyr'in hayatında böyle bir yeri vardı.

İmtihan Alanları Uhud ve Hendek'te

Mekke müşrikleri, Bedir Gazvesi'nde aldıkları büyük mağlubiyet üzerine, döner dönmez Bedir'in intikamını almak için Medine üzerine saldırı hazırlıklarına başlamıştılar. Bir yıl boyunca Bedir'e sebep olan kervanın elde ettiği kârlar başta olmak üzere, oluşturdukları ortak havuzda epey para toplamış, onlarla bir ordu oluşturmuş ve Hicretin 3. yılı Şevval ayında Medine'ye doğru yola koyulmuşlardı. Ordu, Mekke'den yola çıkınca, Efendimiz (sas) kurduğu istihbarat ağı ile bundan haberdar olmuş, sahâbe ile nasıl bir savaş taktiği ile düşmanı karşılayacaklarını istişare etmeye başlamışlardı. Efendimiz (sas) yapılan istişare sonucunda kendi fikri şehir içinde kalıp, savunma savaşı yapmak olsa da özellikle genç sahabîlerin düşüncesi yeni bir meydan savaşı yönünde olunca, onların fikirlerini kabul

ederek, Uhud Dağı etrafında mevzilenerek, düşmanı orada karşılamayı kararlaştırmıştı. Müslümanlar 1000 kişi ile çıktıkları Medine'den Uhud'a gelene kadar 700 kişi kalmışlardı. Çünkü münafıkların reisi İbn Selül, 300 kişiyi alarak geri dönmüş, iman yolunda olan bazı safi zihinleri bozmak, içlerine şüphe ve korkular düşürmek istemişti. O gün o zorlu süreçte Hz. Zübeyr kendisine yakışan tavrı ortaya koymuş, başından sonuna kadar Resûlullah'ı (sas) koruma adına elinden geleni yapmış, en son dayısı Hz. Hamza'nın şehadetini duyup gelen annesi Safiyye'yi teskin etme görevini yerine getirmişti. ^[599]

Uhud Gazvesi'nin üzerinden üç yıl geçmiş, bölgede İslâm'ın dostları fazlalaştığı gibi düşmanları da fazlalaşmıştı. Başta Mekke müşrikleri ve Medine münafıkları olmak üzere, tüm İslâm düşmanları bölgede ciddi bir şer cephesi oluşturmak için seferber olmuştu. Mekke müşrikleri, Gatafan'ı, bedevi kabileleri ve Hayber Yahudileri'ni de yanlarına alarak 12.000 kişilik bir ordu oluşturmuşlardı. ^[600] Efendimiz (sas) bu kadar büyük bir ordunun Medine üzerine geldiklerini öğrenince hemen ashâbı ile istişare etmeye başlamış ve aslen İranlı olan Selmân-ı Fârisî'nin (ra) teklifi gereği hendek kazılmaya karar verilmişti. ^[601] Hendek kazımı bitince Allah Resûlü (sas) ordusunu konuşlandırdı, boylu boyunca orduyu yaydı, özellikle bir şekilde hendeği geçen olursa, onları durdurmak için, hendeğin dar kısımlarına okçular yerleştirdi. ^[602] Ahzab ordusu Medine'ye yaklaşıp, hiç ummadığı bu hendeği karşılarında görünce şok oldular ve bir anda ne yapacaklarını şaşırdılar. Olayın şokunu üzerlerinden attıktan sonra savaşmaktan başka yollarının olmadığını anladılar ve kimileri hendeği geçmeye, kimileri ise, Müslüman birliklerinin üzerine ok yağdırmaya başladılar. Ama bir türlü Ahzab ordusu hedefine ulaşamadı, kazılan büyükçe hendek onların planlarını alt-üst etmişti. ^[603]

Verilen Söz ve Alınan Büyük Mükâfat

Bu zorlu süreçte Müslümanlar, böyle zorlu, kalabalık ve güçlü bir ordu ile uğraşırken çok ciddi bir tehlike ile daha baş başa kalmışlardı. Bu tehlike Kurayzaoğulları tehlikesi idi. Allah Resûlü (sas) Medine'ye hicret ettiğinde, bölgede üç büyük Yahudi kabilesi vardı. Bunlar; Nadiroğulları ve Kurayzaoğulları idi. ^[604] Efendimiz (sas) bu Yahudi kabileleriyle belli şartlar çerçevesinde antlaşmalar yapmıştı. ^[605] Ama bu kabilelerden ilk ikisi antlaşma şartlarına sadakat göstermeyip, şartları çiğneyince, Efendimiz (sas)

de onları Medine’den sürüp çıkarmıştı. O günlerde sadece Medine’de Kurayzaoğulları kalmıştı ve onlar yapılan antlaşma gereği özellikle Medine’ye dışarıdan bir saldırı olduğunda, şehri savunmak adına Müslümanlarla beraber hareket edeceklerine dair söz verip, imza atmışlardı. [606] Ama bu Yahudi kabilesi, Ahzab ordusunun gücünü ve sayısını görünce, yapılan antlaşmayı dikkate almamış, özellikle karşı tarafta bulunan Yahudi dostlarının telkinleri ile verdikleri söze aykırı bazı davranışlara girmişlerdi. Demişlerdi ki: “Resûlullah da kim oluyormuş? Muhammed ile aramızda ne bir ahid vardır ne de bir akid!” [607]

Allah Resûlü (sas) bu ihanet çetelerinin ne yaptıklarını ve ne yapmak istediklerini çok merak ediyordu. Bunun için birini onlara yakın yerlere gönderip, onlar hakkında bilgi almak istiyordu. Bu vesile ile ashâbını topladı ve onlara dedi ki: “Kim bize Kurayzaoğulları hakkında bilgi getirir!” [608] Bu zor bir görevdi, ihanet çetelerinin ne yapacağı belli olmazdı. Giden gelmeyebilirdi. Ama Zübeyr b. Avvâm, kendi kendine söz vermişti: “*Ben ne olursa olsun, Allah Resûlü’nü arkasında duracağım ve O’na dayım Hamza’nın yokluğunu hissettirmeyeceğim*” demişti. Hiç kimsenin öne çıkmasına fırsat vermeden, “*Ben Ya Resûlullah! Ben gider onlardan size haber getiririm*” demişti. Efendimiz (sas) zor zamanlarda zor işlere talip olan böyle yiğitlere sahip olduğu için sevinmişti. Zübeyr b. Avvâm gitmiş, Kurayzaoğulları Yahudilerini iyice gözlemlemiş ve onların bir savaş hazırlığında olduğunu görmüştü. Bilgileri toplayıp geri dönmüş ve gördüklerini Efendimiz’e (sas) anlatmıştı. Efendimiz (sas) olayın ciddiyetini anlamış ve bir an önce karşıdaki Ahzab ordusunun dağılmasına sebep olabilecek bazı adımların atılması gerektiğine karar vermişti. [609]

Tam o anlarda iman eden Nuaym b. Mes’ûd, Ahzab ordusunu dağıtacak bir plan geliştirmişti... [610] Ama, Efendimiz’in (sas) aklı hep arkada, yani ihanet cephesi olan Kurayzaoğulları’nda idi. İkinci kez haber almak için birini göndermek istedi. Ashâbına dönüp yine sordu: “Kim bize onlardan bir haber getirir?” Havaya kalkan yine aynı eldi. Allah Resûlü’nün (sas) halası Safiyye’nin oğlu Zübeyr’di. Gitti yine aynı haber ile geldi. “*Ya Resûlullah! Halen saldırı hazırlığına devam ediyorlar*” dedi. [611]

Arslan Gibi Bir Hanım: Safiyye

O zaman dilimlerinde Medine’de bir gelişme olmuştu. Efendimiz (sas) Medine’de sadece hanımları, çocukları ve hastaları bırakmıştı. Hanımların

başına ise şair Hassân b. Sâbit'i bırakmıştı. Hassân, o günlerde hem hasta hem de yaşlıydı. Bir aralık hanımların bulunduğu çadırın önünde bazı sesler duyuldu. Allah Resûlü'nün (sas) halası ve Hz. Zübeyr'in annesi Safiyye, Hassân'a dedi ki: *“Çık bak bakalım nedir bu sesin sebebi, yoksa Yahudiler bir işler mi çeviriyor?”* Hassân bir türlü dışarıya çıkmaya cesaret edemedi. Safiyye validemiz işin kendisine kaldığını anlamıştı. Hemen çadırın direklerinden bir tanesini eline aldı ve sesin geldiği yöne doğru gitti; yanılmamıştı, bir Yahudi onları gözetliyordu. Yahudiler, içlerinden birini oraya gönderip bilgi almak istemişlerdi. Amaçları, erkekleri cephede olan bu savunmasız insanları esir alarak, belki de öldürerek, Müslümanları iki ateş arasında bırakıp, mağlubiyetlerine sebep olmaktı. Böyle sıkıntılı bir anda Safiyye validemiz bir aslan gibi o Yahudinin önüne çıktı ve ne istediğini sordu. Adam korkudan ne diyeceğini şaşırdı, ama Safiyye validemiz niyetini anlamıştı. Elindeki asa ile üzerine saldırdı ve bir iki darbe ile adamı yere serdi. Geri döndü, Hassân'a dedi ki: *“Ben adamın işini bitirdim, sen git adamın üzerindeki ganimetleri al ve cesedini Yahudilerin kalelerinden içeriye at ki, bizim sahipsiz olduğumuzu anlamasınlar ve adamlarının öldüğünü görünce bize saldırmaktan vazgeçsinler.”* Hassân yine bu işe de yanaşmadı; çünkü o kan görünce etkileniyordu. Hassân b. Sâbit (ra), bu yönü ile savaş adamı değildi; o bir söz ustası, bir şair idi; onun savaşı dili ileydi. [612] Safiyye validemiz bu işin de üzerine kaldığını anlayınca gitti ve kendisi yaptı. Önce öldürülen Yahudinin üzerindeki ganimetleri aldı, sonra adamı kale surlarının dibine attı. Yahudiler gönderdikleri casusun öldürülerek atıldığını görünce: *“Demek ki, kadınlar sahipsiz değil, Muhammed onları korumak için yanlarına askerler bırakmış”* zannederek, hanımlara saldırmaktan vazgeçtiler. [613]

Havari Lakabını Alması

Safiyye validemiz o gün ortaya koyduğu bu yiğitliği ile büyük bir saldırıyı önlemiş, adeta savaşın kaderini Müslümanların lehine neticelenmesinde mühim bir rol oynamıştı. Zübeyr b. Avvâm'ın annesi Safiyye validemiz, cephenin gerisinde böyle bir yiğitlik ortaya koyarken, oğlu da savaş meydanında Allah Resûlü'nün (sas) karşısında onu memnun etme yollarını arıyordu. Üçüncü kez yine Efendimiz (sas) Kurayzaoğulları'ndan bir haber almak için gönüllü istedi ve yine aynı ses “Ben!” deyip ayağa kalktı. Allah Resûlü üç kez aynı göreve talip olan o yiğitten öyle memnun olmuştu ki,

kıyamete kadar unutulmayacak bir söz söyleyip, Zübeyr’e de bir lakap verdi. Efendimiz (sas) o anda dedi ki: **“Her Peygamberin havarileri vardır. Benim de havarim Zübeyr’dir.”**^[614] Hz.Zübeyr, o günden sonra artık *Havariyü’r-Resûl/Peygamber’in Havarisi* olmuştu. İlk ve son kez Allah Resûlü (sas) böyle bir ifade dillendiriyor ve bunu da yiğitler yiğidi Zübeyr b. Avvâm için kullanıyordu.

Zübeyr b. Avvâm, bu lakabı almanın sevinci ile tekrar Kurayzaoğulları’na gitti, annesi Safiyye’nin yapmış olduğu o yiğitliğinden de haberdar oldu ve Yahudilerdeki şaşkınlığı haber alarak tüm bilgileri bir kez daha Efendimiz’e (sas) getirdi. Zübeyr b. Avvâm’ın kazandığı bu büyük şerefi oğlu Abdullah b. Zübeyr de önemli bir ayrıntı ile beraber şöyle aktarır: “Ahzab günü, ben ve Ebû Seleme’nin oğlu Ömer -o günlerde çocuk olduğumuzdan- kadınların yanında bırakılmıştık. Bir de baktım ki babam Zübeyr, atının üstünde iki yahut üç kere Kurayzaoğulları tarafına gidip geldi. Evimize döndüğümüzde babama: *“Babacığım! Ben seni Kurayzaoğulları mahallesine gidip gelirken gördüm”* dedim. Babam: *“Sen beni öyle mi gördün evladım?”* dedi. Bende: *“Evet”* dedim. Babam: “Resûlullah: **‘Kurayzaoğullarına kim gider de onların haberini bana getirir’** dedi. Ben de: *‘Ben Ya Resûlullah!’* dedim ve bu görevi üstlendim, ardından gidip, onlardan haberleri alıp, Efendimiz’e (sas) getirdim. Görevimi tamamlayınca, Allah Resûlü (sas) bana, annesini ve babasını bir arada zikrederek: **‘Anam babam sana feda olsun’** dedi.”^[615]

Abdullah b. Zübeyr’in verdiği bu bilgi ile öğreniyoruz ki, Zübeyr b. Avvâm, Hendek Gazvesi’nde, hem Efendimiz’e (sas) havari olma şerefini elde etmiş, hem de Efendimiz’in (sas) hayatı boyunca sadece iki kişi için kullandığı: “Anam babam sana feda olsun” iltifatının muhatabı olmuştu. Hatırlanacağı üzere Allah Resûlü’nün (sas) bu ifadeyi kullandığı diğer sahabî ise Sa’d b. Ebî Vakkas’tır.^[616] Hendek Gazvesi’nin nihayetinde, Allah Resûlü (sas) Allah’ın yardımı ile bu büyük orduyu geri çeviriyor, Nuaym b. Mes’ûd’un taktiği ile kurulan şer ittifakı bozuluyor ve İslâm ordusu bu zorlu savaştan da galip çıkıyordu.^[617]

Halifeler Döneminde

Hendek Gazvesi’nden sonra olan bütün gazve ve seferlere Hz. Zübeyr katılmış, adım adım Efendimiz’i (sas) takip etmişti. Efendimiz (sas) ondan razı ve memnun bir şekilde vefat etmişti. Efendimiz’in (sas) vefatından sonra

ümmetin halifesi olarak seçilen Hz. Ebû Bekir'e biat edecek ve onun emrinde bir asker olacaktı. Hatırlanacağı üzere Hz. Ebû Bekir onun kayınbabası idi, o bu yakınlığında verdiği avantaj ile hep Hz. Ebû Bekir'in yanında yerini alacaktı.

Hz. Ebû Bekir'den sonra halife olan Hz. Ömer'in de yanında olacak, gereken ne ise onu yapacaktı. On buçuk yıl sürecek Ömerli günler, İslâm'ın yüz akı olacak günleriydi. O günler fetih günleriydi, adalet günleriydi. Zübeyr b. Avvâm bu günlerin hemen hemen her sayfasında vardı ve her zaman hep beklentisiz bir nefer idi. O günlerde Zübeyr, bazen Suriye cephesinde, bazen Mısır cephesinde görev alıyor, çoğu zaman sıradan bir er olarak ordu içerisine dahil oluyor, bazı zamanlarda ise komutan olarak orduların başında kahramanca mücadele ediyordu. Hz. Zübeyr'in bu yiğitçe davranışı Hz. Ömer'i öyle memnun ediyordu ki, Halife Ömer yanındaki insanlara Zübeyr'i şöyle anlatıyordu: *"Zübeyr, İslâm'ın sarsılmaz direklerinden bir direktir."*^[618] Evet, o İslâm insanıdır; yiğittir, İslâm adına bir dağ gibi yerinde sabit kadem olmuş bir erdir, bir neferdir. Hz. Ömer yaralanıp yatağa düştüğünde ısrarlar üzerine kendinden sonra halifeyi seçmek için 6 kişilik bir heyet belirlemişti. O heyetin içerisinde Hz. Zübeyr de vardı. Malum olduğu üzere, o heyet Hz. Osman'ı, 3. halife olarak seçecekti, Hz. Zübeyr de biat ederek bu konuda kendisine yakışan tavrı sergileyecekti.^[619]

Hz. Osman döneminin sıkıntılarının hepsini yaşamış, en son onun şehadetine de şahit olmuş, arkasından Hz. Ali'nin halife olması için biat edenlerden olmuştu.^[620] Ama kaderin bir cilvesi, o günün şartları Cemel'de Hz. Ali ile onu karşı karşıya getirmişti.

Bir Kardeş Kavgası Olan Cemel

İslâm Tarihi'nin en acı hadiselerinden biri olan Cemel Vakası, Hz. Zübeyr'in hayatının da en acı hatıralarından biriydi.^[621] Savaşın olacağı günün sabahında iki ordu karşılıklı saf tutmuştu. Bir tarafta Peygamber'in hanımı, Hümeiram^[622] dediği mü'minlerin annesi Hz. Âişe, ablası *Zatü'n-Nitakeyn* lakablı Esmâ, cennetle müjdelenmiş iki isim Hz. Talha ve Hz. Zübeyr, diğer tarafta ise Allah Resûlü'nün (sas) amcasının oğlu, damadı Hz. Ali, cennet gençlerinin efendileri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Ehl-i Beyt aşığı Ammâr b. Yâsir...^[623]

Ne acı bir durumdu bu durum... O dehşet anlarında ağlayan gözler vardı savaşın meydanında.... Hz. Âişe ağlıyordu... Aslında Hz. Âişe validemiz

haksız olduğunu çok iyi anlamıştı. Ama bir kere dönüşü olmayan bir yola çıkmıştı. O meydanda Hz. Esmâ ağlıyordu, Efendimiz'den (sas) onlarca kez faziletini bizzat dinlediği Hz. Ali ile karşı karşıya nasıl geldiğine bir türlü anlam veremiyor ve ağlıyordu. Hz. Talha ağlıyordu, Hz. Zübeyr ağlıyordu, Hz. Hasan ağlıyordu, ileride Kerbela'nın mahzun şehidi olacak olan Hz. Hüseyin ağlıyordu, Yâsir ve Sümeyye'nin kahraman evladı Ammâr b. Yâsir ağlıyordu. Biri daha vardı ağlayan...

O ağlayan velayet tahtının sultanı olan Hz. Ali'den başkası değildi. Hz. Ali'nin yüreği ağzına gelmiş; *“Ya Rabbi! Kim kime kılıç sallayacak? Kim ne adına kiminle savaşacak?”* diyordu. O savaş meydanında bile acaba son anda bu kirli oyunu, bu kardeş kavgasını bitirebilir miyim? diye düşünüyordu. Bu mülahazalar içinde bir anda Hz. Ali, Cemel savaşının yapılacağı meydana yürüdü. Hz. Ali son kez karşısındaki kardeşleriyle konuşmak istiyordu. *“Ey Talha ve Ey Zübeyr!”* dedi. İkisi de biraz öne çıktılar. Herkes nefeslerini tutmuş şimdi bu üç insanın ne konuşacaklarını merakla beklemeye başlamışlardı. Cemel savaşının yapılacağı meydanda ki üç insan, risalet davasının üç yiğitleriydi. Yıllarca beraber gülmüş, birlikte ağlamış ve aynı dava için candan, canandan vazgeçmişlerdi. Ama kadere bakın ki, şimdi bu üç cennet insanı birbirleri ile savaşmak için karşı karşıya gelmişlerdi. Fitne ne kötü bir ateştir böyle... Ne kötü bir ateştir ki, sahâbeyi bile karşı karşıya getirmişti. Üç insan ikisi bir tarafta, Hz. Ali bir tarafta, bir müddet konuşmadan beklediler. Hz. Ali önce, Hz. Talha'ya döndü ve dedi ki: *“Ey Talha! Bu anlamsız savaş başlatacak mısınız? Boş yere ümmet-i Muhammed'in kanını akıtacak mısınız?”* Hz. Talha, hiçbir şey söyleyemedi, kelimeler boğazında düğümlendi, baş yere eğildi, sükûtu ile aslında Hz. Ali'ye hak verdi, ama ne ileriye ne geriye bir adım atamadı.

Ey Zübeyr! Ali'yi Seviyor musun?

Hz. Ali, bu sefer Hz. Zübeyr'e döndü. Asıl söyleyeceğini Zübeyr'e söyleyecekti. Önce onu da biraz süzdü. Karşısında duran halası Safiyye'nin oğluydu. İkisi hala-dayı çocuklarıydı. Peygamberli günler geldi aklına, Zübeyr'in Habeşistan'a hicret edişi, İslâm uğrunda çektiği ilk kılıcı, Bedir'de yan yana devirdikleri düşman askerleri, Uhud'da herkesin kaçıp dağılırken nasıl Peygamber'in yanında sabit kadem durduklarını, Hendek'te kazma sallayışlarını; Zübeyr'in Kurayzaoğulları yurduna gidip haber getirişini ve *Havariu'r-Resûl* lakabını alışını, Hayber'de kendisinin savaşçı Merhab'ı öldürüşünün ardından Zübeyr'in de: *“Ey Ali! Yâsir'i de bana*

bırak” deyişini, Mekke’nin Fetih günü ihtişam ile taşıdığı sancağını, hepsi bir anda canlandı Ali’nin gözlerinde... Nihayetinde Hz. Ali, asıl söyleyeceği sözü söylemeye başladı: “Ey Zübeyr! Hatırlıyor musun, Sen ile Efendimiz bir gün Medine’de Ğanemoğulları’na ait bir bahçede oturuyordunuz. Ben sizin yanınıza doğru yaklaştım. Efendimiz beni görünce gülümsedi, sen de gülümsedin. Allah Resûlü sana sordu: ‘Ey Zübeyr! Ali’yi seviyor musun?’ Sen dedin ki: ‘Evet Ya Resûlullah! Seviyorum, hem de çok seviyorum.’ Efendimiz (sas) o anda sana döndü ve dedi ki: ‘Ey Zübeyr! Unutma, bir gün Ali ile sen karşı karşıya gelip, birbirilerinize kılıç çekeceksiniz. O gün sen haksız, Ali ise haklı olacaktır.’^[624] Ardından Hz. Ali, şunları da ekledi: “Ey Zübeyr! Şimdi söyle Allah aşkına bu sözleri hatırladın mı?” Hz. Zübeyr bir anda geçmişe doğru pencere araladı ve bu söylenenleri çok iyi hatırladı. Evet, nasıl unutmuştu bunu? Bir anda kılıç elinden düştü, yere çömeldi, elini başının üstüne koydu ve tüm bu söylenenleri bir kez daha hatırladı. Öylece biraz kaldı, sonra ayağa kalktı, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Ali’ye döndü ve gözyaşları içerisinde dedi ki: “Ey Ali! Artık, bana dünyaları dahi verseler, ben sana karşı asla savaşmam.” Aralarında geçen bu konuşmalardan sonra, Hz. Ali kendi askerlerinin içerisine, Hz. Talha ve Hz. Zübeyr de geriye, askerlerinin yanına çekildiler. Hz. Zübeyr döner dönmez, atını hazırlamaya başladı. Kendisine hatırlatılan ve gayet de iyi anımsadığı o müthiş nebevî ihbâr-ı gaybîden sonra artık bir dakika dahi durmayacak, geldiği gibi Medine’ye geri dönecekti.^[625]

Bu hadisede üzerinde biraz düşünüp durmamız gereken birkaç nokta vardır. *Büyüklerde büyüklüğün alameti, hatalarını görünce dönmek; küçüklerde küçüklüğün alameti ise hatalarını savunmak, hatada ısrar etmektir.* Zübeyr b. Avvâm birtakım mülahazalarla Basra’ya kadar gelmiş, Hz. Ali’nin adalet-i mahzayı (mutlak/tam adalet) tesis etme adına verdiği mücadeleyi tam anlamamış, bu mücadele karşısında adalet-i izafiyeyi (kısmî adalet) tesis etmeye çalışmıştı. Ordular hazırlanmış tam kılıçlar birbirlerine çekilecekken Hz. Ali, ona hatasını anlayacak bir nebevî hatıra hatırlatmıştı. İşte bu noktadan sonra Hz. Zübeyr’in büyüklüğünü görüyoruz, askerler bana ne der, insanlar beni kınar, bana korktu derler, sattı derler, kaçtı derler; ne derlerse desinler, ben hatamı hata ile devam ettirmem, zararın neresinden dönersem kârdır, der ve hiçbir kınamacının kınamasında korkmam sonunda ölüm olsa dönerim, diye düşünür. Bu tabloda Hz. Zübeyr’in tavrı çok önemlidir ve kesinlikle çok iyi ders alınmalıdır.

Hız. Zübeyr, Askerlerin arasına döndü, geriye dönmek için atını hazırlamaya başladı. Birileri onu engellemeye çalıştı, Ali seni kandırdı dediler, o söylenen hiçbir söze aldırış etmedi ama o: “Ali benim bütün hatıralarımdır”^[626] diyordu; yani ‘Ali demek, yirmi üç yıllık risalet tarihini beraberce yürüdüğüm insan demek, Ali demek; Bedir, Uhud, Hendek ve diğerleri demek...’ diyerek, geri dönmeye hazırlanıyordu.

Bir Mühim Hassasiyet

Zübeyr b. Avvâm (ra) gitmeye hazırlandığı bir anda oğlu Abdullah b. Zübeyr ile bir hatırası vardır ki, bu çağın insanına bu rivayet çok şeyler söyler. Bizzat Abdullah b. Zübeyr’in dilinden dinliyoruz: “Cemel Vakası gününde savaşın öncesinde babam Zübeyr beni yanına çağırdı ve bana dedi ki: ‘Ey oğlum! Bugün savaş başlar öldürülenler olursa onlar ya zalimdir veya mazlum. Bana gelince ben mazlum olarak öldürüleceğimi zannediyorum. Eğer bugün ben öldürülürsem beni en fazla düşündüren şey borçlarımdır. Bundan dolayı ben ölür, sen sağ kalırsan hemen mallarımı sat ve ne kadar borcum varsa hepsini öde! Borçlarımı ödedikten sonra malım kalırsa, onun üçte biri vasiyetimdir; geriye kalanlar ise senin ve çocuklarındır. Şayet borcumdan bir kısmını ödemekten aciz kalırsan (yani mallarım borçlarımı yetmezse) Mevlam’dan yardım dile! O sana yardım edecektir.’ Abdullah b. Zübeyr, diyor ki: ‘Babacığım, Mevlan kim?’ Zübeyr b. Avvâm diyor ki: ‘Mevlam Allah’tır.’ Abdullah b. Zübeyr, sözünün devamında diyor ki: ‘Babam, savaşın meydanında bu vasiyeti bana defaatle yaptı. O şehit olunca, ben dediği gibi yaptım. Bir münadi çıkarttım, dört yıl boyunca hac mevsiminde: ‘Kimin babamdan bir alacağı varsa, gelsin benden alsın’ dedim. Tüm borçlarını ödedikten sonra yine geriye bize de epey bir mal^[627] kaldı.”^[628] Savaş meydanında Zübeyr b. Avvâm’ın bu hassasiyeti, onda nebevî mesajların nasıl yankı bulduğunun en önemli işaretlerindendir.

Namazda Gelen Şehadet

Zübeyr b. Avvâm, savaşın meydanında atına biner binmez, hemen yola çıktı ve Medine’ye doğru gitmeye başladı. Zübeyr’in savaştan çekilmesi iki tarafta da fazlaca dedikodulara sebep olmaya başladı. Askerlerin çoğu diyorlardı ki: “Zübeyr, bizi buralara kadar getirdi, şimdi kendi kaçıp gidiyor.” Bu söylentileri duyan Hz. Ali’nin ordusunda bulunan Amr b. Cürmüz, yanına birkaç kişiyi alarak Hz. Zübeyr’in peşinden gitti. Amr’ın amacı Zübeyr’i

bulup öldürmek; bununla da Ali'den bir ödöl koparmak ya da taltif görmektir. Çünkü Amr gibi cahiller, bu savaşı da sıradan bir savaş olarak görüyor, Cemal'in bir kardeş kavgası olduğunu bir türlü anlamıyorlardı.

Hız. Ali'ye sorulmuştu: “*Cemel ehli müşrik midirler?*” Hız. Ali: “*Hayır, onlar şirkten kaçanlardır*” demişti. Bu sefer: “*Peki, onlar münafık mıdır?*” diye sorulmuştu. Hız. Ali: “*Münafıklar Allah'ı çok az anarlar, ama onlar çokça anmaktadırlar*” diye cevap vermişti. Bunun üzerine: “*Öyleyse Ey Ali! Onların hükmü nedir?*” diye sorulmuş: “*Onlar bize isyan eden, bizimle savaşan, dolayısı ile hata eden kardeşlerimizdir*”^[629] demişti.

Hız. Ali, yanında olanlara hep bunları söylemesine rağmen, cahiliyenin izlerini silemeyen nice bahtsızlar, bu sözlerin hiçbirini duymuyor, yine bildiklerini yapmaya çalışıyorlardı. İşte onlardan biri Amr b. Cürmüz'dü.

Zübeyr b. Avvâm, yol boyunca gözünden yaş eksik olmadı, hep ağladı. Hız. Ali ile olan hatıraları zihninde canlandı. Allah Resûlü'nün, Ali'ye olan sevgisini hatırladı ve nasıl böyle bir yanlışa kapı açıp Hız. Ali ile savaşmak için karşı karşıya geldiğinin muhasebesini yaptı. Çok pişman olmuştu ama olan olmuş en azından son anda bu kirli savaşın dışına çıkma kudreti göstermişti. Bu duygularla Sibâ vadisinde konakladı, burada biraz dinlenecek ve namaz kılıp sonra Medine'ye doğru yoluna devam edecekti. Bu arada Amr b. Cürmüz ve adamları da bu tepeye ulaşmış uzaktan bir fırsatını yakalayıp Zübeyr'e saldırmak için beklemeye başlamışlardı. Zübeyr namaza durmuş, bu cahiller ise tam sırası deyip Allah'ın huzurunda olan bu yiğidin üzerine zalim kılıçlarını sallamaya başlamışlardı. Altmış dört yıllık bereketli bir hayat, zalim ve cahil birinin eliyle ve namaz üzerinde noktalanıyordu.^[630]

Tarihler o gün Hicretin 36. yılının Cemaziyelâhir ayını/Aralık 656'yı gösteriyordu.^[631] Hız. Zübeyr'in altmış dört yıllık bereketli ömrünün, imana erişinden önceki ilk on altı yılı hariç, geriye kalan kırk sekiz yılının tamamını, Allah ve Resûlü uğruna harcanmış, özellikle yirmi üç senelik nübüvvet güneşinin yanındaki ömür, onun için bambaşka hatıraların olduğu bir zaman dilimi olmuştu. Hız. Zübeyr, şehadete âşık bir yürekti, bir ömür şehadet aşkı ile yapıp tutuşmuştu. O öyle bir âşıktı ki şehadete; her zaman dualarının başına şehadeti koymuştu.

Cehennemi Müjdele!

Zübeyr b. Avvâm (ra) yıllardır hasretini çektiği şehadete şimdi Amr b. Cürmüz denen bir cahilin eliyle ulaşıyordu. Amr, Zübeyr'i şehit ettikten sonra kılıcını ve elbiselerini alarak doğruca Hz. Ali'nin yanına geldi, amacı Zübeyr'i öldürdüğünü söyleyerek Hz. Ali'den taltif görmektir. Kılıcı getirip Ali'nin ellerine bırakınca Hz. Ali, neye uğradığını şaşırıp ve İbn Cürmüz'e dönerek şunları haykırdı: *“Vallahi! Ben Allah Resûlü'nden: ‘Safiyye'nin oğlunu öldüren cehennem müjdesi!’ dediğini duydum. Ey İbn Cürmüz! Sen İslâm'ın kılıçlarından bir kılıcı öldürdün, sen ne kötü bir iş yaptın”*^[632] dedi. İbn Cürmüz, taltif göreceğini zannettiği bir ortamda şimdi kınanıyor, eleştiriliyor, hatta cezalandırılıyor.

Hz. Ali, hüznün üstüne hüznün yaşıyordu, kardeş kavgası Cemel'de bir hiç uğruna ölen binlerce insana üzülmüyor, yaşayan şehit Talha'nın şehadetine üzülmüyor, Hz. Hatice'nin hatırası olan Hind b. Ebî Hâle'nin şehadetine üzülmüyor, şimdi de Zübeyr'in bir cahilin eliyle şehadete yolcu edilmesine üzülmüş, gözyaşı döküyordu. Hz. Ali, gözyaşları içerisinde Zübeyr'in kılıcını havaya kaldırdı ve şunları haykırdı, tüm ümmete: *“Bu kılıç var ya, bu kılıç... İslâm uğruna çekilen ilk kılıçtır, bu kılıç var ya Bedir'de müşriklerin korkulu rüyasıydı, bu kılıç Uhud'da Allah Resûlü'nü savunan bir bileğin elindeydi, bu kılıç Hendek'te Ahzab ordularını dağıtmak için havadaydı, bu kılıç Hayber'de Yahudi kalelerini deviren bir yiğidin elindeydi.”*^[633] Hz. Ali, saatlerce Zübeyr'in kılıcı ve eşyaları üzerine gözyaşı döktü ve onu kaybetmenin hüznünü derinden yaşadı. Sonra Hz. Ali dedi ki: *“Ben, Talha ve Zübeyr ile beraber Allah'ın kendileri hakkında ‘Biz onların gönüllerindeki kini söküp attık. Onlar artık koltuklar üzerinde karşılıklı oturan kardeşler olacaklar.’*^[634] buyurduğu kimselerden olmayı kuvvetle ümit ediyorum.” dedi.^[635]

İşte İslâm'ın yüz akı şahsiyetlerinden birisi olan Hz. Zübeyr'in hayatı böyle bir hayattı. Bu hayat için çok şey söylenir ama biz bu kadarı ile iktifa edelim ve burada şöyle bir soru soralım: “Peygamber'e havari olmanın kapısı kapandı, bunda hiçbir şüphe yok; bundan sonra ne sahâbî olunur ne de peygambere havari olunur? Ama risalet davasına havari olunabilir mi? Bu soruya verilecek cevap: “Evet”tir. Peygamber'e sahâbî artık olunamaz, ancak zamanın sahâbîsi olunabilir, havari olunmaz ama risalet davasının havarisi olunur. Zübeyr b. Avvâm (ra) yaşadığı o kısa ama bereketli hayatı ile aslında bize bunu öğretti. ‘Nasıl risalet davasına Havari olunabilir?’ bunun yolunu ve yöntemini gösterdi. İnşallah anlayanlardan oluruz, inşallah bu çağın havarilerinden olma bahtıyarlığına erenlerden oluruz.

[544] Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi'nin Tokat hakkında söyledikleri şöyledir: "Bu havası hoş şehrin dört tarafından bahçe ve bostanlar içinde sular akar, bahçelerde bülbüllerin sesi insan ruhuna rahatlık verir. Meyveleri lezzetli ve latif olup, her tarafa hediye olarak gönderilir. Her bağında birer köşk, havuz, fıskiye ve çeşitli meyveler bulunur. Halkı zevk ehlidir. Gariplerle dostturlar, kin tutmaz, hile bilmez, deryadil, haluk, selim ve halim insanlardırlar. Herkese iyi zanda bulunurlar. İyi geçinirler, hayırlı yapılar yapmaya hevesleri çoktur. Camii, saray, köşk ve imaretleri o kadar metin ve güzel olur ki, bunlara girenler hayrandır. Şehir genişlik ve ucuzluklu bir yer olup dünya yüzünde eşi yok gibidir. Yılın her zamanında halkın nimetleri boldur. Hacı Bektaş Velî'nin hayırlı ve bereketli dualarıyla bu eski tarihî şehir: "Âlimler konağı, fazıllar yurdu ve şairler yatağıdır." Evliya Çelebi, *Seyahatname*, V, 69,70.

[545] Buhârî, "Fezâilü'l-Ashâb", 13; Müslim, "Fezâilü's-Sahâbe", 48; Tirmizî, "Menâkıb", 84.

[546] "İsa, onlardaki inkârcılığı sezince: 'Allah yolunda bana yardımcı olacaklar kimlerdir?' dedi. Havârîler: 'Biz, Allah yolunun yardımcısıyız; Allah'a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız!' cevabını verdiler." Âl-i İmrân 3/52.

"Ey iman edenler! Allah'ın yardımcıları olun. Nitekim Meryem oğlu İsa havârîlere: 'Allah'a (giden yolda) benim yardımcıları kimdir?' demişti. Havârîler de: 'Allah (yolunun) yardımcıları biziz!' demişlerdi. İsrailoğullarından bir zümre inanmış, bir zümre de inkâr etmişti. Nihayet biz inananları, düşmanlarına karşı destekledik. Böylece üstün geldiler." Saf 61/6.

[547] Tokat'ı anlatan Evliya Çelebi, bu şehrin bir özelliğinin de, ahalisinin oldukça olgun ve kültürlü olması ve çoğu kimsenin *Envarü'l-Aşıkîn* ve *Muhammediye* kitaplarını ezberden okuyacak kadar bilgili olduklarına şahit olmuştur. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, V, 33.

[548] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 622,623; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 108.

[549] Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, s. 21.

[550] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 622,623; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 89; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 108.

[551] Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, s. 148.

[552] Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 230.

[553] *Eyyâmü'l-Ficâr/Ficâr Savaşları* diye isimlendirilen ve İslâm öncesi dönemdeki Arap kabileleri arasında geçen savaşlardır. Arka arkaya dört yıl ve dört büyük savaş şeklinde vuku bulan bu savaşların en sonuncusuna Hz. Peygamber (sas) amcaları ile birlikte katılmıştır. Yüzlerce insanın öldüğü bu savaşlar, nihayetinde yapılan bir antlaşma ile son bulmuştur. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 114, 115; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 110-111.

[554] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 370.

[555] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 124.

[556] Bkz. Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, 208, 209.

[557] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 623.

[558] İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI, 12; Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, 322.

[559] Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, s. 24.

[560] Nevfel b. Hüveylid'in, Hz. Ali tarafından öldürüldüğüne dair rivayetler de mevcuttur. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 91, 92.

[561] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 150.

[562] Nasıl yetiştirdiğine dair bilgileri görmek için bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 372.

[563] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 147-151.

[564] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 111; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307.

[565] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 111; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307.

[566] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 388.

[567] Alak 96/1.

[568] Müzzemmil 73/1; Müddessir 74/1.

[569] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 623.

[570] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 623; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 90.

[571] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 111.

[572] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 111.

[573] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 307; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 111.

[574] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 157.

[575] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 308.

[576] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 308.

[577] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 109.

- [578] Buhârî, “Cihad ve’s-Siyer”, 133; İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 270.
- [579] Mekke’deki kardeşinin Abdullah b. Mes’ûd olduğudur. Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 111; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 308.
- [580] Tevbe 9/118, 119.
- [581] Bazı kaynaklar ensâr kardeşinin Seleme b. Selâme b. Vakş olduğunu rivayet ederler ama doğrusu Ka’b. b. Mâlik’tir. İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 308.
- [582] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 112.
- [583] Buhârî, “Cihad ve’s-Siyer”, 122.
- [584] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 489.
- [585] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 489, 490.
- [586] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 491.
- [587] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 264; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 8, 11.
- [588] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 75, 76; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 24.
- [589] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 623; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 112.
- [590] Müslim, “Cihad ve’s-Siyer”, 58.
- [591] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 623; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 112.
- [592] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 112.
- [593] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 85, 86; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 437; Buhârî, “Meğâzî”, 12.
- [594] Buhârî, “Meğâzî”, 12.
- [595] İbn Hazm, *Cevâmiu’s-es-Sîre*, s. 149-151.
- [596] Enfal 8/41.
- [597] İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, 150.
- [598] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624.
- [599] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 45; İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 136; Beyhakî, *Delâil*, III, 286.
- [600] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, II, 443, 444; Belâziürî, *Ensâbü’l-Eşrâf*, I, 343.
- [601] Hamidullah, *Hiz. Peygamber’in (sas) Savaşları*, s. 79.
- [602] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, II, 451.
- [603] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 136-142; Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, II, 451-455.
- [604] Haklarında detaylı bilgi almak için bkz. Yıldırım, *Asr-ı Saâdet’te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler*, s. 39, 40.
- [605] Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 177-182.
- [606] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 147-150.

- [607] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 232.
- [608] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 115.
- [609] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 75.
- [610] Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 480, 481; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 139-141.
- [611] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 115.
- [612] Peygamberimiz (sas), Hassân b. Sâbit hakkında şöyle buyurmuştur: **“Onun şüürleri oktan daha etkilidir.”** Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe”, 157; **“Allah'ım! Hassân'ı, Rûhu'l-Kudüs ile destekle!”** Buhârî, “Salat”, 68.
- [613] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 239; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2560; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 172.
- [614] Buhârî, “Fezâilü'l-Ashâb”, 13; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe”, 48; Tirmizî, “Menâkıb”, 84.
- [615] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 116.
- [616] Buhârî, “Meğâzî”, 18; Müslim, “Fezâilü's-Sahâbe”, 41.
- [617] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 484, 485; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 139-141.
- [618] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624.
- [619] Bkz. Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, s. 103-105.
- [620] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 56; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 365.
- [621] Hadisenin detayları için bkz: Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, s. 109-118.
- [622] Hz. Peygamber (sas) bazen Âişe validemize “*Hümeyra/Pembe yanaklı*” diye hitap ederdi. Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 129.
- [623] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 77; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 373, 374.
- [624] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 310; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 241.
- [625] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, II, 310; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 391.
- [626] Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, s. 118.
- [627] Zübeyr b. Avvâm'ın geriye ne kadar mal bıraktığını görmek için bkz: İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 118.
- [628] Buhârî, ““Farzü'l-Humus”, 13; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 119, 120.
- [629] İbn Abdirabbih, *el-İkdü'l-Ferid*, V, 78.
- [630] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 124; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624.
- [631] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624.

[632] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 124; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624.

[633] Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Arvâm*, s. 125, 126.

[634] Hicr 15/47.

[635] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 124

❦ Zübeyr b. Avvâm'ın Hayatından Mesajlar

❦ İhlâsı hayatının esas kıl ki, yaptığın her işi sadece Allah için yapabilesin ve işin neticesinde saâdete erebilesin.

❦ Dostlarını sadıklardan seç ki, dünyadan cennete uzanabilesin.

❦ Yüreğinde hiçbir insana karşı kin tutma ki, kalbini kirletmeyesin.

❦ İnandığın değerlere karşı derin bir muhabbet duy ki, aşk ve sevda insanı olabilesin.

❦ Hayır adına yapılacak işlere adam arandığında, sağına soluna bakmadan “ben” deyip meydana atıl ki, Havârilere sayılabilesin.

Mescid Güvercini
ABDULLAH B. ZÜBEYR

Radiyallahu Anhu

﴿ Amasya ﴾

عَفِيفُ الْإِسْلَامِ، قَارِئُ الْقُرْآنِ، أَبُو حَوَارِي رَسُولِ اللَّهِ -ص- وَأُمُّهُ بِنْتُ
الصَّدِيقِ وَجَدَّتُهُ صَفِيَّةُ عَمَّةُ رَسُولِ اللَّهِ -ص- وَعَمَّةُ أَبِيهِ خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ

*Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr'i şöyle anlatıyor: "İslâm'ın
iffetli bir delikanlısı, Kur'an'ın güzel bir okuyucusudur. Babası,
Resulullah'ın Havarisi, Annesi, Sıddık'ın kızı (Esmâ), Ninesi,
Resulullah'ın halası Safiyye, babasının halası ise Hatice bint
Huveylid'dir."*

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 1049)

*"Takva ehlinin alametleri vardır; onlar bu alametlerle bilinirler ve bu
alametleri de onlar kendileri bilirler. Bunlar; belaya karşı sabır, olana
rıza, nimete şükür ve Kur'an hükümlerine karşı boyun eğmedir."*

Abdullah b. Zübeyr (ra)

(Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, I, 336)

Adı: Abdullah b. Zübeyr

Anlamı: Allah'ın kulu

Künyesi: Ebû Bekir/Bekir'in babası, Ebû Hubeyb/Hubeyb'in babası

Lakabı: Hamâmetü'l-Mescid/Mescit Güvercini

Baba Adı: Zübeyr b. Avvam

Anne Adı: Esmâ bint Ebû Bekir

Kabilesi: Esedoğulları/Mekke

Doğum Yeri: Medine

Doğum Yılı: Hicrî 1/ Milâdî 622

İslâm'a Girişi: Çocukluktan itibaren

Sohbet Süresi: 8 yıl

Rivayeti: 33

Savaşları: Suriye ve Mısır, Yermûk, İfrikıyye, Taberistan vs.

Görevleri: Kur'an'ı çoğaltma heyeti, hilafet

Vefat Yeri: Mekke

Vefat Yılı: Hicrî, 73/Milâdî, 692

Vefat Yaşı: 70

Mescid Güvercini ABDULLAH B. ZÜBEYR

(Radiyahallahu Anhu)

Allah’a hamd, O’nun Resûlü’ne salât ve selam, ilk günden bugüne, bugünden son güne hak-batıl mücadelesinde tarafını haktan yana belirleyerek Abdullah olan ve Abdullah kalan tüm risalet davasının yolcularına selam olsun.

Selam olsun iman edip de imanının bir gereği olarak koşanlara...

Selam olsun imanını kendine dert edinip, o dert ile yanıp tutuşanlara...

Selam olsun en büyük derdi Allah’a kul olmak olanlara...

Selam olsun Rabbim Allah’tır deyip, çok yüce bir makamın kulu olduğu için kulluk kalitesini arttırmak için gayret içerisinde olanlara...

İnşallah hepimiz, bu selamları hak edenlerden oluruz...

İnşallah hepimiz, asli dert olarak kulluğumuzu yerine getirmek olarak belirler ve bu konuda her daim gayret içerisinde oluruz...

Mücadele Kavramını Abdullah b. Zübeyr’den Öğrenmek

82 İl 82 Sahâbî’nin 50. programında bizleri Amasya’da ve Abdullah b. Zübeyr’in sofrasında buluşturan Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

Bir önceki bölümde Abdullah’ın babası Zübeyr b. Avvam’ı anlamaya ve tanımaya çalıştık. Şimdi hemen babasının ardından, İslâm tarihinde çok özel ve mühim bir yeri olan bir ismi, Hicretin ilk çocuğunu, Hz. Peygamber’i (sas) çocukken gören ve sonra birçok hadisenin içerisinde yer alan ve çok bereketli bir hayat yaşayan güzel bir sahabîyi anlamaya çalışacağız.

Bizler Abdullah b. Zübeyr der demez aklımıza çok şey gelir, onun şahsiyetinin ayrılmaz parçaları olan birçok kavram hemen zihnimizde belirir. Ancak bir kavram var ki, o Abdullah b. Zübeyr’de biraz daha farklıdır ve onda o kavramın temsil edilip abidevi bir hale gelmesi daha özeldir. Nedir bu kavram? *Mücadele*’dir. Ne demek mücadele? Sözlük anlamı ile: “Bir gayeye varmak için ortaya konan çaba ve gayret demektir.”^[636] Bir diğer

tanıma göre ise: “Bir şeyin üstesinden gelmek için yılmadan, bıkmadan, uğraşma, çalışma ve didinmedir.”^[637]

Bu anlamları dikkate alarak hareket edersek, bir Müslüman’ın en temel gayesi, malum olduğu üzere Allah’ın rızasını elde etme, O’nun razı olacağı işleri hayatında çoğaltmasıdır. Hal böyle olunca mücadele bir Müslümanın hayatında ilk günden son güne kadar olmalıdır. Bu manada bir Müslümanın kadın olması, erkek olması, genç olması, ihtiyar olması, zengin olması, fakir olması, âlim olması, talebe olması, âmir olması, memur olması, tüccar olması, işçi olması ya da farklı bir halde bulunması onu dini yaşama ve yaşatma mücadelesinden alıkoymamalıdır.

Biraz daha somut cümleler üzerinden konuşursak; mesela, bir kardeşimiz, lise veya üniversite yıllarında, çok aktif birisi iken dinini kendine dava edinmiş ve bunun için gecesini gündüzüne katıp gayret ediyorken, şimdilerde yoruldum, yaşlandım, Müslümanlardan çok darbe yedim, istediğimi elde edemedim, kandırıldım gibi laflarla mücadeleden kopmamalıdır. Çünkü Allah’ın (cc) dini uğruna ortaya konan mücadele, sadece gençlerin yapacağı bir iş değildir ki yaşlanınca bırakılsın. Sadece fakirlerin yapacağı bir iş değildir ki, zengin olunca terk edilsin. Sadece öğrencilerin yapacağı bir iş değildir ki, iş-güç sahibi olunca artık gerek yok denilerek ihmal edilsin. Dolayısı ile İslâm uğrunda mücadele, kulluğun bize yüklediği bir sorumluluktur. Bu sorumluluk dini bir vecibedir; imanın sahibine yüklediği bir mükellefiyettir. Böyle olduğu için yaşa, başa, cinsiyete, sosyal duruma, şartlara ya da başka bir mülahazaya takılarak terk edilecek bir şey değildir. Örnek istersiniz, işte size örnek Ebû Eyyûb el-Ensârî... Örnek istersiniz işte size Kıbrıs’ın manevi fatihi Ümmü Haram... Örnek istersiniz işte size Ammâr b. Yâsir... Örnek istersiniz işte size Esmâ bint Ebî Bekir... Ve örnek istersiniz işte size onun oğlu Abdullah b. Zübeyr... Radiyallahu anhûm ecmaîn, Allah (cc) hepsinden ebeden razı olsun...

Neden Abdullah b. Zübeyr der demez aklımıza gelen ilk kavram mücadeledir, siz onun o güzel hayatı üzerinden bunu anlayın.

O bir mücadele insanı da onun için...

Bu işin ilk günden son güne kadar aynı heyecanla devam etmesi gerektiğini bizlere öğretir de onun için...

Mücadelenin altının nasıl iman ve ibadet ile doldurulması gerektiğini bizlere gösterir de onun için...

Öyleyse gelin bu büyük insanı ve bize öğreteceği mücadele kavramını biraz olsun anlamaya çalışalım.

Nasıl Bir Bahtiyarlık?

Abdullah b. Zübeyr dediğimiz zaman nasıl bir sahâbînin adını anmış oluruz?

O, Zübeyr b. Avvam gibi Peygamber'in havarisi olmuş bir ihlâs ve aşk abidesi babanın oğludur.

O, Esmâ bint Ebî Bekir gibi, mücadele ve vakarın abidesi olmuş bir annenin oğludur.

O, Safiyye bint Abdülmuttalib gibi İslâm'a kale olmuş bir babaannenin torunudur.

O, Hz. Ebû Bekir gibi sadakati, sıdkı tescillenmiş bir dedenin torunudur.

O, Urve gibi bir ilim kalesinin, Münzir gibi bir komutanın, Mus'ab b. Zübeyr gibi bir yiğit kardeşinin abisidir.

O, Hatice, Ümmü'l-Hasan ve Âişe gibi yiğit ve mücadelecî hanımların abisidir.

O, Hz. Âişe gibi, Peygamber evinin sultanlarının en gözdelerinden olan ilim ve irfan abidesi bir teyzenin yeğenidir.

Hepsi bir tarafa, Hz.Âişe ile olan yakınlığının ona neler kazandırttığını bir bilesek, Abdullah b. Zübeyr'in nasıl bir bahtiyarlık elde ettiğini daha iyi anlamış olacağız. Burada sadece bir hususu aktaracağız; Âişe validemiz, bir gün çocuksuzluk meselesinde yüreği yanarak bir şeyler söyleyince,^[638] Efendimiz (sas) ona 'Ümmü Abdullah' künyesini verecek ve onu Abdullah b. Zübeyr'in annesi kılacaktı.^[639] Abdullah ile teyzesi arasındaki bağı sadece buradan bile anlayabiliriz. Hicretin 58. yılında (Milâdî 678) Âişe annemiz vefat edince, onu kabre Abdullah ve diğer kardeşi Urve ve yine aileden olan birkaç isim indirecek,^[640] indirirken de Abdullah: "Ben annemi toprağa veriyorum"^[641] diyecekti. Âişe validemiz tüm müminlerin annesi idi,^[642] ama Abdullah için hem teyze hem de Efendimiz'in (sas) mübarek lisanı ile anne idi. Dolayısı ile nereye başımızı ve bakışlarımızı çevirirsek çevirelim, Abdullah b. Zübeyr dediğimiz zaman onun çok güzel bir iklimin esintisini duyacağımız bir evin meyvesi olduğunu ikrar edeceğiz.

Doğmadan Başlayan Mücadele

Milâdî 610'da insanlık tarihinin en büyük olayı olan son vahyin nazil olması ile birlikte yeniden bir hak-batıl davası başlamış ve bir müddet sonra mücadele tüm boyutları ile alevlenmişti. Son peygamber olarak Efendimiz'i (sas) kabul edip, tasdik edenler hakkın yanında yer alıyor, taraflarını hakikat

saflarına geçerek belirginleştiriyorlardı. Batılın yanında yer alanlar ise onun karşısında yerlerini alıyorlardı. O günler 15-16 yaşlarında olan Avvam'ın oğlu Zübeyr; halası olan Hz. Hatice, Zübeyr'in annesi Safiyye ve daha niceleri iman edip o kutlu halkaya dâhil oluyorlardı.^[643]

Diğer taraftan Hz. Ebû Bekir ve kızları Esmâ ve Âişe de bu yeni mesajların ilk muhatapları ve ilk mensupları oluyorlardı. O günden sonra başlayan sözlü ve fiili saldırılar; hicret ve tecritler, Mekke'de 13 yıl boyunca sürmüş ne Zübeyr'in ne Esmâ'nın evlenmelerine imkân vermemişti. İkisinin yaşı da 26-27'lere dayanmıştı. Mekke toplumu için geç sayılan bir yaşta bu yaş ve derken bir vesile ile bu iki büyük insan yastıklarını birleştirmişlerdi.^[644]

Allah (cc) bu güzel eve, evliliklerinin hemen ardından bir yavru verecekti. Bu bebek daha annesinin karnındayken mücadelesi başlamıştı. Bundan dolayı Abdullah b. Zübeyr yıllar sonra haklı olarak: “Ben annemin karnındayken hicret ettim”^[645] diyecekti. Anne karnında 7 aylık iken, Medine'ye hicret kararı alınacak; o hicret öncesinde annesi Esmâ'ya verilen görev, Sevr dağındaki Efendimiz (sas) ve babası Ebû Bekir'e (ra) azık taşımak olacaktı. Esmâ validemiz ne hanımlığına takılmış ne karnındaki bebeğine, 759 metre yükseklikte Sevr dağına o günler zarfında üç kez çıkıp, inmişti.^[646] Annesinin mücadele azmi, aynen karnındaki bebeğe geçecekti. Hatırlanacağı üzere anne Esmâ, o günler Sevr'e azık götürürken, o azıkları bağlayacak bir ip bulamayacak, belindeki kuşağı feda edecek, bu adağı ile de kıyamete kadar *zatu'n-nitakeyn/ çifte kuşaklı* lakabını Efendimiz'den (sas) kazanacaktı.^[647] Abdullah da bir ömür, annesinin elde ettiği bu büyük şeref ile kendisinin anılmasını isteyecek^[648] ve: “*Ben zatu'n-nitakayn'in/çifte kuşaklı kadının oğluyum.*” diyecekti.^[649]

Doğumu ile Gelen Sevinç

Efendimiz (sas) Medine'ye gelince, Mescid-i Nebvî'nin inşasının hemen akabinde, muhacir ile ensâr arasında tarihte eşi ve benzeri görülmemiş bir kardeşlik tesis edecekti. İman yolunda her şeylerinden vazgeçip gelen muhacirleri; yurtlarını, evlerini imana açmış ensâra kardeşler kılacaktı. Zübeyr b. Avvam'ı ve Hz. Esmâ'yı, sıdkı, doğruluğu Kur'ân'da anılacak^[650] bir Peygamber aşığı olan Ka'b b. Mâlik'in ailesi ile kardeşedecekti.^[651] Artık muhacir Müslümanlar, bu yeni iman yurduna alışmaya, her yönü ile zor olan bu hayata uyum sağlamaya çalışıyorlardı.

Medine gerek iklim olarak, gerek sosyal yapı olarak Mekke'den çok farklıydı. Bu farklılığın verdiği fiziksel ve psikolojik rahatsızlıktan dolayı neredeyse tüm muhacir Müslümanlar hastalanmışlardı. Bu hastalık Müslümanların morallerini bozuyordu. Bundan dolayı Allah Resûlü (sas) ara ara ellerini semaya kaldırıyor: “Ya Rabbi! Bize Medine’yi sevdirdi! Mekke’yi sevdirdiğin gibi, hatta daha fazla sevdirdi”^[652] diye dua ediyordu. Üstelik o günlerde Medineli Yahudiler, yalan bir haberi Müslümanların içerisinde yaymaya başlamışlardı. Onlar diyorlardı ki: “Medine’nin iklimi Müslümanlara iyi gelmedi. Şimdi bunlar hep hastalanacak ve nesilleri kuruyacak. Ya hiç çocukları olmayacak ya da doğan çocuklar hep sakat olacak.”^[653] Yahudi zihniyeti hep aynı, yüzyıllardır değişmedi değişmeyecek de... Dün böyleydi, bugün de böyle yarın da böyle olmaya devam edecek... Onların en büyük silahları, ortaya yaydıkları yalan propagandalardı. Onlar ellerindeki imkânlarla, safi dimağları ifsad etmeyi kendilerine en büyük vazife bilirdiler. İşte Medine’de de böyle bir yalan propaganda başlatmışlardı. Hatta bazı Yahudiler Müslümanları görünce onları korkutuyor: “Biz, sizlere sihir yaptık artık çocuklarınız olmayacak, nesliniz kuruyacak” diye onları moralmen çökertmek istiyorlardı. Efendimiz (sas) bu propagandanın yalan olduğunu çok iyi biliyordu ama yine de bazı Müslümanların konuşulardan etkilenip rahatsız olduğunu fark etmişti. Bunun için Hz. Zübeyr ile Hz. Esmâ’nın o günlerde bir çocuk beklediklerini biliyor ve Allah’a dua ediyordu. Diyordu ki: “Ya Rabbi! Doğacak çocuğu Müslümanlara sevinç vesilesi kıl!”^[654]

Hicretin üzerinden iki ay geçmemişti ki, Hz. Zübeyr’in evinden bir bebek ağlaması duyuldu. Esmâ validemiz nur topu gibi bir erkek çocuğu dünyaya getirmişti. Çocuğun doğumunu duyan Müslümanlar öyle bir sevinmişlerdi ki, o gün Medine sokakları tekbirlerle inlemeye başlamıştı. Doğar doğmaz, o bebek hemen, Allah Resûlü’ne (sas) getirildi, Efendimiz (sas) bu güzel bebeği kucığına aldı, onu öptü, kokladı ve ona ismini koydu. Dedi ki: “İsmi de, künyesi^[655] de dedesinin ki gibi olsun; adı Abdullah, künyesi Ebû Bekir olsun!”^[656] Malum olduğu üzere, Hz. Ebû Bekir’in asıl adı Abdullah’tı, künyesi Ebû Bekir’di,^[657] Efendimiz’de, Hz. Ebû Bekir’in torunu olan bu bebeğe dedesinin ismini ve künyesini vermişti. Bir de Efendimiz’in (sas) erkeklerde en çok sevdiği isim Abdullah idi.^[658] Ne zaman hoşlanmadığı bir ismi değiştirmek istese, ne zaman bir çocuğa yeni bir isim koymak istese hep

Abdullah olsun derdi.^[659] Çünkü Abdullah, Allah'ın kulu demektir. Bir insan için en büyük şeref ve onur zaten Allah'a kul olmak değil miydi?

Efendimiz (sas) ismini koyunca bu bebeğin, bir de ona tahnik yapacaktı. Tahnik, bir parça hurmayı ağızda iyice yumuşatarak, bir dua vesilesi ile bebeğin ağzına koymaktır. Yıllar sonra Abdullah b. Zübeyr, haklı olarak şöyle diyecekti: “Benim ağzıma ve mideme giren ilk şey Efendimiz'in lokması oldu.”^[660]

İşte Abdullah b. Zübeyr'in anne karnında başlayan mücadelesi ve doğduğunda getirdiği sevinci böyleydi. Onun bebeklik yıllarına dair bir bilgiyi bize aktarır kaynaklar; derler ki, Abdullah'ın ilk telaffuz ettiği kelime *seyf* yani kılıç olmuştur.^[661] Bebekler konuşmaya başlarlarken malum olduğu üzere, mama derler, baba derler, anne derler, dede derler, bazen garip garip kelimeler çıkarırlar ama Abdullah b. Zübeyr, ileri de hiç elinden düşürmeyeceği bir kelimeyi söyleyecek, *seyf*/ kılıç diyecektir.

Çocukluğundaki Büyük Şahitliği...

Abdullah b. Zübeyr (ra), Medine'de, Peygamber'in ikliminde yetişiyor. Ama çok farklı bir çocuk olarak yetişiyor; düşünün beş yaşındayken Hendek Gazvesi oluyor. Efendimiz (sas) çocukları ve hanımları Medine'nin içlerinde bir eve bırakmış ama Abdullah'ın içi içine sığmıyor, savaşı merak ediyor. O günlerde 11 yaşında olan Ümmü Seleme validemizin oğlu olan Ömer b. Ebî Seleme'ye^[662] diyor ki: “Beni kaldır omuzlarına çıkar da savaşın nasıl gittiğini göreyim.” Ömer b. Ebî Seleme isteneni yapıyor; bu çocuğu çıkarıyor omuzlarına, o da bakıyor savaş meydanına ve o anda babası Zübeyr'in atına binip hızlı bir şekilde Kurayzaoğulları'na gidip geldiğine şahit oluyor.^[663]

Savaşın sonrasında babasına gördüklerini aktaracak ve büyük bir merak ile neden gidip-geldiğini soracak, böylece babası Zübeyr b. Avvam'dan *Havariü'r-Resûl* olma müjdesini ve Hz.Peygamber'in (sas) ‘Anam, babam sana feda olsun Ey Zübeyr’ sözünü öğrenecekti.^[664]

Yedisinde ne ise yetmişinde de odur derler ya; gerçekten böyledir Abdullah b. Zübeyr... Medine'de çocuklardan oluşan bir grup kurmuştur; yaşları 7 ila 11 arasında, kendisinin yaşı 8 ama tabir caiz ise o grubun imamı, lideri odur... Toplamış bir gün çocukları gelmiş Mescid-i Nebevi'ye; 10-12 çocuk, Efendimiz'in (sas) huzuruna çıkmışlar, Abdullah demiş ki: “Ya Resûlullah! Hep babalarımızdan mı biat alacaksın, biz de sana biat etmeye geldik, uzat elini sana biat edelim!” Efendimiz (sas) bu sözlerden o kadar

hoşnut olmuş ki, hemen uzatmış elini ve çocuklardan tek tek biat almış. Sonra Abdullah arkadaşlarını önüne katarak Mescid'den çıkmış, işte o anda Efendimiz (sas) mübarek dişleri görünene kadar gülmüş ve: “Babasının oğlu ne olacak, babasının oğlu!” demiştir...^[665]

Asr- Saâdet'in Çocukları Nasıl Yetiştirdi?

O günler yine Abdullah'ın sekiz yaşlarında olduğu günlerdir. Efendimiz (sas), Mûte'ye asker gönderecek bu küçük grupta gönüllü asker olarak Mescid'de yerlerini almışlardır. Abdullah: “Ya Resûlullah! Biz de görev için hazırız” dediğinde, Efendimiz (sas) gülmemek için kendini zor tutmuş ama sonra hepimize örnek olabilecek bir davranışta bulunmuştur. Ne demiş Efendimiz (sas) biliyor musunuz? O çocukların aşkını kırmamış, siz daha küçüksünüz dememiş, bacak kadar boyunuzla cihada mı çıkacaksınız falan dememiş... Anlayışına hayran olduğumuz demiş ki: “Ben size başka bir görev belirledim. Babalarınız, abileriniz Mûte'ye gidecek, siz ise Medine'yi düşmana karşı koruyacaksınız!”^[666] Bu söz üzerine çocuklar adeta kendilerinden geçmişler; ellerine aldıkları sopalarla, İslâm askerleri Mûte'den dönene kadar Medine'yi savunmuşlar...^[667] Çocuk nasıl yetiştirilir? Nasıl çocuklara sorumluluk duygusu aşılanır? Onlara değer vererek, nasıl gelişimleri sağlanır? Bunları anlayacağımız çok güzel bir örnek...

Asr-ı Saâdet'in çocukları böyle büyüdükleri için küçükken bile çok büyük işler ortaya koyabiliyorlardı... 10 yaşındaki Ali'nin kendinden 30 yaş büyük olan Ebû Zer'i imana taşıyabilmesi,^[668] 18 yaşındaki Erkam b. Ebî'l-Erkam'ın onlarca sahâbînin yetişmesine vesile olacak olan evini İslâm'a adanmasını,^[669] 17 yaşındaki Üsâme'nin içlerinde Ebû Bekir'in ve Ömer'in olduğu bir orduya komutan olarak atanmasını^[670] hep bu çerçeveden ele almak gerekiyor. Efendimiz (sas) o günün dünyasındaki çocukları böyle büyütüyor, böyle yetiştiriyordu. Abdullah b. Zübeyr de bunlardan biriydi. Onun nasıl bir özgüven kazandığını şu örnekle de anlayabiliriz: Hz. Ömer'in hilafetinin ilk günleri, Abdullah o günler 13-14 yaşlarında... Arkadaşları ile Medine sokaklarında dolaşırlarken birden aralarından biri: “Ömer geliyor!” diye bağırır, tüm çocuklar bir tarafa kaçar ortada bir Abdullah kalır. Hz. Ömer, o heybetli hali ile Abdullah ile karşı karşıya gelir. Selam verir Abdullah'a, Abdullah kendinden gayet emin bir şekilde selamını alır. Sonra sorar Hz. Ömer: “Arkadaşların niye kaçtı?” Abdullah der ki: “Senin

heybetinden korkup kaçtılar?” “Peki, sen niye kaçmadın?” der Hz. Ömer. Der ki Abdullah: “Niye kaçacakmışım ki, yol dar mı ki çekilip sana yol vereyim, bir suç mu işledim ki senin karşına çıkmaya korkayım; bu yol hem sana yeter hem bana...” Bu söz karşısında Hz. Ömer tebessüm eder ve der ki: “Efendimiz (sas) ne de doğru söylemiş, tam babasının oğlu! Tam babasının oğlu!”^[671]

İşte Abdullah b. Zübeyr’in çocukluğu böyle bir çocukluktu; o 8 yaşında Mûte’ye katılmak istedi olmadı, bir yıl sonra Mekke Fethi’ne katılmak istedi yine olmadı ama 11 yaşında Efendimiz (sas) ile beraber Veda Haccı’na katıldı,^[672] tertemiz safi bir dimağ ile Hz. Peygamber’in (sas) yaptığı o ilk ve tek haccı gözledi ve oradan bize çok önemli tablolar aktardı.^[673]

Kureys’in Atlısı

Efendimiz’in (sas) vefatının arkasından dedesi Hz. Ebû Bekir, İslâm devletinin ilk halifesi olunca, o da biat edenlerden oldu. Yine yerinde duramıyor, savaşlara katılmak için can atıyordu. Ancak, babası Zübeyr müsaade etmiyor, her seferinden onu durduruyordu. Ama hicretin 13. yılında o günün bir Bedir savaşı olan Yermûk savaşı sırasında artık Abdullah’ı durdurmak mümkün olmadı. 13 yaşında ilk kez bir savaşa katılacaktı. Annesi ve babası ile o savaşın meydanında kılıç sallayacaktı, ata binecekti. O gün o meydan da Abdullah’ı görenler, kabiliyet ve cesaretinden dolayı ona *Fursanü’l-Kureys/Kureys’in atlısı*...^[674] demişlerdi. Bu söz Abdullah’a büyük bir moral olmuştu. Allah, Yermûk savaşında Müslümanlara büyük bir galibiyet verip, Bizans’ın, İran’ın ve Anadolu’nun kapıları İslâm’a açılınca, o günden sonra bir daha Abdullah b. Zübeyr kılıcını elinden düşürmeyecek, hep hak adına, hakka yaraşır bir biçimde o kılıcını kullanacaktı.

Hz. Ömer döneminde de onu hep mücadele sahasında görüyoruz. Ancak Hz. Osman döneminde daha aktif bir haldedir. O yıllar artık tam bir delikanlı olmuştur; 23-24 yaşlarında İfrikiyye seferlerine, yani Libya, Tunus, Cezayir, Fas seferlerine; oradan Taberistan, Cürcan seferlerine,^[675] oradan Kostaniyye yani İstanbul seferlerine ve daha birçok seferlere katılacaktır.^[676] Doymadan, yorulmadan, oradan oraya, niye hep ben demeden, sağına soluna bakmadan “*hel min mezid*” şuuru ile yani “*daha ötesi yok mu?*” şuuru ile yürüyen bir yiğit olacaktır.

23-24 yaşlarında katıldığı İfrikiyye savaşında, korkusuzca düşmanın üzerine saldırır. Öğlene kadar kılıcı elinden düşürmez, savaşır. Ama bakar

ki, İslâm ordusunda bir dağınıklık var, komutan Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh ise ön saflarda yok. Savaşın durduğu bir anda komutanı bulur ve sert bir üslup ile neden askerlerinin önünde çarpışmadığını sorar. Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh der ki: "Düşman kuvvetlerinin komutanı Cürcir, başıma 100.000 dinar ödül koymuş ve kim beni öldürürse kızını ona vereceğini vaat etmiş. Düşman askerleri de bundan dolayı beni öldürmek için fırsat kolluyorlar. Bu yüzden İslâm askerlerinin ileri gelenleri bana ordunun gerisinde durmamı söylediler." Abdullah b. Zübeyr, bir anda sinirlenir: "Böyle taktik mi olur? Sen gelip ön safta savaşmalısın ki askerlerin sana bakıp şevke gelsinler. Madem düşman böyle bir ödül koymuş, sen de aynı ödülü koy, kim Cürcir'in kafasını getirirse ona 100.000 dinar vereceğini ve onu öldürene onun kızını hediye edeceğini söyle, savaş ancak böyle kazanılır, korkarak değil" der.^[677]

Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh söyleneni yapar, bunun üzerine askerler şevklenir ve bir anda İslâm orduları saldırıya geçer. Abdullah b. Zübeyr, her zamanki gibi en ön saflardadır. Cürcir'in kafasını o gün o meydanda koparmak ona nasip olacaktır.^[678] Neticede savaş Müslümanların lehine sonuçlanır. Komutan İbn Ebî Serh verdiği vaat gereği Abdullah b. Zübeyr'e düşman askerlerinin komutanını öldürdüğü için 100.000 dinar ve kızını vermek ister ama İbn Zübeyr'in sözü tam babası Zübeyr b. Avvam gibidir. Der ki: *"Ben ne ganimet için ne cariyeler için savaştım, ben sadece ve sadece Allah rızası için savaştım. Yaptığım hizmetimin bedelini burada alarak öte taraftaki ecrimden eksilmesini istemem. Rabbimin hoşnutluğu bana kazanç olarak yeter."*^[679]

İhlas Kahramanı Babanın İhlas Kahramanı Oğlu

Tek bir dirhem ve dinar almadan, komutanın kızına talip olmadan, o seferin neticesinin haberini Medine'ye ulaştırmak için yola çıkar. Hz. Osman, onu karşılar ve savaşın nasıl cereyan ettiğini, nasıl zaferle neticelendiğini anlatması için onu kendi minberine çıkarır. Abdullah b. Zübeyr halifenin minberinde savaşı anlatır. Ama tek bir yerde ben komutanı öldürdüm, taktiği ben verdim demez. Müslümanlar böyle yaptı, savaş böyle başladı, böyle taarruz oldu ve neticesinde Allah bize zafer nasip etti der.^[680] İşte bu hal, sahâbe ahlakıdır. Ortada bir iyilik varsa, *'Benim sayemde, ben olmasaydım olmazdı, ne elde ettiyseniz benim ismimle, şerefimle elde ettiniz'* sözü onların söyleyeceği bir söz değildir. İhsan şuuru ve ihlâs derinliği işte tam da budur. Amellerin en güzelini en iyisini yapacak, ama asla 'ben yaptım, ben

ettim, benim elimle oldu, ben olmasaydım olmazdı!’ demeyecek. Yapan Allah’tır, eden Allah’tır, veren Allah’tır.^[681] “*Nefis her şeyden edna, hizmet her şeyden âlidir.*” ilkesi hayatın eksenine yerleştirilecek ve ona göre hareket edilecek. Kibre kapı açmadan ve hiçbir başarıyı nefse bağlamadan, Allah’ın inayetinin ulaşmasına engel olunacak her türlü söz ve davranıştan uzak durulacak. İşte Abdullah b. Zübeyr’in hayatı ile âleme öğrettikleri. Tabi daha sonra İslâm orduları Medine’ye dönünce işin aslı ortaya çıkacak ve Hz. Osman o ana kadar çok sevdiği Abdullah b. Zübeyr’i, o günden sonra daha bir başka şekilde sevecektir.^[682]

O, tam da babası Zübeyr b. Avvam gibi bir ihlâs abidesidir. Onun nasıl bir ihlâs abidesi olduğunu şuradan da anlayabiliriz. Cihad meydanları ve mücadele sahaları insanların bakışlarının olduğu yerler, alanlardır. İnsan bazen bu alanlarda yaptığı tüm işleri Allah için yaptığını zanneder. Ancak kendini çok iyi sorguladığında yaptığı o işlerin bazılarını nefsi için yaptığını fark eder. Çünkü sahada olup takdir görmek ve alkışlanmak insanın hoşuna gider, göz önünde olup her türlü taltif ve övgülere muhatap olmak insanın nefsini okşar, mücadelenin hareketliliği özellikle heyecanı ve koşuşturmayı seven biri için çok farklı bir amaç ve gaye ortaya çıkarır. Dolayısı ile toplum içerisinde ne kadar bu manada öne çıkan varsa, Allah ile irtibatını daha da güçlendirmek zorundadır. Kökünü sağlam bir hale getirmek durumundadır. Eğer Allah ile irtibatını güçlendirmezse, şan, şöhret, şehvet ve mal delisi haline gelebilir, riyayı azığı haline getirir; hep başkalarını aydınlatmaya çalışan bir mum haline dönüşür, yana yana biter elde avuçta insanların dillerinde bir takdir ve taltif kalır ama Allah’ın nazarında kocaman bir hiç durumuna düşebilir maazallah. Çok zor ve tehlikeli bir durum, Rabbim hepimizi, özellikle de önde olan kardeşlerimizi muhafaza etsin.

Mum gibi erimemenin, rüzgârda savrulmamanın, şanın, şöhretin, şehvetin kurbanı olmamanın en önemli yolu, Abdullah b. Zübeyr gibi ihsan ve ihlâsı hayatın eksenine yerleştirilmesidir.

Mescid Güvercini

Abdullah b. Zübeyr (ra) bir ömür ya atının üzerinde ya seccadesinin başındadır. Onun hayatında başka bir şey görmek pek mümkün değildir. Sahâbe için kullanılan; “*Ruhbanü’l-leyl, fursanü’n-nehâr/ Gecenin ruhbanı, abidi; gündüzün fursanı, mücahidi*” ifadesi ona çok güzel uymaktadır.

Onun lakaplarından bir tanesi de *Hamâmetü'l-Mescid/Mescid Güvercini*^[683] idi. Ona böyle bir lakabın verilmesinin nedeni ise yaşadığı hayatıdır. Abdullah b. Zübeyr, eğer cihad meydanlarında Allah'ın kelimesi yücelsin diye bir mücadele içerisinde değilse, muhakkak zamanının büyük bir bölümünü mescidde namazla, ibadetle, dua ile, Kur'ân ile, oruç ile geçirmekte, kalbi mescide bağlı olarak yaşamakta, böyle olduğu içinde 'Mescid Güvercini' diye isimlendirilmektedir. O, Cuma'dan cumaya oruç tutar, Efendimiz (sas) visal orucunu haram kıldığı için yani arka arkaya yemek yemeden oruç tutmayı haram kıldığı için, çok az bir şeyler yer iftar ve sahurda sonra oruca devam ederdi.^[684] Neden böyle davranırdı? İradesini güçlendirecek ki, dünya gözünde küçülsün ve ahiret gözünde büyüsün. Bir insan böyle olunca ahiret öncelikli bir hayatın sahibi olur, dünya öncelikli insanlardan da uzak durur. İhlâs ve ihsan şuuruna biraz olsun erenler, asla riya ve kibir hastalığına tutuşanların yanında duramazlar. Ruhları sıkılır, patlayacak gibi olurlar. Abdullah b. Zübeyr de böyledir, onun hali hep ihlâs ve ihsanı zedelememe gayreti üzerine olmuştur.

Onun namazını şöyle anlatır kaynaklarımız: Bir gün Kâbe'nin avlusunda namaz kılarken, yağmur yağmaya başlar ve Kâbe'nin avlusunu sel basar. Derler ki kaynaklarımız, secde halinde öyle bir kendinden geçmiştir ki, sel suları neredeyse üstünü kapatacak halen o dış dünyadan bağını koparmış bir halde secdesini devam ettirmiş, nice sonra selam verince sel sularını fark etmiş ve yüzerek tavafinı tamamlayıp, öylece oradan ayrılmıştır.^[685]

Ömer b. Abdülaziz (v.101/720), kendi hilafeti döneminde Abdullah b. Zübeyr'i çok iyi tanıyan meşhur muhaddis İbn Ebî Müleyke'ye (v. 117/735) onu sorar: "Bana İbn Zübeyr'i anlatır mısın?" der. İbn Ebî Müleyke anlatmaya başlar: "*O namaza başladığında dünya ile bağını koparır, uzun uzun rukû ve secde ederdi. Sen onun rukûsunu veya secdesini görseydin onun o halde öldüğünü zannederdin. Kâbe'nin kuşatma günlerinde namaz kılıyordu. Mancınıklardan atılan bir ateş topu tam çenesinin dibinden geçmişti vallahi onun kılı bile kıpırdamamıştı.*"^[686]

Bundan dolayı olsa gerek İbn Ebû Hayseme (v. 279/892-93): "*Ben İbn Zübeyr'den daha güzel namaz kılan görmedim.*"^[687] diyecekti. Namazının güzelliğini ise başkaları ta'dil-i erkâna tam anlamı ile riayet ettiği şeklinde tasvir edeceklerdi. Bu konuda birçok rivayet vardır, ama iki tane rivayet ile iktifa edelim.

Urve b. Abdullah b. Kuşeyr anlattı; dedi ki: "Kâbe'nin etrafında Abdullah b. Zübeyr'den daha hızlı yürüyen hiçbir insan görmedim. Makam'ın yanında

bize imam olurdu. Farz namazı bitirdikten sonra Mizâb'ın [Oluk'un] altında ayakta [nafile] namaz kılardı. Namaz esnasında kılı kıpırdamazdı.”^[688]

Sâbit el-Bünânî anlattı; dedi ki: “İbn Zübeyr anılınca biri şöyle dedi: “O namaz kılariken Makam'ın arkasında onun yanından geçerdik. Sanki o çakılıp dikilmiş bir şey gibi dururdu.”^[689]

İlim Noktasında Elde Ettiği Seviye

Cihad, mücadele ve ibadet sahalarında Abdullah b. Zübeyr'i nasıl zirvelerde görüyorsak, ilim sahasında da onu yine zirvelerde görürüz. Onun (ra) Efendimiz'den rivayet ettiği hadis sayısı sadece 33'tür.^[690] Hadis rivayetinde uzunca bir ömrü olmasına rağmen rivayetlerinin azlığı birçok sahâbî gibi o alanı bilindik bazı isimlere bırakmasından kaynaklanıyordu. Rivayetleri az olmasına rağmen, biz onu fetva verecek kadar ilimde zirve olan birisi olarak görmekteyiz. Hatırlanacağı üzere o, ilim ve fetvaları ile tarihe geçen *Abâdile*'den yani dört Abdullah'tan (diğer üçü: Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Amr b. Âs'tır.) biridir.^[691] Hz. Osman ondaki ilmi seviyeyi çok iyi bildiği için onu Kur'an'ın çoğaltılması heyetine almış, o heyetin içerisindeki dört isimden biri o olmuştu.^[692] Hz. Osman (ra), onun görüşlerine çok değer vermiş ve bazı meselelerde onunla istişare etmişti.^[693]

Abdullah b. Zübeyr'in ilimde ulaştığı noktayı hac emirliği yaptığı yıllarda şu hatırasının üzerinden anlayabiliriz. Muhammed b. el-Mütrefi diyor ki: “Bir hac sırasında İbn Zübeyr'in insanlara şöyle dediğini işittim: “Ey hacılar topluluğu! [Sorunuz varsa] bana sorun! Zira Kur'an-ı Kerim bize indirildi ve biz onun yorumlanmasına şahit olduk.” Bunun üzerine Irak halkından bir adam, “Yiyecek kabıma bir fare girdi. İhramlı iken onu öldürmem bana helal olur mu?” diye sordu. Abdullah cevaben, “Yoldan çıkan o küçük fasıkı öldür!” dedi. Adam bu kez, “Bize [Fecr Sûresi'nin 2. ve 3. ayetinde geçen] çift, tek ve on gecenin ne anlama geldiğini söyle!” dedi. Abdullah buna da şu cevabı verdi: “On gün, Zilhicce'nin ilk sekiz günü, Arefe ve Kurban Bayramı'nın birinci günüdür. Çift ise, [Bakara Sûresi'nin 203. ayetinde geçen] “Kim acele edip de iki günde dönerse ona vebal yoktur. Kim geri kalırsa ona da vebal yoktur.” ifadesiyle işaret edilen iki gündür ki [onlardan biri] bugündür.”^[694]

Evlilikleri ve Çocukları

Abdullah b. Zübeyr'in yaptığı evlilikleri ve evliliklerinden olan çocukları hakkında da kısa bir bilgi verelim. Çünkü kurduğu evlilikler bize bazı meseleleri anlamamıza dair ipuçları verecektir. O hayatı boyunca 8 evlilik yapmış^[695] bu evliliklerinden dört kızı ve 14 tane de oğlu olmuştur.^[696] Bunların soyları devam edip gelmiştir.

İbn Zübeyr, özellikle iki büyük eve damat olmuş ve o evlerle arasındaki münasebeti daha da güçlendirmiştir. Kimdir bu iki ev? Biri İslâm'ın üçüncü Raşid halifesi Hz. Osman'ın evi, diğeri ise Ehl-i Beyt'in evi olan Hz. Hasan'ın evi. O, Hz. Osman'ın kızı Âişe ile ve Hz. Hasan'ın kızı Ümmü'l-Hasan ile evlilik kurarak,^[697] bu iki ev ile daha yakın temas kurma imkânı elde etmiştir.

Abdullah b. Zübeyr'in, Âişe bint Osman'dan *Bekir* ve *Rukiyye* isminde iki çocuğu olmuş, asıl ismi Nefise olan Hz. Hasan'ın kızı Ümmü'l-Hasan bint Hasan'dan ise yine dedesi Ebû Bekir'den dolayı ismini *Bekir* diye koyduğu bir oğlu olmuş, ama o çok yaşamadan küçükken vefat etmişti.^[698]

Zor Zamanlar, Ağır İmtihanlar

Hz. Osman'ın zor zamanlarına şahit olan Abdullah b. Zübeyr, o mazlum halifenin şehadetine çok ama çok üzülür. Bu üzüntü, onun Cemel Vakası'na, babası ve çok sevdiği Talha b. Ubeydullah ile beraber sırf Hz. Osman'ın katilleri bulunsun diye katılmasına sebep olur.^[699]

Bir kardeş kavgası olan Cemel Vakası, başta babası Zübeyr'in, Talha b. Ubeydullah'ın ve daha nicelerinin şehit olması ile neticelenir.^[700] Yürekləri dağlayan o elim hadiseler, Abdullah b. Zübeyr'i de çok etkilemiştir. Özellikle o, gerek savaş meydanında, gerek sonrasında hep teyzesi Âişe validemizi korumuş, ona bir zarar gelmemesi için elinden gelen gayreti ortaya koymuş, çok ciddi bir şekilde yaralanmış^[701] ve savaş sonrası teyzesi ile birlikte Medine'ye dönmüştü.^[702] O günlerden sonra Abdullah b. Zübeyr'in sükûnet tavrına büründüğünü görmekteyiz. Bu tavrın bir yansıması olarak Hz. Ali dönemindeki diğer savaşlara taraf olarak katılmadığını ve sonrasında Hz. Muâviye'ye biat ettiğini görmekteyiz.^[703]

Tarihler Hicretin 55-56. yıllarını gösterince o günkü halife Muâviye b. Ebî Süfyân kendinden sonra oğlu Yezid'i halife tayin etmek istedi ve bu konuda daha hayattayken sözüne itibar edilen bazı isimlerden biat almak istedi.^[704] Onun da çok iyi bildiği üzere, kim biat ederse etsin dört isim vardı ki, onlar asla biat etmezlerdi. Bunlar; Hz. Zübeyr'in oğlu Abdullah, Hz. Ömer'in oğlu

Abdullah, Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin ve Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman... Nebvî siyaseti çok iyi bilen bu dört isim, asla Yezid için biate yanaşmaz, başlarına ne gelirse gelsin biat etmezlerdi. Bunu Muâviye b. Ebî Süfyân çok iyi bildiği için onlarla görüşmek için Medine'ye geldi. Bu dört isim Muâviye b. Ebî Süfyân'ın geldiğini duyunca onunla görüşmemek için çıkıp Mekke'ye gittiler. Muâviye b. Ebî Süfyân onların arkasından Mekke'ye gitti, onları buldu görüştü, ikna etmeye çalıştı ama bir netice alamadı.^[705]

Hicretin 60. yılında Muâviye b. Ebî Süfyân vefat ederken, oğlu Yezîd'e halifeliği bırakmış ama ona bu dört isme karşı baskı kurmaması yönünde bir tavsiye de bulunmuştu.^[706] Ancak Yezîd babasının bu tavsiyesine uymamış hilafet makamına gelir gelmez, Medine valisi Velid b. Utbe'ye bir mektup yazarak ne pahasına olursa olsun bu dört isimden, o gün için hayatta kalan üçünden biat almasını istemişti.^[707] O günlerde Hz. Ebû Bekir'in oğlu Abdurrahman vefat etmiş, geriye diğer üç isim kalmıştı. Bu üç isim biat etmemek için çıkıp Mekke'ye gittiler; oradan Hz. Hüseyin Kûfe'ye, Abdullah b. Ömer Taif'e gitti. Ama Abdullah b. Zübeyr Mekke'de kalarak yeni bir mücadele başlattı.

O günlerde Abdullah b. Zübeyr (ra) Kâbe'de şöyle dua ediyordu: “Ey Allah'ım! Ben senin mukaddes Beyt-i Harâm'ına sığınıyorum. Ben onlara itaatimi arz ettim. Ancak onlar bunu kabule yanaşmadılar. Beni serbest bırakmama konusunda ısrar ediyorlar ve benden senin haram kıldığın şeyi helal saymamı istiyorlar.”^[708] Abdullah b. Zübeyr'in bu hadiseler karşısında Kâbe'ye sığınması, onun ‘Âizullah/Allah'a sığınan’^[709] diye isimlendirilmesine vesile oldu.

Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi üzerine bu mücadele sahasını Emevîlere karşı daha da güçlendiren Abdullah b. Zübeyr, Kerbela'nın üzerinden 3 yıl geçmeden hilafetini ilan etti ve Suriye dışında hemen hemen her tarafta kabul görerek, halife olarak kendisine biat edildi.^[710]

Halife Olarak Abdullah b. Zübeyr

Böylelikle Abdullah b. Zübeyr, hicrî 64-73 yılları arasında 9 yıl^[711] sürecek olan bir hilafetin sahibi oldu.^[712] Bu 9 yıllık hilafet incelenmeye ve değişik açılardan ele alınması gereken önemli bir konudur. O dönemde çok farklı ibretler, örnekler, hadiseler yaşanmıştır. Bu sınırlı sayfalar içerisinde biz bu önemli kısma giremeyeceğiz, ama şu kadarını söyleyelim ki hatası ile

sevabı ile Abdullah b. Zübeyr, 9 yıl içerisinde İslâm ümmetini yeniden nebevî siyasete kavuşturmak için mücadele vermiş, ancak bu konuda istenilen başarıyı devrin şartları içerisinde elde edememiştir.^[713]

Emevî yönetimi bir türlü Abdullah b. Zübeyr'i ortadan kaldırmaya muvaffak olamayınca, o günün halifesi olan Abdülmelik b. Mervân (v. 86/705) tarafından, çağının Firavun'u sayılan Haccâc-ı Zalim'i (v. 95/714) ya da asıl ismi ile Haccâc b. Yusuf'u bu iş için görevlendirir. Haccâc-ı Zalim'in adını İslâm Tarihi'nde çok duymuşuzdur;^[714] hatırlanacağı üzere o, yaptığı zulümler ile meşhur olmuş birisidir. Nasıl birisi olduğunu, onu çok iyi tanıyan birisi olarak Ömer b. Abdülaziz'in, şu sözünün üzerinden anlayabiliriz. Diyor ki İslâm'ın beşinci raşid halifesi: *“Ümmetin tamamının günahını bir kefeye koysanız, Haccâc'ın günahını da diğer kefeye koysanız, Haccâc'ın kefesi daha ağır gelir!”*^[715] İşte Haccâc böyle zalim biridir.

Haccâc-ı Zalim ne yaptıysa Abdullah b. Zübeyr ile başa çıkamadı. Bunun üzerine Mekke'yi kuşatır ve Kâbe'ye mancınıklarla saldırır.^[716] Ebrehe'nin yapamadığını yapar ya da daha doğru bir ifade ile Allah çözülen İslâm toplumunu yeniden toparlamak için Haccâc gibi bir zalimi, o günkü halkın üzerine musallat kılar.

Haccâc-ı Zalim bir taraftan Kâbe'ye mancınıklar yağdırırken diğer bir taraftan Abdullah b. Zübeyr'in yanındaki adamları satın almaya çalışır. Gerçekten de buna muvaffak olur, öyle bir hale gelir ki, Abdullah b. Zübeyr, yanında birkaç adamı dışında hiç kimse kalmaz.

O ölüm-kalım günlerinde İbn Zübeyr, askerleri arasında gezerken bir de bakar ki, aslen Habeşli olan bir grup asker oturmuşlar,^[717] Hz. Osman aleyhine ileri-geri konuşuyorlar. O anda İbn Zübeyr sinirlenir ve onlara der ki: *“Hz. Osman'a kin besleyen ve onun hakkında ileri-geri konuşan birilerinin benim yanımda işleri yoktur. Çıkıp gidebilirsiniz?”*^[718] Bu tavrın adı ilkeli davranmaktır, ilkelere sadakatın önemini ortaya koymaktır.

Yiğit Annenin Yiğit Oğlu

Abdullah b. Zübeyr'in dokuz yıl süren hilafetinde, annesi Esmâ bint Ebî Bekir hep oğlunun yanında olmuştu. Çünkü o çok iyi biliyordu ki, Abdullah'ın mücadelesi asla bir iktidar mücadelesi değildi. Yezid ile başlayan saltanata karşı hilafeti ve imameti temsil etme mücadelesi idi.

O zorlu günlerde Esmâ validemiz yaşı yüze merdiven dayamış, gözleri görmez bir halde oğluna hep mücadele ve vakarı telkin etmişti. Son günlere yakın Haccâc, Abdullah'ın adamlarını çeşitli vaatlerle kandırmış yavaş yavaş onu yalnızlaştırmıştı.^[719] Artık sabrının tükendiği bir zamanda annesinin yanına giden Abdullah'a, Hz. Esmâ'nın sözü şu olmuştu: *“Evladım, şerefle yaşa, izzetle öl! Ama asla bu zalimlere teslim olup, esir düşme!”*^[720]

Abdullah b. Zübeyr, adamlarının dağıldığını, gücünün tükendiğini söyleyince, Hz. Esmâ şöyle demişti: *“Eğer sen doğru yolda olduğuna inanıyorsan, mücadeleye devam et. Senin yanında bu iş için şehit olanların senden bekledikleri budur. Yok, eğer senin mücadelen iktidar ise, dünyalık ise sen ne kötü bir kulmuşsun o zaman... Adamlarının dağılması doğru yolda olan birini etkilemez. Allah için bir mücadeleye girişmişsen mert adama yakışan tek başına da kalsa mücadeleye devam etmesidir. Daha ne kadar yaşayacaksın; unutma en güzel şeref Allah yolunda şehit olmaktır.”*^[721]

Abdullah b. Zübeyr bu sözler üzerine dedi ki: *“Anneciğim! Oğlum Allah yolunda yaşadı, inşallah yine Allah yolunda ölecek. Tek korkum ben öldüğüm zaman bu zalimlerin cesedimi soyup, çıplak bir şekilde teşhir etmeleridir.”* Esmâ validemiz bu söz üzerine dedi ki: *“Oğlum sen Allah adına yürü, O'nun adına şehit olduktan sonra bedenini düşünme! Unutma boğazlanan kurban için derisinin yüzülmesi dert değildir.”*^[722]

Bu sözlerin arkasından anne-oğul birbirlerine sarıldılar; o anda gözleri görmeyen Esmâ validemiz, oğlunun zırh giydiğini eliyle hissetti. *“Şehadet aşığı birinin buna ihtiyacı yoktur”* dedi ve oğlundan onu çıkarmasını istedi. Abdullah annesinin isteğini yerine getirdi.^[723] Belki burada bu tavrı anlamakta zorlanabiliriz ama Esmâ validemizin yapmak istediği ortadaydı; o oğlunu kurban vererek akıtılacak o kanla cehaletin gözlerini kararttığı bir toplumu diriltmek istiyordu. Gerçekten de öyle olacaktı. Hz. Hüseyin'in Kerbela'da akıttığı kana, Hz. Abdullah'ın Mekke'de akıttığı kan kavuşunca, Emevîlerin sonu gelmiş, kurdukları hanedanlık 90 yıl bile devam etmemişti.^[724]

Konuşan Bir Hatip

Abdullah b. Zübeyr annesi ile bu görüşmesinin arkasından aslanlar gibi çarpışarak şehit olacaktı. Haccac'ın komutanlarından biri olan Târik b. Amr,

onun cesareti için şöyle diyecekti: “*Analar böyle bir yiğit doğurmadı!*”^[725] Haccâc, Abdullah’ı şehit ettikten sonra başını gövdesinden ayıracak, bedenini çarmıha gerip ibret olsun diye teşhir edecek; başını ise bir rivayete göre Mısır’a halifeye karşı harekete geçmeye hazırlananlara bir gözdağı olsun diye,^[726] diğer bir rivayete göre Şam’a halife Abdülmelik’e gönderecekti.^[727] Günlerce o halde kalan bedenini indirmeyecek, neden indirmediğini soranlara, annesi gelsin benden rica etsin öyle indireyim diyecekti. Ama Esmâ validemiz: “Ben asla zalimlerin ayağına gitmem!” diyecek ve gitmeyecekti.^[728]

O günlerde birinin yardımı ile Esmâ validemiz teşhir edilen oğlu Abdullah’ın başsız bedeninin yanına gelir. Herkes ne söyleyeceğini merakla beklerken o şöyle haykıracaktı: “*Bu hatip ne zaman minberden inecek*”^[729] Esmâ validemiz, oğlunun başsız ve cansız bedenine hatip, konuşan diyordu; çünkü o çok iyi biliyordu ki, aslında oğlunun o hali çok şey söylüyor; duyanlara, anlayanlara çok mesajlar veriyordu. Orada hak adına kesilen başın diri ama bağırıp çağırıp ortalığı velveleye veren Haccâc’ın ise ölü olduğunu Esmâ validemiz çok iyi bildiği için böyle haykırıyordu.

Bu acı olaylara muhatap olmasına rağmen, vakarından ve o yaşına rağmen mücadelesinden taviz vermeyen Esmâ validemizin ayağına gitmeyeceğini anlayan Haccâc, kendisi Esmâ validemizin ayağına gelir ve güya saygı ifadesi ile; “Anacağım! Nasılsın?” der. Esmâ validemiz yine aynı vakarla: “*Ben senin annen değilim; ben şurada konuşan hatibin annesiyim!*” der.^[730] Esmâ validemizin Haccâc’a söylediği son cümle ise adeta onun yüreğine hançer gibi saplanır. Der ki: “Sen onun dünyasını kararttın, o da senin ahiretini kararttı.”^[731] Haccâc bakar ki, hiçbir şekilde geri adım atmayacak İslâm’ın bu yiğit kadını, bunun üzerine kendisi Abdullah’ın bedenini indirmek zorunda kalır.

Oğlunun başsız bedenini Mekke’de defneden Esmâ validemiz çok geçmeden vefat edecek, oğlunun yanına defnedilecekti.^[732] Allah; oğluna da annesine de oğlunun babası olan Zübeyr’e de rahmet eylesin.

Hayatının Bize Söyledikleri

Abdullah b. Zübeyr, böyle bir hayatın sahibi olan yiğit bir sahâbî idi. Anne karnında başlayan mücadele, yıllar yılı bitmeyen bir mücadele ve devrinin Firavun’una karşı Allah’ın evini savunurken şehit olarak bu dünya hayatını sonlandıran bir mücadele.

Onun bu güzel ve bereketli hayatı hepimize iyi bir ders olmalı, iyi bir muhasebe vesilesi olmalıdır. Herkes kendi nefesine: “Ben, Allah’ın dini için ne yapıyorum?” sorusunu sormalıdır. Eğer kurtulma derdimiz varsa, bu soru muhakkak sorulmalı ve cevabı açık yüreklilikle ortaya konmalıdır. Unutmayalım, kurtulma derdi olanların kurtarma adına bir çırpınışları olur. Rabbim bu derdi içimizde var etsin, derdimizi dermanımız, dermanımızı derdimiz kılsın.

Bu büyük insanın, hayatı ve mücadelesi ile bize söylediği ve verdiği çok önemli mesajlar vardır. Onun hayatından alınması gereken mesajları, biz bir ayet gölgesinde almaya çalışacağız. Bu ayet Tevbe Sûresi’nin 112. ayetidir. Ayet, o kadar güzel bir şekilde Abdullah b. Zübeyr’in hayatını ve mücadelesini yansıtmaktadır ki! Buyuruyor ki Rabbimiz: **“Tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar veya seyahat edenler, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın sınırlarını koruyanlar, işte (gerçek) mü’minler onlardır. Sen o mü’minleri müjdele!”**^[733] Ayette sayılan dokuz özelliğe dikkat edelim ve mesajları bunlar üzerinden alalım:

التَّائِبُونَ Tâibûn/ Tevbe Edenler

الْعَابِدُونَ Âbidûn/ İbadet Edenler

الْحَامِدُونَ Hâmidûn/ Hamd Edenler

السَّائِحُونَ Sâihûn/ Seyahat Edenler

الرَّاكِعُونَ Râkiûn/ Rükû Edenler

السَّاجِدُونَ Sâcidûn/ Secde Edenler

الْأَمْرُونَ Amirûn/ İyiliği Emredenler

وَالنَّاهُونَ Nâhûn/ Kötülüğü Nehyedenler

وَالْحَافِظُونَ Hafizûn/ Allah’ın Hududlarını/Sınırlarını Koruyanlar

[636] Mehmed Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 952

[637] İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, II, 2176.

[638] Âişe validemiz, bir gün Mâriye validemizi anlatırken şöyle diyecekti: “...Allah ona bir çocuk nasip etti. Biz ise çocuk sahibi olmaktan mahrum kaldık.” Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 230, 231.

[639] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 491; X, 64.

[640] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 79.

[641] İbn Kudâme el-Makdisî, *et-Tebyin fi Ensâbi’l-Kureşiyî*, s. 340.

[642] “*Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri ise onların analarıdır.*” Ahzab 33/6.

[643] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 138-155.

[644] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 109.

[645] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1048.

[646] Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, I, 63, 64.

[647] Buhârî, “Cihad ve’s-Siyer”, 133; İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 270.

[648] Yıllar sonra Şamlılar Hz. Esmâ’nın oğlu Abdullah b. Zübeyr’i, annesinin lakabı üzerinden ayıplayarak: “Ey iki kuşaklı kadının oğlu” diyeceklerdi. Bu lakabın ayıplanma sebebi şu idi: Eğer bir hanım kuşağını açmışsa bu hal, bir ahlaksızlık işareti sayılırdı. Bu sosyal kuralı bildiğiniz zaman Hz. Esmâ’nın kuşağını feda etmesinin ne kadar değerli olduğunu daha iyi anlarsınız. Efendimiz (sas) yapılan işin değerini çok iyi anladığı için böyle bir müjde vermişti. Şamlıların o kınayıcı sözlerini Hz. Esmâ duyunca, oğlu Abdullah’a: “Üzülme oğlum! Onların seni ayıpladıkları o iki kuşak nedir bilir misin?” dedi ve hicret yolculuğundaki o hatırasını anlattı. Abdullah b. Zübeyr, annesinden bu sözleri duyunca Şamlılara cevaben der ki: “Allah’a yemin olsun ki ben çifte kuşaklı bir kadının oğluyum. Bunda bir ayıp ve kusur yok. Asıl ayıp ve kusur sizdedir.” İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 150.

[649] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 527.

[650] Tevbe 9/118, 119.

[651] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 112.

[652] Buhârî, “Menâkıbü’l-Ensâr”, 46.

[653] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 489.

[654] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 489, 490.

[655] Daha sonra Hubeyb isimli oğlundan dolayı, *Ebû Hubeyb* şeklinde de künyelenecekti. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1047; *Usdü’l-Ğabe*, III, 242.

[656] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1048; *Usdü’l-Ğabe*, III, 242; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 39, 40.

[657] Yıldırım, *Hz.Peygamber’in Albümü*, s. 364.

[658] “Allah’ın en ziyade sevdiği isimler Abdullah ve Abdurrahman’dır.” Müslim, “Âdâb”, 2.

[659] Müslim, “Âdâb”, 2.

[660] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1047.

[661] Abdullah b. Zübeyr’in yeğeni Hişâm b. Urve diyor ki: “Amcam İbn Zübeyr’in henüz bir çocukken ağzından çıkan ilk kelime, ‘Seyf/Kılıç’ idi; öyle ki, bunu ağzından hiç düşürmedi. Babası Zübeyr, bunu işittiği vakit ona,

‘Vallahi o kılıcı bir kez eline aldıktan sonra günlerce ve günlerce artık elinden düşürmeyeceksin!’ demişti.” Süyûtî, *Târîhu’l-Hulefâ*, s. 161.

[662] Bkz. Yıldırım, *Hız.Peygamber’in Albümü*, s. 154, 155.

[663] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 116.

[664] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 624; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 116.

[665] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1048, 1049.

[666] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 398.

[667] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 398.

[668] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 52-56; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 382.

[669] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü’l-Erkam*, s. 33-36.

[670] Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, III, 1117; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 199-200.

[671] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 399; İbn Asâkir, *Târîhu Medineti Dımaşk*, XXVIII, 165.

[672] Taberî, *Târîh*, III, 151; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, IV, 342.

[673] Taberî, *Târîh*, III, 151; İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, IV, 342.

[674] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 364.

[675] Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, I, 160.

[676] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 364.

[677] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 243.

[678] Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, I, 136; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 243.

[679] Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, I, 136.

[680] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1049.

[681] Şu ayet hiç hatırdan çıkarılmamalıdır: **“(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu). Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.”** Enfâl 8/17.

[682] Hz. Osman, gelen fetih müjdesinden ve Abdullah b. Zübeyr’in ahlakından dolayı o kadar sevinmiştir ki, kızı Âişe’yi bunun üzerine İbn Zübeyr’e vermiştir. Bkz. Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, I, 136.

[683] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 36.

[684] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 502, 503.

[685] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1049.

[686] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 400.

[687] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1048.

[688] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 500.

[689] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 500.

[690] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 261.

[691] İbn Salâh, *Mukaddimetü İbni's-Salâh*, s. 296.

[692] Bu önemli iş için belirlenen dört kişilik heyet şu isimlerden oluşuyordu: Zeyd b. Sâbit, Said b.Âs, Abdurrahman b. Hâris ve Abdullah b. Zübeyr. Bkz. İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 72.

[693] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 401.

[694] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 499, 500.

[695] Abdullah b. Zübeyr'in evlilik yaptığı hanımlar ve onlardan doğan çocukları şöyledir:

Tümâdır bint Manzûr b. Zebban: *Hubeyb, Hamza, Abbâd, Sâbit*.

Ümmü Hâşim Zücle bint Manzûr: *Hâşim, Kays, Urve, Zübeyr*.

Hanteme bint Abdurrahman b. Hişâm: *Âmir, Mûsâ, Ümmü Hakîm, Fatıma, Fâhite*.

Rayta bint Abdurrahmanb. Hâris: *Ebû Bekir*.

Ümmü Veled: *Abdullah*.

Ümmü Ferve bint Ebî Kuhâfe: Çocuğu olmamıştır.

Âişe bint Osman: *Bekir ve Rukiyye*.

Ümmü'l-Hasan bint Hasan: *Bekir*. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 488, 489.

[696] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 488, 489.

[697] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 489.

[698] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 489.

[699] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 490.

[700] Yıldırım, *Efendimiz'in Havarisi ve İhlas Abidesi Zübeyr b. Avvam*, s. 125, 126.

[701] Abdullah b. Zübeyr'in Cemel'de nasıl yaralandığını şu rivayet üzerinden anlayabiliriz: Hişâm b. Urve diyor ki: “Abdullah b. Zübeyr, Cemel savaşında yaralı ve halsiz bir vaziyette savaş alanından taşındı. Güneş battığı sırada ona [namaz kılmasını hatırlatmak için], “Namaz!” dendi. O ise “Namaza gelince, kesinlikle ona gücüm yetmiyor. Ancak tekbir getirebilirim.” dedi.” İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 493.

[702] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 492, 493.

[703] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1049.

[704] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 494.

[705] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 494; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 350-353.

[706] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 494; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 367.

[707] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 494; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 374, 375.

[708] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 495.

[709] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 499.

[710] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 499.

[711] Abdullah b. Zübeyr, hicrî 62/Milâdî 682'den itibaren hac emirliği yapmış, hicrî 64/Milâdî 684'te halifeliğini resmen ilan etmiştir. Hicrî 71/Milâdî 689'a kadar hac emirliğini, şehit olacağı hicrî 73/ Milâdî 692'ye kadar da hilafetini devam ettirmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 499.

[712] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 499.

[713] Taberî, *Târih*, V, 496, VI, 193; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 475-519; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 387-554.

[714] Asıl ismi Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî olan ama yaptığı zulûmlerden dolayı Haccâc-ı Zalim diye tarihe geçen Emevî döneminin meşhur valisidir. Bkz. İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA*, XIV, 427, 428.

[715] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 258.

[716] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 505; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 524, 525.

[717] Bu Habeşli askerlerin, o günlerde Mekke'de olma sebebi şudur: Yıllar önce Abdullah'ın babası Zübeyr b. Avvam Habeşistan'da iken, Necaşi'ye karşı bir ayaklanma olur. Bu ayaklanma sırasında Zübeyr b. Avvam'ın Necaşi'ye çok önemli yardımları dokunur. Bunu unutmayan Habeşliler, Zübeyr b. Avvam'ın oğlu Abdullah'ın zor durumda olduğunu duyunca, ona sayıları 200 civarında olan bir grup asker gönderirler. Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, V, 343.

[718] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, IV, 343.

[719] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 49.

[720] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 527; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 49.

[721] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 525; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 49.

[722] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 49.

[723] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 525; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 50.

[724] Emevîler Hanedanlığı'nın Süfyanî ve Mervanî olmak üzere iki kolu vardır. Muâviye b. Ebî Süfyân ile başlayan, torunu Muâviye b. Yezid ile devam eden Süfyanî kolu, 22 sene sürmüştür. (H.41/M.681- H. 64/M. 683) Mervan b. Hakem ile başlayıp, Mervan b. Muhammed ile biten Mervanî kolu ise 66 sene devam etmiştir. (H. 64/M.684-H.132/M.750) Bkz. İsmail Yiğit, "Emevîler", *DİA*, XI, 87-95.

[725] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 543; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 528.

[726] Taberî, *Târih*, IV, 190.

[727] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 528; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 53.

- [728] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 528.
[729] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 538.
[730] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 294.
[731] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 543.
[732] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 276.
[733] Tevbe 9/112.

❦ Abdullah b. Zübeyr'in Hayatından Mesajlar ❧

❧ Tevbe, her türlü günaha yürekten pişmanlık duymak ve sevaba yönelmektir. Tüm varlığıyla Allah yönel ki, Tevvab olandan mağfiret bulasın.

❧ Kulluk, senin yaratılış maksadın, ibadet ise o maksada uygun davranmandır. Hayır adına ne yaparsan Allah adına ve Allah namına yap ki, abidlerden yazılasın.

❧ Verdiği zaman Rabbine şükretmen şakirlik, verdiğini aldığında sabretmen hamidliktir. Ne ile karşılaşırsan karşılaş, her şart ve durumda Rabbine hamd eden biri ol ki, Hamidûn'dan olasın.

❧ Yeryüzü Allah'ın mülkü ve mescidi, sen ise O'nun rızasının peşine düşen bir seyyahsın. Sen Hacer ana gibi ara, ara; durma ara ki, Zemzem'i İsmail'inin ayaklarının ucunda elde edesin.

❧ Rükû, başkasının önünde eğilmemek için Allah karşısında eğilmektir. Azim olan Allah'a kulluğunun ispatı olan namazı dosdoğru ikame et ki, gerçek manada felaha eresin.

❧ Secde, el-Karib olan Allah'a, kulun en yakın olduğu yerdir. Allah karşısında yere kapandığın o anlarda, dua dua yakar ki, icabeti elde edesin.

❧ İyiliği emretmek senin üzerine bir vazifedir. Bunun yolunu ve yöntemini iyice öğren ki, Allah'ın dinine güzel seda ile insanları ulaştırasın.

❧ Kötülükten nehyetmek, imanın sana yüklediği bir sorumluluktur. Nemelazımcı olamazsın, bana ne diyemezsin, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın mantığından kendini kurtar ki, yaşadığın hayatı yılanların işgaline uğratmayasın.

❧ Allah'ın sınırlarına riayet edip, onları koruma adına hassas davran ki, gerçek manada Abdullah olasın ve son nefesine kadar Abdullah kalasın.

Allah'ın Kılıcı
HÂLİD B. VELİD

Radiyallahu Anhu

◀ Diyarbakır ▶

نَعَمْ عَبْدُ اللَّهِ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ
سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ

“Evet, Hâlid b. Velîd ne güzel bir kuldur.
O, Allah’ın kılıçlarından bir kılıçtır.”
(Tirmizî, “Menâkıb”, 50)

“Yemin olsun ki Resûlullah (sas), Müslüman olduğum
günden itibaren, zor durumlarında beni,
ashâbından hiçbirisiyle eşit tutmadı.”
Hâlid b. Velid (ra)
(İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 29)

Adı: Hâlid b. Velid
Anlamı: Sürekli, daimi, ebedi
Künyesi: Ebû Süleyman / Süleyman’ın babası
Lakabı: Seyfullah / Allah’ın kılıcı
Baba Adı: Velîd b. Mûğire
Anne Adı: Lübâbe / Asmâ bint Hâris
Kabilesi: Mahzûmoğulları / Kureyş
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N. Öncesi, 27 / Milâdî, 583
İslâm’a Girişi: Hicretin 8. yılı
Sohbet Süresi: 3 yıl
Rivayeti: 18
Savaşları: Mûte, Benî Cezime, Yemame, Ecnâdeyn vs.
Görevleri: Birçok komutanlık

Vefat Yeri: Humus / Suriye
Vefat Yılı: Hicrî, 21 / Milâdî, 642
Vefat Yaşı: 59

Allah'ın Kılıcı HÂLİD B. VELİD

(Radiyallahu Anhu)

Âlemlerin Rabbi, Maliki, Hâkimi ve Mutlak Sahibi olan Allah'a hamd olsun...

O'nun âlemlere rahmet vesilesi olarak gönderdiği Resûlü'ne salât ve selam olsun...

O Resûl'ün mübarek ellerinde yetişen tüm sahâbe efendilerimize selam olsun.

İlk günden bugüne, bugünden son güne kadar yollarını peygamber yolu ve sahâbe yolu olarak belirleyen tüm âlimlerimize, ariflerimize, âbidlerimize selam olsun...

Selam olsun *Diyarbakir*'in şeref ve izzet timsali mü'min ve mü'minelerine...

Selam olsun, *Amed*'e,^[734] toprağında peygamberler barındıran bu güzel beldeye...

Selam olsun, yüzlerce sahâbenin ayak izinin olduğu bu güzel şehre...

Selam olsun, 500'ün üzerinde sahâbeyi sinesinde saklayan, bundan dolayı da sadece *Diyarbakir* değil, *Diyaru's-Sahâbe* olan bu güzel memlekete...

Diyarbakır Deyince Akla Gelenler

Söz, bir iman şehri olan Diyarbakır'a gelince, söylenecek çok şeyler belirir zihinlerde... Mesela, büyük seyyahımız, Evliya Çelebi'nin (v. 1095/1684[?]) Diyarbakır^[735] hakkında söylediği sözlerden ilham alarak bu güzel şehre “*Abdestsiz girilmeyen şehir*” diyebiliriz. Evliya Çelebi, *Diyarbakır*'ı bize anlatırken, hamamları ile meşhur olduğunu, 146 tane hamamın çok özel tarz ve sanatta yapıldığını, ayrıca şehrin 4 ana kapısı olduğunu ve bu kapılardan girer girmez hemen sağ tarafta birer hamam olduğunu belirtir.^[736] Oraya inşa edilen hamamlarla insanlara söylenen mesaj

adeta şudur der: “Buraya girmek istiyorsanız önce temizlenin öyle girin.” İşte biz bu büyük seyyahımızdan ilham alarak Diyarbakır’a biz de “*Abdestsiz girilmeyen şehir*” diyebiliriz.

Mesela bu beldeye, *Fethedildikten sonra bir daha işgal edilmeyen şehir: Diyarbakır*, da diyebiliriz. Çok ilginçtir, Kurtuluş savaşı döneminde bile civar yerler Urfa, Antep, Maraş gibi beldeler İngiliz ve Fransız işgallerine uğramışsa da Diyarbakır o günlerde bile işgale uğramamıştır. Bunu neye bağlayabiliriz? Biz âcizane bunu bu toprakların aldığı abdestte bağlıyoruz. Fetih aslında toprağın abdest alması, aldırılmasıdır. Sahâbe bu toprağa öyle bir abdest aldırmişti ki, bu abdest yüzyıllardır her türlü olumsuzluğa rağmen *Elhamdullilah* bozulmadı, inşallah da bozulmayacaktır da.

Diyarbakır deyince akla ilk gelmesi gereken şeylerden bir tanesi de oranın “*Peygamberler Şehri*” olmasıdır. *Diyarbakır Salnâmeleri*’nin^[737] verdiği bilgilere göre, *Yûnus, İlyâs, İdrîs* ve *Danyel* peygamberler bir müddet orada yaşamış, *Zülkifl, Elyesa, Harun, Hallak, Harut* ve *Enûş* peygamberler ise orada vefat etmişlerdir.^[738] Özellikle *H. Zülkifl* ve *H. Elyesa*’nın Diyarbakır’ın *Eğil* ilçesinde bulunan kabirlerinin onlara ait olup olmadığı ile alakalı olarak, orada ortaya çıkan üç kitabeden elde edilen bilgiler, kabirlerin onlara nispeti konusunda çok önemli deliller sunmaktadır.^[739]

Ayrıca bu güzel şehre, ‘*Peygamber Duası Almış Bir Şehir: Diyarbakır*’de diyebiliriz. Yine Evliya Çelebi’nin aktardığı bilgiye göre Yûnus Peygamber, *Diyarbakır*’a gelmiş, buranın halkından çok memnun kalmış ve buraya şöyle bir dua etmiştir: “*Ka’lanız mamur olsun, gönlünüz sürûr/sevinç dolsun!*”^[740]

Mesela biz pek bilinmeyen bir hakikati dikkate alarak Diyarbakır’ın çok önemli bir hususiyetini daha dile getirebiliriz. Hicrî takvim üzerinden konuşursak; Diyarbakır hicrî 18. yılda fethedilmiştir. Fetih gerçekleşince orada Ezan-ı Muhammedî semada yankılanmıştır. Aradan tam 14 asır geçmiştir ve birkaç kısa süreli hadiseleri saymazsak, halen orada ezan susmamıştır, inşallah kıyamete kadar da susmayacaktır.

Yine Diyarbakır için akla gelecek bir diğer husus, İslâm âleminin 5. Harem-i Şerif’i olarak kabul edilen *Ulu Camii* gibi önemli bir mabedi sinesinde saklamasıdır. Evliya Çelebi, Cami-i Kebîr’den yani bilinen ismi ile *Ulu Camii*’den bahsederken, onun şehrin tam ortasında eski ibadet yeri olan büyük bir camii olduğunu belirtir. Çok eski bir geçmişe sahip olduğunu bazı Rum tarihçilerinin verdiği bilgilere göre ta H. Mûsâ zamanında yapıldığını ve o günden bugüne hep bir mabed olarak kullanıldığını söyler.

Sütunlardan birinin üzerinde İbranice olarak tarihi ile alakalı bir yazı olduğuna dikkat çeker. Şehir, çoğu zaman el değiştirse de o mabedin, hep bir ibadet yeri olarak kaldığını da belirtir. Evliya Çelebi'nin asıl dikkat çektiği nokta ise şurasıdır. Der ki: “*Hâlâ eyle rûhâniyyet var kim bir musallî rek’ateyn ibadet etse kabul olduğuna ademün kalbi şehadet eder. Gûyâ Haleb’ün Ulu Camii ve Şam’un Cami-ı Ümeyyəsi ve Kuds-ı Şerifin Mescid-i Aksası ve Mısır’ın câmi’-i Ezher’i ve İslâmbol’ın Ayasofya-i Kebîr’i gibi müstecâbü’-d-da’ve bir câmi’-i Diyârbekir’dir.*” Yani: “Oranın çok farklı bir ruhaniyeti ve manevi bir havası vardır. Kim orada iki rekât namaz kılsa, ibadetlerinin kabul olduğuna kalbi mutmain olur. Aynen Halep’in Ulu Camii, Şam’ın Emevîye Camii, Kudüs’ün Mescid-i Aksa’sı, Mısır’ın Ezher Camii ve İstanbul’un Ayasofyası gibi Diyarbakır Ulu Camii’de duaların kabul olunduğu bir camidir.”^[741]

Sahâbe Diyarı: Diyarbakır

Abdullah b. Bürde, babasından duyduğu şöyle bir hadis aktarır: Efendimiz (sas) bir gün buyurmuşlardır ki: “*Ashâbımdan biri, bir beldede vefat ederse, kıyamet günü onlar için bir komutan ve aydınlık saçan bir rehber olarak diriltilir.*”^[742] Yani Efendimiz (sas) diyor ki, o beldenin insanları haşır meydanına o sahâbînin komutasında yürürler. Düşünün *İstanbul*, Ebû Eyüp el-Ensârî’nin arkasında; *Adıyaman*, Safvân b. Muattal’ın arkasında; *Çorum*, Amr b. Ma’dikerib’in arkasında; *Gaziantep*, Cerir b. Abdullah’ın arkasında; *Kıbrıs*, Ümmü Haram’ın arkasında; *Semer kant*, Hz. Abbas’ın oğlu Kusem b. Abbas’ın arkasında; *Nişabur*, Affan b. Habib’in arkasında; *Kâbil*, Ebû Rifa el-Adevvî’nin arkasında mahşere doğru yürüyecekler.

Ya *Diyarbakır* ya da *Diyaru’s-sahâbe* kimin arkasında yürüyecek? Hâlid b. Velid’in oğlu Süleyman b. Hâlid’in^[743] kabri orada olduğu için onun ismi ile isimlendirilen Hz. Süleyman Cami’sinin içindeki türbede isimleri bilinen 27 sahâbî, Diyarbakır şehir merkezinde ve civarında bulunan 20’ye yakın sahâbî ve adları bilinmeyen ama çeşitli tarih kitaplarında belirtildiği üzere Diyarbakır ve çevresinde metfun olan 500 küsur sahâbînin arkasından yürüyecek...

Diyarbakır’a gelen ve burada metfun olan sahâbîlerin kimler olduğu konusunda çok ciddi araştırmalar yapmak gerekiyor. Biz tespit edebildiğimiz bazı isimleri sizlerle paylaşalım. Vâkıdî’nin (v. 207/823) *Fütûhü’s-Şam* adlı eserinde naklettiği üzere Diyarbakır’a gelen sahâbîlerden bazıları şunlardır:

İyâd. Ğanem, Hâlid b. Velid, Nu'man b. Münzir, Dırar b. Ezver, Damre b. Rebia, Amr b. Rebia, Zû el-Edâğîr b. Kays, Hâkim b. Hişâm, El-Yesâ b. Half, Talha b. Behrâm, Âmir b. Behrâm, Mikdâd b. Esved, Ammar b. Yâsir, Abdullah b. Yu'kna. [744]

Yine Vâkıdî, askerlerin Diyarbakır şehrine girerken iç kale muhafızlarıyla Müslümanlar arasında çıkan çatışmada şu sahâbîlerin şehit olduğunu ve Amed'e defnedildiklerini söyler: Âmir b. Ehves, Huzeyfe b. Sâbit, İmran b. Bişr, Selame b. Ye'sûb, Macid b. Talha, Musanna b. Asim, Salim b. Adiyy, Mâlik b. Hafz, Hattab b. Cebir ve Efleh b. Saide. [745]

Hiz. Süleyman Camisi'nin türbesinde meftun bulunan sahâbîlerin isimleri ile alakalı ilk bilgiler, 1631'li yıllarda Diyarbakır valisi iken türbelerin onarımını yaptıran Silahtar Murtaza Paşa'nın (v. 1635-36) oraya astırdığı manzum bir beyitte ortaya çıkmaktadır. Bu beyit şu şekildedir:

*“Reis-i cümledir Sultan Süleyman
Rıdvan, kardeşi Mesud ey can
Beşir ü Hamza, Amr u Şa'be, Sabit
İki Zeyd, iki Hâlid biri Numan
Muhammed iki, Abdullah üçtür.
Hasan nam iki bir Ka'b-i Zişan
Fudayl u Mâlik ü Fahr u Ebu'l Hamd
Ebu-Nasr u Mağir'e eyle iz'an”* [746]

Bu manzum beyitte geçen isimlerin biraz daha açık bir hali, 1801-1802 yıllarına ait *Diyarbakır Salnameleri*'ne göre ise şöyle sıralanmaktadır: Hiz. Hâlid b. Velid'in oğlu Hiz. Süleyman, Hiz. Rıdvan, Hiz. Mes'ûd, Hiz. Beşir, Hiz. Hamza, Hiz. Amr, Hiz. Sabit, Hiz. Zeyd, Hiz. Hâlid, Hiz. Nu'man, Hiz. Muhammed, Hiz. Abdullah, Hiz. Hasan, Hiz. Ka'b Zişan, Hiz. Fudayl, Hiz. Mâlik, Hiz. Fahr, Hiz. Ebû'l-Hamd, Hiz. Ebû Nasr, Hiz. Muğire. [747]

Bu sahâbîler dışında, Diyarbakır'da en fazla tanınan Hiz. Sa'sa'ya da kısaca değinerek, bu kısmı nihayete erdirelim. Fetih tamamlandıktan sonra İyâd b. Ğanem, şehre bir vali atadı. Atanan bu ilk vali, Sa'sa b. Amr b. Sahvan el-Abdi'dir. Hiz. Sa'sa, uzun bir süre Diyarbakır'da yaşamış ve orada vefat etmiştir. [748] Kendi adını taşıyan türbesi, Ulu Camii ile Hasan Paşa hanı arasında yer almaktadır. Vâkıdî, Hiz. Sa'sa'nın başta amcasının çocukları olmak üzere birçok akrabasında onunla beraber Diyarbakır'da yaşadığını ve soylarının orada devam ettiğini de belirtmektedir. [749]

Amed'in Fatihi: Hâlid b. Velid

Diyarbakır hicrî 18, Milâdî 639'da el-Cezîre^[750] bölgesinin fethiyle görevlendirilen İyâd b. Ğanem'in ordusunun sol kanadına kumanda eden 'Seyfulullah/Allah'ın kılıcı' lakabının sahibi olan Hâlid b. Velîd tarafından fethedildi. Çok erken bir tarihte İslâm ordularının o topraklara ulaşması, yüzlerce sahâbenin, binlerce en hayırlı ikinci nesil olan tabî'nin oralarda isminin anılmasına, hatıralarının yâd edilmesine, biraz önce değindiğimiz gibi kimilerinin de kabir ve makamlarının orada bulunmasına vesile oldu. Hal böyle olunca, Diyarbakır dediğimizde, orada anlatılacak çok sahâbe vardır. Ancak, ordunun komutanı Hâlid b. Velid olduğu için, *82 İl 82 Sahâbî* projesinde, Diyarbakır'ın nasibi olarak o güzel komutan seçilmiş oldu.

Amed'in Fatihi olan Hâlid b. Velid (ra) Müslüman olduğu günden itibaren hep büyük bir mücadelenin içerisinde cihad meydanlarında oradan oraya koşup durmuştur. Onun Müslüman olduktan sonra Resûlullah (sas) ile birlikteliği sadece 3 yıldır. Resûlullah'tan (sas) sonra da sadece 11 yıl yaşamış ve hicrî 21'de vefat etmiştir. Topu, topu iman adına 14 yıllık bir hayatı vardır, ama öyle bir hayat ki o hayat, yüzlerce sayfaya sığmayacak, ne kadar hakkında yazılırsa yazılsın yine de tam anlamı ile yansıtamayacaktır. Neden mi? Çünkü Hâlid b. Velid, iman edip o nur cemaatin bir ferdi olunca, ilk günden son güne kadar hep iman adına atının üzerinde, elinde kılıç *Medine*'den *Şam*'a, *Şam*'dan *el-Cezire*'ye, *el-Cezire*'den, *Irak* topraklarına; oradan *Kudüs*'e, *Ürdün*'e, *Lübnan*'a, yani o gün için ulaşabildiği tüm yerlere Allah'ın kelimesini yüceltme adına yürümüş, bir an olsun atının üzerinden inmemiş, ne zaman ki atından inmiş, o zaman Rabbine doğru yürümüştü.

Hal böyle olunca Hâlid b. Velid demek ve onu sınırlı sayfalar içerisinde anlatmak pek mümkün değildir. Unutmayalım, Hâlid demek, az yaşayıp çok işler yapmak demektir.

- Hâlid demek, Allah (cc) bir insanın hayatına bereket koyarsa, ne olur bunu öğrenmek demektir.
- Hâlid demek, bir kılıç ile neler yapılabileceğini görmek demektir.
- Hâlid demek, İslâm'ın fetih ve cihad anlayışının tam anlamı ile ne demek olduğunu görmek demektir.
- Hâlid demek, şehadet sevdasının bir insanda nasıl derin bir arzu haline geldiğine şahit olmak demektir.
- Bundan dolayı Hâlid b. Velid demek çok şey demektir.

Peki, böyle bir hayat nasıl her boyutu ile anlatılabilir ki? Hâlid deyip de, Uhud’a, Hendek’e ve Hudeybiye’ye müşrik olarak katılıp neler yaptığını anlatmasak olur mu? Hâlid deyip de, *Mekke Fethi*’nde neler yaptığını anlatmasak olur mu? Hâlid deyip de, *Benî Cezime*’ye, *Huneyn*’e, *Tebûk*’a, *Şam* Cephesine, *Yemâme*’ye *Hîre*’ye, *Anbar*’a, *Aynu’t-Temr*’e, *Fihl Savaşı*’na, *Hureybe*’ye ve daha onlarca savaşa uzanmasak olur mu?

Anlaşılabacağı gibi o büyük komutanın ve o değerli harp ustasının hayatı her yönü ile anlatılamayacağı bir gerçek...^[751] O halde biz sınırlı sayfalar içerisinde onu anlatmaya çalışacağımız için bir çerçeve belirleyeyim ve bu çerçevenin dışına çıkmadan tespit ettiğimiz şu başlıklar altında Hâlid’i anlatmaya çalışalım:

- *İman Yolunda Hâlid*
- *Mute Savaşında Hâlid*
- *Yermûk Muharebesinde Hâlid*
- *Amed Fethinde Hâlid*
- *Vefat Döşğinde Hâlid*

İman Yolunda Hâlid

Malum olduğu üzere Hâlid b. Velid, Mekke’de İslâm’a en fazla düşman olan Mahzûmoğulları’ndan^[752] Velid. b. Muğire’nin^[753] oğludur. Annesi, asıl ismi Asmâ olan, Lübbâbe es-Suğrâ bint Hâris’tir.^[754] Ebû Cehil, Hâlid’in amcası sayılır; Ebû Cehil’in babası Hişâm, Velid b. Muğire’nin kardeşidir. Bu ailenin nasıl bir düşmanca tavır içerisinde olduğu gayet iyi bilinir. Hâlid, yıllarca böyle bir zeminde yetişti. Onun doğum tarihi Milâdî 583’tür.^[755] İslâm Mekke’de duyulmaya başladığında 27 yaşlarında idi. Tam 20 yıl Hâlid, İslâm’a karşı oldu. Bedir’e katılamamıştı.^[756] Ama Uhud’a, Hendek’e, Hudeybiye’ye müşrik olarak katılmış,^[757] Uhud Gazvesi’nde Müslümanları arkadan kuşatarak ciddi bir zarar vermişti.^[758]

Böyle bir halde iken Hâlid b. Velid, hicretin 8. yılı Safer ayında (Milâdî Mayıs 629) iman şerbetini içecekti. Hâlid’in nasıl Müslüman olduğunu, nasıl bir süreç yaşadığını kendi dilinden aktaralım. Hâlid b. Velid, iman yolundaki yolculuğunu başta Vâkıdî’nin *Meğâzi*’si olmak üzere onlarca kaynağımızda kendi lisanıyla şöyle anlatır:

Allah, benim hayrımı murad eyleyince, gönlüme İslâm'ın sevgisini doldurdu; hayrı şerri anlayacak hale getirdi de kendi kendime şöyle düşündüm: 'Muhammed'e karşı şu savaş yerlerinin hepsinde bulundum; bulunduğum bu savaş yerlerinin hepsinden, her seferinde, kendimi, bulunmamam gereken bir yerde bulunuyor hissederek ve Muhammed'in muhakkak üstün geleceğini görerek ayrıldım! Aynı şekilde Resûlullah, Hudeybiye'ye geldiğinde de ben yine müşrik süvarilerin başında, onun karşısına çıktım; ashâbının başındaki Resûlullah'ı Usfan'da karşıladım; onun karşısına dikildim. Kendisini hedef aldım. O, bizden emin olarak, ashâbına öğle namazını kıldırdı; ona baskın yapmayı istedik, sonra buna azmedemedik -böylesi hayırlı da oldu-. Ancak o içimizden geçenleri sezdi de ashâbına ikindiye, korku namazı şeklinde kıldırdı. İşte o sırada, şu hakikat benim için açıkça ortaya çıkmış oldu ve kendi kendime: "Bu adam korunmuştur" dedim! Birbirimizden ayrıldık. Hz. Peygamber, süvarilerimizin bulunduğu taraftan ayrılıp sağ tarafımızdaki yolu takip etti. Hz. Peygamber Hudeybiye'de Kureyş ile sulh yaptığında ve Kureyşliler onu Ravâh'da geri çevirince kendi kendime şunları söyledim: "Geriye ne kaldı? Gidiş nereye? Necâşî'ye mi? O da Muhammed'e tâbi oldu! Ashâbı onun yanında emniyet içindeler. Dinimden çıkıp Hristiyanlığa veya Yahudiliğe girip Heraklius'a mı gideyim? Yoksa, kendilerine tâbi olarak acemlerle mi yaşayayım? Veya kalanlarla beraber evimde, yaşamaya devam mı edeyim?" şeklindeki düşünceler içerisinde iken, Resûlullah (sas), Umretü'l-Kaza için (Mekke'ye) geldi. Bunun üzerine, onun girişini görmemek için çekip gittim. Kardeşim Velid b. Velid,^[759] Umretü'l-Kaza için Resûlullah (sas) ile gelmişti. Beni arayıp bulamayınca, şu mektubu yazmıştı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla... Senin İslâmiyet'ten yüz çevirip uzak durmanı hayretle karşılıyorum; senin gibi akıllı olan bir kimsenin, İslâm gibi bir dini tanımaması ne kadar tuhaf! Resûlullah seni, benden sordu da: '**Hâlid nerededir?**' deyince kendisine: 'Allah, onu getirecektir' diye cevap verdim. Benim bu cevabım üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: '**Onun gibi bir insanın İslâm'ı tanımaması ne tuhaf! Keşke o, gayret ve kahramanlıklarını, Müslümanların yanında müşriklere karşı gösterseydi, bu kendisi için ne kadar hayırlı olurdu; biz de kendisini, başkalarına tercih ederdik.**' Ey kardeşim! Birçok hayırlı yerlerdeki fırsatı kaçırdın; seni bekleyen fırsatı artık kaçıрма!" Kardeşimin bu mektubu bana ulaşınca, (Mekke'den) çıkıp gitmek için acele ettim;

İslâmiyet'e rağbetim arttı; Resûlullah'ın (sas) sözleri, beni çok sevindirdi. O sıralarda rüyamda kendimi, sıkıntılı, dar ve susuz bir yerden, geniş ve yeşillikli bir yere çıkmış halde gördüm. Kendi kendime: "İşte bu rüya gerçektir" dedim. Medine'ye geldiğimde, (Müslüman olduktan sonra) bu rüyamı Ebû Bekir'e bir yorumlatayım, dedim. Rüyamı ona anlattım; o şunları söyledi: 'Senin çıktığın yer, Allah'ın İslâmiyet için seni hidayete erdirdiği yerdir; sıkıntılı yer ise, senin şirk üzere bulunduğun yerdir.'

Resûlullah'ın yanına gitmeye karar verdiğimde, acaba Resûlullah'a giderken bana kim yoldaş olabilir? diye düşünürken Safvân b. Ümeyye'ye rastladım. Kendisine: "Ey Ebû Vehb! İçinde bulunduğumuz hâle ne diyorsun? Azınlık haline geldik; Muhammed ise, Araplar'a ve Acemlere üstün geldi. Muhammed'e gitsek de ona tâbi olsak nasıl olur? Esasen Muhammed'in şerefi, bizim şerefimizdir" dedim. Safvân, benim bu teklifimi çok sert bir şekilde reddetti ve şunları söyledi: "Kureyş'ten benden başka birisi kalmasa da hiçbir zaman ona asla tâbi olmayacağım!" Birbirimizden ayrıldık; kendi kendime: "Bu ne kindar birisi! *Bedir*'de öldürülen babasının ve kardeşinin intikamını almak istiyor" dedim. Sonra İkrime b. Ebî Cehil'e rastladım. Safvân'a söylediklerimi ona da söyledim. Ancak, o da Safvân gibi karşılık verip teklifimi reddetti. Kendisine: "Sana söylediklerimi, kimseye söyleme" dedim; o da kabul etti. Sonra evime gittim, devemi hazırlamalarını emrettim; ona bindim ve Osman b. Talha ile buluşmak üzere evden ayrıldım. Kendi kendime: "İşte o, benim için iyi bir arkadaştır; keşke istediğimi ona daha önce söyleseydim!" diye düşünürken birden bire onun babalarından öldürülenleri hatırlayarak düşüncemi ona söylemeyi doğru bulmadım; o sırada, hayvana binip giderken böyle düşünmeye gerek olmadığına karar verdim ve kendisine olanları aktardım ve şöyle dedim: "Bizim durumumuz yuvasında iken üzerine çokça su dökülen tilkinin hemen dışarı fırlamasına benzemektedir." Sonra da iki arkadaşına yaptığım teklifin benzerini ona da yaptım. O, hemen kabul etti ve bana: "Bugün kal; ben de yarın sabah geleceğim; işte hayvanım; *Fahh*'da bulunmaktadır" dedi. Onunla *Ye'cec*'de buluşmaya söz verdim. Erken gelen diğerini orada bekleyecekti.

Ertesi günü seher vakti yola çıktık; tanyeri ağarmadan *Ye'cec*'de buluştuk; kuşluk vakti *el-Hede*'ye^[760] vardık. Orada Amr b. el-Âs'a rastladık. O, bize: "Merhaba ey cemaat!" diye selâm verdi; "Nereye

gidiyorsunuz?” diye sorunca biz de ona: “Sen nereye gidiyorsun?” diye karşılık verdik. O, tekrar bize: “Sizi bu şekilde yola çıkaran nedir?” diye sorunca, kendisine: “İslâm dinine girmeye, Muhammed’e tabî olmaya gidiyoruz” diye cevap verdik. Bunun üzerine Amr da: “Beni de getiren aynı şeydir” cevabını verince hep beraber yola koyulduk ve Medine’ye ulaştık. *Harra*’da develerimizi ıhdırdık. Bizim gelişimizi öğrenen Resûlullah çok memnun olmuştu. Ben, en güzel elbisemi giydikten sonra, Resûlullah’ın yanına gitmeyi düşünürken, kardeşim gelip beni buldu ve şöyle dedi: “Haydi acele et! Senin geldiğini Resûlullah’a haber vermişler; gelişinden çok memnun oldu. O, şimdi sizleri bekliyor.” Bunun üzerine süratli bir şekilde yürüdüm ve onun huzuruna çıktım; önünde duruncaya kadar bana bakıp tebessüm ediyordu. Kendisine Peygamber olduğunu zikrederek selâm verdim; o da güler yüzle selâmıma karşılık verdi. Sonra: “Allah’tan başka ilâh bulunmadığına ve senin Allah’ın elçisi olduğuna şehadet ediyorum” diyerek kelime-i şehadet getirdim. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Seni doğru yola ulaştıran Allah’a hamd olsun! Senin, yalnızca hayra ulaştıracağını umduğum bir aklın olduğunu biliyorum.”** “Yâ Resûlullah! Sana karşı yapılan savaşlarda, haktan inadla uzaklaşmış olarak bulunduğumu biliyorsun! Bu günahlarımdan dolayı beni bağışlaması için Allah’a dua et.” Bunun üzerine Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: **“İslâmiyet, kendinden önceki günahları, siler.”** Bu cevabı üzerine: “Öyle de olsa Yâ Resûlullah! Yine de benim için bir dua buyursanız!... “ deyince, Hz. Peygamber: **“Ey Allah’ım! Senin yolundan alıkoymak hususunda, daha önce yaptıklarından dolayı Hâlid’i bağışla!”** diye dua etti. Sonra Amr ve Osman huzura geçtiler; Resûlullah’a biat ettiler. Bizim Medine’ye gelişimiz, 8. yılın Safer’inde idi. Allah’a yemin ederim ki, Resûlullah Müslüman olduğum günden itibaren, zor işlerin yapılmasında, beni ashâbının hiç birisinden ayırmadı. [\[761\]](#)

İşte Hâlid b. Velid, imanla buluşmasını böyle anlatıyor, o günden sonra artık Hâlid iman yolunda bir Hâlid’dir, iman adamıdır, iman yolunda kabiliyetini, kılıcını kullanacak bir yiğittir.

Mute Savaşı’nda Hâlid

Hâlid b. Velid, iman edip Medine’ye gelince, Efendimiz (sas) ona kendisine Hârise b. Nu’mân’ın hediye ettiği küçük bir evi hediye etti. [\[762\]](#)

Oraya yerleşen Hâlid’e, bir gün Efendimiz: **“Nasıl gidiyor Ey Hâlid!”** diye sordu. Hâlid: “Ya Resûlullah! Hamdolsun çok iyi, ama evim çok küçük, biraz zorlanıyorum!” dediğinde, Efendimiz: **“O zaman evini yukarıya doğru yükselt ve Allah’tan genişlik iste!”** dedi.^[763]

Hâlid’in gelişinin üzerinden daha üç ay geçmemişti ki, Efendimiz (sas) Mûte’ye bir ordu göndermek için hazırlıklara başladı. Burada bir hususa dikkatleri çekelim: Hâlid b. Velid, Efendimiz’e (sas) ve Müslümanlara karşı Uhud, Hendek ve Hudeybiye gazvelerinde bulundu. Müslüman olduğu günden sonra artık hiç durmadan bu karşı koyuşlarının kefarecini fiili olarak ödedi. O sadece Resûlullah (sas) zamanında en az 10 sefere çıkarak, İslâm öncesi menfi adımlarının karşılığını, kefarecini ödedi. İşte onlardan biriydi Mûte ve o, Mûte’de bambaşka bir başarının altına imza atacaktı.

Efendimiz (sas) hicretin 8. yılında Busrâ hükümdarına ulaştırılmak üzere, sahâbeden Hâris b. Umeyr’in eliyle o bölgeye bir davet mektubu gönderir. Hâris, bugün Ürdün sınırları içerisinde kalan Mûte denen topraklara varınca, o toprakların valisi olan Şürahbil b. Amr’ın askerleri tarafından tutuklanır; saraya valinin huzuruna götürülür ve orada sorgulandıktan sonrada kılıçla boynu vurdurulur. Hâris’in şehadet haberi Medine’ye ulaşınca, Efendimiz (sas) çok gadaplanır, haksızca öldürülen elçisinin kanını yerde bırakmama adına hemen bir ordu tertiplenmesini emreder.^[764] Görüldüğü gibi Efendimiz (sas) 13 yıl Mekke döneminde birçok işkence ve hakaret görmesine rağmen, oğulluğu olan Hâris b. Ebî Hâle’nin ve Yâsir ailesinin şehit edilmelerine rağmen, *Recî Vakası*’nda ve *Bi’r-i Maûne* hadisesinde onlarca Kur’an öğretmeni şehit edilmesine ve yüreğinde derin ızdıraplar oluşmasına rağmen düşmana karşılık vermemesi, sabrı kuşanması ve şartların olgunlaşmasını beklemesi, şartlar oluşunca da bir Müslüman’ın kanın dökülmesi üzerine orduları hareket ettirmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Efendimiz’in (sas) bu emri gereği 3000 kişilik bir ordu Medine dışındaki ordugâh olan Cüruf’de toplanmak için seferber olur. O gün, günlerden Cuma’dır. Efendimiz (sas) ordu içerisinde yer alacak askerlere sabahın erken saatlerinden itibaren Medine’den Cüruf’e doğru hareket etmeleri emrini vermiş, kendisinin de Cuma namazından sonra gelip orduyu yolcu edeceğini onlara bildirmişti.

Ordu bir taraftan hazırlanırken, Efendimiz (sas) de o güne kadar hiç yapmadığı bir işi yapacaktı. Mescid-i Nebvî’de ordunun komutanlarını belirtme adına dedi ki: **“Ordunun komutanı Zeyd b. Hârise’dir; eğer Zeyd şehit olursa komutan Ca’fer b. Ebî Talib’dir; eğer Cafer şehit olursa**

komutan Abdullah b. Revâha'dır, eğer Abdullah da şehit olursa, Müslümanlar kendi aralarında birini seçip komutan tayin etsinler.”^[765]

Efendimiz (sas) bu üç ismi arka arkaya sayması; bir anda Mescid'in havasını değiştirmişti. Meseleyi anlayanlar, ağlamaya başlamışlardı. Çünkü Allah Resûlü (sas) hiçbir zaman böyle bir atama yapmamıştı. Hep bir komutan atar, eğer onun başına bir iş gelse, Müslümanlar kendi içlerinden birini komutan olarak seçerlerdi. Ama bu sefer farklı idi üç isim arka arkaya sayıldı; bu onların şehadet müjdesi idi. Efendimiz (sas) minberden inince kaynaklar kim olduğunu söylemez ama ihtimal Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ya da bir başka büyük sahâbî gözyaşları içerisinde: *“Ya Resûlullah! Keşke sağ kalsalardı da onlardan biraz faydalansaydık. Ca'fer'e doyamadan, onu şehadete gönderiyoruz”* dedi. Efendimiz (sas) hiçbir şey diyemeden, hücrelerine çekildi.^[766]

O günler Yahudi bir âlim var Medine'de. Adı, Nu'man b. Funhus; bu hadiseyi duyuyor, anında Efendimiz'e (sas) gelerek diyor ki: *“Eğer Ebû'l-Kasım gerçekten sen bir peygamber isen, söylediğin üç isimde ölürler. Çünkü Benî İsrail peygamberlerinden biri bir komutanın yerine başka bir komutan atamışlarsa, asla o komutan sağ olarak savaştan geri dönmemiştir.”*^[767] Efendimiz (sas) bu Yahudi âlime de hiçbir şey söylemiyor; çünkü Efendimiz de bunun böyle olacağını çok iyi biliyor... O isimleri Efendimiz'e (sas) söylettiren Allah'tır. Yoksa Efendimiz (sas) bir beşer olarak bu bilgiyi bilmesi mümkün değildir. O Yahudi âlim, daha sonra Zeyd b. Hârise'ye gidiyor; aynı sözü ona da söylüyor ve onu vazgeçirmeye çalışıyor ama mümkün mü? Zeyd, ölüme güle oynaya giden bir yiğittir; diyor ki: *“Ben şehadet ederim ki, O şüphesiz Allah'ın peygamberidir. Bizim hakkımızda ne demişse o haktır ve en hayırlısıdır.”* Sonra Yahudi âlim; sırası ile Ca'fer'e gidiyor, Abdullah b. Revâha'ya gidiyor, onları da gitmeme konusunda ikna etmeye çalışıyor, ama ikisinden de aldığı cevap aynı oluyor, her biri bir şehadet aşığı olarak, gitmek için can atıyor olarak onları buluyordu.^[768]

Şehadet aşığı komutanların idare ettiği ordu, Mûte'ye doğru böylece hareket ediyordu. Müslümanların sayısı 3000,^[769] düşmanın sayısı ise bir rivayete göre 100.000,^[770] bir başka rivayete göre ise 200.000;^[771] civarı idi; ciddi bir fark var ortada. Sahâbe istişare ediyor, savaşalım mı, geriye mi dönelim diye. Savaşmaya karar veriyorlar ve savaş başlıyor. Gerçekten Efendimiz'in (sas) dediği gibi oluyor ve arka arkaya üç komutan da şehit

oluyor.^[772] Onların şehit olması ile İslâm ordusu çok zor bir durum yaşıyor, tabir caiz ise ordu çözülüyor, işte o an İslâm sancağını yere düşürmeyen Bedir ashâbından bir sahâbî Sâbit b. Akram, sancağı alıp Hâlid'in karşısına çıkıyor. Diyor ki: "Ey Hâlid! Hadi sıra sende çık Müslümanların önüne ve onlara komutan ol!" Hâlid, Sâbit'e diyor ki: "*Ben daha yeni Müslüman oldum. Sen benden daha önceliklisin ve Bedir ashâbındasın. Senin askerlere komuta etmen daha doğrudur!*" Sâbit: "Hayır, sen olmalısın. Bu orduyu ancak sen idare edebilirsin." diyor. Sonra dönüyor Sâbit, askerlere diyor ki: "Ey Müslümanlar! Hâlid'in komutanlığına razı mısınız?" Hepsisi bir ağızdan: "Evet, razıyız" diyorlar. Böylelikle Hâlid komutayı alıyor.^[773]

O ana kadar olan biteni ta Medine'den mahiyetini tam olarak anlayamadığımız bir şekilde Allah'ın göstermesi ile izleyen Hz. Peygamber (sas), Hâlid b. Velid'in komutayı alması ile şöyle diyecekti: "*İşte şimdi savaş kızıştı! Asıl şimdi savaş başladı!*"^[774] O anları, Medine'den Resûlullah'ın (sas) atlısı olan Ebû Katâde el-Ensârî bize şöyle anlatıyor: "Resûlullah (sas) Mûte'de olanları bize anlatıyor ve o komutanların bir bir şehit olduklarının haberini veriyor, onlar için Allah'tan mağfiret diliyordu. Sonra dedi ki: "İşte şimdi Allah'ın kılıcı Hâlid, sancağı eline aldı." Ebû Katâde diyor ki: "O esnada Resûlullah (sas), koltuk altları görünecek şekilde kollarını kaldırarak, **'Allah'ım! O, senin kılıçlarından bir kılıçtır. Onunla İslâm ordusunu muzaffer eyle!'** diye dua etti."^[775]

Nasıl Bir Askeri Deha?

Bir noktaya çok dikkat etmek gerekiyor; sadece Mûte'yi anlasak, Hâlid'in nasıl bir askeri deha olduğunu daha iyi kavrarız. 3000 kişilik bir ordunun başına geçmiyor Hâlid; üç komutanı öldürülmüş, darmadağın olmuş yaralı bir ordunun başına geçiyor ve karşıda 100.000 veya 200.000 kişilik güçlü bir düşman ordusu var. Hâlid b. Velid, öyle bir manevra ile o savaş meydanında askerlerini idare ediyor ki, çok az zayıat ile karşı tarafa da ciddi bir zarar vererek ordusunu geri çekmeyi başarıyor.^[776] Ne yapıyor biliyor musunuz? O ana kadar sağda olan askerleri sola, solda olan askerleri sağa alıyor. Ortada olan askerlerin bir kısmını geride biraz dinlendiriyor, sonra onları coşku ile savaş alanına alırken öndekileri geriye çekiyor. Böyle yapınca, düşman her an yeni simalarla çarpışmak durumunda kalıyor ve zannediyor ki sürekli Müslümanlara takviye birlik geliyor. Böyle bir zan, düşmanın mukavemetini kırıyor, Müslümanlara ise moral ve güç kaynağı oluyor. Hâlid b. Velid, çok

stratejik kararlarla ve uyguladığı taktiklerle kendilerinden kat be kat daha kalabalık ve güçlü olan bir ordunun bir netice alamamasını sağlıyordu. İnsanlığın Hâlid'den öğreneceği çok ama çok şeyi var... Hâlid böyle bir taktik ile ciddi bir başarı elde ediyor ve daha Müslüman olalı 3 ay olmuş bu savaş onun eliyle başarıyla tamamlanıyor.^[777] Askerler *Medine*'ye dönünce, Efendimiz (sas) onları karşılıyor ve orada Hâlid'e: **“Sen ne güzel bir kulsun. Sen Seyfullahsın, Allah'ın kılıcısın, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçsın”** diyerek,^[778] tarihe Hâlid'i böyle bir lakap ile tarihe yazdırıyordu.^[779]

Yermûk Muharebesi'nde Hâlid

Tarihler hicretin 13. yılını gösterdiğinde (Milâdî 634)^[780] Hâlid b. Velid, Irak cephesinde büyük başarılar elde etmiş ve o ara görevini yerine getirme mutluluğu ile Hac yapmak için Mekke'nin yolunu tutmuştu. Tam bu arada Bizans birer birer elindeki toprakları Müslümanlara bırakmanın acısı ile çok büyük bir ordu teşkil edip, İslâm ordularını yurtlarından sürüp çıkarmayı istediler. 240.000 kişilik bir ordu tertipleyen Heraklius, Müslümanları mağlup etmenin yollarını aramaya başladı. Özellikle Şam cephesinde yaşanan bu hareketlilikten diğer cephe komutanları da haberdar oldular ve hepsi bir cephede toplandılar. İslâm orduları Şam cephesinde toplanınca Amr b. Âs gelişmelerden halife Hz. Ebû Bekir'i haberdar etti ve takviye birlikler istedi. Hz. Ebû Bekir önce İkrime b. Ebî Cehil'i 6000 kişilik bir ordu ile oraya gönderdi ve Hâlid'e hemen haber ulaştırarak bir an önce bu cepheye dönmesini emretti. İkrime de Hâlid de söyleneni yerine getirerek Şam cephesine ulaştılar.^[781]

Tüm askerlerin birleşmesi ile İslâm ordularının sayısı 40 bini bulmuştu.^[782] Şimdi imanın ordusu kendinden altı kat daha fazla olan inkâr ordusu ile savaşıyordu. İslâm orduları Ürdün yakınlarında bulunan Yermûk denen vadide toplanıp düşmanı beklemeye başladılar. Hâlid buraya geldiği zaman baktı ki; İslâm orduları her ne kadar aralarında bir birliktelik oluşturmuşlarsa da genel komuta yine de bir komutanda değil, her komutan kendi birliğini idare etmektedir. Gerçi Ebû Ubeyde b. Cerrâh genel komutan olarak atanmıştı ama İslâm ordusu karşıda duran ve kendilerinden altı kat büyüklükte olan düşmanla bir anda savaşmak yerine dört farklı yönden savaşmayı düşündükleri için aralarında bir birliktelik oluşturmamışlardı. Büyük bir erkân-ı harb olan Hâlid, böyle bir davranışın doğru olmadığını fark etti. Tüm

İslâm ordularının tek bir cepheden ve tek bir komutadan hareket ederek ancak zafere ulaşılabilceğini düşündü. Bu amaçla tüm komutanları topladı ve şu tarihi konuşmayı yaptı: *“Kardeşlerim gün, büyüklük taslayıp, kimin komutan olacağı tartışmasının yapılacağı gün değildir. Gün, ölüm kalım günüdür. Gün İslâm’ın şeref ve haysiyetini koruma günüdür. Düşman bizden sayıca fazla ve güçlüdür. Eğer biz düşman karşına böyle çıkarsak, Allah muhafaza yenilebiliriz. İyisi mi kimin komutan olacağı hiç önemli değil, isterseniz her gün birimiz orduya komutanlık edelim, ama ne olur tek cephede ve tek bir komuta altında savaşalım.”*^[783] Hâlid’in bu konuşması başta Ebû Ubeyde b. Cerrâh olmak üzere tüm komutanlar tarafından kabul gördü ve herkes rıza göstererek Hâlid’i komutan olarak seçtiler. Hâlid de müthiş bir deha ile ordusunu konuşlandırdı ve düşmanı beklemeye başladı.

Yermûk’tan Birkaç Hatıra

Yermûk savaşı gerçekten İslâm Tarihi’nde çok önemli bir savaştır. Savaşın ayrıntılarına çok fazla girmeden bu büyük savaştan birkaç hatırayı aktarmakta fayda görmekteyiz. Ordular karşılıklı Yermûk’ta savaşın başlamasını bekledikleri bir anda Rumlar bir casus göndermişti, Müslümanların hallerinden haber getirmesi için... Casus, İslâm ordusunun içerisine dalıp, bazı bilgileri toplamış ve Rum tarafına dönmüştü. Heraklius sormuş: “Anlat bakalım Müslümanlar, nasıl insanlardır? Neler yaparlar?” Casus, Müslümanlara hayran olmuştur. Gerçekten Müslümanlar o dönemde tanındıkça sevilen, hayran olunan ve tanındıkça yürekler fetheden insanlardı. Casus, Heraklius’a diyordu ki: *“Onlar geceleyin hepsi ibadet ediyor. Gündüzün de hepsi askerlik yapıyorlar. Yani gece rahip, gündüz asker... Hakkı yerine getirmek için hırsızlık edenler, kumandanlarının oğlu olsa bile elini kesiyorlar. Her an ve zeminde hakkın arkasında yer alıyorlar.”*^[784] Casus hayran hayran gördüklerini ve duyduklarını işte böyle anlatıyordu. Evet, gerçekten Allah Resûlü’nün (sas) ashâbı: *“Ruhbanü’l-leyl, fursanü’n-nehâr’dı.”* Yani gecenin ruhbanı, âbidi; gündüzün fursanı/mücahidi idi. Ancak gecede âbid olanın gündüz mücahidliğinin bir anlamı olabilirdi. Çünkü gecesini ihya edemeyenler, gündüzlerini inşa edemezlerdi. Bunu bize en güzel bir şekilde Şarkın en sevgili sultanı olan Selâhaddîn-i Eyyûbî (v. 589/1193) öğretir. Kudüs’un fatihi Selâhaddîn cephede askerlerini kontrol ederken gecenin bir vakti çadırları dolaşmaktadır. Bir çadıra varır oradan Kur’an sesleri gelmektedir. O çadırın

askerleri ya kıyamda ya secde de ya mushafın başında Allah ile münasebet halindedirler. Selahâddîn bu halden mesrur olur ve yanındakilere der ki: *“İşte bu çadırdan zaferin kokusu geliyor.”* Oradan ayrılır bir başka çadıra varır. Vardığı çadır bugünün insanının çadırlarına/evlerine benzemektedir. Horlama sesleri, kurdun kuşun sesine karışmaktadır. Selahâddîn-i Eyyûbî üzülür ve: *“İşte buradan da mağlubiyet kokusu gelmektedir”* der.^[785]

İşte sahâbe galibiyeti, gecelerinin ihyası ölçüsünde kazanmışlardı. Bugün de yeryüzünün imarına talip olan Müslümanlar, ilk önce gecelerinin ihyası ile işe başlamalıdır. Casus, Heraklius’a bu haberleri verdikten sonra Heraklius şu itirafta bulunmak zorunda kalacaktır: *“Böyle insanlara karşı bizim galip gelmemiz mümkün değildir. Öyleyse onlarla yeryüzünde uğraşılmıyorsa yerin altı bize daha hayırlıdır.”*^[786]

Bu ölüm-kalım savaşında burada aktaracağımız bir diğer hadise ise, Hâlid b. Velid ile Rumların Cerce isimli bir komutanın arasında geçen konuşmadır. Savaşın bir yerinde Cerce atını Müslüman askerlerin önüne doğru sürer ve karşısına Hâlid’i ister. Hâlid b. Velid bu davete icabet eder ve Cerce’nin karşısına geçer. Cerce: *“Ey Hâlid! Allah adına doğru söyle ve beni aldatma. Faziletli olan kimse yalan söylemez, hile yapmaz. Sizin Peygamberinize gökten bir kılıç indi ve onu da sana verdi de o kılıcı kimin üzerine sıyıırırsan o kavmi dağıtıyorsun öyle mi?”*

Hiz. Hâlid, bu soruya şöyle cevap verdi: *“Hayır, vallahi ne gökten inen bir kılıç var ne de Peygamberimiz’in bana verdiği bir kılıç var.”* Cerce dedi ki: *“O halde sen niçin Allah’ın kılıcı diye adlandırıldın? Neden insanlar sana Seyfullah diyor?”* Hiz. Hâlid dedi ki: *“Allah, bizlere içimizden bir peygamber gönderdi. Önceleri ben onu yalanlayarak, onunla muharebe edenler arasına katılmışım. Sonra bana Allah’ın hidayeti erişti. Ben o güne kadar inkâr yolunda savurduğum o kılıcı, Efendimiz’e iade etmek istedim. Ama O, kabul etmedi ve bana dedi ki: **“Bugüne kadar batıl uğruna savurduğun bu kılıcı bundan sonra hak yoluna savuracaksın. Böylelikle sen Seyfullah/ Allah’ın kılıcı olacaksın.”** Kılıcı benim elime tekrar geri verince bana bir de dua etti ve ben o günden beridir bu kılıcı Allah’ın dini uğruna hak ve hakikat yoluna savuruyorum.”*^[787]

Cerce, bu konuşmaların sonunda Hâlid’in yanına doğru atını sürdü, karşısına geldiğinde ise iman etmek istediğini söyledi ve iman etti. Geri ordusuna değil, İslâm askerlerinin arasına katıldı ve bu savaşta Müslümanlarla birlikte kendi kavmine karşı savaştı, savaşın sonunda da şehid oldu.^[788]

Gelen Mektup ve Bir Büyük İmtihan

İki ordu Yermûk'te saf tutmuş savaşın başlamasını beklerlerken, o sıralar komutan Hâlid'e bir mektup ulaşır. Mektup, Ömer b. Hattab'tan geliyordu. Hz. Ömer ordu komutanı Hâlid'e diyordu ki: *“Hz. Ebû Bekir vefat etti ve beni de bu zor görev ile vazifelendirdi. Artık ben İslâm'ın ikinci halifesiyim. Ey Hâlid! Mektubum sana ulaşınca ordu komutanlığını Ebû Ubeyde b. Cerrah'a devret, sen de onun emrinde sıradan bir asker ol.”*^[789] Mektubun Hâlid b. Velid'e değil, Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a ulaştığına dair rivayetler de vardır.^[790] Ebû Ubeyde'ye mektup ulaşınca aynen Hâlid için söylenenler de olduğu gibi, ne Hz. Ebû Bekir'in vefatını ne de Hâlid'in azledildiğini kimselere söylememiş, savaşın neticesini beklemiştir.

Hâlid, bu mektubu okudu, ancak hiç kimseye bir şey söylemedi. Çünkü o an ölüm-kalım anıydı, eğer ordu Halife'nin vefatını duysa moralleri bozulacak ve ordu komutanının azli o anda duyulsa ortaya onarılamaz yaralar çıkacaktı. Hâlid, büyük bir ferasetle mektubu gizledi ve savaş başladı. Hâlid müthiş bir taktik ile Bizans'ın 240 bin kişilik ordusunu darmadağın etti.^[791]

Yermûk savaşında Hâlid b. Velid, bir ara kendisine ait olan sarığını düşürdüğünde askerlerine, “Onu arayın, bulun!” dedi. İlk arayıp da bulamayınca, “Tekrar arayın!” dedi. Bu sefer arayıp bulduklarında onun kirlenmiş bir halde olduğunu gördüler. Hâlid b. Velid, kirli olmasına rağmen sarığına itina ile davrandı ve onu başına koydu. Asker bu hale şaşırdı. Bunun üzerine Hâlid dedi ki: “Resûlullah (sas) umre yapıp da saçını kestirdiğinde, halk kesilen saçından almak üzere ona doğru koştu. Ben de koşarak onların önüne geçip, [saçından bir miktarını almak istedim;] kâkülünden kestiği saçlarından alarak onu bu başlığın içine koydum. Beraberimdeyken katıldığım hiçbir savaş yoktur ki, Allah onda bana zafer ihsan etmiş olmasın.” dedi.^[792] Askerler bunu duyunca, Hâlid'in neden o sarığa o kadar düşkün olduğunu daha iyi anlamış oldular.

Müslümanlar bu savaşta üç bin şehit vermişlerdi. Ama karşısında tarifi mümkün olmayan bir zafer elde etmişlerdi. Bu zafer artık Anadolu'nun kapılarını İslâm'a açacak, İslâm'ın mesajı kıtaları zorlamaya başlayacaktı.^[793]

Heraklius, Yermûk savaşından sonra kalan askerlerini toplayıp bölgeyi terk ettiği zaman o tarihi sözünü söyleyecekti: *“Elveda Suriye! Ebediyen elveda...”*^[794] Heraklius, elveda diyecekti ve hiçbir zaman geri dönemeyeceğini düşünecekti... Çünkü Heraklius, karşındaki yiğitler

kervanını görmüştü. Hâlid gibi, Ebû Ubeyde gibi, İkrime b. Ebî Cehil gibi, Sa'd b. Ebî Vakkas gibi... Heraklius, bu yiğitleri görünce bir daha buralara dönemeyeceğini anlamıştı. Bilmem ki, şimdi Heraklius, mazlum Filistin'i, kanayan Irak'ı, yetim Afganistan'ı ve her gün feryadı figanı artan Suriye'yi görebiliyor mu? Eğer görüyorsa inanın şaşırıyor ve bu yiğitlerden sonra nasıl bir nesil geldi ki bu coğrafyalar tekrardan bizim gibilerin eline geçti diye seviniyordur. Heraklius'un sevinmesi demek sahâbenin üzülmesi demektir. Eğer bugün olanlar Heraklius'u ve o çizginin takipçilerini sevindiriyorsa bilelim ki canları ve kanları pahasına buraları bize hediye eden sahâbe üzüntüler içerisinde. Onları sevindirecek tek şey *Sahâbe İklimi*'nin ve şuurun yeniden diriltilmesidir.

Hz. Ömer hilafete gelir gelmez gönderdiği mektup ile Hâlid b. Velid'i başkomutanlıktan azletmişti.^[795] Neden Hz. Ömer, Hâlid gibi başarılı bir komutanı azletmiştir? Düşünün, Hâlid gibi bir komutan, adı bile düşmanın yüreğine korku salıyor, hangi savaşa girerse girsin, galibiyet elde ediyor, onun hayatında mağlubiyet adına bir şey yok; böyle bir komutan niye görevinden alınsın ki? Nedenini anlamaya çalışalım: Hâlid b. Velid, savaş öncesinde kendine gelen mektubu gizledi, Yermûk savaşını müthiş bir taktik ile kazandı. Savaşın bitiminde Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın yanına vardı, ona mektubu uzattı ve özür diledi. Ebû Ubeyde mektubu okudu, Hz. Ömer mektupta Hâlid'i azledip, yerine Ebû Ubeyde'yi atıyordu. Ebû Ubeyde, Hâlid'e döndü ve dedi ki: *"Ey Hâlid! Özrün ne gereği var. Vallahi! Sen olması gerekeni yapmışsın."* Artık Hâlid, büyük komutan Ebû Ubeyde'nin emri altında sıradan bir askerdir. Tam iki yılda böyle devam edecektir. Aradan iki yıl geçtikten sonra Hâlid, bir fırsatını bulur ve Halife Ömer'in yanına gelir: *"Ey Mü'minlerin Emiri! Beni azledişinin emri başım-gözüm üstüne, yalnız gerekçesini öğrenebilir miyim? Bir yanlışım ve hatam mı oldu ki beni azlettiniz?"* diye sorar. Halife Ömer, *Farûk* lakabının sahibi ve lakabının gereği, derin bir anlayışa sahip olan büyük insan, hiç kimsenin fark edemediği çok ince bir ayrıntıyı fark ederek diyecekti ki: *"Ey Hâlid! Vallahi ben seni yanlış bir şey yaptığından ya da hatalı bir olaya sebep olduğundan dolayı azletmiş değilim. Seni görevden alışımin tek nedeni vardı. O da: Sizler Allah'ın yardımı ve lütfu ile zaferler kazanıyordunuz. Halk bu kazanılan zaferleri senin şahsına bağlamaya başladı. Öyle sözler halk arasında dolaşıyordu ki; Ben, senin bir efsaneye dönüşmenden korktum. Sen de ben de biliyoruz ki, bize zaferler bahşeden sadece Allah'tır. Allah'a ait bu alanın bir beşere hasredilmesine meydan veremezdim. İşte Ey Seyfullah/Allah'ın Kılıcı! Seni*

bunun için azlettim.” Hâlid, halife Ömer’in bu haklı endişesini duyunca sevindi ve halifenin emrine itaat edeceğini belirterek yeniden olması gereken yere yani cepheye döndü.^[796]

Amed Fethinde Hâlid

Özellikle Yermûk savaşından sonra Şam’dan çekilmek zorunda kalan Rumlar Anadolu’ya doğru kaymış, o günkü adı ile er-Ruha yani Urfa ve Cezire bölgesinde sıkışmışlardı. Cezire dediğimiz bölge bugün Dicle ve Fırat arasındaki tüm bölgenin ismidir ki Diyarbakır ve çevresi de bu bölgenin içerisinde. İyâd b. Ğanem işe Harran’dan başlamış, önce orayı fethetmiş sonra er-Ruha’ya yönelmişti.^[797] Urfa işin başında biraz İslâm ordusuna karşı direnmişse de sonra Harran halkı ile yapılan anlaşma şartlarının aynısı kendileri için de uygulanması şartı ile bir anlaşma sağlanmış, büyük bir başarı ile Urfa fethedilmiş ve bölge halkı ile belli şartlar çerçevesinde anlaşma yapılmıştı. Böylelikle Urfa’da sahâbenin eli ile fethedilmişti. İyâd b.Ğanem Urfa’nın fethini tamamladıktan sonra Cezire bölgesinin içlerine doğru yönelmişti. Ordusu ilerlerken İyâd yaklaşık 5000 kişilik ordusunu birkaç büyük kola ayırmıştı. Ordunun sağ koluna Safvân b. Muattal, sol koluna Habib b. Mesleme, diğer bir kola ise Ebû Mûsâ el-Eşârî komuta ediyordu. Kendisi ise ordunun orta bölümüne komuta ediyordu. Bu arada Ebû Mûsâ el-Eşârî, Nasibin’e yani Nusaybin’e ulaşmış ve burayı fethetmişti.^[798] Bundan sonra ordular Samsat’ta buluşunca Cezire’nin içlerine doğru yola çıkıldı. İşte o anlarda Hâlid b. Velid ve komutasındaki 3000 askerle Cezire’ye doğru yürüyorlardı. İslâm ordularının sayısı Hâlid’in askerleri ile birlikte 8000 kişiye ulaşmıştı. Bazı kaynakların 1000’nin üzerinde sahâbenin bulunduğu bu ordunun sayısının daha fazla olduklarını söyleseler de biz 8000 kişi oldukları yönünde ki rivayetleri daha makul buluyoruz.^[799] Bu sayı üzerinden bir değerlendirme yaparsak, 8000 kişilik bir ordu, 1000 sahâbî, 7000’i en hayırlı ikinci nesil olan tabiîn ve ordunun komutanı Anadolu’nun Fatihisi olan İyâd b. Ğanem ve askerler içerisinde kimler var, kimler...

Ordu geldi ve o günkü ismi ile Amid ya da Amed olan Diyarbakır’ı gören hakim bir tepe üzerine konakladı. Ordunun konakladığı o yerde bugün Üniversite Camisi vardır; -ki Diyarbakırlılar haklı olarak oraya *Fetih Camisi* derler.- Ordu oraya konaklayınca İyâd b. Ğanem, Hâlid b. Velid komutasında 100 kişilik bir gözcü birlik oluşturdu ve Amed’e nasıl girileceği

yönünde araştırma yapmaları için gönderdi. Hâlid, Amed'e doğru yaklaştı ama gördüğü tablo hiç de iç açıcı değildi. Çünkü Amed aşılması zor surlarla korunuyordu. Tam 5.5 km uzunluğunda, 8 ila 12 metre arasında yükseklikte, 3 ila 5 metre arasındaki genişlikte oldukça sağlam surlar ve o surların içerisindeki sağlam kaleler şehre girişi tamamen önlüyordu. O zamana ait tarihi kitapların bize kaydettiğine göre 5.5 km. uzunluğundaki bu büyük ve sağlam surların içerisinde tam 78 tane burç/kale vardı.^[800] Hatta yine bazı kaynaklar surların ön tarafında büyük hendeklerin olduğunu, o hendeklerin aşılp da surlara ulaşmanın dahi mümkün olmadığını kaydetmektedirler.^[801] Amed halkı, gelen İslâm ordularına karşı şehrin 4 ana giriş kapılarını kapatmış, çok güvenli bir sur olduğu için hiçbir çatışma ortamı oluşturmada beklemeye başlamışlardı. Yaklaşık 5 ya da 6 ay İslâm ordusu hiçbir şey yapamadan beklemek durumunda kalmışlardı. Bu süre içerisinde Hâlid b. Velid, Fetih Camisi'nin aşağısında bugün *Kıtır bil* diye bilinen köyde küçük bir çadır kurmuş ve her gün yanına bir grup asker alarak, surlara yakın yerlere geliyor ve nasıl bu surların aşılabacağına dair planlar yapıyordu. Ama Hâlid de çok iyi anlamıştı ki, bu iş çok da kolay olmayacaktı. Zaman uzuyordu, askerin sabrı daralıyordu, günlerde Ramazan ayına ulaşıyordu ama yapacak hiçbir şey yoktu.

İlahî Bir Yardım ve Gelen Fetih

Hâlid b. Velid'in Humam adında bir hizmetlisi vardı. Hizmetli her gün Hâlid b. Velid'in çadırına iftarda yiyeceği yemeği – yemek öyle mükellef bir sofraya değil, birkaç arpa unundan yapılmış ekmek, su vs. idi- götürür, Hâlid de akşamüstü görevini tamamlayınca çadırına döndüğünde iftarını kendisine bırakılan ekmeklerle açardı. Birkaç gün böyle devam etti, sonra Hâlid b. Velid baktı ki ekmeği her gün biraz daha azalıyordu. Hâlid herhalde askerin azığı azaldığı için Humam bana az ekmek koyuyor, diye düşünüyordu. Artık bir gün dayanamadı ve Humam'a neden az ekmek koyduğunu sordu. Humam; az ekmek koymadığını her gün aynı miktarda ekmek bıraktığını söyledi. Hâlid anladı ki biri çadıra giriyor ve ekmeğini çalıyordu. Bunun kim olduğunu tespit etmek için Hâlid ertesi gün çadırın yakınlarına bir yere gizlendi ve beklemeye başladı. Bir müddet sonra bir köpeğin çadıra yaklaştığını gördü. Köpek gelip çadıra giriyor, ekmeklerden birkaçını alarak hızla surlara doğru koşuyordu. Hâlid hemen köpeğin arkasından ona yetişmek için koştu. Bir de baktı ki köpek surların kenarına gelince gözden kayboldu. Hâlid hemen oraya

doğru yaklaştı, bir de ne görsün. Köpek surların altından açılan küçük bir çukurdan geçip, kalenin diğer tarafına geçmişti. Hâlid anladı ki Allah, İslâm'ın doğal müteffiklerinden biri olan köpek ile kendilerine bir çıkış yolu göstermiştir. O köpek, Ashab-ı Kehf'in köpeği *Kıtmir* gibi, Ashab-ı Muhammed'in köpeği olmuş ve onlara Amed surlarından nasıl içeriye girileceğini göstermiştir.

Hâlid, hemen ordugâha döndü ve olan bitenden komutan İyâd b. Ğanem'i haberdar etti. Hâlid bu konudaki planını da açıkladı. İyâd'a diyordu ki; *“Bana 100 savaşçı ver, ben onlarla gece vakti o çukuru biraz daha genişleteyim, sonra oradan girip karşı tarafa geçelim. Sonra çukura en yakın olan sur kapısını açalım. Sizde o kapılardan içeriye girin, böylelikle şehri kuşatalım.”*^[802] Bu çok tehlikeli idi ama yapacak başka bir şey de yoktu. İyâd b. Ğanem, Hâlid'in bu görüşünü kabul etti. Ona 100 asker verdi. Hâlid askerleri ile beraber yavaş yavaş o çukurdan diğer tarafa geçti. *Amed* halkı surlarına çok güvendikleri için ve günlerce süren kuşatmadan dolayı İslâm ordularının hiçbir şey yapmadıklarını gördükleri için rahat rahat uyuyorlardı. Hâlid ve askerleri surlardaki nöbetçi askerleri de etkisiz hale getirerek birer birer kapıları İslâm askerlerine açtılar. Bir anda tekbir sesleri Amed'in surlarının üstünde yankılanmaya başladı. Gecenin karanlığı İslâm askerlerinin tekbir sesleri ile aydınlandı.^[803]

8000 kişilik İslâm ordusunun *Amed*'e girişi aynen 10.000 kişilik Fetih ordusunun Mekke'ye girişine benziyordu. Efendimiz (sas) Hicretin 8. yılı tam 21 yıl İslâmi davete karşı direnen Mekke'ye girdiği sırada ordusunu 4 ana kola ayırmıştı: 1. Kola, Hâlid b. Velid; 2. Kola Zübeyr b. Avvam; 3. Kola Sa'd b. Ubâde, 4. Kola ise Ebû Ubeyde b. Cerrâh komuta ediyordu.^[804] Aradan tam 10 yıl geçmişti. Tarihler Hicrî 18, Milâdî 639'u gösteriyordu. Aylardan Mayıs, günlerden 27 idi. Yani Milâdî 27 Mayıs 629'da Hâlid kapıları birer birer açtığında 8000 kişilik İslâm ordusu, Amed'e 4 kapıdan giriyordu: Hâlid b. Velid; Babü'l- Mâ'dan bugünkü ismi ile Yeni Kapı'dan giren ordulara komuta ediyordu.

Said b. Zeyd; Kim olduğunu hatırlayalım! Aşere-i Mübeşşere'den büyük muvahhid Zeyd b. Amr'ın oğlu, Hz. Ömer'in amcaoğlu, Fatma bint Hattab'ın eşi; bu büyük insan da Amed'e ayak basanlardandır. O da Babü'r-Rûm bugünkü adı ile Urfa Kapısı'ndan giren askerlere komuta etmekteydi.

Muâz b. Cebel; Efendimiz'in (sas) lisanı ile ümmetin en âlimlerinden biri olan hatta “Ümmetimden haram ve helali en iyi bilen Muâz b. Cebel'dir.”^[805]

diye bize vasiyet ettiği o büyük insan Babü'l-Cebel'den yani Dağ Kapısı'ndan giren ordulara komuta ediyordu.

İyâd b. Ğanem; İslâm ordularının başkomutanı İyâd da Babü't-Tel'den yani Mardin Kapısı'ndan şehre giriyorlardı.^[806]

Amed o gün tarihinin en şanlı gününü yaşıyor ve o gün İslâm ordularına bağrını açıyordu. Şehrin fethi sırasında bazı müsteşriklerin ve sultanmış beyinlerin sahipleri olan kötü niyetli kişilerin iddia ettikleri gibi fazlaca kan dökülmemiş, hele hele birilerinin özellikle üzerinde durarak dile getirdikleri gibi, Amed'in halkı kılıç zoru ile baskı ile Müslüman olmamıştır. Birilerinin iddia ettiği gibi^[807] İslâm orduları tarihin hiçbir döneminde – bu hiçbir döneme elbette ki imamet düşüncesinden sapılıp, saltanata dönüşen Emevî ve Abbâsî dönemleri de dâhil- fethettikleri topraklarda zorla insanları dinlerinden döndürdüklerine dair bir delil yoktur. O dönemlerde bile bu olmamışken, nasıl olur da içlerinde Nebvî terbiyeyi alarak yetişen sahâbenin ve tabiînin olduğu bir ordudan böyle bir şey beklenebilir. Bu büyük bir iftiradan başka bir şey değildir; bunu özellikle dile getirenlerin ne yazık ki başka hesap ve kaygıları vardır. İşte Hâlid'in ve diğer sahâbe ve tabiînin eliyle Diyarbakır böylece iman ile buluşmuştur. İnşallah kıyamete kadar da o güzel belde imanın şehri olmaya devam edecektir.

Vefat Döşesinde Hâlid

Gelelim bu büyük insanın vefatına...

14 yıllık iman hayatına tam 35 tane savaş sığdırmış ve bu savaşların hepsinin de galibi Seyfullah, Allah'ın kılıcı Hâlid olmuştu. Tarihler Hicrî 21'i gösterdiğinde 59 yaşında hastalanıp yatağa düşmüştü. O şöyle diyordu: *“Allah yolunda cihada çıktığım bir gece, benim için, bir düğün gecesinden veya bir oğulla müjdelenen babadan daha sevimlidir.”*^[808] Yine şöyle diyecekti: “Yeryüzünde bana en sevinli gelen şey; Muhâcirler arasında bir seriyyedeyken, dondurucu soğuşun hüküm sürdüğü bir gecede [arkadaşlarıma], “Haydi cihada!” diye seslenerek sabaha karşı düşman üzerine birlikte akın etmiş olmamızdı.”^[809]

Bir başka gün ise biraz duygulanacak ve dudaklarından şu cümle dökülecekti: “İki günümden hangisiyle Allah'a sığınacağımı bilemiyorum. Allah'ın bana şehadet nasip edeceği gün ile mi, yoksa Allah'ın bana bir keramet ihsan edeceği gün ile mi?”^[810]

Bu sözleri söyleyen kahraman şimdi yatağa düşmüş, hayatında en fazla korktuğu şey başına gelmişti. Neydi biliyor musunuz onun korkusu? Aşere-i Mübeşşere’den Said b. Zeyd anlatıyor:

Hastalandığında Hâlid’in yanına gittim, beni görünce ağlamaya başladı. Dedim ki: “Ne o Hâlid, ölümden mi korkuyorsun? Ne bu gözyaşları?” Dedi ki: “Ey Said! Allah yolunda kaç savaşa çıktım sayısını bilmiyorum, vücudumda kılıç darbesi almayan, ok değmeyen bir yer kalmadı. Kaç kez savaşlarda ölümden döndüm. Ama şimdi yataktayım ve bir deve gibi yatakta öleceğim. Benim gibi birisine böyle bir ölüm.. Bu benim çok zoruma gidiyor. Korkakların evi yıkılsın, şimdi korkaklar gibi yatağımda öleceğim.”^[811]

Said b. Zeyd, bu sözleri duyunca ağlamamak için kendini zor tuttu. Evet, Hâlid böyle biriydi, ama takdir-i ilahî ne ise; o, olurdu. Gerçi o yatakta ölse bile şehit hükmünde idi. Çünkü Hz. Peygamber’in (sas) şöyle bir müjdesi vardı: **“Allah Teâlâ’dan bütün kalbiyle şehitlik dileyen bir kimse, yatağında ölse bile, Allah ona şehitlik mertebesini ihsân eder.”**^[812] Ama yine de Hâlid’in son anlarında şehadete erememekten kaynaklanan bir ızdırabı, yüreğinin ta derinliklerinde taşıyordu.

O anda Hâlid, birini çağırды ve vasiyetini yazdırdı. 35 savaşa giren ve birçok ganimet alan komutanın geriye bıraktığı tek şey atı, kölesi ve kılıcı idi.^[813] Onların Hz. Ömer’e teslim edilmesini istiyor,^[814] mezarı kazılınca defin vaktinde kılıç sesleri duymak istediğini söylüyordu. Zira kahramanlar kılıç seslerini severlerdi. Bir savaş meydanında ölüyor gibi Rabbine kılıç sesleri ile gitmek istiyordu. Bu vasiyetinden sonra şehadet getirerek dünyaya gözlerini yumuyordu. Onun vefatının üzerine Hz. Ömer (ra) şöyle diyecekti: *“Allah Ebû Süleyman’a rahmet eylesin. Allah katındaki sevap ve mükâfat, onun dünyada içinde bulunduğu halden daha hayırlıdır. O bir bahtiyar olarak vefat etti ve övgüye layık olarak yaşadı.”*^[815] Bu sözleri söyleyen Hz. Ömer (ra), onun vefat haberini Medine’de ilk duyduğunda gözyaşlarını tutamamış ve şöyle demişti: *“İslâm’da hiç kapanamayacak bir gedik açılmıştır.”*^[816]

Allah kendisinden ebeden razı olsun, onunla Cennet’te bizleri buluştursun.

Hâlid’i konuşmak bir yönü ile kolaydır ancak zor olanı Hâlid gibi olmaktır. Şimdi sıra Hâlid gibi olma zamanındadır. Bu kısımda onun hayatının beş ayrı halini size anlatmaya çalıştık. Şimdi bu anlatılanların üzerinden 21. asırda bu

topraklara iman tohumunu eken Hâlid'in ruhunu diriltme adına, Hâlid gibi olma adına, beş mesaj sizlere emanet edelim. İnşallah emanete sadakat gösterecek ve bunları hayatınızda diriltme adına gayret göstereceksiniz...

[734] Amed, ya da asli hali ile Âmid, Diyarbakır'ın en eski ismidir. Önceleri Amida olan bu isim, İslâmî dönemde Âmid şeklini almış, Osmanlılar döneminde de bazen Kara Âmid şeklinde kullanılmıştır. Müslümanların bölgeyi fethetmelerinin ardından gelip o topraklara yerleşen Rebîa Arapları'nın iki büyük kabilesinden biri olan Bekir b. Vâil kabilesinden dolayı da o oralara Diyâr Bekr adı verilmiştir. Bkz. Nejat Göyünç, "Diyarbakır", *DİA*, IX, 464.

[735] Evliya Çelebi, *Seyahatname*'nin hemen hemen tüm ciltlerinde Diyarbakır'dan söz etmekte, tarihi, kültürü, mimarisi, orada yaşayan aşiretleri, ziraati ve ticareti, yemekleri, adetleri ve daha birçok alanla ilgili bilgiler vermektedir. Bkz. Ejder Okumuş, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Diyarbakır", *Şarkiyat*/7 (Nisan 2012): 14-15.

[736] Çelebi, Evliya, *Seyahatname*, IV, 31.

[737] *Salnâme*, bir sene zarfında meydana gelen olayları, gelişmeleri tesbit etmek için hazırlanan eserlere verilen addır. Salnâme kelimesi, Farsça "yıl" anlamındaki "sâl" kelimesi ile "mektup, kitap" anlamına gelen "nâme" kelimelerinden terkip edilmiş olup Türkçe karşılığı "yıllık"tır. Salnâmeler, devlet tarafından resmî olarak yayınlandığı gibi, özel kuruluşlarca da neşredilmiştir. Osmanlı Devleti'nde ilk resmi sâlname, 1847 yılında Sadrazam Reşid Paşa tarafından hazırlanmıştır. Diyarbakır vilayeti için hazırlanan ve 1286-1323/1869-1905 yıllarını içine alan 20 adet salnâmede, vilayetin coğrafi durumu, siyasi olaylar, ekonomi, sağlık, kültür, folklor gibi sosyal hayatın bütün yönlerini ilgilendiren konularda teferruatlı bilgiler verilmektedir. Bkz. *Diyarbakır Salnâmeleri*, I, 8.

[738] *Diyarbakır Salnâmeleri*, IV, 208.

[739] Abdurrahman Acar, "Elyase ve Zülkifl Peygamberlerin Mezarlarının Eğil'de Olduğunun Delilleri", *İslâm Tarihinin İlk Asrında Diyarbakır ve Çevresi*, s. 52-57.

[740] Hz. Yûnus'un Diyarbakır için yaptığı dua *Seyahatname*'de tam olarak şu şekilde geçmektedir: "...Andan Diyârbekr'e geldikde ahâlîsi mu'cize istemeden cümlesi İslâm ile müşerref olduklarından Yûnus Nebî aleyhisselâm mahzûz olup "İliniz vilâyetiniz ma'mûr u abadan ve halkınız dâ'imâ mesrur [u] şâdân olup cümle evlâd u iyâlleriniz mu'ammer ü

mu'ammere olup necîb ü reşîd olalar!” deyü du'â-ı hayr edüp Fıs kayası nâm mahalde bir gâr-ı yetûmân içre yedi yıl sakın oldu.” Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IV, 21.

[741] Evliya Çelebi, *Seyahatname*, IV, 24.

[742] Tirmizî, “Menâkıb”, 132.

[743] Hâlid b. Velid'in, Süleyman dışında *el-Muhâcir*, Abdurrahman, Abdullah *el-Ekber* ve Abdullah *el-Asğar* isminde 4 oğlu daha olmuştur. Diyarbakır'da metfun olan Süleyman'ın annesi, Kebşe bint Hevze b. Ebî Amr b. Addâ b. Ümeyye b. Rizâh b. Rebî'a b. Harâm b. Danne b. Abd b. Kebîr b. Uzre b. Kudâ'a'dır. Hâlid b. Velid, bu oğlundan dolayı Ebû Süleyman künyesi ile künyelenmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 27, 28.

[744] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, II, 89.

[745] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, 398, 399.

[746] Mehmet Azimli, *Diyarbakır ve Çevresinin Müslümanlaşma Süreci*, s. 45.

[747] *Diyarbakır Salnâmeleri*, IV, 208.

[748] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, II, 152.

[749] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, II, 152.

[750] *el-Cezire*, Fırat ile Dicle nehirleri arasında kalan ve şu an çoğu Doğu Anadolu'da olmak üzere onlarca şehri kapsayan büyük bir coğrafyanın ismidir. Bkz. İbn Havkal, *Sûretü'l-Arz*, I, 207.

[751] Burada Hâlid b. Velid üzerine yapılmış önemli bir araştırmayı tavsiye edebiliriz. Mustafa Fayda hocamızın, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid* eseri, o büyük komutan için Türkçe olarak yapılmış en iyi çalışmadır.

[752] Mahzûmoğulları hakkında daha fazla bilgi için bkz. İbn Düreyd, *el-İştikak*, s. 98; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid*, s. 26-47; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, s. 126, 127.

[753] Bkz. Fayda, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid*, s. 54-69.

[754] Lübâbe es-Suğrâ bint Hâris, başta Meymûne validemiz olmak üzere, birbirinden kıymetli 8 kız kardeşi olan önemli bir hanımdır. Bkz. Fayda, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid*, s. 69-71; Muhammed Emin Yıldırım, *Hız. Peygamber'in (sas) Albümü*, s.120,121.

[755] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, I, 367; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 14.

[756] Fayda, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velid*, s. 89.

[757] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 469; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 141.

[758] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 229, 230; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 41, 42.

[759] Hâlid b. Velid'in isimleri ve hayatlarına dair bazı bilgileri bulunan 6 erkek, 2 kız kardeşi vardır. Bu kardeşlerden ilk Müslüman olan Velid b. Velid'dir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2088, 2090; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 423, 424; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 118, 119.

[760] el-Hede (الهدى) Mekke ile Taif arasındaki yol üzerinde, Mekke'ye yedi mil uzaklıkta bulunan Taif'e bağlı bir yer adıdır. Adını Mekke'nin kuzeyinde bulunan el-Hede vadisinden almaktadır. Bu vadiden akan sel suları ise Zehban mevkii üzerinden denize dökülmektedir. Bkz. Âtık b. Gays el-Bilâdî, *Mu'cemü'l-me'âlimi'l-cuğrâfiyye fi's-sîreti'n-nebeviyye*, s. 138. Naklen İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 29.

[761] Vakdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 746-750; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 28, 29; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 400-403.

[762] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 29.

[763] Semhûdî, *Vefâu'l-Vefâ*, II, 244.

[764] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 131.

[765] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 131.

[766] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 234.

[767] Ebû Nuaym, *Delâil*, s. 529; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 405.

[768] Ebû Nuaym, *Delâil*, s. 529.

[769] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 131.

[770] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 132.

[771] Süheylî, *er-Ravdü'l-Ünüf*, VII, 41.

[772] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 132.

[773] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 30.

[774] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 30.

[775] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 31.

[776] Yıllar sonra Hîre'de kendisine sorulan bir soru üzerine Hâlid, Mûte'yi anlatırken şöyle diyecekti: "Mûte gününde elimde tam dokuz kılıç kırılmış, elimde sadece bir Yemen kılıcı kalabilmişti." İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 30.

[777] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 133.

[778] Bir başka rivayette şöyle geçmektedir: "Hâlid b. Velid, Allah'ın kılıçlarından bir kılıçtır. Allah'ın müşrikler üzerine sıyırdığı/çektığı bir kılıçtır." Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, II, 926.

[779] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 31.

[780] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 355; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 12.

[781] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 355; Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, s. 109.

[782] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 355.

[783] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 356; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII,17.

[784] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII,16.

[785] Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, s. 111.

[786] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 16.

[787] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 357; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 13.

[788] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 26.

[789] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 357.

[790] Taberî, *Tarîh*, III, 435.

[791] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 358.

[792] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 37.

[793] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 26.

[794] Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, s. 114.

[795] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 30, 31.

[796] Taberî, *Tarîh*, III, 435.

[797] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 201.

[798] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 203.

[799] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, II, 89.

[800] Metin Tuncel, "Diyarbakır", *DİA*, IX, 470.

[801] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, 399.

[802] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, 398, 399.

[803] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, 399.

[804] Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, s. 89.

[805] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 654.

[806] Vâkıdî, *Fütûhü's-Şam*, 393.

[807] Bu asılsız iddialar için bkz. Ekrem Cemil Paşa, *Kürdistan Kısa Tarihi*, s. 99-105; İbrahim Ethem Polat, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, s. 80.

[808] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 471.

[809] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 39.

[810] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 46.

[811] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 143; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 14.

[812] Müslim, "İmâre", 157.

[813] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 39; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 195.

[814] Hâlid b. Velid'in bıraktığı atı, kölesi ve kılıcı Hz. Ömer'e ulaşınca, Hz. Ömer gözyaşlarını tutamadı ve dedi ki: "Allah Ebû Süleyman'a rahmet eylesin. O, zannettiğimizden çok farklıymış." İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 50.

[815] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 196.

[816] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 48.

❦ Hâlid b. Velîd'in Hayatından Mesajlar ❧

❧ İman Yolunda Hâlid olmak; uyumayan ve uyutmayan yiğit olmak demektir. İmanını temsil edecek cesaretin var mı?

❧ Mûte Savaşında Hâlid olmak; sağına, soluna bakmadan sancağı alıp, hakkını yerine getirmek demektir. Muhammedî sancağı taşıyacak iraden var mı?

❧ Yermük Muharebesi'nde Hâlid olmak; makama, komutanlığa, ganimete takılmadan vazife adamı olmaktır. Her şart ve durumda görev insanı olacak aşkın var mı?

❧ Amed Fethinde Hâlid olmak; gayret ve sabır ile çorak topraklara tohum ekmektir. Bu topraklara ekilmiş iman tohumlarını kurda, kuşa yem etmeyecek bahçıvan olmaya sevdan var mı?

❧ Vefat Döşğinde Hâlid olmak; şehâdet, şehâdet deyip yanmaktır. Bir ömür şehâdet talebinin arkasında olacak ve her gün duanın başına şehâdeti koyacak ızdırabın var mı?

**İstanbul'un Manevi Fatihi
EBÛ EYYÛB EL-ENSÂRÎ**

Radiyallahu Anhu

◀ İstanbul ▶

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لِأَيُّي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ
وَقَدْ أَخَذَ عَنْهُ أَدَى : نَزَعَ اللَّهُ عَنْكَ مَا تَكْرَهُ يَا أَبَا أَيُّوبَ

*Efendimiz (sas) hoşlanmadığı bir şeyi
kendisinden gideren Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye dedi ki:
"Allah da senden hoşlanmadığın bir şeyi gidersin."
(Rüdânî, Cem'ul-Fevâid, III, 309)*

*"Ölürsem, beni yükleyerek düşman arazisine götür.
İmkân nispetinde beni orada alıkoy.
İmkân bulamazsan beni oraya defnederek geri dön!"
Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra)
(İbn Sa'd, Tabakât, III, 558)*

*Adı: Hâlid b. Zeyd
Anlamı: Sürekli, daimi, ebedi
Künyesi: Ebû Eyyûb/Eyyûb'ün babası
Lakabı: Mihmandâr-ı Nebî/Efendimiz'in ev sahibi
Baba Adı: Zeyd b. Küleyb
Anne Adı: Hind bint Saîd
Kabile: Hazrec/Neccâroğulları/Medine
Doğum Yeri: Medine
Doğum Yılı: N. Öncesi, 30 / Milâdî, 580
İslâm'a Girişi: Nübüvvetin 12. yılı
Sohbet Süresi: 11 yıl
Rivayeti: 155
Savaşları: Bedir, Uhud, Hendek, İstanbul seferleri vs.*

Görevleri: Askerlik, özel koruma
Vefat Yeri: İstanbul
Vefat Yılı: Hicrî, 52/ Milâdî, 672
Vefat Yaşı: 92

İstanbul'un Manevi Fatihi EBÛ EYYÛB EL-ENSÂRÎ

(Radiyahallahu Anhu)

Allah'a (cc) hamd, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderdiği kutlu Nebi'sine salât ve selam, O Nebi'nin pak ellerinde yetişen Ashâb-ı Kirâm efendilerimizin hepsine selam, bereketli hayatını biraz olsun anlamaya çalışacağımız Hâlid b. Zeyd'e ya da bilinen ismi ile Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye (ra) de selam olsun.

Allah ondan da, onun gibi nübüvvet bahçesinin gülleri olan diğer sahâbî efendilerimizden de ebeden razı olsun. Oldu da **“Radiyahallahu anhum ve radu anh /Onlar Allah'tan razı, Allah da onlardan razı...”**^[817] iltifatı Rabbanisine muhatap oldular, kitabımız onlardan razı olunduğunu kıyamete kadar böylece tasdik edip, onların din binasındaki konumlarını ortaya koymuş oldu.

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin bu toprakların insanın kalbinde ve özellikle İstanbul'da mukim olanların dünyasında çok farklı bir anlam ve değeri olduğunu hepimiz çok iyi biliyoruz.

O bu toprakları yeşerten aziz bir misafirdir.

O, bu toprakların imanla buluşmasına vesile olan çok değerli bir hazinedir.

O, bu toprakların İslâm'a bayraktarlık yapmasına, 6 asır ümmete imam olmasına sebep olan çok mühim bir değerdir.

O, bu toprakların ümmetin umudu, her daim mazlumlara kucak açan ocağı, nerede sıkıntı varsa oraya koşan gönül insanların yetişmesine katkı sağlayan bir büyük muallimdir.

O, bu toprakların insanının yüreğine peygamber aşkını, sahâbe sevdasını, İslâm'ın derdini koyan çok güzel bir rehberdir.

Allah (cc) onun yolundan bizleri ayırmasın. O nasıl gelişi ile bizi şereflendirdi ise Mevla onun var olan şerefini daha da ziyadeleştirsın ve o şerefi hakkı ile anlayıp, hayatlarımıza taşımayı da bizlere kolaylaştırsın.

Çok Farklı Bir Sahâbî

Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra) gerçekten ashâb içerisinde farklı bir yeri olan sahâbî efendilerimizdendir. Soyu, ta doğumundan asırlar öncesine dayanan hatıraları, mensup olduğu Neccaroğulları, iman edişi, Medine yılları, sonraki süreçlerdeki hatıraları ve hepsinden öte Hz.Peygamber’e (sas) yaptığı ev sahipliliği ve daha nice şeyler onu ayrıcalıklı bir noktaya taşımaktadır. Onu her yönü ile anlatabilmek takdir edersiniz ki çok kolay değildir. Biz de zaten bazı özelliklerini anlamaya çalışacak, biraz olsun o manevi rehberimizi tanımaya gayret edeceğiz.

Konunun başında iki soruya beraberce cevap vermeye çalışalım:

1- *Neden İstanbul Hz. Peygamber’in (sas) rüyası olmuştur?*

2- *Neden başka birine değil de bu şeref Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye nasip olmuştur?*

Bu iki mühim soruya vereceğimiz cevaplar hem bulunduğumuz toprakların kıymetini kavrama adına bize bir bilinç kazandıracak, hem de aziz sultanımızın biraz daha iyi anlaşılmasına, bu topraklarda bulunmasının ne anlama geldiğini, hayatı ile ortaya koyduğu mesajlarının daha iyi kavranılmasına vesile olacaktır. Öyleyse birinci sorudan başlayalım.

Neden İstanbul Hz. Peygamber’in (sas) Rüyası Olmuştur?

Öncelikle şunu söyleyelim ki: Hz. Peygamber’in (sas) özel anlamda İstanbul ya da o günkü adı ile Konstantiniyye^[818] diye bir rüyası ve hedefi vardı ancak aslında Efendimiz’in (sas) rüyası bütün bir âlemdi, hatta âlemlerin tamamı idi. Bu noktada muhtemelen Hayber Gazvesi’nden dönerken Efendimiz’in (sas), kızı Hz. Fatıma’ya söylediği o muhteşem müjde ile aslen Filistinli olan meşhur sahâbî Temîm ed-Dârî’nin rivayet ettiği o güzel hadisi hatırlamamız gerekir. Ebû Sa’lebe el-Huşenî anlatıyor; “Resûlullah (sas) yolculuktan döndüğünde önce mescidine uğrar, orada iki rekât namaz kılar, sonra canından bir parça olan kızı Fatıma’yı ziyaret eder, ondan sonra evine, hanımlarının yanına giderdi. Yine bir defasında yolculuktan döndü Mescitte iki rekât namaz kıldı, sonra Fatıma’nın yanına gitmek üzere yola çıktı. Hz. Fatıma’da “Babam günlerdir yollarda, o yorulmasın ben gideyim” diye mescide doğru yürümek için harekete geçince, yolları orta bir yerde kesişti. Hz. Fatıma karşısında babasını görünce sevindi, ona sarıldı ve ağlamaya başladı. Efendimiz de çok duygulanmıştı.

Bir müddet sonra Resûl-i Ekrem (sas) kızına: **“Seni ağlatan nedir?”** diye sordu. O da “Seni yolculuktan dolayı sıkıntılı ve yorgun görüyorum. Elbiselerinde toz-toprak içerisinde kalmış!” dedi. Resulullah (sas) dedi ki: **“Ağlama kızım! Zira Yüce Allah babamı öyle bir dâva ile gönderdi ki yakın bir gelecekte, babanın adını yeryüzünün taştan topraktan yapılan her evine, kıldan tüyden yapılan her çadırına ya izzet ile ya zillet ile^[819] sokacaktır. Nihayet bu dava, gecenin ulaşabildiği her yere kadar ulaşacaktır!”** buyurdu.^[820]

Temîm ed-Dârî’den gelen rivayette ise Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: “Gece ve gündüz gelmeye devam ettikçe elbette bu dava gelmeye (sürmeye) devam edecektir. Yerleşik hayat sürenlerden ve göçebe hayat yaşayanlardan bu dinin ulaşamadığı kimse kalmayacaktır. Aziz kimsenin izzet bulması, zelil kimsenin ise zillet bulması suretiyle Allah bu dini hepsine ulaştıracaktır. Allah bu şekilde İslâm’ı güçlendirecek, küfrü ise perişan edecektir.”

Temîm ed-Dârî (ra) hadisi rivayet ettikten sonra diyor ki: “Vallahi ben buna kendi ailemin içinde şahid oldum. Onlardan Müslüman olanlar hayra, izzete ve şerefe erdi. Kâfir olanlar ise zillete, hakirliğe ve cizye vermeye mahkûm oldu.”^[821]

Görüldüğü gibi Efendimiz’in (sas) tüm âleme, İslâm’ın mesajlarını ulaştırma gibi bir rüyası vardı. Ama bir de özel rüyaları vardı. Hendek Gazvesi’nde, devrin üç süper gücünün topraklarının fetih müjdesini verdiği gibi,^[822] Kıbrıs adasının müjdesini verdiği gibi^[823] ve İstanbul’un fethinin müjdesini verdiği gibi...^[824]

O gün için verilmiş, ortaya konmuş bu nebevî hedeflerden en uzağı, en zoru ve görünürde en imkânsızı İstanbul’du. Çünkü İstanbul, Roma İmparatorluğu’nun başkenti idi, dini bir merkezdi, siyasi bir merkezdi ve çok kilit bir noktada duruyordu. Aslında o gün için İstanbul demek dünya demektir; Asya ve Avrupa arasındaki köprü idi, oranın fethi dünyanın fethi anlamına geliyordu. Oranın fethi dünyanın dört bir tarafına İslâm’ın mesajlarını ulaştırma anlamına geliyordu.

Büyük Hedefler, Büyük Himmetler

Efendimiz (sas) hiçbir zaman küçük emellerle sahâbeyi meşgul etmedi. Hep emeller, hedefler, olabilecek en üst seviyelerdeydi. Çünkü Resûlullah (sas) çok iyi biliyordu ki: *“İnsanın amelinin büyüklüğü, hedefinin büyüklüğü ile orantılı idi. Ne kadar emel büyürse, amel de o kadar büyüyecekti.”* İşte

bundan dolayı hep sahâbeye bu manada bir bilinç aşıladı. Onlar, Allah hepsinden ebeden razı olsun, öyle doğru anladılar ki bu meseleyi, Efendimiz'in (sas) vefatının hemen arkasından bir bindiler atlarına, ellerine aldılar önlerindeki engelleri kaldırmak için kılıçları, bir yola koyuldular, çok yol aldılar; bir çiçeğe bile basmadan, dünyanın dört bir tarafına İ'lây-ı Kelimetullah'ın^[825] mesajını ulaştırdılar. Unutulmamalıdır ki İ'lâ-yı Kelimetullah, davaların en mukaddesi, sevdaların en yücesi, hedeflerin en yükseği, amellerin en bereketlisi ve hayallerin en güzeli idi.

Eğer onların bu gayreti olmasaydı; bugün 2 milyara yakın Müslüman'dan bahsedilebilir miydi? Bugün Irak'tan Kafkasya'ya, Balkanlardan Afrika'ya, Endonezya'dan Japonya'ya, Afganistan'tan Kanada'ya, Doğu Türkistan'dan ta Avusturalya'ya kadar ulaşan İslâm'ın sedasından bahsedilebilir miydi? Onlar, doğdukları, büyüdükları, bin bir hatıralarının olduğu Hicaz toprağını, İbrahim'in şehrini, Kâbe'nin komşuluğunu, Resûlullah'ın komşuluğunu, Bakî' Kabristanlığı'na defnedilmeyi ve daha nice şeyleri arkalarında bıraktılar, tek bir hedefe kitlendiler. Dediler ki, 'varsın bu dünyada bedenlerimiz o topraklarda olmasın, varsın mezarlarımızın yerleri kaybolsun, varsın kabirlerimiz ezanın mahrum olduğu topraklarda olsun, yeter ki Muhammedî Sancak mahzun olmasın, o ses ve o seda âleme yayılsın, âlem bizim üzerimizden bu sesi duysun.' Böyle dediler ve çıktılar yola... Çoğu bir daha dönemedi geldikleri topraklara... Çoğu 10 sene, 20 sene, 30 sene evlerinden, barklarından ayrı kaldı. Bazıları evlerini terk ettiklerinde hanımları hamile idi, döndüklerinde 20 yaşlarında genç delikanlıları evlerinde görünce şaşırdılar ama onların kendi çocukları olduklarını öğrenince: "*Demek ben 20 senedir atın üzerindeymişim, demek ben gideli 20 sene olmuş*" diyerek kendi hallerine bile hayret ettiler.

Sizin değil canlarınıza, bindiğiniz atların nallarına kurban olalım... Siz ne iyi ettiniz geldiniz bu coğrafyalara... Hoş geldiniz, safalar getirdiniz. Eğer gelmeseydiniz bizim halimiz nice olurdu? Ey Ebû Ubeyde b. Cerrâh! Sen Hatay'a, Antakya'ya gelmeseydin, ey İyâd b. Ğanem! Sen Urfa'ya gelmeseydin, ey Safvân b. Muattal! Sen Adıyaman'a gelmeseydin, ey Cerir b. Abdullah! Sen Anteb'e gelmeseydin, ey Hâlid b. Velid! Sen Diyarbakır'a gelmeseydin, ey Habib b. Mesleme sen Erzurum'a gelmeseydin, ey Ebû Zer el-Ğıfârî! Sen Ammuriye'ye, Afyon'a gelmeseydin, ey Ümmü Harâm! Sen Kıbrıs'a gelmeseydin ve ey Ebû Eyyûb el-Ensârî! Sen İstanbul'a gelmeseydin bizim halimiz nice olurdu? Kimimiz Şaman, kimimiz Zerdüş, kimimiz Hristiyan, kimimiz Mazdek... Bir sapkınlığa saplanır ve Rabbimizin

huzuruna o dönüşü olmayan gidiş ile gider, mahvolurduk. Eğer siz gelmeseydiniz, tarih ne Selahâddîn gibi şarkın en sevgili sultanını yazardı ne Alpaslan gibi komutanları yazardı, ne Kılıçarslan gibi kahramanları yazardı, ne büyük bir medeniyet olan Selçuklu'yu yazardı, ne 6 asırlık koca bir çınar olan Osmanlı'yı yazardı. Onları ortaya çıkaran siz oldunuz. 21 yaşındaki bir delikanlı olan Fatih Sultan Mehmed'in yüreğindeki İstanbul sevdası aslında sizin sevdanız idi. Âlem o sevdayı da o aşkı da sizden öğrendi. Dolayısı ile neden İstanbul, Efendimiz'in (sas) rüyası olmuştur, sorusunun cevabı olarak bu yazılanların üzerinden bunun sebeplerini anlamaya çalışalım.

Neden Başka Birine Değil de Bu Şeref Ebû Eyyûb El-Ensârî'ye Nasip Olmuştur?

Bildiğimiz tarihi bir hakikat var ki, Hicri 48'den itibaren İstanbul üzerine başlayan seferler sırasında buraya gelen ordu içerisinde, içlerinde Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Fedâle b. Ubeyd ve daha nice sahâbînin de bulunduğu tam 63 sahâbî efendimiz vardı. ^[826] Onlar da bu zorlu seferlere katıldılar ama İstanbul'un manevi fatihi olmak Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye nasip oldu. Tabi bu bir istihdam-ı ilahî idi, bu bir sevk-i ilahî idi, ancak beşer planında işin hikmetini anlayabileceğimiz bazı hususlarda olmalıydı. Âcizane biz bu iş için ashâb içerisinde Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin seçilmesinin beş temel sebebi olduğuna inanıyoruz.

Belki çok farklı tespitlerde yapılabilir, çok başka şeyler de söylenebilir ama özellikle bu beş temel nokta, aziz misafirimiz olan Ebû Eyyûb el-Ensârî'yi tanımamız açısından da bize bir imkân verecektir. Nedir bu beş temel nokta?

- 1- Hayatındaki Bereket
- 2- Hedefindeki İstikamet
- 3- Yüreğindeki Muhabbet
- 4- İlmindeki Selimiyet
- 5- Hizmetindeki Devamiyet

Şimdi bu beş hususu birer birer anlamaya çalışalım.

Hayatındaki Bereket

Ebû Eyyûb el-Ensârî, Medine'nin meşhur ailelerinden Neccaroğulları'na mensuptur. Babası Zeyd b. Küleyb, annesi Hind bint Said'dir.^[827] Onun hayatında biz çok farklı bir bereket görüyoruz. Malum olduğu üzere, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin uzunca bir ömrü vardı. Onun doğum tarihi konusunda ihtilaflar olsa da Milâdî 580 yılında doğduğunu tespit edebiliyoruz.^[828] Yani nübüvvetten 30 yıl önce... İman ettiğinde 40 yaşlarındadır. O, İstanbul önlerine geldiğinde tarihler Hicri 48'i gösteriyordu. Vefat ettiğinde ise hicri 52, Milâdî 672 idi.^[829] O günler tam 92 yaşındaydı. 92 yıllık ömrün, 52 yılı iman yolunda geçmişti. Neler görmüş, neler geçirmiş; nelere şahit olmuştu. 10 yıl fasılasız Efendimiz'in (sas) arkasındadır. Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye, Hayber, Mekke Fethi, Veda Haccı; yani Resûlullah (sas) nerede ise o oradadır.^[830] Sonra teker teker Halifeler dönemini yaşayacaktır; Hz. Ali döneminde o fırtınalı zamanlarda hep Hz. Ali'nin yanında yer alacaktır. Emevîler döneminde biraz zorlanacak ama o günlerde bile bildiği hakikatleri haykırmaktan bir an geri kalmayacaktır.^[831]

İşte Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin böyle bir hayatı var. Ancak biz onun hayatını mevzubahis ettiğimiz zaman, tarihleri ne onun Müslüman olduğu günden ne onun doğduğu günden başlatmalıyız. Daha gerilere giderek, Efendimiz'in (sas) nübüvvet tacını giymesinden yaklaşık 700 yıl öncesine dönerek sözü ta oradan başlatmamız gerekir. Neden mi?

Medine'nin En Güzel Günü

Gelin bir Medine'nin en güzel gününe, Resûlullah'ın (sas) o günkü adı ile Yesrib'e teşrif ettiği o muhteşem güne bir gidelim. Efendimiz (sas) Kubâ köyüne Pazartesi günü ulaşmış, ulaşır ulaşmaz Külsüm b. Hidm'in vakfettiği arsa üzerine Kubâ mescidini inşa etmiş, orada 4 gün^[832] kaldıktan sonra^[833] babasının dayıları olan Neccaroğulları mahallesine doğru yola çıkmıştı.^[834] O gün, günlerden Cuma idi. Gidenler bilir, bugün Medine'de Cuma mescidi diye bilinen yer, Kubâ mescidine 500 metre uzaklıkta bir yerdir. Ancak Efendimiz (sas) sabahtan öğlen vaktine kadar ancak bu kadarlık bir mesafe yürüyebilmiştir. Bunun sebebine gelince tüm ensâr sokaklarda Efendimiz'i (sas) misafir etmek için adeta birbirleri ile yarışıyorlar, herkes: “Ya Resûlullah! Bize misafir ol!” diye teklifte bulunurlarken, Efendimiz: **“Devemi bırakın, o memurdur, Allah'tan emir almıştır, nereye çökeceğini ona Allah söylemiştir”**^[835] diyordu. Böylece yol açılıyor, Efendimiz (sas) biraz ilerliyor, bu sefer bir başkası aynı teklifi dile getiriyor; Efendimiz (sas)

ona da aynı şeyi söylüyordu. Salim b. Avfoğulları mahallesine gelince, Cuma vakti giriyor, Efendimiz (sas) burada ilk Cuma namazını kıldırıyor^[836] ve yoluna devam ediyordu. Ancak ikinci vakti Neccaroğulları mahallesine ulaşıyordu. Şimdi herkes merakla Kasvâ'nın^[837] nereye çökeceğini bekliyorlardı.

Kasvâ'nın önü açıldı; Efendimiz (sas) devesinin üstündeydi, devesi yürüdü, yürüdü ve bir hurma kurutma harmanı olarak kullanılan arsanın önüne çöktü. Efendimiz (sas) devesinin üstünden indi; Kasvâ, bir daha hareket etti, biraz ileriye bir eve doğru yürüdü; sanki Efendimiz'e (sas) o ev için de bir mesaj veriyordu; bir daha geri döndü ve ilk çöktüğü yere yeniden çöktü ve o anda da garip sesler çıkardı. Bunun üzerine Efendimiz (sas) dedi ki: **“Devenin çöktüğü yer Mescidimizin yeri olacak, buraya en yakın olan ev de konaklayacağımız ev olacaktır.”**^[838] Devenin çöktüğü yer Sehl ve Süheyl adlı iki yetim çocuğa aitti. Bu yetimlerin velisi Es'ad b. Zürâre idi. Yaşları 15-16 olan bu delikanlılar bu hadiseye o kadar sevinmişlerdi ki, hemen koşmuş Es'ad'ın yanına ve ona şöyle demişlerdi: “Söyle Allah Resûlü'ne, biz bu bahçemizi Allah için infak ettik!”^[839] Es'ad b. Zürâre, Efendimiz'e bu durumu arz edince, Efendimiz (sas): **“Hayır, arsaya biz talip olduk, onun için bedeli ne ise ödeyip, alacağız.”** dedi.^[840] Bu sözleri Hz. Ebû Bekir duyunca hemen öne atıldı; bu işte de ilk olma ayrıcalığını kimselere kaptırmadan, Es'ad ile bu arsanın bedeli konusunda konuştu ve neticede 10 dinara arsayı satın aldı.^[841] Hz. Ebû Bekir (ra) bu hayrı da kimselere bırakmadı, burada da yine ilk olma, öncü olma ayrıcalığını korudu.

Efendimiz'in (sas) devesi Kasvâ o yere çöker çökmez, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Zeyd b. Hârise ile birlikte Allah Resûlü'nün (sas) eşyalarını aldığı gibi evine taşıdı. Kasvâ'nın çöktüğü yere en yakın ev, onun evi olduğu için hiç beklememiş, kimselerin bir şeyler söylemesine fırsat vermemişti. Bunun üzerine ensârdan bazıları Hz. Peygamber'e demişlerdi ki: “Ey Allah'ın Resûlü! Ebû Eyyûb, eşyanızı kendi evine taşımakla hissesini almış oldu, siz de başka bir eve şeref verseniz olmaz mı?” Hz. Peygamber (sas) de teklife karşı şunu söyledi: **“Kişi eşyası ile beraber olmalı!”**^[842] Bu sözden sonra Hz. Peygamber (sas) Ebû Eyyûb'un evine gitti.”

O büyük insan, böylelikle Hz. Peygamber'e (sas) 6 ya da 7 ay mihmandarlık yaparak tarihe geçecek^[843] ve bu toprakları şerefendirerek, bu toprakların insanına da mihmandarlık yapacaktı. Bizim ev sahibimiz de odur değil mi? Çünkü o bizden önce burayı şereflendirmiştir.

Neden O Ev?

Neden Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evi, bu iş için seçilmişti? Dikkat edelim, seçen Allah'tı, deveye o işi yaptıran Allah (cc) idi. Peki neden? Gelin o günden bir 700 sene öncesine gidelim. Yemen Kralı Rebîa'dan sonra tahta geçen Ebû Kerb civar yerleri hükümrânlığına katmak için harekete geçer ve Yemen'den ta Medine'ye o günkü ismi ile Yesrib'e kadar gelir. Medine ahalisi hükümdara karşı koymak için harekete geçince Ebû Kerb sinirlenir ve taş üstünde taş bırakmamaları için askerlerine emir verir. Bu emri duyan Kurayzaoğulları'na mensup iki Yahudi genç âlim, Ebû Kerb'in huzuruna çıkarlar. Bu genç âlimler derler ki: *“Ey Melik! Gel bu sevdadan vazgeç; çünkü burası son Nebi'nin hicret edeceği yurttur. Burası ona vatan olacaktır. Eğer sen burayı yıkarsan Allah'ın gazabına müstahak olursun. Eğer buraya dokunmazsan Allah senden hoşnut olur.”* Gençlerin bu sözleri Melik Ebû Kerb'i derinden sarsar. O güne kadar din namına bilgisi çok sınırlı olan Melik, gençlerle bir anlaşma yaparak, Yesrib'e saldırmaktan vazgeçer. Der ki: *“Benimle Yemen'e geleceksiniz ve bana dininizi ve gelecek olan son elçiyi anlatacaksınız. Eğer şartımı kabul ederseniz, ben de beldenize el sürmeyeceğim.”* Bu şart gereği anlaşılır ve bu iki Yahudi genç Yemen'e giderler. Tarihçiler Yemen'e Yahudiliğin girişinin bu gençler vasıtası ile olduğunu bize söylerler.^[844]

Ebû Kerb sarayında bu gençleri ağırlar, her gün bunlardan Yahudilik hakkında bilgiler alır ve son elçinin vasıflarına dair müjdeleri dinler. Bir gün gördüğü bir rüya üzerine Kâbe'ye çok güzel bir örtü hediye eder ve Kâbe ilk kez Ebû Kerb'in gönderdiği Yemen işlemeli güzel bir örtü ile örtülür.^[845] Günler geçtikçe iman yüreğinde öyle bir yer edinir ki Ebû Kerb'in, daha fazla son elçinin firakına dayanamaz; tahtı, sarayı terk ederek Medine'ye gelir. Burada bir arsa satın alır, üzerinde bir ev inşa ederek gelecek son Nebi'yi beklemeye başlar. Ama beklenen gelmeyecektir; daha âlem ona merhaba demeye hazırlanmamıştır. Ebû Kerb, Yesrib'te yıllar yılı yaşayacak ve orada Es'ad el-Himyerî diye meşhur olacaktı.^[846] Sabırlar tükenecek, ömürler tükenecek ama son elçi gelmeyecekti. Ebû Kerb yaşlanacak ve ölüm döşğinde iken Lemis ve Vahab isimli iki çocuğunu çağırarak ve onlara bu konuda çeşitli vasiyetler ederek, son elçinin hasreti ile bu dünyadan çekip gidecekti.^[847] Ebû Kerb'in bu evi nesiller boyunca el değiştirecek, en son bu evi Hâlid b. Zeyd yani Ebû Eyyûb el- Ensârî alacaktı.

Ebû Eyyûb el-Ensârî, Efendimiz (sas) evine teşrif buyurduğunda ona - rivayetler ihtilâflı ya taşın üzerine, ya bir deri parçasına ya da nesiler boyunca dilden dile dolaşıp, hafızalara kazınan- bir şiir okur. Efendimiz (sas) bu şiiri duyunca: “Selam olsun Tübbâ Melikine, selam olsun Ebû Kerb’e, selam olsun Es’ad el-Himyerî’ye!...” diyecekti.^[848] Demek Kasvâ’nın o evin önüne varışı, Ebû Eyyûb el-Ensârî’den önce Es’ad el-Himyerî’ye verilmiş bir selam, verilmiş bir hediye idi. Vefaya karşı bir vefa idi.

İşte Ebû Eyyûb el-Ensârî demek, böyle bereketli bir hayat demektir. Ondan bahis açtığımızda işi buradan başlatmalı, sözü Neccaroğulları’ndan olan Efendimiz’in (sas) dedesi Abdülmuttalib’in annesi Selma bint Amr’a^[849] getirmeli, babası Abdullah ile devam etmeli, sonra Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye söz getirmelidir. Böyle olduğu için hayatındaki bereket diyoruz.

Hedefindeki İstikamet

Neden bu şerefe Ebû Eyyûb el-Ensârî nail oldu sorusuna verilecek ikinci cevap: onun hedefindeki istikametti.

Hicret’in 5. yılı, Hendek gazvesi öncesi hazırlıkların yapıldığı sıralar, Efendimiz (sas) Selmân-ı Fârisî’nin görüşünü kabul ederek, düşmana karşı Medine’yi savunma amaçlı hendekler kazılmasını emretmiş; sahâbe de bu emir üzere derhal kendi içlerinde gruplar oluşturarak, son derece meşakkatli ve o zamana kadar da Arabistan’da bir benzerinin görülmediği o zorlu işe başlamışlardı. Hendekler kazılırken onların karşısına koca bir kaya çıkmış, ne yapmışlarsa kayayı yerinden edememişlerdi. İşin neticesinde Hz. Ali’nin dediği gibi: “*Ne zaman bizim başımız sıkışsa Efendimiz’e iltica ederek, O’na gider yardım isterdik.*”^[850] O günde öyle olmuş, yine Hz.Peygamber’e durum arzedilmiş ve O’ndan yardım istenmişti... Efendimiz (sas) kayanın olduğu yere gelmiş, eline almış kazmayı geçmiş o koca kayanın başına: “**Bismillahi Allahu Ekber**” demiş ve vurmuş kazmayı kayaya; semaya kıvılcımlar yükselmiş, ikinci vuruşta yine aynı manzara, üçüncü vuruşta da yine aynı manzara ve kaya nihayet üçüncü vuruşta paramparça olmuştu. O anda tekbir sedaları Hendek savaşının yapılacağı o yerden yükselmeye başlamıştı. Sonra Efendimiz (sas) dönmüş ashâbına: “**Semaya çıkan o kıvılcımları gördünüz mü?**” demiş. Onlar: “Gördük Ya Resûlullah!” demişlerdi. Efendimiz (sas): “**O kıvılcımların ne olduklarını sizlere haber vereyim mi?**” diye sormuş, sahâbe meraklı bakışlarla: “Evet, Ya

Resûlullah!” demişlerdi. Efendimiz (sas) buyurmuşlar ki: “İlk kıvılcım ile Cebrail geldi ve bana Kisra’nın (Sasanîlerin) saraylarının ve topraklarının fetih müjdesini verdi. İkinci kıvılcım ile Cebrail geldi ve bana Kayser’in (Rum/Bizans) topraklarının fetih müjdesini verdi. Üçüncü kıvılcım ile Cebrail geldi ve bana San’a’nın ve Yemen topraklarının fetih müjdesini verdi.”^[851]

Bu üç müjde orada hazır bulunan ashâbın yüreklerine ekilmiş birer emel tohumu, birer hedef ufku, birer ümit tomurcuğu olmuştu. Bu sözden sonra ashâb çoktan o güne kadar Mekke ile sınırlı olan bakışlarını -ki unutmayalım o günlerde daha Mekke fethedilmemişti- Hicaz’ın ötelere, o devrin iki süper gücü olan Sasanî ve Rumlar üzerine çevirmişlerdi. Hedefler ve emeller büyüdüğü için adımlar da büyümüştü. Sadece bakışları Mekke ile sınırlı olmadığı için Allah onlara bu hadisenin (Hendek gazvesi) üzerinden 3 yıl geçmemişi ki Mekke’yi,^[852] 5 yıl geçmemişi ki Yemen’i,^[853] 9 yıl sonra da Sasanî topraklarını Kâdisiye’de elde edilen zafer ile nasip etmişti.^[854] Bu nebevî müjdenin üzerinden yine 9-10 yıl geçmeden Herakliyas yaşlı gözlerle Şam topraklarına bakmış: “*Elveda Suriye! Ebediyen elveda...*”^[855] diyerek, o toprakları terk etmek zorunda kalmıştı.

Büyük Bir Rüya: İstanbul

Ashâba böyle bir emel ve böyle bir hedef belirleyen Efendimiz (sas) İstanbul’un hedefini de belirlemiş ve bu büyük müjdenin tohumlarını yine onların yüreklerine ekmişti. Bişr el-Ğanevî (ra) naklettiğine göre Efendimiz (sas) bir gün şöyle buyurmuştu: “Konstantiniyye/İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan; o ordu ne güzel ordudur.”^[856] Müjdeyi veren Allah Resûlü’dür; böyle olduğu için gerçekleşeceği yönünde ashâb da en ufak bir tereddüt ve şüphe yoktur. Bu sözü, bu müjdeyi Efendimiz (sas) tam olarak ne zaman söylemiştir bunu bilmiyoruz ancak ihtimaldir ki Hicretin 5. yılı ya da sonrasındaki bir zaman diliminde söylemiştir. Hendek gazvesine ve bu müjdeye şahit olan sahâbîlerden biri de bu müjdeye muhatap olmak için ilerleyen yaşına aldırmadan İstanbul’a kadar gelen Ebû Eyyûb el-Ensârî idi.

Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin (ra) ilk İstanbul seferi ne zamandı? Hicri 48 idi. Demek ki, Ebû Eyyûb el-Ensârî tam 43 yıl bu hedef ve emele tabir caiz ise kilitlenmiştir. Bu nasıl bir istikamet, nasıl bir güven, nasıl bir aşk ve sevdadır, anlamak gerçekten zordur. Düşünün, bugün verdiği kararı yarın

değiştiren, bugün belirlediği hedefi yarın zor gördüğü için rafa kaldıran, bugün okuduğu bir kitaptan etkilenip onunla kendine bir hedef belirleyip, yarın bir gazetede okuduğu haber ile o hedefinden vazgeçen günümüz insanı nasıl olur da böyle bir hedefteki bu istikameti anlayabilir ki?

43 yıl boyunca bir insan nasıl bu müjdeye nail olmak için yanıp tutuşabilir ki? Biz Ebû Eyyûb el-Ensârî'yi Efendimiz'in (sas) vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'in hilafet yıllarında, 2,5 yıl bu zorlu zamanlarda Ridde savaşları başta olmak üzere, Yermûk, Yemâme, Üsâme ordusu gibi cihad ve fetih adına ne var ise bunların hepsinde görüyoruz.^[857]

Hz. Ömer'in hilafet günleri gelince de 10,5 yıl sürecek bu uzun ve bereketli yıllarda, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hayatında değişen hiçbir şey olmayacaktı. Bu 10,5 yıl boyunca katılmadığı savaş kalmayacak, onlarca görevlendirmenin muhatabı olacak, hiçbir zaman: *"Niye hep ben; bu sefer de bir başkası gitsin; benden başka kimse yok mu?"* gibi sözlerin sahibi olmayacaktı. O bir istikamet insanı olduğu için, belirlediği hedefine kilitlendiği için böyle sözler onun lisanından çıkmayacaktı.

Hz. Osman'ın hilafet günleri geldiğinde ise 12 yıl boyunca; Ümeyyeoğulları'nın devlet üzerindeki bazı olumsuz tasarruflarda bulunmalarına rağmen Ebû Eyyûb el-Ensârî, hiçbir şeye takılmadan, bahaneler dillendirmeden cihad meydanlarında dolaşıp duracaktı.^[858]

Hz. Osman'ın şehadetinden sonra hilafet makamına Hz. Ali geçince, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Kur'ân perspektifinden Ehl-i Beyt'in ne demek olduğunun bilincinde biri olarak hep Hz. Ali'nin yanında yer almıştır. Cemel'de Sıffîn'de,^[859] Nehveran'da, yani Hz. Ali nerede ise o da orada olmuştur.^[860] Neden peki? Çünkü O defaatle Efendimiz'in (sas) kutlu lisanından Hz. Ali'nin hak ve hakikat namına neler yapacağına dair nebevî ihbarları duymuştu. Bunun bir gereği olarak *"Haklı olmak kadar haklı kalmak da önemlidir"* diyen Hz. Ali'nin yanında yer almış, kendisine verilen vazifeleri yerine getirmiştir. Hz. Ali şehit olunca, bu sefer Hz. Hasan'ın yanında yer almış, Hz. Hasan vahdet adına hilafet vazifesinden çekilince, yüreğinde bir kırgınlık olmasına rağmen o, meydanlardan çekilmemiştir.

Hz. Muâviye döneminde bazı olumsuz hadiseler şahit olmasına rağmen, yine hiçbir şeye takılmadan seferden sefere koşup durmuştur. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kendine hedef olarak belirlediği ilkeyi ifade ederek şöyle diyordu: *"Sefer, Efendimiz'in (sas) hayatındaki en büyük sünnetlerden biridir. O (sas) 10 yıllık Medine hayatında 28 gazveye çıkmıştır. Ben de en az, sene de bir sefere çıkmalıyım."*^[861] O büyük sahâbî yine diyordu ki:

“İyice anlayın, Allah; ‘**Savaşa ister hafif, ister ağır olarak gidin!**’^[862] buyurmuştur. Ben de hem hafif hem de ağır olarak savaşa gitmiş olmaktan başka bir şekilde kendimi görmedim.”^[863]

İstikamet olmasa bu sözler söylenebilir mi? Sünneti ihya etme ne demektir, bu sözler üzerinden düşünmeye değerdir. Sünnet sadece bazı şekil ve davranışlardan oluşmuyordu ki? Sünnet; Müslümanca düşünme ve Müslümanca yaşamının adı idi; Ebû Eyyûb el-Ensârî de Müslümanca düşündüğü için Müslümanca tavırlar ortaya koyuyordu. Bu amaçla, kâh Şam topraklarına, kâh Anadolu’ya, kâh Kıbrıs’a, kâh Konstantiniyye’ye gidiyor; ne yaşına, ne başına, ne var olan olumsuzluklara takılmıyordu? İstikamet ile yıllar önce Resûlullah’ın (sas) kendileri için gösterdiği hedefe varmak için gayret gösteriyordu.

Hedefinde derin bir istikamet olan Ebû Eyyûb el-Ensârî, İstanbul üzerine ordular hazırlandığı zaman, yaşı 90’lara merdiven dayamıştı. Ama o büyük bir cihad aşkı ile almış kılıcını, kalkanını ordunun içerisine katılmıştı. Birileri onu askerler içerisinde görünce: “Ey Ebû Eyyûb! Sen daha dün Ali’nin yanında Muâviye’ye karşı savaştın. Şimdi Muâviye’nin hazırlattığı ordunun içerisinde sefere çıkmaya hazırlanıyorsun bu olacak iş mi?” demişlerdi.^[864] Hz. Ebû Eyyûb’un verdiği cevap gerçekten üzerinde düşünülmesi gereken bir cevaptır. O diyecekti ki: “*O başka, bu başka... Beni bu sefere dâhil eden şey, Konstantiniyye’ye ilk gaza edeceklere Hz. Peygamber’in diliyle vaadedilen ecre nail olmaktır. Bana ne orduyu kimin hazırladığından, ben sefere dâhil olur, ecrimi alırım.*”^[865]

Hicri 48’deki o ilk sefere gidilir, bir şey yapılmadan geri dönülür.^[866] İkinci İstanbul seferine Hz. Muâviye, oğlu Yezid’i komutan olarak atar. Bu Ebû Eyyûb el-Ensârî’yi çok rahatsız eder; Yezid gibi birinin komutasında İstanbul’a gelmeyi istemez ve seferden geri kalır. Ancak içi içini yer; bunu istikametine yakıştırmaz; bir sonraki sene düzenlenen orduya hemen katılır ve der ki: “*Filan kişinin komutan olması mühim değil; mühim olan Allah için yapacağım cihaddır.*”^[867] Bunun üzerine orduya dâhil olur ama yine içi rahat etmez, Yezid’in komutasına girmez, öncü birliklerin komutanı olan Süfyân b. Avf’ın komutasında savaşır; o sefer Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin son seferi olacaktır.

Sefer sırasında hastalanacak, vasiyeti gereği surların içlerine kadar gidilebilecek en uç noktaya kadar götürülecek ve oraya defnedilecektir. Hastalandığında yanındakilere şöyle demişti: “Ölürsem, düşmanla savaşmak üzere saf olduğunuz zaman, beni de [cenazemi de] kendinizle beraber [savaş

mevdanına] götürün. Düşmanla savaşmak üzere karşılıklı olarak saf düzenine girdiğiniz zaman, beni ayaklarınızın altına defnedin! Size Resûlullah'tan (sas) duyduğum bir hadisi anlatacağım. Eğer ağır hasta olmasaydım, onu size anlatmayacaktım. Resûlullah'tan (sas) şöyle dediğini duydum: “Kim Allah’a şirk koşmaksızın ölürse, [neticede] Cennete girer.”^[868]

Vefat edince Müslüman askerler bu vasiyet gereği o günler 92 yaşında olan o büyük kahramanın naaşını düşmanla çarpışa çarpışa bugün metfun/meskûn olduğu yere kadar getirir^[869] ve oraya defnederler.^[870] O günden sonra yıllarca Ebû Eyyûb el-Ensârî, Bizanslıların egemenliği altında olan o topraklarda kalır, sonra Fatih Sultan Mehmed'in (v. 886/1481) fethi ile o büyük rüyasına kavuşur. Akşemseddin hazretlerinin (v. 863/1459) keşfi ile de onun mezarı bulunur.^[871] Allah aşkına dikkat edelim, hedefte bu düzeyde bir istikamet olmasa böyle bir süreç ve böyle bir netice hiç olur muydu?

Yüreğindeki Muhabbet

Neden bu şerefe Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin nail olduğunu anlayacağımız üçüncü husus onun yüreğindeki derin muhabbettir. O gerek Es'ad el-Himyerî'nin mektubundan, gerek Es'âd b. Zürrâre'nin sözlerinden, gerekse ileride kendisine muhacir kardeşi kılınacak Mus'ab b. Umeyr'in^[872] sözlerinin üzerinden Efendimiz'i (sas) tanımış, hicret sonrası bu tanıma, bu marifet daha da ileri düzeye taşınmış, marifette derin bir muhabbete sebep olmuştu. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin yüreğindeki muhabbete dair çok şeyler söylenir, ama biz sadece birkaç örnek üzerinden bunu anlamaya çalışacağız ama öncesinde dikkatleri bir nokta üzerinde biraz yoğunlaştıralım.

Bir yürekte, Hz. Peygamber'e karşı muhabbetin olup, olmadığını o hayatta *ittiba* ve *teslimiyetin* ne kadar olduğuna bakarak anlayabiliriz. Hepimiz çoğu zaman Allah'ı, Resûlullah'ı, Kur'an'ı, Sahâbe'yi sevdiğimizi söylüyoruz; Allah gerçek manada sevmeyi hepimize nasip etsin. Gerçekten sevip, sevmediğimizi anlamak istiyorsak, bakmamız gereken nokta şurasıdır; ne kadar hayatlarımızda ittiba ve teslimiyet var!? Bunu hiç unutmadan şimdi Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin muhabbetini anlamaya çalışalım.

Resûlullah'ın (sas) devesi Kasvâ, onun evinin önünde çökünce, Ebû Eyyûb hemen Efendimiz'in (sas) eşyalarını evine götürdü. Onun evi iki katlı idi, anında üst katını Efendimiz (sas) için boşalttı; eşyalarını oraya taşıdı. Efendimiz (sas) eve gelince, kendisi için üst katın hazırlandığını gördüğünde: “Ey Ebû Eyyûb! Benim gelenim gidenim çok olur; ben sizlere rahatsızlık

vermek istemem; onun için alt kat benim için daha uygun”^[873] diyerek alt katta kalmak istedi. Ebû Eyyûb el-Ensârî isteme istemeye kabul etti ve bir daha eşyaları aşağıya taşıdı. Ama o gün sabaha kadar yatamadı. Sabah olur olmaz Efendimiz’in (sas) yanına geldi: “Ya Resûlullah! Vallahi siz alt katta olunca bizim gözüme uyku girmede, sizi rahatsız ederiz, sizinle Cebrail arasına gireriz korkusu ile bu gece yatamadık, ne olur yukarı siz çıkın, biz altta kalalım” dedi. Efendimiz: **“Hayır, benim yerim böyle iyi”** diyerek onu geri gönderdi.^[874]

Birkaç gün böyle geçti, geçti ama Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin gözüne uyku girmiyordu. Bir akşam ellerindeki su testisi düştü ve yukarıdan aşağıya su sızmaya başladı. Anında buldukları yorgan veya kumaşlar ile suyu kurutmaya çalıştılar ama tahtaların arasından su gittiği kadar gitmişti. Derken Ebû Eyyûb bu işin yakasını bırakmadı, en sonunda Efendimiz’i (sas) ikna ederek yukarı kata Efendimiz’i çıkarttırdı.^[875]

Hatırlanacağı üzere yedi ay o evde Efendimiz (sas) misafir kaldı; nasıl bir muhabbet ile hem Ebû Eyyûb, hem hanımı Ümmü Eyyûb ellerinden geldiğince ikram ve ihtiramda bulundular sayfalar boyunca anlatsak bitiremeyiz. Birkaç tanesini hatırlayacak olursak, Ümmü Eyyûb her gün yaptığı yemekten önce Resûlullah’a (sas) gönderir, onun yemeyip tabakta bıraktığını da: *“Bu yemeğe Resûlullah’ın mübarek elleri değmiştir”* diyerek, onlar yerlerdi.^[876]

Yine bir gün bir kap yemek gönderilmiş, yemeğin içerisinde soğan, sarımsak olduğu için Efendimiz (sas) yememişti. Ebû Eyyûb el-Ensârî, tabağı geri almaya geldiğinde bir de baktı ki, yemeğe hiç el sürülmemiş, hemen: “Ya Resûlullah! Beğenmediniz mi bu yemeği?” demişti. Efendimiz: **“Yok beğenmeme değil. Yemeğin içerisinde soğan, sarımsak vardı, onun için yemedim.”** demişti. Ebû Eyyûb el-Ensârî: “Haram mı Ya Resûlullah!” diye sordu. Efendimiz: “Hayır, ben insanlarla çokça haşır neşir oluyorum, onlara rahatsızlık vermemek için yemedim. Bundan dolayı ben hoşlanmadım ama siz yeyin!” diye cevap vermişti. Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî, yemeği aldı, evine döndü ve hanımı Ümmü Eyyûb’e olanları anlattı. İkisinin söylediği söz şu oldu: *“Vallahi Resûlullah’ın hoşlanmadığından biz de hoşlanmayız, onun yemediğini biz de yemeyiz.”*^[877] Muhabbet işte böyle bir muhabbeti...

Efendimiz (sas) kendi hanesine çekildiği zaman bile bu evi unutmadı, ara ara 7 ay kaldığı o eve ziyaretlerde bulundu. Her ziyaret edişinde de şöyle dua ediyordu: “Allah size hayır ve bereket ihsan eylesin. Saadet içinde bolluğa sizleri kavuştursun ve size huzur ve afiyet bahşetsin.”^[878] Bir gün

Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’i de yanına alarak oraya gitti. Üçü de açtılar. Ebû Eyyûb karşılarında bu aziz misafirleri görünce çok duygulandı, heyecanlandı; ne yapacağını şaşırды; önce koştu bahçeye büyükçe bir dal hurma keserek getirdi. Efendimiz (sas): **“Ey Ebû Eyyûb! Dalı kırmısaydın da sadece hurmaları toplasaydın”** deyince; “Ya Resûlullah! İstedim ki, her hurmadan tadasınız, onun için dal ile getirdim.” Onlar hurmaları yerken, Ebû Eyyûb tatmin olmadı, koştu bir oğlağı vardı; onu hemen kesti; hanımı da hemen yemek pişirmeye başladı. Ebû Eyyûb diyordu ki hanımına: “Hanım, etin bir miktarını haşla, bir miktarını kızart; Efendimiz (sas) hem öyle sever hem böyle sever.” Hanım denileni yaptı; sofraya kuruldu; Efendimiz (sas) sofraya oturdu; eline bir parça ekmek aldı; içine et koydu; **“Kızım Fatıma günlerdir böyle bir şey yemedi”** diyerek Ebû Eyyûb’e onu verdi. Ebû Eyyûb anlamıştı; koşa koşa o ekmeği Hz. Fatıma’ya ulaştırdı. Sonra sofradaki yemeklerden yediler. İşin neticesinde Efendimiz (sas) bir kez daha bakışlarını ötelere çevirerek: **“Ekmek, et, hurma, bütün bunlar kıyamet günü sorguya çekileceğimiz nimetlerdendir. ‘Sonra o gün, (size dünyada verilmiş olan) ni’metlerden (teker teker) mutlaka sorulacaksınız!’^[879] Bunca nimetin şükürünü nasıl eda edeceğiz?”** dedi ve bu sözleri söylerken gözlerinden damla damla yaşlar döküldü. Sonra buyurdu ki: “Böyle nimetlere muhatap olduğunuzda şöyle söyleyin: “Bizi doyuran, bize in’âm ve fazlıyla ihsan buyuran Allah’a hamdolsun.”^[880] Bu sadece Ebû Eyyûb’un Efendimiz’e (sas) karşı muhabbetinin küçük bir örneği idi.

Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin yüreğindeki muhabbetin düzeyini anlayacağımız başka bir alana daha dikkat edelim. Biz muhabbet deyince zihnimiz hep bir noktada odaklanır ve onun dışındaki şeyleri pek dikkate almayız. Ama muhabbetin asıl odağında *“Sevdiğinin mirasına sahip çıkmak, onun hassasiyetlerini hassasiyet haline getirmek”* vardır. Bununla kastedilen tam olarak nedir, şimdi bunu anlayacağımız iki örneği okuyalım. Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin Medine’de olduğu günler, vali Mervan b. Hakem bir vakit namazını mazeretsiz olarak geciktirmiştir. Ebû Eyyûb biraz beklemiş, bakmış ki bir hareket yok, herkesin ödü koparken ayağa kalkmış ve Mervan’ şöyle haykırmıştır: *“Hem Müslümanların valisi olacaksın hem Medine gibi Peygamber şehri olan bir yerin valisi olacaksın, hem de namazı hiçbir mazeretin yokken geciktireceksin öyle mi? Ya namazı Efendimiz’in (sas) bize bildirdiği vakitte kıldırırsın, ya da çeker gider evimde kılar, bir daha da senin arkanda namaz kılmam!”^[881]* Bu sözleri o zeminde Mervan gibi birine söylemek kolay değildir. Ama Ebû Eyyûb el-Ensârî, muhabbetin altını

dolduracak, baş gitse hassasiyetler korunacak, bundan dolayı da tavrı hep böyle olacaktır.

Buna benzer bir rivayeti daha okuyoruz kaynaklarımızda... Mısır'dadır. Mısır'ın valisi çok sevdiği bir sahâbî olan Ukbe b. Âmir'dir; vakit akşam namazıdır; biraz geç kalınmıştır. Ukbe, namaza gelince, anında Ebû Eyyûb el-Ensârî ayakta: *“Bu ne hal ey Ukbe? Biz Efendimiz'den böyle mi öğrenmiştik?”* demiştir. Ukbe utanır; sıkıla sıkıla: *“Devlet işleri beni meşgul etti, onun için geç kaldım”* der. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kızgınlığı geçmemiştir, der ki: *“Ey Ukbe! Senin gibi biri eğer namazları geciktirirse insanlar, bunun Efendimiz'den alınmış bir ruhsat olduğunu zannederler; bu da sünnetin yerini bid'atin alması ile neticelenir; hiçbir iş namazdan önemli değildir”*^[882] diyerek insanların içerisinde uyarır, ta ki bir yanılsa kapı açılmasın, muhabbete bakın, muhabbete...

Farklı iki örnek daha verelim: İfk hadisesi olmuş, Medine'de ciddi bir sıkıntı var; bazıları bu meseleyi ağızlarına sakız yapmış, bazıları bu mesele üzerinden başka şeylerin peşinde; bazı Müslümanlar da safiyane bir halde bu işi konuşuyorlar. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hanımı Ümmü Eyyûb de meseleyi kavrama adına acabalı bir cümle söylüyor; anında Ebû Eyyûb söze giriyor; *“Ey Ümmü Eyyûb diyor, sen Âişe'nin yerinde olsaydın böyle bir şey yapar mıydın? “Asla yapmazdım!” diyor. “Unutma ki Âişe senden daha hayırlıdır. Peki, söyle ben Safvân'ın yerinde olsaydım böyle bir şey yapar mıydım?” Hanımı: “Hayır, asla!” diyor. Bunun üzerine Ebû Eyyûb: “Vallahi Safvân da benden daha hayırlıdır” diyor.*^[883] İşte mümin tavrı budur. Duyar duymaz ortada onlarca, hatta yüzlerce işaretle olsa da: *“Hayır olmamıştır, bir mümin bunu yapmaz, yapamaz”* demektir. Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye bu sözleri söylediği yüreğindeki derin muhabbettir.

İkinci örneğimize gelelim: Medine'de ki münafıkların lideri olan İbn Übeyy b. Selül'ün şöyle bir ahlakı vardı: Arkadan birçok iş çevirir; sonra gelir Mescid-i Nebvî'ye, hemen Efendimiz'in (sas) minberin yanı başında oturur, -zaten onun orada belirlenmiş bir yeri vardı; kimseler oraya oturamazdı-^[884] Efendimiz (sas) hutbe irad ettikten önce ya da sonra ayağa kalkar: *“Ey Müslümanlar! Allah Resûlü'ne itaat edin, ona yardım edin, o sizin için Allah'ın en büyük lütfudur”* gibi sözler ederdi.^[885] Uhud'un hemen arkasından yaptığı o büyük ihaneti hiç hatırlamadan, yine aynı sözleri tekrarlardı. O anda Ubâde b. Sâmit ile Ebû Eyyûb el-Ensârî birbirlerine baktılar, ikisi birden ayağa kalktılar: *“Sus! Allah ve Resûlü'nün düşmanı sus! Sen bu makamın sahibi değilsin, burada konuşmaya hakkın yok”*

deyip, İbn Selül'ün biri ayağından bir başından tutarak Mescid'in dışına attılar.^[886] Yürekta derin bir muhabbet olduğu için hayatlarda vefa vardı. Vefa olduğu için böyle bir hal ortaya çıkıyordu. Gelelim dördüncü hususa...

İlmindeki Selimiyet

Ebû Eyyûb el-Ensârî için söyleyeceğimiz dördüncü husus onun ilimdeki seviyesi ve bu seviyeyi muhafaza etmesindeki hassasiyeti idi. O büyük kamet, 10 yıl Resûlullah (sas) ile beraber olmanın avantajını kullanmış, okuma yazma bildiği için vahyin emin kâtiplerinden biri olmuş,^[887] sonraki yıllarda da hem rahle hem de cihad ehli olmuştur. Gerçi onun bize rivayet ettiğı hadis sayısı, ömrüne oranla biraz azdır, bunun temel iki sebebi de cihad meydanlarında olması ve rivayet konusundaki titizliğidir. Bugün biz hadis külliyyatımızda ondan rivayet edilen 155 tane^[888] hadis okumaktayız.^[889] Biz Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ilimde vardığı seviyeyi bugün fıkıh kitaplarımız üzerinden anlıyoruz. O sahâbe içerisinde fetva verecek kadar ilmî birikimi olan birisidir.^[890] Onun verdiğı fetvalar üzerinden bugün biz 'Hac, Zekât, Namaz, Cihad, Ahlak' meselesinde onlarca hüküm okumaktayız. Bu konuda da çok şey söylenir de; biz, biri Kur'ân'ın anlaşılması, biri de Hadis rivayetindeki hassasiyetini anlayabileceğimiz iki örnek üzerinden onun ilmindeki selimiyetini anlamaya çalışalım.

Eslem Ebî İmrân isimli ravi naklediyor, diyor ki: “Biz Konstantiniyye seferindeydik. Mısır ordusunun başında Ukbe b. Âmir, Şam ordusunun başında ise Fedâle b. Ubeyd vardı. Konstantiniyye'den büyük bir ordu çıkarak saf tuttu. Biz de onlarla savaşmak üzere saf tuttuk. Müslümanlardan bir kişi Rumlara hücumda bulundu; onların arasına girdi, sonra dönerek geri geldi. Halk o kişiye bağırarak, “Sübhanallah! Bu kişi kendi eliyle kendisini tehlikeye attı. Hâlbuki Allah, Kur'ân'da böyle yapılmasını hoş görmemişti” dediler. Bu sözler karşısında Ebû Eyyûb el-Ensârî ayağa kalktı ve: “Ey İnsanlar! Siz bu ayeti yanlış anlıyorsunuz. Bu ayet biz ensâr hakkında nazil oldu” dedi. Devamla “Allah dinini aziz kıldıktan ve yardımcılarını çoğalttıktan sonra biz de peygamberden gizli olarak bir kısmımız diğerine: ‘Bizim mallarımız tamamen gitti. Biz mallarımızın arasında bulunsak, zayı olan mallarımızı yeniden kazansak ne güzel olur!’ dedik. Bunun üzerine Allah Teâlâ: **“Allah yolunda mallarınızı sarf ediniz. Fakat kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. İyilik edin, çünkü Allah iyilik edenleri sever.”**^[891] ayetini bizim yanlışımızı düzeltmek maksadıyla indirdi. Böylece

anlaşıldı ki, cihadı terk edip mallarımızla uğraşmak bizi tehlikeye sürükleyecek bir davranıştır.”^[892] Görüldüğü gibi nüzûl ortamı ve nüzûl sebebinin Kur’ân’ın anlaşılmasında ne kadar önemli bir yeri vardır. İşte bunu bize Ebû Eyyûb el-Ensârî, ilminin selimiyeti adına böyle anlatıyor.

Hadis naklindeki hassasiyetine bakalım. Bir hadis duymuş Efendimiz’den Ebû Eyyûb el-Ensârî ama aklında doğru kalıp kalmadığından emin değil... Bu hadisi Efendimiz’den (sas) duyduğu zaman yanında bu bölümde adını çok zikrettiğimiz bir sahâbî olan o günlerin Mısır valisi Ukbe b. Âmir de var... Hassasiyete dikkat edelim, bu hadisi doğrulamak için Medine’den kalkıyor, ta Mısır’a gidiyor. Bugün böyle bir iş için uçakla bile gidilmez, bazen aklımıza geliyor bir hadis, üşeniyoruz kitaplardan tasdik ettirmeye ama hassasiyet bu, çıkıp Mısır’a gidiyor. Ukbe b. Âmir’in yanına gidince, Ukbe çok seviniyor, onu ağırlamak istiyor ama Ebû Eyyûb el-Ensârî geliş maksadını söylüyor, diyor ki: “Ben buraya senden bir hadisi sormak için geldim. Hz. Peygamber’in (sas) bu hadisi söylediği esnada, orada bulunanlardan bir tek seninle ben hayattayız. Hadis mü’minin ayıp ve kusurlarının gizlenmesi hakkında idi fakat ben tam olarak hatırlayamıyorum” der. Ukbe de: “Hz. Peygamber: **‘Kim bir mü’minin ayıbını dünyada örterse Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter’** buyurmuştu”^[893] diyerek hadisi söyler. Ebû Eyyûb el-Ensârî: “Vallahi, aynen böyle idi!” der. Bunun üzerine Ebû Eyyûb hiç beklemeksizin Medine’ye döner. Medine’ye vardığında da devesinin yükünü ve eyerini çözmeksizin bu hadisi halka nakleder.^[894]

Gelinde hayran olmayın bu hassasiyet ve çabaya... Gelin de hayran olmayın dinin intikal ve muhafazasında ortaya konan bu gayret ve azme... Gelin de hayran olmayın, hakikat kendilerinden sonraki nesillere ulaşsın diye ödenen bedellere ve yapılan fedakârlıklara...

Hizmetindeki Devamiyet

Ebû Eyyûb el-Ensârî vefat ettiğinde tarihler hicrî olarak 52’yi gösteriyordu.^[895] Neredeyse 14 asır olmuş vefat edeli, Allah aşkına biz susalım tarih konuşsun, biz susalım bu topraklar konuşsun, biz susalım, onun yanı başında metfun olduğu Eyyûb Sultan camisi, o caminin mihrabı, minberi, minaresi, avlusu, o koca çınar ağacı, orada bulunan taşları konuşsun... Ebû Eyyûb el-Ensârî (ra) halen hizmette, halen görev başında, halen tebliğ ve davet aşkı ile diriltme yolunda değil mi?

Niceleri onun aşkından ilham aldı, kıyamete kadar da alacak, niceleri onun ruhaniyetinden istifade etti, kıyamete kadar da edecek, niceleri onun vesilesi ile dirildi, kıyamete kadar da dirilmeye devam edecek. Şu an bile biz onun sayesinde dirilmiyor muyuz? Bizi ayağa kaldıran, kulluk yolunda sorumluluklarımızı bize hatırlatan ve bize aşk, sevdâ, heyecan aşılayan onun bu topraklarda olması değil midir?

Çok büyük bir hakikati Ebû Eyyûb el-Ensârî bize öğretiyor. Nedir bu büyük hakikat biliyor musunuz? Allah adına ve Allah namına atılan hiçbir adımı, ekilen hiçbir tohumu Allah zayi etmiyor, unutmuyor, unutturmuyor. Onun hizmetini kıyamete kadar devam ettiriyor. İşte en güzel delili Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin bizzat kendisidir... Allah bizleri de bu bahtiyarlardan yazsın.

Korunan Kabr-i Şerifi

Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin ta bugünlere kadar korunmasını anlayabileceğimiz bir nebevî duaya dikkat etmemiz gerekmektedir.

Hayber sonrasıdır, Müslümanlar büyük bir galibiyet elde etmiştir. Dönüş sırasında konaklanan bir yerde Ebû Eyyûb el-Ensârî kendisine hiçbir görev verilmemesine rağmen Hz. Peygamber'in (sas) çadırının önünde sabaha kadar nöbet tutmuştur. Sabaha yakın Efendimiz (sas) onu o halde görünce, ne yaptığını sormuştur. Ebû Eyyûb el-Ensârî: “Ya Resûlullah! Yahudilerin işi belli olmaz. Gece bir şeyler yaparlar, bir suikast planlar, bir saldırı düzenlerler, bundan dolayı sabaha kadar nöbet tuttum!” der. Efendimiz (sas) bu sözden o kadar memnun olur ki, o anda der ki: **“Allah'ım! Bana bir zarar gelmemesi için sabaha kadar çadırımın çerçevesinde Ebû Eyyûb nasıl muhafızlık yaptı ise Sen de onu muhafaza et!”**^[896]

Şimdi daha iyi anlaşıldı mı bugüne kadar onun kabr-i şerifi nasıl korunmuş... Ebû Eyyûb el-Ensârî vefat ettiğinde hicrî 52, Milâdî 672'dir. Hatırlanacağı üzere İstanbul 1453'de fethedilmişti. 781 yıl o topraklar, Bizans'ın elindeydi. Allah (cc) tam 781 yıl o kabri Bizanslılara koruttu ve onlara o kabre ihtiram göstermelerini sağladı.^[897] Akşemseddin hazretleri keşfedene kadar Allah (cc), Hıristiyanlara onun kabrini muhafaza ettirdi.^[898] Sonra keşif yolu ile ortaya çıkarttırdı. Hz. Peygamber'in (sas) o kutlu duasının icabeti ile bugüne kadar korunan o kabir, kıyamete kadar da Allah tarafından korunacaktır.

Bir Mühim Hatıra

Medinedeyiz, dönem Emeviler dönemidir. Medine valisi Mervan b. Hakem'dir. İmamet çizgisi yavaş yavaş saltanata kaydığı bir zamandır. Kimselerin korkudan ses çıkaramadığı o zaman dilimlerinde Ebû Eyyûb el-Ensârî, o kadar darlanmıştır ki o günler; bir gün evinden çıkmış doğruca Hücre-i Saadet'e gitmiş; başını o hücrenin eşiğine koymuş; Medine'nin o halini Efendimiz'e (sas) şikâyet etmeye başlamıştır. O anda bu tabloyu görenler hemen koşmuş durumu Mervan'a bildirmişler, Mervan da büyük bir sinirle oraya gelmiş: *"Sen ne yaptığını zan ediyorsun böyle; taştan, topraktan medet mi umuyorsun"* diyerek, Ebû Eyyûb el-Ensârî'yi eleştirmeye başlamıştır. Ebû Eyyûb el-Ensârî başını kaldırmış, gözlerindeki yaşları silerek Mervan'a, o kimselerin önünde konuşmak için cesaret bulamadığı Mervan'a: *"Ben ne yaptığımı çok iyi biliyorum. Ben taşta toprağa değil, halimizi Efendimiz'e arz etmeye geldim. Vallahi O bir gün şöyle buyurmuştu: 'Din işlerini ehil olanlar üstlendi mi dinin için kaygılanma, ancak ehil olmayanlar din işlerini üstlendi mi dinin için ne kadar endişelensen, ne kadar ağlasan yeridir.' İşte ben buraya halimi arz etmeye geldim."*^[899] demiştir.

Yolumuz Medine'ye düşünce, onun gibi gider Resûlullah'ın (sas) hücre-i saadetine baş koyar halimizi O'na arz ederiz. Ama peygamber şehri Medine'ye gidemezsek, biz de İstanbul'da Eyüpsultan'da onun yaptığını yapmaya çalışırız. Biz de şimdi onun yaptığı gibi yapıyor, başımızı onun eşiğine koyuyor, halimizi ona arz ediyoruz.

Bir Yakarış

Ey Aziz Misafir! Evet, senin uğrunda canını verdiğin bu toprakların insanı, seni hiç unutmadı, inşallah da unutmayacak. Ama halimiz pek de seni memnun edecek bir halde değil. Ümmet darmadağın bir vaziyette, gün geçmiyor ki bir yerlerden feryad ve figan yükselmesin. Gün geçmiyor ki Ümmetin evlatlarından birileri katledilmesin, kanları akıtılmasın. İşte Suriye, işte Filistin, işte Çeçenistan, işte Arakan, işte şura, işte bura... Ümmet olarak halimiz böyle iken, fert planında da halimiz içler acısı... Senin aşkınla yanan yüreklerin sahibi olacağımıza birbirimizi yiyen bitiren yüreklerin sahibi olduk. Evlerimizde Kur'ân ve Sünnet hakim olacağına televizyonlar, internetler, dedikodular hakim oldu.

Ey Aziz Misafir! Senin yanı başında Rabbimize dua ediyoruz ve diyoruz ki:

Allah'ım! Sen nasıl Milâdî 6. asırda Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hayatına bereket verdinse, bizlerin de hayatlarına bereket ihsan eyle. Nasıl Sen onun hedefine istikamet nasip ettinse, bizlerin de hedeflerine istikamet ver. Dün başka, bugün başka, yarın başka duruşların sahibi bizi etme. İmkânımız azken başka, gücümüz azken başka, cemaatimiz azken başka etme. Bizi istikamet üzere yaşat.

Allah'ım! Yüreklerimiz sevgisizlikten kavruluyor. Biz sevmiyoruz, sevmeyi bilmiyoruz. İş dünyaya gelince; eşe, aşa, evlada gelince onları kalbimiz ile seviyoruz. Ama iş Sana gelince, senin Kur'ân'ına gelince, senin Peygamberine gelince aklımız ile sevmeye çalışıyoruz. Sevginin merkezi kalp iken, biz akılla sevmeye çalışıyoruz. Bundan dolayı da delice sevemiyoruz. Sahâbîce bir sevgi yok hayatlarımızda... Onlar Resûlullah'tan bir söz duydular ve dünyanın dört bir tarafına dağıldılar. Ama biz o sözlerden çok duymamıza rağmen, değil dünyaya dağılmayı bir sohbete bile nazlanarak gidiyoruz. Çünkü tembellik aşımız, güvensizlik ağızımız oldu. Ya Rabbi! Bize Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi muhabbet nasip et.

Allah'ım! Cehalet hayatımızın her yerini kapladı. Dinimizi Kur'ân'dan, Sünnet'ten ehliyet sahibi hocalardan öğreneceğimize, televizyonlardan, yaldızlı sözlerle bizi oyalayan insanlardan öğrenmeye başladık. Bilgimizde selimiyet yok. Allah'ın kitabının karşısına oturduğumuzda: "Bana göre" deyip ahkâm kesmeye başladık. Resûl'ünden bir hadis duyunca, "Acaba bu çağda bu olur mu?" deyip, işitip itaat edeceğimize şüphe ile yaklaştık. Boyumuzdan büyük laflar etmeye başladık. "Benim tanıdığım Peygamber böyle bir şey demez" dedik ama ortada tanıma adına hiçbir şeyimiz de yoktu aslında... Ya Rabbi! Sen bu hastalıklardan bizi kurtar, selim bir anlayışa bizi vardır. Aynen Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi ilimlerimize selimiyet ver.

Allah'ım! Senin dinine hizmet etmek şereflerin en büyüğüdür. Biz böyle bir şerefe nail olmayı başka şeylere tercih ettik. Bugün namaz kılmayan milyonlar uykularımızı kaçırmıyor. Ruhsuzlaşan nesiller bizi huzursuz etmiyor. Beyinleri tükenmiş gençlerimiz bizi rahatsız etmiyor. Her şey bitti zannediyoruz. Yarın senin bize soracağın soruları unutmuşuz Ya Rabbi! Ne olur bize yardım et. Hizmetlerimize devamiyet ver. Göz açıp kapayıncaya kadar bizi nefsimizle, şeytanlarla, şeytanlaşmış insanlarla baş başa bırakma! Âmin, âmin, amin...

[817] “(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensâr ile onlara güzelliikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.” Tевbe 9/100.

“Onların Rableri katındaki mükâfatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah kendilerinden razı olmuş, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabbinden korkan (O’na saygı gösterenler) içindir.” Beyyine 98/8.

[818] Milâttan önce III. binin başlarından itibaren yerleşim yeri olan İstanbul’un, ilk isminin *Lygos* olduğu, sonra ise Megaralılar’ın başındaki kumandanın, o günlerde bir köy olan alana yeni bir şehir kurmasından dolayı kurucusu olan Byzas’a izâfeten *Byzantion* adı verildiği rivayet edilir. Şehir, Milâttan sonra 73 yılında İmparator Vespasianus tarafından Roma topraklarına katılır. Ancak İmparator Septimus Severus ile rakibi İmparator Pescenius Niger arasındaki iktidar mücadelesinde Niger’i tutan *Byzantion*, onun öldürülmesinden sonra *Severus* tarafından tahrip edilir. Severus şehrin sınırlarını biraz daha genişleterek yeniden imar eder ve oğlunun şerefine şehre, *Augusta Antonina* adını verir. İmparator I. Konstantinos Roma tahtını ele geçirdikten (m. 323) sonra *Byzantion*’u imparatorluğun yeni merkezi olarak seçer ve o günden sonra şehrin adı *Konstantiniyye* olur ve ta fehtedileceği ana kadar da böyle isimlendirilir. Işın Demirkent, “İstanbul” *DİA*, XXIII, 205, 206.

[819] “Ya izzet ile ya zillet ile” ifadesinin anlamı, “Ya o beldenin insanları İslâm’ı kabul edip izzeti kazanıp öylece imanı ikrar edecekler, ya da inkâr edip, karşı çıkacaklar ama İslâm o beldeye hâkim olduğu için onlar zillet içerisinde teslim olacaklardır” demektir.

[820] Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, IX, 364; Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, I, 162.

[821] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 154, 155.

[822] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 625, 626; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 132-133; Beyhâkî, *Delâil*, III, 417.

[823] Buhârî, “Cihad ve’s-Siyer”, 3; Müslim, “İmâre”, 49; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbn’ül-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 305.

[824] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 335; Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, I, 81; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, II, 24; Hâkim, *el-Müstedrek*, XI, 224-225.

[825] Ebû Mûsâ el-Eş'ârî naklediyor, diyor ki: “Biz Resûlullah (sas) ile beraber oturuyorken Medine dışından bir adam yani bir bedevî geldi ve şöyle bir soru sordu: ‘Ya Resûlullah! Bir adam, bir savaşa ganimet elde etmek için çıksa, bir diğeri başkaları tarafından övülmek, anılmak, taltif görmek için çıksa, bir başkası mevki, makam, şan için yani kendi konumunu yüceltmek için çıksa ve bunlar için cihad etse, bunların hangisi Allah yolundadır?’ Efendimiz (sas) bu soruya şöyle cevap verdi: **“Her kim sadece ve sadece Allah’ın kelimesi en yüce olsun diye savaşırsa, onunkisi Allah yolundadır.”** Buhârî, “Cihâd”, 15; Müslim, “İmâret”, 149, 150, 151.

[826] İmamzâde Es’ad Efendi, *Feth-i Konstantiniyye*, s. 19.

[827] İbn Sa’d, annesinin ismini Zehra bint Sa’d olarak verir. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 557.

[828] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s.396.

[829] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 559.

[830] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 459; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 557.

[831] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 459; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 11; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 557.

[832] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 89; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 224.

[833] 14 gün kaldığı yönünde de rivayetler vardır. Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 212; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 198.

[834] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 89; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 224.

[835] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 89-90, 164; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 225.

[836] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 90; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 225.

[837] *Kusvâ* şeklinde de telaffuz edilmiştir. Onun *Ced’â* ve *Adbâ* diye isimlendirildiği de olmuştur. İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV, 262; Beyhakî, *es-Sünen*, IV, 332.

[838] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 90; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 225.

[839] İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 227.

[840] Es’ad b. Zûrâre, tek geçim yerleri o arsa olan Sehl ve Süheyl isimli o yetim çocuklara, Beyâdoğulları mahallesinde kendine ait bir tarlayı bedelsiz olarak verecekti. İsfahânî, *Marifetü’s-Sahâbe*, I, 263.

[841] İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü’l-Eser*, I, 196.

[842] Semhûdî, *Vefâu’l-Vefâ*, I, 180.

[843] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 93; İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 225.

[844] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 25; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 275.

- [845] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 23; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 274.
- [846] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 277.
- [847] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 277.
- [848] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 277.
- [849] Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 64, 65.
- [850] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 138.
- [851] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 625, 626; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 132-133; Beyhâkî, *Delâil*, III, 417.
- [852] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 25; Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 832.
- [853] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, III, 1080; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 171, 172.
- [854] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 407, 408; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 80, 81.
- [855] Yıldırım, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, s. 114.
- [856] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 287; Buhârî, *et-Tarîhu'l-Kebîr*, II, 81; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 38; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 468.
- [857] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 459; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 557.
- [858] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 459; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10.
- [859] Zehebî, Hâkim'den yaptığı nakille, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Sıffîn'e katılmadığını söyler. Bkz. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 410.
- [860] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 459; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 557.
- [861] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 54.
- [862] Tevbe 9/41.
- [863] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 558.
- [864] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, II, 410.
- [865] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 558; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460.
- [866] Abdüşşâfi Muhammed Abdüllâtîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fî'lasri'l-Emevî*, s. 249; Muhammed es-Seyyid el-Vekîl, *el-Emeviyyûn beyne's-şark ve'l-garb*, I, 58-59; Yusuf el-Aşş, *ed-Devletü'l-Emeviyye*, s. 157.
- [867] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 558; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460.
- [868] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 557; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 412.
- [869] Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin hastalığı devam ederken ordu komutanı Yezîd b. Muâviye onu ziyarete gelir. Yezîd'e der ki: "Benden halka (askerlere) selam söyle. (Öldüğümde) Beni alıp, ellerinden geldiğince uzaklara götürsünler!" Yezîd de onun selâmını ve söylediklerini halka

anlatınca, onlar da onun selâm ve mesajını alarak cenazesini götürebildikleri yere kadar götürdüler. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 558, 559.

[870] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 54.

[871] Akşemseddin hazretlerinin menâkıbında hadise şöyle anlatılır: “Pes, Konstantiniyye fetholdu. Sultan Muhammed Han, Akşemseddin'den Ebû Eyyûb'un kabri-i şeriflerini tayin eylemek iltimas eyledi. Şeyh dahi ol kabri şerifi orman arasında bulup esasını Ebû Eyyûb hazretlerinin göbeği üzerine tayin eyledi. Bazı kimseler asayı giderüp asanın yerine nişan edüp ol nişanı gizleyip Şeyh'e varup ol nişan belirsiz oldu dediler. Şeyh yine geldi. Asasını dikti. Kazdılar, gizledikleri nişanın üzerine dikilmiş... Kabri şerifin kurbinde bir ayazma çıktı. Öyle olsa Sultan Muhammed Han ve sair devlet kabri şerifin üzerine geldiler. Kazdırdılar. Şeyh'in buyurduğu alametler zahir oldu. Taşla yapılmış kabri-i şerifi ve ayazma zahir oldu. Sultan Muhammed mezar-ı şerifi yaptı ve şeyh dünyadan ve ahiretten muradı ne ise hasıl olur.” Enîsî, *Menâkıb-ı Akşemseddin*, II, 12.

[872] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 557; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 405.

[873] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 91, 92.

[874] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10.

[875] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, IV, 55; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460.

[876] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122.

[877] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122.

[878] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122.

[879] Tekâsür 102/8.

[880] İbn Hibban, *Sahih*, VII, 324, 325; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsad*, I, 610, 611.

[881] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 409.

[882] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 417, 422.

[883] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 193.

[884] Beyhâkî, *Delâil*, III, 318.

[885] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 51.

[886] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IV, 51.

[887] Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I, 267.

[888] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 259.

[889] Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadis sayısını, 210-215 olarak veren kaynaklarda vardır. Bkz. Cemal Söğüt, *Meşhur Eyüp Sultan*, II, 263, 264.

[890] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, 303.

- [891] Bakara 2/195.
- [892] Ebû Davûd, “Cihâd”, 22; Tirmizî, “Tefsirü'l-Kur'ân”, 3.
- [893] Buhârî, “Mezâlim”, 3; Müslim, “Birr”, 58.
- [894] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, I, 356.
- [895] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 460; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 122; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 10; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 559.
- [896] İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 222-223..
- [897] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 412.
- [898] Muhammed b. Ömer dedi ki: “Bana gelen habere göre, Rumlar onun kabrine yemin ederek sözleşirler, onun kabrini tamir ederler, kıtlık olduğunda da onu vesile yaparak Allah'tan yağmur talebinde bulunurlardı.” İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 559.
- [899] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 422; Hâkim, *el-Müstedrek*, V, 515.

❦ Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin Hayatından Mesajlar ❧

❧ Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi hayatının bereketlenmesini istiyorsan, niyetini selim bir çizgide tutmalı, ihsan şuurunu kuşanmalı, ihlâs bilincini her daim canlı kılmalı, bereketi celp edecek adımlar atmalısın. Gayretin daim olsun ki bu berekete nail olabilesin.

❧ Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi hedefinin istikamet bulmasını istiyorsan, gücünün nispetinde adım adım artacak ulvî hedefler kendine koymalı ve asla bunlardan ödün vermemelisin. Hedeflerin alî olsun ki himmetlerin o ölçüde ziyadeleşsin.

❧ Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi yüreğindeki muhabbetin derinleşmesini istiyorsan, sevginin ne demek olduğunu iyice anlamalı, onun sadece söz ile olmayacağını iyice kavramalısın. Sevginin kurtuluş vesilesi olduğunu unutma ki sevesin, sevdiresin ve sevmeyi hak edebilesin.

❧ Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi ilimde selimiyet çizgisini elde etmek istiyorsan, ilmi ne için ve kim için, istediğini çok iyi bilmeli, Allah'ın rızasını kazanma dışındaki her şeyden kendini uzak tutmalısın. İlmin en önemli tezahürünün haşyet ve amel olduğunu hatırlardan çıkarma ki yanlış şeylere tevessül etmesin.

❧ Ebû Eyyûb el-Ensârî gibi hizmetinde devamiyet istiyorsan, hiçbir beklentiye girmemeli, mahsul hesapları yapmamalı, hizmet burada ama ücret, mükâfat ahirette demelisin. Allah'ın dinine hizmet etmenin mümine kazandırttığı şerefin ne demek olduğunu iyice belle ki şerefi, izzeti başka yerlerde arama yanlışına düşmeyesin.

Bir Ahlak Kahramanı
ABDULLAH B. AMR

Radiyallahu Anhu

◀ Çankırı ▶

اَكْتُبْ فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ

Abdullah b. Amr, Efendimiz'e: "Sizden duyduğum hadisleri yazayım mı?" diye sorunca, Efendimiz elini mübarek ağzına doğru götürerek dedi ki: "Yaz, hayatım elinde olan (Allah'a) yemin ederim ki buradan hak sözden başka bir şey çıkmaz."
(Ebû Davud, "İlim", 3)

"İlgin olmadığı şeyi bırak, seni ilgilendirmeyen konularda konuşma, mallarını sakladığın gibi dilini de sakla"
Abdullah b. Amr (ra)
(İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 128)

Adı: Abdullah b. Amr
Anlamı: Allah'ın kulu
Künyesi: Ebû Muhammed/Muhammed'in babası
Lakabı: Abâdile/Abdullahlardan biri
Baba Adı: Amr b. Âs b. Vâil
Anne Adı: Rayta bint Münebbih
Kabilesi: Sehmoğulları/Kureyş
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: Hicret Öncesi, 7/ Milâdî, 615
İslâm'a Girişi: Çocukluktan itibaren
Sohbet Süresi: 10 yıl
Rivayeti: 700
Savaşları: Şam Fethi, Yermûk, Sıffîn vs.
Görevleri: Mısır Valiliği

Vefat Yeri: Fustat/Kahire/Mısır
Vefat Yılı: Hicrî, 65/ Milâdî, 685
Vefat Yaşı: 70

Bir Ahlak Kahramanı ABDULLAH B. AMR

(Radiyahallahu Anhu)

Elhamdülillah; bizi kendisine kul olarak yaratana...

Elhamdülillah; Abdullah olmak gibi bir şerefe bizleri nail edene...

Elhamdülillah; Abdullah olduğumuz gibi Abdullah kalma derdini içimize düşürene...

Elhamdülillah; bize seveceğimiz dertler bahşedene; dertlerimizi bizlere derman kılana...

Elhamdülillah; iman gibi bir sermayeye bizleri kavuşturana...

Elhamdülillah; bizlere sahâbe gibi, örnek alacağımız, model alacağımız bir nesil ikram edene...

Allah'ım! Kıymet bilenlerden et bizleri, bunca nimeti görmeyen bahtsızlardan eyleme bizleri...

Rabbimizin sonsuz kerem ve ihsanı ile 82 İl 82 Sahâbî projesinin 53. durağı olan Çankırı'mıza kavuştuk; kavuşturana, buluşturana ve hayır yollarına bizleri sevk edene sonsuz hamdler olsun.

Çankırı'da, Asr-ı Saâdet dünyasının çok farklı bir ismini anlamaya çalışacağız. Bu ismi, az ya da çok İslâm Tarihi'ni, Siyer'i, özellikle Hadis'i biliyorsak tanıyoruzdur. Ama bu bölümde onu biraz daha yakından tanımaya, o güzel hayatını anlamaya ve kavramaya, anladığımız o bereketli hayatı biraz olsun hayatlarımıza taşımaya ve onun cihana bıraktığı güzel izleri takip etmeye çalışacağız. Mevla yardım eylesin ve kolaylaştırsın.

Anadolu'da Kurulan İlk Dârü'l-Hadis

Anadolu'nun güzel şehri Çankırı'da biz Abdullah b. Amr'a (Radiyahallahu anhuma/Allah ondan da babasından da razı olsun) misafir olacağız. Çankırı için Abdullah b. Amr'ın seçilmesinin çok önemli bir nedeni var, bunun biraz üzerinde durmamız gerekecek...

Selçuklu ve Osmanlı, Anadolu topraklarında yıllarca birçok farklı alanda hizmet etmiş iki büyük medeniyettir. Bu iki büyük medeniyet, hatası ile sevabı ile yüzlerce sene İslâm'a bayraktarlık yapmış, İslâm'a birçok alanda çok mühim hizmetler ortaya koymuş, ilimde, fende, mimaride, edebiyatta, sanatta, tebliğ de, davette ve daha birçok alanda takdire şayan işlerin altına imza atmışlardır. Bu güzel hizmetlerden bir tanesi de hiç şüphesiz *Dârü'l-Hadis* adı ile kurdukları müesseselerdir.

Müslümanlar, ilk günden itibaren Hz.Peygamber'in (sas) kutlu sözleri olan Hadisleri öğrenme ve öğretme noktasında titiz davranmış, bu öğretim için çok ciddi müesseseler kurmuşlardır. *Dârü'l-Erkam* ile başlayan, Medine'de *Suffa Mektebi* ile devam eden, daha sonra *Dârü'l-Kurrâ*'lar ile yaygınlaşan sonra *Dârü's-Sünne*'lerle farklı bir merhaleye varan bu müesseseler, isimleri ve muhtevaları değişerek yüzyıllar boyunca devam edip, durmuştur.

Dârü'l-Hadis adı ile kurulan ilk müessese, *Dârü's-Sünne*'lerin bir devamı niteliğinde, ilk olarak Dımaşk'ta/Şam'da kurulmuştur. Atabeg Nûreddin Mahmud Zengî'ye (1146-1174) nisbetle *Dârü'l-hadîsi'n-Nûriyye* diye adlandırılan bu müessese, büyük muhaddis ve tarihçi İbn Asâkir (v. 571/1175) adına yaptırılmıştır. Ondan sonrada İslâm coğrafyalarında birçok müessese kurulmuştur.^[900]

Anadolu dışındaki İslâm dünyasında *Dârü'l-Hadis*lerin ardarda çoğalmaya başladığı devirler, Anadolu Selçuklu Devleti'nin iki ünlü hükümdarının, I. Alâeddin Keykubad ile (1220-1237) II. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1237-1246) iktidarları zamanına rastlamaktadır. Bu iki hükümdar döneminde Anadolu'da pek çok medresenin yapıldığı bilinmektedir. Ancak bu medreseler ve özellikle *Dârü'l-Hadis*lerle ilgili yeterli araştırmalar ne yazık ki henüz yapılmamıştır. Ancak mevcut çalışmalar üzerinden yapılan tespitlere göre, Anadolu'da kurulan ilk *Dârü'l-Hadis*, Çankırı'da kurulmuştur.

Bugünlere kadar gelen Çankırı *Dârü'l-Hadis* medresesi, günümüzde Taşmescid diye anılmakta, Osmanlı dönemi kaynaklarında ise Cemâleddin Medresesi veya Çankırı Medresesi adıyla kaydedilmektedir. Orijinal kitâbesiyle günümüze kadar gelebilen bu *Dârü'l-Hadis*, Selçuklu atabeglerinden Cemâleddin Ferruh b. Abdullah tarafından 640 (1242) yılında yaptırılmıştır.^[901] Çankırı'da kurulan bu ilk *Dârü'l-Hadis*'den otuz yıl sonra ikinci bir *Dârü'l-Hadis* Sivas'ta açılmış, üçüncü *Dârü'l-Hadis* Konya'daki İnce Minare'de kurulmuş, dördüncüsü ise kırk yıl sonra Erzurum'da İlhanlılar tarafından açılmış ve ondan sonra birçok yerde daha kurulmuştur.^[902]

Osmanlı döneminde ilk Dârü'l-Hadis'in I. Murad devrinde (1360-1389) Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından İznik'te yaptırıldığı bilinmektedir ancak bu eserden bugün hiçbir iz kalmamıştır. Öte yandan kaynaklarda, Bursa'da Kale içinde Yerkapı yakınındaki Dârü'l-Hadis sahasından bahsedilmiş olması, bu bölgede de devletin kuruluş döneminde bir Dârü'l-Hadis yapıldığını gösterir.^[903]

Anadolu'ya çok büyük emekleri olan o güzel insanlar, İslâm'ın doğru ve selim bir şekilde anlaşılmasının yolunun, Hz. Peygamber'in (sas) doğru anlaşılmasından geçtiğini çok iyi biliyorlardı. Peygambersiz bir din algısının, bize Kur'ân yeter düşüncesinin, Hz. Peygamber'i -hâşâ- sadece bir postacı seviyesine düşürüp, 'getirdi bize vahyi gitti, şimdi biz vahyin karşısında onunla sorumluyuz diyen' yapının, hastalıklı bir düşünce olduğunu çok iyi tespit etmişlerdi. Müslümanların dinlerini, öğrenebilmelerinin en iyi yolunun, Asr-ı Saâdet'teki *Dârü'l-Erkam* modellerinin üretilmesi gerektiğini çok iyi fark etmişlerdi. Onlar adeta diyorlardı ki: "Biz Erkam'ın evinin talebeleri gibi Allah'ın kitabını doğru bir şekilde anlayabilmemiz için, aynen onlar gibi Hz. Peygamber'i (sas) tanımalı, onun sadece kimlik bilgilerini bilmeyi O'nu (sas) tanımak olarak anlamamalı, Hz. Peygamber'in bizimle olan hukukunu, bizim O'na karşı sorumluluklarımızı çok iyi öğrenmeliyiz. Bundan dolayı da adı *Dârü'l-Hadis* olan, Hadis evleri kurmalı ve bu eğitim merkezlerinde Resûlullah'ın kutlu sözlerinin üzerinden, başta Allah'ın kitabı olmak üzere din adına ne varsa bunlar talim edilmelidir." İşte bu maksatla Anadolu'nun dört bir tarafında *Dârü'l-Hadis*'ler kuruldu. Çankırı ise bu güzel işin ilk basamağı, ilk besmelesi oldu.

Abdullah b. Amr'ın (ra) Özelliği

Madem, Çankırı'nın tarihte böyle bir yeri var, o halde orada anlatılacak sahâbî efendimiz de o zemine uygun bir isim olmalıydı Madem, *Dârü'l-Hadis*'in ilk basamağı orada, o halde hadis ile alakalı ilklerden olan bir isim seçilmeliydi. İşte bundan dolayı o isim Abdullah b. Amr oldu. Neden mi?

Abdullah b. Amr, Efendimiz (sas) ile sadece 4 yıl fasılasız beraber olmuştur. Bu 4 yıl içerisinde birçok hatıranın sahibi olmuştur. Ancak Abdullah b. Amr'ı, diğer Ashâb-ı Kirâm'dan farklı kılan bir özellik var ki, bu özellik sadece o günün dünyasında kalan bir özellik değil, bugünün dünyasında da Asr-ı Saâdet neslinin değer ve kıymetini anlamamız

bakımından önemli bir özelliktir. Bu özellik hadislerin kitabet ile kayıt altına alınmasıdır. O, saadet asrında bu işi yapan ilk isimdir.^[904]

Abdullah b. Amr, okuma yazma bilmenin avantajını kullanarak, Efendimiz'den (sas) ne duymuşsa bunları sahifelere yazmaya başlamıştır. Şimdilerde de tartışılan meselelerden biri hadislerin ne zaman kayıt altına alındığı meselesidir. Abdullah b. Amr'ın bu önemli adımından anladığımız gibi hadisler daha Efendimiz (sas) hayatta iken yazılmaya başlanmış, yazılmasını bizzat Efendimiz (sas) teşvik etmiş ve yazarlara bu alanı açmıştır.

Abdullah b. Amr, duyduğu her hadisi yazmaya başlayınca, sahâbeden bazılarının uyarısı ile karşılaşmıştır. Sahâbeden birileri demişlerdi ki: *“Ey Abdullah! Sen Efendimiz'den ne duyuyorsan onu yazıyorsun. Ama unutma ki, o da bir beşerdir; bazen sevinçte, bazen üzüntü de sözler söyleyebilir. Eğer bunları kayıt altına alırsan bizden sonrakiler sözün maksudını bilmedikleri için sıkıntıya düşebilirler. Bundan dolayı bu yazma işini terk et.”*^[905] Abdullah b. Amr, bu sözleri duyunca: “Ben Efendimiz'in (sas) huzuruna gider ona sorarım, yaz derse yazarım, terk et derse bir daha yazmam.” Bunun üzerine Efendimiz'e (sas) gelir ve başından geçenleri anlatır. Efendimiz (sas)mübarek elini, ağzına doğru götürerek der ki:

اَكْتُبْ قَوْلَ الَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ **“Yaz, hayatım elinde olan (Allah'a) yemin ederim ki, buradan hak sözden başka bir şey çıkmaz.”**^[906]

Bu sözün üzerine Abdullah b. Amr yazmaya devam eder; bir rivayete göre 1000 hadis,^[907] başka bir rivayete göre 500 veya 600 hadis yazar.^[908] Zaten Abdullah b. Amr'ın bize rivayet ettiği hadislerin toplamı 700 tanedir.^[909] es-Sahîfetü's-Sâdika'nın içerisinde tekrarsız 132 tane hadis vardır. Bu rakam, tekrarlar ve lafız farklılıkları da hesaba katıldığı vakit 414'e ulaşmaktadır. İlk bakışta es-Sahîfetü's-Sâdika'daki hadislerin genelinin hukuki konularda olması dikkati celbeden bir husustur.^[910]

Hadis deyince akla gelen ilk isim olan Ebû Hüreyre, hadis bilgisi konusunda Abdullah'ın kendinden iyi olduğunu beyan eder^[911] ve der ki: *“O yazardı, biz ise yazmaz, sadece hafızamızda tutardık.”*^[912] Bu sözü ile onun yazmasının önemini vurgular. Abdullah b. Amr, yazdığı bu hadislere: *“es-Sahîfetü's-Sadika/Doğru sahifeler”* adını verir,^[913] bir hazine gibi yanında saklar, vefatına yakında bu sahifeleri en gözde talebesi olan, tabiîn neslinin dev isimlerinden Mücâhid'e^[914] (v. 103/721) verir.^[915] Mücâhid, o günlere ait bir hatırayı şöyle anlatır: “Abdullah b. Amr'ın yanına gitmiştim. Başının

altında bulunan (yastığının dibindeki) sahîfeyi almak için uzandığımda, beni engelledi. Ona beni dokunmaktan alıkoyduğun bu kitap nedir? diye sordum. O *es-Sahîfetü's-Sâdika'dır...* diye cevap verdi.”^[916] Yine tabiîn neslinin önemli simalarından Ebû Râşid el-Hıbrânî anlatıyor: “Abdullah b. Amr b. Âs geldiğinde; bize Resûlullah’dan (sas) işittiğin hadislerden rivâyet et, dedim. Bunun üzerine bana bir sahife uzattı ve şöyle dedi; “İşte bu Resûlullah’ın (sas) bana yazdığı sahifedir.” Ben de aldım ve içine baktım...”^[917] *es-Sahîfetü's-Sâdika* aile içerisinde, Abdullah b. Amr’dan çocukları kanalıyla intikal etmiştir. Onun intikalini sağlayan rivâyet zincirini, oluşturan meşhur isnâd: “*Amr b. Şuayb an ebîhi an cediti*”dir.”^[918]

Yani: Abdullah b. Amr b. Âs

Oğlu: Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Âs

Torunu: Şuayb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Âs

Torunun oğlu: Amr b. Şuayb b. Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Âs

İşte Abdullah b. Amr’ın ashâb içerisindeki en ayrıcalıklı hali budur. Bundan dolayı madem Çankırı Anadolu’nun ilk Dârü’l-Hadis’inin kurulduğu yerdir, madem Abdullah b. Amr da Saâdet asrının ilk hadis kitabetcisi, yazıcısıdır; bu iki ilk bir araya getirilmeli ve Çankırı’da, sahâbe adına bir meclis kurulacaksa, o meclis bir ahlak kahramanı olan Abdullah b. Amr adına kurulmalıdır.

Bir Ahlak Kahramanı

Neden Abdullah b. Amr için; “*Bir Ahlak Kahramanı*” serlevhasını seçtik? Öncelikle bilmemiz gereken bir hakikat var ki, ahlak bu dinin olmazsa olmaz vasfıdır. Âlemlere Rahmet olarak gönderilen kutlu Nebi’nin: “**Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.**”^[919] dediği bir hakikattir. “**Ve inneke le alâ hulukin azîm/ Muhakkak ki, sen muhteşem bir ahlak üzeresin!**”^[920] diyen kitabımızın, “İman ettiğiniz peygamber böyle ise siz de öyle olun” dediği bir meseledir. Abdullah b. Abbas’ın: “*Din dört katlı bir binaya benzer; ilk katında akide, ikinci katında ahlak, üçüncü katında ibadet ve dördüncü katında muamelat vardır.*”^[921] diyerek, imandan sonra, ibadetten önce^[922] hayatlarda olması gereken en temel ilkenin ahlak olduğunu belirttiği bir ameldir.

Demek ki ahlak, imanin hemen arkasından bir müminin hayatını kuşatması gereken bir hakikattir. Ne acıdır ki, bugünün dünyasında her biri bir ahlak kahramanı olarak dinlerini hayatları ile temsil etmekle mükellef olan biz

Müslümanlar; ahlaki hayatımızın tamamına yayamadığımız için bizimle komşuluk yapanlar, ticaret yapanlar, hısım ve akrabalık bağları kuranlar, dostluk ve arkadaşlık yapanlar yani bir şekilde bizimle bağ kuranlar; kurduklarına, kuracaklarına bin pişman olmaktadırlar. Şekli, dili, Müslüman olan bizlerin, ahlak noktasındaki kötü örneğimiz ne yazık ki, başkalarını da etkilemekte ve çok olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Halimizi resmederek bu güzel sayfaların havasını daha fazla bozmak istemem; çünkü burada kendimizden ziyade her biri ideal kulluğun zirvesinde olan, hayatları Allah tarafından bir şekilde tasdik görerek ‘Radiyallahu anhum ecmain’ sınıfına dahil olan sahâbeyi ve onlardan bir yıldız olan Abdullah b. Amr’ı tanıma gayesi taşıyoruz. Ancak, kendimizi de ara ara onların aynasına vurmali; Müslümanlığımızın aynaları olan o güzide nesle ne kadar hayatlarımızın uyduğunun muhasebesini yapmalıyız; böyle yapmalıyız ki, bu yazılanların ve konuşulanların asıl maksadı hasıl olabilsin. İşte biz bundan dolayı ahlaka ait mesajları bize en güzel şekilde duyuran bir ismi, *Dârü’l-Hadis*’in merkezi olan Çankırı’da anlamaya çalışacağız.

Sahâbe’yi Tanımanın Yolları

Abdullah b. Amr’ın (ra) bereketli hayatına geçmeden önemli bir hususa kısaca temas etmemiz gerekmektedir. Bir sahâbî efendimizi nasıl daha iyi tanıyabilir, daha iyi nasıl onunla tanışabiliriz? Elbette bunun çeşitli yolları vardır. Biz bu yolları beş başlıkta toparlayabiliriz:

- 1- *Hayatına müracaat*
- 2- *Sözlerine müracaat*
- 3- *Çağdaşlarının sözlerine müracaat*
- 4- *Rivayetlerine müracaat*
- 5- *Semanın Diline Müracaat*

Bu beş önemli alanı biraz olsun anlamaya çalışalım:

1- Hayatına müracaat: Genelde bir sahâbî efendimiz hakkında bilgi alınmak isteniyorsa zaten bu yapılır. Gerçi sahâbe hakkında Türkçe kaynakların yetersiz olduğu işin ehline malumdur. Arapça kaynaklara gelince, daha fazla kaynak vardır ancak geçmiş dönemde sahâbenin hayatının kayıt altına alınması ile bugün bizim ihtiyaç duyduğumuz ve model bir şahsiyet olarak hayatlarına dair derli toplu bilgileri elde etmemiz açısından yeterli olmadığı da bir hakikattir. Neden? Çünkü sahâbe hayatı konusunda

kaynaklık edecek klasik eserlerin hemen hemen hepsinin yazılış amacı o sahâbî hakkında detaylı bilgi vermekten ziyade, hadis rivayeti konusundaki halini tespit amacı taşımaktadır. Bundan dolayı siz İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sine, İbn-Esir'in, *Usdü'l-Ğabesi*'ne, İbn Abdilberr'in *el-İsti'âb*'ına, Zehebî'nin *Tecrid-i Esmâ*'sına ya da *Siyerü A'lâm'in-Nübelâ*'sına, İsfehâni'nin *Marifetü's-Sahâbe*'sine ve daha birçok kaynağa müracaat etseniz, kısmî bilgileri bulursunuz ama bir sahâbî hakkında baştan sona örnek ve model olabilecek bir hayatın anlatımını bulamazsınız. Tabi bu çok doğal bir durumdu, zira o dönemde günümüzdeki gibi bir biyografi yazımı söz konusu değildi, buna ihtiyaçta duyulmuyordu, yapılan en önemli iş, hadis rivayetlerinin değerlendirilmesi idi. Şimdi elimizde bulunan tüm tabakât, ensâb, tarih ve benzeri kaynakları biraz daha bütüncül bir okumaya tabi tutmak, kaynaklarda geçen bilgileri ciddi emekler vererek bir araya getirmek, bir sahâbî hakkında nerede ne yazılmışsa o bilgileri iyice araştırıp ortaya çıkarmak durumundayız. Demek ki, bir sahâbîyi tanıma yollarından ilki, o sahâbînin hayatına dair yazılanların tamamına müracaat etmektir.

2- Sözlerine müracaat: “Söz kişinin aynasıdır” değil mi? Bir insanın konuştukları, yazdıkları, söyledikleri onun hayatının dışa yansımalarıdır. Dolayısı ile bir sahâbîyi iyice tanımak istiyorsak, onun kendi sözlerini tespit edip, sözleri üzerinden onu tanımaya gayret etmeliyiz.

3- Çağdaşlarının sözlerine müracaat: Yani onunla aynı zamanı, aynı mekânı paylaşmış olanların onun hakkındaki sözlerine müracaat etmek gerekir. Bu manada bir sahâbîyi iyice tanımak istiyorsanız; onun hakkında başka sahâbîlerin söylediklerine kesinlikle bakmalısınız; bununla beraber çok daha önemli olan bir şey var ki, Efendimiz'in (sas) o sahâbî hakkında söylediklerine müracaat etmek zorundasınız. Malumunuz Efendimiz (sas) bir insan sarrafı idi; Allah vergisi bir kabiliyet ile ilim, irfan ve takva ile elde edilen bir basiret ve feraset ile Efendimiz (sas), elinin altındaki yiğitleri çok iyi tanır; onların hususiyetlerinin neler olduğuna dair bazen verdiği bir lakapla (mesela: Hz. Ebû Bekir'e *Sıddık*, *Atik*; Hz. Ömer'e *Farûk* dediği gibi) bazen verdiği müjdelerle, bazen o sahâbî hakkında özel olarak söylediği söz ve tespitlerle bize çok önemli bilgiler verir. İşte biz bir sahâbîyi doğru bir biçimde anlamak istiyorsak, başka sahâbîlerin ve Efendimiz'in (sas) onun hakkındaki sözlerine kesinle müracaat etmek durumundayız.

4- Rivayetlerine müracaat: Bu biraz gözden kaçan bir noktadır ama bir sahâbîyi tanımanın en önemli yollarından biri de budur. Tabi her sahâbînin,

Efendimiz'den (sas) nakli olmayabilir. Bugün biz yaklaşık 10.000 sahâbîden sadece 1000'nin üzerinden Efendimiz'in (sas) kutlu sözlerine ulaşabiliyoruz. [923] Ama eğer bir sahâbînin Efendimiz'den (sas) naklettiği bir hadis varsa, o hadis veya hadisler üzerinde biraz çalışmamız gerekir; o hadisler üzerindeki gayretimiz bize o sahâbînin tanınmasını sağlayacaktır. Çünkü birçok sahâbî efendimiz, kendi kabiliyet, mizaç, karakter ve hassasiyetleri üzerinden hadisleri zihinlerinde tutacak ve onları kendilerinden sonra gelenlere aktaracaklardır. Onların aktardıkları o hadisler, o sahâbînin tanınmasına vesile olacak bilgiler ihtiva etmektedir. Dolayısı ile rivayetlerine müracaat, bize o sahâbînin biraz olsun tanınmasına katkı sağlayacaktır.

5- Semanın Diline Müracaat: Semanın dilinden kastımız elbette ki vahiy, yani Kur'ân'dır. Tabi malum olduğu üzere, Kur'ân 23 yıl boyunca Efendimiz'in (sas) çağdaşlarından sadece bir tane kâfirin ve bir tane mü'minin ismini zikretmiştir. Kâfir Ebû Leheb'di; Tebbet Sûresi'nde onun adını andı; [924] mü'min ise Zeyd b. Hârise idi; [925] Ahzab 37'de onun adını açıkça andı. Ama Kur'an'ın ilk muhatapları olan o nesil, isim verilmeden birçok ayette anlatıldı. Mesela; Hz. Ebû Bekir Tevbe Sûresi'nin 40. ayetinde; Fâtır Sûresi 8. ayette Hz. Ömer ve Ebû Cehil, Zümer 9. ayette Hz. Osman, Bakara 274. ayette Hz. Ali ve Süheyb-i Rûmî isim verilmeden zikredildi. Yine Hz. Âişe'yi, Hz. Hatice'yi, Mus'ab b. Umeyr'i, Talha b. Ubeydullah'ı ve daha nicelerini Kur'ân isim vermeden anlattı. İşte Aziz Kitabımız Kur'ân'da, bize bu konuda çok önemli bilgiler verir; bazı sebab-i nüzûl kitapları, tefsir kitapları bize o sahâbînin tanınması için çok özel bilgiler bize sunabilir.

Bundan dolayı bir sahâbî hakkında detaylı bilgiler elde etmek, tüm bu dikkat çekilen alanların iyice taramıp, bilgilerin bir araya getirilmesi ile ancak mümkün olabilir.

Karşımıza Çıkan Kavram: Ahlak

Şimdi bu bilgiler ışığında Abdullah b. Amr'ın hayat defterinin başına gelip oturursak; gerek onun 70 yıllık uzun ve bereketli ömrü, gerek aynası olan sözleri, gerek başka sahâbîlerin ve özellikle Efendimiz'in (sas) onun hakkındaki sözleri ve Efendimiz (sas) ile aralarında geçen konuşmaları, gerekse Efendimiz'den (sas) bize naklettiği 700 civarındaki hadisleri ve sebab-i nüzûl rivayetlerinde onunla ilişkili olan ayetleri... Hepsini alt alta toplarsak, karşımıza çıkan konu, kavram ne olur? Evet, tabi ki ahlak olur...

Yani Abdullah b. Amr, hem hayatı ile, hem sözleri ile, hem onun hakkında söylenmiş sözler ile hem de Efendimiz'den (sas) bize naklettiği hadisler ile bize ahlak der, ahlak der, ahlak der... İşte ahlak kavramını Abdullah b. Amr'dan öğrenmemizin sebebi budur; bir ahlak kahramanı dememizin sebebi budur. Ne diyelim Allah hepimizi duyanlardan etsin inşallah...

Buyurun öyleyse, bu yiğit sahâbîyi biraz olsun tanıyalım.

Soyu, Dedesi, Babası ve Annesi

Abdullah b. Amr b. Âs b. Vâil b. Hâşim b. Saîd b. Sehm, el-Kureyşî, es-Sehmî... Nipsetinden de anlaşılacağı gibi Sehmoğullarıdır. Sehmoğulları, Kureyş içerisinde çok ağırlığı olan bir aile idi. Mekke halkının dinî işlerine onlar bakarlardı.^[926] Nübüvvetin ilk yıllarında Dârü'n-Nedve'de, *Emvâl*/Adak eşyalarını toplama ve idare etme ile *Hükm*/Adli ve yargı işlerinin idaresi onların elindeydi.^[927] Abdullah b. Amr'ın babası, hepimizin çok yakından tanıdığı bir isim Amr b. Âs, onun da babası, yani Abdullah'ın dedesi de siyerin sayfaları içerisinde yine iyi tanınan bir isim olan, Âs b. Vâil'dir. Âs b. Vâil, İslâm'a karşı düşmanca bir tavır takınmış, yıllarca davetin karşısında olmuş, gerek Efendimiz'e (sas) gerek sahâbeden birçoklarına ağır hakaret ve işkenceler yapmış, neticede küfür üzere ölmüş biridir.^[928] Onun, bilinen sahâbî, Habbab b. Eret ile olan kıssası meşhurdur.^[929]

Hatırlanacağı üzere Abdullah'ın babası olan Amr b. Âs; 'Arabın dâhisi' diye isimlendirilmiş biri idi.^[930] Onun Mekke'de çok saygın bir yeri vardı; sadece Mekke'de değil, başta Habeşistan olmak üzere, Şam, Ürdün, Yemen her tarafı çok iyi bilen diplomatik bir kişilikti. Yine hatırlanacağı üzere Nübüvvetin 6. yılında, 2. Habeşistan hicretine katılan Müslümanları, Mekke'ye geri getirmek için o gitmişti Necâşî ile çok iyi bir dostluk bağı vardı, ama Müslümanları geri getirmeye muvaffak olamamıştı.^[931] Abdullah'ın babası Amr b. Âs çok farklı açılardan ele alınması gereken biridir.^[932]

Annesi Rayta bint Münebbih b. el-Haccâc'dır.^[933] Hakkında çok fazla malumat olmayan bir hanımdır. Elde ettiğimiz bilgiler, onun eşi Amr b. Âs'dan daha sonra yani biraz geç de olsa Müslüman olduğu -ki o günler Mekke'nin fetih günleridir- Efendimiz'e (sas) gelip biat ettiği ve o günden sonra da iman üzere yaşadığı şeklindedir.^[934]

Abdullah b. Amr'ın, sadece Muhammed adında bir kardeşi vardı. Muhammed b. Amr; Hz. Peygamber'in ashabındandır. Hz. Peygamber vefat ettiğinde Muhammed genç yaşta idi. Sıffın savaşına iştirak etmiş, burada Abdullah savaşmamasına rağmen o babası ile birlikte savaşmıştır. Muhammed'in kendisinden sonra kalan kimsesi bulunmamaktadır. [935]

Doğumu, Çocukluğu ve Gençliği

Abdullah b. Amr'ın doğum tarihi; Hicretin 7 yıl öncesine rast gelir. [936] Yani Nübüvvetin 6. yılı doğmuştur; Milâdî olarak 615'e tekabül etmektedir. [937] Asıl ismi dedesi Âs'ın ismidir; yani ismi Âs b. Amr b. Âs'tır. Ancak Müslüman olup hicret edince, Efendimiz (sas): **“Bir Müslüman hiç Âs olur mu? Senin adın bundan sonra Abdullah'tır”** [938] deyip adını değiştirmiştir. [939] Âs; asi, isyan eden, sertleşen anlamlarındadır. Efendimiz (sas), anlamı ve çağrışımı kötü olan isimleri erkek olsun, hanım olsun değiştirmiştir. Eğer erkek ise onlara çoğu zaman Abdullah, bazen de Abdurrahman ismini, [940] kız ise çoğu zaman Zeynep ismini vermiştir. [941] Efendimiz (sas) Medine'ye hicret edeceği günlerde Abdullah 7-8 yaşlarında bir çocuktur. Nasıl olduğu bilinmez, kim vesile olduğu bilinmez ama bizim tüm kaynaklarımızın verdiği bilgilere göre Abdullah, bu yaşlarda babasından gizli bir şekilde iman etmişti. [942] Ama o günler, İslâm'a karşı çok şiddetli bir hali olan Amr b. Âs'ın korkusundan bu imanını ta Hicretin 7. yılına kadar gizleyecekti. [943] Babası Amr b. Âs, Hudeybiye'nin arkasından gelip iman edince; 7-8 yıldır imanını gizleyen Abdullah da imanını artık duyuracak ve o günlerden sonra hep Medine'nin sakinlerinden biri olacaktı.

Abdullah b. Amr; Hicretin 7. yılı Medine'ye geldiğinde 14-15 yaşlarında bir delikanlı idi. Çocukluğu Mekke'nin saygın ailelerinden biri olan Sehmoğulları'nın içinde geçtiği için babası oğlunu çok iyi yetiştirmiş, okuma-yazmayı ona öğretmiş; Süryanice ve İbranice dillerini öğrenebilmesi için imkânlarını seferber etmişti. [944] Böyle bir alt yapı ile Efendimiz'in (sas) huzuruna gelince Abdullah b. Amr'a, Efendimiz'in (sas) biçeceği rol elbette çok farklı olacaktı; o güçlü hafızası, okuma-yazma bilmesi, diğer dillere vakıf olması gibi kabiliyetleri ile Suffa Mektebi'nin hem bir talebesi, hem de bir hocası olacak, ayrıca Efendimiz'in (sas) özel kâtiplerinden biri olacaktı. [945]

Medine Günleri

Suffa'ya gidip geldiği günler, sık sık Efendimiz'in (sas) huzuruna gelecek, sorular soracak; ayetler hakkında açıklamalar isteyecek, bazen Tevrat metinlerini okuyup onlarla alakalı bazı meseleleri de Efendimiz (sas) ile istişare edecekti.^[946]

Efendimiz (sas) bazen sabah namazından sonra ashâbına: **“Bu gece kim, nasıl rüya gördü?”** diye sorup, onlardan rüyalarını dinlemek isteyince, bir gün Abdullah'ın eli havaya kalkmış ve şöyle bir rüya anlatmıştı: “Ya Resûlullah! Rüyamda bir elimde yağ, bir elimde bal; onlardan iştahla yediğimi gördüm.” Efendimiz (sas) tebessüm etmiş: **“Abdullah! Sen rüya değil hakikat görmüşsün; sen hem Kur'ân, hem Tevrat okuyorsun ya; ikisinin de hakikatlerini anlıyorsun ya; Allah o kitaplar içerisindeki mesajları sana yağ ve bal yedirir gibi yediriyor”**^[947] demiş, sonra Kur'ân dışındaki tahrif olmuş kitapların nasıl okunması gerektiği yönünde uyarılarda bulunmuştu.

Abdullah b. Amr, Medine'de Kur'ân'ın ve Sünnet'in hakikatlerine vakıf oldukça ilim adına bir derinlik kazanıyor; ilim adına kazandığı o derinliği amel ile taçlandırıyor. Yani sadece ilimde derinleşmiyordu. Zaten sadece ilimde derinleşmek sahibini bilgin yapar, entelektüel yapar, sahasının uzmanı yapar ama ilimde derinleşirken, amelde ikinci bir kanat olarak gelip sahibini bulursa, o tam anlamı ile âlim olur. Abdullah b. Amr, böyle yürüyordu; bir taraftan ilim alıyor, diğer taraftan amel noktasından zirveleri zorluyordu.

Evliliği ve Gelen Çok Önemli Bir İkaz

Abdullah b. Amr (ra) 15-16 yaşlarında babası tarafından evlendirilir.^[948] 15-16 yaşları, bizim için biraz erken bir yaş gibi gelebilir. Ancak o günün sosyal hayatı içerisinde hem kızlar hem erkekler çok fazla geciktirilmeden evlendiriliyorlardı.

Evliliğinin üzerinden birkaç ay geçmemiştir ki; babası Amr b. Âs, oğlunun evine ziyarete gider ve gelini Ümmü Muhammed bint Mahmiyye'ye oğlunu sorar. Gelin hanımın verdiği cevap şudur: “Çok ahlaklı, çok iyi, çok salih bir insandır. Ancak o kadar ibadete kendini kaptırır ki, günler geçer yüzünü göremem! Gündüzleri saim/oruçlu, geceleri ise kaim/namazlıdır.” Baba Amr b. Âs, bu cevaba çok kızar; orada oğluna iyi bir fırça atar tabir caiz ise ve onu da yanına alarak doğruca Efendimiz'in (sas) huzuruna gelir. Olayı Efendimiz'e (sas) anlatır; der ki: “Ya Resûlullah! Abdullah'ı birkaç ay önce Kureyş'in en soylu ve güzel hanımlarından biri ile evlendirdim; bugün

hanımına onun halini sorduğumda şöyle şöyle dedi.” Efendimiz (sas) bu delikanlının ibadete olan bu düşkünlüğünü hoş karşılar ancak kulluk yolunun uzun ve zor olduğunu çok iyi bildiği için Abdullah’a itidal tavsiye eder. Orada Efendimiz’in (sas) dediği söz şudur: **“Ey Abdullah! Ben de bazen oruç tutar, bazen tutmam. Gecenin bir vaktinde Rabbimle baş başa olurum ama ailemle de vakit geçiririm. Unutma her hak sahibinin sende hakları vardır. Bedenin bir hakkı var; ailenin bir hakkı var, komşuların bir hakkı var; tabi ki Allah’ın bir hakkı var. Sana düşen her hak sahibine hakkını vermendir. Bu benim yolumdur; kim benim yolumdan yüz çevirirse benden değildir.”**^[949]

İşte bu uyarısı ile Efendimiz (sas) mesele ibadet dahi olsa, İslâmî bir hizmet dahi olsa itidalden ayrılmamak gerektiğini bu şekilde beyan eder. Burada bir noktaya dikkatlerimizi biraz yoğunlaştıralım. Sahâbe ile bizim aramızdaki farkın ne olduğunu anlamamız açısından bir noktaya biraz dikkat edelim. Malum olduğu üzere, Kur’ân’da Efendimiz’i (sas) anlatan en güzel ayetlerden bir tanesi hiç şüphesiz; Ahzap Sûresi 21. ayetidir. O ayette Rabbimiz:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

“Andolsun ki, sizin için ve Allah’a ve ahiret gününe (Allah’a ulaşma gününe) ulaşmayı dileyen ve Allah’ı çok zikredenler için, Allah’ın Resûlü’nde güzel bir örnek vardır.”^[950]

Bu ayetin sebab-i nüzûlünü bize anlatan tüm kitapların istisnasız anlattıkları olay şudur: Sahâbe içerisinde bazıları, Abdullah b. Amr, ümmetin en hâkimi olan Ebû’d-Derdâ, Hz. Ömer’in oğlu Abdullah b. Ömer ve birkaç sahâbî; ibadet noktasında yukarıya doğru biraz olsun itidal çizgisini zorlamışlar; öyle ki, geceleri hep ibadetle, gündüzleri hep oruç ve Kur’ân üzerinde gayretle geçirmişler; Efendimiz (sas) bundan haberdar olunca onları çağırmış, kendisini örnek almalarını onlara tavsiye etmiş ve bu konuda onları itidale davet etmişti. Sonrasında bu ayet nazil olmuş, en güzel örneğin hayatın her alanında ve her anında Hz. Peygamber (sas) olduğu beyan edilmişti.^[951]

Şimdi, sahâbe ile bizler arasındaki fark bu ayet çerçevesinde anlaşılabilir mi? İnen ayet itidal çizgisini yukarıya doğru zorlayan sahâbîye biraz aşağı in diyor ama iş bize gelince itidal çizgisini aşağıya doğru düşüren bize ise biraz

yukarı çık diyor. Onları aşağıya doğru zorlarken, bizi yukarıya doğru zorluyor; bu da sahâbe nesli ile bizim aramızdaki farktır işte...

Hız.Peygamber'den (sas) İtidal Mesajları

Abdullah b. Amr'ın itidal çizgisini nasıl yukarıya doğru zorladığını anlayacağımız bir rivayete dikkat kesilelim. Bu olayı bize aktaran bizzat kendisidir. Efendimiz (sas) bir gün Abdullah'a soruyor: **“Kur'ân'ı nasıl okursun?”** Cevap şöyle geliyor: “Ya Resûlullah! Her gece bir hatim yaparım.”^[952] Efendimiz (sas): **“Böyle yapma Ey Abdullah! Ayda bir hatim yap”** Hz. Peygamber (sas) bu sözü ile meselenin itidal çizgisini ortaya koymuş oluyor, Kur'ân konusunda itidal çizgisi ayda bir hatim yapmak... Abdullah b. Amr diyor ki: “Ama ya Resûlullah! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim.” Efendimiz (sas) bunun üzerine diyor ki: **“O halde sen on beş günde bir hatim yap!”** Abdullah diyor ki: “Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim.” Efendimiz (sas): **“O halde haftada bir hatim yap!”** diyor. Abdullah b. Amr çizgiyi biraz daha zorluyor: “Ya Resûlullah! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim” diyor. Efendimiz (sas): **“O halde üç günde bir hatim yap”** diyor. Abdullah: “Bundan daha fazlasına güç yetirebilirim” diyor ama Efendimiz (sas) bundan daha fazlasına müsaade etmiyor.^[953]

Kur'ân'dan sonra söz oruca geliyor. Efendimiz (sas) diyor ki: **“Ey Abdullah! Her ay, üç gün oruç tut!”**^[954] Nafile oruç meselesindeki itidal çizgisini tarif ediyor Efendimiz... Abdullah diyor ki: “Ya Resûlullah! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim.” Efendimiz (sas) diyor ki: **“O halde haftada iki gün (daha) tut; Pazartesi ve Perşembe...”** Abdullah b. Amr yine: “Ya Resûlullah! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim” diyor. Efendimiz (sas): **“O halde kardeşim Dâvûd'un orucu gibi oruç tut. Yani bir gün tut, bir gün tutma!”** Abdullah yine: “Ya Resûlullah! Ben bundan daha fazlasına güç yetirebilirim” der ama Efendimiz, bundan fazlasına müsaade etmez. Akabinde çok önemli bir uyarıda bulunur: **“Ey Abdullah! Bu kadarını yap! Unutma ki, sen yorulmadıkça Allah yorulmaz!”**^[955] Ne demek bu... Yani gücünün yettiğince yap! Zorlama, -hâşâ- sen ibadetlerinle Allah'ı yoramazsın; ne kadar yaparsan yap, yine de kulluk adına yapacağın şeylerde eksiklikler olur. Bundan dolayıdır ki, kul ibadetleri ile değil Allah'ın rahmeti ile cenneti kazanır.^[956]

Bu konuşmaların üzerinden yıllar geçmiştir, Abdullah b. Amr 50 yıldır, gecesini gündüzünü ibadetle geçirmiştir; yaşı 70'lere merdiven dayamıştır; onun en gözde talebesi olan tabî'n neslinin büyük imamlarından Mücâhid naklediyor diyor ki: "Abdullah b. Amr, yaşlandığında gözünde yaş, dizlerine vurdu ve dedi ki: "Keşke Efendimiz'i dinleseydim; ayda bir hatim etseydim, ayda altı gün oruç tutsaydım ama ben çok yaptım, şimdi de yapamamanın üzüntüsü içindeyim."^[957] Abdullah b. Amr bu pişmanlık cümlesi ile de bize itidali tavsiye ediyor.

Abdullah b. Amr'dan Ahlak Dersleri

Abdullah b. Amr'ın (ra) ahlakını anlayabileceğimiz, ona ait üç tane söze kulak verelim.

Abdullah b. Amr, sabah namazlarından sonra asla yatmaz, evlad ü iyalini yatırmaz, komşularından yatanları da uyandırır ve sabahın o saatlerinde şöyle haykırırdı: *"Kalkın ne olur kalkın! Bu vakit yatma vakti değil, ilahi tecellilere ve ilahi bereketlere muhatap olma vaktidir. Vallahi! Bu vakitlerin bereketi insana cennet kazandırır."*^[958]

Sabahın erken saatleri, bu ümmetin en bereketli vakitleridir. Biz güneşi üzerlerine doğuran insanlar değil, güneşin üzerine doğan insanlarız, böyle olmalıyız. İşte Abdullah b. Amr, bu güzel sözü ile bunu bize söylüyor...

Abdullah b. Amr'dan (ra) duyacağımız ikinci sözü direk hanımlar için önemli bir mesaj veriyor, ama biz bu sözün karşına erkekler için de bir mesaj yazabiliriz. Diyor ki: *"Bir kadının varlıklı ve iyi halinde kocasının yüzüne gülmesi; fakirliği ve yokluğu zamanında ise kocasına yüz asıp, ondan yüzünü çevirmesi cehennemi kazanması için yeterlidir."*^[959] Erkeklerin alması gereken mesajda şu olmalı: *"Bir erkeğin yokluk halinde hanımın yanında, biraz cebi para görünce, kariyeri yükselince, şöhreti artınca yıllardır kendisinin kırk bin derdini çeken hanımını bırakıp başka kapılara yönelmesi de onun cehennemi kazanması için yeterlidir."*

Abdullah b. Amr'dan duyacağımız üçüncü söz, bilginin, hakikatin ağırlığı noktasında çok önemli bir hususu bizlerin nazarına verir. Der ki: *"İlim ile elde ettiğim bilgilerin sadece bir miktarına siz vakıf olsaydınız vallahi beliniz bükülünceye kadar secdeden kalkmazdınız."*^[960]

Nübüvvet İkliminden Yansıttıkları

Abdullah b. Amr, Efendimiz (sas) ile sadece 4 yıl fasılasız beraber olmuştur. Bu 4 yıl içerisinde birçok hatıranın sahibi olmuştur. Ancak onun en ayrıcalıklı özelliği belirttiğimiz gibi Efendimiz'in (sas) fem-i saadetlerinden/mübarek ağızlarından duyduğu hadisleri kayıt altına alması, onları büyük bir titizlikle saklaması ve onları kendinden sonraki nesillere aktarmasıdır. Bu hadislerden birkaç tanesini mesajlarını direk üzerlerimize alarak okuyalım.

İlk hadis hepinizin çok iyi bildiği, çok kez duyduğu bir hadistir. Bu hadisi Abdullah b. Amr'ın rivayet etmesi, onun şahsiyetinin anahtar kavramlarını anlamamız açısından çok önemlidir. Diyor ki Abdullah b. Amr, Hz. Peygamber (sas) bir gün şöyle buyurdu: **“Müslüman diğer Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kimselerdir. Muhacir ise, Allah'ın yasaklarından sevaplarına hicret edendir.”**^[961]

Abdullah b. Amr, bir gün Efendimiz'e (sas): “Ya Resûlullah! Bana üç tane hayır, üç tane de şer söyler misin?” diye bir talepte bulunur. Efendimiz (sas) buyurur ki: **“Üç hayır, doğru söyleyen bir dil, Allah'tan korkan bir kalp ve salih bir hanımdır. Üç şer ise; yalana alışan bir dil, Allah korkusu ile titremeyen bir kalp ve kötü huylu bir kadındır.”**^[962]

Allah bizleri hayra muhatap kılsın, şer ile aramızı ayırsın inşallah...

Bir başka gün ise Abdullah b. Amr, Resûlullah'tan (sas) duyduğu bir söz ile irkilir. O söz şudur, Efendimiz (sas) buyurur ki: **“Büyük günahlardan bir tanesi de insanın anne ve babasına küfür etmesi sövmesidir.”** Bu söz orada bulunan tüm sahâbeyi bir anda sarsmıştır. Sahâbîlerden biri der ki: “Ya Resûlullah! Bir insan nasıl anne ve babasına sövebilir ki?” Efendimiz (sas) buyurur ki: **“Bir kimse başkasının anne ve babasına küfür eder, söverse; o da döner onun anne ve babasına söver. O sövgüye sebep olduğu içinde sanki kendi anne ve babasına küfür etmiş gibi muamele görür.”**^[963]

Abdullah b. Amr, Resûlullah ile yaşadığı dört yıllık kısa bir zamanda birçok şey öğrendi, birçok hadiseye şahit oldu ve Efendimiz (sas) ondan razı ve memnun bir şekilde vefat etti.

İlimde Ulaştığı Zirve

Abdullah b. Amr, sadece muhaddis kimliği ile öne çıkmamış, fâkihliği ile de tanınmış bir sahabîdir. Nitekim o, ilim dünyasının yakından tanıdığı, markalaşmış bir gurubun içerisindeydi. Malumunuz o, Abâdile'den yani meşhur Abdullahlardan sayılır. Onun adı, diğer üç Abdullah olan, 'Abdullah

b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr' ile birlikte Abâdile'nin dördüncü ismi olarak sayılır.^[964]

Hız. Peygamber'in vefatından sonra ihtiyaç veya zaruret hâsıl olduğu vakit sahâbe arasında fetva verecek çok fazla isim yoktu. Abdullah b. Amr, Mısır bölgesinde fetva veren en önemli sahabîlerdendir. Abdullah b. Amr, Mısır'ın fethinden sonra oraya yerleşmiştir. Mısır'da kaldığı zamanlar içerisinde hadis öğretimi faaliyetinde bulunmuştur. O hadis öğretiminin yanı sıra teşri işlerinde de onların önderi olmuştur. Mısırlılara fetva verir, dini öğretim faaliyetinde bulunurdu. Onun en önde gelen öğrencilerinden iki isim; Yezid b. Habîb (v. 128/746) ile Leys b. Sa'd'dır (v. 175/791).

Abdullah b. Amr'ın ilimde elde ettiğı seviyeyi şöyle ifade edebiliriz: Abdullah b. Abbâs (v. 68/687) Mekke'de ne ise, Abdullah b. Amr da Mısır'da odur. Bu konuda çok şey söylenir ama biz sadece üç örnek vermekle yetinelim.

Amr b. Haris ez-Zebidî şöyle rivâyet etmiştir: “Abdullah b. Amr ile karşılaştığımda kendisine sordum: Ya Eba Muhammed! Biz şu an öyle bir yerdeyiz ki, ne bir dirhemimiz, ne de bir dinarımız var. Bütün malımız hayvanlarımızdan ibarettir. Bunları değış tokuş yaparak alışveriş yapıyoruz. Bir ineğı bir süreliğine koyun karşılığında alıyoruz. Bir deveyi birkaç inek ya da at veya kısarak karşılığında alıyoruz. Bizim için bunda bir sakınca var mı?” Abdullah: “Tam adamını buldun. Resûlullah (sas) yanımda bulunan develere askerleri bindirerek göndermemi emretmişti. Askerlerin hepsine develerin yetmeyeceğini görünce, bu durumu Resûlullah'a (sas) anlattım. O da bana: ‘Sadakalardan gelen erkek develer karşılığında diğı develer satın almak suretiyle askerlere binek sağla’ dedi. Ben de bir erkek deve karşılığında, üç diğı deve satın almak suretiyle bütün askerlere binek temin ettim. Daha sonra Resûlullah (sas) sadakalara ait olan develerin bedelini ödedi.” dedi.^[965]

Abdullah b. Amr'ın (ra) ilimde nasıl zirve bir noktaya geldiğini anlayacağımız bir rivayeti, meşhur âlim Ka'b el-Ahbâr bize naklediyor: Bir gün karşılaştıklarında Ka'b, Abdullah b. Amr'a, “Sen uğursuzluktan sakınır mısın?” dedi. O da “Evet!” dedi. “Peki, buna karşı ne dersin?” dedi. O da; “Allah'ım! Senin uğursuz kılmandan başka hiçbir uğursuzluk yoktur, senin hayrından başka hiçbir hayır da yoktur. Senden başka bir Rab da yoktur. Senden başka hiç bir çare ve güç de yoktur.” dedi. Bunun üzerine Ka'b dedi ki: “Sen Arapların en âlimisin. Zira bu dediklerinin aynısı Tevrat'ta da yazılıdır.”^[966]

Son örneği Süleyman b. er-Rebî bize naklediyor, diyor ki:

“Basra halkının hacılarından oluşan bir heyet içinde Mekke’ye geldiğimde, “Keşke (burada) Resûlullah’ın (sas) arkadaşlarından birisini görebilseydik de onunla biraz sohbet etseydik!” dedik. Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. el-Âs, bize salık verildi. Yanında yaklaşık 300 binek devesi vardı. “Abdullah b. Amr, bunların (develerin) hepsinin üstünde mi haccetti?” dedik. Onlar da: “Evet, kendisi, mevalisi ve dostları (olmak üzere yaklaşık 300 kişiyle bu develerin sırtında hacca geldiler).” dediler. Böylece evine gittik, bir de baktık ki kendisi beyaz saçlı, beyaz sakallı bir adam, üzerinde iki çizgili elbise bulunmakta, başında bir sarık olduğu halde, sırtında gömlek yoktu. Kendisine, “Sen, Abdullah b. Amr’sın, Resûlullah’ın (sas) arkadaşısın, Kureyş’tensin, Kitabı ilk okuyanlardansın. Senden başka kendisinden öğüt almayı arzuladığımız (beğendiğimiz başka) birisi yok. Bu nedenle, bize bir şeyler anlat. Umulur ki Allah, bizleri ondan yararlandırır.” dedik. O, kim olduğumuzu bize sorunca, biz de ona, “Irak halkındanız.” dedik. Bunun üzerine, “Irak halkından bazıları var ki yalan söyler, insanları yalanlar ve alaya alırlar.” dedi. Biz de ona, “Biz ne sana yalan söyler ne seni yalanlar ve ne de seni alaya alırız. Bize bir şeyler anlat. Umulur ki, Allah bizi ondan yararlandırır.” dedik. O da bize Benî Kantûrâ b. Kerker^[967] olayını anlattı.”^[968]

Halifeler Döneminde

Halifeler döneminde Abdullah b. Amr’ı (ra) üç husus ile öne çıktığını görüyoruz. Bunlar: *İlim*, *ibadet* ve *cihad*’dır. O, ilim ve ibadete hayatında çok yer verip de cihadı ihmal eden biri değildir. Zaten böyle bir hal, ideal kulluk adına doğru bir kamet de değildir. Onun cihad meydanındaki kahramanlıkları dillere destandır. Suriye fetihlerinde o vardır, Yermûk savaşında^[969] elinde sancak o vardır,^[970] Filistin’in Kudüs’ün fethinde vardır; Mısır’ın İslâm topraklarına katıldığı zaman o da vardır, yani o yıllarda İslâm orduları nerede ise o da oradadır.^[971]

Hız. Ali’ye ilk biat edenler arasında o da vardır;^[972] babasının aksine Hız. Ali’nin yanındadır. Babası Amr b. Âs, Sıffîn savaşı için Abdullah’ı yanına çağırduğında gelmez: “Ben Hız. Ali’ye karşı asla kılıç kullanmam” der. Ancak babası Abdullah’ı çok hassas bir noktadan yakalar, oğluna der ki: “Hatırlıyor

musun sen ile ben bir gün Efendimiz'in (sas) huzuruna gitmiştik. Orada Efendimiz (sas) sana bir şeyler söylemişti. Sonra sözü babaya itaate getirmiş ve sana demişti ki: **'Ey Abdullah! Asla babanın sözünden çıkma ve ona itaat et!'** Hatırladın mı bu sözleri?" Abdullah b. Amr gözyaşları içerisinde: "Evet! Hatırladım ama sen beni günaha çağırıyorsun, Hz. Ali'ye karşı gelmek meşru halifeye baş kaldırmaktır." demişti. Amr b. Âs bu sefer şöyle dedi: "Hayır, bizim Ali ile işimiz yok, biz mazlumca öldürülen Osman'ın kanının peşindeyiz. Bizim mücadelemiz Hz. Osman'ın katillerini bulmaktır." Bu sözler üzerine Abdullah b. Amr istemeye istemeye Sıffîn savaşına katılır.^[973] Savaşa katılır katılmasına ama ne kılıç kullanır, ne bir ok atar, sadece o meydana gelir.^[974] Ama onun Sıffîn savaşına katılmasının ilahî bir istihdam olduğunu ve belki de Efendimiz'in (sas) o uyarısının tam olarak ne anlama geldiğini herkes, Sıffîn meydanında Abdullah b. Amr'ın söyleyeceği hakikat üzerinden anlayacaklardı.

Sıffîn'deki Şahitliği

İmamet ile saltanatın bir mücadelesi olan Sıffîn'de, ilk günden o güne kadar hep Hz. Ali'nin arkasında olan ve o günler tam 92 yaşında olan Ammâr b. Yâsir, Şam tarafının okları ile şehadete erer. Ammâr'ın bir dağ gibi Sıffîn meydanında yıkılması ile bir ses yankılanır o meydanda... O ses diyordu ki: "Vallahi! Ben Allah Resûlü'nde işittim, o diyordu ki: **"Ey Ammâr! Seni bağıy/yani yoldan çıkmış bir taife öldürecek ve senin bu dünyadan son nasibin bir bardak süt olacak!"**

^[975]

Savaşın kaderini belirleyecek bu cümleleri Sıffîn meydanında duyuran, Abdullah b. Amr'dan başka biri değildi. Bu sözü duyanın elinden kılıç düşüyor; Hz. Ali'nin karşısında olanlar birer birer Hz. Ali'nin saflarına geçiyorlardı. Savaş tam farklı bir noktaya varacakken Abdullah'ın babası Amr'ın bir stratejisi ile ne yazık ki Kur'ân mızrakların ucuna takılacak ve iki taraf da Kur'ân'ın hakemliğine çağrılacak, Hz. Ali ne kadar çırpınacaksa da, Kufelileri ikna edemeyerek hakem olayını kabul edecekti.^[976]

İşte Abdullah b. Amr'ın Sıffîn'deki hali böyle idi. Ama buna rağmen ne diyordu biliyor musunuz? *"Ah keşke on veya yirmi*^[977] *yıl önce ölseydim de Sıffîn'e katılmasaydım."*^[978] Abdullah b. Amr (ra) Sıffîn'i hep gözleri dolarak şöyle anlatıyordu: "Ben nerede, Sıffîn (gibi bir olaya katılmak) nerede? Ben nerede, Müslümanlara karşı savaşmak nerede? Yeminle söylüyorum ki, bu savaştan on yıl önce ölmüş olmayı arzu ederdim. Bu olay

üzerine yemin ederim ki, bu esnada, bir kimseye ne bir kılıç darbesi indirdim, ne bir kimseye bir mızrak sapladım ve ne de bir kimseye bir ok fırlattım. Bunlardan kaçınma konusunda (o sırada) benden daha üstün çaba göstermiş başka bir adam da yoktu.”^[979]

Bu cümleler ahlak adına bize çok ama çok şeyler söyler...

Bir Büyük Pişmanlık ve Gelen Sulh

Sıffın savaşı bitmiş, arkasından onlarca hadise yaşanmış ve en son cahil bir haricinin eliyle Hz. Ali de şehit olmuş; sahâbe ve onların çocukları o günlerde Medine’ye gelmişlerdir... O günlere ait bir hatıra anlatılır. Üzerinde tefekkür etmemiz gereken bu hatırayı dikkatlice okuyalım. Sıffın Savaşı’ndan sonra Hz. Hüseyin, o savaşa katılan Abdullah b. Amr’a çok kırılmıştı; onunla konuşmuyordu. Yani küstü. O günlerin birinde Mescid-i Saâdet’e gelen Hz. Hüseyin, selam verip bir köşeye çekilerek oturdu. Selamı alan Abdullah b. Amr yanındakilere eğilerek dedi ki: *“Şu zatı görüyorsunuz ya, melekler şu an yeryüzündeki insanların en hayırlısının bu olduğuna kânidirler. Ne yazık ki böyle en hayırlı insan, benimle küs duruyor, konuşmuyor!”* Abdullah sözünü şöyle bağladı: *“Sahralar dolusu koyunum olsa benimle konuşması için müjde olarak verirdim doğrusu...”* Bu değerlendirmeyi dinleyen büyük sahâbî Ebû Said el-Hudrî: “Madem Hüseyin’in şu anki yeryüzü halkının en hayırlısı olduğuna inanıyorsun, öyle ise ben sizi barıştırayım” diyerek araya girmeye karar verdi. Ertesi günü Abdullah’ı da yanına alıp Hz. Hüseyin’in evine gittiler. Kendisi önce girdi, Abdullah’ı da ısrardan sonra kabul ettirdi. Büyük bir saygı ile içeri girip kapıya yakın yere diz çökerek oturan Abdullah’a ilk soru şöyle geldi: “Benim şu anki yeryüzü halkının en hayırlısı olduğumu söylemişsin, bu doğru mu?” Abdullah cevaben: “Evet, onda şüphem yoktur.” dedi. Hüseyin devamla: “Madem öyledir, Sıffın’da neden Şam tarafında yer alıp babama karşı savaştın? Hâlbuki babam benden de hayırlıydı?” Böyle bir sorunun geleceğini düşünen Abdullah, iki dizi üzerine kalkarak: “Ey Resûlullah’ın aziz evladı! Lütfen beni bir dinle, sonra kararını ver.” dedikten sonra Sıffın’da karşı tarafta yer alışına ait olayı ayrıntılarıyla anlatmaya başladı: “Babam Amr bin Âs, vaktiyle benim elimden tutarak senin şanı yüce deden Resûlullah’ın (sas) huzuruna götürüp şikâyet ederek şöyle demişti: ‘Ya Resûlullah, bu oğlum Abdullah, ibadette aşırıya gidiyor, bütün gece namaz kılıyor, bütün günlerde de oruç tutuyor. Bu kadar ileri gitme, diyorum bana

itaat etmiyor, dinlemiyor.’ Senin şanı yüce deden bana o gün buyurdu ki: **‘Abdullah! Ben de gece namaz kılarım, ama uyurum da ben de gündüz oruç tutarım ama yerim de. Sen de öyle yap, bu kadar aşırıya gitme!’** Bundan sonra da hiç unutamadığım şu ikazını yaptı bana: **‘Abdullah, dedi, sakın babana itaatsizlik edip de sözünden çıkma!’** İşte beni Sıffîn’de size karşı getiren, aziz dedenin bu tembihidir. Ben babamla birçok savaşlarda birlikte oldum. Şam’ın, Filistin’in, Mısır’ın fethinde yanından ayrılmadım. Ama Sıffîn’e gelince durdum, yanında yer almaktan kaçındım. Çünkü buradaki cephe, bundan öncekiler gibi yabancılardan oluşmuyordu. Karşımızda kardeşlerimiz vardı. Bunun üzerine babam bana ısrar etti, babaya itaat etmem gerektiğini Resûlullah’ın söylediğini hatırlattı. Ben de o tembihe karşı gelmiş olmamak için Sıffîn’de babamın yanında yer almak zorunda kaldım, dolayısıyla size karşı görünmüş oldum. Ancak şunu kesinlikle söyleyebilirim ki; asla ok atmadım, asla kırıcı bir söz söylemedim, yani savaşa iştirak etmedim. Sadece babama itaatsizlik etmiş olmamak için orada bulundum.”

Abdullah, sözlerine şunu da ekler: “Buna rağmen keşke ben katıldığım önceki savaşlardan birinde ölseydim de bu olayda sizin karşınızda yer almış gibi görünmeseydim. Gece gündüz bunun pişmanlığını duymakta, tevbe istiğfarını yapmaktayım.”

Bu sözlerden sonra Hz. Hüseyin’in yüzünde tebessüm işaretleri görülür: “Allah herkesin niyetini ve kalbini bizden iyi bilir” der. Bu sırada bir sessizlik olur. Sonrasında Ebû Said el-Hudrî’nin teklifi duyulur: “Kucaklaşma, barışma zamanı gelmedi mi?” Abdullah oturduğu yerden saygı ile kalkarak Hz. Hüseyin’e doğru yürür, muhabbetle kucaklaşırlar, küs duran Müslümanlara böyle barış örneği vermiş olurlar. [\[980\]](#)

Vefatı

Abdullah b. Amr böyle bir hayatın sahibi olarak yaşadı ve bize ibadet, ilim, cihad ve tabi ki ahlak alanında çok şeyler söyleyerek gitti. Vefatına yakın günlere ait bir hatırasını tabiîn neslinin büyük muhaddislerinden Abdullah b. Ebî Müleyke (v. 117/735) naklediyor, diyor ki: “Abdullah b. Amr, Mekke’deki meşhur vadilerden el-Muğammis’ten Cuma’ya gelerek sabah namazını kılar, sonra Hicr’e (Hicr-i İsmail’e) çıkarak orada güneş doğuncaya kadar tesbih ve tekbir getirirdi. Daha sonra, el-Hicr’in içinde ayağa kalkar, halk da etrafında toplanıp otururdu. Vefatına yakın günlerde

şöyle demişti: “Benim üç noktadan başka kendimden bir endişem bulunmamaktadır: Birincisi, Osman’ın kanı (öldürülmesi) konusundaki endişem.” Bunun üzerine orada bulunan Abdullah b. Safvân, “Eğer onun katline razı olmuş isen, katline ortak olmuş olursun. (Böyle bir durum yoksa - ki yok- o zaman endişelenmene gerek yok!)” dedi. Abdullah b. Amr, “İkincisi, ben mal edindiğimde, onu bu gece Allah’a karz-ı hasen olarak vereceğim (Allah yolunda harcayacağım).” derdim, fakat o mal sabahleyin yerinde kalırdı.” dedi. İbn Safvân, “(Şaka yaparak) Öyleyse sen, nefsinin cimriliğinden kurtulamamış bir kişisin.” dedi. Abdullah b. Amr devamla, “Üçüncüsü de Sıffîn olayı hakkındaki endişemdir.” dedi.^[981]

Bu endişeleri yüreğinde taşıyan o büyük sahâbî, ömrünün son yıllarında gözlerini kaybetti ve hicrî 65/ Milâdî 685’de Mısır’da o günkü ismi ile Fustad,^[982] bugünkü ismi ile Kahire’de vefat etti.^[983] Kabri, babasının yaptırdığı ve sonra babasının adıyla anılan caminin hemen yanı başındadır. Mısır’a gidenler bilir, ziyaret edenler oradan çok farklı bir manevi hava alır, eğer biliyorsa yüzlerce hatırayı zihninde canlandırır. Rabbim ebeden kendisinden razı olsun ve bizi onun yolundan ayırmasın inşallah...

^[900] Nebi Bozkurt, “Dârülhadis”, *DİA*, VIII, 528.

^[901] Ali Yardım, “Dârülhadis”, *DİA*, VIII, 530.

^[902] Yardım, “Dârülhadis”, *DİA*, VIII, 530.

^[903] Yardım, “Dârülhadis”, *DİA*, VIII, 530.

^[904] Hz. Peygamber (sas) başlangıçta Kur’ân-ı Kerim’e karışmaması için hadis yazımını yasaklamış, sonra ise bu yasağı kaldırmıştır. Hal böyle olunca, sahâbe daha Resûlullah (sas) hayatta iken hadis kitabetine başlamış ve Mustafa el-A‘zamî’nin tesbitine göre elli iki sahâbe, kendine özel hadis sahifeleri oluşturmuşlardır. İşte Abdullah b. Amr, bu güzel adımların ilki olarak kabul edilmektedir. el-A‘zamî, *Dirâsât fi’l-Hadîşi’n-Nebevî*, s. 92-142.

^[905] Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîdü’l-İlm*, s. 80.

^[906] Ebû Dâvûd, “İlim”, 3.

^[907] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 346.

^[908] Muhammed Accâc el-Hatîb, *Sünnetin Tespiti*, s. 326.

^[909] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 80; İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, s. 258.

^[910] Muhammed Accâc el-Hatîb, *Sünnetin Tespiti*, s. 326.

[911] Buhârî’de geçen rivayette Ebû Hüreyre (ra) şöyle demektedir: “**Abdullah b. Amr’ın dışında Resûlullah’ın (sas) ashâbından hiçbiri benden daha fazla hadis bilmez. Çünkü o hadisleri yazar ben ise yazmazdım.**” Buhârî, “İlim”, 39.

[912] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1102.

[913] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 97.

[914] Ebü’l-Haccâc künyesi ile bilinen, Mücâhid b. Cebr el-Mekkî el-Mahzûmî, tâbiîn neslinin en önde gelen müfessirlerinden, âlimlerinden ve abidlerindendir. Abdullah b. Amr’ın en gözde talebelerindendir. Hayatı hakkında daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Fatih Kesler, “Mücâhid b. Cebr”, *DİA*, XXXI, 442, 443.

[915] İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, VIII, 48, 49.

[916] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 346.

[917] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 437-438.

[918] el-Hatîb, *Sünnetin Tespiti*, s. 326.

[919] İmam Mâlik, “Hüsnu’l-Hulk”, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 513.

[920] Kalem 68/4.

[921] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü’l-Erkam*, s. 121.

[922] Mâûn Sûresi’nde geçen: “**Fe veylun lil musallin/ Yazıklar olsun o namaz kılanlara!**” ifadesi ve o sûrede geçen diğer ikazlar, önce ahlak, sonra ibadet mesajını çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

[923] Hadis rivayet eden sahâbilerin kimler olduğunu görmek için bkz. İbn Hazm, *Cevâmiu’s-Sîre*, s.258-297.

[924] “**Ebû Leheb’in iki eli kurusun! Kurudu da.**” Tebbet 111/1.

[925] “**...Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, hanımlarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) müminlere bir güçlük olmasın. Allah’ın emri yerine getirilmiştir.**” Ahzab 33/37.

[926] Ezrâkî, *Ahbâru Mekke*, II, 261.

[927] Sami b. Aldullah el-Mağlûs, *Siyer Atlası*, s. 100.

[928] İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 188.

[929] Buhârî, “Tefsirü’l-Kur’ân”, 19; Müslim, “Sıfatü’l-Münâfikîn”, 35,36.

[930] İslâm tarihi kaynaklarında, ‘*Duhâtu’l-Arab/Arapların Dahileri*’ diye isimlendirilen dört kişi vardır. Bunlar: Muâviye b. Ebî Süfyân, Amr b. Âs,

Muğîre b. Şu'be ve Ziyâd b. Ebîh. Taberî, *Târih*, V, 212-218, 295-348; Ya'kûbî, *Târih*, II, 229; İbnü Esîr, *el-Kâmil*, III, 259.

[931] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 55-60.

[932] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1340-1342; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 232-235; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 266-270; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 53-96.

[933] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 96.

[934] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2513, 2514; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 122.

[935] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1789, 1790; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 102, 103; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 432.

[936] Babası Amr b. Âs ile arasında bir rivayete göre 12 yıl, bir başka rivayete göre 20 yıl yaş farkı vardır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1102; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 346. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 88.

[937] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 348;

[938] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî bu isim değıştirme hadisesini şöyle nakleder: “Birkaç kişi Resûlullah (sas) ile beraber bir cenazede bulunmuşlar. Birine Resûlullah: “**İsmi nedir?**” diye sormuş, o da: “Âs” diye cevap vermiş. İbn Amr b. Âs'a da sormuş, o da: “Âs” demiş. İbn Ömer'e de sormuş, o da: “Âs” deyince, Resûlullah (sas) şöyle buyurmuş: “**Siz hepiniz Allah'ın kullarısınız! Size böyle bir isim yakışmaz!**” Bunun üzerine hepsinin ismini *Abdullah* olarak değıştirmiş. Olayın şahidi diyor ki: “Hepimiz o gün huzurdan isimleri değıştirilmiş olarak ayrıldık.” İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101.

[939] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101.

[940] Müslim, “Âdâb”, 2.

[941] Buhârî, “Edeb”, 108; Müslim, “Edeb”, 17.

[942] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 97.

[943] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 97.

[944] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 102.

[945] Kettânî, *et-Terâtibu'l-İdâriyye*, I, 267.

[946] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 347. İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 87.

[947] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1102; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 86.

[948] Abdullah b. Amr, hayatı boyunca ilki Ümmü Muhammed bnt. Mahmiyye b. Cez' ez-Zebîdî olmak üzere iki hanım ile evlenmiştir. İkinci

olarak evlendiği hanım ise Ümmü Hâşim el-Kindiyye'dir. Bu evliliklerden dördü erkek, üçü kız olmak üzere toplam yedi çocuğu olmuştur. Abdullah b. Amr'ın oğullarının isimleri; Muhammed, Hâşim, Hişam ve İmran'dır. Kızlarının isimleri ise; Ümmü İyâs, Ümmü Abdullah ve Ümmü Saîd'dir. Oğlu Muhammed'den dolayı *Ebû Muhammed* şeklinde künyelenmiştir. Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 97.

[949] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 86, 87; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 85.

[950] Ahzab 33/21.

[951] Buhârî, "Nikâh", 1; Müslim, "Nikâh", 5.

[952] O güne kadar inen ayetleri kastederek, Abdullah b. Amr böyle demektedir. Tarihler takriben Hicretin 5. yılıdır ve halen Kur'ân inmeye devam etmektedir.

[953] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 83.

[954] Abdullah b. Amr'ın rivayet ettiği hadiste Efendimiz (sas) şöyle buyurmuştur: **"Her ay üç gün oruç tutmak, bütün seneyi oruçla geçirmek demektir."** Buhârî, "Savm", 59.

Bu üç günün hangi günler olduğu konusunda bir hadiste günün fark etmediği (Müslim, "Sıyâm", 194), bir başka hadiste ise eyyâm-ı bîd'da, yani ayın on üç, on dört ve on beşinci gününde tutulmasını istemiştir. Ebû Dâvûd, "Sıyam", 68.

[955] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 98, 99.

[956] Hz. Peygamber (sas) bir gün buyurdular ki: **"Hiç kimse kendi ameliyle cennete girmez."** 'Sen de mi ya Resûlullah!' dediklerinde de, **"Evet ben de; meğer ki Rabbim beni rahmetinin kucağına almış olsun."** Buhârî, "Rikâk", 18; Müslim, "Münafikân", 71-73.

[957] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1102; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 98-100.

[958] Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 288.

[959] Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 288.

[960] Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 289.

[961] Buhârî, "Îmân", 4, 5; "Rikâk", 26; Müslim, "Îmân", 64, 65.

[962] Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ*, I, 287.

[963] Buhârî, "Edeb", 4; Tirmizî, "Birr", 4.

[964] İbn Salâh, *Mukaddimetü İbni's-Salâh*, s. 296.

[965] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 4.

[966] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 103, 104.

[967] Benî Kantûrâ b. Kerker olayı hadis kitaplarında şu şekilde geçmektedir: “Resûlullah (sas) şöyle buyurmuştur: **“Ümmetinden pek çok kimseler, adına Dicle denilen üzerinde köprü olan nehrin yarı başında Basra isminde bir şehre yerleşecekler. Oramın nüfusu artacak ve o şehir, muhacirlerin şehri olacaktır... Ahir zaman gelince, geniş yüzlü, küçük yüzlü olan Kantûrâ oğulları gelecek, nehir kıyısına kadar inecekler. O zaman şehir halkı üç guruba ayrılacak. Bir kısmı öküzlerin kuyruğuna ve araziye sarılıp çiftçiliğe yönelecek ve helak olacaklar. Bir kısmı da kendi canlarını tercih edip düşmandan aman dileyip kâfir olacaklar. Üçüncü gurup ta çocuklarını arkalarında bırakıp düşmanla savaşacaklar işte onlar da şehidlerden olacaklardır.”** Ebû Dâvûd, “Melâhim”, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 55; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 547.

[968] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 104; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 93.

[969] Abdullah b. Amr’ın Yermûk savaşından dönerken, iki deve yükü kitap ile döndüğü nakledilir. Onun bu hali, ilme olan iştîyakının boyutunu bize gösterir. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 503.

[970] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 347.

[971] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 87.

[972] İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 158; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, IV, 235, 236.

[973] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 87.

[974] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 102.

[975] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 294-295.

[976] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 439-447.

[977] Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, III, 92.

[978] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 102.

[979] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 102.

[980] Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsâd*, III, 77, 78; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 347, 348.

[981] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 102.

[982] Kaynaklarda vefat yaşı ve vefat yeri konusunda epey ihtilaf vardır. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 348. İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 105.

[983] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1101; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 348. İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 105.

❦ Abdullah b. Amr'ın Hayatından Mesajlar

❦ Elinden ve dilinden Müslümanlar emin olsunlar ki, istenilen kıvamda Müslüman olabilesin; Allah'ın yasaklarından sevaplarına doğru hicret et ki, gerçek manada Muhacir olabilesin.

❦ Dilin doğrulukla, kalbin haşyetle, evin salih bir hanımla donanırsa, Allah sana üç hayır nasip etmiştir; bu nasiplerin kıymetini gerçek manada bil ki, nimetler üzerinde ziyadeleşsin.

❦ Kendi değerlerini ele, ayağa düşürmek istemiyorsan, başkalarının değer ve hassasiyetlerine dil uzatma ki, saygı gösterip, saygı bulabilesin.

❦ Bereketle nail olmak ve ilahi tecellilere erişmek istiyorsan, güneşin üzerine doğmalısın ki, o güzel zaman dilimlerinden istifade edebilesin.

❦ Bir Müslüman'ın hayatında olmaması gereken nankörlük ve vefasızlık hastalıklarına karşı hassas ol ki, cennete giden yolda, cehennem yolunun yolcusu olmayasın.

❦ İlim yolunda ilerlerken seviyen artıkça haşyetin değil, kibrin artıyorsa, her öğrendiğin seni titretmiyorsa, kendini iyice hesaba çek ki, işin neticesinde eyvah demeyesin.

Aslanların Aslanı
Ali B. Ebî TÂLİB

Radiyallahu Anhu

◀ Tunceli ▶

أَمَّا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ
مِنْ مُوسَى، إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي

“(Ey Ali!) Hârûn’un Mûsâ yanında aldığı yeri,
sen de benim yanımda almaktan razı değil misin?
Ancak benden sonra peygamberlik yoktur”
(Buhârî, “Meğazi”, 78)

“Hasetçi, rahat edemez; sabırsız, dostluk kuramaz;
kötü ahlaklı ise seven bulamaz.”

Ali b. Ebî Tâlib (ra)
(İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferîd*, II, 158)

Adı: Ali b. Ebî Tâlib
Anlamı: Yüce, ulu, şerefli
Künyesi: Ebû Turab/Toprağın babası
Lakabı: Haydar-ı Kerrar/Aslanların aslanı, Murtazâ/Razı olunmuş,
Murtazâ/Razı olunmuş
Baba Adı: Ebû Talib b. Abdülmuttalib
Anne Adı: Fâtıma bint Esed
Kabilesi: Hâşimoğulları/Mekke
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N. Öncesi, 10/Milâdî, 600
İslâm'a Girişi: Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi: 23
Rivayeti: 536

Savaşları: Tebük hariç tüm gazveler.
Görevleri: Vahiy katipliği, hac emirliği, halifelik
Vefat Yeri: Kûfe/Necef/İrak
Vefat Yılı: Hicrî, 17 Ramazan 40/Milâdî, 24 Ocak 661
Vefat Yaşı: 61

Aslanların Aslanı Ali B. Ebî TÂLİB

(Radiyahallahu Anhu)

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd, O'nun âlemlere rahmet olarak gönderdiği kutlu Nebi'ye salât ve selam. O Nebi'nin Ehl-i Beyt'ine, arkadaşlarına ve onların miraslarına sahip çıkan tüm iman ehline selam ve onların yollarını yol olarak edinen tüm iman yolcularına da selam olsun.

Rabbimize sonsuz hamdler olsun ki, bugün bizi *82 İl 82 Sahâbî* projesinin 54. programına erİştirdi ve bugün bizi bu güzel şehirde Hz. Ali'nin adına bir meclis kurmaya muvaffak kıldı. Yaklaşık iki sene önce başlayan bu yürüyüşün öncesinde hangi ilde hangi sahâbî efendimizi anlatalım diye tespitler yaparken sıra Dersim'e/Tunceli'ye^[984] gelince hiç tereddütsüz burası için Hz. Ali dedik. Sebebi bellidir; Resûlullah'ın önemli bir sünnetlerinden biri de “*Seveni sevdiğinden ayırmamaktır.*” Efendimiz (sas) buna çok dikkat etmiştir, hatta bazı sahâbîleri eğer bir zamanda vefat etmişlerse, yan yana hatta üst üste defnettirmiş, bazen ayrı zamanlarda vefat etmişlerse, getirip yine “**Sevenleri birbirlerinden ayırmayın**” deyip birbirlerinin yanı başına defnetmiştir. Mesela, Uhud günü amcası Hz. Hamza ile halasının oğlu Abdullah b. Cahş'ı aynı kabre defnettirirken böyle demiş,^[985] Câbir b. Abdullah'ın babası Abdullah b. Amr ile Abdullah b. Cemûh'u da yine böyle diyerek defnetmiştir. Hatırlanacağı üzere Uhud şehitleri defnedilirken sıra Amr b. Cemûh'a gelince, onun bir ayağı sakattır, topaldır; böyle olduğu için Efendimiz (sas) onu Bedir'e almamıştır, ama Uhud'a o zorla gelmiştir. Çok uzun boylu olduğu için onun mezarını biraz uzun kazmıştır sahâbe. Onu mezara koyduktan sonra ashâb sordu: “Ya Resûlullah! Amr uzun boyludur, ona uzunca bir mezar kazdık, onun yanına onun gibi uzun olan birini mi defnedelim?” Efendimiz (sas) dedi ki: “**Hayır! Kısa boylu olmasına rağmen Abdullah b. Amr'ı oraya koyun; çünkü onlar dünyada birbirlerini çok severler, birbirlerinden ayrılmazlardı; mezarda da beraber olsunlar!**”^[986]

Başka zamanlarda vefat eden sahâbîler de bir bakıyorsunuz, Resûlullah'ın özel yönlendirmesi ile yan yana defnediliyorlar; Osman b. Maz'ûn gibi, Abdurrahman b. Avf gibi, Abdullah b. Mes'ûd gibi... İşte bu sünnetten dolayı biz de dedik ki madem Dersim, Hz. Ali sevdasını dillendiren bir vilayettir, madem Dersim'in neresinde dolaşırsanız dolaşın; duyacağınız söz Ali'dir, can parçası; Betül, babasının annesi; babasının kızı, Ehl-i Beyt'in anası Fâtıma'dır. Duyacağınız söz Hasan-ı Mücteba'dır, Şehid-i Kerbela olan cennet gençlerinin efendisi Hüseyin'dir, Şahid-i Kerbala olan İmam Zeynelabidin'dir, Peygamber Mescidi'nin imamı İmam Muhammed el-Bâkır'dır, ilim tarihimizin medarı iftiharî İmam Cafer-i Sâdık'tır, İmam Musâ Kazım, Ali Rıza ve diğerleridir. O halde burada İmamların İmamı, Ehl-i Beyt-i Mustafa'nın kökü, Hz. Ali (ra) anlatılmalıdır. Maksat bu idi, niyet bu idi, niyet selim bir niyetti; inşallah akıbette hayır olacaktır. Rabbim gerçek manada Hz. Ali'yi anlatmaya/anlamaya bizleri muvaffak kılsın, onun adına kurulmuş şu meclisten bizleri nasibdâr eylesin.

Her Boyutu ile Hz. Ali'yi Konuşmak Mümkün mü?

Hz. Ali'yi konuşmak gerçekten çok kolay bir iş değil; hele hele onun hayatını belli bir zaman dilimine, sınırlı satırlara sığdırmak hiç kolay değil... Çünkü Hz. Ali dediğiniz zaman, Efendimiz'den (sas) sonra hakkında en fazla konuşulan, kitaplar yazılan, değerlendirmeler yapılan bir şahıs demiş olursunuz. Malumunuz insanlık tarihi içerisinde hakkında en fazla kitaplar kaleme alınan, şiirler dizilen, makaleler ve araştırmalar yapılan Efendimiz'dir. Efendimiz'den (sas) sonra kimdir dediğinizde hiç tereddütsüz Hz. Ali'dir deriz. Gerçekten Hz. Ali ilk günden bu tarafa böyle bir hususiyeti olmuştur. Bu iddiamızı belki son yüzyılda yazılanların üzerinden söylediğimiz zannedilebilir. Ancak biz bu iddiamızı Hz. Peygamber (sas) dönemi ve hemen sonrası içinde söylemekteyiz. İmam Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) onun bu özelliği için şöyle demektedir: *“Hz. Ali'nin hayatı için nakledilenler o kadar çoktur ki, başka hiçbir sahâbe için böyle bir nakil olmamıştır.”*^[987]

Bu sözü aktaran İbn Hacer (v. 852/1449) şöyle bir değerlendirmede yapmaktadır: *“Hz. Ali hakkında nakledilenlerin fazla olması başta Benî Ümeyye olmak üzere sevmeyenlerinin de olmasından kaynaklanıyordu. Ona düşmanlık artınca sahâbeden her kim Ali hakkında bir şey duymuşsa, mutlaka onu kaydetmiş ve başkalarına aktarmıştır.”*^[988] Dolayısı ile Hz. Ali'nin

hayatını öğrenmek bir yönü ile kolaydır; bir yönü ile de çok zordur. Kolaydır; hayatına dair kütüphanelerimizde binlerle ifade edilen kaynaklar mevcuttur. Zordur; hangisini öne alıp, hangisini geriye bırakacaksınız, neyi anlatıp neyi anlatmayacaksınız; seveni çok olduğu için düşmanı da çok olan bir şahsiyetin hayatı hakkında söylenenlerin sahih olanlarını nasıl tespit edeceksiniz. İşte Hz. Ali'nin hayatı böyle bir hayattır. Rabbim bizlere kolaylaştırsın; o büyük İslâm insanını anlamayı, hayatını kavramayı hepimize nasip eylesin.

Her Hayırlı İşin Adamı

Hız. Ali, Milâdî 600 yıllarında Mekke'de, bir rivayete göre ise Kâbe'de doğuyor^[989]; Milâdî 661'de bir Ramazan gecesinde, tam tarihini de söylersek -onun destan yazdığı bir tarihtir o zaman- 17 Ramazan yani bir Bedir yıl dönümünde yaralanıyor ve dört gün sonra 21 Ramazan'da da şehadet şerbetini içiyor.^[990] Milâdî olarak 61, Hicrî olarak 63 yıllık bir hayatın sahibi olan Hız. Ali, kesbî olsun, vehbî olsun aklınıza gelecek her türlü güzel vasfın, övülecek ahlakın, yapılacak işin, elde edilecek her türlü makamın, mevkinin, görevin, sahibidir. Bundan dolayı *Hız. Ali, bir işin değil; her hayırlı işin adamıdır.*

Onun hayatında var olan özelliklerden bir tanesi herhangi bir sahâbî de olsa; o vasıf, söz konusu sahâbîye gurur ve övünç olarak yeter. Mesela; bir sahâbî sadece vahiy kâtibi olsa, çok kabiliyetli bir komutan olsa, çok iyi bir idareci olsa, Müslümanları yöneten bir halife olsa, eline aldığı kılıcın hakkını ödeyen bir asker olsa, taşıdığı sancağı düşürmemek için elinden geleni yapan bir sancaktar olsa, çok güzel bir Kur'ân okuyucusu yani güzel sesli ve sedalı bir Karî olsa, Kur'ân'ı çok iyi anlayan ve yorumlayan bir müfessir olsa, İslâm'ın inceliklerine çok iyi vakıf bir hakîm olsa, bir hikmet kahramanı olsa, çok iyi bir muallim olsa, hüküm vermede emsalsiz bir kâdî olsa, Bedir ashâbından olsa, Uhud'un sâdıklarından olsa, Hendek'in mücahitlerinden olsa, Bey'atü'r-Rıdvan'ın el verenlerinden olsa, Allah'ın Aslanı lakabının sahibi olsa, Haydar-ı Kerrâr diye isimlendirilse, Murtaza lakabının sahibi olarak, Allah'tan râzı, Allah da ondan râzı biri olsa, 'Kerremallahu veche/Allah yüzünü kat kat ikramlandırırsın!' ifadesinin sahibi olsa, Peygamber evinin damatlarından biri olsa, Hız. Peygamber'e amcaoğlu olsa, Peygamberin neslini o devam ettirse, ilk Müslüman olanlardan olsa, hayatını şehit olarak sonlandırırsa; aklınıza ne geliyorsa söyleyin; bu özelliklerden sadece bir tanesi bir sahâbî de olsa; o sahâbî için

şeref olarak yeter; övünç kaynağı olarak yeter... Ya bu saydıklarımızın hepsi bir şahısta olsa ve daha sayamadığımız yüzlerce vasfın sahibi olsa ne olur o şahıs? Bunun bir cevabı var; o şahıs olsa olsa Hz. Ali olabilir. Çünkü Hz. Ali'den başkasında bu kadar vasıf bir arada toplanmamıştır. Böyle bir özellik başka birilerine nasip olmamıştır.

İşte Hz. Ali demek bundan dolayı çok zordur. Hz. Ali dersiniz; ondan sonra şaşırır kalırsınız, neyi anlatayım, neyi anlatmayayım, ne dersem Hz. Ali'yi anlatmış olurum. Ne demesem eksik bırakmış olurum. Böyle zor olduğu için yapılacak en iyi şey bir çerçeve çizmek ve sadece bir noktada yoğunlaşmaktır. Belki böyle yapmak Hz. Ali'yi her yönü ile anlamamıza engel olacak ama hiç değilse birkaç yönünü biraz olsun anlamamıza yardımcı olacaktır.

Dünya-Ahret Kardeş Olmak!

Nedir peki bizim üzerinde duracağımız yön? Buna geçmeden bir soruya cevap bulmamız gerekecektir. Efendimiz'in (sas) nazarında Hz. Ali'nin değer ve kıymeti malumdur. Bugün yüzlerce hadiste biz, Efendimiz'in (sas) Hz. Ali hakkında neler, neler söylediğini okuyoruz. O hadislerin her biri Efendimiz'in (sas) dünyasında Hz. Ali'nin yerini bize göstermektedir. Hatırlayalım mesela; kendisine kardeş kılmasını... Daha Mekke'de iken kılınmış, Medine'ye gelince ensâr-muhâcir kardeşliğinde, Ali'yi yine kendi nasibi olarak saklamış ve kendine kardeş kılmıştır. Hatta: “Sen benim dünya-ahiret kardeşimsin!”^[991] demiş, bir başka rivayete göre ise: “Sen benim kardeşimsin. Sen bana varis olursun, ben de sana varis olurum.”^[992] demiştir.^[993]

Hz. Ali 29-30 yaş Efendimiz'den (sas) küçüktür ama O'nun (sas) hem dünya hem ahiret kardeşidir. Bu kardeş ifadesini Ümmü Eymen annemiz bakın bize nasıl anlatıyor:

“Fâtıma'yı gelin olarak babasının evinden çıkardığımızda Efendimiz'in (sas) gözleri dolu dolu oldu. O anda beni çağırdı ve dedi ki: **“Ey Ümmü Eymen! Gelinini götür, evlerine yerleştir ama beni bekleyin ben geleceğim.”**^[994] Eve gidildi, yerleşildi; insanlar dağıldılar; o anda Efendimiz (sas) içeriye girdi. Resûlullah içeriye girince kızı Fâtıma'ya sarıldı ve onu sağına oturttu. Sonra: **“Kardeşim nerede?”** dedi. Ben: “Kardeşin kim Yâ Resûlullah!” dedim. **“Kim olacak tabi ki Ali”** dedi. Ben: “Ya Resûlullah! Hem kardeşim diyorsun hem kızını ona veriyorsun? Olur mu

böyle?” dedim. Efendimiz (sas) dedi ki: **“O benim dünya ve ahiret kardeşimdir. Halen kardeşimdir, kardeşim olarak da kalacaktır.”** Çağırdık Ali’yi, geldi. Efendimiz (sas) onu soluna oturttu. Sonra bizden su istedi; bir kapın içerisinden su getirdik. Mübarek ellerini o su da ıslattı, sonra bir şeyler okuyarak önce Fâtıma’nın göğsüne, sırtına ve omuzlarına o sudan sıçrattı. Sonra aynısını Ali’ye yaptı.^[995] Sonra onlara bir düğün hediyesi verdi.”

Ne vermiş olabilir? Beşi bir yerde mi dersiniz? Elbette ki hayır! Hikmet evine verilecek en güzel hediye, kelimelerdi, sözdü, duaydı. O eve verilecek en güzel hediye bu idi. Efendimiz (sas) evlenecek, zifafa girecek gençlere söylenebilecek en güzel kelimeleri onlara verdi. “Dedi ki:

بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ وَبَارَكَ عَلَيْكُمْ وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا فِي الْخَيْرِ

“Barekellahu lekuma ve bareke aleykuma ve cema beynekuma fi’l-hayr!”

“Allah bu evliliğinizi ikiniz içinde bereketli kılsın! Bereketini üzerinizde daim eylesin. Ve ikinizin arasını da hayırlarla birleştirsin!”^[996]

Ondan sonra muavvizeteyn yani Felâk ve Nâs sûrelerini okudu, üzerlerine üfledi ve tekrar kızına sarıldı ve çıktı.”^[997]

İşte Hz. Ali’nin değeri Resûlullah’ın (sas) katında böyledir. O damadıdır; canından bir parça olan Fâtıma’nın kocası, Cennet gençlerinin efendileri olan Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in babasıdır. Amcasının oğludur; beş yaşında yanında büyüttüğü için babasıdır; onu Musâ’nın abisi Harûn’un yerine koyduğu için^[998] Risalet davasının abisidir. Daha neler, neler...

H. Ali’nin Dünyasında Resûlullah (sas)

Ama biz, Hz. Ali’nin dünyasından baksak ve Hz. Ali için Efendimiz (sas) nasıl bir noktada duruyor? diye sorsak, çok ilginç bir cevap ile karşılaşırız. Soruyorum size; hayatınızın en kıymetli varlığı, şahsiyeti kimdir? Olmazsa olmazı kimdir? Yaşınız kaç olursa olsun, dizine baş koyup saçlarınızı okşatmak istediğiniz varlık kimdir? Hangi cenazeye giderseniz gidin eğer kaybetmişseniz hatırlayıp gözyaşı dökeceğiniz varlık kimdir? Efendimiz’in (sas) lisanı ile bir söz söyleyeyim; altı yaşında annesi Âmine’yi yitirince

Ebvâ'da, küçük anne Ümmü Eymen onu teselli etmeye çalışırken, ona söylediği bir söz var; o sözü yıllar sonra Ümmü Eymen annemiz bize söyleyecek... **“Ey Ümmü Eymen! Anne yüzü hiç unutulmayacak bir yüzdür.”**^[999] Evet, unutulmayan yüzün sahibi olan annedir değil mi? Ana olduğu için cenneti; Allah, annelerin ayaklarının altına koymuştur.^[1000] Dolayısı ile insanın en değerli varlığı annesidir. Hz. Ali için, Efendimiz'in (sas) değeri buydu biliyor musunuz? Hz. Ali için Efendimiz (sas) bir baba değil, bir anne gibi idi.

Hicretin 4. yılı, Hz. Ali'nin annesi Fâtıma bint Esed^[1001] vefat ediyor. Efendimiz'in (sas) **“Annemden sonra annem”**^[1002] dediği iki kadından biri o... Efendimiz (sas) annem dediği bu bahtiyar validemiz için öyle üzüyor, öyle şeyler yapıyor ki; sahâbe hayran oluyor, o sevgiye ve sevdaya... Kazılan kabre giriyor, rahat mı diye bakıyor; sırtından hırkasını çıkarıp ona kefen yaptırıyor; cenaze namazını kıldırmak için öne geçtiğinde bir türlü namazı bitiremiyor; alıyor tekbiri bırakıyor, alıyor bırakıyor; 70 tekbir aldığını söylerler; sonra kendi elleri ile Fâtıma validemizi kabre indiriyor. Dilinde şu dua: **“Allah'ım! Annem Fâtıma bint Esed'i affet. Kabrini genişlet!”**^[1003] Hz. Ali rivayet ediyor: “Efendimiz (sas) bu duayı gözyaşları içerisinde yaparken birden tebessüm etti. Ben şaşırarak baktım: “Ne oldu Ya Resûlullah?” dedim. Dedi ki: **“Cebrail geldi ve bana annemin cennetlik olduğunu haber verdi.”**^[1004] Hz. Ali, orada hem bu müjdeye hem de Efendimiz'in (sas) o halde iken tebessüm edişine seviniyordu. Öz annesini kaybeden Ali, o acıyı bir müddet sonra unutacaktı; çünkü o anne olarak çoktan Efendimiz'i (sas) görmüş, ana gibi ona sığınmıştı. Dikkat edelim; Hz. Ali'nin dünyasında Efendimiz'in (sas) nasıl anne gibi, belki gibisi fazla anne olarak edinildiğini Hz. Ali'nin bir sözünün üzerinden daha iyi anlayacağız. Diyor ki Hz. Ali: *“Bir deve yavrusu nasıl annesinin ardından ayrılmadan sürekli annesini takip ediyorsa, ben de Efendimiz'i annesini takip eden bir çocuk gibi hayatım boyunca takip ettim.”* İşte Hz. Ali'nin dünyasında Efendimiz'in (sas) böyle bir yeri vardı; dolayısı ile Efendimiz (sas) Fâtıma'nın babasıydı, ama Ali'nin annesi gibiydi.

Bir deve yavrusu nasıl annesini takip etmiş ise, o da öyle takip etmiş, Kâbe'de doğar doğmaz onu ilk kucağına alan Efendimiz (sas) olmuş; adını annesi, babasının adı olan Esed, koymak istediğinde de; **“Onun adı Ali olsun”** demiş, adını bile Efendimiz koymuştu.^[1005] 5 yaşına kadar babasının evindedir; Efendimiz'in (sas) yaşı 35 olunca, Hz. Hatice'nin evinde de biraz

rahat yüzü görünce vefa göstermiş amcasının evine, diğer amcası Abbâs'ı da alarak çocuklarının bakımını üstleneceklerini söylemek için varmış Ebû Talib'in evine... Söylemişler tekliflerini; Ebû Talib önce yok falan demişse de; sonra: "Akıl'ı bana bırakın, diğerlerini alın" demiş; Abbâs, 15 yaşındaki Cafer'i almış, Efendimiz ise 5 yaşındaki Ali'yi almıştı...^[1006] Ali'nin elinden tutup, Haticesine emanet ettiğinde dediği söz şu olmuş: **"Ey Haticem! Ben öyle birini seçtim ki, Allah onu benim için seçmiştir."**^[1007] Nasıl seçildiğine dünya-âlem şahit olacaktır.

Koku Peygamber Kokusu!

O günlerde daha nübüvvetin gelişine 5 yıl var; 5 yıl boyunca Ali, Efendimiz'in (sas) terbiyesindedir; sonra 23 yıl aralıksız bu terbiye devam edecektir. 28 yıl, bir ömürdür neredeyse, 28 yıl boyunca Hz. Ali, ileri de Ehl-i Beyt Mektebi'nin en baş muallimi olmak için nübüvvet mektebinin, peygamber mektebinin en baş talebesidir. Düşünebiliyor musunuz? Bir kez Allah Resûlü'nü (sas) gören, ne görmesi mülakât olan yani mü'min olarak karşılaşılan, bir kez Efendimiz'in (sas) nefesini hisseden sahâbî oluyor; o sohbet-i risaletin insibağından nasipleniyor. Peki, bir insan 28 yıl gecesine, gündüzüne, seferine, hazarına şahit olsa o insan ne olur? Ne olacak? Tabi ki Hz. Ali olur.

İşte Hz. Ali Peygamber ikliminden bu manada nasiplenene en bahtiyar şahıstı. Malum olduğu üzere, Hz. Hatice validemiz Efendimiz'den (sas) önce iki evlilik yapmış; bu evliliklerinden biri kız, ikisi erkek üç çocuğu olmuştu. O çocuklardan biri Hind b. Ebî Hâle idi.^[1008] Onu, Efendimiz (sas) çok sever, öz çocuklarından ayırmazdı. Bundan dolayı da Hz. Hasan da Hz. Hüseyin de Hind'e 'dayı' derlerdi.^[1009] Efendimiz'in (sas) vefatından sonra Hind bir an olsun Hz. Ali'nin arkasından ayrılmadı, zaten en son Cemel Savaşı'nda da Hz. Ali'nin saflarında şehit oldu. Ona soruyorlar: "Sen neden hep Ali'nin arkasındasın, başka biri mi yok, neden hep Ali ile berabersin?" Hind b. Ebî Hâle diyordu ki: *"Yoksa siz hissetmiyor musunuz? Bakın! Ali'den Efendimiz'in kokusu geliyor."*^[1010]

En Zor Emir: İstikamet

Hz. Ali'den gerçekten bu koku geliyordu. Hz. Ali'den bu kokunun gelme sebebi de Hz. Peygamber'i (sas) bir gölge gibi takip etmesi idi. Hz. Ali bu takipte çok şey öğrenmişti. İşte o öğrendiklerinden biri, belki de en

önemlilerinden biri hiç şüphesiz; “Festekim kemâ ümirt” emrinin gereği olarak istikametti.^[1011] Hûd Sûresi’nin 112. ayeti olan bu önemli ayet, İbn Abbâs’ın deyimi ile: “Efendimiz’e nazil olan en ağır, en zor ayetti.” Böyle olduğu için, Efendimiz (sas): “**Beni Hûd Sûresi ihtiyarlattı!**”^[1012] demişti. Başka bir hadiste: “**Hûd Sûresi ve kardeşleri**” deyip birkaç sûreyi daha saymıştı.^[1013] Demek ki, Allah’ın istikamet talebi, gerçekten bu işin ne demek olduğunu bilenlerin, belini kıran bir talepmiş, saçları ağartan bir talepmiş, bedenleri ihtiyarlatan bir talepmiş...

Hız. Ali, Peygamber’in evinde, sinesinde ve hayatında istikametın ne demek olduğunu çok iyi öğrenen biri olarak, bunun gereğini yerine getirme adına çok gayret etmiş ve gerçekten istikameti hayatının hiçbir devresinde eksik bırakmamış, gereği ne ise onu yerine getirme hususunda, başına geleceklere aldırmadan, kaybedeceklerine takılmadan, elinden çıkacakların hesabını yapmadan gerekeni yapmıştır.

Biz onun 63 yıllık hayatının çocukluk devresi olan ilk 5 yıllık hayatını dikkate almazsak, geriye kalan 58 yıllık hayatını şöyle bir devrelere ayırsak; hayatının 3 temel devresinden söz edilebiliriz:

1. Devre: 5 yıl nübüvvet öncesi Efendimiz’in (sas) yanında geçirdiği devre, 23 yılda nübüvvet devresi, toplam 28 yıllık hayatının ilk devresi...

2. Devre: Kendinden önce halife olan Hız. Ebû Bekir, Hız. Ömer ve Hız. Osman dönemlerinde geçirdiği 25 yıllık hayatının orta devresi

3. Devre: 5.5 yıl süren hilafet yıllarının devresi yani hayatının son devresi...

Bu üç devreyi; yani Hız. Ali’nin hayatının ilk, orta ve son devresini şöyle ne üzere yürüdüğünü görmek için bir tasnife tabi tutsak ve bu işi kavramlar üzerinden yapsak karşımıza çıkacak tablo şudur:

1. Devre: *Teslimiyet, Samimiyet, Fedâkarlık ve İstikamet*

2. Devre: *Vahdet, Selamet, Vakar ve İstikamet*

3. Devre: *Hakkaniyet, Adalet, Kararlılık ve İstikamet*

Bu kavramların hepsinin üzerinde durmak gerekir ama buna imkânımız yok, ancak fark ettiğiniz gibi hayatının üç devresinde de Hız. Ali’nin hayatında ortak bir vasıf vardır ki, o da: İstikamettir.

İşte Ali dediğimiz zaman aslında bir istikamet misâli, istikamet insanı, istikamet modeli demiş oluruz.

Ali dediğimizde 7’inde ne ise 70’şinde de aynı çizgide duran bir istikamet insanı demiş oluruz.

Ali dediğimizde istikamet alanında sözleri ile değil hayatı ile rehber olan biri demiş oluruz.

Ne Demek İstikamet?

İstikamet: Hak yolda, hakka yaraşır bir biçimde durabilmek, yürüyebilmektir. ‘İhdinâ’s-sırâte’l-müstakîm’ diye her gün onlarca kez dua ettiğimiz; ‘bizi dost doğru yola ilet!’ dediğimiz o yoldur. Her mü’minin en büyük vazifesi o yola revan olup, kulluk yolunda yürümek olduğu için, istikamet, bir mü’minin olmazsa olmaz bir vasfıdır. Dolayısı ile bir mü’mine, cesaret yakışır, tevazu yakışır, celadet yakışır, heybet yakışır, izzet yakışır ama istikamet hepsinden daha fazla yakışır. Çünkü istikamet yoksa savrulma çok çabuk olur, istikamet yoksa rüzgâr nereden eserse o yönün önüne menfaat çadırları kurulur, istikamet yoksa gençken söylenenler olgunlukta unutulur, istikamet yoksa doğru yola varmış olsan bile doğru bir biçimde yürümek mümkün olmaz. İstikamet yoksa, cesaret zorbalığa, tevazu zillete, celadet zulme, heybet ve izzet kibre dönüşebilir. İstikamet yoksa hak dava, batıl yollarla temsil edilmeye çalışılır. İstikamet yoksa ilk günkü heyecan ve aşk son güne kadar korunamayabilir.

Ama istikamet varsa; insan dağ gibi sabitkadem olur; sarsılmaz, sarsıntı geçirmez; rüzgâr nereden eserse essin o hak bildiği çizgiden vazgeçmez; birileri küsecekmiş, birileri darılacakmış, birileri kızacakmış, birileri alkışlayacakmış, taltif edecekmiş, birileri şöyle yapacakmış böyle yapacakmış, ‘bunların ne ehemmiyeti var!’ der, hedefine kitlenerek yürümeye çalışır.

Bu çizgiyi muhafaza etmek çok da kolay değildir. Bu çizgiyi muhafaza eden: “*Haklı olmak kadar haklı kalmak ta önemlidir*” diyen, bunu dediği içinde başına gelmemiş iş kalmayan Hz. Ali gibi istikamet insanı olmuştur. Peki, insan nasıl hak ve hakikat uğruna savrulmadan istikamet üzere kalabilir? Aslında *istikamet, Allah’ın hayata çaktığı çividir*. Bu çiviye Allah (cc), ihsan ve ihlâs şuurunu elde eden, attığı her adımı Allah için atan, bakışlar ondayken değil, kürsülerde iken değil, hayatın içerisinde bin bir imtihan ile baş başa kalınca bile, başına binlerce iş gelme pahasına bile derin bir ihlâs ve ihsan şuru ile hareket edenin hayatına Allah (cc) çakar; yani bahşeder. Hz. Ali demek, işte budur. İstikamet çivisini Allah’ın (cc) çaktığı insan...

Neden peki, Hz. Ali böyle bir şerefi elde etmişti? Çünkü o, on yaşında Müslüman olmuş, daha çocuk iken, daha rüyalarına bile şirk, günah, çirkinlik

girmemiş iken, tertemiz bir sine ile Peygamber'in terbiyesinde yetişmiş; en büyük ihlâs ve ihsan mualliminden dersler almış; Allah'ı (cc) O'nunla (sas) tanımış, iman derecesini öyle yükseltmiş ki: *"Vallahi gaybin perdeleri açılrsa benim imanımdan zerre miktarı bir şey değişmez"*^[1014] demişti. Bu sözün tam olarak anlamı nedir? Hz. Ali varacağı, elde edeceği en kemâl noktaya varmış; ötesi yok ki elde etsin. Öyle bir imanı var ki, görüyormuş gibi gaybî olan her şeye kesinkes inanmış. Cennete, cehenneme, haşre, hesaba, meleklerle, cinlere, aklınıza gelen her gaybî meseleye. Allah (cc), kitabında anlatmış; Peygamberi sözleri ile anlatmış, Hz. Ali de ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakke'l-yakîn derecesinde inanmış. Hal böyle olunca gayb perdeleri açılrsa, onda hiçbir değişikliğe sebep olmayacak, çünkü o ulaşılabilecek noktaya, seviyeye zaten ulaşmış bir haldedir.

İstikametın Şekillendirdiğı Bir Hayat

Bir insan böyle iman ederse, artık durur mu? Hak bildiğı davadan geri kalır mı? İş başa düşünce kendini bir an geri çeker mi? Hz. Ali'nin 10 yaşında başlayıp, Milâdî olarak 61 yaşında biten kulluk çizgisi işte böyle bir çizgidir. Nübüvvet öncesi o evde Hz. Hatice'nin terbiyesi ile yetişen Ali, on yaşlarında iman ile tanışmış, Hz. Hatice'den sonra iman etme ve namaz kılma şerefine nail olmuştu. Enes b. Mâlik rivayet ediyor: *"Peygamber (sas) pazartesi günü peygamber olarak görevlendirildi. Salı günü ise Ali ile birlikte namaz kıldı."*^[1015]

On üç yaşlarında, Efendimiz (sas) genel davetin ilk safhasında en yakın akrabalarını İslâm'a davet ederken Hz. Ali de ordaydı. Efendimiz'in (sas) o gün ona verdiği görev, gelen davetlilere su ve süt ikram etmektir. Efendimiz (sas) bu yeni davetin mesajlarını akrabalarına duyururken, orada Hz. İsâ'nın rolüne bürünerek, onun feryadı gibi: ***"Allah'a giden yolda bana kim ensâr/yardımcı olacak"***^[1016] diye haykırmaya başlayacaktı. Amca Ebû Leheb sinirlenecek: "Yazıklar olsun sana! Bizi bunun için mi davet ettin!" diyecek, davette hiçbir şeyin konuşulmasına imkân vermeyecekti. Ertesi gün Efendimiz (sas) davetini tekrarlayacak, orada da Efendimiz (sas) hiçbir şeye takılmadan haykırışını devam ettirecek ama her seferinde daveti karşılıksız kalacaktı. Bunun üzerine Hz. Ali, elindeki su kırbasını yere bırakacak ve "ben" diyerek sağ elini havaya kaldıracaktı.^[1017] O el o gün "ben" diyerek havaya kalkmış ve o günden sonra tam elli bir yıl boyunca da aşağıya inmemiştir. Hz. Ali'nin "ben" demesi, başta Ebû Leheb olmak üzere orada

hazır bulunanların alaylı sözlerine konu olacaktı. Diyeceklerdi ki: “Ey Muhammed! Sana bu çocuk yeter, bizi bırak! Bu çocuk sana yeter!”^[1018] Onlar alay etmişlerdi ama tarih gösterecekti ki, gerçekten o çocuk, Efendimiz’e (sas) yetecekti. O çocuk nübüvvet davasının yiğidi olarak, Risalet davasının abisi olarak bu davaya yetecekti.

O gün orada havaya kalkan el, bir daha aşağı inmeyecekti. İşkenceler, baskılar döneminde o el hep havada, Şib-i Ebî Talib denen muhasara günlerinde o el hep havada, Taif’e gitmeye hazırlanan Peygamber’in karşısında o el hep havada, Akabe’nin zorlu yollarında o el hep havada olacaktı.

Hicret Gecesi Üstlenilen Vazife

Yirmi üç yaşlarında bir delikanlı iken, Efendimiz’e (sas) hicret yolu gözükmüş; Efendimiz (sas) sâdık dostu Hz. Ebû Bekir ile o zorlu yola revan olacağı sırada, Hz. Ali’yi kendi yanında olan emanetleri sahiplerine vermesi, ailesine sahip çıkması ve yatağına yatması için seçmişti. O gün ve o zeminde Peygamber’in yatağına yatmak demek, kalkmak için değil ölmek için yatmak demektir. Ali, bunu bile bile: “Tamam Ya Resûlullah!” diyecek ve o yatağa ölmek için yatacaktı. Hz. Ali’nin bu tavrı aynen atası İbrâhim’e benzemekteydi. Hani Hz. İbrâhim, Nemrûd’un yaktırdığı ateşe yanmak için atlamış, ama ateş Hz. İbrâhim’e karşı serin ve selamet olmuştu ya^[1019]; aynen Ali de o yatağa ölmek için yatacak ama Allah, Ali’yi muhafaza edecekti.

Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir ile Sevr Dağı’na doğru yola çıktıklarında Mekke, Dârü’n-Nedve’de alınan karar gereği her kabileden bir savaşçı seçerek, Peygamber’in evine O’nu öldürmek için göndermiş, böyle yapmakla Haşimoğulları’nın tepkisini daha da aza indirmeyi planlamışlardı. Dışarıda eli kılıç tutan, en mahir mızrak kullanan savaşçılar varken, Hz. Ali, Peygamberin yatağında çok rahat bir halde uyumaktadır. Yıllar sonra Hz. Ali’ye o gece sorulacaktı. Denilecekti ki: “Ey Ali! Sen hicret gecesi Peygamber’in yatağına yattığında, Mekke’nin en iyi kılıç kullanan adamları evin önünde içeriye girip, yatağa saldırmak için bekliyorlardı. Sen onların konuşmalarını, kılıçlarının ve mızraklarının seslerini duyuyordun. Allah aşkına söyle! O gece sen nasıl uyuyabildin?” Hz. Ali bu soruya şöyle cevap verecekti: “*Vallahi, şu an elli küsur yaşındayım; halen o gece ki uykuyu arıyorum.*”^[1020] İşte Hz. Ali ve işte Ali’nin sevdası ve aşkı, işte Ali’nin istikameti.

Bedir'in Arslanlarından

Hicretin 2. yılı, Hz. Ali 25 yaşlarındadır; Bedir'in meydanındadır... Utbe, Velid ve Şeybe o meydanda karşılarına çıkacak rakipler istiyorlar. Efendimiz (sas) de onların karşısına kendileri çok istedikleri için Ensâr'dan üç yiğit gönderir: Avf, Muâz ve Peygamber şairi Abdullah b. Revâha... Utbe, gelenlerin Medineli olduklarını görünce: “Ey Muhammed! Biz buraya Medineli çiftçilerle savaşımaya gelmedik. Bize denklerimiz olan adamlar gönder!” dedi. Efendimiz (sas) Utbe'nin derdini anlamıştır. Utbe, Ümeyyeoğulları'na mensuptu. Onun derdi Haşimoğulları idi; öyleyse karşılarına Haşimoğulları'ndan üç isim gönderilmeliydi. Bunun üzerine Efendimiz (sas): **“Kûm Yâ Hamza! Kûm Yâ Ali! Kûm Yâ Ubeyde! Kalk Ey Hamza! Kalk Ey Ali! Kalk Ey Ubeyde!”** dedi.^[1021] Zaten kalkmaya can atan Ali, hemen bu davete icabet etti ve Bedir'in meydanı; biri amca, ikisi amcaoğlu olan bu yiğitlerin kılıçlarıyla ile sarsıldı. Hz. Hamza Utbe'yi, Hz. Ali Velid'i devirdiler. Ubeyde b. Hâris ise Şeybe'nin kılıç darbeleri ile yaralandı ve daha sonra da şehit oldu.^[1022] Savaş usulünce Hz. Hamza ile Hz. Ali, Şeybe'ye saldırdılar ve onu da orada öldürdüler. Daha sonra savaş başladı; o gün o meydan da 70 Mekke müşriği öldürülecek, 70 tanesi de esir alınacak; 14 tane de şehit verilecekti.^[1023] Siyer ve meğâzî yazarlarının verdiği bir bilgiyi sizlerle paylaşayım; derler ki, öldürülen 70 müşrikten en az 20 tanesi Ali'nin kılıcı ile öte dünyaya gitmişti. Hz. Ali, boyunun kısıllığına rağmen büyük bir kabiliyet ile böyle bir işi başarmıştı. O anı bize anlatan Mus'ab b. Sa'd (v. 103/722) der ki: *“Bedir günü Hz. Ali, sanki ağaçtan meyve düşürür gibi düşman askerlerinin kafalarını yere düşürüyordu.”*^[1024]

Bazı tarihçiler bu bilgidен hareketle şöyle bir tespitte bulunurlar ki, bu tespit öyle dikkate alınmayacak bir tespit değildir. Derler ki: Sonraki yıllarda Hz. Ali'ye karşı oluşan düşmanlığın altında yatan sebeplerden bir tanesi de Hz. Ali'nin Bedir'de birçok müşriği öldürmesi idi. Yakınları Bedir'de öldürülenlerin Hz. Ali'ye olan kinleri sonraki yıllarda ortaya çıkmış oldu.^[1025]

Uhud ve Hendek Meydanlarında.

Bedir'den bir yıl sonra Uhud'da, Hz. Ali yirmi altı yaşlarındadır. O gün elinde Zülfikar vardır. İbnü'l-Esîr'in (v. 630/1233) verdiği bilgi bu.

Bedir’de ganimet olarak alınmış ve Efendimiz (sas) tarafından çift başlı o kılıç Ali’ye hediye edilmiştir.^[1026] Taberî (v. 310/923) ise Uhud savaşının ortasında hediye edildiğini söyler.^[1027] Hz. Ali o gün Zülfikar ile inanılmaz bir çaba ortaya koyunca Efendimiz (sas) ya da Cebrail: **“La feta illa Ali, la seyfe ila Zülfikar/ Ali gibi genç, Zülfikâr gibi kılıç yoktur!”**^[1028] demişlerdi.

Savaşın öncesinde Abduddaroğulları’ndan o gün sancağı elinde tutan Mekkeli karşısına çıkacak rakip istiyor; Hz. Ali, sağına-soluna bakmadan “ben” deyip ortaya çıkıyor. Efendimiz (sas) Ali’yi, Uhud’un meydanına doğru gönderiyor; Ali’nin gidişi ile tekbir seslerinin duyuluşu bir oluyor. Hz. Ali, onu yere sermiş, o meydanda da kendine yakışan duruşu ortaya koymuştu. Ondan sonra Mekke tarafının sancaktarı kim olmuşsa, Hz. Ali’nin kılıcından nasibini almıştır. Dördüncü sancaktar Ebû Talha olur; Ali onu da bir kılıç darbesi ile yere serer; tam öldürecekken vazgeçer yüzünü çevirir ve onu o halde yaralı olarak bırakır, başka birine yönelir. Daha sonra ona neden böyle yaptığını soranlara: *“Adamın avret mahalleri açıldı; o halde adama bakmak istemedim”* cevabını verir.^[1029] Ali’dir o, o istikamet insanıdır; ilkeleri vardır; savaşın meydanında olsa bile ilkelerini koruma hassasiyeti içerisindedir.

İki yıl sonra Hendek Gazvesi’nde, Hz. Ali (ra) 28 yaşlarındadır. Müslümanlar Selmân-ı Fârisî’nin (ra) görüşü gereği hendekler kazmış, sayıca çok olan düşmana karşı böyle bir savunma yapılmıştı. Ama karşı tarafta çok büyük savaşçılar vardı. Onlardan bazıları hendekleri aşmış, o büyük çukurların ortalarına kadar gelmişlerdi. Gelenlerden biri de Amr b. Vûd idi. Bu zat büyük bir savaşçı idi. Bölgede onu tanımayan yoktu. Herkes onu bilir ve adını duyduklarında ödleri kopardı. Çünkü o: “Bin savaşçıya bedel Amr” diye bilinir, kimseler onun karşısına çıkmak istemezlerdi. Amr b. Vûd, hendekleri aşp, orta bir yere gelince: “Ey Müslümanlar! Duydum ki, siz diyormuşsunuz ki; biz ölünce cehenneme, siz ölünce cennete gidiyormuşsunuz! Hadi içinizden biri çıksın da beni cehenneme göndersin, kendi de cennete gitsin.”

Müslümanlar konuşanın Amr olduğunu duyunca hiç ses çıkaramadılar. Bu tehditkâr sözlere bir kişi karşılık verdi; o da Ali’den başkası değildi. Hz. Ali: “Ben Ya Resûlullah!” diyerek meydana atıldı. Efendimiz: **“İclis Yâ Ali! İnnahu Amr/ Otur Ey Ali! O Amr’dır”** dedi. Hz. Ali, istemeye istemeye oturdu, çünkü otur diyen Efendimiz (sas) idi. Amr, baktı ki, Müslümanlardan ses yok; sözlerini bir daha tekrarladi ve karşısına çıkacak rakip istedi.

Müslümanlardan yine ses çıkmadı; yine Hz. Ali, meydana atıldı: “Ben Ya Resûlullah!” dedi. Efendimiz aynı sözlerle Hz. Ali’yi ikinci kez oturttu. Amr, baktı ki Müslümanlardan yine ses çıkmıyor, bu sefer daha da alaycı bir eda ile: “Ne oldu korktunuz mu? İçinizden bir tek adam yok mu karşıma çıkacak?” dedi. Yine hiçbir ses çıkmadı; yine Hz. Ali, “ben” deyip meydana atıldı. Efendimiz (sas) Ali’yi göndermek istemiyordu. Bundan dolayı bir daha Ali’yi oturtmak istedi, ama Ali bu sefer oturmadı. Bazen emri dinlememek de edeptir kabilince Hz. Ali dedi ki: “Ya Resûlullah! Eğer o bin savaşçıya bedel Amr ise, ben de anamın isimlendirmesi ile Haydar-ı Kerrâr’ım/ Çöllerin Aslanıyım. Bırak beni, ben ona haddini bildireyim.” Efendimiz (sas) Hz. Ali’nin bu iştiağını görünce, artık reddetmedi. Ali’yi yanına çağırdı; sırtındaki hırkayı Ali’ye giydirdi. Başındaki sarığı Ali’nin başına koydu, sırtını sıvazlayarak Hendeğin meydanına gönderdi. Ali, yiğitçe o meydana yürürken, Efendimiz (sas) ellerini açtı: **“Ya Rabbi! Uhud’un meydanına amcam Hamza’yı gönderdim, geri gelmedi; sen Ali’yi bana geri gönder”**^[1030] dedi.

Hz. Ali, aslanların aslanı olarak Amr b. Vûd’un karşısına çıktı. Amr, atın üzerinde Ali ise karşısında yaya olarak duruyordu. Amr, merak etmişti; karşısına çıkan bu delikanlının kim olduğunu ve sormuştu: “Kimsin, necisin?” diye... Hz. Ali: “Ben Ali b. Ebî Talib’im” demişti. Amr bir anda duraklamıştı. Çünkü Ali’nin adını çok duymuştu. Bedir’de, Uhud’da neler yaptığından haberdardı. Bundan dolayı biraz çekinmiş ve demişti ki: “Ey Ali! Senin baban benim çok sevdiğim birisi idi. Ben babanın hatırına seninle savaşmam. Sen git yerine başka birini gönder!” Hz. Ali, gülmüş: “Bırak bu lafları” demişti. Rakip istedin işte ben geldim. Ya sen beni öldüreceksin ya ben seni. Ama öncesinde senden üç talebim var?” Amr, meraklanmış söyle demişti. Hz. Ali demişti ki: “Ya Kelime-i Şهادeti getirir kardeşim olursun. Ya savaşmadan çeker gider benden emin kalırsın. Yok, eğer ille de savaş diyorsan, in atından başlayalım savaşa...” Amr ilk iki teklifi kabul etmeyecekti; bir nara atacak, atından aşağıya inecek, inerken de bir Arap geleneği olarak karşısındakini korkutmak için atının ayaklarını kılıcı ile kesecekti. Böylece aralarında savaş başlayacaktı. Toz, duman birbirine karışacak ve hiçbir şey gözükmeyecekti. O toz duman bulutları içerisinde bir anda Ali dışarıya çıkacak, biraz dışarıda durduktan sonra içeriye girecek ve bir tekbir sedası duyulacaktı. Müslümanlar anlayacaktı ki; Ali, Amr’ı devirmişti. Sonra Ali’ye o anlarda neden dışarıya çıkıp biraz bekledikten sonra içeriye girdiği sorulduğunda, istikamet insanı olarak Hz. Ali şunu

diyecekti: “Onu tam öldüreceğim sırada yüzüme tükürdü. O anda çok sinirlendim. Eğer o sinirle onu öldürseydim, belki onu nefsim için öldürmüş olacaktım. Bundan dolayı dışarı çıktım, sinirlerimi yatıştırdım, kendimi yapacağım işin Allah için olduğuna ikna ettim, öylece onu öldürdüm.”^[1031] İstikamet insanı işte bu.

Hız. Ali, Hendek’te bu karşılaşmadan sonra dönüp geldiğinde Efendimiz’in (sas) sevincini siz bir hayal edin; nasıl sevinip memnun olduğunu ve Hız. Ali için ne hayır duaları ettiğini bir düşünün.

Hız. Ali’nin hayat defterinin hangi sayfasını çevirirseniz çevirin, durum değişmeyecek; hep ilk gün havaya kaldırdığı o elin sorumluluğunu yerine getirme adına bir güzellik ortaya koyacak. Hudeybiye’de, Hayber’de, Yemen’de, Mekke’de, Basra’da, Kûfe’de hep böyle olacak.^[1032] Çünkü Hız. Ali, “Yedisinde ne ise yetmişinde de aynıdır.” Çünkü Hız. Ali, “Haklı olmak kadar, haklı kalmakta önemlidir.” sözünün sahibidir. Çünkü Hız. Ali, bir istikamet ve istikrar insanıdır.

Sıffın Savaşı’ndaki İstikamet Tavrı

İmamet ile saltanat arasındaki o bitimsiz kavganın verildiği o meydana, savaşın biraz durakladığı bir yerde Kûfe tarafından biri Hız. Ali’nin yanına yaklaşır ve “Ey Emîre’l-Mü’minin! Bana Allah’ın varlığını ispat konusunda bir şeyler söyler misin?” der. Bir anda ortam gerilir, birileri adamı terslemeye başlar, birileri homurdanmaya başlar ve derler ki: “Yahu böyle bir zaman ve zeminde hiç bu soru sorulur mu?” Hız. Ali “Bırakın o adamı” der. Adamı karşısına oturtur, dakikalarca ona Allah’ın varlığı konusunda anlayacağı şeyler söyler. Sonra sorar: “Anladın mı?” der. Adam: “Hayır” der. Hız. Ali bir daha anlatır, bir daha anlatır ve bir daha sorar: “Anladın mı?” der. Adam: “Evet” der. Sonra adam kalkar büyük bir memnuniyet ile gider. Hız. Ali döner yanındaki adamlara der ki: “Biz buraya Allah’ın kelimesini yüceltmek için savaşımaya geldik değil mi? Yanındakiler: “Evet” der. Bunun üzerine Hız. Ali: “Öyle ise Allah’ı tanımaya muhtaç olan bir adama bunu niye anlatmayacakmışız ki? Madem bizi buraya getiren O’nun kelimesinin yüceltmesidir. Bunun en önemli işareti O’na muhtaç olan gönüllere bunu duyurmaktır.” Böyle bir zaman ve zeminde Hız. Ali’ye bunu yaptıran sadece ve sadece ihsan şuuru ve bu şuurun doğurduğu ihlâs ve bunu koruma konusundaki istikamet tavrıdır.

Yine Sıffın'de önce Fırat'a ulaşan yol güzergâhını ellerinde tutan Şam tarafı, Hz. Ali ve ordusunun suya ulaşmalarına engel olmuşlardı. Birkaç gün sonra başlayan savaş sonrası su yolları Hz. Ali'nin ordusunun eline geçmişti. Askerler: "Vallahi bu sudan Şamlılara bir damla bile içirmeyiz!" demişlerdi. Bir müddet sonra Şam tarafı su için izin istediğinde, Hz. Ali onlara izin vermişti. Bu izin verilme hadisesi Hz. Ali'nin kendi askerleri içerisinde huzursuzluklara sebep olmuştu. "Neden onlar bize vermedi? O zaman biz onlara niye verelim?" diyenler oldu. Bu sözlere karşı Hz. Ali dedi ki: "Siz sudan kendi ihtiyacınız kadar olanı alın ve sonra onların su almalarına engel olmayın. Bizim onlar gibi davranmamız asla uygun değildir. Yüce Allah onların isyan ve zulümlerinden dolayı cezalarını verecek, size ise zafer ihsan edecektir."^[1033] Savaşın meydanında bile bu ilkeli tavrın adı, istikamet üzere olmaktır.

Hz. Ali (ra) o zorlu anlarda askerlerine yaptığı konuşmanın bir yerine şöyle diyordu: "*Sakın ilk saldıran siz olmayın, eğer galip gelerseniz onların peşlerinden gitmeyin, yaralılara iyi davranın, sakın müste yapmayın...*"^[1034]

Şehadeti ve Ahirete Giderken Bile Verdiği Dersler

Cehaletin gözlerini kararttığı Haricilerden bir grup, fitne sebebi oldukları gerekçesi ile hakem olayını kabul edenleri öldürme kararı almışlardı. Murad kabilesinden Abdurrahman b. Mülcem'in payına Hz. Ali düşmüştü. O Kûfe'ye gelmiş, belirlenen vakitte Hz. Ali'yi öldürmek için planlar yapmaya başlamıştı. Hz. Ali (ra) onun halinden şüphelenmişti. Ama somut bir şey olmadığı için üzerine gitmemiş, olayları akışına bırakmıştı.

O günlerde hep Hz. Ali'nin aklında Allah Resûlü'nün (sas) kendisine söylediği müjde vardı. Ne zaman Hz. Ali, Resûlullah'ın (sas) yanına gitse ve şehadetten söz açılrsa Allah Resûlü (sas): "Sabret Ali! O gün gelecek, başından akan kanlar, sakalını boyayacak, o gün sana düşen sabır olacak!"^[1035] diyordu. İşte o günler hep bu sözler zihninde dönüp, duruyordu.

Abdullah b. Seb'in diyor ki: "Ali'nin yanına gitmiştim. Başını ve sakalını göstererek dedi ki: 'Bu, şundan dolayı boyanacaktır.' Sonra İbn Mülcem'i kast ederek dedi ki: 'Bu en şerliden beklenen bir şeydir.' Bu sözleri benimle beraber işitenlerden bazıları dediler ki: "Ey Mü'minlerin Emîri! O şahsı bize söyle, kökünü kazıyalım!" Dedi ki: "O takdirde Allah'a yemin olsun ki, bana [kısasa] karşılık katilimden başkasını öldürürsünüz." Bunun üzerine, "Bize

halife tayin et.” dediler. Cevaben “Hayır, ama Allah Resûlü’nün (sas) sizi kendisiyle baş başa bıraktığı durumla terk ediyorum.” dedi. “Rabbine kavuştuğun zaman ona ne diyeceksin?” diye sorduklarında ise şöyle dedi: “Ey Allah’ım! Onlarla seni baş başa bıraktım. Dilersen onları ıslah edersin, dilersen fitne ve fesat içinde bırakırsın.” [\[1036\]](#)

Tarihler Ramazan’ın 17. gecesinin sabah namazı olunca, Hz. Ali namaz için mescide yürüdüğü anlarda Kufe’de; cehaletin ve taassubun kurbanı olan hain İbn Mülcem’in zalim kılıcı o güzel bedeni doğramaya başlamış; başından akan kanlar ise sakalını boyamıştı. O anlarda Hz. Ali şöyle diyordu: “*Bismillah ve billâh ve a’lâ milleti Resûlillah. Fuztû bi Rabbi’l-Kâbe/ Allah adına, Allah ile beraber, Resûlullah’ın milleti ile beraber, Kâbe’nin Rabbine yemin olsun ki ben şimdi kazandım.*” [\[1037\]](#)

Hz. Ali, o kılıç darbelerini yerken ‘ben kazandım’ diyordu. Çünkü o çok iyi biliyordu ki asıl hayat yeni başlayacaktı. O sevmiş, sevdiğinin yolunda yaşamış, en son sevdiğinin yolunda da kanını feda ederek gidiyordu. Yaralanmış, kanlar içerisinde eve taşınmış, birkaç gün sonra ise Rabbine şehit olarak yürümüştü.

Babasının şehadetinin ardından Hz. Hasan insanlara verdiği hutbede şöyle diyordu: “Ey insanlar! Siz dün ne öncekilerin kendisini geçebileceği, ne de sonrakilerin ona yetişebileceği bir insanı kaybettiniz. Allah Resûlü (sas), onu gönderilecek yere gönderir ve bayrağı ona verirdi. O da Allah kendisine fethi müyesser etmeden dönmezdi. Cibrîl onun sağında, Mîkâîl ise solunda idi. Ne çil çil sarı altınlar ne de ak ak akçeler bıraktı. Sadece atıyyesinden geriye kalan 700 dirhem. O parayla bir hizmetçi satın almak istiyordu.” [\[1038\]](#)

İşte Hz. Ali budur; hangi tabloyu açarsanız, açın karşılaşacağınız netice böyledir. Çivisini Allah (cc) çaktığı için savrulmadan dik duran bir yiğit, bir istikamet kahramanıdır.

Rabbim hepimize o istikametten istifade etmeyi nasip etsin. Ne kadar muhtacız değil mi buna... Allah (cc) aczimize, fakrimize rağmen bize bunu çok görmesin; Alice istikameti hayatlarında diriltenden eylesin bizleri... (âmin)

Hz. Ali’nin (ra) Sözlerinden Bir Demet

Allah Resûlü (sas) bir gün Hz. Ali’nin ilimde kazandığı seviyeyi şöyle ifade edecekti: “**Ben ilim şehriyim; Ali ise kapısıdır.**” [\[1039\]](#) Onun ilim, hikmet, fıkıh ve irfan noktasında nasıl bir halde olduğunu bilmeyen yoktur.

Biz sadece bir demet onun sözlerine yer vererek, bu sözlerinin üzerinden Hz. Ali'nin ilim şehrinin kapısı olmasını anlamaya çalışacağız.

“Önce hakikati öğren, sonra haklıyı tespit et. Hakikati iyice öğrenirsen, haklının kim olduğunu daha doğru bir şekilde anlarsın.”^[1040]

Birisi, Hz. Ali'yi (ra) yemeğe davet etti. O da şöyle dedi: *“Bizim için elinde olmayanı ikram etmeye zorlanmaman, elinde olanı da bizden saklamaman şartıyla geliriz.”*^[1041]

Hz. Ali (ra) mezarların başına gelince şöyle derdi: *“Ey kabirdekiler! Kemikleri çürütenler! Yalnızlık diyarındakiler! Sizde ne haberler var? İşte bizim haberlerimiz: Bıraktığınız evlerde oturanlar var. Mallarınızı paylaştılar. Eşlerinizi nikâhladılar... Bu, bizim size verdiğimiz haber, sizden ne haber var?”* Sonra şunu ilave etti: *“Canım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer konuşmalarına izin verilseydi, onlar en hayırlı azığın takva olduğunu söylerlerdi.”*^[1042]

Hz. Ali (ra) bir gün irad ettiği hutbesinde şöyle demiştir:

“Allah'ın kulları! Size, Allah'tan korkmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü bu, her türlü sapıklıktan koruyan ve her türlü kurtuluşa ulaştıran vasıtaadır. Sanki siz, ruhları terk etmiş bedenleriyle baş başa kalmış cesetler gibisiniz. Sizden bir gün yaşayan, ancak ecelinden bir günün eksilmesiyle karşı karşıya gelecek. Sizin dünyanız ancak, gölge veya yolcunun azığı gibidir. Dünyada eserinin kalmadığı, yurdunun ıssızlaştığı, çocuklarının yetim kaldığı, yanakları toz toprak içinde kalarak yerdeki basit bir çukura döndüğü gün, Aziz ve Cebbar olan Allah'ın kuluna kötü bir şekilde seslenmesi konusunda sizi uyarıyorum. Kendisine itaat edene cenneti vaad edenden, bizi gazabından ve cezasından korumasını, bize rahmetini bağışlamasını diliyorum. Sözün en etkilisi, Allah'ın kitabıdır.”^[1043]

“Ey kendini aldatıp oyun ve eğlenceye dalan! Sanki ben, senin için hiçbir kapıyı çalmayan, hiçbir engelden korkmayan, senden hiçbir karşılığı kabul etmeyen, senden kefil istemeyen, küçüğüne acımayan, büyüğüne saygı göstermeyen, Rabbinin elçisinin sana geldiğini görmüş gibiyim! Sonunda o seni, geçmişteki milletlere yaptığı gibi, etrafı ıssız ve تنها, karanlık bir çukura götürecektir. Çalışıp çabalayanlar, malı toplayıp devamlı sayanlar, yapıp yükseltenler, süsleyenler, aza kanaat etmeyip çoktan da yararlanamayanlar nerede? Orduları yönetip büyük sancaklar açanlar nerede? Onlar öldükten sonra toprağın altında

çürümüş kemiklere döndüler. Sizler, onların bıraktığı bardaklarla su içiyorsunuz ve onların yürüdüğü yollarda yürüyorsunuz!”^[1044]

“Zühdün tamamı, Kur’ân’ın şu iki kelimesi/ayeti arasındadır: **‘Elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah’ın size verdiği nimetlerle şımarmanız diye böyle yaptık.’**^[1045] Kim geçmişe üzülmez, geleceğe sevinmezse, zühdün iki ucundan yakalamıştır.”^[1046]

“İlim paradan daha iyidir. Çünkü sen parayı korursun; ilim de seni korur. Harcamak parayı bitirir; ilim harcandığı için artar. İlim hükmedendir, para ise hükmedilendir. Âlimler yaşadığı halde, parayı bekleyen öldü. Âlimler, dünya durdukça kalırlar; kendileri yoktur ama kalplerdeki etkileri devam eder.”^[1047]

“Ey bedenleriyle bir araya gelen, istekleriyle darmadağın olmuş insanlar! Sözüünüzle sert kayalar erir gider, yaptığınız işle düşmanlar size tamah eder. Toplantı yerlerinde: ‘Şöyle, şöyle’ dersiniz, savaş vakti gelince de: ‘Bizden uzak ol, uzak.’ Çağıranın çağırışı size şeref sağlamadı, yüreğini sıktığınız kişi rahat etmedi. Bunların hepsi de sapıklıktan doğma bahaneler... Benden, borçlunun borcunu ödememek için uydurduğu bahaneler gibi ertelememi istediniz. Alçalmış kişi, horluğu gideremez. Hak, çaba göstermekten başka bir şeyle elde edilemez. Yurdunuzdan başka hangi yurttan düşmanı kovacaksınız? Vallahi, aldanmış, sizin aldattığınız kişidir. Sizinle bir şey elde etmeyi uman, en kör/kesmeyen kılıçla elde etmeye kalkmış olur.”^[1048]

Hiz. Ali (ra) valilerine şöyle tavsiyelerde bulunurdu:

“Valilerin, kendileriyle halk arasına mesafe koymaları, iki dağ arasındaki dar boğaz gibidir. Bu durumda, onların işlerden pek haberleri olmaz. Araya engel ve mesafe koymak, halkla olan irtibatı koparır. Öyle olunca, onların büyükleri âciz hale gelir, küçükleri büyük, güzelleri çirkin, çirkinleri de güzel olur. Hakla bâtıl birbirine karışır. Aslında vali de bir beşerdir. Halkın kendisinden gizledikleri şeyden haberi olmaz. İnsanların alınlarında yalancı ve doğru olduklarını gösteren işaretler yoktur. Bundan dolayı dikkatli olmaları gerekir.”^[1049]

Hiz. Ali (ra) oğlu Hasan’a (ra) bir gün şöyle diyecektir:

“Yavrum! Dinin başı, muttakilerle arkadaşlık etmektir. Gerçek ihlâs (samimiyet) haramlardan sakınmaktır. Sözün en iyisi, davranışların tasdik ettiğidir. Özür dileyenin özrünü kabul et; insanların bağışlamasını kabul et; sana karşı gelse de kardeşine itaat et, kaba davransa da ona ilgi göster.”^[1050]

[984] Milâttan önce 2000’li yıllara dayanan Dersim ve civarının tarihi, Bizans devrinde Sâsânîler ile Bizans arasında sık sık el değiştirmelere sahne olmuştur. O dönemde bölgeye hâkim olan Sâsânîler, Farsça “gümüş kapı” anlamına gelen Dersim ismini o yöreye vermiş, yıllar yılı da bu isim ile anılmıştır. Dersim, Hz. Ömer zamanında 639 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun birçok yeri gibi Müslümanların eline geçmiş ama çok geçmeden yine Bizans bölgeye hâkim olmuştur. Bkz. Metin Tuncel, “Tunceli”, *DİA*, XLI, 379.

[985] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1020.

[986] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 344.

[987] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 6; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1294.

[988] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1294.

[989] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1294; İbn Abdilberr, *İstiâb*, III, 197.

[990] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, IV, 112; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 39.

[991] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, IV, 104.

[992] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 39.

[993] Varis kılınma meselesi miras ayeti olan Nisâ 11. ayet inince ortadan kaldırılmıştır. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 39.

[994] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 23.

[995] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 23, 24.

[996] Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 36; Tirmizî, “Nikâh”, 7.

[997] Ahmed Halil Cum’a, *Nisâu Ehli’l-Beyt*, s. 548.

[998] Hz. Peygamber’in (sas) Hz. Ali hakkında söylediği sözlerden bir tanesi, onu risalet davasının abisi olma konumuna yükseltmiştir. Tebûk Gazvesi’nde Efendimiz, Hz. Ali’yi yerine Medine’de vekil olarak bırakmıştı. Bu durum münafıkların; “Sefer, zorlu bir sefer olduğu için Muhammed, amcasının oğlunu kayırdı.” şeklinde dedikodularına sebep olmuştu. Savaş meydanlarının aslanı olan Hz. Ali, böyle bir duruma dayanamayarak, atına atlayıp, Medine dışındaki orduya yetişmiş ve Efendimiz’den kendisini orduya alması için ısrar etmişti. Bunun üzerine Efendimiz: “**Ey Ali! Hârûn’un Musâ yanında aldığı yeri, sen de benim yanımda almaktan razı**

değil misin? Ancak benden sonra peygamberlik yoktur.” demişti. Buhârî, “Meğâzî”, 78; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 31, 32.

Bu sözü ile Efendimiz (sas), Hz. Ali’yi Musâ’nın abisi olan Hârûn’un yerine koymuş; böylelikle onu risalet davasının abisi olma konumuna yükseltmişti.

[999] Âişe Abdurrahman, *Terâcim Seyyidât Beyti’n-Nübüvve*, s. 160.

[1000] **“Cennet annelerin ayaklarının altındadır.”** Nesâî, “Cihâd”, 6; İmam Kuzâî, *Müsned eş-Şihâb*, I, 102.

[1001] Bkz. Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, 92, 93.

[1002] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 212.

[1003] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 108.

[1004] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 116.

[1005] Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, II, 847.

[1006] İbn İshak, *es-Sîre*, I, 262; Taberî, *Tarîh*, II, 213.

[1007] Abdülfettâh, Abdülmaksûd, *İmam Aliyy ibni Ebî Tâlib*, s. 75

[1008] Bkz. Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 148, 149.

[1009] Tirmizî, “Şemâil”, 1.

[1010] Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 148, 149.

[1011] **“O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.”** Hûd 11/112.

[1012] Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’ân”, 56.

[1013] Hz. Peygamber (sas) şöyle buyurmuştur: **“Beni Hûd, el-Vâkıa, el-Mürselât, Amme yetesâelûne ve İze’s-şemsu küvviret sûreleri ihtiyarlattı.”** Tirmizî, “Tefsirü’l-Kur’ân”, 56.

[1014] Aliyyü’l-Karî, *Esrârü’l-Merfûa*, s. 293; Sindî, *Hâşiyetü’s-Sindî alâ Süneni’n-Nesâî*, VIII, 96.

[1015] Tirmizî, “Menâkıb”, 77.

[1016] **“İsâ, onlardaki inkârcılığı sezince: ‘Allah yolunda bana ensâr/yardımcı olacaklar kimlerdir?’ dedi. Havârîler: ‘Biz, Allah yolunun yardımcılarıyız; Allah’a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız!’ cevabını verdiler.”** Âl-i İmrân 3/52.

[1017] İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 187.

[1018] İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 187.

[1019] **“Ey ateş! İbrâhim için serinlik ve esenlik ol!” dedik.”** Enbiyâ 21/69.

[1020] Yıldırım, *Efendimiz’i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, s. 84.

- [1021] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 178; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 260.
- [1022] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1375, 1376; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 278; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 279; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 635.
- [1023] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 15.
- [1024] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 87
- [1025] Hasan İbrahim Hasan, *Siyasî-Dinî-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, II, 42.
- [1026] *Zülfikar*, Bedir'de öldürülen Âs b. Münebbih'e ait çift başlı bir kılıçtır. Âs b. Münebbih'i öldüren kişi bilinmediği için o kılıç umumi ganimetler arasına dâhil edilmiş, daha sonra Hz. Ali'ye hediye edilmiştir. Bkz. Belâziûrî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 521.
- [1027] Taberî, *Tarîh*, II, 514; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 44.
- [1028] Taberî, *Tarîh*, II, 514; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 44.
- [1029] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I, 225-226; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 40, 41.
- [1030] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 471; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 69.
- [1031] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 471; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 69.
- [1032] Hz. Ali'nin hayatının ayrıntıları için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1294-1297; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 87-117; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 197-225; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 17-42.
- [1033] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, III, 142.
- [1034] Taberî, *Tarîh*, V, 10-11.
- [1035] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 34.
- [1036] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 35.
- [1037] Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârû'l-Erkam*, s. 109.
- [1038] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 40.
- [1039] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 137, 188.
- [1040] Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, III, 211.
- [1041] Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, II, 197.
- [1042] Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, III, 155; Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, III, 697.
- [1043] İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, IV, 159.
- [1044] İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, IV, 64.
- [1045] Hadîd 57/23.
- [1046] *Nehcü'l-Belağ*, s. 780.
- [1047] İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-Ahbâr*, II, 136.
- [1048] Câhiz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, II, 56; İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, IV, 60.

- [1049] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 9.
[1050] Müttakî, *Kenzü'l-Ummâl*, XVI, 269.

Bir El

*Fâtıma'nın evinden, Hatice'nin evine
Hatice'nin evinden, Fâtıma'nın evine....*

Uzat elini ey Ali! İnsanlığın en hayırlısının eline
Yürü Fâtıma'nın evinden, Hatice'nin evine
Duy Muhammedü'l-Emin'in emniyet dağıtan nefesini
Öyle birini seçtim ki, Allah onu benim için seçmiştir diyen sesini

Bir pazartesi günü açılmış semanın kapıları
Cebrail getirmiş, diriltten mesajları
Salı günü kıyama durmuş, yeryüzünün iki şereflişi
Secdede onlara yetişmiş Ehl-i Beyt'in efendisi

Kâbe'nin avlusunda oturan bir yabancı
Gifar kabilesinden hakikati arayan bir avcı
Adı Ebû Zer, o; tek başına bir ümmet
Ali'nin daveti, Erkam'ın evi ve arkasından gelen şahadet

Safa tepesinden yükselen nebevî bir seda
Lâ deyin, felaha erin diyen bir nida
Sessizliğe mahkûm etmemek için havaya kalkacak bir el
Bir ömür inmeyecek ve hep ben diyecek o el

Akabenin zorlu yollarından Yesrib'e uzanan davet
Bu davanın her mensubunun kaderidir hicret
Ali, Peygamber'in yatağına Lebbeyk deyip uzanacak
Hayatının en güzel uykusunu o gece yakalayacak

Medine'de medeniyetin temelleri atılacak
İhlâs ve samimiyetle terler, taşlara kavuşacak
Evini, barkını terk edip gelen muhacirler
Destan üzerine destan yazacak kardeşler edinecekler

Her Mekkeli, bir Medinelinin kardeşi kılınıyor
İsimler söylenince yüzlerde sevinçler beliriyor

Boynu bükük, gözü yaşlı Ali, hani benim nasibim deyince
Sen benim dünya-ahiret kardeşimsin diyor Kutlu Nebi güzelce

Üç korkusuz aslan Bedir'in meydanına yürüyor
Adımları, naraları, düşmanın ödünü koparıyor
Kılıçlar kırılıyor o gün birer birer Ali'nin elinde
Küfrün önderleri yıkılıyor, her biri bir yerde

Bedir'in arkasından atılıyor Ehl-i Beyt'in temelleri
Ali, Fatıma'ya kavuşuyor, Allah veriyor meyveleri
Hasan, Hüseyin, Muhassin, o evin erkek çocukları
Zeynep ve Ümmü Gülsüm kutlu hanenin kızları

Uhud günü talihsiz bir mızrak Hamza'yı deviriyor
O gün bir bir yiğitler, şehadet şerbetini yudumluyor
Ali gözyaşları içinde Peygamber'in huzurunda
Diyor ki; gelmeyecek mi bana, o güzel yüzlü sevda

Bekle ey Ali! O müjde sana da kavuşacak
Başından akan kanlar, sakalını boyayacak
Sevenler etrafında, dökerlerken gözyaşları
Göreyim o gün senin, göstereceğin sabrı

Hendek'de devirecek yiğidim, bin savaşçıya bedel Amr'ı
Hudeybiye'de silmeyecek, yoluna kurban olduğu adı
O Hayber'in hem Murtazası, hem Haydar-ı Kerrârı'dır
Hârûn Musâ'ya ne ise o da Nebi'ye aynıdır

Efendimiz Refik-i Al'â'ya, ondan razı olarak gidecek
Altı ay geçmeden Fâtıma da babasına yürüyecek
Asıl o zaman Ali, yetim olarak kalacak ortada
Yine de kuşanacağı elbise sabır olacak o anda

Halifeler dönemi Ali'nin imtihan sahası
Hakkı ile ödeyecek, vahdet onun şiarı
Ne zaman zorda kalsa Ebû Bekir, Ömer ve Osman
Derler ki: Yetiş Hasan'ın babası, yoksa sonumuz hüsrân

Tarihler Ali'nin hilafet günleridir
Yol uzun, düşman hileli, dostlar cahildir
O, ilim şehrinin kapısı, zor zamanların ve zor işlerin adamı
Yine de istikamet, istikamet, istikamet onun feryadı...

❦ Hz. Ali'nin Hayatından Mesajlar ❧

❦ Hz. Ali (ra): “Kendisinin kusurunu gören, başkasının kusurunu göremez.”^[1051] diyor. Öyleyse, peşine düşeceğimiz kusurlar başkalarının değil, kendi kusurlarımız olmalıdır. Nefislerimizdeki zaafiyetleri, bedenlerimizdeki tembellikleri, hayatımızdaki düzensizlikleri gidermeden, başkalarına ayar vermeye çalışmanın bir anlamı olmadığını her daim hatırlamalıyız.

❦ Hz. Ali (ra): “Kendi görüşünü beğenen yanılır. Kendi aklıyla yetinen hata yapar.” diyor. Öyleyse, ehil insanların düşüncelerine değer vermeli, tecrübenin kıymetine inanmalı, istişare kültürünün bu ümmetin en temel vasfı olduğunu iyice kavramalı, atacağımız her adım ve yapacağımız her iş için görüşlerine başvuracağımız insanları şimdiden bulmalıyız.

❦ Hz. Ali (ra): “İnsanlara büyüklük taslayan küçülür; gereksiz ayrıntılara dalan ise çok çabuk usanır.” diyor. Öyleyse, hiç kimseye karşı büyüklenmeli, bize bahşedilen her güzelliğin kaynağının Allah olduğu unutulmamalı, elden geldikçe her muhatabı kendimizden daha iyi görüp, istifade yollarını bulmalı ve bizi meşgul edecek her türlü ayrıntıdan ise uzak durmalıyız.

❦ Hz. Ali (ra): “Kim utanırsa, mahrum kalır; kim korkarsa, zarar eder.” diyor. Öyleyse, hakikati öğrenmek için utanmayı, güzel şeyleri elde etmek için ise korkaklığı terk etmek gerekir. Büyük hedeflere ulaşmak istiyorsak, engelleri aşmalı, ayak bağlarından kurtulmalı, küçük şeyleri feda etmeden büyük şeyler elde edileceğini unutmamalıyız.

❦ Hz. Ali (ra): “Sabırlı olan saygın olur; saygın olan ise kazanır!” diyor. Öyleyse sabır azık olarak edinilmeli, hem imtihanlara, hem nimetlere, hem günahlara, hem de ibadetlerin külfetine karşı sabır gösterilmelidir. Allah katında değer, insanlar katında saygınlık görmek istiyorsak, sabır mektebinin talebeleri olmak zorundayız.

^[1051] Mesajlarda nakledilen Hz. Ali'ye ait bu beş sözünün kaynağı şu eserdir. Bkz. İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-ferid*, II, 243.

Cennetin Çiçeği
HÜSEYİN B. ALİ

Radiyallahu Anhu

◀ Bingöl ▶

حُسَيْنٌ مِنِّي وَأَنَا مِنْ حُسَيْنٍ أَحَبَّ اللَّهُ مَنْ أَحَبَّ
حُسَيْنًا حُسَيْنٌ سَبِطٌ مِنَ الْأَسْبَاطِ

“Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin’denim.
Allah’ı seven, Hüseyin’i de sever.
Hüseyin benim torunlarımdan bir torundur.”
(Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 288)

“Allah’ım! Sen görür fakat görünmezsın.
Sen yüceler yücesisin. Dünya ve ahiret senindir.
Zelil ve mahcup olmaktan sana sığınırız.”
Hz. Hüseyin (ra)
(İbn Sa’d, Tabakât, VI, 419)

Adı: Hüseyin b. Ali
Anlamı: Küçük güzel, iyi ve hoş
Künyesi: Ebû Abdullah/Abdullah’ın babası
Lakabı: eş-Şehid/Şehit
Baba Adı: Ali b. Ebi Talib
Anne Adı: Fâtıma bint Muhammed
Kabile: Hâşimoğulları/Mekke
Doğum Yeri: Medine
Doğum Yılı: Hicrî, 4/ Milâdî, 626
İslâm’a Girişi: Doğuştan
Sohbet Süresi: 6 yıl
Rivayeti: 8

Savaşları: Horasan Fethi, Cemel, Sıffîn, Nehrevân ve Kerbelâ

Görevleri: Askerlik, Hz. Osman'ı koruma

Vefat Yeri: Kerbelâ/İrak

Vefat Yılı: Hicrî, 61/Milâdî, 680

Vefat Yaşı: 54

Cennetin Çiçeği HÜSEYİN B. ALİ

(Radiyallahu Anhu)

Allah’a hamd, O’nun kutlu Nebisine salât ve selam, o Nebi’nin Ehl-i Beyti’ne, arkadaşları olan sahâbe nesline, ezvâcına, etbâına ve onların yollarından giden bütün mü’min ve mü’minelere selam olsun.

Rabbimize sonsuz hamdler olsun ki, 82 İl 82 Sahâbî projesinin 55. programına bizleri kavuşturdu. Bir önceki bölümde ‘Arslanların Arslanı Hz. Ali’ dedik, bu bölümde ise ‘Cennet’in Çiçeği Hz. Hüseyin’ diyeceğiz.

Hz. Hüseyin’in Bingöl için seçilmesine gelince, bunun en önemli sebebi bu topraklarda var olan Ehl-i Beyt sevgisidir. Yüzyıllardır, Anadolu toprağının her tarafında ama özellikle de Bingöl’de, Ehl-i Beyt’e ve o güzel ağacın en önemli dalı olan Hz. Hüseyin’e karşı derin bir muhabbet ve sevgi, derin bir iştihak ve özlem, derin bir bağlılık ve sadakat vardır. İşte bundan dolayı Bingöl için Hz. Hüseyin seçildi. Allah (cc), onu hakkı ile tanımayı ve yolunu yol olarak edinmeyi hepimize nasip etsin.

Nübüvvet Evinin Meyveleri Demek

Hz. Hüseyin demek, nübüvvet evinin meyvelerinden biri demektir. Nübüvvet evinin meyveleri demek, Peygamber ağacının dallarından bize uzanan en güzel nimetler demektir. Çünkü Efendimiz (sas) demiştir: “Her Peygamber’in nesli kendindendir, benim neslim ise Fâtıma’dandır.”^[1052] Dolayısı ile Hasan ve Hüseyin demek; Evlâd-ı Ali demektir ama aynı zamanda Nesl-i Muhammedî demektir.

Nübüvvet evinin meyveleri demek, Resûlullah’ın: “**Benim dünyadaki nasiplerim**”^[1053] dediği, Hz. Peygamberin dünyalık adına sevdiği iki büyük hediye demektir. Onlar, Efendimiz’in (sas) dünyadaki nasipleridir; unutmayalım, bizlerin de nasipleridir. Çünkü onlara duyulan sevgi insana

cennet kazandırır. Hal böyle olunca onlar her mü'minin de nasibi, hem de çok önemli bir nasibidir.

Nübüvvet evinin meyveleri demek, Efendimiz'in (sas), çok sevdiği, Allah'ın onları sevmesi için dua ettiği, onları sevenleri de seveceğini müjdelediği bahtiyarlar demektir. Ne demişti Efendimiz (sas): "Allah'ım! Ben onları seviyorum, senin de onları sevmeni ve onları sevenleri de sevmeni niyaz ediyorum!"^[1054]

Tam burada söylenir değil mi o cümle? *Nasıl sevmem senin sevdiklerini Ya Resûlullah?* Bir mecliste Ali demek, Fâtıma demek, Hasan demek, Hüseyin demek; Efendimiz'i (sas) o kadar memnun ediyor ki; O'nun sevdiklerini sevmek, onu o kadar sevindiriyor ki... Rabbim bizleri onların sevgisinden ayırmasın, hepimize gerçek manada sevgiler nasip eylesin.

Nübüvvet evinin meyveleri demek, yine dedelerinin ifadesi ile; "Cennet gençlerinin efendileri"^[1055] demektir. Bu hadisten ne anlamalıyız? Sadece onların cennetlik olmalarını mı? Elbette ki hayır; Efendimiz (sas) bu ve benzeri sözleri, müjdeleri verirken iki amacı vardır: Biri, müjde verilen zatı *taltif etmek*; ikincisi, müjdeyi duyanları *teşvik etmek*. Birincisi belli, müjde verilen zatı taltif etmek; artık kime demişse onun cennetlik oluşunu, onun için duyulması gereken en önemli haberi ona vermiştir. İkincisine gelince, müjdeyi duyanları teşvik etmek; yani 'onlar bir şeyler yaptı cenneti kazandılar, siz de yapın ve cenneti kazanın' demektir. Hasan ile Hüseyin'i cennet gençlerinin efendisi kılan şey ne sadece dedelerinin Efendimiz (sas) oluşu, ne sadece babalarının Ali, annelerinin Fâtıma oluşu idi. Onlar cenneti Allah'ın rahmetini celbedecek amelleri ile kazandılar, hem de nasıl kazandılar? Ne bedeller ödeyerek kazandılar? Öyleyse cennetin efendisi olmak isteyen, onların yolundan yürümeli, onların gösterdikleri yolu yolları bilmeleridir.

O nübüvvet evinin meyveleri demek "*Her adımları ile Kur'ân'ın, her nefesleri ile Peygamber'in ve her sözleri ile Ehl-i Beyt'in havasını soluyan yiğitler*" demektir. Onlar yaşayan Kur'ân'dılar; çünkü Kur'ân evinde doğup büyüdüler. Cebrail sanki onların amcaları gibiydi.^[1056] Her an vahiy soludular, vahiy ile gözlerini açtılar ve vahiy ile bu dünyadan veda ettirler.

Onlar Kur'ân'ın evinde yetiştikleri için her adımları Kur'ân'dı; Kur'ân ile idi. Yine onlar dedelerinden çok şeyler öğrenmişlerdi. Bundan dolayı her nefesleri sünnetti, sünnettendi. Sadece bir örnek olsun diye şunu söyleyebiliriz. Hz. Hüseyin, Kûfelilere yazdığı mektubun bir yerinde şöyle diyordu: "*Ben sizi Allah'ın kitabına ve Allah'ın peygamberi dedem*

Muhammed'in sünnetine davet ediyorum. O sünnet ki öldürülmüş, yok edilmiş ve onun yerine bid'atler ihdas edilmiştir.”^[1057]

Hız. Hüseýin'i Anlatabilmek Kolay mı?

İşte nübüvvet evi böyle bir ev, o evin Hz. Hasan'dan sonra ikinci meyvesi, çiçeği olan Hz. Hüseýin böyle bir kamet... Hz. Hüseýin, o kutlu silsilenin üçüncü ismi olarak -birinci Hz. Ali, ikincisi Hz. Hasan, o da üçüncüsü- bize çok şey söyleyecektir. Onun 54 yıllık ömrünün her bir sayfası başlı başına ele alınması gereken, incelenmesi gereken örneklerdir. Hepsi bir tarafa Hz. Hüseýin'in Kербela'da akıttığı kan, yüzyıllardır tüm Müslümanlara ilham kaynağı olmuş, Hüseýin'in mektebi şeklinde âleme neler, neler öğretmiştir. O, şehadet sevdalılarının rehberi, mazlumların önderi, hidayet yolunun imamı, zalimlerin ise korkulu rüyası olmuştur.

O, tüm Müslümanlara; *isâr* ruhunu öğretmiştir. *İsâr*, yaşamak için yaşamak değil, yaşatmak için yaşamaktır ve o, bunun ne demek olduğunu öğreten bir muallim olmuştur. Bunun için Hüseýin demek, diriltmek için ölmek demektir.

Hüseýin demek, susan ve susayan toprađa can vermek için kan veren büyük bir şehit demektir.

Hüseýin demek hasbî davranışın en zirve hali demektir.

Hüseýin demek ceddi Resûlullah'ın, babası Ali'nin bıraktığı mirasa nasıl sahip çıkılacağını göstermek demektir.

Hüseýin demek, ahiret öncelikli hayat ile dünya endeksli hayat arasındaki fark demektir.

Hüseýin demek, şehadetin bir sevda haline gelmesi, şehitlerin sertacı olması demektir.

Hüseýin demek çok şey demektir. Hal böyle olunca biz nasıl anlatabiliriz, onun bu kısa ama bereketli hayatını? Gerçekten çok zordur, sınırlı sayfalar içerisinde böyle bir simayı anlatabilmek... Sadece Kербala'yı mı anlatsak, sadece Kербala'nın son gününü yani Âşûrâ'yı mı anlatsak, yoksa sadece Âşûrâ'nın son saatlerini mi anlatsak, yoksa Kербala sonrasını mı anlatsak, yoksa Kербela'ya Ehl-i Bey'ti getiren süreci mi anlatsak?...

İyisi mi biz biraz çerçeveyi daraltalım ki işin altından kalkabilelim. Biz Hz. Hüseýin'in o güzel ve hüznünlü hayatını kısa bir şekilde beş başlık altında incelemeye çalışalım ve bu başlıklar dışına da çıkmayalım. Nedir bu beş temel başlık?

1- Dedesi Efendimiz (sas) ile Hz. Hüseýin

2- *Annesi Fâtıma ile Hz. Hüseyin*

3- *Babası Ali ile Hz. Hüseyin*

4- *Abisi Hasan ile Hz. Hüseyin*

5- *Kendi nefsi ile Hz. Hüseyin*

Gelin bu başlıklar altında Hz. Hüseyin efendimizi biraz olsun tanımaya çalışalım.

Dedesi Efendimiz (sas) ile Hz. Hüseyin

Dedesi Resûlullah (sas) ile Hz. Hüseyin'in hatıraları sayfalara sığmayacak kadar çoktur, hepsini elbette aktaramayacağız, birkaç tanesine değineceğiz ama biz sözü biraz daha öncesinden başlatalım. Hz. Ali ile Hz. Fâtıma Hicretin 2. yılında Bedir'in arkasından evlenmişlerdi.^[1058] Evliliklerinin üzerinden bir kaç ay geçmeden Hz. Fâtıma validemiz hamile kalmıştı. O günlerin birinde Efendimiz'in (sas) çok sevdiği, çok değer verdiği ilk Müslüman hanımlardan olan Hz. Abbâs'ın hanımı Ümmü'l-Fadl bir rüya görmüştü. Rüyası o kadar dehşetliydi ki, sabah olur olmaz Efendimiz'in (sas) huzuruna koşmuş: "Ya Resûlullah! Öyle bir rüya gördüm ki, şu an bile etkisindeyim ve bundan dolayı korkudan tırtır titriyorum!" demişti. Efendimiz Ümmü'l-Fadl'ı rahatlatmış: **"Yavaş ol! Ey Ümmü'l-Fadl! Anlat bakalım ne gördün!"** diye sormuştu. Ümmü'l-Fadl: "Çok korkunç bir rüya gördüm Ya Resûlullah!" demişti. Efendimiz (sas): **"Allah hayra çevirsin anlat bakalım ne gördün?"** demişti. Ümmü'l-Fadl başından terler boşalarak başlatmıştı anlatmaya: *"Ya Resûlullah! Rüyamda senin bedeninden bir parçanın koptuğunu ve gelip bizim eve düştüğünü gördüm!"* Bunu söyleyince Ümmü'l-Fadl ağlıyordu. Efendimiz (sas) o anda gülmeye başladı. Ümmü'l-Fadl, Efendimiz'in (sas) güldüğünü görünce şaşırdı. Efendimiz (sas) dedi ki: **"Ey Ümmü'l-Fadl! Sen şer değil, hayır görmüştün. İnşallah yakın bir zamanda Fâtıma'nın bir çocuğu olacak. O çocuğa süt annesi sen olacaksın. Kusem'in sütünden ona da vereceksin!"** Bunu duyunca Ümmü'l-Fadl sevinmeye başladı.^[1059]

Görüldüğü gibi rüya tabiri çok farklı bir ilimdir. Herkesin yapacağı bir iş değildir; Allah vergisi bir kabiliyettir. Gerçekten dehşet verici bir rüya olan Ümmü'l-Fadl'ın rüyasını, Efendimiz (sas) böyle yorumlamıştır.

Hız. Hasan'ın Doğumu

Bu rüyanın üzerinden çok geçmeden, hicretin 3.yılında aylar Ramazan’a yaslanınca, tam ortasında yani 15 Ramazan’da (Milâdî, 1 Mart 625) Hz. Fâtıma validemiz nur topu gibi bir erkek çocuk doğurur. Günlerdir Ehl-i Beyt’in hanesinden bu haberi bekleyen Efendimiz’e (sas), bu müjde ulaşır ulaşmaz; hemen o eve doğru koşar. Sahâbî diyor ki; o günler Efendimiz (sas) 56 yaşında idi; sevinçten öyle bir koşuyordu ki, biz ona yetişemiyorduk. Efendimiz (sas) sevinçle hemen kızı Fâtıma’nın evine gitti ve oradakilere söze dikkat edelim: “Bana oğlumu getirin” dedi. Esmâ bint Ümeys, bebeği sarı bir beze/kundağa sararak getirdi. Efendimiz (sas): **“Başka bir renkte bez bulamadınız mı?”** dedi ve sarı rengi erkek çocuğuna yakıştırmadı. ^[1060] Daha sonra Efendimiz (sas) aldı bebeği kucığına, öyle bir sevindi, öyle bir sevindi ki... Sonra Ali’ye döndü ve dedi ki: “Ali ne koyacaksın ismini?” Hz. Ali dedi ki: “Ya Resûlullah! Eğer müsaade edersen adını *Harb* koyacağım.” Hz. Ali’nin tabiatına uygun bir isim Harb... Efendimiz (sas): **“Ey Ali! Böyle güzel bir çocuğa Harb ismi konur mu? Benim oğlumun adı Hasan olsun”** dedi. ^[1061] Hasan, Arapça bir isimdir, manası “güzel, iyi ve hoş” demektir. Ancak bölgede özellikle Mekke ve Medine’de isim olarak o güne kadar hiç kullanılmamıştır. Hatta İmrân b. Süleyman’dan gelen bir rivayete göre: “Hasan ve Hüseyin isimleri, cennet ehlinin isimlerindendir. Bu isimler Cahiliye döneminde yoktu.” ^[1062] denmektedir. Bu isimler, ilk kez Efendimiz (sas) tarafından konulacak ve o günden sonra da en fazla kullanılan isimlerden olacaktır.

Efendimiz (sas) ismini söyledikten sonra sağ kulağına ezanı, sol kulağına kameti okudu ve adını ona üç kez tekrarladı. Doğumun 7. gününde iki koç akîka olarak kestirdi, saçlarından bir miktar keserek ağırlığınca gümüşte sadaka olarak dağıttı. ^[1063]

Hz. Hüseyin’in Doğumu

Hz. Hasan’ın doğumunun üzerinden 11 ay geçtikten sonra evin ikinci meyvesi gelmişti. Hicretin 4. yılı, 5 Şaban’da; Milâdî olarak 10 Ocak 626’da Hz. Hüseyin doğmuştu. ^[1064] Onun doğumu da Efendimiz’e (sas) haber verilince, Efendimiz (sas) o haneye koşmuş; kundakta bebek ona getirilince, yine sormuş Hz. Ali’ye düşündüğü ismi? Ali yine “Harb” demiş; Efendimiz (sas): **“Bu kadar güzel bir çocuğa Harb ismi konur mu?”** demiş ve adının “Hüseyin” olduğunu söylemişti. Hüseyin için de Efendimiz (sas) yine iki koç akîka olarak kestirmişti. ^[1065]

Hicretin 5. yılı, yani bir yıl sonra da Muhassin doğunca;^[1066] Efendimiz (sas) yine gelir eve yine sorar Ali'ye, Ali bir kere kafaya koymuştur Harb ismini, yine Harb der. Efendimiz (sas) yine karşı çıkar ve bebeğin adının Muhassin olacağını söyler.^[1067] İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında ve Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde bu isim koymalarla alakalı güzel bir rivayet vardır. O rivayette Efendimiz'in (sas) şöyle dediği aktarılır: **“Ben oğullarıma Harun peygamberin çocuklarına koyduğu isimler gibi isimler verdim. Onun oğullarının isimleri Şebber, Şubeyr ve Mübeşşir'di; benim oğullarımın isimleri ise Hasan, Hüseyin ve Muhassin'dir.”**^[1068]

Hiz. Ali'nin Fâtıma validemizden sonra sekiz evliliği olur. Bu sekiz evliliğinden 11 erkek, 15 kızı olur.^[1069] Erkek çocuklarının içerisinde; Muhammed, Cafer, Abdullah, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Yahya, Ubeydullah isminde çocukları vardır ama Harb isminde bir çocuğu yoktur. Neden daha sonra Hiz. Ali, Harb ismini koymamıştır? O da Ali'nin Aliliği, yani yüceliğidir; diyor ki: *“Efendimiz'in (sas) sevmediği bir ismi ben de sevmem, onun koymadığı bir ismi ben de ondan sonra koymam!”*^[1070]

En Güzel Hatıralar

Malum olduğu üzere Efendimiz (sas) Hiz. Ali'yi ve kızı Hiz. Fâtıma'yı çok ama çok seviyordu. O eve meyveler, çiçekler gelince, yani torunları olunca Efendimiz'in (sas) sevgisi daha da ziyadeleşti. Bir dedenin torunlarına olan sevgisinin çok çok ötesinde bir sevgi ile Efendimiz (sas) onları sevdi. Bu iki güzel torunun, dedeleri ile birliktelikleri sadece 6-7 senedir ama bugün hadis ve siyer kitaplarımızda onlarla alakalı onlarca hatıra ve rivayet vardır. Neden? Çünkü her gün Efendimiz (sas) onların yanındadır, her gün onlar dedelerinin yanındadır. O hatıralardan özellikle Hiz. Hüseyin ile alakalı olanlarından bazılarını şahit olalım.

Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: “Resûlullah'ın (sas) yanında oturuyorduk. Bir de baktık ki, Hasan veya Hüseyin yanına emekleyerek geldiler. Resûlullah (sas) Hüseyin'i göğsünün üzerine koydu. Resûlullah (sas) bizimle konuşurken onun göğsüne bevletti. Onu almak için ayağa kalktık. Resûlullah (sas), **“Oğlum... Oğlum... (Onu bana bırakın!)”** dedi; biraz su istedi ve onun bevlettiği yere döktü.^[1071]

Abdullah b. Abbâs (ra) rivayet ediyor, diyor ki: “Hasan ve Hüseyin çocuk iken Resûlullah (sas) onlar için Allah'a sığınmıyordu. Bir gün, **“Oğullarımı getirin; İbrahim'in, oğulları İsmail ve İshâk'ı koruması için Allah'a**

sığındığı sözlerle ben de onları koruması için Allah’a sığınayım.” dedi. Hasan ve Hüseyin getirildi, hemen onları kucakladı sonra, **“Sizi Allah’ın mükemmel kelimeleriyle, vesvese veren her türlü şeytandan ve kötü nazar sahibi her türlü gözden koruyorum”** dedi. Ayrıca derdi ki: **“İbrahim de oğulları İsmail ve İshâk’ı bu şekilde koruması için Allah’a sığmırdı.”**^[1072]

Câbir b. Abdullah naklediyor: Bir gün Medine sokaklarında gezerken baktım Efendimiz (sas), Hasan’ın elinden tutmuş, Hüseyin’i ise kucağına almış onları gezdirmeye çıkarmış. Onları o halde görünce Hasan ile Hüseyin’e hitaben dedim: *“Ne güzel bir bineğiniz var?”* Efendimiz (sas) dedi ki: **“Biniciler de çok güzel, biniciler de...”**^[1073]

Buna benzer birkaç rivayet vardır kitaplarımızda...^[1074] Hz. Ömer’den, ^[1075] Ebû Eyyûb el-Ensârî’den... Ebû Eyyûb el-Ensârî’nin rivayetine kulak verelim: Mihmandar-ı Nebi olan o güzel sahâbî, Bir gün iki torununu sırtına alıp evde dolaştırdığına şahit olmuştur Efendimiz’in... Efendimiz (sas) dizleri üzerinde, iki torunu ise arka arkaya onun mübarek sırtında, onları gezdiriyor; çocuklar da bu işten gayet memnun gülüp eğleniyorlar. O anda Ebû Eyyûb el-Ensârî bu manzarayı görünce çocuklara hitaben ne güzel bineğiniz var diyor. Efendimiz (sas): **“Biniciler de güzel, biniciler de...”** diyor.^[1076]

Bu nasıl bir muhabbet, bu nasıl bir sevgidir anlamak zor değil mi? Yine Ebû Hüreyre anlatıyor: Efendimiz (sas) ile geziyorduk, Fâtıma’nın evinin önünden geçtik o anda çocukların ağlama sesleri duyuldu. Efendimiz (sas) hemen seslendi: **“Çocuklarım niye ağlıyor? Kim onları üzdü?”** O anda Fâtıma validemiz içeriden seslendi: *“Susuzluktan babacığım! Evde su yok! Onun için ağlıyorlar...”* Efendimiz (sas) onların ağlamalarına hiç dayanamazdı. Onların ağlama seslerini duyar duymaz koşar: **“Niye ağlatıyorsunuz benim yavrularımı; onların ağlamaları beni üzer bilmiyor musunuz?”**^[1077] derdi. Efendimiz (sas) hemen su bulunmasını istedi, ama suyun gelmesi biraz gecikti. Ebû Hüreyre diyor ki; Efendimiz (sas) o anlarda oturdu kapının önüne, iki torununu aldı kucağına, öptü onları, dua etti; sonra mübarek dilini çocukların ağzına koydu ve onların susuzluklarını böyle giderdi ve onların susmalarını böylece sağladı.^[1078]

Kerbela’dan Sonra İki Hatıra

Efendimiz'in (sas) öpüp, kokladığı; susuz kalınca dayanmadığı torunu Hz. Hüseyin'in Kербela'da başına gelenleri hatırlayınca, yüreklerin dağlanmaması mümkün değildir. Burada Kербela'nın arkasından iki tabloyu hatırlayalım. Hz. Hüseyin'in mübarek başı gövdesinden ayrılmış ve bir tepsinin içerisinde Kûfe'de İbn Ziyad'a götürülmüştür. O esnada, ensânın yiğitlerinden Zeyd b. Erkam,^[1079] İbn Ziyad'ın sarayına girince, onun elindeki değnekle, Hz. Hüseyin'in kesik başı ile oynadığını gördü. İbn Ziyad, elindeki sopayı, Hz. Hüseyin'in mübarek dudaklarına ve gözlerine sürüyor; “ne de güzel dişleri varmış, ne de güzel gözleri varmış” diye alay ediyordu. Zeyd b. Erkam daha fazla bu manzaraya dayanamamış ve şöyle haykırmıştı: “Çek o zalim değneğini Hüseyin'in başından! Allah'a yemin ederim ki, senin alay ettiğin o dudakları, kaç kez Efendimiz'in (sas) öptüğüne ben şahit oldum.”^[1080]

İbn Ziyad bu söz üzerine sarsılacak, sonra Zeyd b. Erkam'a diyecekti ki: “Eğer kocamış bir ihtiyar olmasaydın, şimdi senin boynunu da vurdururdum!” Zeyd b. Erkam daha fazla orada duramayacak, dışarı çıkacak ve Kûfe halkına şöyle seslenecekti: “Ey Arap cemaati! Sizler bugünden sonra artık birer kölesiniz. Sizler Fâtıma'nın oğlunu öldürüp, Mercane'nin oğlunu kendinize vali yaptınız. Hâlbuki o, sizin hayırlılarınızı öldürüyor, işe yaramaz olanlarınızı ise kendisine kul ediyor. Siz bu zillete razı oldunuz. Zillete razı olan kahrolsun, zillete razı olan kahrolsun.”^[1081]

Kûfe'den Şam'a bir uzanalım; Hz. Hüseyin'in başı ve esir edilen Ehl-i Beyt'in kızları, hanımları Yezid'e gönderilir. Yezid de aynen İbn Ziyad gibi elindeki kamçı ile Hz. Hüseyin'in başı ile oynar. Bu hal biraz devam edince, o anda mecliste bulunan büyük sahâbî Ebû Berze el-Eslemî^[1082] daha fazla dayanamayarak dedi ki: “Çek o zalim kırbacını Hüseyin'in başından ey Yezid! Senin oynadığın o başı defaatle ben Resûlullah'ın öptüğüne şahit oldum. Vallahi onun şefaâtçisi kıyamet gününde dedesi Resûlullah, ama senin şefaâtçin ise Mercane'nin oğlu İbn Ziyad olacaktır.” Ebû Berze bu sözleri söyleyecek, sonra çekip gidecekti.^[1083]

İnanılmaz Bir Sevgi, İnanılmaz Bir Sevda

Ebû Hüreyre (ra) anlatıyor: “Resûlullah (sas) bize yatsı namazını kıldırdı. Secdeye gittiği zaman Hasan ve Hüseyin onun sırtına atlıyorlardı. Başını kaldırmak istediği zaman, onları eliyle alır ve yumuşakça yere bırakırdı. Tekrar secdeye gittiğinde onlar da tekrar sırtına biniyorlardı. Nihayet namazı

bitirince birini bir dizine, diğeri öteki dizine koyardı. Ben ayağa kalktım ve “Ey Allah’ın Resûlü! Onları (eve) götürüyüm mi?” dedim. Resûlullah (sas), **“Hayır!”** dedi. Ebû Hüreyre dedi ki: Bir şimşek çaktı; Resûlullah (sas), **“Haydi annenize gidin bakalım!”** dedi. Hasan ve Hüseyin o şimşegin ışığında annelerine gittiler.”^[1084]

Ya’lâvel-Âmirî anlatıyor, diyor ki: “Biz Resûlullah’ın yanında otururken sahâbîlerden biri geldi ve bizi yemeğe davet etti. Hep beraber çıktık, o sahâbînin evine doğru yürürken birden Hüseyin önümüze çıktı. Efendimiz (sas) kollarını açarak Hüseyin’i çağırdı; gel gel diye... Ama o koşmaya başladı. O koştu, Efendimiz (sas) peşinden gitti, o koştu Efendimiz (sas) peşinden gitti ta ki onu yakalayana kadar... Yakalayınca sarıldı, sonra çenesinden tuttu, dudaklarını, gözlerini, kulaklarını öptü ve sonra dedi ki: **“Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin’denim. Hüseyin’i sevenleri Allah da sevsin. Hüseyin torunlardan bir torundur.”**^[1085] Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin namazda bazen gelir Efendimiz’in (sas) yanında durur namaz kılarlar, bazen de Efendimiz’in (sas) mübarek sırtına ve omuzlarına çıkarlardı. Bazen Efendimiz (sas) hutbede iken cemaatin içerisine dalarlardı. Onlar cemaatin içine girince Efendimiz (sas) bir gözü ile onlara bakar, bir gözü ile cemaate bakardı. Eğer düşselerdi; Efendimiz (sas) minberden iner; onları sever, öper sonra yerine geri dönerdi. Bir gün ikisi birden girer mescide... Üzerlerinde kırmızı gömlekler var; zaten güzeller ama bir de o gömlekleri giymişler insan kıyamıyor bakmaya... Hz. Hasan aynen Efendimiz’e (sas), Hz. Hüseyin ise biraz Efendimiz’e (sas) biraz Hz. Ali’ye benziyor...”^[1086] O anda Efendimiz (sas) hutbededir; onların o hallerine dayanamaz, sözünü yarım bırakır iner aşağıya, sever, sever, öper sonra bir daha çıkar minberine ver der ki: **“Allah (cc) kitabında ne ne kadar doğru buyurmuş: ‘Mallarınız evlatlarınız sizin için hiç şüphe yok ki birer fitnedir. (yani birer imtihan vesilesidir)...’**^[1087] **Onlara olan sevgim beni sizin huzurunuzdan aşağıya indirdi.”**^[1088]

Öyle günlerin birini naklediyor; İmam Zehebî... Olayı rivayet eden Câbir b. Abdullah’tır; diyor ki Hz. Câbir: “Efendimiz (sas) minberde bize bir şeyler anlatıyordu. O anda Hüseyin içeri girdi. O günler daha 5-6 yaşlarında idi. Efendimiz (sas) ona derin bir muhabbet ile baktı ve dedi ki: **“Cennetlik gençlerin seyyidine/efendisine bakmak isteyen şuna baksın!”**^[1089]

Bir başka rivayeti, Efendimiz’in torunları kadar sevdiği Üsâme b. Zeyd (ra) bize aktarıyor. Diyor ki: Bir gün Resûlullah (sas) beni bir dizine, Hasan’ı (ra) hemen benim önüme, diğeri bir dizine ise Hüseyin’i (ra) oturttu

sonra bize şöyle dua etti: **“Ey Allah’ım! Onlara merhamet etmeni niyaz ediyorum, çünkü ben onlara merhamet ediyorum.”**^[1090]

Yine Üsâme b. Zeyd (ra) Buhârî’de ve Tirmizî’de geçen bir rivayette şöyle der: “Bir gece bir işim için Hücre-i Saadet’e gittiğimde, Peygamber dışarıya elbisesinin içinde bir şeyle çıktı. Ben, ona işimden bahsetmeyi bitirdiğimde, baktım elbisesi, cübbesi hareket ediyor, biraz koktum ama belli etmemeye çalıştım. Biraz sonra elbisesini açtı ne göreyim; Hasan ile Hüseyin, Peygamberimizin elbisesinin içindeler. Onları görünce rahatladım ve güldüm. Efendimiz (sas) onlara sarılarak dedi ki: **“Bu ikisi benim oğullarım ve kızımın oğullarıdır. Ya Rabbi! Sen biliyorsun ki, ben bunları seviyorum; sen de onları sev. Ya Rabbi! Sen biliyorsun ki, ben bunları seviyorum; sen de onları sev. Ya Rabbi! Sen biliyorsun ki, ben bunları seviyorum; sen de onları sev.”**^[1091]

Son bir rivayet aktaralım ve öylece diğer bahislere geçelim: İbn Abbas (ra) diyor ki: Resûlullah’ın (sas) huzurunda idim. Hz Fâtıma (radiyallahu anha) ağlayarak geldi. “Babacığım! Hasan ve Hüseyin evden çıkmışlardı. Uzun zaman geçti hâlâ gelmediler. Ali de evde yok ki gidip onları çağırsın şimdi ne yapacağız?” dedi. Efendimiz: **“Ey Fâtıma! Üzülme, Allahu Teâla onları muhafaza eder!”** buyurdu. Sonra: **“Ya Rabbi! Eğer iki torunum bir suyun içindeyseler inayet kayığın ile sahile ilet. Eğer sahrada iseler hidayet rehberinle evlerine dönder.”**^[1092] diye dua etti.

Daha sonra başladılar aramaya; sahâbe grup grup olup Medine’nin etrafına dağılıp aradılar. En sonunda bir kayanın arkasında birbirlerine korkudan sarılmış bir halde buldular. Efendimiz (sas) onları bulunca öyle bir sevindi, öyle bir sevindi ki, hemen sarıldı onlara, onlar da dedeleriyle bir müddet öylece kaldılar. Sonra Efendimiz (sas) iki torununu da kucağına aldı ve evin yolunu tuttu. Sahâbîler, taşımak için istediklerinde onlara vermedi. Ebû Eyyûb el-Ensârî: “Ya Resûlullah! Birini bana verin. Biraz yükünüzü hafifleteyim” dedi. Resûlullah (sas): **“Benim yüküm ağır değil ki!”** dedi ve taşımaya devam etti. Onları taşıırken Efendimiz (sas) onların şereflerini sayıyordu: **“Benim yavrularımın anneleri Fâtıma, babaları Ali, dedeleri Resûlullah, nineleri Hatice, amcaları Cafer-i Tayyar, teyzeleri Zeynep, Rukiyye ve Ümmü Gülsüm’dür.”**^[1093] Şerefe bakar mısınız, böyle bir şerefın emsali kimsede var mı bu dünyada? İşte Efendimiz (sas) iki gülü olan Hasan ile Hüseyin’i böyle seviyordu. Onları Efendimiz (sas) bir dede olarak seviyordu; neslinin devamı olarak seviyordu. Dinin intikal ve muhafazasındaki yerlerinden dolayı seviyordu. Onlara biçilen rolden dolayı

seviyordu. Kurban nesil oldukları için seviyordu. Onlardan cennetin kokusunu duyduğu için seviyordu. Ve daha neler, neler için seviyordu... Daha çok şey söylenir bu bahis için ama bu kadarı ile iktifa edelim ve ikinci bahsimize geçelim.

Annesi Fâtıma ile Hz. Hüseyin

Hız. Hüseyin'in annesi Hz. Fâtıma ile geçirdiğı 7 yıl, birçok hatıranın oluşmasına sebep olmuştur. Fâtıma annemiz, tam bir annedir; sadece çocuklarının doğumuna vesile olan biri değil, bir medrese ve mektep gibi çocuklarını yetiştiren bir annedir. Hatırlanacağı üzere o Hz. Ali ile Hicretin ikinci yılı Bedir'in hemen arkasından evlendi; Hicretin 11. yılı Ramazan ayında da vefat etti.^[1094] 9 yıllık bir evlilikleri vardı. Nasıl bir hayatı olduğunu, bu 9 yıla neler neler sığdırdığını az çok hepimiz biliyoruz. Tarih onu, mücadele, cihad, hicret, ilim, hikmet, fıkıh, sabır, sebat ve daha onlarca alanda bir abide olarak kayıt etti. Hz. Fâtıma annemiz, bu kadar yoğun, bu kadar aktif olmasına rağmen dikkat edelim; 9 yıllık evliliğinde 3 erkek, 2 kız, beş çocuk sahibi olacak, bu çocuklardan Muhassin bebekken vefat edecek, diğerleri yaşayacak, Hz. Fâtıma bunlara bakacak, büyütecek; aslî vazifesi olan anneliğı asla aksatmayacak, bu kadar işi tek başına yapacak, sadece mücahideliğı sokakta kalmayacak, asıl mücahideliğı evinin içinde olacak ve evini *Dârü'l-Hikme/Hikmet evi* olarak tesis edecekti. Öyle bir ev tesis edecekti ki âlem o evden Hz. Hasan'ın eliyle vahdeti, Hz. Hüseyin'in eliyle şehadeti, Hz. Zeynep'in eliyle izzeti, Hz. Ümmü Gülsüm'ün eliyle dirayeti göreceklerdi. *Vahdet, Şehadet, İzzet ve Dirayet*; bu dört kavram, bir evin Hikmet evi olup olmadığının en önemli işaretidir.

Hız. Fâtıma annemiz elbette bir anne olarak tüm çocuklarını seviyordu, ama Hz. Hüseyin biraz onun gözünde farklı idi. Nasıl mı? Zehebî'nin *Siyer-i Â'lâmi'n-Nübelâ* adlı eserinden okuyoruz. Bir gün Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin evde güreş tutuyorlar. Efendimiz (sas) Hasan'ın tarafında: **“Haydi Hasan, haydi seni göreyim, şöyle yap böyle yap”** diye onu destekliyor. Biraz bu hali seyreden Hz. Fâtıma validemiz, en sonunda dayanamıyor ve diyor ki: “Ey Babacığım! Hep Hasan'ı tuttunuz, hâlbuki Hüseyin daha küçüktür, onu tutmanız gerekmez miydi?” Efendimiz (sas) kızının bu sözüne karşı der ki: **“Baksana kızım, Cebrail de Hüseyin'i tutuyor.”**^[1095] Hz. Fâtıma'nın orada Hüseyin'i nazara vermesi, ona karşı sevgisinin ne kadar farklı bir düzeyde olduğunu gösterir.

Başka bir rivayeti Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde aktarır: Hz. Ali olayı bize nakletmektedir, diyor ki: “Efendimiz (sas) bir gün bize geldi ve o gece bizimle beraber kaldı. Gecenin bir yarısında Hasan uykundan uyandı ve su istedi. Efendimiz (sas) bize bırakmadan hemen kalktı yatağından ve suya yöneldi; sonra su yok muydu, yoksa su yerine süt mü vermek istedi bilemiyoruz ama dışarıdaki koyunlardan birinden süt sağdı ve alıp geldi. O anda Hüseyin de uyandı ve o da su istemeye hatta biraz ağlamaya başladı. Efendimiz (sas) geldi, ağlamasına rağmen sütü önce Hasan’a doğru uzattı; bunun üzerine Hüseyin daha da ağladı. O anda Hz. Fâtıma dedi ki: “Ey Babacığım! Sütü önce Hasan’a verdiğine göre herhalde Hasan’ı daha çok seviyorsun? Önce Hüseyin’e verseydin daha iyi olmaz mıydı?” Anne olarak Hz. Fâtıma’nın, küçük oğlu Hüseyin’e karşı tavrı budur. Ancak Efendimiz’in (sas) hassasiyeti, adalettir; o anda bile herkese adaleti öğretmektir. Adeta Efendimiz (sas) adaletin ne demek olduğunu öğretircesine: **“Hayır kızım! Hasan daha önce su istedi; önce o istediği için ona verdim.”**^[1096] diyecektir. Sözün devamı ise çok büyük bir müjdeyi âleme duyuracaktır: **“Kızım, sen, ben, bu ikisi (Hasan ile Hüseyin) ve şu yatan (Ali) kıyamet günü aynı yerde olacağız!”**^[1097] İşte annesinin nazarında Hz. Hüseyin’in hali böyledir.

Babası Ali ile Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin ile babası Hz. Ali arasındaki bağda üzerinde durulması gereken bir bağdır. Özellikle Hz. Osman dönemi sonrası başlayan fitne hareketleri ve arkasından yaşanan Cemel, Sıffin ve Nehverân savaşlarında, Hz. Ali’nin en büyük destekçileri hiç kuşkusuz iki oğlu Hasan ile Hüseyin olmuştur. Hz. Ali’nin adeta adamsızlıktan sinесinin çatladığı o zor zaman ve zeminlerde hep babalarının arkalarında olması gereken yerlerini almışlardır. O günleri anlayacağımız bir söze şahit olalım: Hz. Ali’nin hilafet günlerinde, Kûfe’de biri şöyle bir soru sorar: “Ey Emire’l-Mü’minin! Neden hep senin döneminde sıkıntılar başladı İslâm toplumunda... Ebû Bekir’in, Ömer’in, Osman’ın döneminde olmayan sorunlar neden senin döneminde ortaya çıktı?” Bu soruya şöyle bir cevap verdi Hz. Ali: *“Onların döneminde onlar hayatta idi, biz de hayatta idik; şimdi bizim dönemimizde onlar hayatta yok, biz varız, bir de sizler varsınız!”*^[1098] Hz. Ali’nin ne dediği anlaşıldı değil mi? Aslında Hz. Ali’nin dediği, Efendimiz’in (sas): **“Nasılmanız öyle idare olunursunuz?”**^[1099] beyanı ile aynıdır.

İşte Hz. Ali, kaht-ı rical'in en üst düzeylerde yaşandığı o dönemlerde, sahâbenin yokluğunu adeta oğulları gidermeye çalışıyorlardı. Hz. Ali'nin yine Kûfe'de söylediği bir sözü hatırlarsak, çocukları ile olan münasebeti daha iyi anlamış oluruz. Bir gün o şöyle diyecekti: “*Yol uzun, düşman hileli, dostlar vefasız, yürünebilir mi böyle bir yol?*” Hz. Ali onca olumsuzluğa rağmen, arkasında iki dağ olan Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kametleri ile yürüyebiliyordu. Sadece bu bile Hz. Hüseyin'in babası ile münasebetini anlamamız açısından yeterlidir.

Bu fasılda son bir tablo aktaralım. Kendisi Hz. Osman taraftarı olan, bundan dolayı da Hz. Ali'ye içinde kırgınlık besleyen Şeybân b. Muhazzem anlatıyor, diyor ki: “Ali ile birlikte Sıffîn'den döndük. Bir yere vardık. Ali, “Buraya ne ad verilir bilir misiniz?” dedi. Biz de “Kerbelâ deniyor ey Mü'minlerin Emiri” dedik. Ali, “Kerb [dert, sıkıntı] ve beladır.” dedi. Sonra bir tümsekte oturdu ve “Burada bazı insanlar öldürülecek. Onlar, Resûlullah'ın şehitlerinden sonra yeryüzünün en faziletli şehitleridir.” dedi. Şeybân b. Muhazzem diyor ki: “Bu sözleri duyunca, Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, bu da onun (Ali'nin) yalanlarından biridir.” dedim. Şeybân b. Muhazzem diyor ki: “Orada ölmüş bir eşek vardı. Köleme, “Şu eşeğin bir ayağını getir, Ali'nin oturduğu tümseğe dikeyim.” Hüseyin öldürülünce arkadaşlarıma, “Haydi, gidip bakalım.” dedim. Biz Ali'nin oturmuş olduğu mekâna geldik; baktık ki, Hüseyin'in cesedi eşeğin ayağının üzerindedir ve ashâbı da etrafındadırlar. (O zaman anladık, Ali'nin sözlerinin doğruluğunu!) [\[1100\]](#)

Görüldüğü üzere Hz. Ali bir baba olarak neslinin başına gelecekleri, Hz. Peygamber'in (sas) çeşitli beyanları çerçevesinde biliyor, [\[1101\]](#) o da onları yanındaki insanlara anlatıyordu.

Abisi Hasan ile Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin'in kendinden bir yaş büyük abisi Hz. Hasan ile olan bağına gelince, onların aralarındaki bağ kardeşlik bağının çok ötesinde bir bağ idi. Hz. Hasan'ın kardeşini koruma adına ortaya koydukları, Hz. Hüseyin'in ise her daim abisinin arkasında durması, üzerinde yoğunlaşılması gereken bir konudur. Ancak biz burada bunların hepsini zikredemeyeceğimiz için, dikkatleri başka bir noktaya çekmek istiyoruz. Bugün bizler, Hz. Ali'nin çocuklarından ilham alma meselesini gündem edince, Hz. Hüseyin'i öne alır, onun kıyamını ve arkasından gelen şehadetini anlatır, tam anlamı ile dille

ifade etmesek de Hz. Hasan'ın vahdet adına Şam valisi Muâviye b. Ebî Süfyan ile yaptığı antlaşmayı taviz olarak algılar, içimizde ona bir kırgınlık saklarız. Bu birçok Müslümanda böyledir. Hz. Hüseyin'in Kerbala'da izzetlice ölmesi bize ilham kaynağı olur da, Hz. Hasan'ın çok farklı mülahazalarla barış için masaya oturması pek ilham kaynağı olmaz, olmadığını zan ederiz. Hâşâ burada bu iki güzel torunu birbirleri ile yarıştıracak değiliz; böyle bir şey doğru da değil, ancak şunu ifade etmek isteriz ki, Hz. Hasan'ın kendisini feda ederek, antlaşma için masanın başına oturması en az Hz. Hüseyin'in Kerbala'daki kıyamı kadar önemli bir meseledir. Aslında iki güzelin yaptığı birbirinden netice itibari ile farklı değildir. *Biri canını, kanını ümmetin dirilişinin kefareti olarak vermiş, diğeri hayatını, ömrünü ümmetin dirilişine vesile olsun diye feda etmiştir.* Biri Kerbela'nın meydanın da kılıçlarla doğranarak bu ümmetin kefareti olmuştur, diğeri ümmetin cahillerinin dilleri ile kınanma pahasına, İslâm toplumunda daha fazla kan akmaması için bu ümmetin kefareti olmuştur. Hz. Hasan'ın attığı o adıma karşı Hz. Hüseyin'in başta itiraz etmesine rağmen sonra meseleyi anlaması ve antlaşmanın yapıldığı Hicri 41'den, zehirlenerek şehit edileceği^[1102] Hicri 49'a kadar, tam 8 sene hep abisinin yanında yer alması o sevginin boyutunu göstermektedir.

Hz. Hasan zehirlenip yatağa düştüğünde, 40 gün o halde kaldığı söylenir. O günlerin hepsinde Hz. Hüseyin abisinin yanı başındadır. İlk günden itibaren, “Ne olur Hasan söyle bunu kim sana yaptı diye” ısrar etmesine rağmen Hz. Hasan yine kan dökülmemesi için o zorlu günlerde bile ümmetin selametini düşünerek bunu saklamıştır. O günlerin sonlarında Hz. Hüseyin'e çeşitli vasiyetler söyleyerek vefat yoluna girmiştir. O hastalığının devam ettiği günler, Hz. Âişe validemizden izin alarak dedesinin yanına gömülmek istediğini söylemiştir. Âişe annemiz izin vermiştir. Ama dönemin Medine valisi Saîd b. Âs aldığı emir gereği buna müsaade etmemiştir. Hz. Hasan ise “Eğer izin verirlerse beni dedemin yanına defnedin, yoksa beni, Müslümanların kabristanlığına gömün” demiştir. Valinin Hz. Hasan'ın Hücre-i Saadet'e gömülmesini engellediğinin haberi Hz. Hüseyin'e ulaşınca, hemen kendisi ve beraberindekiler silahlanmışlardı. Hz. Ebû Hüreyre durumun vehâmetini anlayarak, önce, Hz. Hasan'ı buraya defnetmeyi engellemenin mutlak surette zulüm olacağını söylemiş ve şöyle demişti: “Allah aşkına söyleyin! Eğer Mûsâ Peygamber'in oğlu, babasının yanına defnedilmek istense de insanlar buna engel olsalar, ona zulmetmiş olmazlar mı?” diye sordu. Onlar hepsi bir ağızdan, “Evet!” dediler. Ebû Hüreyre, “İşte bu da

Allah Resûlü'nün oğludur ve babasının yanına defnedilmek için getirildi..."^[1103] Ne yaptı ise Ebû Hüreyre (ra) valiyi ikna edemedi, daha sonra da hiç olmazsa Hz. Hüseyin'i ikna ederim düşüncesiyle onun yanına gitmişti. Ebû Hüreyre (ra) adeta yalvarırcasına Hz. Hüseyin'i defin yeri meselesindeki ısrarından vazgeçirmeye çalıştı. Kardeşinin vasiyetini hatırlatarak onun: "Şayet herhangi bir fitneden çekinirsen beni müslümanların mezarlığına defnet" dediğini hatırlattı. Hz. Hüseyin de fitneden çekinerek, kardeşini bir çok sahabînin defnedildiği Bakî' mezarlığına annesinin yanı başına defnetti.^[1104]

Medine valisi Saîd b. Âs, Hz. Hasan'ın cenaze namazını kıldırarak için gelmişti. Hâşimoğulları, "Vallahi, onun üzerine Hüseyin'den başka hiç kimse namaz kılamaz!" dediler. Saîd b. Âs buna itiraz etmedi ve namaz kıldırıktan vazgeçti. Dedi ki: "Vallahi, onun üzerine namaz kıldırma hususunda münakaşa etmeyeceğiz. Siz ölünüz üzerine namaz kıldırma daha çok hak sahibisiniz. Ama eğer izin verirsiniz namaz kıldırarak için öne geçerim." dedi. Bu sözleri duyan Hz. Hüseyin, o gün abisinin tabiatı ile hareket ediyordu. Dedi ki: "Geç bakalım! Vallahi, eğer imamlar namaz kıldırarak kimseler olmasalardı seni öne geçirmezdik." Böylece cenaze namazını Saîd b. Âs'a kıldırarak.^[1105]

Kendi Nefsi ile Hz. Hüseyin

Hz. Hüseyin'in kendi nefsi ile olan bağına dair bahse gelince bu konuda da bazı hususlara dikkatleri çekelim. Hicri 60'lı yıllara gelince o günlerde bazı sahâbîler hayatta idi ve bazılarının çocukları aktif olarak hadiselerin içerisindeydi. O günlere gelinceye kadar İslâm toplumunda ciddi çözümler olmuş ve çok farklı sorunlar, sıkıntılar ortaya çıkmıştı. Yaşayan sahâbîlerin ve sahâbî çocuklarının o dönemde gelişen sıkıntılara karşı farklı farklı tavırları vardır. Asla sahâbî efendilerimiz ve onların çocuklarının büyük bir kısmı nemelazımcılık gibi bir hastalığa kapılmadıkları gibi, birilerinin iddia ettiği gibi -hâşâ- yönetimin ve sultanların adamı da olmamış, sadece dertleri ganimet, valilik, mevki, makam da olmamıştı. Onlardan kimi sükûneti kendilerine bir tavır olarak belirlemişlerdi; bu tavır asla zillet değildi, zulümleri görmemekte değildi, olaylara eyvallah etmek de değildi. Gerçekten o gün sergilenmek durumunda kalınan o tavır, önemli bir tavidir; tabir caiz ise sessiz bir başkaldırı idi, sükûnet ile bir tavır ortaya koymaktı. Bu tavrı takınanların başını Abdullah b. Ömer (ra) çekmekteydi.

O günlerde kimileri mücadeleyi bir tavır olarak belirlemiş, sessizliğini bozmuş mevcut yapıya baş kaldırmış ama mücadele yöntemini Hz. Hüseyin gibi değil farklı bir tarzda ortaya koymuştu. Abdullah b. Zübeyr gibi...

Hz. Hüseyin'in o günkü tavrı ise izzet tavrıdır, şehadet tavrıdır, bile bile bir çok sıkıntıya katlanma hatta ölüme yürüme tavrıdır, ölerек; diriltme tavrıdır. Peki, neden Hz. Hüseyin'in tavrı böyle bir tavır olmuştur? Neden bu işi yaşça, ilimce, adam sayısı ve maddi imkânlar nispetinde daha güçlü olan kimileri değil de Ehl-i Beyt yapmıştır? Ve özellikle Hz. Hüseyin yapmıştır? Bunun sebebi bellidir; Hz. Hüseyin'i tek başına sadece ailesi ve bir avuç seveni ile Kербala'nın meydanına yürüten şey, ona biçilen roldü, ona yüklenen misyondur. İşte özellikle Hz. Hüseyin'in kendi nefsi ile olan bağı, biraz daha iyi bu noktadan anlaşılacaktır. Bu misyon ne idi?

Efendimiz (sas) 23 yıllık zorlu davetinin sonunda bu ümmete giderken neyi bırakıp gitmişti? Kur'ân ve Sünneti, ^[1106] ya da Kur'ân ve Ehl-i Beyti ^[1107] ... Bazı hadislerde Sünnet, bazı hadislerde Ehl-i Beyt geçmesi bir tenakuz - haşa- çelişki değil, bir şerh, açıklama ya da daha doğru bir ifade ile bir tamamlamadır. Nasıl? Kur'ân Rabbimizin kelmamıdır. 6236 ayet ile Rabbimiz bizimle konuşmuş, o ayetler evrensel bir nitelik taşıdığı için halen de konuşmaya devam etmektedir. Sünnet ise, Rabbimizin dediklerinin nasıl hayata taşınacağını pratik olarak yani ameli olarak bize göstermektedir. Hal böyle olunca, Rabbimizin kelmamı Kur'ân-ı Kerim, o kelmamın hayata taşınmış hali Kur'ân-ı Nâtık yani konuşan Kur'ân, Kur'ânü'l-Hay yani yaşayan Kur'ân' olan ise Peygamberimizdir. Dolayısı ile Sünnette fiili bir rehberlik vardır. Bundan dolayı genelde sahâbe, özelde de Ehl-i Beyt bu fiili rehberliği devam ettirdiği için Efendimiz (sas) bazı hadislerinde emanetin Kur'ân ve Sünnet, bazı hadislerinde ise Kur'ân ve Ehl-i Beyt olduğunu söylemiştir. Bir de buna Ehl-i Beyt'in sünnetin kaynağına çok yakın olmaları sebebi ile istifade oranlarının fazlalılığını da eklemek gerekir.

Efendimiz (sas) ümmetine 'sarılınca dalalete düşmeyeceği' bu iki ağır ve değerli emaneti bırakırken, bu ifadeye dikkat edelim, ümmeti de Ehl-i Beyt'ine emanet etmiştir. Emanet, sadakat isterdi; ümmet ne kadar kendisine emanet edilen değerlere sadık kaldığının hesabını Rabbine verecek, bizler de vereceğiz. Ehl-i Beyt de kendisine emanet edilen ümmeti koruma adına ne yaptığı konusunda hesap verecek; tarih şahittir ki, onlar ümmeti koruma adına çok büyük bir gayret göstermişlerdir. Bütün kapıların kapandığı, hizmet alanlarının sınırlandığı, zalimlerin zulümlerinin mescitlere, hatta evlere kadar uzandığı bir devirde, yapılacak hiçbir şeyin kalmadığı zeminlerde bile,

onlar ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalışmış, artık yapacak bir şey kalmayınca ‘hiçbir şey yapamamak bu ümmeti diriltmek için biz de hayatlarımızı feda eder, ölürüz’ demişlerdir... Böyle diyerek yüzlercesi şereflice ölüme yürüdü; işte Hz. Hüseyin’in yaptığı da bundan başka bir şey değildi. *“Hiçbir şey yapamıyorum, elim kolum bağlanmış, o halde ben de Allah yolunda ölürüm”* dedi. Hz. Hüseyin bunun için Kerbala’ya yürüdü. Onu ikna etmek istediler, ancak bir türlü ikna olmadı, gitmem lazım diyordu. En son Abdullah b. Abbâs dedi ki: *“Madem gideceksin, o halde kadınlarını ve çocuklarını niye götürüyorsun.”*^[1108] Hatırlanacağı üzere kundaktaki yavrusuna varıncaya kadar Hz. Hüseyin tüm ailesini yanına alacaktı. Ne diyecekti Hz. Hüseyin: *“Ey Amcamınoglu! Ben çoluk çocuklarımla birlikte gitmekten başka bir şey düşünemiyorum. Çünkü onların da gelmesi lazım.”*^[1109] Neden peki? Çünkü Kerbela’da Allah için ölüme yürüyen o bir avuç insanın ortaya koydukları o mücadeleyi nesillerden nesillere taşıyacak şahitler lazımdı. Yani Hz. Hüseyin, Zeynep’leri şahitler olarak götürmek istiyordu.

Demek ki Kerbela; şehitlerin ve şahitlerin bir yürüyüşü, bir haykırışı olacak; tarihe not, o şahitlerin elleri ile düşülecekti. Hz. Hüseyin, misyonun gereğini yerine getirirken, istedi ki onlar bunu kıyamete kadar gelecek tüm insanlığa ulaştıracak vesileler olsunlar. Oldular mı? Hem de nasıl? Onların şahitliği olmasaydı biz bu hadisenin ne kadarını bilebilirdik ki?

Kerbela, Kerb ü Bela

Tarihler 10 Muharrem 61’i gösteriyor, günlerden Cuma, sabahın erken saatleri, bir tarafta Hz. Hüseyin’in 72 kişiden oluşan küçük kabile, diğer tarafta Kûfe valisi Ubeydullah b. Ziyad’ın emri ile kurulan en az 6000 kişilik bir ordu, ordunun komutanı ise Ömer b. Sa’d... O anlarda Hz. Hüseyin şöyle dua ediyordu: *“Allah’ım! Sen her sıkıntıda güvendiğimsin ve her şiddette umudumsun. Başıma gelecek her sıkıntıda tek güvencemsin. Sen her nimetin velisi ve her iyiliğin sahibisin.”*^[1110]

Savaşın öncesinde Hz. Hüseyin atına bindi, Kerbala meydanına doğru gitti ve Kûfelilere sesini duyuracak bir noktada durdu ve onlara uzunca bir konuşma yaptı. O konuşmanın içerisinde şunları söyledi:

Ey insanlar! Sözlerimi dinleyiniz! Sizin için üzerime düşen va’z-u nasihat hakkını yerine getirinceye, yanınıza gelişimdeki mazeretimi size

bildirinceye kadar bekleyiniz! Üzerime yürümekte acele etmeyiniz! Eğer, mazeretimi kabul ve sözlerimi tasdik eder, benim hakkımda insaf ve adaletle hüküm verirsiniz, bununla ahiret saâdetine erersiniz ve benim üzerime yürümeye de yol bulmak, sizin için mümkün olmaz. Şayet, mazeretimi kabul etmeyecek, hakkımda kendiliğinizden insaf ve adaletle hüküm vermeyecekseniz; Hazret-i Nûh'un, kavmine dediği gibi, ben de size: **“Siz ve ortaklarınız toplanıp artık ne yapacağınızı kararlaştırınız. O suretle ki, bu yapacağınız iş size, sonradan hiçbir tasa ve pişmanlık vermiş olmasın! Yapacağınızı açıkça yapınız, gizlemeyiniz. Sonra da hükmünüzü bana icrâ ediniz!”**^[1111] derim. Ve yine dedem Resûlullah'ın, kavmine dediği gibi, ben de size: **“Hiç şüphesiz benim velim, benim yardımcım ve sahibim, o kitabı indirmiş olan Allah'tır ve O, bütün salihlere de velilik ediyordur!”**^[1112] derim.

İmdi; benim nesebimi bir araştırınız, bakınız ki: Ben kimim? Sonra, vicdanınıza dönünüz de, onun kırgınlığını giderip kendinizden hoşnut etmeyi düşününüz... Hele, bir düşününüz ki; beni öldürmek, haram ve mahfuz olan kanımı dökmek size helal olur mu? Ben, Resûlullah'ın (sas) kızının oğlu değil miyim? Ben, Resûlullah'ın vasisi ve amcasının oğlu ki o, Allah'a iman ve Resûlullah'ı, Rabbinden getirdikleri şeyleri tasdik edenlerin ilki idi, onun oğlu değil miyim? Şehidlerin seyyidi Hamza, benim babamın amcası değil midir? Çift kanatlı şehid Cafer, benim amcam değil midir?

Resûlullah'ın (sas) benim ve kardeşim hakkındaki: **“Bunlar, cennet gençlerinin efendileridir.”** hadisi, size erişmedi mi? Vallahi; yalancıya ve yalancının ev halkına Allah'ın gazablandığını ve bunda ihtilafa düşenleri hüsrana uğrattığını bildiğimden beri ben, herhangi bir yalan söz söylemeye niyet ve tenezzül etmemişimdir. Eğer, söylediğim hadiste beni tasdik ediyorsanız ki onun hak ve gerçek olduğunda şüphe yoktur, ne âlâ! Yok, beni yalanlıyor, bana inanmıyorsanız, bunu, kendilerinden sorup öğrenebileceğiniz zatlar vardır aranızda! Câbir b. Abdullah'a yahut Ebû Saîd el-Hudrî'ye, yahut Sehl b. Sa'd'a, yahut Zeyd b. Erkam'a yahut Enes b. Mâlik'e sorunuz! Onlar, Resûlullah'ın benim ve kardeşim hakkındaki bu hadisini, kendisinden işittiklerini size haber vereceklerdir! Benim hakkımdaki bu hadis de mi, kanımı dökmekten sizi alıkoymayacak, size engel olmayacaktır! Haydi, siz bu hadisin doğruluğundan şüphe ettiniz! Benim, Peygamberinizin kızının oğlu olduğumda şüphe edebilir misiniz?

Vallahi, doğu ile batı arasında, sizlerden veya sizin başkalarınızdan Peygamberin kızının oğlu olarak, benden başkası yoktur. Ben, hassaten sizin Peygamberinizin kızının oğluyum!

Bana haber veriniz; ben, sizlerden birisini öldürdüm de o ölüden dolayı mı beni öldüreceksiniz? Yahut birinizi vurup yaraladım da onun kisası için mi bana kisas uygulayacaksınız? Yahut herhangi birinizin malını yok ettim de ondan dolayı mı beni bırakmıyorsunuz? Siz, benden ne istiyorsunuz? Beni istemiyorsanız bırakınız yeryüzünde emin olan bir yere gideyim!

(Yezid’e boyun eğmeye gelince) Hayır, Vallahi, ben onlara ne ellerimi zelil olarak teslim ederim, ne de kölelerin ikrarları gibi ikrarda bulunarak bey’at ederim! Ey Allah’ın kulları! Ben, sizlere, Hazret-i Mûsa’nın dediği gibi: **“Şüphe yok ki ben; beni taşlamanızdan benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığındım!”**^[1113] **“Ben, hesap gününe inanmayan her kibirli insandan, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a sığındım!”**^[1114] diyorum!^[1115]

Tarihin Acı Sayfaları

Hz. Hüseyin’in bu sözlerinin karşı tarafta gözü dünya menfaatinden başka bir şey görmeyen Kûfelilere hiçbir etkisi olmadı ve bir müddet sonra Ömer b. Sa’d’ın attığı ok ile savaş başladı. Birer birer Hz. Hüseyin’in yanındaki dostları, yeğenleri, çocukları şehit ediliyorlardı. O anda Hz. Zeyneb’in sesi yankılanıyordu, Kerbela meydanında: **“Allah’ım! Bu nasıl bir ordu ki, komutanı sadece Hüseyin, askeri sadece Hüseyin’dir.”**^[1116]

Hz. Zeyneb’in bu haykırışı, o zemini anlamamız açısından önemlidir. Hz. Zeyneb’in bu söz ile kastı, Hz. Hüseyin’in hiçbir askerinin kalmaması idi. O anda, Hz. Hüseyin’in iki kızı, Rukayye ve Sükeyne koşup babalarına sarıldılar ve “baba, baba” diye ağlamaya başladılar. Hz. Hüseyin de kızlarına sarıldı, o da ağlamaya başladı. Sonra kendini toparladı ve dedi ki: **“Ey kardeşim Zeynep ve ey kızlarım! Bu Allah’ın bize yazdığı bir imtihandır. Sabredin, ağlayıp, sızlayıp düşmanı üzerinize güldürmeyin. Sizler Ehl-i Beyt’in kızlarısınız. Size düşmanı güldürmek yakışmaz!”**^[1117] Babalarının bu sözleri karşısında kızlar, biraz kendilerini toparladılar. Hz. Hüseyin, kız kardeşi Zeyneb’e döndü ve ondan Zeynelâbidîn’i sordu. Zeynelâbidîn o günlerde hasta idi ve o anlarda çadırda ateşler içerisinde yanıyordu. Hz. Zeyneb, onun biraz iyi olduğunu söyledi. Hz. Hüseyin: “Ey

Zeyneb! O sana emanettir, ne yaparsan yap, ona bir zarar gelmesine müsaade etme” dedi.^[1118] Neden bu sözü söyledi Hz. Hüseyin? Çünkü İmam Zeynelâbidîn’e biçilen rol, başka bir roldü. O gün o meydanda kurtulan sadece iki erkek olacaktı, onlardan biri dört yaşında Hz. Hüseyin’in oğlu Ömer, diğeri ise 23 yaşlarında olan Aliyü’l-Asğar İmam Zeynelâbidîn olacaktı ve Ehl-i Beyt’in soyu, ondan devam edecekti. Bu konuşmaların ardından Hz. Hüseyin onları çadırlara geri gönderdi. Kendisi de yeniden savaşın meydanına döndü.

Gözü dönmüş komutan Şımr b. Zilcevşen, işi daha fazla uzatmak istemiyordu. Bundan dolayı son bir darbe ile Hz. Hüseyin’i de şehit edip bu işi bitirmek arzusunda idi. Onlarca atlı ile bir anda Hz. Hüseyin’in etrafını sardırdı. Hz. Hüseyin tek başına bir ordu gibi onlarla savaşıyordu. Hz. Hüseyin savaşırken Kûfelilere diyordu ki: “*Siz beni davet ettiniz, ben de geldim, ama şimdi bana kılıçları reva gördünüz. Siz beni davet ettiniz, sonra burada beni Yezid’e biat etmem konusunda ikna etmeye çalıştınız. Ben Yezid’e biat etseydim, Medine’de biat eder, zilleti orada kabul ederdim. Ama ben biat etmedim, etmeyeceğim. Çünkü zillet bizden uzaktır. Zillet bizden uzaktır.*”^[1119]

Hz. Hüseyin, hem bu sözleri söylüyor, hem de etrafını saran gözü dönmüş adamlarla savaşıyordu; kaç tanesini yere sermişti. Ama düşman çoktu, onlarcası kılıç darbelerini Hz. Hüseyin’in mübarek bedenine indiriyorlardı. Kılıçların altında parçalanırken Hz. Hüseyin tarihe kan ile yazılan o sözünü haykırıyordu:

*Kanımla yükselecekse ceddin Muhammedin dini
Ey Kılıçlar doğrayın beni, alın bedeni mi!*

Bir taraftan kılıç darbeleri inerken Hz. Hüseyin’in bedenine, başkaları ise oklarını onun bedenine nişan alarak atıyorlardı. Artık dayanılacak gibi değildi, kılıç darbelerini saymak mümkün değildi, 33 mızrak, 34 ok yarası ile Hz. Hüseyin *Kerbala*’nın meydanına düştü. Halen şehit olmamıştı. Etrafını saran askerler son darbeyi vurmaya birbirlerine bırakmışlardı. Ama bu cahil zümre son darbeyi vurmaktan çekiniyorlardı. Şımr b. Zilcevşen, adamlarına bağıyor: “Kahrolası adamlar! Vurun öldürün” diyordu. Adamlar toparlanıp, saldırmaya devam ediyorlardı. En son Sinan b. Enes isimli asker elindeki mızrağı yerde yatan Hz. Hüseyin’in sırtına hızlıca saplıyor ve Hz. Hüseyin’i *Kerbala* meydanında şehit ediyordu.

Kazanan Kim?

Görünürde Hz. Hüseyin ölüyor, onlar yaşıyorlardı ama hakikatte yaşayan Hz.Hüseyin, ölen ise onlar oluyordu. Tarih bunun en büyük şahididir, öyleyse yapılması gereken ölümsüz bir kapının kulu olarak yaşamak, ganimetin, mevki ve makamın, dinar ve dirhemin, şehvet ve şöhretin kulu olmamaktır. Rabbimiz hepimize bunu nasip etsin inşallah...

Hz. Hüseyin'in şehadet haberini alan çocukluk arkadaşı Abdullah b. Zübeyr, gözyaşları içerisinde bir hutbe irad edecek ve o hutbenin bir kısmında şunları söyleyecekti: “Allah'ın takdiri ve hükmü yerini bulur. Vallahi, onlar öyle bir zatı şehit ettiler ki o, geceleri uzun uzun namaz kılar, gündüzleri de oruç tutardı. Halifeliğe onlardan (Emevilerden) daha layık ve daha hak sahibi idi. Vallahi, o Kur'ân'ı ne teganni ile değiştirenlerden ne gözleri Allah sevgisi ve saygısı ile yaşarmayanlardan, ne orucu haram olan içki ile açanlardan, ne de av köpekleri yarenlikleri ile vakit geçirenlerdendi...”^[1120] Bu sözleri ile Yezid'i kastetmektedir.

Ehl-i Beyt Deyince

Ehl-i Beyt deyince akıllara hemen Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Zeyneb ve Hz. Ümmü Gülsüm gelmeli... Tarih bu isimlerden çok şey öğrendi de özellikle:

- Hz. Ali'den istikameti
- Hz. Fâtıma'dan iffeti
- Hz. Hasan'dan vahdeti
- Hz. Hüseyin'den şehadeti
- Hz. Zeynep'ten izzeti
- Hz. Ümmü Gülsüm'den dirayeti, öğrendi.

Biz de bu isimlerden bu özellikleri iyice öğrenelim, kavrayalım ve inşallah hayatlarımıza taşıyalım.

^[1052] Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*, III, 44.

^[1053] İbn Manzûr, *Muhtasarü Tarihi Dımaşk*, VII, 8.

^[1054] Buhârî, “Fezâilü’l-Ashâb”, 22; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 59.

^[1055] Tirmizî, “Menâkıb”, 99; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 410.

[1056] Vahyin emin meleği Cebrail'in (as) Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile olan hatıralarını görmek için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 423-426.

[1057] Taberî, *Tarîh*, VII, 97.

[1058] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 21.

[1059] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 301; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 445.

[1060] Beyhakî, *Sünen*, IX, 303.

[1061] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 357.

[1062] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 358.

[1063] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 356.

[1064] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 378; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 404.

[1065] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 248.

[1066] Muhassin, çok fazla yaşamayacak ve daha bebekken vefat edecektir. Bkz. Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 188, 189.

[1067] Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 189.

[1068] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 18; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 357.

[1069] Yıldırım, *Hz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 170.

[1070] Beyhakî, *Sünen*, IX, 306.

[1071] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 406.

[1072] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 410.

[1073] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, III, 257; İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarîh-i Dımaşk*, VII, 15.

[1074] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 361; Tirmizî, *Menâkıb*, 30.

[1075] Tirmizî, "Menâkıb", 102; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 181.

[1076] el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XIII, 650.

[1077] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 17.

[1078] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 17.

[1079] Hakkında daha fazla bilgi için bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 640; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 342-344.

[1080] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 454.

[1081] Taberî, *Tarîh*, V, 456.

[1082] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2166; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VI, 28, 29.

[1083] İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil*, III, 442.

[1084] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 408.

[1085] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 408.

[1086] Tirmizî, "Menâkıb", 101.

[1087] Enfâl 8/28; Teğâbûn 64/15.

- [1088] Tirmizî, “Menâkıb”, 101.
- [1089] Tirmizî, “Menâkıb”, 99.
- [1090] Buhârî, “Menâkıb”, 27; Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 17.
- [1091] Buhârî, “Menâkıb”, 27; Buhârî, “Fezâil”, 22; Tirmizî, “Menâkıb”, 99; İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 408.
- [1092] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarihi Dımaşk*, VII, 18.
- [1093] Heysemî, *Mecmaü’z-Zevâid*, IX, 182; İbn Manzûr, *Muhtasaru Târîhi Dımaşk*, XIV, 70.
- [1094] Hz. Fâtıma’nın vefat tarihi hicrî 3 Ramazan 11, Milâdî 22 Kasım 632’dir. Bkz. Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s.147.
- [1095] Zehebî, *Siyeru Â’lâmi’n-Nübelâ*, III, 282,283; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 379.
- [1096] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 176, 177; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, XV, 250, 251.
- [1097] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 176, 177; Heysemî, *Mecmau’z-Zevâid*, XV, 250, 251.
- [1098] Ebû Bekr et-Tartûşî, *Sirâcü’l-Mülûk*, I, 468.
- [1099] Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 47.
- [1100] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 427.
- [1101] Bu nebevî beyanlardan bazılarını görmek için bkz.İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 424-427.
- [1102] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 393.
- [1103] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 391.
- [1104] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 391.
- [1105] İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 393.
- [1106] “Size iki sey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetçe asla sapıtmayacaksınız: Allah’ın Kitap’ı ve Resûlünün sünneti!” İmam Mâlik, *Muvatta*, “Kader”, 3.
- [1107] “Size, sımsıkı sarıldığınız müddetçe benden sonra sapıtmayacağınız iki mühim emânet bırakıyorum. Biri diğerinden daha büyüktür. O da Allah’ın Kitâbı’dır! Kur’ân, semâdan yeryüzüne uzatılmış sağlam bir ip gibidir. Diğer emânet de ailem, Ehl-i Beyt’imdir. Kur’ân ve Ehl-i Beyt’im cennette Havuz’un başında benimle buluşuncaya kadar birbirlerinden ayrılmazlar. Benden sonra o ikisine karşı nasıl muamelede bulunduğunuza iyi bakın, dikkat edin!” Tirmizî, “Menâkıb”, 104.
- [1108] Dîneverî, *el-Ahbârü’t-Tıvâl*, s. 244.
- [1109] Dîneverî, *el-Ahbârü’t-Tıvâl*, s. 244.

- [1110] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 446.
- [1111] Yûnus 10/71.
- [1112] A'raf 7/196.
- [1113] Duhân 44/20.
- [1114] Mü'min 40/27.
- [1115] Taberî, *Tarîh*, V, 424-426.
- [1116] Taberî, *Tarîh*, VI, 247.
- [1117] Taberî, *Tarîh*, VI, 248.
- [1118] Hz. Zeyneb'in, İmam Zeynelâbidîn'i nasıl koruduğunu görmek için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 453, 454.
- [1119] Taberî, *Tarîh*, VI, 258.
- [1120] Taberî, *Tarîh*, VI, 260.

❦ Hz. Hüseyin'in Hayatından Mesajlar ❦

❦ Hz. Ali gibi istikameti hayatının esası kılmak istiyorsan, Rabbin ile irtibatını çok güçlü tutmalısın. İhsan şuurunu kuşanmalı, ihlâs üzere yaşamalı; Allah'tan gayri ne varsa hepsini yüreğinden silip atmalısın. Tevhidi istenilen oranda hayatına hâkim kılmalısın ki, savrulmadan yürüyebilesin.

❦ Hz. Fâtıma gibi iffeti hayatının esası kılmak istiyorsan, Betül olmalı, el değmemiş, göz değmemiş, bir şekilde Ali'ne yürümelisin. Allah, kitabında kötü kötüye, temiz temize yakışır diyor. Vakarı, edebi, hayâyı hayatında diriltmelisin ki, adını iffet abidelerinin arasına yazdırabilesin.

❦ Hz. Hasan gibi vahdeti hayatının esası kılmak istiyorsan, yüreğin yansa bile ümmetin birliği adına kendi haklarından vazgeçmelisin. Düşmanlar alay etse, dostlar kınasa, cahiller ileri-geri konuşsa ne yazar. 'el-Arrü hayrün mine'n-nar/ Utanmak ateşten hayırlıdır' deyip, vahdet adına adım atmalısın ki, paramparça olmuş ümmeti birleştirebilesin.

❦ Hz. Hüseyin gibi şehâdeti hayatının esası kılmak istiyorsan, her gün dualarının başına onu koymalı ve bir şehit gibi yaşamalısın. Şehit, Allah yolunda kurban olandır. Kurban, kusurlu olanlardan seçilmeyeceğine göre, önce imanını hayatına şâhit etmelisin ki, şehitler kervanına katılabilesin.

❦ Hz. Zeynep gibi izzeti hayatının esası kılmak istiyorsan, zalimlerin karşısında, hakkı en gür seda ile haykırmalısın. Şehitlerin aziz hatıralarına sahip çıkmak, onların toprağa akıttıkları kanların unutulmamasını sağlamaktır. Yezîdlerin hiçbir tehdidinden korkmadan hakkın sesi olmalısın ki, geri de kalmanın sorumluluğunu yerine getirebilesin.

❦ Hz. Ümmü Gülsüm gibi dirayeti hayatının esası kılmak istiyorsan, aklını, ruhunu, kalbini Kur'ân ve Sünnet ile beslemelisin. Kaynaklarını ilahi olandan belirlersen, olgunlaşır, istenilen kıvama erişir, Farûkiyet evinin gelini olursun. Kur'ân'ı temel kaynağın, Sünnet'i temel rehberin olarak edinmelisin ki, basiret ve feraset adına âlemi hayran bırakacak adımlar ortaya çıkarabilesin.

**Küçük Hizmetkâr
ENES B. MÂLİK**

Radiyallahu Anhu

﴿ Burdur ﴾

اللَّهُمَّ ارْزُقْهُ
مَالاً وَوَلَدًا وَبَارِكْ لَهُ

“Allah’ım! Sen onun (Enes’in)
malını ve neslini çoğalt ve
ona bereket ihsan et.”
(Buhârî, “Savm”, 61)

“Dilinden korunmadıkça hiçbir kul
Allah’tan hakkıyla korkmuş olmaz.”
Enes b. Mâlik (ra)
(Ahmed b. Hanbel, ez-Zühed, s. 259)

Adı: Enes b. Mâlik
Anlamı: İnsan, sevimli dost, cana yakın
Künyesi: Ebû Hamza/Hamza’nın babası
Lakabı: Zü’l-Uzüneyn/İki kulaklı
Baba Adı: Mâlik b. Nadr
Anne Adı: Ümmü Süleym bint Milhan
Kabilesi: Neccâroğulları/Hazrec/Medine
Doğum Yeri: Medine
Doğum Yılı: N. Sonrası, 3/ Milâdî, 612
İslâm’a Girişi: Nübüvvetin 12. yılı
Sohbet Süresi: 11 yıl
Rivayeti: 2286
Savaşları: Hudeybiye, Hayber, Umretü’l-Kazâ, Mekke Fethi, Tâif vs.
Görevleri: Zekât memurluğu, muallimlik

Vefat Yeri: Basra/Irak
Vefat Yılı: Hicrî, 90/ Milâdî, 709
Vefat Yaşı: 97

Küçük Hizmetkâr ENES B. MÂLİK

(Radiyahallahu Anhu)

Rabbimize sonsuz hamdler olsun sahâbenin rehberliğindeki yürüyüşümüz hiçbir engelle takılmadan yoluna devam ediyor... 82 İl 82 Sahâbî projesinin 56. programını eriştik. Rabbim kabul buyursun, bizi bize bırakmasın, ashâbı hakkınca anlayabilmeyi ve yansıtabilmeyi bizlere nasip eylesin, hepimize sahâbenin yolunu yol edinmeyi, öğrendiklerimizi hayatlarımıza taşımayı kolaylaştırsın. Bizi sadece geçmişin dedikodusunu yapanlardan etmesin. Anlayıp, kulluk yolumuzun azıklarını, yaptıkları Allah (cc) tarafından takdir ve tasdik gören o güzide nesilden alanlardan etsin. Nimet verilenler onlar, onların yolu dost doğru yol, o yoldan, o izden Mevla bizleri ayırmasın.

Neden Burdur'da Enes b. Mâlik?

Bu güzel yürüyüşte Burdur'un nasibi Enes b. Mâlik (ra) oldu. Sebebine gelince, Osmanlı döneminde hatta daha öncesinde de bu belde medreseleri ile yani ilim ile bilinen bir yer olmasından dolayıdır.

Hamîdoğulları Beyliği'nin kurucusu Dündar Bey 700'de (1300) Burdur'da bugün Ulucami adıyla bilinen camiyi yaptırarak şehrin bu merkez etrafında gelişmesini sağladı. Burdur daha sonra yıllarca İlhanlıların saldırılarına maruz kaldı. Hamîdoğulları, İlhanlı tehlikesi atlatıldıktan sonra beyliğin başka şehir ve kasabalarında olduğu gibi Burdur'da da yeniden imar faaliyetine giriştiler. Bu arada Muzafferüddin Mustafa Bey zamanında Ulucami civarında *Muzafferiye Medresesi* inşa edildi (745/1344) ve şehrin çarşısı da Ulucami ile Muzafferiye Medresesi'nin bulunduğu yüksek kesimde gelişti. Şehre kurulan Muzafferiye Medresesi'nden sonra da birçok medrese açıldı. Özellikle Osmanlı döneminde medreselerin sayısı dahada arttı. 17. yüzyıldan sonrada şehirde birçok kütüphane kuruldu.^[1121]

Görüldüğü üzere Osmanlı kendinden önce var olan ilmî hareketliliği devam ettirmiş ve daha sonra ilim adına buralara bir çok tohum ekmiştir... Şu an toprağın altında saklı duran bu tohumları yeşertmek için Saâdet asrından bir sese, bir sedaya ihtiyaç vardır. Saâdet asrında ilim deyince, aklımıza gelen ilk 10 isim içerisinde bir isim Enes b. Mâlik olduğu için istedik ki bu zemine uygun biri Burdur'da anlatılsın.

İşte bundan dolayı dedi ki madem gaye toprağın altındaki manayı yakalamak, madem Enes b. Mâlik de bu iş için en uygun isim, o halde Burdur'un nasibi Enes b. Mâlik olsun. Allah hepimizi ona, onu hepimize dost kılsın ve onun cihana bıraktığı mesajları hakkıyla anlayıp, gereiği yerine getirme adına bizlere yardım eylesin.

Sayfalara Sığmayacak Bir Hayat

Enes b. Mâlik, Asr-ı Saâdet'in çok bilinen bir simasıdır. Onun uzun ve bereketli hayatını sınırlı sayfalar içerisinde anlatmaya imkân yoktur. Öyle bir hayat yaşamıştır ki Milâdî olarak 97, hicrî olarak tam 100 yıl, ^[1122] yani bir asırlık bir ömür sürmüş, o ömre neler neler sığdırmıştır. Resûlullah'ın (sas) hizmetine girdiği zaman yaşı 10'dur. ^[1123] 10 yıl Allah Resûlü'nün (sas) yanında, Bedir'de arkasında, ^[1124] Uhud'da yanında, Hendek'te sağında, Benî Kurayza'da solunda, Hudeybiye'de arkasında, Hayber'de arkasında, Tebûk'ta arkasında, Veda Haccı'nda arkasında, yani Resûlullah nerede ise o orada... Medine'de aynı şekilde, Resûlullah (sas) hangi sokak, hangi mahalle, hangi evde ise, Enes oradadır... ^[1125]

Resûlullah (sas) sonrasına bakalım, dört Raşit halife devrinde yine aynı hal üzeredir... O, o devirlerin hepsini yaşamış, Hz. Ebû Bekir dönemindeki hadiselerin hepsine şahitlik etmiş, 2,5 yıllık o fırtınalı dönemi görmüş, bir dönem Bahreyn valiliği yapmış, ^[1126] Hz. Ömer döneminin fetih ve zafer günlerini bizzat idrak etmiş, 10,5 yıl süren Hz. Ömer döneminin her sayfasına şahit olmuş, kaç cephede kendisi de cihada katılmış, Hz. Ömer'in şehit edilmesine, Hz. Osman'ın seçilmesine, yaşanan tüm olaylara şahitlik etmiş. ^[1127] 12 yıl Hz. Osman döneminde her türlü hadiseyi bizzat görmüş, geçirmiş. Hz. Ali dönemini yaşamış, Cemel'i, Sıffîn'i Nehverân'ı görmüş, o dehşetli zaman dilimlerine şahit olmuş. Yezid'in İslâm toplumunun başına musallat olmasını görmüş, Kerbela'yı yaşamış, Hz. Hüseyin'in kesik başının üzerine göz yaşı dökmüş, zalimleri kınamış, ^[1128] arkasından Medine'nin en dehşetli günleri olan Harre günlerini görmüş, ^[1129] Haccâc-ı Zalim ^[1130] ile onlarca

hadise yaşamış, ^[1131] kaç tane oğlunu ve torununu Harre hadisesi içerisinde şehit olarak vermiş ^[1132] ve ta Hicretin 90. yılında Basra'da vefat etmiştir. ^[1133] Allah aşkına bu bir asırlık hayata sadece biz tarihi açıdan baksak ve Enes b. Mâlik Medine'de doğdu, şunu yaşadı, şunu gördü, şunu geçirdi desek bile bize sayfalar yeter mi? Elbette ki yetmez...

İlim Yolundaki Hayatı

Enes b. Mâlik'in (ra) hayatına sadece ilim çerçevesinden baksak, o tam bir ilim kalesi, deryası; bir muhaddis, bir müfessir, bir muhakkık, bir müçtehid, bir muallim, bir muteallim ve daha neler, nelerdir... Bize, Efendimiz (sas)'ın mübarek lisanından en fazla hadis rivayet eden üçüncü sahâbî odur. Ebû Hureyre 5374, Abdullah b. Ömer 2630, o ise 2286 hadis rivayet etmiştir. ^[1134] Ancak adını andığımız ilk iki sahâbî de bir zorlukla karşılaştığında hep kendisine müracaat etmişlerdir ^[1135] Nedeni belli değil mi? O, Resûlullah'a (sas) hepsinden daha yakın, hepsinden daha fazla hadiselerle şahitlik ettiği içindir.

O, Resûlullah'tan (sas) aldığını almıştır da, O'nun dışında kimlerden hadis ve ilim alma ihtiyacı duymamıştır mı? Enes b. Mâlik'i, bir ilim deryası haline getiren başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali olmak üzere, Hz. Fâtıma, Muâz b. Cebel, Hz. Âişe, Üseyd b. Hudayr, Übeyy b. Ka'b ve daha niceleridir. ^[1136]

Ya Enes b. Mâlik'in yetiştirdikleri? Onun elinden ve ilim meclisinden geçmeyen kalmış mıdır? Bugün tabiîn ve etba-ı tabiîn döneminden kimi tanıyorsak, o âlim bir şekilde Enes'in talebesidir. Hasan-ı Basrî (v. 110/728), Muhammed b. Sîrîn (v. 110/729), İmam Şa'bî (v. 104/722), İmam Zührî (v. 124/742), Katâde (v. 117/735), Ömer b. Abdulazîz (v. 101/720) ve daha niceleri... ^[1137]

Enes b. Mâlik, nereye gitmişse, Resûlullah'tan (sas) öğrendiği şekli ile ilmi oraya götürmüş, daha başını sokacak ev kendine ayarlamadan bir ilim meclisi, bir sohbet ve ders meclisi oluşturmuş ve orada binlerce talebe yetiştirmiştir. Bugün ilim tarihimizin nice büyük siması ya Enes b. Mâlik'in Mekke'de, ya Medine'de, ya Basra'da, ya Kûfe'de ya da Şam'da kurduğu meclisten beslenmiş, ilmî bir olgunluğa ermiştir. Biz sadece Hz. Enes'in ilmi diye bir ders yapsak, rivayetleri, sözleri, hocaları, talebeleri, hutbeleri, içtihatları, fetvaları ve daha nice hususları anlamaya çalışsak, saatlerce

konuşmamız, sayfalar boyunca yazmamız gerekecektir ama biz bunu da yapmayacağız.

Ailesi Üzerinden Bir Değerlendirme

Biz, Enes b. Mâlik'in ailesi üzerinden bir değerlendirme yapsak, onun Neccaroğulları'ndan olması, ^[1138] babası Mâlik b. Nadr'ın imana karşı tavrı ve küfür üzere ölmesi, ^[1139] babasının çok sevdiği kardeşi Enes b. Nadr'ın ismini oğlu Enes'e vermesi, ^[1140] Enes b. Mâlik'in amcası Enes b. Nadr'ı çok sevmesi ve hep onu kendine örnek olarak almasını nazara versek yine çok şey söyleriz değil mi?

Enes b. Nadr, Uhud'un şehitlerindendir, Resûlullah'a (sas) âşık bir yürektir. O gün o meydanda, İbn Kamia zalim kılıcı ile Mus'ab'ı doğrarken, onu Resûlullah (sas) zannediyor ve büyük bir sevinç ile kılıcı vurup kaldırıyor ve "Ben Muhammed'i öldürdüm" diyordu. Bu haber Uhud'da duyulunca Müslümanlar derin bir sarsıntı geçiriyor, bazı ellerden kılıçlar düşüyor, bazı diller çok tehlikeli sözler söylüyor, bazı ayaklar istenmeyen adımlar atıyordu. Ama o meydanda işin en dehşetli anında, sabit kadem duran yiğitlerde vardı. *Mine'l-Mü'minine Ricâlün/Mü'minlerden öyle yiğitler vardır ki...* ^[1141] diye Kur'an'ın ölümsüzleştirdiği yiğitler... İşte o yiğitlerden biridir Enes'in amcası Enes b. Nadr... İslâm ordusu darmadağın olunca, o halen düşmanın üzerine doğru yürüyor, birileri; "Enes! Muhammed öldü, bu iş bitti!" dediklerinde: "*Muhammed'in öldüğü bir dünyada yaşamanın ne anlamı var, Vallahi ben Uhud'un arkasında cennetin kokusunu duyuyorum!*" ^[1142] diyerek, düşmanın içine daldıkça dalıyor, elinden geldikçe onlarla savaşıyordu... O anlarda etrafını saran Mekke müşrikleri onu kılıçların, okların hedefi haline getiriyordu. Düşman onu öyle bir hale sokmuştu ki, paramparça etmişlerdi. Uhud'un arkasından şehitlerin defnine sıra gelince, kimseler Enes b. Nadr'ı tanıyamamış, kız kardeşi yani Enes'in halası Rübeyyi bint Nadr ancak onu parmağındaki bir izden tanımuştu. ^[1143] İşte Enes b. Mâlik (ra), böyle bir amcanın yeğeni idi, o da her daim kendine amcasını örnek alırdı; biz onu amcasının örnekliğinden anlamaya çalışsak yine dakikalarca bu konuyu konuşmamız gerekir.

Ya Enes'in annesi bir teslimiyet kahramanı olan Ümmü Süleym, ^[1144] ya bir şehadet sevdalısı olan ve Rezzak olan Allah'tan ellerini kaldırdığında her seferinde rızık olarak şehadet isteyen abisi Berâ b. Mâlik, ^[1145] ya üvey babası bir infak kahramanı olan Ebû Talha, ^[1146] ya Kıbrıs'ın fatihi olan

teyzesi Ümmü Harâm,^[1147] ya Bi'ri Maûne'nin şehitleri olan dayıları Harâm b. Milhan^[1148] ve Süleym b. Milhan,^[1149] aileye bakın, aileye...Bu aile üzerinden Enes b. Mâlik'i anlatsak yine bize saatler lazım..

Enes b. Mâlik'ten Neyi Öğreneceğiz?

Peki, Enes b. Mâlik'in (ra) tarihi olarak hayatını, ilmî mücadelesini ve ailevî bağlarını anlatmayacaksak ne anlatacağız? Biz o güzel sahâbînin hayatının üzerinden çok ama çok önemli ve bugünün dünyasında hepimizin ihtiyaç duyduğu bir meselenin, bir konunun üzerinde duracağız. Ancak öncesinde dikkatleri bir noktaya daha biraz yoğunlaştıralım.

Bugün bir çok hadis kaynağımızın bize aktardığı bir rivayete göre, Efendimiz (sas) gönderiliş gayesini âleme duyururken, bunun güzel ahlakı tamamlamak için olduğunu belirtir.^[1150] Gerçekten Efendimiz (sas) sadece peygamberlikle vazifelendirildiği son 23 yıllık hayatı ile değil, 63 yıllık hayatının tamamı ile bize güzel ahlakın en muazzam, en muhterem, en muazzez, en muhalled, hepsini içine alacak bir kavramla en muhteşem ahlakı öğretmiştir, öğretmeye de devam etmektedir.^[1151] Efendimiz'in (sas) ahlak eğitimi sahâbenin üzerinden bize ulaşmıştır. O muallim-i ekber, elinin altındaki arkadaşlarını, talebelerini kurduğu nübüvvet potasında, Kur'ân'ın elmas kılıcı ile yoğura yoğura belli bir kıvama kavuşturmuş, sahâbe kıvamı dediğimiz, o rıza makamını, o teslimiyet çizgisini yakalamıştır. Bundan dolayı biz hangi sahâbî efendimiz'in hayat defterinin başına geçsek ve onu tanımaya başlasak, bir ahlakî vasfın çok önde olduğunu görür, ahlakın bir yönünün onun üzerinde abideleştiğine şahit oluruz. Sadakat ahlakının Hz. Ebû Bekir'de, adalet ahlakının Hz. Ömer'de, iffet ve hayâ ahlakının Hz. Osman'da, ilim ahlakının Hz. Ali'de, ihlâs ahlakının Hz. Zübeyr'de, cömertlik ahlakının Hz. Talha'da, emanet ahlakının Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ta, hamiyet ahlakının Sa'd b. Ebî Vakkas'ta, teslimiyet ahlakının Said b. Zeyd'de ve daha nice vasfın diğer sahâbîde temsil edildiğine şahit oluruz.

Peki, bir ilim, hikmet, irfan, mücadele, cihad, infak ve daha onlarca alanda adından söz ettiren Enes b. Mâlik bize hangi ahlakî vasfı daha gür bir seda ile duyurur? Neyi biliyor musunuz? *Adayış ahlakını...* Allah (cc) yoluna adanmanın, kurban olmanın, Resûlullah'a (sas) hizmetkâr olmanın, risalet davası yoluna vakıf edilmenin ahlakını anlatır. Adayış malum olduğu üzere, ta Hz. Âdem'in oğlu Habil ile başlamış, Hz. Nûh ile devam etmiş, Hz. İbrahim ile zirvelere doğru yürümüş, Hz. Hacer ve oğlu İsmail ile arşı

titretmiş, Hz.Yakûp, Hz.Yûsuf, Hz.Zekeriyyâ ve en son Hz.İmrân, Hz.Hanne ve Hz.Meryem ile birer ayet olarak Kur'ân'a girmiş bir adımdır.^[1152] Her şeyin bir ahlakı var da, adayışın bir ahlakı yok mu? Olmaz mı? Her şeyin bir ahlakı olduğu gibi onunda bir ahlakı var ve o ahlakı bize sahâbe içerisinde en güzel anlatan, en güzel temsil eden Enes b. Mâlik'tir. Biz de onun hayatını anlatmaya çalıştığımız bu sayfalarda biraz olsun bu meseleyi anlamaya çalışacağız. Neden anlamaya çalışacağız; o adımı atmak için inşallah.

Adayan, Adanan ve Adanılan

Bir yerde adayış diye bir şeyden söz ediliyorsa, orada; *adayan*, *adanan* ve *adanılan* da söz etmek gerekir. Evet, küçük bir hizmetkâr olan Enes'in adanış sürecinde de bu üç husus vardır. Adayan annesi Ümmü Süleym, adanan Enes b. Mâlik, adanılan ise Efendimiz'dir (sas). Gelin öyleyse bu üç başlık altında meseleyi biraz olsun anlamaya çalışalım. Ancak ne olur dikkat edelim, burada sadece tarihte olmuş bitmiş bir hadiseyi anlamaya çalışmıyoruz, bilakis bugünün önemli bir meselesini anlamaya gayret ediyoruz. Çünkü neticede hepimiz anne ve babayız, ya da anne ve baba adayları olan gençleriz; unutmayalım ki hepimiz de ya adayan ya adanan ya da adanılanız veyahut burada eksik kalan bir nokta daha var, adananlara sahip çıkan, yani Hz. Zekeriyyâ'nın rolüne bürünen adananlara kol-kanat germekle mükellef olan bahçıvanlarız. Bu dört alandan birinin içerisinde olmalıyız; yoksa helak oluruz. Zaten ne diyordu Efendimiz (sas): **“Ya öğretene ol, ya öğrenene ol, ya dinleyene ol, ya bunları seven ol, ama beşincisi olma yoksa helak olursun.”**^[1153] İşte helak olmamak için, son gün pişman olmamak için, eyvah dememek için bu adayış ahlakını iyice öğrenmeli ve gereği ne ise onu ortaya koymalıyız. Öyleyse gelin Hz. Enes'in rehberliğinde biraz olsun bu meseleyi anlamaya çalışalım.

Adayan: Ümmü Süleym

Adayış sürecinin en önemli ayağı hiç şüphesiz adayandır. Adayan, eğer adağını işin ahlakına riayet ederek adarsa netice Hz. Meryem gibi olur; yoksa istenilen netice Allah korusun elde edilemeyebilir. Ümmü Süleym annemiz, Medine'de doğup, büyüüp çok güzel bir genç kız olunca, taliplileri çoğalır, babası Milhan, onu aynı kabilede olan ve üçüncü babada soyları birleşen Mâlik b. Nadr'a verir. Yani, birbirlerinin amca çocukları olan Ümmü Süleym ile Mâlik'i evlendirir.^[1154] Çok güzel bir evlilikleri olur, birbirlerini çok

severler; Allah onlara bu evlilikten iki erkek çocuk nasip eder ki, bu iki çocuk ileri de iki yiğit sahâbî olacaklardır. Bunlardan büyük olanı Berâ, diğeri ise yiğitler yiğidi Enes'dir. Onların bu güzel evlilikleri devam ederken Efendimiz (sas), Mekke'de söz söylemeye başlar. Nübüvvetin 10. yılında, altı tane Hazreçli Mekke'de iman ederek, o iman davasının mesajlarını o günkü adı ile Yesrib'e taşırlar. O gençlerin başındaki isim olan Es'ad b. Zürâre, Medine'ye gelerek Dârü'l-Es'ad adı ile bir davet çalışması başlatınca, kendi kabilesinden olan Ümmü Süleym de bu davete muhatap olur; bir rivayete göre Es'ad'ın vesilesi ile bir diğeri rivayete göre bir sene sonra Mus'ab'ın eliyle iman şerbetini içer.^[1155] Ümmü Süleym iman ettikten sonra sorumlu bir eş ve sorumlu bir anne olarak; kocasına ve o gün için 11 yaşlarında olan Berâ'ya ve 9 yaşlarında olan Enes'e bu dini öğretmeye çalışır. Çok ilginçtir; kocası Mâlik b. Nadr, inanılmaz bir tepki gösterir. O güne kadar çok sevdiği hanımına ve her zaman sözüne değer verdiği eşine bir anda çok sert bir tutum içerisine girer ve onlara Müslüman olmamaları yönünde baskılar yapar. Hatta bir gün Ümmü Süleym'e: *"Sen ne yaparsan yap, ama benim çocuklarımı atalarının dininden vazgeçirirsen, ben bilirim yapacağımı!"*^[1156] diye tehditlerde bulunur.

Medrese Olan Bir Anne

Mâlik b. Nadr gün geçtikçe Yesrib'de yayılan bu yeni mesaja düşman olur; neticede bir inat ve taassup oluşur kendisinde... Derken bir gün, dışarıdan eve geldiğinde Ümmü Süleym, 9 yaşındaki Enes'e, şahadet cümlelerini öğretirken onları yakalar; çok gadaplanır ve der ki: *"Artık sizinle beraber bir dakika daha kalmayacağım. Sizi terk edip, Şam'a gidiyorum ve bir dahada dönmeyeceğim. Ne haliniz varsa görün..."* Bu sözlerin ardından çıkar Şam'a doğru gider. O küfür yolunda bu bedeli öderken, Ümmü Süleym iman yolunda iki çocuk ile dul kalarak bedel ödemeye başlar. Mâlik b. Nadr, Şam'a doğru giderken, aralarında husumet olan bazı düşmanları tarafından takip edilir ya yolda ya Şam'da öldürülür,^[1157] küfür üzere ölüp, gider. Ümmü Süleym, genç yaşına ve dillere destan olan güzelliğine rağmen iki sene dul kalır. Bu iki sene zarfında tek bir amacı vardır, o da çocuklarını -buraya dikkat edelim- peygamberi seven birileri olarak yetiştirmektir. Zaten mesele budur. Bugün çocuk eğitiminde en fazla yaptığımız yanlış bu noktadır. Biz çocuklarımıza namazı, orucu, tesettürü ve İslâm'ın diğeri emir ve yasaklarını öğretiyor ve onların bunları uygulamalarını istiyoruz, elbette bunu yapacağız

ama bunun yolu aynen Ümmü Süleym'in yaptığı gibi, peygamber sevgisi ile başlar. Biz çocuklarımıza peygamber sevgisini öğretelim; Muhammed (sas) deyince, yürekleri ürperecek çocuklar yetiştirelim, sahâbenin sevdası ile yürekleri yanan çocuklar yetiştirelim; bakalım namazlar aksıyor mu? Bakalım tesettüre karşı halen mesafe var mı? Unutmayalım, çocuk kimi severse, onun gibi yaşamaya çalışıyor. İşte Ümmü Süleym bunu çok iyi fark etmiş; o kendisini istemeye gelenlere hep, 'şimdi değil, şimdi benim işim var, şimdi ben çocuklarımla meşgulüm' demişti. Ama onun meşguliyeti bugünün insanı olarak bizim meşguliyetlerimize pek de benzemiyor. O meşguliyet, çocuklarının gerçek bir peygamber aşığı olmalarıydı.

İki sene sonra Ümmü Süleym, ensârın önemli isimlerinden Ebû Talha ile evlenir. ^[1158] Hem de nasıl bir evlilik? Ebû Talha'nın hidayetinde vesile olan bir evlilik... ^[1159] Evlenirler, aradan çok az bir zaman geçer, Mus'ab; 75 kişi ile Akabe'ye doğru yürüdüğünde Ebû Talha'da o topluluğun içerisinde. Biattan sonra Efendimiz (sas) Medine'ye hicret eder. Mescid inşa edilir, mektep kurulur, menziller oluşturulur. İlk biat edenlerden biri de Ümmü Süleym olur. ^[1160]

Resûlullah'a (sas) Sunulan Hediye

O ilk günlerde Efendimiz (sas) daha kendi evine taşınmamıştır. Bütün ensâr, kadını ile erkeği ile Efendimiz'i (sas) Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde ziyaret etmekte ve ona bazı hediyeler sunmaktadırlar. Ümmü Süleym, hediyesini belirlemiştir de Meryem'in annesi Hanne gibi bir endişesi vardır. ^[1161] Nedir endişesi? Mü'min endişesidir o? Hediyesi sunacağım ama acaba kabul görecektir mi? Adayan ahlakı işte budur... Hem adayacaksın hem de yüreğinde büyük bir endişe duyacaksın: "Acaba kabul görür mü?" Bu endişeyi duyarsan adadın diye kimselere fatura uzatmaz, adadın diye karşıdakini minnet altına sokmaz, adadın diye beklentilerini üst seviyeye taşıyıp, hayal kırıklığına uğramazsın...

Bu endişe ile Ümmü Süleym, o günler 10 yaşında olan Enes'in elinden tutar, Efendimiz'e (sas) getirir: *"Ya Resûlullah! Herkes sana bir hediye sundu. Benim sana sunacağım bir hediye yok. Ben de canımdan bir parça olan bu oğlumu sana hizmet etmesi için getirdim. Enes akıllı ve okuma yazma bilen bir delikanlıdır. Onu benden kabul buyur ve ona dua et."* ^[1162] diyerek hediyesini takdim eder. Efendimiz (sas) bu hediye o kadar memnun olur ki, kabul ettiğini beyan eder ve bir de orada Enes'e dua

eder. Yaptığı dua nasıldır biliyor musunuz? Der ki: **“Allah’ım! Sen onun malını ve neslini çoğalt ve ona bereket ihsan et. Onun ömrünü uzat ve günahlarını affet!”**^[1163] Bu duaya başta anne Ümmü Süleym olmak üzere oradakiler âmin der. Ne olur peki Enes’e, bu duanın neticesinde? Enes b. Mâlik (ra) kendisi vefat edeceği sırada söylüyor ne olduğunu... Diyor ki: **“Efendimiz (sas) bu duayı bana yaptıktan sonra ben neslimden tam 125 kişiyi gördüm**^[1164] **ve onların büyük bir kısmını kendi ellerimle defnettım.”**^[1165] Torunlarının çocuklarını görmüştür Enes b. Mâlik... Onun vefat tarihi Hicrî 90, Milâdî 709’dur. Milâdî olarak 97, Hicrî olarak tam 100 yaşında vefat etmiştir. Enes b. Mâlik sözüne devam ediyor: “Herkes bahçesinden bir mahsul alırken, ben iki mahsul aldım. Neye elimi attımsa bereketlendiğine şahit oldum.”^[1166]

Peygamberin duasına mazhar olmak budur işte... O günden sonra Enes b. Mâlik (ra) aralıksız 10 sene Efendimiz’e (sas) hizmet edecektir. Bu bilgiyi çoğumuz biliyoruz da anlatırken ya da okurken bir noktayı gözden geçiriyoruz.

Mühim Bir Nokta

Ümmü Süleym validemizin özellikle analığını anlayabilmek ve adayan ahlakını iyice fark etmek için bir noktaya biraz dikkat etmemiz lazım. Şimdi 10 yaşındaki bir çocuk o güne kadar hiç görmediği, peygamber olduğu söylenen bir zata tabir caiz ise ‘eti de senin kemiği de senin’ diye veriliyor; bu öyle laf olsun diye söylenmiş bir söz de değildir; gerçekten böyle verilmiştir. Meseleye anne Ümmü Süleym çerçevesinden baksak, bu büyük bir infaktır, büyük bir imtihandır. O bu imtihanı yüzünün akı ile tamamlamıştır. Ya meseleye 10 yaşındaki Hz. Enes’in çerçevesinden baksak, nasıl olmuş Enes bu infakı ve bu adayışı, hiç itiraz etmeden kabul etmiştir? Burası mühim bir nokta değil mi? 10 yaşındaki bir çocuğumuzu, bırakın adamayı, bir kampa, bir ribata, ağabeyleri ile iki-üç günlük bir seyahate bile kırk teşvik ile gönderiyoruz. Nasıl olmuş, anne Ümmü Süleym, evde bu meseleyi Enes’e açmış: “Seni peygambere hizmetçi olarak vereceğim” demiş, Enes ise hiçbir itiraza kapı açmadan anında evet diyerek kabul etmiş, annesi onu peygambere bıraktığı zamanda anasını unutup, bir ömür Efendimiz’in (sas) hizmetini yapmış ve bunda da hiçbir kusur işlememiştir? Bunun bir zemini olmalı değil mi? Bu öyle kendiliğinden oluşan bir şey değildir, zaten olamaz da... Peki, nedir meselenin zemini? Aslında Enes, bir

mektebi bitirmiş, şimdi yeni bir mektebe gitmiştir. Ne demek bu? O, evde annesinin mektebinden mezun olmuş; iki senedir orada muallimi annesi olarak, Allah’a imanı, Peygamber’e sevdayı, kardeşlerine karşı hukuku talim etmiş vebunun terbiyesi ile yetişmişti. Bu yetişmesini bakın Enes b. Mâlik nasıl anlatıyor: “*Allah anneme rahmet eylesin. Ona çok iyi karşılıklar versin. O bana çok iyi baktı ve beni çok iyi yetiştirdi.*”^[1167]

Şimdi sıra neyde? Elbetteki ilimde. İman var, sevda var, hukuka riayet var; yani zemin var; şimdi sıra Suffa Mektebi’ne talebe olmaya geldi. Oraya talebe olunca, Efendimiz (sas) sıfırdan bazı şeylerle uğraşmayacak, var olanın üzerine diğer şeyleri bina edecek. Nasıl bina ettiğine tarih şahittir. Neden başka biri değil de Enes, bu aziz dinin anlaşılması için 2286 hadis rivayet ederek adeta İslâm binasının üçte biri oldu; bunu siz buradan anlayın.

Tam bu noktada bir hususa daha dikkat çekelim. Güvendiğimiz yerlere buralar neresi ise, ‘eti de senin kemiği de senin’ diye çocuklarımızı bazen bırakıyoruz ya; gerçekten bu sözü Ümmü Süleymce söyleyip, söylemediğimizi kontrol edeceğimiz bir örnek verelim. Enes b. Mâlik kendisi rivayet ediyor, diyor ki: “Annemin beni Resûlullah’a verdiği ilk günlerdi. Ben sokakta çocuklar ile oynarken, Efendimiz (sas) geldi ve kulağıma bir iş yapmam için bir şeyler söyledi. Ben hemen koşa koşa o işi yapmaya gittim. Yaptım, geri dönüp geldim. Annem benim o halimi görmüş, çok meraklanmıştı. Beni hemen yanına çağırdı ve merakla sordu: ‘*Enes! Resûlullah senin kulağına ne söyledi ve seni nereye gönderdi?*’ Anneme dedim ki: ‘*Anneciğim! O bir sır, Efendimiz (sas) bana kimselere söyleme dedi. Ben de kimselere söylemeyeceğim.*’”^[1168] Şimdi, burada biraz düşünelim; biz olsaydık, 10 yaşındaki oğlumuz bize böyle bir söz söyleseydi, tavrımız ne olurdu: “Ya oğlum söyle ben senin babanım, annemim, bizden mi saklayacaksın” derdik değil mi? Bakın eti de senin kemiği de senin diyen Ümmü Süleym ne diyor: “*Afferin benim Enesime! Sakın oğlum, ben dahil hiç kimseye Resûlullah’ın sırrını anlatma!*”^[1169] O sır Enes ile birlikte mezara gitmiştir. İşte adayan ahlakı budur. Adayan, oğlunu, kızını kurstan, yurttan, medreseden gelince çocuğunun altına girip, ne varsa her şeyi söylettiren değildir. Unutmayalım, adayan, bu ahlakî ilkelere riayet edecek ki, arzu edilen neticeler ortaya çıksın.

Adanan: Enes b. Mâlik

On yaşında bir çocuk annesi tarafından yetiştirilmiş, belli şeylere hazırlanarak Resûlullah'a (sas) takdim edilmiş. Enes b. Mâlik, nasıl bir kapıya adandığını biliyor mu? Evet, biliyor! Adandığı kapının sorumluluğunun farkında mı? Evet, hem de çok iyi farkında! Severek mi gelmiş, zorla mı? Tabi ki severek! Böyle olduğu içinde adım, adım Efendimiz'i (sas) takip ediyor, bir an olsun ondan ayrılmıyor, tertemiz bir dimağ ile ne görüyorsa zihnine, kalbine, aklına adeta nakşediyor. Öyle seviyor ki Efendimiz'i (sas) bakın ne diyor? İbn Sa'd, *Tabakât*'ta bu bilgiyi bizimle paylaşıyor: “*Sevdiğimi [Allah Resûlü'nü (sas) rüyamda] görmediğim hiçbir gece yoktur.*” *Bu sözü der, sonra gözyaşlarına hâkim olmazdı.*”^[1170] Ömründe bir kez Resûlullah'ı (sas) rüyasında misafir eden, bir gece bu saâdeti yaşayan birisi, yerinde duramıyor, farklı bir hale bürünüyor ama Enes b. Mâlik her gece Efendimiz ile... Bu hal sadece Resûlullah (sas) yaşadığı zaman ile sınırlı değil, dikkat edelim; Resûlullah'ın (sas) vefatından sonrada bu hal devam ediyor. Diyor ki: “*Ne kadar arzu ederdim bir gün yine onun huzuruna çıkayım ve: ‘Ya Resûlullah! Küçük hizmetkârın geldi!’ diyeyim.*”^[1171] Bunu dediği zaman, Enes b. Mâlik, 60-70 yaşındadır.

Enesce Bir Sevgi

Enes b. Mâlik, Efendimiz'i (sas) nasıl seviyor? İslâm ordusu Hicretin 8. yılı Mekke Fethi için yoldadır. Merru'z-Zahrân denen bölgeye gelince, bir tavşan görür sahâbe... Yakalamaya çalışırlar ama bir türlü beceremezler. Tavşan seridir, onlarca sahâbeyi arkasında koşturmuş, epeyce de yormuştur. O anda Enes b. Mâlik alır yayını, okunu eline ve düşer tavşanın peşine, bir müddet sonra yakalar getirir. Üvey babası Ebû Talha'ya verir, pişirmesi için... Verirken de: “*Ebû Talha! Budu Resûlullah'ın*” der. Pişen eti, kendi ağzına götürmeden önce Resûlullah'a (sas) götürür: “*Sen yersen, ben doyarım Ya Resûlullah!*”^[1172] der ve sevgisini ameli ile ortaya koyar. Burada asıl nazarlarımızı yoğunlaştıracığımız nokta neresidir biliyor musunuz? O günlerde Enes, tam 8 yıldır Resûlullah'ın yanındadır, 8 yıl... Ama ilk günkü heyecan ve aşk yüreğindedir. Zaten talebe aşkını zayıflatır veya öldürürse, artık geriye ne kalır ki?

Resûlullah'ın (sas) hizmetkârı olan Enes b. Mâlik, çok geçmeden ilmin sadece rahle veya masa başında olmayacağını öğrenmiştir. Onun işi gücü, Resûlullah'tır. O'na hizmet eder, abdest suyunu hazırlar, bir şey isteyince

kimselere bırakmadan hemen koşar getirir, annelerimize hizmet eder, ne görürse de hepsini hafızasına kaydeder. O, bir anda on iş ile uğraşmaz, her şeyi bilmeliyim, gibi bir yanılsa da kapı açmaz; işi bir tanedir, medresesi Suffa'dır, muallimi Resûlullah ve diğer sahâbedir. Zihin duru ve arı olduğu için istifade de çok çok ileri düzeydedir.

Bugün bu alanlardaki sıkıntılarımızı biliyorsunuz, oralara hiç girmeyelim ama talebe gelmiş, bedeni sizin karşınızda konuşunca da koca koca laflar ediyor ama aklı başka yerlerde, kalp-kafa çatışma halinde, akıl başka bir âlemde, söz başka, amel başka, böyle olunca da istifade olmuyor işte... Ama Enes b. Mâlik, bir adak olarak kendini nübüvvet medresesine adanmış, kendini meşgul edecek her şeyden yüz çevirmiş, onun işi gücü o medreseden alacakları, böyle olunca da bir yoğunlaşma olmuş ve ortaya Enes gibi dev bir kamet çıkmış... Allah (cc) bizleri de nesillerimizi de o kervana katsın.

Adanılan: Resûlullah (sas)

Adanılan makam Efendimiz (sas). Sözü ile özü, hayatı ile söylemi birbirine yüzde yüz uyan biri. Enes'i de başka sahâbîleri de kendine hayran bırakan kamet bu zaten. O (sas) söylediğini yaşıyor, yaşadığını söylüyor, hayatında olmadığı bir şeyi başkasından istemiyor. Bir bütünlük var hayatta ve bir de bir muallimde olması gereken en önemli esas onda var. O nedir? Merhamettir. Eşsiz bir merhamet var Efendimiz'de. Kızmayan, kötü söz söylemeyen, yanlışları şefkatle düzelten, muhatabının seviyesine göre konuşan, genç insandan, delikanlıdan, olgun bir insandan beklenecek şeyleri beklemeyen, yaşına göre beklenti içerisine giren biri o (sas).

Ne diyordu Efendimiz (sas) Deylemi'de geçen bir hadiste: **“Kimin bir çocuğu varsa onunla çocuklaşsın!”**^[1173] Yani onun dünyasına girsin ve onun anlayacağı bir seviyeye insin. Yoksa, o çocuğu kazanmak, kalbine girmek mümkün olur mu? Hatırlayalım Efendimiz'in (sas) Enes b. Mâlik'in anne bir kardeşi olan Ebû Ümeyr ile olan münasebetini. Olayı bize anlatan Enes'in bizzat kendisidir. Diyor ki: “Allah Resûlü (sas) bize gelip giderdi. Benim küçük bir kardeşim vardı. Onunda bir kuşu vardı, adını Nuğayr koymuştu. Kardeşim o kuşu çok sever, onunla oynar ve sürekli onunla meşgul olurdu. Efendimiz (sas) de ne zaman bize gelse, Ebû Ümeyr'i görür ve ona: **“Ya Eba Ümeyr! Ma faale Nuğayr?/Ey Ebû Ümeyr! Ne yapıyor senin Nuğayr?”** diye sorardı. O da; “Bi hayr ya Resûlullah!” der, ona ait hatıraları anlatırdı. Derken günün birinde Ebû Ümeyr'in kuşu öldü. O günlerde Allah Resûlü

(sas) bize geldi ve kardeşimi üzüntülü gördü. Bunun üzerine **“Ebû Umeyr neden üzüntülü?”** diye sordu. “Ey Allah’ın Resûlü! Onun oynadığı Nuğayr isimli bir kuşu vardı ya, o kuşu öldü.” dediler. O da, hemen kardeşimin yanına geldi ve onu teselli etti.”^[1174] Tabir caiz ise taziye gitti. Hz. Peygamber’den bahsediyoruz, Allah aşkına iyice anlayalım... Nasıl giriyor, iman ettiğimiz peygamberimiz çocukların dünyasına, nasıl onlarla iletişim kuruyor, nasıl seviyor, sevdiliyor ve seviliyor?

Efendimiz (sas) on yaşındaki talebesi olan Enes’e, **“Ya Büneyye!/Ey Yavrucuğum”**^[1175] ya da **“Ya Üneys/Ey Enescik!”**^[1176] diye hitap ederdi. Bazen de onunla şakalaşır ve: **“Zü’l-Uzüneyn/ İki Kulaklı”**^[1177] derdi. Bu söz hem şaka hem de bir mesaj içerirdi. Şaka olması belli, mesaj ne? Çok iyi dinlemesi gerektiği, ona böyle beyan edilirdi. Dinleyen ancak talip olur, kulağını iyice kullanan ilimde mesafe alabilir.

Nasıl Bir Muallim?

Enes b. Mâlik (ra) muallimini anlatıyor, diyor ki: “Hz. Peygamber’e (sas) on yıl boyunca hizmet ettim. Bana bir şeyi emredip de gevşek davranarak onu yerine getirmediğimde beni kınaması vaki olmadı. Bana bir gün olsun “öf” demedi, yüzünü asmadı, kızmadı, kınamadı, kötü söz söylemedi. Eğer ben işimi aksatmış ve yapmamışsam böyle bir durumda ailesinden biri, yani annelerimizden biri beni kınarsa **“Onu rahat bırakın! Şayet Allah o şeyin olmasını dileseydi veya takdir etseydi o şey olurdu.”** derdi.”^[1178]

Müslim’de geçen rivayet ise şöyledir: “Yapmadığım bir şey için Resûlullah (sas): **‘Bunu niçin yapmadın?’** demezdi. Yaptığım bir şey için de Resûlullah (sas): **‘Bunu niçin böyle yaptın?’** demezdi.”^[1179]

Enes b. Mâlik, başka biri gününü şöyle anlatıyor: “Ben Allah Resûlü’ne (s) hizmet ediyordum. O zaman odasına izinsiz giriyordum. Bir gün geldim ve yine odasına izinsiz girdim. Buyurdu ki: **“Sevgili oğlum! [Allah’tan] bir emir geldi.”**^[1180] **Bundan böyle odama izinsiz girme!”**^[1181] Şefkat ve merhamet ile bir talim ve terbiye...

Enes’i dinlemeye devam ediyoruz: “Hicâba [perde gerisinden görüşmeye] dair ayet^[1182] inince daha önce Hz. Peygamber’in (sas) odasına girdiğim gibi girmek üzere geldim. Hz. Peygamber (sas) bana: **“Sevgili oğlum, geri dön!”**^[1183] dedi.

Enes b. Mâlik o günlerin birini bakın nasıl anlatıyor: “...Resûlullâh (sas), bir gün beni bir yere göndermek için çağırdı, söyleyeceğini söyledi, ben

huzurundan çıktım. Dışarıya çıktığımda sokakta oynayan çocukları gördüm. Onların yanlarına vardım (ve orada oyalandım). Epey bir zaman geçmişti. Derken Allah Resûlü (sas) gelmiş, arkama geçmiş, beni birkaç kez eliyle dürtmüş ama ben o kadar oyuna dalmışım ki, hiç fark etmemişim. Derken mübarek elleri ile ensemden tuttu. Ben elinden tanıdım, içimden ‘Yandın Enes!’ dedim. Başımı kaldırıp, utancımın yüzüne bakamıyorken, bir aralık göz ucu ile baktım, gülümsüyordu. Ben ise çok utanmıştım. Sonra bana: **“Ey Enescik! Söylediğim yere gittin mi?”** diye sordu. Ben: *“Yok gitmedim, dalmışım ama hemen gidiyorum Ya Resûlullah!”* dedim ve bir şey demesini beklemeden koş a koş denilen yere gittim.”^[1184]

Bu rivayetlerin üzerinden iyice anlamamız gerekiyor; neden sahâbe aşk derecesinde Efendimiz’i (sas) sevmiş ve ona gönülden bağlanmış ve neden karşılıklı olarak böyle derin bir sevgi oluşmuş? İşte adanılan kapı, adanılan muallim böyle olduğu için, meyveler Enes gibi, Abdullah b. Ömer gibi, Ebû Hüreyre gibi, Hz. Ali gibi, Üsâme gibi, Câbir b. Abdullah gibi oluyordu. Efendimiz (sas) hep yüzü asık olsaydı, onların seviyelerine inmeseydi, yaptıkları yanlışlara hep kızan biri olsaydı, eksik bıraktıkları bir şeyler olunca yüzlerine vursaydı, ayıp ve kusurlarını araştıran ve onunla onları mahkûm etmeye çalışan biri olsaydı, bir tane talebe/sahâbe kalır mıydı yanında? Zaten bu hakikati Rabbimiz Kur’ân’da nasıl belirtiyordu? **“O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hakkında onlara danış. Kararını verdiğin zaman da artık Allah’a dayanıp güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.”**^[1185] Dikkat edelim, bu ayet Uhud’un arkasından nazil oluyor Efendimiz’e (sas) ve bu uyarıyı yapıyor. Bilmem bu çağın adanılanları, yani muallimleri bu ayetlerden anlaşılması ve kavranması gereken mesajı iyice anlayabiliyorlar mı?

Sözlerinden Bir Demet

Kaynaklarımızda nübüvvet bahçesinden birçok sahâbîye göre daha fazla nasiplenmiş Enes b. Mâlik’in (ra) çokça sözleri aktarılmaktadır. Onlardan bir demeti burada paylaşalım.

“Dilinden korunmadıkça hiçbir kul, gerçek manada Allah’tan korkmuş olamaz.”^[1186]

“Duyduğuma göre kıyamet günü peygamberler tebliğ konusunda nasıl sorguya çekileceklerse, aynı şekilde peygamber varisleri olan âlimler de sorguya çekileceklerdir.”^[1187]

“Ali ile Osman’ın sevgisinin bir müminin kalbinde birlikte bulunamayacağını söylüyorlar. Vallahi yalan söylüyorlar. Allah onların her ikisinin sevgisini de kalplerimizde birlikte bulundurmaktadır.”^[1188]

“Evin zekâtı, içinde misafir ağırlamak için bir oda bulunmasıdır.”^[1189]

“Siz işlenen bazı günahları gözünüzde kıldan ince bir hale getiriyorsunuz. Hâlbuki biz onları Resûlullah (sas) zamanında büyük günahlardan sayıyorduk.”^[1190]

“Bizler, Resûlullah’ın (sas) yanında bulunur, ondan hadisler dinler; O’nun yanından ayrıldıktan sonra da o hadisleri kendi aramızda ezberleyinceye kadar müzakere ederdik.”^[1191]

İki Güzel Hatıra

Gelin önce bir Hicretin 90. yılına bir gidelim. Yer Basra... Yaşı 100’e varmış nur yüzlü bir ihtiyar yatakta, etrafında çoluk, çocuk, akraba ve arkadaşları... Biri diyor ki: “Ey Enes! Sana doktor getirelim mi? Cevap: **“Beni zaten doktorum bu hale soktu? Bana şifa verecek olan beni yatağa düşürdü.”**^[1192]

Bu sözün arkasından çocuklarından sandığının içerisinde sakladığı bir torbayı istedi. Torba getirildi. İçinden bir kâse, bir küçük bir asa, , bir de bir saç veya sakal teli çıktı. Kâseyi eline aldı, öptü kokladı, sonra dedi ki: *“Allah Resûlü’nün (sas) bu bardaktan / kâsedan 100 defadan fazla su içtiğini gördüm.”*^[1193] Meğer o bardağı onun için yanında saklamış, onu çocuklarına en kıymetli miras gibi emanet etti.^[1194] Sonra dedi ki: “Beni kefenlediğinizde şu asayı tam göğsümün ortasına koyun, o Resûlullah’ın bana bir hediyesidir, ben Rabbimin huzuruna o hediye ile gitmek istiyorum. Şu ise Resûlullah’ın mübarek bedeninden bir teldir, onu da dilimin altına koyun, ondan bir şey bende iken ben Rabbimin huzuruna gideyim.”^[1195] Bu vasiyeti yaptı ve şehadet getirerek gözlerini yumdu.

O günlerin meşhur âlimlerinden Ebû Muğire künyesi ile meşhur Muvarrik el-İclî,^[1196] Enes b. Mâlik’in vefat haberini duyunca: “Gitti ilmin yarısı!” dedi. “Bu nasıl olur Ey Ebû Muğire!” dediler. Dedi ki: “Zira duyularına

yenik düşen insanlar, bir hadis konusunda bize karşı çıktıklarında: ‘İnanmıyorsanız gidin o hadisi bizzat Allah Resûlü’nden duyandan duyun!’ der, insanları Enes b. Mâlik’e yönlendirirdik.”^[1197]

İşte Enes b. Mâlik (ra) böyle biri olarak Basra’da yüz yaşında iken Rabbine yürüdü. Allah (cc) ona rahmet eylesin, ondan razı ve memnun olsun.

İkinci hatıraya gelince, onu yine Enes b. Mâlik (ra) bize naklediyor, diyor ki: “Bir adam Allah Resûlü’ne (sas) “Kıyamet ne zaman kopacak?” diye sordu. Allah Resûlü (sas) **“Sen kıyamete ne hazırladın?”** diye sorunca adam “Hayır, bir şey hazırlamadım. Ancak gerçekten ben Allah ve Resûlü’nü (sas) seviyorum.” dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (sas): **“Sen kesinlikle sevdiğinle berabersin!”** dedi.”^[1198]

Enes dedi ki: “Müslüman olduğum günden beri Allah Resûlü’nün (sas) **“Sen kesinlikle sevdiğinle berabersin!”** sözüne sevindiğim kadar hiçbir şeye sevinmemiştim. Ben, Allah Resûlü’nü (sas), Ebû Bekir’i ve Ömer’i seviyorum. Amelim onların ameline yetişmese bile onları sevdiğim için onlarla beraber olmayı ümit ediyorum.”^[1199] O, inşallah sevdikleri ile beraberdir, Allah (cc) bize önce doğru kimseleri sevmeyi, sonrasında da cennette onlarla olmayı nasip eylesin. Söylenecek çok söz var ama bu kadarı ile iktifa edelim ve hatırlarda iyice kalması adına söylenenler üzerinden bazı mesajları iyice zihinlerimize nakşedelim. Belirttiğimiz gibi, bir adayış ahlakını öğrendik Enes b. Mâlik’in hayatından... Adayan var, adanan var, adanılan var dedik. Şimdi bunların üzerlerinden alalım mesajları... Rabbimiz hepimizi iyice anlayanlardan ve bu mesajları hayatlarında diriltenden eylesin.

^[1121] Metin Tuncel, “Burdur”, *DİA*, VI, 427, 428.

^[1122] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79, 80; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 296; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 200; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 367.

^[1123] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 295; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 199; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 342.

^[1124] Yaşı küçük olduğu için Bedir’e gitmediği söylenmişse de bizzat kendisinin şu sözü Bedir ashâbından olduğunun delilidir: “Mevlâsı Enes’e “Bedir savaşına katıldın mı?” diye sormuş. O da şöyle cevap vermiş: “Annesi olmayınca! Bedir’de olmayacak da nerede olacaktım?” İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 344.

^[1125] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79, 80; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, I, 295, 296; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 199, 200; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 342-351.

[1126] İbn Sa'd, Enes b. Mâlik'in Bahreyn'e gönderilmesini şöyle aktarır: "Ebû Bekir halife tayin edilince Enes b. Mâlik'e zekât mallarını toplamak üzere Bahreyn'e göndereceğine dair haber gönderdi. Derken Ebû Bekir'in huzuruna Ömer geldi. Ebû Bekir ona "Ben bu adamı Bahreyn'e göndermek istiyorum. Zira bu zat genç bir delikanlıdır." dedi. Ömer de ona "Evet, onu gönder. O akıllı ve yazı yazmayı bilen biridir." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir onu gönderdi..." İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 349.

[1127] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 356.

[1128] Hz. Hüseyin'in kesik başı, Ubeydullah b.Ziyad'ın önüne getirildiği zaman, elindeki asa ile yüzüne, dudaklarına ve dişlerine vurdu, alaycı bir ifade ile: "Ne kadarda güzel biri!" dedi. Bu tabloyu büyük bir kızgınlıkla seyreden Enes b. Mâlik daha fazla dayanamadı ve İbn Ziyad'a: "*Çek o asanı Hüseyin'in başından! Vallahi yaptığın çok büyük bir ayıptır. Senin asa ile vurduğun o ağzı, Resûlullah'ın defaatle öptüğüne ben şahit oldum.*" Bu sözler karşısında irkilen İbn Ziyad, hemen elini Hz. Hüseyin'in başından çekti. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 314.

[1129] Harre Vakası, Medineliler ile Emevî kuvvetleri arasında cerayan eden ve çok feci hadiselerin yaşandığı bir olaydır. hicrî 63 yılında (Milâdî 683) yaşanan bu elim hadisede, 80 civarı sahâbî, 300'ün üzerinde sahâbe çocuğu ve birçok Medineli öldürülmüştü. Medineliler bu savaşta ölenlerin bir kısmını Bakî' Kabristanlığı'na bir kısmını ise özel bir mezarlığa defnetmişler, onlar için ağıtlar yakmış ve menkıbeler oluşturmuşlardır. Detaylı bilgiler için bkz: Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Harre Savaşı", *DİA*, XVI, 245-247.

[1130] Haccâc ile yaşanan bir hatırayı İbn Sa'd şöyle nakleder: Haccâc b. Yusuf Irak'a geldiği zaman ona biriyle şu haberi göndermiş: "Ey Ebû Hamza (Enes b. Mâlik'in künyesi)! Şüphesiz ki sen Allah Resûlü'nün (sas) sohbetinde bulundun. Onun amelini, gidişatını ve metodunu gördün. İşte benim mührüm! Senin elinde kalsın! Görüşünü bildir! Senin emrin olmadan hiçbir iş yapmam." Bunun üzerine Enes şöyle demiş: "Ben yaşlı bir ihtiyarım. Zayıf ve güçsüz düştüm. Senin söylediklerin bugün artık bende mevcut değildir." Haccâc "Falan için bunu yaptın, filan için bunu yaptın, bana gelince ne oluyor? O zaman dinine, emanetine ve aklına güvendiğin bir oğlunu bana söyle!" demiş. Enes de buna şu cevabı vermiş: "Bu konuda kendisine güvendiğim hiçbir oğlum yok!" Bu minval üzere aralarındaki sözlü münakaşa devam edip durmuş." İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 358.

[1131] İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 358-361.

[1132] Oğullarından *Ubeydullah* ve *Yahya* Harre vakasında şehid edilmiştir. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 341.

[1133] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79, 80; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 296; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 200; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 367.

[1134] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 257.

[1135] Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IX, 325.

[1136] İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 235.

[1137] İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 235.

[1138] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 295; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 199; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 341.

[1139] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbrahim Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 234.

[1140] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 82; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 300.

[1141] **"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice yiğitler vardır ki, onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir."** Ahzab 33/23.

[1142] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 82; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 300.

[1143] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 379.

[1144] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 89-112.

[1145] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, I, 219-238.

[1146] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, I, 381-399.

[1147] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, III, 43-64.

[1148] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 587, 588; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 363-364; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 712-713; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 395-396.

[1149] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 588-589; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 763; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 546; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 208, 209.

[1150] "Ben ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim." İmam Mâlik, *Muvatta*, "Hüsnü'l-Hulk", 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 513.

[1151] "Muhakkak ki, sen muhteşem bir ahlak üzeresin!" Kalem 68/4.

[1152] Âl-i İmrân 3/35-37, 45-49.

[1153] Taberânî, *el-Mu'cemu's-Sağir*, II, 63; Dârimî, *Mukaddime*, 26.

[1154] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2638; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 259.

[1155] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 494; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 333.

[1156] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705.

[1157] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, XI, 234.

[1158] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705.

[1159] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705.

[1160] Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 506.

[1161] **“Hani, İmrân’ın karısı, “Rabbim! Karnımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” demişti.”** Âl-i İmrân 3/35.

[1162] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 342.

[1163] Buhârî, “Savm”, 61; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 342.

[1164] İbn Sa’d’da geçen ifade şöyledir: “Kendi neslimden iki tanesi hariç 100 tanesini defnettim. -ya da ‘102 tanesini defnettim.’ dedi.- Meyve ağaçlarım senede iki defa mahsul verirdi. Hayattan bıkaçak kadar uzun yaşadım. Allah Resûlü’nün (sas) bana ettiği duanın [Onun günahını affet!” meâlindeki] dördüncü şikkının da [gerçekleşmesini] ümit ediyorum.” İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 342, 343.

[1165] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79.

[1166] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 342, 343; X, 435; Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 403.

[1167] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 432; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705.

[1168] Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 145, 146.

[1169] Müslim, “Fezâilü’s-Sahâbe”, 145, 146.

[1170] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 347.

[1171] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 151.

[1172] Buhârî, “Hibe”, 5; Müslim, “Sayd”, 53.

[1173] Deylemî, *Firdevsü'l-Ahbâr*, III, 513.

[1174] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 580; V, 347.

[1175] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 345.

[1176] Müslim, “Fedâil”, 54.

[1177] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 79; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 295.

[1178] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 343.

[1179] Müslim, “Fedâil”, 54.

[1180] **“Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettirip (izin alıp) ev halkına selâm vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir; herhalde (bunu) düşünüp anlarsınız.”** Nûr 24/27.

[1181] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 343.

[1182] “...Peygamber’in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu, hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır...” Ahzâb 33/53.

[1183] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 344.

[1184] Müslim, “Fedâil”, 54.

[1185] Âl-i İmrân 3/159.

[1186] Ahmed b. Hanbel, *Kitabü’z-Zühd*, s. 259.

[1187] İbn Abdilberr, *Câmi’u Beyâni’l-İlmi ve Fadlihi*, I, 149.

[1188] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 356.

[1189] Şa’rânî, *Tenbîhü’l-Muğterrîn*, s.145.

[1190] Buhârî, “Rikâk”, 32.

[1191] Haûb el-Bağdâdî, *el-Câmi li-ahlâkı’r-râvî ve âdâbi’s-sâmi*, s. 12.

[1192] İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 154.

[1193] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 345.

[1194] Sümâme b. Abdullah diyor ki: “Muhammed b. Abdullah el-Ensârî’ye o bardağı sordum. “O, Peygamber’in (sas) bardağı mıydı?” dedim. Şu cevabı verdi: “O, onun kendi özel bardağı değil de Ümmü Süleym’in bardağıydı. Peygamber (sas) ona geldiğinde o bardakla ona su ikram ederdi.” Bu kez ben “O bardak Enes’in ‘Onunla Allah Resûlü’ne (sas) su, bal ve süt gibi her türlü içeceği ikram ederdim.’ dediği bardak mıdır?” diye sorunca “Evet!” dedi.” İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 345.

[1195] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 368.

[1196] Hakkında daha fazla bilgi için bkzb Zehebî, *Tarih*, V, 162.

[1197] İbn Manzûr, *Muhtasaru Tarîh-i Dımaşk*, V, 66.

[1198] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 356.

[1199] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 356.

❖ Enes b. Mâlik'in Hayatından Mesajlar ❖

ADAYAN

❖ Evlatlarını Allah yoluna adamayı hayatının hedefi kıl ki, çağın Ümmü Süleym'i olabilesin

❖ Peygamber ve sahâbe sevgisini evinin en önemli azığı kıl ki, çağın Eneslerine kavuşabilesin.

❖ Adağını adar adamaz: "Acaba kabul olur mu?" endişesini yüreğine hakim kıl ki, adayış ahlakına uygun davranabilesin.

ADANAN

❖ Adandığın kapının değer ve kıymetini iyice kavra ki, oraların şükrünü hakkıyla eda edebilesin.

❖ Muallimlerine karşı derin bir sevgiyi ve sevdâyı kalbinde besle ki, onların adımlarına adımını yaklaştırabilesin.

❖ Niyet ve hedefini selim bir düşüncenin üzerine bina et ki, hayal kırıklığına uğramayasın, yarı yollarda takılıp kalmayabilesin.

ADANILAN

❖ Söylediğini yaşa, yaşadığını söyle ki, dilden ziyade halin ile talebelerini etkileyebilesin.

❖ Merhameti talim ve terbiyenin esası olarak belirle ki, talebelerine bir anne şefkati ile yaklaşabilesin.

❖ Talebelerinin mizaç, karakter ve seviyelerini iyice kavra ki, onların anlayacağı dil üzerinden iletişim kurabilesin.

Önden Gidenler
OSMAN B. MAZ'ÛN

Radiyallahu Anhu

◀ Osmaniye ▶

نَعَمْ السَّلَفُ هُوَ لَنَا عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ

“Evet, bizim selefimiz (ahirete ilk gidenimiz) Osman b. Maz’ûn’dur.”
(Ebû Davud, “Cenaiz”, 35)

*“Vallahi diğer gözümün de Allah yolunda morarmasına hiç üzülmem,
yeter ki hakkı söylemiş olayım, hakkı seslendireyim.
Ben hakkın sesi olmuşken biri bana yumruk atmış ne yazar!
Öteki gözümü de bu uğurda vermeye razıyım.”*

Osman b. Maz’ûn (ra)
(İbn Hişam, es-Sîre, II, 12,13)

*Adı: Osman b. Maz’ûn
Anlamı: Yılan yavrusu
Künyesi: Ebû’s-Sâib/Sâib’in babası
Lakabı: Müsteciru Billah/Allah’a sığınan
Baba Adı: Maz’ûn b. Habib
Anne Adı: Süheyle bint Anbase
Kabilesi: Cumahoğulları/Mekke
Doğum Yeri: Mekke
Doğum Yılı: N. Öncesi, 25/Milâdî, 585
İslâm’a Girişi: Nübüvvetin ilk günleri
Sohbet Süresi: 15 yıl
Rivayeti: Yok
Savaşları: Bedir
Görevleri: Askerlik*

Vefat Yeri: Bakî' Kabristanlığı/Medine
Vefat Yılı: Hicrî, 2/ Milâdî, 624
Vefat Yaşı: 40

Önden Gidenler OSMAN B. MAZ'ÛN

(Radiyahallahu Anhu)

82 İl 82 Sahâbî projesinin 57. programına bizleri eriştiren Rabbimize sonsuz hamdler, O'nun (cc) Kutlu Elçisine binlerce salât ve selamlar, O Nebi'nin (sas) mübarek ellerinde yetişen tüm ashâb-ı kirâm efendilerimize yüz binlerce selamlar ve onların yollarından yürüme gayretinde olan tüm mü'min ve mü'mine kardeşlerimize de yüzbinlerce selamlar olsun.

Bu bölümde Saâdet asrının çok farklı bir siması olan, adı Osman olduğu için Osmaniye'de anlatılması belirlenen ve bize çok mühim mesajlar veren bir sahâbî efendimizi tanımaya gayret edeceğiz. Rabbim gerçek manada anlatabilmeyi, anlayabilmeyi, onun o güzel hayatını kavrayabilmeyi ve hepimize öğrendiğimiz hakikatlerle yaşayabilmeyi nasip eylesin.

Zühd, İbadet, Cihad, Hicret ve Aşk

Osman b. Maz'ûn (ra) der demez, eğer onu biraz olsun tanıyorsak, aklımıza hemen, onun şahsiyetini yansıtan şu beş kavram gelir: *Zühd, ibadet, cihad, hicret ve aşk...* Evet, gerçekten de Osman b. Maz'ûn, zühdü hayatının esas kılmuş bir zâhid, ibadetini hayatının tamamına yaymış bir âbid, cihadı sevda haline getirmiş bir mücâhid, Allah adına ve Allah namına arkasına bakmadan yollara düşmüş bir muhâcir ve aşkı büyük bir emele dönüştürmüş bir sâbık, yani “Ve’s-sâbikûne es-sâbikûn”^[1200] ilahî fermanının içine dâhil olmuş, saff-ı evvel denilen Hz.Peygamber'in (sas) etrafındaki ilk halka ve ilk saf olma ayrıcalığını elde etmiş ve Medine'de muhacirler içerisinde ilk olarak dünyasını değiştirmiş bir önden giden atlıdır.

Osman b. Maz'ûn'un (ra) dikkat çektiğimiz beş temel özelliğinden, biz bir tanesini kendimize serlevha yaptık; Osman b. Maz'ûn'u anlatmak için “Önden Gidenler” ifadesini başlık olarak tercih ettik. Neden mi? Nedeni belli! Hayırlı ameller, salih ameller ne zaman işlenirse işlensin Allah (cc)

katında ecir ve mükâfatı vardır, o ameli işleyen alacağını alacaktır. Ancak bu ameller eğer çok ihtiyaç halinde ortaya konmuşsa, daha hiç kimse adım atmadan adım atılmışsa, yani o amelin ilk adımını kimselere bakmadan, takılmadan atabilecek bir cesaret ortaya konmuşsa, o amelin değeri bir ise bin olur, o ameli işleyende hep hayırla yâd edilir.

Mesela; Hz. Ebû Bekir'in ilk iman eden erkek olması gibi, kimselere bırakmadan Mescid-i Nebvî'nin arsasını satın alması gibi, Hz. Ali'nin aile büyüklerine takılmadan risalet davasına sahip çıkmak için havaya ilk elini kaldıran bir yiğit olması gibi, Hz. Hatice'nin herkes malından Resûlullah'ı (sas) mahrum ederken, tüm malını Efendimiz'in (sas) önüne sermesi gibi, tüm çadırların hayır demesine karşın Es'ad b. Zürâre ve arkadaşlarının İslâm'ın davetine evet diyerek kabul etmeleri gibi ve daha neler, neler...

İşte ilk olmanın bir ayrıcalığı, bir özelliği ve bambaşka bir değeri vardır. Hayırların öncüsü olma meselesini Hz. Peygamber (sas) bir hadisinde şöyle beyan eder: "İslâm'da iyi bir çıkır açan kimseye (yani bir güzelliğin/hayrın öncüsü olan kimseye), bunun sevabı vardır. O çıkırda yürüyenlerin sevabından da kendisine verilir. Fakat onların sevabından hiçbir şey noksanlaşmaz. Her kim de İslâm'da kötü bir çıkır açarsa, o kişiye onun günahı vardır. O kötü çıkırda yürüyenlerin günahından da ona pay ayrılır. Fakat onların günahından da hiçbir şey noksanlaşmaz."^[1201]

Şimdi hayatını biraz olsun anlamaya çalışacağımız Osman b. Maz'ûn da işte o ilklerden, öncülerden, önderlerden, önden giden atlılardan, gül devrini göremeden gidenlerden, sadece iman yolunda 15 sene yürüyüp, arkasına bir destan bırakarak gidenlerden, 15 senelik hayatı olmasına rağmen adını bugün hangi Hadis, Tarih ve Siyer kitabı açarsanız açın çokça göreceğiniz, sanki onlarca sene yaşamış gibi zannedeceğiniz bir kahraman ve o bahçenin güzel güllerinden biridir.

Osman b. Maz'ûn, az yaşayıp, çok iş yapanlardandır.

Osman b. Maz'un, az yaşayıp, ihlâs üzere olanlardandır. İhlâsla amellerine değer kazandırtandır.

Osman b. Maz'ûn, attığı her adımı Allah görüyor ya, kullar görmesin diyenlerdendir. Allah sevsin, Allah takdir etsin, Allah beğensin diyenlerdendir.

Osman b. Maz'ûn, Resûlullah (sas) tarafından ve sahâbe tarafından çok ama çok sevilen biridir.

Osman b. Maz'ûn, her zaman hayırla yâd edilen, ne zaman adı anılsa hep yüreklerde tatlı ve hüznü bir meltem estiren bir yiğittir.

Şimdi biz böyle biri sahâbînin hayat defterinin sayfalarını çevireceğiz. Rabbimiz kolaylaştırsın ve gerçek manada anlayabilmeyi nasip eylesin.

Ailesi ve Yetiştği Ortam

Osman b. Maz'ûn, Mekke'nin en tanınmış ve en büyük ailelerinden biri olan Cumahoğulları'na mensuptur.^[1202] Cumahoğulları, o günkü Mekke toplumu içerisinde birçok tanınmış simanın mensup olduğu bir ailedir. Mesela, İslâm'a karşı düşmanca tavırlarda zirve olan Ümeyye b. Halef vekardeşi Übey b. Halef bu aileden, Safvân b. Ümeyye bu aileden, Sevde validemiz bu aileden ve daha niceleri bu aileden. Bu adını saydığımız isimler, ikinci veya üçüncü babada Osman b. Maz'ûn ile soyları birleşir, yani birbirlerinin amca çocukları sayılırlar.

Cumahoğulları, o günkü Mekke'nin sosyal yapısı içerisinde, idari sistemi yürüten Dârü'n-Nedve'de 19 temel görevden en fazla rant/kazanç getiren, en fazla para akışı olan *Eysâr* ve *Elzâm* denilen fal oklarının idaresine bakarlardı.^[1203] Bu iş nasıl yürürdü? O gün için bir Mekkeli diyelim ki evlenecek ya da bir ticarî sefere çıkacak veya bir ticaret yapacak, yapacağı bu işin hayırlı olup, olmadığını Kâbe'nin yanına gelir, orada bulunan putlara ikramlarda bulunur, bazen kurban keser, sonra çok ciddi paralar ödeyerek fal okları belirler ve onları çektirir,^[1204] çıkan neticesine göre de amel ederdi.^[1205] Bu işin üstünden çok ciddi gelirler elde ettikleri için Cumahoğulları her daim İslâm'a karşı tepki halinde olmuş, en üst düzeyde İslâm'la savaşmışlardı. Efendimiz (sas) İslâm'ın mesajlarını Mekke sokaklarında dile getirmeye başladığında bu aile: “*Atalarımızın dini elden gidiyor*” deyip ortalığı velveleye vermişlerdi.^[1206] Aslında elden gittiğini söyledikleri atalarının dini falan değildi. Çünkü kendileri Mekkelilerin çoğunun inançlarını benimsemezlerdi. Onların çoğu dehri idi,^[1207] yani bugünün lisanı ile materyalist ya da ateist idi, ancak kazanç kapıları kapanmasın diye bu propagandayı en üst seviyede yapıyorlardı.^[1208] İşte Osman b. Maz'ûn böyle bir ailenin içerisinde çıkacaktı.

Doğumu, Gençliği ve İman Edışı

Osman b. Maz'ûn'un (ra) doğum tarihi Milâdî 585, yani Nübüvvetten 25 yıl öncesine denk gelir.^[1209] Efendimiz (sas) Hira'da vahye muhatap olduğu zaman o gençliğinin zirvesinde 25 yaşlarında, evli, bir çocuklu, ticaretle

uğraşan, zengin,soylu, itibarlı, ahlaklı, herkesin çok sevdiği ve hürmet ettiği biridir.^[1210] O, bu avantajları kullanan biri olarak çok rahat bir çocukluk devri geçirmiş, ailesi tarafından iyi yetiştirilmişti.

Osman b. Maz'ûn'un babası, Habîb b. Vehb, annesi, Suheyle bint el-Anbese'ydi. İkisi de Cumahoğullarına mensuptu. Nübüvvet öncesinde yaşayıp, o güzel günlere erişmeden vefat etmişlerdi.^[1211]

Osman b. Maz'ûn'un 3 erkek kardeşi, iki de kız kardeşi vardır. Kızlar, Kuteyle^[1212] ve Zeynep'tir.^[1213] Zeynep bint Maz'ûn, Hz. Ömer'in ilk hanımıdır. Hafsa annemizin, Abdullah b. Ömer'in ve Abdurrahman b. Ömer'in annesidir. Yani Osman b. Maz'ûn, Peygamber evinin sultanlarından biri olan Hafsa annemizin dayısıdır. Bu yakınlık daha sonraları ayrıca Efendimiz'e (sas), onu daha da yaklaştırmıştır. Erkek kardeşlerine gelince, Kudame,^[1214] Abdullah^[1215] ve Sâib,^[1216] ilk günlerde iman eden ve Osman b. Maz'ûn ile birlikte imanlarının bedellerini ödeyen, hicret eden, cihad meydanlarına yürüyen bahtiyarlardır.

Osman b. Maz'ûn'un cahiliye dönemindeki halini bize gösteren en önemli rivayet başta İbn Sa'd, İbnü'l-Esîr ve İbn Hacer olmak üzere birçok kaynaktan geçen şu sözüdür: *“Aklımı başımdan alan, aşağılık insanları bana güldüren, kızımı istemediğim bir kişiyle evlendirmeme sebep olabilecek olan şarabı/içkiyi asla içmeyeceğim.”*^[1217] Yıllar sonra Medine'de, içkinin haram kılındığına dair ayet nazil olunca, bir sahâbî gelip bu ayeti Osman b. Maz'ûn'a okuduğunda o şöyle diyecekti: *“Allah onu (içkiyi) kahretsin. Ben onu hiç içmedim ki?”*^[1218] O gerçekten de İslâm öncesi dönemde de hiç içki içmemiş, o gün var olan ahlaksızlıklara hiç bulaşmamıştır. Yaklaşık, 20-23 yaşlarına gelince, adını siyer sayfaları içerisinde çokça duyduğumuz Havle bint Hakîm^[1219] isimli bir dirayet, mücadele ve vakar abidesi olan, Resûlullah'ın (sas) da çok sevdiği, Hatice annemizde dostu olan o hanım ile evlenir.^[1220] Havle validemizin Resûlullah (sas) ile olan yakınlığını anlayabilmemiz için şu hadiseyi hatırlamamız yeterlidir. Hatice annemiz vefat edince, Efendimiz'e (sas) evlenmesini söyleyen hanım odur. Israrları ve aracılığı sonucunda, Efendimiz'i (sas) Âişe annemiz ile nişanlayan, Sevde validemiz ile de evlendiren de odur.^[1221]

Allah o evlilikten onlara Sâib ve Abdurrahman isminde iki çocuk bahşeder.^[1222] Abdurrahman hakkında fazla bir malumat yoktur, ancak Sâib, iman döneminde yetişen bir çocuk olur, dolayısı ile sahâbeden olur, babası ile

beraber birçok hadise de yer alır, Bedir’de yer alır, en son Yemâme’de aldığı bir ok yarası ile şehadet şerbetini içer.^[1223]

Osman b. Maz’ûn böyle bir zeminde yetişmiş, yaşı 25’e merdiven dayamış iken, Hira’daki o nur Mekke’ye yayılmaya başlamış, Hatice annemiz iman etmiş, 10 yaşındaki Ali koşup secdede onlara yetişmiş, Ebû Bekir gelmiş, Zeyd b. Hârîse gelmiş, Zübeyr b. Avvam gelmiş, sayı 13 kişi olmuştur. Daha Dârü’l-Erkam kurulmamış, daha İslâm daveti Efendimiz’in (sas) evinden yürütölmeye devam ediyorken, o günler Hz. Ebû Bekir, büyük bir tebliğ aşkı ile her gün birilerini o eve taşıyor ve iman adına adeta, adamlar diriltiyor, nicelerinin İslâm ile yeniden doğumlarına vesile oluyordu. O günlerin birinde Hz. Ebû Bekir, beş kişi ile Peygamberin evinin kapısındadır. Kimdir bunlar: Osman b. Maz’ûn, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme, Ebû Ubeyde b. Cerrâh ve Ubeyde b. Hâris... Beşi beraber girecekler o manevi huzura, o cennet kokusunu duyacakları güzel meclise, bazı konuşmaların ardından hepsi orada imanı ikrar edecekler, böylece hepsi 14. Müslüman olma şerefine nail olacaklardı.^[1224]

Ödenen Bedeller

İman, o günler çok ciddi bedeller ödeten bir adımdı. Çünkü o ilk nesil *Lâ ilahe* deyince nelere *Lâ* dediklerini çok iyi biliyor, *illallah* deyince neye iman ettiklerinin çok iyi farkında olarak bunu yapıyorlardı. Böyle olunca da iman eden de bilerek ve başına gelecekleri hesap ederek iman ediyor, inkâr eden de bunu bilerek inkâr ediyordu. Osman b. Maz’ûn da böyle biri olarak iman eder etmez, imanın hakikatini hemen evine taşıyor, hanımını ve o gün için tek oğlu olan Sâib’i, sonrasında kardeşlerini birer birer imana taşıyordu.^[1225] Tabi bu gayret, Cumahoğulları’nı sinirlendiriyor, onlar kendi içlerinden birinin iman etmelerini içlerine sindiremiyor, böylece işkenceler, baskılar, ithamlar, alaylar, sözlü ve fiili saldırılar arka arkaya geliyordu.^[1226]

İslâm’ın her geçen gün yayılması üzerine dehşete kapılan Mekke’nin önde gelenleri, akla hayale gelmeyecek işkencelerle Müslümanları dinlerinden vazgeçmeye zorladığında, Osman b. Maz’ûn ve ailesi de bu ağır muamelelere maruz kalıyorlardı. Özellikle Osman’ın yaşadığı mahalle; işkencenin, zulmün ve baskıların en ağır şekilde yaşandığı bir yer olmuştu. Osman b. Maz’ûn’un ailesi olan Cumahoğulları ve bu kabilenin lideri olan Ümeyye b. Halef, köleleri olan Bilâl b. Rebâh’a, Âmir b. Führeyre’ye ve Ebû Fukeyhe’ye tarifi imkânsız işkenceler yapıyordu.^[1227] Bahta Vadisi, o günlerde nice elem

verici hadiseye şahit olmuş, zalimlerin zulümlerini duyurdukları seslere, mazlumların iman haykırıışlarının yansıtıldığı bir zemin olmuştu.

Osman b. Maz'ûn (ra) davetin ilk günlerinde ailesi tarafından kızgınlık ve öfke ile karşılanmış ama daha onlara yönelik bir şiddet uygulanmamıştı. Ama o ilk günler Osman b. Maz'ûn, iman eden kardeşleri olan başta Hz. Bilâl olmak üzere diğer köle olarak iman edenlere karşı hiçbir şey yapamıyor ve bunun acısını yüreğinin ta derinliklerinde hissediyordu. Çok geçmeden Cumahoğulları ona ve ailesine de baskı uygulamaya başlamış, önceleri sözlü saldırılar olmuş, hemen arkasından fiili saldırılar başlamıştı. Artık öyle bir hale gelmişti ki, Mekke yaşanabilecek bir yer olmaktan çıkmış ve çekilen acılara artık dayanılabilmek iyice zorlaşmıştı.

Gariplerin Kaderi: Hicret

Baskılar ve işkenceler çoğalınca tüm risalet davasının mensupları gariplerin, kaderi olan hicret gündeme gelmişti. Allah Resûlü'nün (sas) tavsiyesiyle^[1228] Habeşistan işaret edilmiş ve ilk Müslümanlar oraya doğru yola koyulmuştu. Nübüvvetin 5. yılında, Hz. Osman'ın rehberliğinde 12 erkek, 4 hanım deniz aşırı bir ülke olan Habeşistan'a varmışlardı.^[1229] Bu küçük kafilenin içerisinde Osman b. Maz'ûn'da vardı.^[1230] O, hicret yoluna çıkarken Ümeyye b. Halef'e hitaben bir şiir okuyacak ve bu şiir kaynaklarda yer alacaktı.^[1231]

Yaklaşık 3 ay Habeşistan'da kalan o hicret yolcuları duyulan yanlış bir haberden dolayı Mekke'ye geri döneceklerdi. Mekke'ye vardıklarında haberin yalan olduğu anlaşıncı, baskılar ve işkencelerde yine artacak, bu sefer Câfer b. Ebî Talib'in rehberliğinde 101 kişilik bir kabile 2.Habeşistan hicreti için yola koyulacaklardı.^[1232] Bu ikinci hicrette, Osman b. Maz'ûn, hanımı Havle'yi ve oğlu Sâib'i de kendisi ile birlikte götürecekti.^[1233] Bu iman ailesi birçokları gibi evlerini, barklarını, doğup büyüdüğü toprakları ve yüzlerce hatıralar yaşadıkları o güzel beldeyi terk etmek zorunda kalmış, inançları uğruna bir çok fedakârlıklara katlanmışlardı.

Osman b. Maz'ûn ve ailesinin Habeşistan'da ne kadar kaldığını tam olarak tespit edemiyoruz, ama bir müddet orada kaldıktan sonra Mekke'ye geri döndüklerini görüyoruz. Ancak, o günlerde Mekke'ye yeniden girebilmek için itibar sahibi birinin himayesine ihtiyaç duyulurdu. Eğer himaye verilmezse Mekke'ye girmek mümkün olmazdı.

O anlarda Osman b. Maz'ûn ne yapacağını bilemiyordu. Çünkü çok iyi biliyordu ki ailesi olan Cumahoğullarından hiç kimse onu himayesine almazdı. Ailesinin sırt döndüğü birine Mekke'nin diğer ailelerinin de himaye vermesi çok zor görünüyordu. Çaresizlik içerisinde ne yapacağını düşünürken aklına Velid b. Muğire geldi. Velid b. Muğire, babasının dostu idi. Eğer o himayesine alırsa kimse buna itiraz edemezdi. Bunun üzerine Osman b. Maz'ûn, kendisini himaye etmesi için Velid b. Muğire'ye haber gönderdi. Velid b. Muğire, bu talebi geri çevirmedi ve adamlarını göndererek Osman'ı Mekke'ye getirtti. Sonra Osman'ın elinden tutarak Kâbe'ye geldi ve bütün Kureyşlilere şu sözleri söyledi: “Ey Kureyş halkı! İyi biliniz ki Osman b. Maz'ûn, benim himayem altındadır. Her kim eliyle ya da diliyle ona bir zarar vermeye kalkarsa karşısında beni bulur.”^[1234]

Ben Allah'ın Himayesine Talibim!

Osman b. Maz'ûn artık Mekke'de ailesi ile sevdikleriyle en önemlisi Resûlullah (sas) ile birlikteydi. O günlerde dilediği gibi gezebiliyor, ibadetlerini rahatlıkla yerine getiriyor, Kâbe'yi istediği saatte tavaf edebiliyordu. Hiç kimse, Müslüman olması sebebiyle ona işkence edemiyor, hatta kırıcı bir söz dahi söyleyemiyordu. O bu şekilde rahat bir hayat sürerken diğer Müslümanlara yapılan zulüm bütün şiddetiyle devam ediyordu. “Rabbim Allah'tır.” dediği için işkenceye uğrayan müminlerin feryatları yine Mekke sokaklarını dolduruyordu. Osman b. Maz'ûn bu durumdan son derece rahatsız oldu. Onun gibi inanan ve onun gibi yaşayan arkadaşları, din kardeşleri eziyet çekerken kendisi nasıl rahat edebilirdi ki? Allah'ın Resûlü, müminler ve yakın akrabaları zorluklarla mücadele ederken o bir müşriğin himayesinde keyif süremezdi. Bu onun için büyük bir eksiklikti. Diğer mü'minlerden ayrılmamalı, onların yaşadığı acılara ortak olmalıydı. “Ben” demeyip “biz” olmanın savaşını vermeli, acısıyla tatlısıyla her durumda ümmet olmanın bilincinde yaşamalıydı. Kardeşleri sıkıntı içerisindeyken rahatına bakmak Osman b. Maz'ûn gibi yüce bir Müslüman'ın tercihi asla olamazdı. Bunun üzerine bir müddet sonra Velid b. Muğire'nin yanına gitti. “Ey Abdüşşems'in babası!”^[1235] Ben senin himayenden çıkmak istiyorum.” dedi. Velid b. Muğire, Osman'ın bu sözlerine şaşırdı ve: “Yeğenim ne oldu, yoksa birisi sana kötü bir söz mü söyledi, birileri sana eziyet mi etti? Neden benim himayemden çıkmak istiyorsun?” dedi. Osman b. Maz'ûn: “*Vallahi, sen bana çok vefalı davrandın. Himayeni en güzel*

şekilde yerine getirdin. Ama ben bir kulun himayesine değil Allah'ın himayesine girmek istiyorum. Allah Resûlü ve arkadaşlarını örnek almak istiyorum. İnsanların himayesini reddediyorum."^[1236] dedi.

Allah (cc) senden ebeden razı olsun ey büyük insan! Bize çok ama çok önemli bir şeyi öğrettin. Müslümanların bir kısmı zorluk içerisinde iken: "Bana ne, ben hizmetime bakarım, ben işime bakarım" gibi nemelazımcılığın İslâm ahlakına uymadığı, uymayacağını söyledin. Bize çok önemli bir ders verdin. İnşallah anlayanlardan, duyanlardan oluruz da bugün yaşadığımız hayatın içerisine bu hakikati taşıyanlardan oluruz.

Bu sözler üzerine Velid b. Muğire: "Sen bilirsin, o zaman gel gidelim, Kâbe'ye orada ilan edeyim ve senin himayemden çıktığını Mekkelilere duyurayım!" dedi. Böylece Velid b. Muğire ve Osman b. Maz'ûn birlikte Kâbe'ye geldiler. Velid, etrafına toplanan kalabalığa hitaben: "Ey Kureyşliler! Bu yanımdaki, Osman b. Maz'ûn'dur. Haberiniz olsun ki o, benim himayemi reddediyor ve verdiğim himayemden çıkmak istiyor." dedi. Osman ise: "Evet, ben yalnızca Allah'ın himayesinde yaşamak istiyorum, ben sadece Allah'ın himayesine talibim!" diyerek, Velid'e cevap verdi ve orayı anında terk etti.^[1237]

Güven içerisinde sürdürülen bir hayatı, arkadaşlarının sıkıntıları sebebiyle terk eden, bir müşriğin himayesinde yaşamayı mü'min izzetine yediremeyen, Allah'ın himayesini her şeyin üzerinde tutan ve bu uğurda işkenceye maruz kalan bir yiğit sahâbîdir Osman b. Maz'ûn... İşte önden gidenlerin, öncü olanların en temel vasıflarının neler olduğunu bize öğreten o büyük sahâbî, imanın anahtar kavramları olan *velâ* ve *berâ*'nın ne demek olduğunu da bize gösteriyordu. *Velâ*, mü'minlerin ancak birbirlerinin dostları olmaları, *berâ* ise müşriklerden ve kâfirlerden uzaklaşmak ve onlarla araya mesafe koymaktı.^[1238]

Yeter ki Hakkı Söylemiş Olayım!

Osman b. Maz'ûn'un, Velid b. Muğire'nin himayesinden çıktığı günlerdir; Kâbe'nin avlusunda Mekkelilerin oturup, meşhur şair Lebîd b. Rebîa'yı^[1239] (v. 40,41/660, 661) dinlemektedirler. O günkü şairlerin konumu malum, ciddi bir ağırlıkları vardır toplum üstünde, onlar konuşmaya başladıkları anda herkes susar onları dinler, hiç kimse sözlerini kesmez, onlara itiraz etmez, ne derlerse kabul ederlerdi. İşte böyle bir meclise Osman b. Maz'ûn'da dâhil olur; onlara yaklaşır ve bir kenarda oturur. Lebîd başlar şiirler okumaya; bir

yere gelir: “Allah’tan başka her şey boş ve her şey batıldır” der. Osman b. Maz’ûn, bu güzel sözü yüksek sesle tasdik eder: “Vallahi doğru söyledin!” der. Lebîd, sözünün arasına girilmesine bozulur ama bir şey demez, çünkü tasdik edilmiştir. Devam eder şiirine, bir yere gelir bu sefer der ki: “Bütün nimetler gelip, geçicidir ve hepsi yok olucudur.” Osman b. Maz’ûn: “Hayır vallahi, dünyanın tüm nimetleri geçici, cennetin tüm nimetleri ise kalıcıdır.” der. Bu söz ve ikinci kez sözünün kesilmesi Lebîd’i çılgına çevirir. O anda döner yanındaki Mekkeli büyüklere der ki: “Ey Kureyş! Size ne oldu. Siz şairlere hürmet eder, sözlerini tasdikler ve kesmezsiniz. Size ne oldu ki böyle bir hal size gelip kavuştu.” Mekkeliler, Lebîdi teskin etmeye çalışırlar, derler ki: “Sen ona bakma! O içimizdeki sefihlerden biridir. Bizim dinimizden ayrılmıştır, sen onun sözünden alınma!” Bu sözlerle karşı Osman b. Maz’ûn bir şeyler söyler, Lebîd karşılık verir. Daha sonra Lebîd’in sözleri meclisi iyice gerer, o anda Efendimiz’in (sas) halasının oğlu olan ve o günlerde Müslüman olmamış olan Abdullah b. Ebî Ümeyye^[1240] ayağa kalkar, Osman b. Maz’ûn karşısına geçer ve olanca gücü ile Osman’ın gözünün üstüne bir yumruk atar... Bir anda neye uğradığını şaşırان Osman b. Maz’ûn, yere yığılır kalır, kendine geldiğinde gözünün mosmor olduğunu görür. O anlara şahit olan Velid b. Muğire, Osman b. Maz’ûn’a der ki: “Çok iyi oldu sana, işte benim himayemden çıkmasaydın bu başına gelmezdi!” Bu söze karşılık Osman b. Maz’ûn dedi ki: “*Vallahi, diğer gözümün de Allah yolunda morarmasına hiç üzülmem, yeter ki hakkı söylemiş olayım, hakkı seslendireyim. Ben hakkın sesi olmuşken, biri bana yumruk atmış ne yazar! Öteki gözümü de bu uğurda vermeye razıyım!*”^[1241]

Müslümanlara bakın, imana bakın... Ancak o mecliste bulunan bir hamiyet kahramanı olan Sa’d b. Ebî Vakkas bu olaya şahit olunca yerinde duramaz, o da bir yumruk Abdullah b. Ebî Ümeyye’ye geçirir.^[1242] O günden sonra da Osman b. Maz’ûn imanının bedelini Mekke’de en üst seviyede ödemeye devam eder.

Vahyin Gelişine Şahitliği

Osman b. Maz’ûn’un Mekke günlerine ait bir tabloyu Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) bize nakleder. Bir gün Efendimiz’in (sas) evinin önünden geçerken, Efendimiz: “**Osman, gel biraz oturmaz mısın?**” diye onu davet eder. Bu davet hiç reddedilir mi? Anında Efendimiz’in (sas) yanına gider, oturur ve sohbet etmeye başlar. Bir ara Resûlullah (sas) mübarek gözlerini semaya

doğru kaldırır. Sanki birisi ile konuşmakta, O ise dinlemekte, dinlediklerini anlamaya çalışmaktadır. Bir süre geçip bu hâl sona erince Osman merak içerisinde sorar: “Ya Resûlullah! Az evvel neler oldu, neler yaşadın?” Efendimiz (sas) şu cevabı verir: **“Cebrail geldi ve bana vahiy getirdi.”** Sonra Cebrail’in getirdiği âyet-i kerimeyi okudu: **“Şüphesiz ki Allah adaleti, iyiliği, akrabaya ve yakınlarla yardım etmeyi emreder. Hayâsızlıkları, kötülükleri ve haddi aşmayı yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size (böylece) öğüt verir.”**^[1243] Gelen ayet, Nahl Sûresi’nin 90. ayetidir. Hatırlanacağı üzere bu ayet yıllar sonra İslâm’ın 5. Raşid halifesi olan Ömer b. Abdülaziz (v. 101/720) tarafından hutbelerin sonunda okunması bir sünnet haline getirilen ayettir.^[1244] İşte Osman b. Maz’ûn, bu ayetin bizzat inişine şahadet etmiş, Cebrail’in gelişini, onun vahiy getirişini hissetmiş, Efendimiz’in (sas) gelen vahiy karşısında nasıl bir hale girdiğini bizzat görmüştür.^[1245]

Hicret Yurdu Medine’de

Osman b. Maz’ûn Mekke’de böyle bir hayat yaşadıktan sonra nihayet İslâm’ın nuru Medine’de parlayıp Efendimiz (sas), arkadaşlarına Medine’ye hicret etmelerini emrettiğinde o da, ailesi de doğup, büyüdükları, ticaret yapıp mal edindikleri öz yurtlarını terk edip yeniden yollara düşmek zorunda kalmışlardı. Hicret yurduna gelince bu iman ailesi, diğer muhacirler gibi ileride iman yurdu olacak ve büyük bir medeniyetin temelleri atılacak Medine’ye alışmaya çalışmışlardı.

Efendimiz (sas) Medine’de yeni bir hayata başlayan Osman b. Maz’ûn’a ve ailesine bir ev yapmaları için arsa tahsis etmiş,^[1246] ensâr ve muhacir kardeş edilirken, Osman da Hazrec kabilesinden Abbas b. Ubâde’ye^[1247] bir başka rivayete ve daha sıhhatli tespiti göre ise Ebû’l-Heysem Mâlik b. Teyyihân^[1248] ile kardeş kılınmıştı.^[1249]

Mekke’de uğradığı baskı ve işkencelerden sonra Medine’ye yerleşen Osman b. Maz’ûn kendini her şeyiyle ibadete verdi. Artık o bambaşka bir âbid olmuştu. Öyle ki o, gece boyunca namaz kılıyor, Rabbini zikrediyor, gündüzleri ise oruç tutuyordu. Allah’ın (cc) zikriyle geçen gecelerde doyumsuz bir lezzet yaşıyor, zikir ve ibadetlerden aldığı bu zevk onu çevresinden ve bütün dünyadan uzaklaştırıyordu. Ashâb-ı Kirâm içerisinde zühd ve ibadetiyle âdeta parmakla gösterilen bir hale gelen Osman b. Maz’ûn, dünyaya ait her şeyi terk eden, Allah’ın (cc) rızasını kazanmaktan

başka hiçbir düşüncesi olmayan gerçek bir zâhid olmuştu. Bir oyun ve eğlenceden ibaret olan dünyadan ve insanların ellerindeki dünyalıklardan vazgeçen kimseler, Allah'ın sevgisine ulaşabilirdi. İşte Osman b. Maz'ûn bu kimselerden biri olmayı en öncelikli hedef haline getirmişti.

Bir gün Allah Resûlü (sas) ve arkadaşları mescitte oturdukları sırada Osman b. Maz'ûn çıkageldi. Üzerinde eski, yamalı bir elbise vardı. Elbisesindeki yırtığı, bir postun parçasıyla yamamıştı. Efendimiz (sas) onun bu durumuna çok üzüldü. Sahabîlerden bazıları gözyaşlarını tutamadı. Peygamber Efendimiz arkadaşlarına şu suali sordu: **“Ne dersiniz, sabah akşam kıyafet değiştirdiğiniz, sofranızda bir tabağın kaldırılıp, bir tabağın konulduğu, Kâbe'nin örtüsü gibi evlerinizi örttüğünüz günler geldiğinde sizin haliniz nasıl olur?”** Sahâbe bu soru karşısında: “Ya Resûlullah, bizler bolluğa ve rahata kavuşmayı elbette arzularız. Böyle bir arzu içerisinde olmanın zararı var mı?” diye sordular. Efendimiz (sas) buyurdular ki: **“Unutmayın, o günler gelecek ama sizin bu hâliniz, o günkü hâlinizden çok daha hayırlı olacak?”**^[1250] Osman b. Maz'ûn o gün o hali ile gelecekteki bir halin tasvirinin yapılmasına sebep olmuştu.

Hayânın Zirvesinde!

Başka bir günü bize İbn Sa'd aktarıyor, diyor ki: Bir gün Resûlullah (sas) Osman b. Maz'ûn'a baktı ve dedi ki: **“Osman b. Maz'ûn hayânın zirvesindedir.”**^[1251] Bu sözü Efendimiz (sas) neden söylemişti biliyor musunuz? Osman b. Maz'ûn, Nebî'ye (sas) gelerek, “Ya Resûlullah! Ben evde sadece hanımım ile baş başa kalınca bile çıplak kalmak istemiyorum?” Resûlullah (sas), **“Niçin?”** diye sordu. O da, “Ben bu durumdan utanıyor ve ondan hoşlanmıyorum.” dedi. Resûlullah (sas); **“Allah, onu sana libâs/elbise, seni de ona libâs kılmıştır.”**^[1252] **Libâssız halini ancak ailen görebilir.”** buyurdu. Osman b. Maz'ûn: “Ya Resûlullah! Siz de böyle mi yaparsınız?” diye sordu. Resûlullah (sas), **“Evet!”** dedi. O da “Öyleyse, sizden sonra ben nasıl başka türlü davranabilirim ki?” dedi. Dönüp gittikten sonra, Resûlullah: **“Osman çok hayâlıdır, hayânın zirvesindedir.”** buyurdu.^[1253]

O gerçekten âleme böyle iz bırakmıştı. Aynen Hz. Osman (ra) gibi bir hayâ ve edep kahramanı olmuştu. Onu bize anlatan kaynaklarımız derler ki: “Osman b. Maz'ûn günah işlemekten, harama bakmaktan o kadar çekinir ki bu endişesini her seferinde Allah'ın Resûlü'yle paylaşırdı.”^[1254]

İtidal Peygamber’inden İtidal Tavsiyeleri

Osman b. Maz’ûn (ra) bir gün -savaşlar için yolculukların uzun sürdüğünü ve bu seferlerde günaha girmekten korktuğunu söylediğinde, Efendimiz (sas) ona oruç tutmasını tavsiye etmişti.^[1255] O başka bir gün: “Ya Resûlullah! İnsan Allah yolunda daha fazla cihad etmek için kendi erkekliğini sonlandırırsa bu caiz olur mu?” diye bir soru sormuştu. Bu soruya nasıl cevap verecekti Efendimiz (sas)? Elbette ki: “Hayır” diyecekti; buyurdu ki: **“Ey Osman! Bende senin için bir örneklik yok mudur? Oysa ben hanımlarımla bir araya gelir, et yer, oruç tutar ve iftar ederim. Ümmetimin korunması, oruç tutmasıdır. Ümmetinden hiç biri için hadım etmek veya hadım olmak yoktur.”**^[1256] Neden Efendimiz (sas) böyle dedi? Çünkü İslâm fıtrat dinidir, İslâm’da nefis öldürmek diye bir şey yoktur. Nefsin terbiye edilmesi vardır. Bundan dolayı göz harama kaydı, zihin haramı düşündü, şeytan internet ağları ile insanı kötü yollara doğru çekmek istedi, bütün bunlar olacak, böyle bir durum olunca, nasıl davranılacak? Efendimiz (sas) bunun yolunu gösteriyor: **“Oruç kalkandır, sahibini korur”**^[1257] diyor; orucu gündeme taşıyor ve orucun nefsi terbiye etmesindeki yerini bir kez daha belirtiyor.

Efendimiz (sas) ona bu uyarıyı yapınca, hayatındaki nafile oruçları çoğaltıyor ama yine zühd adına o, Ebü’d-Derdâ, Sa’d b. Ebî Vakkas ve bazı diğer sahâbîler, et yemeyeceklerine, bekâr iseler evlenmeyeceklerine, evli iseler hanımlarıyla ilgilenmeyeceklerine ve sürekli ibadet edeceklerine dair yemin ederler.^[1258] Ancak bundan Efendimiz (sas) haberdar olunca hoşnut olmaz, onları kendi gibi yapmalarına çağırır ve: **“Kim benim sünnetinden yüz çevirirse benden değildir”** diyerek uyarır.^[1259]

İtidal ve denge peygamberi, ibadet maksadı ile olsa bile dengenin bozulmasına meydan vermez ve bu konuda sürekli uyarılarda bulunurdu. O uyarılardan bir tanesi de şudur: Osman b. Maz’ûn’un hanımı Havle bint Hakîm bir gün Allah Resûlü’nün (sas) evine misafir olur. Üstü başı perişan bir hâldedir. Kureyş kadınlarının önde gelenlerinden birisi olan Havle’nin durumu Efendimiz’in (sas) eşlerini ve en başta Hz. Âişe validemizi rahatsız eder. Neden bu halde olduğunu sorduklarında, Havle halini şöyle anlatır: “Benim eşim gecelerini namazla, ibadetle geçiriyor, gündüzleri ise oruç tutuyor.”Eşinin ilgisizliği sebebiyle kendisini ihmal ettiğini söyleyen Hz. Havle’nin şikâyeti, Efendimiz’e (sas) haber verilir. Allah Resûlü (sas) hemen Osman b. Maz’ûn’un yanına gider ve sorar: **“Ey Osman! Ben senin**

için güzel bir örnek değil miyim?” Osman b. Maz’ûn dedi ki: “Anam babam Sana feda olsun ey Allah’ın Resûlü! Bu sorunun sebebi nedir?” Efendimiz (sas) der ki: **“Sen gündüzleri hep oruç tutuyor, geceleri de namaz kılıyormuşsun, öyle mi?”** Osman: “Evet, Ya Resûlullah!” der. Efendimiz: **“Böyle yapma! Gözlerinin senin üzerinde hakkı vardır. Bedeninin senin üzerinde hakkı vardır. Ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Namaz kıl ama sonra uyu! Oruç tut ama bazen de tutma!”** Allah Resûlü (sas) her zaman olduğu gibi yine itidal tavsiye eder. Bu uyarıyı duyar duymaz, Osman b. Maz’ûn, Efendimiz’in (sas) dediği gibi yapmaya başlar. Efendimiz’in (sas) bu ikazından birkaç gün sonra Havle bint Hakîm yine Hücre-i Saâdet’e misafir olur. En güzel elbiselerini giymiş, güzel kokular sürmüş, âdeta yeni gelinler gibi süslenmiştir. Allah Resûlü’nün (sas) tavsiyeleri hemen hayata geçirilmiştir.^[1260]

Bir kaç gün bu hali devam ettiren Osman b. Maz’ûn, ibadetin neşvesini almış biri olarak bir ev tutarak burayı mescid haline getirmiş, biraz daha münzevi bir hayat sürmek istemiştir. Bundan da haberdar olan Efendimiz (sas), Osman b. Maz’ûn o evde ibadet ettiği sırada evin kapısına gelmiş ve orada Osman’a şöyle seslenmiştir: **“Ey Osman! Allah Beni ruhbanlıkla göndermedi. Allah katında dinlerin en hayırlısı, kolaylık dini olan hanifliktir.”** Efendimiz (sas) bu sözü üç kez tekrarlamıştır.^[1261] Bu uyarısı ile yine itidal adına bir çizgiye Osman’ı davet etmiştir.

Bedir Meydanında

Zühd ve takva üzerine bir hayat yaşamaya çalışan Osman b. Maz’ûn (ra) Allah yolunda cihadı da ihmal etmemiş, gerçek bir zâhidin aynı zamanda kahraman bir mücâhid olması gerektiğini hepimize en güzel şekilde göstermiştir. Hak ile batılın birbirinden en derin hatları ile ayrılacağı gün olan Bedir’e katılmış, 313 bahtiyardan biri de o ve oğlu Sâib olmuştu.^[1262] Baba o günlerde 40 yaşlarında, oğlu o günlerde 17-18 yaşlarında birbirlerine destek olarak Bedir meydanına doğru yürümüşlerdi.

Osman b. Maz’ûn, Bedir Savaşı’nda düşmanın üzerine yıldırım gibi saldırmış, müşriklerden olan kendi kabilesinden Evs b. Mi’yer’i öldürmüş, Hanzala b. Gabisa’yı ise esir almıştır.^[1263] Hicret yollarında yanından ayırmadığı kardeşleri ve oğlu da bu savaşa katılmış, Maz’ûn ailesi hak ile batılın mücadelesinde daima en ön safta yer almıştır.

Vakit, Veda Vakti

İlk Müslümanlardan, her iki hicretin sevabına da nail olan, takvayı, verâyı ve cihadı şahsında birleştirmiş büyük sahabî Osman b. Maz'ûn, Bedir Savaşı dönüşünde rahatsızlanmış, yatağa düşmüştü. Onun hastalanmasına Efendimiz (sas) çok üzölmüş, ara ara onu ziyarete gitmişti. O ziyaretlerin birinde Efendimiz (sas) o hanede iken Osman b. Maz'ûn, son anlarını yaşamaya başlamış, artık ruhunun ufkuna doğru yürüme noktasına gelmişti. O anlarda Resûl-i Ekrem (sas), Osman'ın üzerine eğilmiş, sanki bir şeyler söylemiş, sonra başını kaldırdığında gözleri dolu, dolu olmuştu. Sonra bir daha Osman'ın üzerine eğilmiş, başını kaldırdığında yeniden eğilmişti. Üçüncü kez başını kaldırdığında artık Osman hareket etmiyordu. O son anlarda Efendimiz (sas) ona ne dedi, nasıl vedalaştı bilemiyoruz ama son kez Efendimiz (sas) başını kaldırdığında hıçkırıklarla ağlamaya başlamış, gözyaşları Âişe annemizin rivayeti ile, sakalından aşağıya Osman'ın yüzüne damla damla dökölmüştü.^[1264] O anda insanlar da ağlamaya, feryat etmeye başlamışlardı. Allah Resûlü (sas) bir müddet sonra gözündeki yaşları biraz silmiş, eğilip Osman'ın alnına bir öpücük kondurmuştu.^[1265] Sonra orada bulunanlara dönüp, ölünün ardından bağırıp çağırılmamasını, sessizce gözyaşı dökmenin daha doğru olacağını söylemişti.^[1266]

Osman b. Maz'ûn (ra) yıkayıp kefenlendikten sonra Efendimiz (sas) yine onun yanına geldi, yine gözyaşlarını tutamıyor ve ağlamaya devam ediyordu. Allah Resûlü'nün (sas) bu halinin üzerinden Osman b. Maz'ûn'a karşı nasıl bir sevgi beslediğini anlayabiliyoruz. Tam bu esnada hicretin ilk günlerinde Osman b. Maz'ûn'u misafir eden ensârın hanımlarından Ümmü A'lâ^[1267] ya da bizzat Osman'ın hanımı Havle bint Hakîm^[1268] şöyle dedi: “*Ey Ebâ Sâib! Cennet sana mübarek olsun! Allah'ın sana ikramda bulunduğuna şehadet ederim.*”^[1269]

Bu sözleri, Efendimiz (sas) duyunca rahatsız oldu, itidal abidesi olan Allah Resûlü (sas), yüreğinin kan damlattığı anlarda bile sahâbeye ders verirdi, burada da onu yaptı, döndü, o hanıma dedi ki: **“Allah'ın ona ikramda bulunduğunu ve ona cenneti verdiğini sen nereden biliyorsun?”** O hanım bu söz karşısında sarsıldı ve dedi ki: “Ya Resûlullah! Allah ona merhamet etmez de kime eder? O senin dostun ve süvarin değil midir? O bir zâhid ve âbid değil midir?” Efendimiz (sas) dedi ki: **“Vallahi, Ben onun hakkında ancak hayır ümit ediyorum. Ancak Ben, Allah Resûlü olduğum halde, bana dahi nasıl muamele edileceğini bilmiyorum. Hal böyle olunca,**

Allah'ın bize bildirmediği şeyleri konuşmamız doğru değildir. Öyle demeyin ama o, Allah ve Rasûlü'nü severdi, inşallah bu sevgi onu kurtaracaktır deyin böyle demeniz daha doğrudur." dedi.^[1270]

Efendimiz'in (sas), Osman b. Maz'ûn hakkında böyle söylemesi ashâb-ı kirâm'ı derinden sarstı. Onun gibi yüce bir sahâbî cennete giremeyecek ise kendi hâlleri nice olurdu? Bu tabloya şahit olan sahâbe: *"Vallahi o günden sonra hiç kimse hakkında tezkiye ifade eden cümle kullanmadık"* diyeceklerdir.^[1271]

Burada Osman b. Maz'ûn için kullanılan mutlak tezkiye içeren bazı sözlere karşı Allah Resûlü'nün (sas) bu tepkiyi göstermesinde bizim için çok önemli dersler vardır. Böyle yüce bir sahabî hakkında dahi kesin bir ifade kullanılmasını Efendimiz (sas) doğru bulmuyorsa, hiç kimsenin akıbeti hakkında konuşmak bizlere düşmez. Kimin cennete, kimin cehenneme gideceğini sadece Rabbimiz bilir. Bizim görevimiz ölülerimizin gideceği adresleri belirlemek değil, onların günahlarının bağışlanması için Rabbimize dua etmektir. Ayrıca hiç kimse amellerine güvenerek kendisinin kurtulduğunu söylememeli, Allah'ın (cc) merhametine, cömertliğine ve lütfuna sığınmalıdır.

Cennetü'l-Bakî'nin İlk Sakini

Cenaze hazırlandıktan sonra Resûlullah (sas) Osman b. Maz'ûn'u defnetmek ve bundan sonra vefat edecek olan ashâbına bir mezar yeri bulmak amacıyla Medine çevresini dolaştı. Çünkü daha özellikle muhacir sahâbilerin defnedildikleri bir mezarlık yoktu. Osman b. Maz'ûn'da muhacirlerden ilk vefat eden sahâbî idi. Yani, İslâm'a gelişi ilk olduğu gibi, bu dünyadan gidişi de ilk olacaktı. Böylelikle o, önden giden atlılardan olacaktı.

O günlerde Medineliler, mahalle mahalle otururlardı. Her mahallede bir aile olurdu ve her ailenin kendine ait küçük mezarlıkları vardı. Efendimiz (sas) Osman b. Maz'ûn'un vefatı ile Müslümanlara ait bir kabristan yeri ayarlamak istedi ve bundan dolayı Medine'yi dolaştı, en son Mescidi'ne çok yakın Garkad adı verilen çalılarının bulunduğu Bakî mevkiine geldiğinde, burayı Medine'nin mezarlığı olarak belirledi. Osman b. Maz'ûn bu mezarlığa gömülen ilk muhacir oldu.^[1272] Düşünebiliyor musunuz önden giden atlının, Bakî' Kabristanlığı içinde önden gitmesini?

Mezar yeri ayarlanınca, sahâbe cenazeyi oraya doğru taşımak için harekete geçti. Osman b. Maz'ûn'un cenazesi omuzlar üzerinde götürülürken

Efendimiz (sas) gözyaşları içerisinde şöyle seslendi: **“Ey Sâib’in babası! Allah sana rahmet etsin. Sen gittin. Ne sen dünyaya iltifat ettin ne de dünya sana. Sen dünyaya hiç bulaşmadın.”**^[1273] Bunlar Resûlullah’ın (sas) o güzel sahâbî için söylediği sözleridir. Her bir kelimesi ile Osman b. Maz’ûn’un değer ve kıymetini ortaya koymaktadır. Allah Resûl’ünün (sas) böyle anlattığı, hakkında bu kadar güzel sözler söylediği bir kimse ne güzel kimsedir!

Mezar yerine geldiklerinde, Allah Resûlü (sas) şöyle buyurdu: **“Bu bizim ahirete ilk gidenimizdir. O bizim için ne güzel bir seleftir/öncüdür!”**^[1274] Daha sonra mezar kazıldı, Efendimiz (sas), Osman’ın mezarına girdi. Kardeşi Osman’ı bizzat kendisi defnetti. Osman’ın kardeşleri ve çocukları da ona yardım ediyorlardı. Defin işlemi bittikten sonra Allah Resûlü (sas) bir sahâbîden büyükçe bir taş istedi. Sahabî taşı buldu ama çok ağır olduğu için kaldıramadı. Taşın kaldırılamadığını görünce, Efendimiz (sas) bizzat kendisi taşı kaldırarak Osman’ın mezarının başucuna koydu ve şöyle dedi: **“Bununla kardeşimin mezarını bulur, tanır ve ailemden ölenleri de artık buraya yakın bir yere gömerim.”**^[1275] Yıllar sonra Efendimiz’in (sas), Mâriye validemizden olan oğlu İbrahim vefat ettiğinde, Allah Resûlü oğluna hitaben şöyle buyurdu: **“Git oğlum, git! Hayırlı selefimiz Osman b. Maz’ûn’a kavuş.”**^[1276]

Vefa sahibi Sevgili Peygamberimiz, arkadaşı Osman b. Maz’ûn’u hiç unutmadı. Onun mezarını sık sık ziyaret ediyor, her vesileyle onu anıyordu. Vefatının üzerinden bir kaç gün geçmemişti ki, ensârın hanımlarından Ümmü A’lâ, rüyasında Osman b. Maz’ûn’a ait bir ırmak gördü. Hemen Efendimiz’e (sas) giderek rüyasını anlattı. Resûl-i Ekrem (sas): **“Bu onun amelidir. Onun ameli cennette çağlayan bir nehir olmuştur”**^[1277] buyurdu.

Havle bint Hakîm, çok sevdiği eşi Osman’ı ahirete şu sözlerle uğurladı: *“Ey gözlerim, dinmeksizin gözyaşı dökün. Ağlayın Osman b. Maz’ûn için, Rabbinin rızası uğruna sabahlayan kişi için... Ölüp de mezara gömülen o kimseye ne mutlu! Bakî mezarlığı ve garkad ağaçları ona ne güzel bir mekân oldu! Onun ölümü, kalbime ebedî bir keder bıraktı. Bundan böyle gözyaşlarım ölünceye dek hiç dinmeyecek.”*^[1278]

Allah ondanda, hanımı Havle’den de Bedir’in gazisi ve Yemâme’nin şehidi olan oğlu Sâib’den de ebeden razı olsun. Osman b. Maz’ûn’un hayatından alınması gereken mesajlara geçmeden, Hz. Ömer’in onun vefatının ardından söylediği bir söze dikkatleri çekelim. Diyor ki Hz. Ömer: “Osman b. Maz’ûn kendi eceliyle vefat edince içime büyük bir ağırlık çöktü. ‘Bakın, bizden

daha şiddetli bir şekilde dünyadan el etek çekmiş olan bu adam, [şehit olarak] öldürülmeden öldü.’ dedim. Osman benim nazarımda Resûlullah (sas) vefat edinceye kadar bu durumdaydı yani düşük bir mertebedeydi. Resûlullah (sas) vefat edince kendi kendime, “Yazıklar olsun sana! Bizim en hayırlılarımız (böyle) vefat ediyorlar.” dedim. Sonra Ebû Bekir vefat edince yine, ‘Yazıklar olsun sana! En hayırlılarımız (böyle) vefat ediyorlar.’ dedim. Böyle olunca; Osman, bundan önce benim nazarımdaki eski mertebesine yeniden yükselmiş oldu.”^[1279] Aslında Hz. Ömer’in daha sonra fark ettiği hakikat şu idi: Bazıları hayatlarını imanlarına şahit kılar, en sonunda kanlarıyla o yürüyüşü tamamlar, şehit olurlar. Bazıları ölene kadar bu hal üzere devam edip, yaşayan şehit olurlar. Mesele iman üzere yaşamak ve iman davası adına adımlar atmaktır. Rabbim hepimize bunu nasip eylesin.

Osman b. Maz’ûn’un kutlu hayatından alınacak mesajlara gelince, en başta belirttiğimiz gibi onun hayatında beş kavram çok öndedir; Neydi bunlar? *Zühd, ibadet, cihad, hicret ve aşk...* Öyleyse gelin biz de bunlar üzerinden alacağımızı alalım.

[1200] “Dünyada iyiliklerde öne geçenler, ahirette de mükafatta önde gidenler olacaklardır.” Vâkıa 56/10.

[1201] Müslim, “Zekât”, 69; Nesâî, “Zekât”, 64.

[1202] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1240; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 589; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 165; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 461.

[1203] Nübüvvetin ilk yıllarında, bu görevi Ümeyye b. Halef yürütüyordu. Onun Bedir’de öldürülmesinin ardından oğlu Safvân b. Ümeyye bu vazifeyi üstlenmişti. Bkz. İbn Habib, *el-Munammak*, s. 331, 332. el-Mağlus, *Siyer Atlası*, s.100.

[1204] Kaynaklar, her ok çekimi için, yüz dirhem para ve kurban edilmesi için bir genç deve verildiğini söylerler. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 206, 207.

[1205] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 206, 207.

[1206] Yıldırım, *Tarihi ve Sosyal Yapısıyla Siyer Coğrafyası*, s. 137, 138.

[1207] Yıldırım, *Tarihi ve Sosyal Yapısıyla Siyer Coğrafyası*, s. 151-154.

[1208] Yıldırım, *Tarihi ve Sosyal Yapısıyla Siyer Coğrafyası*, s. 153.

[1209] Zehebî, *Siyeru A’lâmü’n-Nübelâ*, III, 103.

[1210] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 461.

[1211] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 461.

[1212] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 226.

[1213] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2524; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 135; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 412.

[1214] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1609-1611; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VI, 375-377; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 240, 241.

[1215] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1126; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 390; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, III, 117.

[1216] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 686; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 399; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 143.

[1217] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 337; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 590.

[1218] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 337; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 590.

[1219] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2490, 2491; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 93; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, IV, 391.

[1220] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461.

[1221] Havle bint Hakîm'in, Resûlullah'ı (sas) evlendirme hadisesi kaynaklarımızda şu şekilde geçer: "Hz. Hatice vefat edince, Havle bint Hakîm: 'Ya Resûlullah! Artık evlenmeyecek misin?' diye sordu. Resûlullah, '**Kiminle?**' dedi. Havle: 'Dilersen kız, dilersen de dul bir hanım olabilir!' cevabını verdi. Bunun üzerine Resûlullah: '**Kız olarak kim, dul olarak kim olabilir?**' diye sorunca Havle: 'Kız olarak, dünyada herkesten çok sevdiğin Ebû Bekir'in kızı Âişe, dul olarak da sana inanan Sevde bint Zem'a'dır' dedi. Resûlullah (sas): '**Öyleyse git ikisini de benim için iste sonra gel bana haber ver!**' dedi. Böylece Resûlullah ikisi ile de evlenmiş oldu." İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 56; Şâmî, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*, XI, 165, 166.

[1222] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461.

[1223] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 685, 686; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 392; İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 142.

[1224] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 461.

[1225] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 589.

[1226] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 589, 590; Zehebî, *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, III, 101.

[1227] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 185.

[1228] Hz. Peygamber (sas) buyurmuştu ki: "Şayet isterseniz, Habeşistan'a hicret ediniz. Zira orada, ülkesinde hiç kimseye zulmedilmeyen bir hükümdar iş başındadır. Orası her şeyin hakkıyla

yapıldığı bir doğruluk ülkesidir. Allah sizlere bir kolaylık verene kadar orada kalabilirsiniz.” İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 187.

[1229] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 187.

[1230] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 461.

[1231] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 193-194.

[1232] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 188; İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 195.

[1233] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 191.

[1234] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 14; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, I, 227, 228.

[1235] Ebû Abdüşşems, Velid b. Muğire’nin künyesi idi. Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 13.

[1236] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 14; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, I, 228.

[1237] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 14; Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, I, 228.

[1238] Bu iki kavramın iyice anlaşılması için şu ayetlere bakılabilir: Âl-i İmrân 3/28; Enfâl 8/72; Mâide 5/ 51, 55, 80, 81; Tevbe 9/23, 71; Mücadele 58/22; Mümtetine 60/1, 8, 9.

[1239] Câhiliye devrinde yaşamış muallaka sahibi olmuş, sonra Hicrî 9. yılda İslâm ile şereflenmiş, İslâm’ın ve Kur’an’ın etkisiyle üslûbunu daha da güzelleştirmiş, takvâ, sâlih amel, ölüm, âhiret hazırlığı, dünyanın fâniliği gibi mev’iza ve hikemiyat ağırlıklı temalarda şiirler söylemiş, bir İslâm şairidir. Bkz. Süleyman Tülücü, “Lebîd b. Rebîa”, *DİA*, XXVII, 121, 122.

[1240] Bkz. Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 328, 329.

[1241] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 15; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III 1240.

[1242] Belâzürî, *Ensâbü’l-Eşraf*, I, 228.

[1243] Nahl, 16/90.

[1244] İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 294.

[1245] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 87, 88.

[1246] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 464.

[1247] Yıldırım, *Hiz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s. 390.

[1248] Bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, II, 411-434.

[1249] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 518; İbn Habib, *el-Muhabber*, s. 74.

[1250] Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-Evliyâ*, I, 105.

[1251] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462.

[1252] **“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar sizin için birer libas/elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz...”** Bakara 2/187.

[1253] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462.

[1254] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 591.

- [1255] Buhârî, “Nikâh”, 8; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462
- [1256] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1240; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462.
- [1257] Buhârî, “Savm”, 2.
- [1258] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462.
- [1259] Zehebî, *Siyeru A’lâmü’n-Nübelâ*, III, 103; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 590.
- [1260] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 462, 463.
- [1261] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 463.
- [1262] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1241; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 590; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 464.
- [1263] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 471; Vâkıdî, *Kitâbü’l-Meğâzî*, I, 142, 151.
- [1264] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 464; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 591.
- [1265] Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 40; Tirmizî, “Cenâiz”, 14; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 464.
- [1266] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 167.
- [1267] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 466.
- [1268] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 467.
- [1269] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 467.
- [1270] Buhârî, “Cenâiz”, 3; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 467.
- [1271] Buhârî, “Cenâiz”, 3.
- [1272] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1241; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 590; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 468.
- [1273] İmam Mâlik, “Cenâiz”, 16; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 466.
- [1274] İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 165.
- [1275] Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 209; İbn Mâce, “Cenâiz”, 42.
- [1276] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1241; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 591.
- [1277] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 467.
- [1278] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, III, 591; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 167.
- [1279] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 467.

❦ Osman b. Ma'zûn'un Hayatından Mesajlar

❦ Zühhd, insanı Allah'a daha fazla yaklaştıran bir azıktır. Osman b. Maz'ûn gibi bu azığı heybene yerleştir ki, çağın zâhidlerinden olabilesin.

❦ İbadet, varlığın ve hayatın en temel esasıdır. Osman b. Maz'ûn gibi bu esası hayatının en önemli hedefi kıl ki, çağın âbidlerinden olabilesin.

❦ Cihad, Allah adına ve Allah namına mahrum yüreklere hidayet nurunu taşımaktır. Osman b. Maz'ûn gibi bu emeli bir sevda haline getir ki, çağın mücahitlerinden olabilesin.

❦ Hicret, bir kaçış ve sıradan bir göç değil, iman davasını yeşertme adına mukaddes bir yolculuktur. Osman b. Maz'ûn gibi hicreti kaderin bilip, arkana bakmadan yollara düş ki, çağın muhâcirlerinden olabilesin.

❦ Aşk, adama dağlar deldiren, imkansız gözüken nice işi mümkün kılan bir dermandır. Osman b. Maz'ûn gibi davana aşk ile bağlanıp, her hayırlı amelin öncüsü ol ki, çağın sâbıkûnü'l-evvelîn'inden olabilesin.

Cennetin Arkadaşı
UKKÂŞE B. MİHSAN

Radiyallahu Anhu

◀ Kahramanmaraş ▶

...وَيَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ هَؤُلَاءِ سَبْعُونَ أَلْفًا بِغَيْرِ حِسَابٍ فَقَالَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ: أَمِنْهُمْ أَنَا
يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «نَعَمْ» فَقَامَ آخِرُ فَقَالَ أَمِنْهُمْ أَنَا قَالَ: «سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ»

“...Ümmetimden yetmiş bin kişi hesapsız olarak cennete girecektir.” Bu müjdeyi duyan Ukkâşe b. Mihsan dedi ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Ben de o eminlerden miyim?” Efendimiz : “Evet” dedi. Başka bir sahabî: “Ben de o eminlerden miyim?” diye sorunca, dedi ki: “Ukkâşe senden önce davrandı.”

(Buhârî, “Tıb”, 17)

Resulullah vefatına yakın ashabına kendisi üzerinde hakkı olup olmadığını sormuştu. Ukkâşe de bir gün haksız yere sırtına vurduğunu söyleyerek Resûlullah’dan kisas istedi. Hz. Peygamber kisas için sırtını açınca da “Anam babam sana feda olsun Ya Resulallah! Hangi can senden kisas almaya güç yetirebilir ki!” diyerek sırtına sarıldı.

Ukkâşe b. Mihsan (ra)

(Ebû Nuaym, Hilyetü’l-Evliya, IV, 73)

Adı: Ukkâşe b. Mihsan

Anlamı: Örümcek, örümcek ağı

Künyesi: Ebû Mihsan/ Mihsan’ın babası

Lakabı: Sahibul’l-Avn/ Avn kılıcının sahibi

Baba Adı: Mihsan b. Hursân

Anne Adı: Ümmü Ukkâşe

Kabilesi: Abdüşemsoğulların Antlaşmalısı

Doğum Yeri: Mekke

Doğum Yılı: N. Öncesi, 22/Milâdî, 588

İslâm'a Giriş: Nübüvvetin ilk günleri

Sohbet Süresi: 23 yıl

Rivayeti: Birkaç tane

Savaşları: Bedir, Uhud, Hendek, Ridde savaşları, Beni Esed seriyyesi vs.

Görevleri: Komutanlık

Vefat Yeri: Necid/Suudi Arabistan

Vefat Yılı: Hicrî, 11/Milâdî, 632

Vefat Yaşı: 44

Cennetin Arkadaşı UKKÂŞE B. MİHSAN

(Radiyahallahu Anhu)

82 İl 82 Sahâbî projesinin, 58. programına bizleri eriştiren, Kahramanmaraş gibi güzel ve tarihi bir ilimize bizleri kavuşturan, Hz. Ukkâşe gibi önemli bir sahâbî efendimizi anlama adına bizleri bir araya getiren Rabbimize sonsuz hamdler olsun.

Salat ve selâm, tahiyyat-u ikram, her türlü övgüyü hak eden rehberimiz, önderimiz, örneğimiz, Âlemlere Rahmet olan Efendimiz'in (sas) üzerine olsun.

Onun (sas) mübarek ellerinde yetişen tüm sahâbe efendilerimize ve o günden bugüne o kervana dâhil olan tüm mü'min ve mü'minelere, özellikle bu bölümde biraz olsun hayatı ile daha yakından tanışmaya, hayatını anlamaya, cihana bıraktığı izleri tespit etmeye ve onları hayatlarımıza taşımak için gayret etmeye çalışacağımız, Hz. Ukkâşe'ye binlerce selam olsun.

Hz. Ukkâşe Maraş'ta mı?

Her ile bir sahâbî efendimizi seçerken, Kahramanmaraş'ın nasibi ta baştan belliydi; Hz. Ukkâşe olacaktı ve öyle oldu. Peki, gerçekten bizim tanıdığımız ve biraz sonra hayatına dair bazı şeyler aktaracağımız ve öğreneceğimiz o büyük insan Maraş'ta mı metfundur? Kaynaklarımız bu konuda nasıl bir bilgi verir bizlere? Hemen sözümüzün başında şunu söyleyeyim ki bugün bize sahâbe hakkında bilgi veren kaynakların, tabakât kitaplarının, ensâb kitaplarının, siyer ve meğazî kaynaklarının hiçbirisi Hz. Ukkâşe'nin, yani Ukkâşe b. Mihsan'ın Anadolu'ya, Maraş'a geldiğine dair bir bilgi vermez, mevcut tüm kaynaklarımız birazdan detaylarını göreceğimiz üzere onun irtidat hareketlerinde işin başını çeken Tüleyha b. Huveylid'in üzerine gönderilen ordu içerisinde yer alıp, bu hareket sırasında *Necid* diye bilinen bölgede

hicretin 11. yılında, yani hemen Efendimiz'in (sas) vefatının ardından şehit olarak bu dünyadan ahirete yürüdüğünü söylerler.^[1280]

Dolayısı ile Hz. Ukkâşe b. Mihsan'ın Maraş'ta olduğuna dair kitabî bir bilgimiz yoktur. Onun Maraş'a gelip, yapılan savaş esnasında şehit düştüğüne ya da parmağını orada yapılan savaş sırasında İslâm yoluna feda ettiğine, bedeni değil de parmağı Maraş'ta metfun olduğuna dair bir bilgi ne yazık ki, vesika niteliği taşıyan kitaplarımızın hiçbirinde mevcut değildir.

Hal böyle olunca bu noktada karşımıza iki husus çıkıyor: Bunlardan biri; Kahramanmaraş'ta olan kabir, Ukkâşe b. Mihsan'a ait değil de sahâbeden başka bir Ukkâşe'ye ait olabilir mi? İkincisi: Sahâbeden değil de başka dönemlerde yaşamış, adı Ukkâşe olan bir İslâm büyüğünün olabilir mi? Bu ikisi içinde cevabımız: "Mümkündür, olabilir" şeklinde olacaktır. Gerçi bizim sahâbe kaynaklarımız, adı Ukkâşe olan Ukkâşe b. Mihsan dışında, dört tane daha Ukkâşe isimli sahâbeden bahsederler. Bunlar: Ukkâşe b. Sevr,^[1281] Ukkâşe b. Vehb,^[1282] Ukkâşe el-Ğanemî^[1283] ve Ukkâşe el-Ğanevî'dir.^[1284] Bu dört Ukkâşe'nin de Anadolu seferlerine geldiğine dair bir bilgi kayıtlı değildir. Dördü de Medine ve Hicaz bölgesinde yaşamış ve orada vefat etmişlerdir. Ancak burada şu hususu unutmamak gerekiyor, bugün bize sahâbe hakkında bilgi veren kaynakların aktardıkları sahâbe sayısı ancak 10.000 civarındadır. Ama biz biliyoruz ki, son Veda Haccı'ndan Efendimiz'i (sas) dinleyen sahâbî sayısı 100 bini aşkındır. Hal böyle olunca, kayıt altına alınmayan, ama sahâbe olan nicelerinin varlığından elbette söz edilebilir. Belki, bizim kaynaklarımızda ismi anılmayan, ama sahâbeden olan başka bir Ukkâşe Maraş'a kadar gelmiş olabilir ve orada şehit olmuş olabilir. Allahu âlem, diyelim...

İkinci husus, tarihte yaşamış bir İslâm büyüğü sonraları sahâbe diye isimlendirilmiş, böyle şöhrat bulmuş da olabilir. Bu tarz karıştırmalar çokça olmuştur. Mesela, İstanbul Eyüp'te, Ethem hazretleri diye bilinen bir türbe vardır,^[1285] halk 'Ethem Baba' diyor, 'Ethem Hazretleri' diyor ve onun Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin sakası/sucusu, dolayısı ile sahâbeden olduğu iddia ediliyor.^[1286] Ancak üzerinde yapılan araştırmalarda, Ethem hazretlerinin İstanbul Fethi sırasında şehit düştüğü ve Akşemseddin hazretlerinin (v. 863/1459) hizmetlisi, sucusu olduğu ortaya çıkarılmıştır.^[1287] İşte bunun gibi belki de Kahramanmaraş'ta bulunan ve Hz. Ukkâşe'ye nispet edilen o kabirde yatan zat, tarihte yaşamış başka bir büyük zattır, adı belki Ukkâşe'dir, belki sonraları bu isim ile meşhur olmuştur ve daha sonraları sahâbe diye insanlar tarafından ziyaret mahalli haline getirilmiştir. Allahu âlem...

Anadolu’da Sahâbe İzleri

Hız. Ukkâşe b. Mihsan’ın Maraş’ta olup olmadığı, orada ki türbe içerisindeki zatın sahâbe olup olmadığı kesin olarak bilinmemesine rağmen, bildiğimiz bir hakikat var ki, Anadolu toprakları yüzlerce sahâbenin ayak izlerinin bulunduğu, onların atlarının nallarının değdiği, günlerce, aylarca hatta bazı yerlerde yıllarca namaz için alınlarını toprağa sürdükleri bir yerdir. Tarihler hicretin 16. ve 17. yılını gösterdiğinde, *Önden Giden Atlılar*^[1288] Şam’dan, Antakya üzerinden el-Cezîre’ye yani Anadolu’ya girdiler.^[1289] Ebû Ubeyde b. Cerrâh, İyâd b. Ğanem, Muâz b. Cebel, Saîd b. Zeyd, Hâlid b. Velid, Safvân b. Muattal, Habib b. Mesleme daha niceleri, bir girdiler Anadolu topraklarına, buralara imanın nurunu, İslâm’ın ahlakını, ihsan’ın şuurunu, ihlâs’ın aşkını taşıdılar, nereden geçtilerse Hızır gibi orayı yeşerttiler, nereden geçtilerse orayı dirilttiler.^[1290]

Hâlid b. Velid, arkasındaki sahâbe ve tabiîn ordusu ile Maraş’a geldi, şehri kuşattı ve o günden sonra burası İslâm ordularının Anadolu içlerine girmeleri için askeri üs olarak kullanıldı.^[1291] Belâzürî (v. 279/892) Maraş ile alakalı şu bilgileri paylaşır: “Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Menbic’de iken, Hâlid b. Velid’i Maraş tarafına gönderdi. Hâlid, halkın kaleyi terketmesi şartıyla orayı fethetti; sonra kaleyi yıktırdı. Süfyân b. Avf el-Ğâmidî 30 yılında Rumlara karşı savaşa Maraş tarafından gitti ve Rum ülkesine oradan girdi. Muâviye, Maraş şehrini yeniden yaptırdı ve oraya asker yerleştirdi. Yezîd b. Muâviye ölünce, Rum akınları bu şehir halkına karşı çoğaldı. Bunun üzerine onlar şehri terkettiler. Abdülmelik, babası Mervan b. Hakem’in ölümünden ve halifeliğe talip olduktan sonra, belirli bir para ödemek şartıyla Rumlarla anlaştı. 74 yılında Muhammed b. Mervan Rumların üzerine savaşa çıkınca bu antlaşma bozuldu...”^[1292]

Bu bilgileri unutmayalım ki özellikle Maraş’ın toprağının iman çiftçilerinin kimler olduğunu aklımızdan çıkarmayalım. İman çiftçileri sahâbe olduğu için Maraş toprağının hiçbir zaman eksilmedi Sütçü imamları, yüzlerce yüreği yanık şairi, kelimeleri adeta birbiri ile nakış gibi işleyen edibleri... Tohumu eken sahâbe olduğu için elbette meyveler böyle olacak, Allah’ın izni ve keremi ile daha da güzel noktalara varacak, Allah (cc) Maraş toprağından daha nice güzel kametler yetiştirecek ve inşallah o topraklar hep sahâbe hasbiliğini âleme göstereceklerdir.

Allah ebeden ebeden razı olsun bu topraklara iman tohumunu eken sahâbe efendilerimizden... Düşünebiliyor musunuz, ya buralara gelmeselerdi, ya bize

Medine yeter deyip Medine'nin dışına çıkmasalardı, ya biz çok bedel ödedik İslâm için neyimiz var, neyimiz yok hepsini feda ettik, şimdide gençler yapsın deyip oralardan çıkmasalardı, bizim halimiz nice olurdu. Allah onlardan ebeden razı olsun ki geldiler de bizim atalarımıza iman gibi bir hediye sundular. Geldiler de onları küfrün bataklığından kurtarıp İslâm'ın nuruna taşıdılar, dünyanın darlığından ahiretin genişliğine vardırıdılar. Dinlerin sömürsünden, İslâm'ın rahmetine kavuşturdular. Geldiler de bize insanlığımızı, adamlığımızı hatırlattılar...

Allah senden ebeden razı olsun Ey Allah'ın kılıcı olan Hâlid!

Allah senden ebeden razı olsun Ey Ümmetin Emini olan Ebû Ubeyde!

Allah senden ebeden razı olsun ey iffeti Kur'ân'a giren Safvân-ı Pak olan Safvân b. Muattal!

Allah senden ebeden razı olsun ey yüce komutan Habib b. Mesleme!

Allah hepinizden ebeden razı olsun, nitekim oldu da. [\[1293\]](#)

Allah bizleri de sizlerin yolundan ayırmasın inşallah...

İşte yollarında yürümek için adı Anadolu ve hassaten Maraş topraklarında çokça olan, bundan dolayı 'Ökkeşler Diyarı' diye anılan Kahramanmaraş'ta, Hz. Ukkâşe diyeceğiz ve o büyük sahâbîyi biraz olsun tanımaya çalışacağız. Adı Maraş'a ulaşan o güzel sahâbînin tadını da ulaştırmak için, o bereketli hayattan hayatlarımıza izler taşımaya çalışacağız.

Kısa Ama Bereketli Bir Hayat

Hz. Ukkâşe'nin öyle çok uzunca bir hayatı yok, onun doğum tarihi Milâdî 588, yani İslâm'ın nuru Mekke sokaklarında yankılandığında o 22 yaşlarında bir delikanlıdır. İman ettiğinde 25, şehit olduğunda 44 yaşlarındadır. [\[1294\]](#) Bu kadar kısa bir ömür yaşamasına rağmen, bugün Hz. Ukkâşe'nin en azından ismini bilmeyen yok gibidir. İhlâs üzere adım atınca, netice böyle olduğu için onun da ömrü ve yaptığı salih amelleri bereketlenmiş, az yaşamış ama cihana çok şeyler söyleyerek gitmiştir.

Hz. Ukkâşe'nin bize söylediklerini anlamamız için onun 44 yıllık kısa ama bereketli hayatını şöyle alt alta bir toparlasak nasıl bir netice elde edebiliriz biliyor musunuz?

1- O, İslâm yolunda atından inmeyen bir süvaridir.

2- O, güzelliği ile yakışıklılığı ile ümmetin ikinci Mus'abıdır.

3- O, Hz. Peygamber'e karşı derin bir aşkı yüreğinde saklayan bir sevda insanıdır.

4- O, bir şehit gibi yaşayan, yani önce şahit olan sonra şehit olan bir bahtiyardır.

5- O, her hayırlı işin öncüsü olma adına gayret gösteren bir es-Sâbikûne'l-Evvelin'den olan biridir.

Yani o, süvari, cemal sahibi, sevda insanı, şehit ve sabık/öncü olan bir sahâbî efendimizdir. Bunların nasıl olduğunu birazdan göreceğiz. Buyurun öyleyse beraberce bu güzel sahâbînin hayat defterinin sayfalarını biraz olsun çevirelim.

İnsanların En Güzellerinden

Ukkâşe b. Mihsan, Milâdî 588'de Mekke'de doğdu.^[1295] Aslında Kureyşli değil, Arapların meşhur kabilelerinden olan Esed kabilesine^[1296] mensup ama yıllar önce babası Mekke'ye gelmiş, Abdüşşemsoğulları ile bir antlaşma yapmış ve onların antlaşmalısı olarak Mekke'de yaşamaya başlamıştır.^[1297]

Yaşı 20'lere varınca Hz. Ukkâşe Mekke'de herkes tarafından sevilen, saygı gösterilen biri olmuştur. İnanılmaz bir güzelliği olduğu için insanların çoğunun özellikle de hanımların çok ilgisini çekmeye başlamıştır. Gerek İbnü'l-Esîr, gerek Hâkim, onun güzelliğine dikkat çekmişler ve onun için: “O, insanların en güzellerindendi.”^[1298] demişlerdir. Tabi böyle bir güzellik insanın büyük imtihanlara düşmesine neden olabilirdi Hz. Yûsuf gibi, Mus'ab b. Umeyr gibi. Gerçekten Hz. Ukkâşe de bu imtihanlarla çok kez baş başa kalmıştır ama hep iffetini korumuş, Allah korkusu ile asla harama tenezzül etmemiş, helal dairesini geniş olarak kabul edip, o daire ile yetinmiştir. İslâm'dan önce de bu iffet gömleğini muhafaza etmiş, İslâm'dan sonrada çok çok daha ötelere bunu taşımıştır.^[1299]

Hz. Ukkâşe'nin yaşı 22'lere vardığında Efendimiz (sas), Hira'daki büyük buluşmaya muhatap olmuş ve hidayetin nurunu Mekke sokaklarına taşımaya başlamış, Erkam'ın evi Risalet davasının yiğitlerinin yetiştirileceği bir pota olmuş, her gün yeni bir sima cahiliyeden İslâm'a yürümeye başlamıştı. İşte o günler, 25 yaşlarında olan Hz. Ukkâşe de bu yeni dinden haberdar olmuş, biraz araştırıp sormuş, en son Efendimiz'in (sas) dizlerinin dibinde iman etme şerefine nail olmuştu.^[1300]

İman eder etmez, imanın o güzelliğini yakınları ile paylaşma azmine giren Hz. Ukkâşe, kardeşi Ebû Sinan'ı,^[1301] ileri de Hadis ve Siyer kaynaklarında adını çokça duyacağımız kız kardeşi Ümmü Kays bint Mihsan'ı^[1302] ve

yeğeni Sinan b. Ebî Sinan'ı^[1303] da imana taşımıştır. Yani kendi dirildiği gibi başkalarını da diriltmeye başlamış, bu konuda dur-durak tanımdan imana insan kazandırmaya, mahrum yüreklere o nuru taşımaya gayret göstermiştir. Tabi böyle bir gayret, imanın sesinden ve sedasından korkan kara kalpli adamları telaşlandırmış, bunun üzerine baskılar, şantajlar, işkenceler başlamıştı. O gün Mekke'de iman eden o saff-ı evveli oluşturan ilk halkanın müntesiplerinin çektikleri sıkıntıların hemen hemen hepsine Hz.Ukkâşe de muhatap olmuştu.^[1304] Dile kolay tam 10 yıl, çekmediği cefa, görmediği eza kalmamış, en son o günkü adı ile Yesrib'e doğru yol gözükmünce, neyi var, neyi yoksa hepsini geride bırakarak ailesi ile birlikte iman adına hicret yollarına düşmüştü. O gidince onun ve yakınlarının evlerine Ebû Cehil el koymuş, bir daha da evlerini onlara geri vermemişti.^[1305] Çekilen sıkıntıları, ödenen bedelleri okuyunca, sahâbe ile aynı cennete talip olmak, gerçekten insana çok ağır geliyor.

Atından İnmeyen Süvari

Hız. Ukkâşe Medine'ye gelince, diğer sahâbe gibi hem bu yeni beldeye alışmaya hem de Suffa Mektebi'nde talim ve terbiye adına bir şeyler öğrenmeye çalıştı. Sahâbenin ilim anlayışı, *“bilgi öncelikli bir ilim değil, amel öncelikli bir ilim”* olduğu için, daha ilim adına birkaç basamak ancak çıkmışken başlayan cihad hareketlerine katılmak için Efendimiz'in (sas) huzuruna geldi. Bedir'in öncesinde Abdullah b. Cahş seriyyesi ya da Nahle Seriyyesi diye bilinen sefere dâhil oldu.^[1306] Bu sefer bir keşif ve istihbarat seferi idi. Bir rivayete göre 10,^[1307] bir başka rivayete göre ise 12^[1308] kişilik küçük bir birlikti. Bunların içinde Hız. Ukkâşe de vardı. Bu askeri birlik görevini yerine getirmek için Batn-ı Nahle denilen yere geldiklerinde, Kureyş'e ait bir kervana rastladılar, saldırıp saldırmama konusunda biraz tereddüt ettiler, en sonunda saldırma kararı aldılar, böylece o kervana bir baskın düzenlediler. Saldırı sırasında Amr el-Hadramî öldürüldü, Nevfel b. Abdullah kaçıp Mekke'ye gitti. Osman b. Abdullah ile Hakem b. Keysan'da ticari kervan malları ile beraber esir alındılar.^[1309] Daha ortada ganimet hukukunu belirleyen bir ayet yokken Efendimiz'in (sas) halasının oğlu olan Abdullah b. Cahş, ganimetlerin beşte birini Efendimiz'e (sas) ayırarak Medine'ye döndü.^[1310]

Bu sefer içerisinde yer alan Hız. Ukkâşe, o günden sonra tüm seferlerde yer aldı.^[1311] Hep atının üzerinde, hep olması gereken yerde idi. Ne dedik onun

için? “O, İslâm yolunda atından inmeyen bir süvaridir.” aynen böyleydi. Onun süvari oluşunu Efendimiz (sas) de tasdik etti. Bir savaş sırasında kahramanca çarpışınca, Efendimiz (sas) ona şöyle takdir edici bir nazar ile baktı ve sonra dedi ki: **“Baksanıza, Arapların en iyi süvarisi biz dendir.”**^[1312] O en iyi süvari idi; elinde İslâm ile insan arasındaki engelleri kaldırmak için kılıç, altında ötelere Allah’ın (cc) kelimesini taşımak ve ulaştırmak için bir at, yüreğinde derin bir iman, dilinde ise Allahu Ekber sözü. Bu halde hep Efendimiz’in (sas) arkasındaydı, Efendimiz (sas) de onun bu halinden hep memnundu.

Furkan Günü Olan Bedir’de

Tarihleri hicretin 2. yılını gösterirken Hz. Ukkâşe’de 313 kişi ile beraber Bedir yolundadır. Yüreği yine cihad ve şehadet için atmaktadır. O meydana gelince, meydanın hakkını vermek için elinde kılıç düşmanın üzerine doğru yürümektedir. Önüne kim çıkarsa onunla savaşmakta, Allah’ın (cc) kelimesini yüceltmekten başka aklına bir şey gelmemektedir. O anlarda önüne Mekke’nin tanınmış müşriklerinden Muâviye b. Âmir çıkacaktır, o da kılıcı ile onun işini bitirecektir.^[1313] Elindeki kılıç, daha fazla bu mücadeleye dayanamayacak ve kırılacaktır. İşte o an Hz. Ukkâşe, kırılmış kılıcı ile Efendimiz’in (sas) huzuruna çıkacak; “Ya Resûlullah! Kılıcım bana vefa göstermedi ve elimde kırıldı. Ne yapayım?” diyecekti. Efendimiz (sas) o esnada yanında duran bir asayı, sopayı Hz.Ukkâşe’ye uzatacak: **“Al ve bunun ile savaş”**^[1314] diyecekti.

Efendimiz’in (sas) kendisine sopayı uzatır, uzatmaz; Resûlullah’a (sas) olan güven, itimat, iman artık ne diyeceksek, “Efendimiz (sas) beni savaş meydanına bir sopa ile gönderiyorsa, kesin bunda bir hikmet vardır” teslimiyeti ile eline sopayı alır almaz, Bedir’in meydanına bir daha dönecektir. Buradan sonrasını kendi dilinden, Beyhakî’den, Makrizî’den ve daha nice kaynaktan okuyalım. Diyor ki: “*Bedir’in meydanına dalınca, bir de baktım elimdeki sopa göz kamaştıraacak kadar parlayan bir kılıca dönüştü. Ben de bu kılıç ile Bedir’in sonuna kadar düşmanla çarpıştım.*”^[1315] Allah (cc) kendi yolunda olan bir sahâbîye, Peygamberi’nin vesilesiyle işte böyle bir ikramda bulunacaktı. Hz. Ukkâşe o günden sonra: “*Sahibü’l-Avn/Avn isimli kılıcın sahibi*”^[1316] diye anılacak ve o kılıcı şehit olacağı ana kadar hep yanında taşıyacak,^[1317] en son katıldığı savaşta da o

kılıç ile mücadele ettikten sonra, kılıcı elinde iken şehadete yürüyecektir. [\[1318\]](#)

Bedir'den sonra Hz. Ukkâşe'yi Efendimiz (sas) ile beraber tüm gazvelerde görüyoruz. Uhud'da, Hendek'te, Hudeybiye'de, Hayber'de, Tebûk'ta, Veda Haccı'nda, yani her adım ve her sayfada. [\[1319\]](#)

O, Uhud'da da yine bir güzelliğe şahit olacaktır. Uhud'un en zorlu anlarında Allah Resûlü'nün (sas) yanı başında, O'nu (sas) korumak için ok atmaktadır. Resûlullah'ın (sas) elinde de bir yay vardır, o da ok atmaktadır. O anlarda Resûlullah (sas) o kadar çok ok atmıştır ki, yayının kirişi kopmuştur. Bir kenara çekilip, yayını tamir etmeye çalışırken, Ukkâşe, onu görmüş ve yanına gelmiştir. “Ya Resûlullah! Ne yapıyorsun burada?” demiştir. Efendimiz (sas): **“Yayımın kirişi koptu, onu tamir etmeye çalışıyorum!”** demiştir. Ukkâşe: “Ben tamir edeyim mi?” diye sormuş, Efendimiz de yayı ona uzatmıştı. Yaya bakan Ukkâşe: “Bu asla düzelmez Ya Resûlullah!” demişti. Efendimiz (sas): **“Düzelir, düzelir... Sen ver onu bana bakayım!”** demişti. Ukkâşe yayı tekrar Resûlullah'a (sas) uzatmıştı. Allah Resûlü (sas) yayı eline almıştı, sonrasını Hz. Ukkâşe'den dinliyoruz: “Onu hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki yayı çekince yay hemen düzeldi. Sonra onunla yeniden ok atmaya başladı. Biraz yorulunca yayını Ebû Katâde'ye verdi, bu sefer Ebû Katâde aynı yay ile ok atmaya devam etti.” [\[1320\]](#)

Hicretin 6. yılında ise o, 40 kişilik bir askeri birliğin başında komutan olarak Esed oğullarının yurdu olan Ğamre toprağında, yine bir süvari olarak kendisine biçilen rolü yerine getirme adına gayret içerisinde görmekteyiz. Hz. Ukkâşe, o sefer sırasında bazı kişileri esir olarak alacak ve 200 deveyi de ganimet olarak alıp Medine'ye getirecekti. [\[1321\]](#)

Hayırlarda Öncü Olmak, Önde Olmak

Hz. Ukkâşe'nin Efendimiz (sas) ile olan iki önemli hatırası var ki o hatıralar birçok mesajı içerinde taşımaktadır. O hatıralardan ilki, hayır adına bir iş olaksa, sağına, soluna bakmadan hemen adım atabilme, hemen işin içerisine dâhil olabilme, hayırlı işlerin ilki ve öncüsü olmayı kimselere kaptırmama hassasiyetine dair çok önemli şeyler söylemektedir. Ne demiştik onun için: *“O, her hayırlı işin öncüsü olma adına gayret gösteren bir es-Sâbikûne'l-Evvelin'den olan biridir.”*

Şimdi aktaracağımız hadisede Efendimiz'in (sas) söylediği bir söz, daha sonra Arapların diline bir atasözü olarak düşecektir. Bu söz de şudur: *"Sebegake bihâ Ukkâşe!/O işte Ukkâşe seni geçti!"*^[1322] Yani bir insan ayağına gelen bir fırsatı kaçırdığında, çok büyük bir imkânı tam anlamı ile kullanamadığında, Araplar böyle der: *"Sebegake bihâ Ukkâşe!"* Hani biz de meşhur olmuş bir söz var ya: "Geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye!" İşte *"Sebegake bihâ Ukkâşe!"* sözü tam da böyle bir sözdür... Peki, bu sözü Efendimiz (sas) ne için söylemiştir?

Hadiseyi, bize birçok hadis kaynağı naklediyor^[1323] ama özellikle biz Buhârî ve Müslim rivayetini esas alacağız ve bu rivayeti nakledeceğiz. Bu rivayeti bize nakleden sahâbî ise Tercümanü'l-Kur'ân olan Resûlullah'ın (sas) amcasının oğlu Abdullah b. Abbâs'tır. O ilim deryası olan sahâbî diyor ki: "Bir gün Efendimiz (sas) ile beraber Mescid'de oturuyorduk, bir anda Efendimiz (sas) buyurdular ki: **"Geçmiş ümmetler bana gösterildi. Peygamber gördüm, yanında yedi-sekiz, bilemediniz on mü'min vardı. Peygamber gördüm, yanında bir-iki (inanmış) adam ancak vardı. Yanında hiçbir bağısı bulunmayan Peygamber de gördüm. Bana büyük bir topluluk da gösterildi. Onlara hevesle baktım ve onları benim ümmetim zannettim. Sordum, Cebrail'e, fakat bana, onlar Mûsâ ve O'nun ümmetidir, dedi, sonra: "Sen (şu) ufka bak" buyruldu. Baktım ki büyük mü büyük bir topluluk. Bana öteki ufka da bak, denildi. (Baktım,) orada da gördüğümünden daha büyük bir topluluk vardı. Bana onlar gösterildikten sonra da: "İşte bunlar senin ümmetindir, onların arasında yetmiş bin (kişi) vardır ki onlar muhakeme edilmeksizin, hesaba çekilmeksizin ve azaba uğratılmaksızın Cennet'e girecektir, buyruldu."**^[1324]

Müjdelere dikkat edelim, burada çok ama çok büyük müjdeler var. Cennete girecek en kalabalık ümmet, Ümmet-i Muhammed olacak, Ümmet-i Muhammed her zaman daha fazla mükâfatlara mazhar olacak ve bu ümmetin içerisinde yetmiş bin kişi hesapsız, sorgusuz, sualsiz cennete yürüyecek...

İbn Abbas diyor ki: Allah'ın Resûlü bu açıklamasından sonra kalktı, evine çekildi. O anda sahâbîler de, "Muhakeme edilmeksizin ve azaba uğratılmaksızın Cennet'e girecek kişiler" hakkında görüş ileri sürmeye başladılar. Bir kısmı, onlar Allah'ın Resûlü'ne (sas) dost ve arkadaş olanlar olabilir, bir diğer kısmı da, onlar İslâm'ın hükümran olduğu dönemde doğup da hiçbir varlığı Allah'a ortak koşmamış olanlar olabilir, dediler. Başka görüşler de ileri sürenler oldu. Bu sırada Allah'ın Resûlü (sas) bize doğru geldi ve sordu: **"Hayırdır, siz neyi tartışıyorsunuz? Görüşler ileri**

sürdüğünüz meseleniz nedir?” Sahâbîler durumu O’na arz ettiler. Dediler ki: “Ya Resûlullah! Dedin ya yetmiş bin kişi hesapsız cennete girecek, onların kimler olduğunu tartışıyoruz?” Efendimiz (sas) **“Peki, kimler olduğunu zannettiniz?”** diye sordu, onlar da çeşitli şeyler söylediler. Bu sözler üzerine Efendimiz (sas) şöyle buyurdu: **“Hayır tahmin edemediniz. Onlar, her şart ve durumda Allah’a gerçek manada tevekkül edenlerdir. Büyü yapmayan, yaptırmayan, uğursuzluğa inanmayan ve Rablerine selim bir kalp ile teslim olup güvenenlerdir.”**^[1325]

Tevekkül, Ahh Tevekkül!

Efendimiz (sas) çok önemli bir noktaya dikkat çekiyor ve neyin insana sorgusuz, sualsiz cennet kazandırdığını beyan ediyor. Neymiş o önemli alan? Evet, tevekkülmüş. Malum olduğu üzere, tevekkül: “Bir işi tamamen birine havale edip ısmarlamak, teslim olmak, dayanmak, güvenmek, itimat etmek, umurunu yani işlerini irâde-i ilâhiyyeye terk ve havale ile hükm-ü kadere razı olmaktır.”

Tevekkülün ne olduğunu Kur’ân’dan öğrenmek istediğimizde karşımıza çıkan tablo şudur:

- Tevekkül, tevhiddir.^[1326]
- Tevekkül, umuttur.^[1327]
- Tevekkül, moraldir.^[1328]
- Tevekkül, dermandır.^[1329]
- Tevekkül, şükürdür.^[1330]
- Tevekkül, azimdir.^[1331]
- Tevekkül, kararlılıktır.^[1332]
- Tevekkül, güçtür.^[1333]
- Tevekkül, sabırdır.^[1334]
- Tevekkül, huzurdur.^[1335]

Peki, tevekkül ne değildir? Ne değildir sorusuna ise şöyle cevaplar verebiliriz: Tevekkül ne değildir?

- Tevekkül, tedbirsizlik değildir.
- Tevekkül, tembellik değildir.
- Tevekkül, sorumsuzluk değildir.

- Tevekkül, tereddütlere kapı açmak değildir.
- Tevekkül, sebeplere saplanmak demek değildir.
- Tevekkül, külfetsizlik değildir.
- Tevekkül, sadece darlıkta ve yoklukta Allah'ı hatırlamak değildir
- Tevekkül, pazarlık değildir.
- Tevekkül, bahanelere sarılmak değildir.
- Tevekkül, vazgeçmek demek değildir.

O İşte Ukkâşe Seni Geçti!

İbn Abbas devam ediyor rivayete, diyor ki: “Allah'ın Resûlü (sas) bu açıklamasını yapınca sahabîlerden Ukkâşe (ra) hemen ayağa kalktı ve: “Ya Resûlullah! Beni onlardan kılması için Allah'a dua eder misiniz?” dedi. Efendimiz (sas) hevasından ve hevesinden konuşmayan,^[1336] hele hele bir insanın cennetlik mi, cehennemlik mi olduğu konusunda asla kendi başına söz söyleme yetkisi bulunmayan Efendimiz (sas), Allah'tan aldığı ilham ile Hz.Ukkâşe'ye dedi ki: **“Sen onlardansın!”**^[1337] Hz. Ukkâşe, bu müjdeye öyle bir sevindi, öyle bir sevindi ki sevincinden tekbir getirdi ve o anda bambaşka bir hale girdi. Hz. Ukkâşe'nin isteğine böyle bir cevap verildiğini duyan başka bir sahâbî efendimiz, Resûlullah'a: “Ya Resûlullah! Beni de onlardan kılması için Allah'a dua eder misiniz?” dedi. Efendimiz (sas) ne dedi? İşte o meşhur sözü söyledi: **“Sebegake bihâ Ukkâşe!/ O işte Ukkâşe seni geçti!”**^[1338]

O işte, Ukkâşe seni geçti, Ukkâşe o işin ilki, sâbık-ı evveli, yani öncüsü oldu. Neden? Kimselere bakmadan, bırakmadan, her hangi bir engele takılmadan o hayra talip oldu. İlk olmak, sabık olmak, hayır adına sağa-sola bakmadan meydana atılmak işte budur.

- Hatırladınız mı Ümmü Harâm'ı?
- Hatırladınız mı Hz. Ebû Bekir'i ve Mescid-i Nebvî'nin arsasını satın alma meselesini?
- Hatırladınız mı Hz. Osman'ı ve Cennet karşılığında aldığı Rûme kuyusunu?
- Hatırladınız mı Hz. Ali'yi ve kimselere takılmadan havaya kaldırdığı elini?

- Hatırladınız mı Afif b. Ömer el-Kindî'yi ve kaçırdığı ilk olma meselesini?^[1339]

Öyleyse buradan kendi dünyamıza çok önemli mesajlar taşımamız. Unutmayalım ki, güzel işler bitmedi, halen hayır işleri devam ediyor, ne olur duyalım bu ses ve sedaları ve başka Ukkâşe'lerin bizi geçmelerine müsaade etmeyelim. Bizimde Ukkâşe olduğumuz yani sâbık/öncü olduğumuz bir tablomuz, bir hatıramız olsun. Biz de bazı hayır işlerinin Ukkâşe'si yani öncüsü, ilki, rehberi olalım inşallah... Bu hadisin bize verdiği en önemli mesajlarından biri budur.

Mescid-i Nebevî'den Bir Hatıra

Gelin beraberce Efendimiz'in (sas) ruhunun ufkuna yürüdüğü o son günlerine bir gidelim ve bizi farklı bir hale sokacak bir tablonun üzerinden Hz. Ukkâşe'nin nasıl cennet arkadaşı olduğunu da bir anlamaya çalışalım. Aktaracağımız bu rivayet, Taberânî'nin *el-Mu'cem*'inde, Heysemî'nin *Zevâid*'inde, Ebû Nuaym el-İsfahanî'nin *Hilye*'sinde ve daha onlarca kaynakta geçmektedir. Bazı muhakkik ulema, özellikle İbnü'l-Cevzî (v. 597/1201) gibi âlimler bu rivayeti şiddetle tenkit etmiş ve kabul etmemişlerdir.^[1340] Ancak, rivayet sadece burada geçtiği şekliyle değil, birçok farklı rivayetle başka kaynaklarda da isim zikredilmeden nakledilmiştir. Mesela, biraz sonra size aktaracağımız rivayete benzer bir rivayet, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde, ensârın kahramanlarından Üseyd b. Hudayr için aktarılmaktadır.^[1341]

Bu tartışmalar bir tarafa özellikle ders alma mahiyetinde meseleyi anlamak durumundayız. Öyleyse buyurun anlayalım: Efendimiz'in (sas) son günleridir, hastadır. Âişe annemizin odasındadır, bakışlar çoktan Refik-i A'lâ ufkundadır. Resûlullah (sas) o gün biraz kendini iyi hissetmiş, amcasının oğlu Fadl b. Abbâs'a yaslanarak, başı sarılı bir biçimde mescide girmiş; gelip üç basamaklı minberine çıkıp oturmuş. Önce Uhud ashabına dua ve istiğfar etmiş, sonra o dua ve istiğfarlarını biraz daha tekrarlamıştı. Sonrasında ise şöyle buyurmuştur: **“Allah'ın kullarından bir kul var ki; Allah, onu dünya ile kendi katındaki şeyler arasında muhayyer kıldı, o kul da Allah'ın katındakini seçti.”**^[1342]

Efendimiz (sas) bu sözü söyler söylemez, hıçkırıklarla ağlayan birinin sesi duyuldu. Sahâbe dönüp baktı, ağlayan sadık dost Hz. Ebû Bekir idi. O anlamıştı, Resûlullah'ın (sas) bu söz ile ne kastettiğini, gözyaşları içerisinde:

“Hepimiz, çoluk çocuğumuzla sana feda olalım, ya Resûlullah!”^[1343] dedi. Resûlullah (sas) bu söz üzerine şöyle dedi: “Ey Ebû Bekir! Dur ve beni dinle!” Bir müddet sessizlik olduktan sonra şöyle buyurdu: **“Mescide açılan tüm kapıları kapatınız. Ancak Ebû Bekir’in evinin kapısı müstesna olsun. Çünkü arkadaşlıkta iyilik ve ihsanca katımda ondan daha efdal olan hiçbir kimse bilmiyorum.”** Sonra sözünü şöyle devam ettirdi: **“Ben, yeryüzünde Allah’ın kullardan birisini dost edinseydim elbette Ebû Bekir’i dost edinirdim. Fakat onu bir arkadaş ve iman kardeşi edindim ta ki, Allah katında birbirimize kavuşuncaya kadar bu devam etsin.”**^[1344]

Bu sözün anlamını bilmem anlayabildik mi? Efendimiz (sas) hayatı boyunca kime sırtını yaslamışsa, Rabbimiz onu çekip almış, Resûl’ünün kendinden başkasına sırt dayamamasını arzu etmiştir. Babası Abdullah’ı, annesi Âmine’yi, dedesi Abdülmuttalib’i, amcası Ebû Talib’i, hanımı Hatice’yi, erkek çocuklarını, hep bu mülahaza ile Allah (cc) dünyasından çıkartmıştır. Bundan dolayı Resûlullah (sas) Ebû Bekir’i böyle bir konuma koymuyor, koyamıyor ve ben ölene kadar o hal devam etsin demek istiyordu.

Sonra Efendimiz (sas) Hz. Ebû Bekir’in faziletlerinden bahisler açtı ve sözü şu noktaya getirdi, dedi ki: **“Nihayet, ben de bir insanım. Aranızdan, bazı kimselerin hakları bana geçmiş olabilir. Ben, kimin malından ne almışsam, işte ben buradayım, o da gelsin alsın. İyi biliniz ki, benim katımda sizin en önde geleniniz, bana en sevgili olanınız varsa hakkını benden alan veya hakkını bana helal eden kişidir ki, Rabbime onun sayesinde helalleşmiş olarak gönül hoşluğu ve rahatlığı ile kavuşacağımıdır.”**^[1345]

Efendimiz (sas) bu sözleri söyledikten sonra bekledi, kimselerden ses çıkmayınca sözlerine devam etti: **“Ey İnsanlar! Hiç kimse Resûlullah’ın kin ve düşmanlık beslemesinden korkarım diyemez. (İyi biliniz ki) kin ve düşmanlık beslemek, asla benim huyumdan ve halimden değildir. Ben, aranızda durup bu sözümü tekrarlamaktan kendimi müstağni görmüyorum!”** Bu sözleri söyledikten sonra sözlerini yeniden tekrarladı. Efendimiz’in (sas) bu ısrar ve teşviklerini duyunca, sahâbeden biri ayağa kalktı ve: “Ya Resûlullah! Ben falanca zaman sana üç dirhem vermiştim.” dedi. Resûlullah (sas) bu sözden çok memnun oldu ve: **“Doğru söylüyorsun. Ey Fadl! Arkadaşına üç dirhem ver!”**^[1346] buyurdu.

Kul hakkı meselesinde Efendimiz’in (sas) ne kadar hassas olduğunu bu rivayet üzerinden de görmek mümkündür. Resûlullah’ın (sas) özellikle son anlarında bu çırpınının derinliğini ve bu konudaki hassasiyetini görünce,

meselenin ehemmiyeti daha iyi anlaşılmaktadır. Efendimiz'in (sas) bu sözleri ve bu haykırırları, Rabbine yürürken, *İle'l-Refik-i A'lâ* derken nasıl bir ruh hali içerisinde olduğu gerçekten bizi sarsmalıdır.

Cennet'in Arkadaşı

Sonra Efendimiz (sas) sözlerine devam etti, dedi ki: **“Ey insanlar! Kimin üzerinde, başkasından geçmiş bir hak varsa o, onu hemen ödesin. Dünyada rezil rüşva olurum demesin, İyi biliniz ki; dünya rüşvaylığı/alçaklığı, ahiret rüşvaylığından/alçaklığından hafiftir!”** buyurdu. Bunun üzerine, bir adam ayağa kalktı: “Ya Resûlullah! Ben, bir sefer sırasında Allah yolunda savaş ganimetine hıyanet etmiş, üç dirhemi kendi üzerime geçirmiştim” dedi. Resûlullah (sas): **“Sen, bu hıyaneti niçin yaptın?”** diye sordu. Adam: “Ona ihtiyacım vardı!” dedi. Resûlullah (sas): **“Ey Fadl! Bu adamdan Beytü'l-Mal hesabına üç dirhemi teslim al!”** buyurdu, Fadl denileni yaptı.^[1347]

Sonra Efendimiz (sas) sözlerine devam etti ve dedi ki: **“Ey Müslümanlar! Sizin üzerinizde bulunan hakkım ve Allah adına, sizden kime bir haksızlık yapmış isem, farkında olmadan kötü bir söz söylemiş isem, haksız yere bir kamçı vurmuş isem, kıyamette hesaplaşıp hakkını almadan önce, şimdi onun ayağa kalkıp hakkını benden almasını istiyorum.”**^[1348] Hiç kimse kalkmayınca, Peygamberimiz (sas) bu sözlerini de üç defa tekrarladi. Üçüncü defa söyledikten sonra, sahâbe-i kirâm arasında bulunan Hz. Ukkâşe ayağa kalktı. Müslümanları yarararak ilerledi ve Peygamberimizin önünde durdu ve şöyle dedi: “Anam babam sana feda olsun ey Allah'ın elçisi! Eğer ısrar etmeseydin senin karşına çıkıp bir şey istemeyecektim. Ama çok ısrar ettiğin için huzuruza çıktım. Ya Resûlullah! Bir savaştan sonra gazilerin arasındaydım. Ayrılmak üzereyken develerimiz yan yana geldi. Devemden indim, sana yardımcı olmak için yaklaştığımda, değneğini kaldırdın ve sırtıma vurdun. Kasten bana mı vurdun yoksa devene mi vurmak istemiştin bilmiyorum.” Ukkâşe böyle deyince, Peygamber efendimiz: **“Ey Ukkâşe! Sana kasten vurmaktan Allah'a sığınırım. Ey Bilâl git, içeriden Fâtıma'dan memşuk isimli kırbacımı getir.”** dedi.

İman ettiğimiz Peygamber'imizin tavrına dikkat edelim. En ufak bir tevil yok, işi başka yerlere çekmek yok, farklı mülâhazalarla meseleyi yorumlamak yok. Hak meselesinde, tavır bu kadar net ve durudur. Bilâl, Efendimiz'in (sas) emrini yerine getirme adına eli alnında: “Bu peygamber! Kendine kısas

istiyor!” diyerek mescidden çıktı. Hz. Fâtıma’nın kapısını çaldı: “Ey Resûlullah’ın kızı! ‘Memşûk’ isimli kırbağı bana ver! Baban Resûlullah istiyor!” dedi. Fâtıma: “Ey Bilal! Babam kırbağı ne yapacak, Hac mevsimi değil, ortada bir sefer de yok” dedi. Bilâl, “Ey Fâtıma! Babanın durumundan haberin yok mu? O, görevini tamamlıyor, dünyadan ayrılıyor. Kendine kısas uygulatıyor.” Fâtıma şöyle dedi: “Ey Bilâl! Kimmiş bu nefsini temize çıkarıp, Resûlullah’a kısas uygulamaya kalkan adam! Bilal! Hasan ve Hüseyin’e git, bu adamın önüne geçsinler. Adam eğer kısas yapacaksa onlara yapsın. Onun Resûlullah’a kısas yapmasını engellesinler.” Bilâl hiçbir şey demedi, kırbağı aldı ve mescide geldi, kırbağı Peygambere uzattı. Peygamberimiz de kırbağı Ukkâşe’ye verdi. Ebû Bekir ve Ömer ona baktılar, sonra ayağa kalkıp, “Ey Ukkâşe! İşte önündeyiz. Resûlullah’a değil bize kısas uygula!” dediler. Resûlullah onlara: **“Ey Ebû Bekir ve ey Ömer! Durunuz. Allah şüphesiz ki sizin makamınızı ve mevkiinizi bilmektedir, o kısas ancak bana uygulanacaktır.”** dedi. O anda Ali b. Ebî Talib ayağa kalktı ve dedi ki: “Ey Ukkâşe! Ben hayatımı Resûlullah’a adadım ve hiçbir zaman nefsim onun kısasa uğramasına razı olamaz. İşte sırtım ve göğsüm! Gel kendin kısas uygula... İstersen bana yüz değnek vur... Ama Resûlullah’a kısas uygulama!” Hz. Peygamber (sas), Hz. Ali’ye: **“Ey Ali! Otur. Allah senin makamını ve niyetini çok iyi bilmektedir. Ancak bu kısas bana uygulanacaktır.”** dedi ve onu da oturttu. O anda Hasan ve Hüseyin ayağa kalktılar, kaç yaşındalar o zamanlar, 7-8 yaşlarında ama bir büyük insan gibi o olayın içerisinde, onlar da dediler ki: “Ey Ukkâşe! Bilmiyor musun ki biz Resûlullah’ın torunlarıyız. Bize kısas, O’na kısas gibidir, gel ve kısası bize uygula!” Hz. Peygamber (sas) onlara: **“Ey gözümün nurları, oturun. Şüphesiz ki Allah sizin bu makamınızı unutmadı, ama bu kısas bana uygulanacaktır”** dedi.

Sonra Peygamberimiz Ukkâşe’ye: **“Ey Ukkâşe! Hadi vur ve kısasımı uygula!”** dedi. Ukkâşe: “Ya Resûlullah! Sen bana vurduğunda sırtım açıldı ve üzerimde bir şeyler yoktu” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sas) hemen vücudunu açtı, sahâbe dehşetle bu tabloyu izliyorlar ve hıçkırıklarla ağlıyorlardı. Birbirlerine: “Baksanıza Ukkâşe, Resûlullah’a vuracak” diyorlardı. Ancak, Ukkâşe’nin derdi bir başka idi. Yıllar önce Bedir’de Sevâd b. Gaziyye’nin yaptığı bir benzerini o gün, Efendimiz’in (sas) o son demlerinde Hz. Ukkâşe yapacaktı.^[1349] Efendimiz (sas) sırtını açmış, hazır beklerken, o anda Ukkâşe, Efendimiz’in (sas) mübarek sırtına sarılmış: *“Anam, babam sana feda olsun Ya Resûlullah! Hangi can senden kısas almaya güç yetirir ki!”* diyor, bir taraftan o mübarek sırta öpücük

konduruyor, bir taraftan da ağlıyordu. Hz. Peygamber (sas) ona: “Öyleyse ya affedersin ya da kısas uygularsın!” dedi.

Hz. Ukkâşe şöyle dedi: “Kıyamet günü Allah’ın beni affetmesi dileğiyle, kısastan vazgeçtim!” Bunun üzerine Peygamberimiz, “**Cennette benimle arkadaş olacak kişiye bakmak isteyen, bu adama baksın!**” buyurdu. O artık cennetin arkadaşı idi hem de ne arkadaşlık, hem de kime arkadaşlık... O anlarda Mescid-i Nebvî bambaşka bir hale girmişti. O güne kadar yüzlerce hadiseye şahitlik eden o güzel mekân şimdi bu meseleye de şahitlik ediyordu. Tüm sahâbe ayağa kalkmış, gözyaşları içerisinde Hz. Ukkâşe’nin etrafını sarmış, ona sarılıyorlar ve onu tebrik ediyorlardı. Diyorlardı ki: “*Ne mutlu sana ey Ukkâşe! Yüksek derecelere erdin ve Resûlullah’ın cennet arkadaşlığına nail oldun!*”^[1350]

Güzel Bir Hayat ve Güzel Bir Ölüm

Hz. Ukkâşe, Efendimiz (sas) ile böyle bir hayat yaşadı ve Efendimiz (sas) ondan razı ve memnun olarak bu dünyadan göçtü. Hz. Ebû Bekir hilafete geçer geçmez, ona ilk biat edenlerden birisi de o oldu.^[1351] O günler zor günlerdi, irtidat hareketlerinin yayıldığı günlerdi, peygamberlik iddiasında bulunan yalancıların ortaya çıktığı günlerdi...

Necid bölgesinde oturan Esed kabilesinin liderlerinden Tuleyha b. Huveylid de o yalancılardan biridir. Asıl ismi Talha olan bu adama, ismine layık davranmayınca nasıl ki, peygamber zamanındaki yalancılardan olan Mesleme’nin ismini Efendimiz (sas) Müseylime, yani ‘Müslümanlık’ diye değiştirmiştiyse,^[1352] o günde Müslümanlar Talha olan bu adamın ismini Tuleyha yani ‘Talhacık’ diye değiştirmişlerdi.^[1353]

O günlerde Hz. Ebû Bekir, büyük bir karalılıkla tüm sorunlarla mücadele ediyordu. Bir taraftan Üsâme ordusunu sünnete bağlılık adına gitmesi gereken yere gönderiyor; diğer taraftan zekât vermeyenlerle, irtidat edenlerle ve peygamberlik iddiasında bulunan yalancılarla cihad ediyordu. İşte o günler Tuleyha’nın üzerine Hâlid b. Velid komutasında bir ordu gönderiyordu. O ordunun içerisinde birçok sahâbî vardı, onlardan bir tanesi de Arabın en güzel süvarisi Ukkâşe b. Mihsan’dı.^[1354]

Hâlid b. Velid, Hz. Ukkâşe’yi ve Sâbit b. Akrem’i keşif ve istihbarat için o bölgeye gönderdi. Hz. Ukkâşe o gün er-Rizam denilen atına binmiş, görevini yerine getirmek için yola koyulmuştu. Bir müddet yol alınca, bunlar yolda Tuleyha’nın kardeşi Hibâl ile karşılaştılar. Aralarında bir çatışma oldu ve bu

iki yiğit peygamberlik iddiasında bulunan yalancının kardeşini öldürdüler. Bunu haber alan Tuleyha büyük bir birlikle bu iki yiğide saldırdı ve çok feci bir şekilde, bedenlerini paramparça ederek onları orada şehit etti.^[1355] İki yiğit sahâbîyi şehit eden Tuleyha, okuduğu şiirde şöyle dedi: “Onların yüzlerine bakınca kardeşimi hatırladım ve Hibâl’in öcünü alacağıma gönülünden inandım. Sâbit b. Akrem’i geceleyin yere gömülü, Ukkâşe b. Mihsan’ı ise savaş alanında (ölü olarak) terk ettim.”^[1356]

Tarihler, Hicretin 11. yılını gösteriyordu ve Ukkâşe o günler 44 yaşlarında idi.^[1357] Ama Necid toprağına, o irtidat edenlerin beldelerine kanını akıtıyordu, ta ki o cehalet karanlığını aydınlatsın, ölü toprağı can katsın, ruh olsun diye o topraklarda şehit oluyordu.

Gerçekten de oraya dökülen şehit kanları cehaletin ve dünya perestliğin gözlerini kararttığı o insanların dirilmesine vesile oluyordu. Hâlid b. Velid’in kararlılığı ile o sorun çözülüyor, işin neticesinde Tuleyha tevbe ediyor ve iyi bir Müslüman oluyordu.^[1358]

Tuleyha, Müslüman olmak için Hz. Ömer’in huzuruna gittiğinde, Hz.Ömer: “Sen salih bir kul olan Ukkâşe b. Mihsan’ı öldürdün mü?” diye sormuştu. Tuleyha: “Ukkâşe b. Mihsan, benim sayemde saadete erdi; ben ise onun yüzünden âsî bir insan oldum. Bundan dolayı Allah’tan bağışlanmamı isterim” diye cevap verdi.^[1359] Hz. Ömer (ra) onun bu sözlerinden hoşnut oldu ve tevbesinden dolayı onu tebrik etti.

Daha sonraki yıllarda Hz. Ömer, başta Kadisiyye savaşı olmak üzere birçok cephede Tuleyha’dan epeyce faydalaniyor, ama onu hangi komutanın altında asker kılıyorsa şöyle bir tavsiye de bulunuyordu. Dikkat edelim bu tavsiyeye ve Hz.Ömer’in devlet adamlığını, idareciliğini iyice anlayalım. Diyordu ki: “*Tuleyha’dan istifade edin ama ona asla bir yöneticilik vermeyin. O çok iyi bir savaşçıdır, ama övülmeyi sever, öne çıkmayı arzular. Ona yapılacak en iyi iyilik onu asker olarak kullanmaktır.*”^[1360]

Allah senden ebeden razı olsun Ey Ömer! Ne kadar mühim şeyler söyledin ama ümmet duymuyor o başka... Allah bizi duyanlardan etsin, duyup da yatanlardan değil, duyup da uyanlardan, tabi olanlardan eylesin.

H. Ukkâşe’den Neler Duymalıyız?

H. Ukkâşe’den alınması gereken mesajlara gelince, onun beş temel özelliğini söylemiştik, bir hatırlayalım:

- O, İslâm yolunda atından inmeyen bir süvaridir.

- O, güzelliği ile yakışıklılığı ile ümmetin ikinci Mus'abıdır.
- O, Hz. Peygamber'e karşı derin bir aşkı yüreğinde saklayan bir sevda insanıdır.
- O, bir şehit gibi yaşayan, yani önce şahit olan sonra şehit olan bir bahtiyardır.
- O, her hayırlı işin öncüsü olma adına gayret gösteren bir es-Sâbikûne'l-Evvelin'den olan biridir.

Yani Hz. Ukkâşe, İslâm davası için oradan oraya koşan bir süvari, Allah'ın kendisine verdiği bir nimetle çok güzel cemal sahibi olan biri, iman ettiği esasları kendinde bir aşka dönüştüren bir sevda insanı, dualarının başına şehadeti koyan, bir ömür o güzel yüzlü sevdayı arayan en sonunda da ona erişen bir şehit ve sabık/öncü olan bir sahâbî efendimizdir.

Şimdi bizlerde bu hususiyetler üzerinden mesajlar almalı ve hayatımıza bunları taşımalıyız.

[1280] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1281] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 64; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 188.

[1282] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1278.

[1283] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1279.

[1284] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1278; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 64.

[1285] Türbe, Arpacı Mescidi'nin yakınlarında Abdurrahman Şeref Bey Caddesi üzerinde ve Arpacı Hayreddin Sokağı'nın karşısındadır.

[1286] Türbenin içinde üç ahşap sanduka vardır. Ethem Baba'nın sandukası önünde şu yazı bulunmaktadır:

Hazret-i Hâlid radiyallahu anhü Rabb'ül-Vahîd

Sakası Edhem Hazretleri'nin meşhed-i âlileri

[1287] “Özel türbede Fieyh oğlu Ethem Baba medfundur ki Akşemseddin Hazretleri'nin pirdaşlarından olup İstanbul'un fethinde beraber olanlardır. Kardeşi Ferruh Dede dahi Otakcılar Hamamı karşısında bir hanenin yanında özel türbede medfundur.” *EyüpSultan Tarihi, Türbeler*, s. 149, 150. <http://ekitap.eyup.bel.tr/sempozyum/tarih/Tekkeler.pdf>.

[1288] ‘Önden Giden Atlılar’, Şair Osman Sarı'nın aynı isimli şiirinde geçen bir ifadedir. Uzunca olan şiirin son iki kıtası şu şekildedir:

Vardılar Kurtuba'ya
İnmediler atından
Gülle karşılandılar
Ne güzel atlar bunlar
Bunca yol çiğnediler
Çiçek çiğnemediler
Önden giden atlılar

Önden giden bu atlar
Seni gördüler kalbim
Sahâbe atlar bunlar
Dünyanın beklediği
Önden giden atlılar
Önden giden atlılar

[1289] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 200-210.

[1290] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 200-210.

[1291] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 219.

[1292] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 219.

[1293] “(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.” Tevbe 9/100.

[1294] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1295] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1296] Benî Esed, Adnânîler'e mensup meşhur ve güçlü bir Arap kabilesidir. Kabileye adını veren Esed'in nesebi; Esed b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr şeklinde Hz. İbrâhim'e kadar uzanmaktadır. İslâm Tarihi'nde, adlarından çokça bahsedilmiştir. Câhiliye devrinde Abîd b. Ebras ve Kümeyt el-Ekber gibi meşhur şairler yetiştiren Benî Esed kabilesine mensup bazı önemli Müslüman şahsiyetler şunlardır: Hz. Peygamber'in hanımlarından Zeyneb bint Cahş ile kardeşleri Hamne bint Cahş, Abdullah b. Cahş ve Ebû Ahmed b. Cahş, şair sahâbî Amr b. Şe's, şair ve cengâver sahâbî Dırâr b. Ezver ile kız kardeşi Havle bint Ezver, kadın sahâbî Ümmü Ma'kûl ve Hureym b. Fâtik (Ahrem), hadis hâfızı tâbiî Ebû

Hasîn, kıraat âlimi tâbiî Zir b. Hubeyş, şair tâbiî Eymen b. Hureym, Şakîk b. Seleme. Bkz. Cengiz Kallek, “Benî Esed”, *DİA*, XI, 363-365.

[1297] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189.

[1298] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 253.

[1299] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189.

[1300] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189.

[1301] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2257.

[1302] Abisi Hz. Ukkâşe ile birlikte iman eden ve Resûlullah'ın (sas) kutlu lisanından bize 23 tane hadis rivayet eden önemli bir hanım sahâbîdir. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2739; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 368, 369; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 100, 101.

[1303] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 772; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 561; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 218.

[1304] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189.

[1305] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189.

[1306] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 162; İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil*, II, 97.

[1307] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 6.

[1308] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 162.

[1309] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 163; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 370.

[1310] İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil*, II, 98.

[1311] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1312] Ahmed Halîl Cuma, *Fursân min Asri'n-Nebevî*, s. 264.

[1313] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 237; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşraf*, I, 301.

[1314] Beyhakî, *Delâil*, III, 98; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, V, 44.

[1315] Beyhakî, *Delâil*, III, 98; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, V, 44.

[1316] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 374. İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 437.

[1317] Beyhakî, kılıcın adını “el-Kaviyy” olarak verir. Beyhakî, *Delâil*, III, 98.

[1318] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; Beyhakî, *Delâil*, III, 98, 99.

[1319] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1320] Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, IX, 277.

[1321] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100; Beyhakî, *Delâil*, IV, 83.

[1322] İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1277.

[1323] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I/321; Beyhakî, *es-Sünen*, IX, 341; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXV, 181; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189.

[1324] Buhârî, “Rikâk”, 50; Müslim, “İmân”, 374.

[1325] Buhârî, “Rikâk”, 50; Müslim, “İmân”, 374.

[1326] Ahzab 33/3.

[1327] Tevbe 9/40.

[1328] Ankebût, 29/59, 60.

[1329] İsra, 17/63-65.

[1330] Yûsuf, 12/67.

[1331] Nisa, 4/81, 82.

[1332] Nahl, 16/99.

[1333] Enfâl, 8/2.

[1334] Nahl, 16/42.

[1335] Âl-i İmrân, 3/159.

[1336] “O, hevasından (arzularından) konuşmaz. Onun (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.” Necm 53/3,4.

[1337] Buhârî, “Rikâk”, 50; Müslim, “İmân”, 374.

[1338] Buhârî, “Rikâk”, 50; Müslim, “İmân”, 374.

[1339] Afif b. Ömer (ra) kendisi naklediyor. Diyor ki: “Ben cahiliye döneminde ticaretle uğraşan bir adamdım. Ticarî bir maksatla Mekke'ye gelmiştim. O ara Abdülmuttalib'in oğlu Abbâs ile oturmuş sohbet ediyordum. Bir de baktım ki, orta yaşlı bir adam, arkasında bir hanım, onun arkasında on-on iki yaşlarında bir çocuk, gelip, Kâbe'nin karşısında durup, o güne kadar hiç görmediğim bir halde ibadet ettiler. O manzaradan çok etkilenmiş, hemen Abbâs'a onların kimler olduğunu sormuştum. Abbâs: ‘Öndeki kardeşim Abdullah'ın oğlu Muhammed, arkasındaki onun hanımı, diğeri ise kardeşim Ebû Talib'in oğlu Ali'dir. Muhammed, kendisine peygamberlik geldiğini iddia ediyor. Yaptıkları ibadet ise, bu yeni dinin kendilerine öğrettiği namazdır” dedi. Ben çok etkilenmeme rağmen, o gün için sadece seyrettim.”

Afif b. Ömer, bu tablonun üzerinden neredeyse yirmi bir yıl geçtikten sonra Mekke'nin fetih günü Müslüman olur. İman ettikten sonra bir köşeye çekilir ve gözyaşı döker. İnsanlar merak ederler; iman edip sevineceği yerde ağlayan Afif'in o haline ve sorarlar o ağlamanın nedenini? Afif der ki: “Bir bilseniz benim kaçırdığım fırsatı. O gün Allah Resülü'nün arkasında sadece Hatice ve Ali vardı. Eğer o gün ben iman etmiş olsaydım; yeryüzünün

dördüncü Müslüman'ı ben olacaktım.” Afif b. Ömer'in kaçırdığı ilk olma ayrıcalığını Hatice validemiz ve Hz. Ali yakalamışlardı. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 18; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 201.

[1340] İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûat*, I, 255-301.

[1341] Ebû Dâvûd, “Edeb”, 160.

[1342] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 97; Dârimî, *Sünen*, I, 37.

[1343] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 97; Dârimî, *Sünen*, I, 37.

[1344] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 377; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 231, 232.

[1345] Taberî, *Tarih*, III, 191; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 319.

[1346] İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 258.

[1347] Taberî, *Tarih*, III, 191; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 331.

[1348] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 400.

[1349] Sevâd b. Ğaziyye (ra) ensârın gençlerindendi. Bedir Gazvesi sırasında, Resûlullah (sas) askerlerini bir saf haline getirmeye çalışıyordu. O anlarda, safın insicamını bozan Sevâd'ı uyardı: **“Ey Sevâd! Bir adım geriye çık!”** dedi. Sevâd verilen emri yerine getirdi. Bir adım geriye çıkarak safı düzeltti. Allah Resûlü safın bir ucundan diğer ucuna dönünce bir baktı ki, Sevâd yine bir adım öne çıkmış, uyarısını yeniledi: **“Ey Sevâd! Bir adım geriye çık!”** Sevâd söyleneni yeniden yaptı. Allah Resûlü yine safın öte ucuna gitti, dönerken bir de baktı ki, Sevâd yine bir adım önde, Efendimiz (sas) biraz gadaplandı, elindeki asayı Sevâd'ın açık karnına ittirerek ve birazda sertçe: **“Sana geri çık demedim mi?”** dedi. O anlarda Sevâd gözleri dolu dolu olarak: “Ya Resûlullah! Canımı acıttın, asa ile karnıma ızdırap verdin! Seni hakla ve adaletle gönderen Rabbim adına kisas isterim!” dedi. Gadaplanan Rahmet Peygamber'i bir anda yumuşadı, asayı Sevâd'a uzattı ve karnını açtı, **“Haydi sende benim karnıma vur! Kisas ise kisas, hadi sende aynısını yap!”** dedi. Sevâd zaten o anı bekliyordu, eğildi ve Allah Resûlü'nün karnını defaatle öptü. Efendimiz (sas) Sevâd'ı ayağa kaldırdı, birde baktı ki Sevâd gözyaşları içerisinde... Efendimiz (sas) merakla Sevâd'a sordu, **“Ey Sevâd neden böyle yaptın?”** Sevâd dedi ki: “Ya Resûlullah! Biraz sonra savaş başlayacak, başıma ne gelecek bilmiyorum, bundan dolayı istedim ki, bu dünyadan son nasibim senin mübarek bedenine kondurduğum bir öpücük olsun. İstedim ki, bu dünyadan son nasibim bedenimin, bedenine değmesi olsun, bunun için zaten saf düzenini bozdum ama istediğime kavuştum. Artık gözümde senin yolunda ölmekten başka bir arzu kalmadı!” Allah Resûlü (sas) Sevâd'ı dinlerken oradaki tüm

sahâbe gibi gözyaşlarını tutamadı. İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 179; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 589.

[1350] Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IV, 73; Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, XIV, 403-408.

[1351] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1352] İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 600, 601; Ahmet Önkal, "Müseylimetülkezzâb", *DİA*, XXXII, 90.

[1353] Cevad Ali, *el-Mufasssal*, IX, 867.

[1354] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 101.

[1355] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 101.

[1356] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 113.

[1357] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1277; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 65; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 189; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 100.

[1358] Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 156, 157; Mehmet Salih Arı, "Tuleyha b. Huveylid" *DİA*, XLI, 362, 363.

[1359] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, 113.

[1360] İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 157.

❦ Ukkâşe b. Mihsan'ın Hayatından Mesajlar

❦ Hz. Ukkâşe gibi Peygamber'in övgüsüne mazhar olacak bir süvari olmak istiyorsan, risalet davasının mesajlarını iyice anlamalı, kavramalı ve yaşamalısın. Âleme bu mesajları duyurma adına derin bir aşkın olsun ki, çağın süvarisi olabilesin.

❦ Hz. Ukkâşe gibi Allah (cc) sana cemal/güzellik, sıhhat, mal ve kabiliyet gibi nimetler bahşetmiştir. Sana verilen nimetler her ne ise, onları veren makamın yolunda harca ki, çağın sahabîsi olabilesin.

❦ Hz. Ukkâşe gibi Hz. Peygamber'e derin bir sevda ile bağlanmak imanın sana yüklediği bir vazifedir. Âlemlere rahmet olarak gönderilen kutlu Nebi'yi, her şeyden ama her şeyden daha fazla sev ki, gerçek manada âşıklardan olabilesin.

❦ Hz. Ukkâşe gibi şehadeti dualarının başına koymak ve ölümlerin en güzeli olan şehadeti arzulamak bu davanın mensuplarının yapacağı bir iştir. Hayatını imanına şahit kılmalı ve şehit gibi de yaşamalısın ki, şehitler kervanına dâhil olabilesin.

❦ Hz. Ukkâşe gibi hayırlı bir işe şahit olduğunda sağa-sola bakmadan meydana atılmak akıllı mü'minin işidir. Öncü olmak, hayırlarda ilk olmak, saff-ı evvel olmak en büyük gayen olsun ki, senden önceki sâbıklara/öncülere dost ve arkadaş olabilesin.

Sahâbîce Mizah
NUAYMÂN B. AMR

Radiyallahu Anhu

﴿ Rize ﴾

فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَلْعَنُوهُ
فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ إِنَّهُ يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

*Yaptığı bir hatadan dolayı sahabeden biri Nuayman'ı lanetlemişti.
Bunun üzerine Efendimiz buyurdular ki: "Sakın ona lanet etmeyin.
Vallahi, ben onun Allah ve Resûlü'nü sevdiğinden başka bir şey
bilmiyorum."*

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012)

*Nuayman ne zaman Medine pazarında güzel bir meyve, hoş bir bal görse
"Allah Resûlü bunu tatmalı" diyerek onu Hz. Peygamber'e getirirdi.*

Nuaymân b. Amr (ra)

(İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012)

Adı: Nuaymân b. Amr

Anlamı: Nimetler içinde yaşayan

Künyesi: Ebû Amr/ Amr'ın babası

Lakabı: Mezzâh/Şakacı

Baba Adı: Amr b. Rifâa

Anne Adı: Futayme el-Kâhiniyye

Kabilesi: Neccaroğulları/Medine

Doğum Yeri: Medine

Doğum Yılı: Tespit edilemedi.

İslâm'a Girişi: Nübüvvetin 12. yılı

Sohbet Süresi: 11 yıl

Rivayeti: Tespit edilemedi.

Savaşları: Bedir, Uhud, Hendek vs.

Görevleri: Tespit edilemedi.

Vefat Yeri: Medine

Vefat Yılı: Hicrî, 48/ Milâdî, 668 (?)

Vefat Yaşı: Tespit edilemedi.

Sahâbîce Mizah NUAYMÂN B. AMR

(Radiyahallahu Anhu)

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a, salât ve selam âlemlere rahmet olarak gönderilen Efendimiz'e, selam O'nun mübarek ellerinde yetişen güzide bir nesil olan sahâbeye, selam o günden bugüne, bugünden yarına, sahâbeyi kendilerine rehber edinerek yürümeye çalışanlara ve selam bu fasılda Nuaymân b. Amr'dan biraz olsun nasiplenmek isteyen tüm sahâbe sevdalılarına olsun.

H. Nuaymân ve Rize

Bu bölümde Saâdet Asrı'nın çok farklı, çok orijinal bir şahsiyeti olan Nuaymân b. Amr'a misafir olacağız. Onun sahâbe içerisindeki lakabı *Mezzâh*,^[1361] yani şakacıdır. Hz. Nuaymân'ın Rize'de anlatılmasının sebebi ise, Rize insanın şaka meselesinde çok iyi bir seviyede olmasıdır. Şaka ya da aslî dilimizdeki karşılığı ile mizah, herkesin yapabileceği bir şey değildir. Bir insanın karşıdaki insanlara şaka yapması, elbette bunun ölçüleri var; şimdi kısmen şakanın ahlakî ilkelerine de değineceğiz; bu ilkelere uyarak güldürebilmesi keskin bir zekâ ister, ancak zeki olabilenler güzel mizah yapabilirler.

İşte Rize ilimiz, bu yönü ile öne çıkan bir beldemizdir. Bu ilimizin kısa bir tarihine değinmek istersek, Milattan önce 7. yüzyıldan itibaren tarihi kaynaklarda yer aldığına şahit oluruz. İslâm Tarihi'nde ilk olarak ismini, Hz. Osman'ın hilâfeti esnasında Habîb b. Mesleme kumandasındaki kuvvetlerin Ermenistan fetihleri (25/646) devam ederken Rize'yi de vergiye bağlamaları esnasında görüyoruz. Fakat çok geçmeden şehir tekrar Bizans'ın eline geçmiştir. Emevîler döneminde bölgeye yeniden gelen Müslüman ordularına karşı Bizans'ın müttefiki olan Hazarlar, Rize ve civarını korumaya çalışmışlardır. Nihayet Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik, Hazarlar

üzerine gönderdiği ordu ile Rize'yi zaptetmiştir. (119/737) Ondan sonraki süreçte de epey el değiştiren Rize, Fâtih Sultan Mehmed'in, Trabzon'u fethetmesi ile (865/1461) Osmanlı topraklarına dâhil olmuştur.^[1362]

Rize coğrafi güzelliklerinin yanında çalışkan ve zeki insanları ile bilinir. Zekâlar ileri derecede olunca, burada çok güzel mizah örnekleri hep olagelmıştır. Biz Rize'nin bu özelliğini bildiğimiz için 82 *İl* 82 *Sahâbî* projesini oluştururken, Rize'ye hiç düşünmeden Hz. Nuaymân'ı yazdık. İstedik ki, mizaha yabancı olmayan bir şehrimizde, bu işin sahâbîcesini görmek adına, ona misafir olalım ve hayatımızın her yönüne dair bilgileri, örneklikleri, rehberlikleri, modelleri Asr-ı Saâdet'ten aldığımız gibi mizahı da oradan alalım. Rabbim hepimizin istifadesini ziyadeleştirsin ve hepimizi öğrendiklerimiz ile amel etme seviyesine çıkartsın inşallah...

Hz. Nuaymân'ı anlatmadan önce iki önemli hususa dikkatleri çekelim. Birincisi, sahâbe neslinin özellikleri; ikincisi ise şakanın/mizahın ahlakî ilkeleri. Bu iki hususu biraz olsun anlamaya çalışmak, bize başta sahâbe neslinden daha fazla istifade imkânı verecek, bir de asıl konumuz olan mizahın sınırlarına dair çok önemli mesajları almamıza vesile olacaktır.

Sahâbe Neslinin Özellikleri

Sahâbe nesli dediğimiz o bahtiyarlar topluluğu, semanın arza armağanları, sahih İslâm çizgisinin anahtar kuşağı, kilit, öncü ve önder nesil, vahyin gölgesinde yetişerek, rıza makamını elde etmiş, böylelikle bir Kur'ân cemaati olmuş bir nesildir... Bu nesil, içlerinde döküntü, işe yaramaz, ayak takımı olmayan bir topluluktur. Bu ifadeleri özellikle kullanıyoruz; ne demek istediğimizi anlamak için şimdi bir Âiz b. Amr'a misafir olacağız.

Âiz b. Amr, Müzeyne kabilesine mensup ve *Ebû Hübeyre* künyesi ile meşhur biridir. Kaynaklarda bu yüce sahâbînin ne zaman Müslüman olduğuna dair net bir açıklama yoktur, ama Rıdvan Beyatı'na^[1363] katılan 1400 sahâbîden biri olduğu kesindir. Ayrıca kaynaklarda Huneyn gazvesine katıldığı ve bu gazvede ciddi bir biçimde yaralandığını, daha sonra Efendimiz'in (sas) dua ve müdahaleleri ile tedavi edilip, iyileştiğine dair rivayetler vardır.^[1364]

Fethu'l-Bârî'de ise bu yiğit sahâbîye ait mühim bir hatıra rastlıyoruz. Bu hatrada Allah Resûlü'nün (sas) basit gibi gözüken bir söze müdahale etmesi, bizler için çok önemli mesajlar taşımaktadır. Tüm rivayetleri, özellikle de şimdi aktaracağımız rivayeti bugünün zeminine uyarlayarak anlamaya

çalısalım. Şöyle ki: Mekke Fethi'nin önceki akşamı, Âiz b. Amr ve Ebû Süfyân beraberce huzur-u risalete girmek istediler. Sahâbîler bu ikisini Resûlullah'a (sas) takdim ederlerken, o an için halen Müslüman olmamış, Ebû Süfyân'ı öne alarak: “*Ya Resûlullah! Ebû Süfyân ile Âiz b. Amr, huzurunuza gelmek için izin istiyorlar*” dediler. Efendimiz (sas) hemen bu söze müdahale eder ve der ki: **“Hayır öyle demeyin, Âiz b. Amr ile Ebû Süfyân deyin. Müslüman olan, Müslüman olmayandan daha yücedir. Bunun için Müslüman'ın önüne hiçbir kimse geçirilemez.”**^[1365] Allah Resûlû; sahâbenin, Ebû Süfyân'ın toplum üzerindeki etki ve konumunu düşünerek sözlerinde onu öne almalarını, düzeltilmesi gereken bir olay olarak görmesi ve Efendimiz'in (sas) belki bazılarına basit gibi gelecek bu olaya müdahale ederek, İslâm'ın şeref, izzet ve üstünlüğünün önemini sahâbîsine öğretmesi çok önemli ve ders çıkarılması gereken bir olaydır.

Asıl anlatmak istediğimiz olaya gelince; Âiz b. Amr, Resûlullah'ın (sas) vefatından sonra Basra'ya yerleşmiş ve burada da hayatının sonuna kadar ikamet etmiştir. Basra'nın zulmü ile meşhur valisi, Kerbela'nın baş aktörlerinden Ubeydullah b. Ziyad (v. 67/686) bir gün bu yüce sahâbîyi yanına çağırmıştı. İbn Ziyad huzuruna getirilen ve yaşça kendisinden çokça büyük olan bu yüce İslâm şahsiyetine çok ukala bir eda ile: “*Ey Âiz! Söyle bakalım, Allah Resûlû'nden ne işittin*” diye sormuştu. İbn Ziyad bu yüce sahâbîden kendisini rahatlatacak ya da övecek bir söz duyma arzusu ile bu soruyu sormuştu. Ama onun unuttuğu bir şey vardı ki, o da karşısındaki insan sıradan biri değil, az çok fark etmez sohbet-i risalete mazhar olmuş biri idi. Âiz b. Amr, belki o sohbetlerin birinde en büyük cihadın zalim sultanın karşısında hakkı haykırmak olduğunu duymuştu. Çünkü Efendimiz (sas) ashâbına şöyle tavsiyede bulunuyordu: **“En büyük cihad zalim sultanın karşısında adaleti/ hakkı haykırmaktır.”**^[1366] Bu nebevî tavsiyelerden nasiplenmiş biri olan Âiz b. Amr, o sohbetlerin kendisine kazandırdığı cesaret ve yiğitlikle dedi ki: “Ben Allah Resûlû'nün (sas) şöyle dediğini işittim: **“Yöneticilerin en kötüsü, yönettiklerine karşı acımasız davranandır.”**^[1367] Bu hadisten oldukça rahatsız olan İbn Ziyad, biraz da sinirlenerek Âiz b. Amr'a dedi ki: “*Otur yerine! Sen ancak Muhammed'in ashâbının nühalesi/ döküntüsünün.*” Zalim yönetici İbn Ziyad'ın, Âiz b. Amr'a kullandığı ifade olan *nühâle*; Arap dilinde eleğin üzerinde kalan işe yaramaz döküntüleri nitelendirmek için kullanılırdı. Yani; değersiz, hiçbir kıymeti olmayan, tabir yerinde ise; beş para etmeyen, ayak takımı demektir. İbn Ziyad sahâbeden olan bu yüce insana böyle hakaret ediyordu. Ama Âiz b.

Amr orada İbn Ziyad’a ve ondan sonraki zamanlarda çıkıp, Allah Resûlü’nün (sas) ashâbını basite alıp, onların bazılarını küçük görme seviyesizliğine düşenlere oldukça önemli bir cevap veriyordu. Âiz b. Amr diyordu ki: *“Sahâbîler içerisinde döküntü olan mı var? Asıl döküntüler onlardan sonrakilerin ve onların dışındakilerin içlerinde vardır.”*^[1368] Bu sözü ile Âiz b. Amr, sohbet-i risalette bulunmuş ve bu sohbetin değerini, kıymetini ve insana vermiş olduğu tesirin boyutunu bilen biri olarak, böyle bir şerefe nail olmuş insanlar arasında, döküntü olmayacağını İbn Ziyad’ın şahsında herkese ilan ediyordu.

Sahâbe’nin Örnekliği Nasıl Anlaşılmalı?

Az ya da çok bir şekilde sohbet-i risalette mazhar olan o neslin fertleri, o atmosferden etkilenmiş ve kesinlikle bir seviye kazanmışlardı. Peki, böyle söylemek ve hadis literatüründe kullandığımız çok temel bir ilke olan tüm sahâbenin adil olduğunu kabul etmek,^[1369] onların hatadan beri, noksansız, günahsız, masum, yani melek gibi bir nesil olduğunu mu söylemektir? Hayır, asla! Sahâbeyi sahâbe yapan en temel vasıf, onların beşeriyet içerisinden çıkarak, beşerî özelliklerini taşıyarak, beşere örnek olmalarıdır. Eğer hatasız, günahsız bir nesil olsaydı; melek olmaları gerekirdi ki, bu durumda melek de insana örnek olamazdı ve böyle bir rehberlikten de söz edilemezdi.^[1370] Ne yazık ki biz bu hakikati bazen ihmal ederek, onların hayatlarını okuyoruz. Zihnimize öyle bir sahâbî profili/modeli var ki, bu profilin ayakları yerde değil, ayakları yerde olmadığı için örnek almak, onlar gibi olmaya çalışmak da mümkün olmamaktadır.

Bugün insanî ilişkiler sahasında en ciddi sıkıntıyı muhataplarımızla iletişim kurarken beklentilerimizi itidal çizgisinde tutamamaktan çekiyoruz. Evlat ebeveyninden, baba ve anne evlatlarından, hoca talebesinden, talebe hocasından, işçi işvereninden, işveren işçisinden, herkes herkesten şikâyetçi. Neden? Çünkü beşeriyetimizi unutarak birbirimizle bağ kurmaya çalışıyoruz. Ancak, Efendimiz’in (sas) her alanda olduğu gibi bu alanda da rehberiyetini iyice anlasak, Saâdet Asrı’nı oluşturan o devrin insanlarını her yönü ile tanısak, Resûlullah’ın (sas) etrafında kümelenen o insanları çok farklı kabiliyet, mizaç ve karakter sahipleri olduklarını bilsek, Efendimiz’in (sas) onları yetiştirirken nasıl bir metod, usul üzere hareket ettiğinden haberdar olsak, inanın bugün hayata bakışımız, insanlarla münasebetimiz, hocaysak talebelerimizle, öğretmensek öğrencilerimizle, anne ve baba isek

evlatlarımızla, işveren ise işçilerimiz ile ilişkilerimiz çok değişecek ve farklı bir seviyeye kavuşacaktır. Neden? Çünkü fıtrî bir dinin en büyük muallimi olan Efendimiz (sas) bize muhataplarımızın mükerrerem, mesajımızın mükemmel, metodumuzun müceddid olduğunu sözleriyle, uygulamaları ile yani hayatı ile öğretti... Ölçü buydu? Muhatabımız olan kimse, tarihte yaşamış bir şahsiyet de olabilir, bugün bizimle beraber yaşayan birileri de olabilir, o kimse mükerreremdir ama asla mükemmel değildir. Mükemmel olan Allah'tır, çünkü bütün kemal sıfatları O'nundur. Mükemmel olan O'nun gönderdiği elçiler yani peygamberlerdir, çünkü ismet sıfatı sadece onlar için işlemektedir ve mükemmel olan onların bize getirdikleri mesajlar, vahiyler, yani aziz dinimiz İslâm'dır.

Meseleye yine sahâbî efendilerimiz çerçevesinden bakarsak, aynı itidal çizgisini korumalıyız. Mesela; Rabbimiz bu hakikati anlamamız için sahâbe neslinin hem güzelliklerini hem eksiklerini Kur'ân'a birer ayet olarak yazmıştır. Onlarca ayet onların faziletlerini bizlere sayar, durur. İnsanlık tarihinin en hayırlı topluluğu olduklarını, ^[1371] hakiki mü'minler olduklarını, ^[1372] sözünde de, özünde de sadıklar/doğrular olduklarını, ^[1373] Allah'tan razı olmuş ve O'nu (cc) kendilerinden razı ettiklerini, ^[1374] takvayı hayatlarının eksenine yerleştirdiklerini, ^[1375] rüşde yani aklî olgunluğa erdiklerini, ^[1376] birbirlerine karşı merhametli, inkârcılara karşı ise şiddetli olan izzetli bir cemaat olduklarını, ^[1377] ibadetlerine düşkün ve sevdalı olan bir nesil olduklarını, ^[1378] mallarıyla ve canlarıyla imanlarının bedellerini ödemiş bir topluluk olduklarını, ^[1379] iman eden kardeşlerini kendi nefislerine tercih ettiklerini, ^[1380] cenneti hak etmiş ve bununla müdelendiklerini ^[1381] söyler.

Bunun karşısında yine onların içlerinden bazılarının dışarıdan gelen kervanın sesini duyduklarında hutbede Resûlullah'ı ayakta bırakıp o kervana koştuklarını, ^[1382] Bedir esirleri konusunda ikaz edilmeleri, ^[1383] Uhud'da büyük bir imtihana tabi tutularak dağıldıklarını, ^[1384] Huneyn Gazvesi'nde sayılarının çokluğuyla gururlanmalarını ve neticesinde dağılmalarını, ^[1385] İfk hadisesine bazılarının karışmasını, ^[1386] Tebûk gazvesine mazeretsiz iştirak etmeyenlerin olduğunu, ^[1387] hatta Peygamber hanesindeki annelerimizin dünyaya ait bazı taleplerinin olduklarını ^[1388] ve daha nice meselelerde ikaz edildiklerini bize anlatır. Aynı üslubun Efendimiz'in (sas) mübarek lisanında da olduğunu görmekteyiz. Onlarca hadis sahâbenin doğrularını taltif ederken, onlarca hadis onların yanlışlarını ikaz edip, uyarmıştır. ^[1389]

Bunun anlamı nedir? Bunun anlamı şu: Zannetmeyelim ki, sahâbe nesli her türlü beşeriyetten uzaklaşmış bir nesildir. Onlar da aynen bizler gibi, iç dünyalarında sürekli imtihanları devam eden, nefisleri ile uğraşan, sinirlenen, kavga eden, dünyaya karşı hırsları olan, karı-koca arasında sıkıntılar yaşayan, bazen evlerinde tabaklar uçuşan, evlatları ile problemler yaşayan, namaz kılmayan evlatları için yanan, cemaatle namazı kaçırın evlatları için dizlerini döven, birbirlerine şakalar yapan, hatta Resûlullah’a (sas) şakalar yapan, Resûlullah’ın (sas) da onlara şaklar yaptığı ama bütün bunlara rağmen sonunda hayır olanı kazanıp rıza makamını elde eden bir nesildir. Dolayısı ile sahâbe nesli dediğimiz o bahtiyarlar, her şeyleri ile ama her şeyleri ile size, bize örnektirler. Doğrularıyla, yanlışlarıyla, güzellikleriyle, eksikleriyle, tevbeleri ile istiğfarları ile şakaları ile mizahları ile yani onların dünyasında ne varsa hepsi ile bizim için bir rahmettir ve örnektir.

Mizahın/Şakanın Ahlakî İlkeleri

Hemen aklımıza şöyle bir soru gelebilir? Şakanın da ahlakı olur mu? Olmaz mı?

Öyle bir dine mensubuz ki hayatın hiçbir alanı yok ki, orada ahlakî ilkeler belirlenmiş olmasın. Burada zihinlerimize hemen Ahzab Sûresi 21. ayet^[1390] geliyor ve oradaki *üsvetü’n-hasene* ifadesi, bu ifadenin Efendimiz (sas) ve sahâbe ile alakası iyice kurulduğunda ortaya çıkan mesaj şu oluyor: “*Resûlullah (sas) hayatın her anının ve her alanının tartışılmaz rehberi ve en güzel örneği; sahâbe nesli ise en güzel örneğin en güzel örnekleri.*”

Bu çerçeveden mizahın ahlakına bakarsak çok önemli tespitler ortaya koyabiliriz ama biz özellikle en temel ilkelere dikkat çekmek istiyoruz:

1- Latifeler Latif Olmalıdır.

Malum olduğu üzere, *el-Latif*, Rabbimizin güzel isimlerinden biridir. En temel anlamı: “*Kullarına çeşit çeşit lütuflarda, ihsanlarda bulunan ve yine kullarını hayırlara sezdirmeden ulaştırandır.*”^[1391] Latife, yani şaka da böyle olmalı; içinde bir kabalık, bir nezaketsizlik barındırmamalı, mümkün mertebe de mesaj vermelidir. Aynen şair Kastamonulu Beyânî’nin dediği gibi olmalıdır:

“*Latif olsa latife hoştur elbet*

Velâkin hariç olmaya edepten.”^[1392]

İşte bundan dolayı en başa almamız gereken ilke bu olmalı; latifenin içerisinde edebe aykırı, karşıdakini zora sokan, rencide eden, onur ve izzetini zedeleyen, onu toplum içerisinde küçük düşüren, alay eden, ölçüsüz bir şekilde korkutan bir şekilde olmamalıdır. Mesela: Bir savaş esnasında arkadaşları Zeyd b. Sâbit’e uyuduğu bir anda kılıcını saklayarak şaka yapmışlardı. Zeyd b. Sâbit uykudan uyanınca kılıcının olmadığını görünce oldukça korkmuştu. Efendimiz (sas), Zeyd’in o korkusuna şahit olunca sahâbeyi uyarılmış ve birbirlerini bu düzeyde korkutmamalarını tavsiye etmiştir.^[1393] Bu konuda Allah Resûlü’nden (sas) şunu da görüyoruz ki: *Her şaka her insana her yerde yapılmamalıdır.* Bazı insanlar vardır ki, yapıları gereği pek de böyle bir şeye müsait değillerdir. Bunun için şaka da, muhatabı ve zamanı iyi tespit etmek şarttır. İşte bunların hepsi latif ifadesinin içerisinde, bundan dolayı diyoruz ki: *Latifeler latif olmalıdır.*

2- Mizah da Asla Yalana Kapı Açmamalıdır.

Yalan, bir mü’minin lisanına asla yakışmayan bir davranıştır. Kötü bir niyet de olmasa, amaç sadece insanları güldürmek, neşelendirmek olsa bile asla yalana tenezzül etmemeli, yalanın şakasının olmayacağını hiçbir zaman unutmamalıdır. Yani halkın pembe yalan dedikleri şey var ya; onun bizzat kendisi yalandır. Yalanın pembesi, kırmızısı yoktur. Yalan, yalandır... Bu konuda gerek Kur’ân’da, gerek hadislerde onlarca uyarı ve ikaz vardır. Kur’ân’ın şu uyarısı bile bu konuyu anlamaya yetmelidir: **“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve sözü doğru olarak söyleyin!”^[1394]**

Hz. Peygamber’de (sas) kutlu beyanlarında hep bizleri yalana karşı uyarır ve bu konuda ciddi bir hassasiyet oluşturmak ister. Mesela bir beyanında buyurur ki: **“Bir kişinin kalbinde aynı anda iman ile küfür, doğruluk ile yalancılık, hıyanet ile emanet bir arada bulunmaz.”^[1395]**

Efendimiz (sas), bir günde şöyle sert bir ifade kullanır: **“Yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazıklar olsun!”** Sahâbe de hayretle: “Kime ya Resûlullah!” diye sorduklarında, Resûlullah (sas) da şöyle cevap verir: **“İnsanları güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun!”^[1396]**

Efendimiz (sas), bir vakit içlerinde Ebû Hüreyre’nin de bulunduğu Suffa’nın talebelerine bir şaka yapmıştı. Bu duruma ilk kez şahit olan Ebû Hüreyre, şaşkınlıkla: “Ya Resûlullah! Sende mi bize şaka yapıyorsun?” diye

sorunca, Efendimiz (sas): **“Evet, ben de şaka yaparım, fakat sadece doğruyu söylerim”**^[1397] demiştir. Abdullah b. Âmir (ra) ise şahit olduğu bir tabloyu bize şöyle anlatmaktadır: “Bir gün Allah’ın Resûlü bizim evde oturuyorken, annem beni, ‘Buraya gel! Sana bir şey vereceğim.’ diyerek çağırdı. Resûlullah anneme ne vereceğini sordu. Annem ‘Biraz hurma’ cevabını verdi. O zaman Resûlullah ‘Eğer ona bir şey verilmeyecek olsaydı, bu yalan sana karşı yazılacaktı.’ dedi.”^[1398]

3- Tевriye, Mizahın Bir Malzemesidir.

Mizahta, şakalaşmakta yalana görüldüğü gibi tamamen kapıyı kapatan Efendimiz (sas) tevriyeye herhangi bir yasak koymamış, kendi de birçok kez tevriye ile başkalarına şaka yapmıştır. Nedir tevriye? Hatib ile muhatap aynı söz ile iki farklı şey anlamalarıdır. Bir sözü iki anlama gelecek şekilde kullanmaktır.^[1399] Mesela; Efendimiz (sas) Bedir’e doğru giderken yolda bir bedeviye rastladı. Ondan Kureyş kervanı hakkında bilgi almak istedi. Bedevi, önce onları tanımak istedi ve Efendimiz’e: “Siz hangi kabiledensiniz” diye sordu. Efendimiz (sas) “Kureyş” dese; belki bedevî gidecek, Mekkelilere haber verecek, belki korkudan konuşmayacak, belki farklı bir sıkıntı ortaya çıkacak... Böyle bir durumda ne dedi Efendimiz: **“Nahnu min mâin/Biz sudanız/su kabilesindeniz.”**^[1400] Ne anladı bedevi bu cevaptan, bölgede “Mâ/Su” adında bir kabile var, onlardan diye anladı. Efendimiz’in (sas) kastı ne idi: “Sudan yaratılmışız, insan olarak sudan geliyoruz, bir damla su değil midir insanın başlangıcı...” İşte tevriye budur.

Meseleyi anlayacağımız bir başka örnek de Hz. Ebû Bekir’den verebiliriz: Hicret yolculuğunu hatırlayalım. Bu kutlu yolcukta bir yere geldiklerinde, birileri Hz. Ebû Bekir’i tanıdı ve yanına geldi ve Allah Resûlü’nü kastederek; “Men ha za/Bu kim?” diye sordu. Hz. Ebû Bekir, Efendimiz’i (sas) tanıtmak istemedi. Çünkü eğer O’nun Resûlullah olduğunu bilseler, belki Kureyş’e haber verecek, belki Efendimiz’in (sas) hayatı tehlikeye girecekti. İşin ucunda böyle bir tehlike vardı. Peki, sıdk abidesi olan Hz. Ebû Bekir, (ra) es-Sıddık lakabının sahibi olarak o, -hâşâ- yalan mı söyleyecekti? Hayır, yalan Hz. Ebû Bekir’in hayatına hiç girmemişti, girmedığı için o Ebû Kuhâfe’nin oğlu olarak değil, kıyamete kadar tüm sadıkların ve sıddıkların üstadı olarak Ebû Bekir-i Sıddık diye anılmıştı. Ne dedi Hz. Ebû Bekir? Tевriye yaptı, kendisi başka bir şey kastetti, muhatap başka bir şey anladı. Hz. Ebû Bekir, dedi ki: **“Hedin yehdinî/ O benim yol rehberimdir.”**^[1401] Bu

söz ile muhatab, Allah Resûlü'nü (sas) çöl yollarını bilen bir rehber olduğunu anlamıştı. Ama Hz. Ebû Bekir'in asıl kasdı Efendimiz'in (sas) dünya- ahiret rehberliği idi. Böyle demekle Hz. Ebû Bekir hem doğru söylemiş oluyordu, hem de Efendimiz'e (sas) herhangi bir zarar gelmesine engel oluyordu.

İşte Efendimiz de, ondan öğrendikleri kadar ashâb da, bazen tevriye imkânını kullanır, özellikle de mizahlarında tevriye yapar, kendi kasdı ile muhatabının anladığı farklı olur, daha sonrasında asıl muradını söyleyerek, hem onları güldürür, hem kendi güler, hem de bu yolla bir çok mesaj verirdi. Dolayısı ile tevriye caiz ama yalan asla şakacıktan olsa bile caiz değildir; insanları güldürmek için yalan söylemenin peygamberin lisanında nerede durduğunu unutmamak gerekir.

4- Mizah, Düşmanlık ve Öfkeyi Değil, Dostluk ve Şefkati Kazandırtmalıdır.

Çok kez duymuş şahit olmuşuzdur; onlarca yıllık dostluklar bazen bir şakaya kurban edilir, yapılan bir şaka yılların dostluğunu bitirebilir. Buna çok dikkat etmeli, yapılan şaka eğer düşmanlığı körükleyecek, bir öfkeye neden olup bazı bağların kopmasına sebep olacaksa bundan geri durmalı, mümkün mertebe mizahda dostluğu ve şefkati artıracak bir dil ve üslup kullanılmalıdır. Mesela Efendimiz (sas); asıl adını unutturacak bir şekilde Abdurrahman ya da Abdullah olan büyük hadis ansiklopedisine, “Ebû Hüreyre/Kedicik Babası” demişti.^[1402] Ebû Hüreyre bu künyesini öyle sevmişti ki, kendi adını insanlara unutturarak bu künye ile meşhur olmuştu. Ya da Allah Resûlü (sas) yine bir gün Hz. Ali'ye toprak üzerinde yatıp, üstü başı toz, toprak olduğundan dolayı “Ebû Turab/ Toprağın Babası” demişti.^[1403] O da bu künyeyi, lakabı bir ömür gururla taşımıştı. Dolayısı ile Efendimiz (sas) şakaları ile muhatabı arasında böyle bir bağ kurmaya, sevgi köprülerinin daha sağlam olmasına zemin hazırlıyordu. Bundan dolayı şaka yapanlar buna dikkat etmeli, muhatabının bu manada durumunu iyice gözeterek hareket etmelidir.

5- Mizah, Kesinlikle Bir Kabiliyet ve Zekâ İşidir; Buna Sahip Olmayan Yapmamalıdır.

Herkes şaka yapabiliyor mu? Gerçi herkes yapmaya kalkışıyor da gerçekten latife olabiliyor mu? Bu bir kabiliyet ve zekâ işidir. Dolayısı ile bu

iş, Allah'ın (cc) bu manada kendilerine özellik verdiği insanlara bırakılmalıdır. Eğer kabiliyet varsa yapmalı, yoksa bu işe kalkışıp da ne rencide olmalı ne de rencide etmelidir. Âişe anamızdan bir örnek verirsek: Efendimiz (sas) ya Tebûk veya Hayber gazvesinden dönmüş, mescidinde iki rekât şükür namazı kılmış, can parçası Fâtıma'sını ziyaret etmiş, sonra istirahat etmek için evine çekilmişti. Hz. Âişe'nin odasına girerken, şiddetli bir rüzgâr bir anda o küçük odanın içerisine girmiş ve odanın ön kısmındaki bir örtüyü kaldırıp yere düşürmüştü. Düşen örtünün altından Âişe validemizin çocukluktan kalan oyuncakları ortaya çıkmıştı. Efendimiz (sas) o oyuncakları görünce tebessüm etti, gidip onların yanında durdu ve eline aldığı oyuncak bir bebeğe: **“Bunlar ne Ey Hümeýram!”** dedi. Âişe validemiz latife yaparak: “Onlar benim kızlarım! Onlarla küçükken oynuyordum!” dedi. Efendimiz (sas) biraz daha güldü, sonra baktı o oyuncaklar içerisinde iki kanatlı bir at var, onu eline aldı ve gülerek: **“Peki bu ne?”** dedi. Âişe validemiz: “O, bir at” dedi. Efendimiz (sas): **“Ya bunlar ne?”** dedi, atın kanatlarını göstererek. Âişe validemiz Efendimiz'in (sas) kendisine takıldığını anladı, biraz da sinirlenerek: “Onlar da atın kanatları” dedi. Efendimiz (sas) daha da gülerek: **“Ey Hümeýram! Hiç kanatlı at olur mu?”** dedi. Kanatlı at olmaz değil mi? Peki, Âişe validemiz bu söze karşı ne demiştir? Öyle bir cevap vermeli ki, hem kendisini o konumdan kurtarmalı, hem doğru söz söylemeli, hem de Efendimiz'i (sas) verdiği cevapla ikna etmeliydi. Biraz sesizliğin ardından Âişe validemiz. Efendimiz'e (sas) döndü ve dedi ki: *“Süleyman'ın kanatlı atları var da niye benim olmasın.”*^[1404] Bu cevap karşısında Hz. Peygamber (sas) hiçbir şey demedi, sadece azı dişleri görünene kadar güldü, böylece gülücükler o güzel meclise yayılmış oldu.

6. Mizahta Kültür Çok Önemli Bir Unsurdur, Bu Göz Ardı Edilmemelidir.

Mizah da kültür çok önemli bir unsurdur. Kültür, bir toplumun kendi iç yasaları, yani örf, adet, gelenek ve görenekleridir. Her toplumda aynı olmayan bu özellikler, çok çeşitli ve çok renklidir. Bu farklılıklar şakalar içinde geçerlidir. Bazı bölgelerde şaka ve mizah vesilesi olan ifadeler, başka bölgelerde böyle anlaşılmayabilir, hatta tam tersi anlamalara yol açabilir. Aynı memleketin insanları için bile bu tarz farklılıklar söz konusu iken, farklı memleket, ırk, kavim, kabile ve aileler için bu daha fazla önem arz

etmektedir. Mesela, bizim kültürümüzde bir insanın ata, deveye veya başka bir bineğe benzetilmesi hoş karşılanmazken, Araplarda bu gayet normal bir şeydir, hatta at ve deve bir şeref göstergesidir. Bizde aslan benzetmesi ne ise Araplarda binek benzetmesi değer itibari ile aynıdır. Dolayısı ile mizah meselesinde kültürel farklılıkları da gözetmek gerektiğini asla unutmamamız gerekmektedir.

7- Mizah, Hayatın Sadece Bir Parçası Olmalı, İnsanın Vakar ve Mürüvvetini Zedelememelidir.

Hayatın her alanında denge esas olduğu gibi, mizah ve şakada da denge esas olmalıdır. Allah Resûlü (sas) her şeyde dengeli, itidalli olduğu gibi şakalarında da böyleydi. O şakaları yemekteki tuz miktarı gibi ayarlar, hayatın içerisinde ne ona gereğinden fazla yer ayırıp vakar ve mürüvete zarar verdirir, ne de tamamen yok sayarak somurtkan insanların oluşmasına zemin hazırlardı. Tebessümü sadaka diye nitelendiren^[1405] Efendimiz (sas), her şeyde dengeli olduğu gibi mizahta da dengeli olur ve hayatın içerisinde ona da olması gereken kadar yer verirdi.

O (sas) kahkaha ile mü'min bir insanın vakar ve sükûnetini zedeleyecek bir boyutta gülmez, böyle gülmeleri hoş görmez ve bunu kalplerin ölüm vesilelerinden biri olarak tasvir ederdi.^[1406] Böyle olmasına rağmen, somurtmayı da hoş görmez, tebessüm sadakasının mü'min veçhelerde sürekli olmasını ister, kendi de böyle olurdu.^[1407] Aslında Efendimiz (sas) mizahı hayatın tuzu ve biberi olarak görür, *çoğu zarar, azı karar* olarak anlar, ona göre de davranırdı.

Bu bilgiler ışığında, Saâdet Asrı'nda şaka deyince, mizah deyince aklımıza gelen en önemli isimlerden biri olan Hz. Nuaymân'ın hayatına geçebiliriz.

Soyu, İman Edişi ve İman Yolundaki Gayretleri

Nuaymân b. Amr^[1408] b. Rifâa el-Ensârî, II. Akabe biatı sırasında Müslüman olmuş, böylece Medine'nin ilklerinden sayılmış, farklı bir sahâbîdir. Babası, Amr b. Rifâa, annesi cahiliye döneminde kâhinlik yapan, bir rivayete göre Futayme,^[1409] bir başka rivayete göre ise Fâtıma bint Amr b. Atıyye b. Hansâ'dır.^[1410]

Neccâr oğulları'ndandır.^[1411] Yani Efendimiz'in (sas) babasının dayılarından. Daha doğrusu Efendimiz'in (sas) babası Abdullah'ın

babasının dayıları Neccâroğulları'ndandır. Hatırlanacağı üzere Efendimiz'in (sas) dedesi Abdülmuttalib, onun babası Hâşim bir sefer sırasında o günkü adı ile Yesrib'e gelmiş, burada Neccâroğulları'na mensup bir hanım olan Selma bint Amr ile evlenmiş, Selma annemiz ondan hamile kalınca Hâşim, ticaretini devam ettirmek adına Filistin'in Gazze şehrine gitmiş, ancak orada hastalanıp vefat etmiştir.^[1412] Bundan dolayı Araplar Gazze'ye: "*Gazzetü Hâşim/Hâşim'in Gazzesi*"^[1413] derler. Selma bint Amr bir müddet sonra bir erkek çocuk doğurmuş, doğan çocuğun saçlarında biraz beyazlık olduğu için, bu anlama gelen Şeybe ismini annesi oğluna koymuştur. 8-10 yaşına kadar Efendimiz'in (sas) dedesi olan Şeybe, Yesrib'de kalmıştır. Sonra amcası Muttalib onu alıp Mekke'ye götürünce, Şeybe'yi yeni alınmış bir köle zannetmişler, böylece "Abdülmuttalib/Muttalib'in Kölesi" demişlerdi.^[1414] Yıllar sonra Abdullah, babasının dayılarını ziyaret etmek için Yesrib'e gelmiş, orada hastalanarak vefat etmişti. Nereye defnedilmişti Abdullah? Nabiğaoğulları'na ait bir bahçeye.^[1415] O bahçe nerede şimdi? Mescid-i Nebevî'nin hemen yanı başındaki bir yer ve şimdilerde ise mescidin içerisinde kalan bir yedir... Ne güzel bir kader, ne güzel bir tevaffuk; Efendimiz (sas) ile babası aynı mekanda metfun; biri kible yönünde, diğeri ise tam karşı yönde...İşte Nuaymân b. Amr da o kabileye mensuptur. Hatırlanacağı üzere; Ebû Eyyûb el-Ensârî ile Medine'yi Mus'ab'a hazırlayan yiğit insan Es'ad b. Zürâre ve daha niceleri de bu kabileye mensuptur.^[1416]

Nuaymân b. Amr, Hz. Es'ad'ın vesilesi ile imanla tanışıyor, Mus'ab b. Umeyr, Yesrib'e gelince onun talebesi oluyor ve Akabe biatlarında gelip Efendimiz (sas) ile buluşuyor ve biat ediyor.^[1417] Efendimiz (sas) Yesrib'e hicret edince, karşılayanlardan biri de o oluyor, Efendimiz (sas) o mahallede oturduğu için bir yönü ile Nuaymân da ona komşu oluyor.

Nuaymân b. Amr, Medine'nin ilk günlerinin hepsine şahit olan birisiydi. Biz onu hemen Hicretin 2. senesinde cereyan eden bir hak-batıl karşılaşması olan Bedir'de görüyoruz. Allah Resûlü (sas) ile birlikte Bedir'e katılmış aslanlardan biri de odur.^[1418] Bedir'e katıldığı gibi, Uhud'a, Hendek'e ve hemen hemen diğer tüm gazvelere de katılmıştır.^[1419]

Onun evliliklerine ve çocuklarına gelince, İbn Sa'd, 9 tane çocuğundan bahseder: *Muhammed, Âmir, Sebre, Lübâbe, Kebşe, Meryem, Ümmü Habîb ve Emetüllah*. Bunlar farklı ümmü veledlerden dünyaya gelmişlerdir. *Hakîme* ise Sehmoğulları'na mensup bir hanımdan dünyaya gelmiştir. Bu kadar çocuğu olmasına rağmen soyu devam etmemiştir.^[1420] Nuaymân'ın Ümmü

Külsûm isminde bir kız kardeşi vardır. Bu hanım, meşhur sahâbî Abdurrahman b. Avf ile evlenmiştir. Dolayısı ile Abdurrahman b. Avf ile böyle bir yakınlığı vardır.^[1421]

Resûlullah'ın (sas) Muallimliği

Nuaymân b. Amr, Bedir, Uhud, Hendek ve daha nice gazve ve serriyyelerde yer almasına rağmen, önemli bir zaafiyeti vardı. Neydi bu biliyor musunuz? İçki içerdi bu sahâbî efendimiz... Bir türlü bu illetten kurtulamazdı ama ne zaman içse kimselere söylemeden kendisi gelir, Allah Resûlü'nün karşısında durur, büyük bir pişmanlık içerisinde kendisine had uygulanmasını isterdi.^[1422] Başta Buhârî olmak üzere, birçok hadis kitabı onun bu özelliğine dair birkaç olayı bize aktarırlar. O rivayetlerden biri şudur: Hz. Nuaymân yine bir gün içmiştir, gelip Resûlullah'a (sas) suçunu itiraf etmiş ve kendisine had uygulanmasını istemiştir. Had sırasında Hz. Ömer birkaç kez aynı suçu işleyen Nuaymân için: *“Allah seni rezil rüsvay etsin. Bu kaçındır sen sarhoş oluyorsun. Lanet olsun sana!”* diye bazı sözler söyleyince rahmet ve itidal peygamberi, Hz. Ömer'i uyarmış: **“Lanet okuma Ey Ömer! Vallahi o, Allah ve Resûlü'nü seviyor!”** demiştir. Sözü'nün devamında da: **“Ey Ömer! Hatırla Bedir gününü o gün Nuaymân nasıl yiğitçe savaşıyordu. Bedir'in aslanlarından birine böyle sert davranman ve ona lanet okuman uygun değildir. İsterse içki içip, sarhoş olsa bile...”**^[1423]

Görüldüğü üzere, Efendimiz (sas), günahkâra değil, günaha düşmandır. Fiil ile faili ayrı ayrı ele alır. Bundan dolayı Nuaymân'ın hatası için, onu silip atmıyor, onun defterini dürmüyor, bir yanlış için on doğruyu görmemezlikten gelmiyor. İnsan bu, günaha da düşer, yanlış da yapar, ayağı da kayar, çamura da batar, had cezası gerektiren bir suç bile işler. Bedir'e katılmış bir sahâbî de olsa içki bile içebilir, iftira bile edebilir. Efendimiz (sas) bu gerçeği çok iyi biliyor, insan tabiatını çok iyi tanıyor, bunun için de mükemmel insanlar beklemiyor, *“İnsan bu, su misali kıvrım kıvrım akar ya...”* diyen şairimiz gibi; insansa eğer her şey beklenir diyerek; müthiş bir iletişim dili kuruyor. Allah Resûlü (sas), Nuaymân'ın bu zaafiyetini hep olgunluk ile karşılıyor, telafi etmesi için de elinden gelen yardımı yapıyordu. Böyle renkli bir şahsiyet olan Nuaymân'ın en önemli özelliği ise belirttiğimiz gibi oldukça şakacı olması idi. Hatta bazen çizgileri zorlayacak kadar şakada ileri gider, bazen Efendimiz (sas) onu uyarır, mizah ahlakına dair bazı ilkeleri ona hatırlatır, ama gülmekten de kendini alamazdı. Biraz görüntü olarak da komik

biri olduğu için, hiçbir şey yapmasaydı bile; Efendimiz (sas), Nuaymân'ı gördüğü zaman tebessüm etmeye başlar, daha o konuşmaya başlamadan Efendimiz (sas) azı dişleri görünürcesine gülerdi. [\[1424\]](#)

Belki de biz en fazla da Hz. Nuaymân'ı bu özelliğinden dolayı sevmeliyiz. Madem o, hüznü dolu Hz. Peygamber'in (sas) mübarek vechesini defaatle tebessüm ettirmiş, az da olsa hüznünü gidermiş ve güldürmüştür, nasıl sevmeyiz biz Hz. Nuaymân'ı? Her kim Allah Resûlü'nü (sas) sevindirmiş ve neşelendirmişse, biz onu severiz, hele de bunu yapan bir sahâbî ise elbette daha fazla severiz.

Nuaymân'ın (ra) Şakaları

Efendimiz (sas) kaç kez Nuaymân'ın Allah ve Resûlü'nü çok sevdiğini söylemişti. Elbette bu sözün birçok delilleri vardı. Neydi bu deliller? Mesela, Nuaymân ne zaman Medine pazarında güzel bir meyve görse, satılan hoş bir bal görse anında onu satın alır: “Bunu Allah Resûlü tatmalı” diyerek, Efendimiz'e (sas) getirir: “Ya Resûlullah! Senin için aldım” der, Efendimiz'e (sas) o getirdiklerini yedirir, kendi de hayran hayran Efendimiz'i seyrederdi. [\[1425\]](#)

Bir gün yine pazarda gördüğü balı satın almak ister ama parası yoktur. Yine de satın alır, satıcıya der ki: “Benimle gel parayı gittiğimiz yerde vereceğim.” Önde kendisi arkada satıcı ve elinde bal olduğu halde Allah Resûlü'nün (sas) yanına giderler. Efendimiz'e (sas) bal uzatır: “Ya Resûlullah! Sana bal hediye getirdim” der. Efendimiz (sas) hediye kabul eder ve birkaç kaşık yer. Sonra Nuaymân satıcıyı Efendimiz'e göndererek parasını istetir. Allah Resûlü: **“Ey Nuaymân! Hani bana hediye getirmiştin. Benim paramla bana hediye mi alıyorsun?”** der. Nuaymân der ki: “Ya Resûlullah! Bal o kadar güzeldi ki, senin tatmanı istedim. Ama param yoktu. Ne yapayım ya hiç almamalıydım ya da böyle yapmalıydım.” Efendimiz (sas) bir taraftan gülüyor, bir taraftan da satıcının parasını ödüyor: **“Yine yaptın yapacağımı Ey Nuaymân!”** [\[1426\]](#) diyordu. Kaynaklarımız birkaç sefer, bu işi yaptığını, pazardan aldığı bir malı, Efendimiz'e (sas) hediye edip, sonrasında parasını Efendimiz'e (sas) ödettiğini kayıt ederler. [\[1427\]](#)

Bir gün bedevinin biri Allah Resûlü'nü (sas) görmeye gelmiş, devesini dışarıya bağlamıştı. Birileri Nuaymân'ı dolduruşa getirmiş, “Ey Nuaymân! Kes şu deveyi de yiyelim, nasıl olsa adama parasını Resûlullah öder”

demişlerdi. Nuaymân önce yapmak istememişti, ama sahâbeden bazıları, onu kızdırarak, bu işi yapamayacağını söylemişlerdi. Bu da biraz onu kıskırtmıştı. En sonunda Nuaymân da söyleneni yapmış ve adamın devesini kesmişti. Bedevi işini bitirip, dışarıya çıktığında birde ne görsün devesi yerde kesilmiş bir halde duruyor. Bir anda feryadı basmış, o bağıınca Nuaymân kaçıp, Efendimiz'in (sas) amcasının kızı olan Dubaa bint Zübeyr'in evine yakın bir çukura saklanmış, üstünü de hurma lifleri ile örtmüştü. Efendimiz (sas) o işi kimin yaptığını sorduğunda Nuaymân demişlerdi. Bu sefer onu aramaya çıkmıştı. Onun nereye saklandığını gören bir sahâbî, Efendimiz'e (sas) Nuaymân'ın yerini işaret etmişti. Efendimiz (sas) Nuaymân'ı orada o halde görünce kızacağı yerde, gülmeye başlamıştı. Hem gülüyor hem de neden adamın devesini kestiğini soruyordu. Nuaymân: “Ya Resûlullah! Sana benim yerimi gösteren şu arkadaşların var ya onlar bana kestirttiler bu deveyi ve beni kandırdılar” demişti. Bunun üzerine Efendimiz (sas) deve sahibi bedeviyi çağırıyor, ona bedelini fazlası ile ödeyerek onu memnun ediyor ve kesilen deveyi sahâbîler arasında dağıtıyordu.^[1428] Merhamet peygamberi, o eşsiz rahmeti ile affedilmez olan bu suçu işte böyle af ediyordu.

Ensârın Ulûsu Nuaymân

Gelin beraberce bir hicretin 6. yılına doğru uzanalım. Hudeybiye Anlaşması'nı Mekke ihlal edip sulhu bozunca Ebû Süfyân yeniden anlaşmanın sağlanması için Medine'ye gelmişti. Nereye gitmişse yüz bulamamış, her kapı yüzüne kapanmıştı. Bu halde düşünceler içerisinde bir çözüm ararken bir anda Nuaymân, Ebû Süfyân'ı görmüştü. Hemen yanına vardı ve büyük bir ciddiyetle: “*Ey Allah'ın düşmanı! Ensârın ulûsu Nuaymân'ı hicveden sen misin? Bu yaptığını Nuaymân duyarsa sen görürsün gününü?*” demişti. Ebû Süfyân neye uğradığını şaşırır; kim ya Nuaymân, ne zaman hicvetmişim demeye kalmadan, Nuaymân çeker gider. Ebû Süfyân büyük bir merakla ilk gördüğü Medineliye Nuaymân'ı sorar, kimdir, ensâr içerisinde konumu nedir? diye. Derler ki: “Biraz önce seninle konuşan Nuaymân'ın ta kendisi idi.” Ebû Süfyân, Nuaymân'ın kendisi ile dalga geçtiğini anlamıştır ama iş işten geçmiştir.^[1429]

Nuaymân'ın şakaları işte böyledir, belki bazıları biraz sınırları zorlayan şakalardır ama Efendimiz (sas) fıtratı/tabiatı böyle olan bir sahâbîyi idare ediyor, bazen de uyarmak durumunda kalıyordu.

Bundan sonra aktaracağımız şakalar biraz bizim toplumumuza göre ağır gelebilir, ancak mizahta kültür meselesini başta belirttiğimiz gibi unutmamalıyız. Bazen Arapların şakaları bize çok ağır gelebilir, bazen bizlerin çok basit gördüğü şakalar onlara ağır gelebilir. Mizah ya da şaka biraz da toplumdan topluma değişebilir. Bunun göz ardı edilmemesi şarttır. Ama bu örneklerle şunu anlamalıyız ki, o ilk ve öncü nesil aynen bizler gibi, gündelik hayatlarında birbirleri ile meşru sınırlar çerçevesinde şakalaşır, eğlenir, güler ve Allah Resûlü'nü (sas) de güldürürlerdi. Nuaymân'ın günlerce Efendimiz'i (sas) güldürdüğü bir şakası vardı. Efendimiz (sas) defaatle bu olayı anlattırmış ve her duyduğunda mübarek dişleri gözükeneye kadar gülmüştü.

Resûlullah'ı (sas) Güldüren Şakası

Efendimiz'in (sas) vefatından bir yıl önce, Hz. Ebû Bekir ticarî bir maksatla Busra pazarına gider. Bu yolculuk sırasında Nuaymân b. Amr ve Süveybit b. Harmele^[1430] Hz. Ebû Bekir ile beraberdirler. Süveybit kervanın erzaklarından sorumludur. Bir ara Nuaymân gelir ve Süveybit'e der ki: "Ben çok acıktım. Biraz yiyecek verir misin bana!" Süveybit der ki: "Ebû Bekir gelmeye ve ondan izin almayana kadar, sana hiçbir şey vermeyeceğim." Vereceksin, vermeyeceksin diye aralarında bir tartışma olur, Nuaymân der ki: "Sen görürsün gününü, şimdi başına öyle bir iş getireceğim ki, bana yiyecek vermediğinden dolayı pişman olacaksın." Nuaymân, onun yanından ayrılır, az ileride köle alıp-satan tüccarların yanına gider. Tüccarlarla daha önceden tanışmış, onlara kendini çok önemli bir âlim olarak tanıtmıştır. Onu gördüler mi, hemen etrafına kümeleşir, Nuaymân da onlara bazı kıssalar anlatırdı.^[1431] O tüccarların yanına gidince, onlara dedi ki: "Şu uzakta duran benim kölemdir." Şöyle maharetleri var, böyle kabiliyetleri var, diye övmeye başlar. "Onu 10 yavru deveye karşı satıyorum. Alan var mı?" Tüccarlardan biri Süveybit'e talip olur. Nuaymân 10 deveyi alınca, şu uyarıyı da yapar: "Benim kölem biraz inatçıdır. Şimdi sizinle gelmemek için kendisinin hür olduğunu iddia edebilir. Ama siz onun söylediklerini sakın takmayın, alın götürün." Alıcı tamam der ve gelir Süveybit'i zorla alır, götürür. Süveybit ne kadar kendisinin köle olmadığını söylerse de alıcı tüccarı ikna edemez. Tüccar Nuaymân'dan duyduğu için tamam tamam, der ama zorla onu alır götürür. Bu olayın sonrasında Hz. Ebû Bekir gelir ve bu meseleyi öğrenir. Hemen o tüccarın yanına varır, meseleyi ona anlatarak, develerini geri verip,

Süveybit'i kurtarır. Hz. Ebû Bekir Medine'ye dönünce bu olayı Allah Resûlü'ne (sas) anlatır, Efendimiz (sas) bu olaya o kadar güler ki defaatle aynı olayı tekrar tekrar anlattırır ve her seferinde; “**Ah Nuaymân ah... Yine yapmışsın yapacağını**” der.^[1432]

H. Osman'a (ra) Yapılanlar

Son örneğimiz Efendimiz (sas) sonrası dönemdir. Günler Hz. Osman'ın (ra) hilafet günleridir. Mahreme b. Nevfel^[1433] isimli sahâbî o günlerde 115 yaşlarına merdiven dayamıştır, yaşlılıktan dolayı gözleri artık görmez olmuştur. Mahreme b. Nevfel, bir gün mescitte otururken küçük abdest bozma ihtiyacı hissetmiştir. Gözleri görmediğinden nereye gittiğini fark edememiş ve mescid dışına çıktığını zannederek bir köşede abdestini bozmak istemiştir. Etrafındakiler mescitte olduğunu söyleyince bundan vazgeçmiştir. Bu esnada yanına gelen Nuaymân: “Ben sana yardımcı olurum!” diyerek, elinden tutmuş Mahreme'nin, onu biraz öteye mescidin öbür köşesine götürmüş ve tamam burası müsait burada abdestini bozabilirsin demiştir. Mahreme, Nuaymân'ın sözüne itimat eder ve oranın müsait olduğunu zannederek, bevletmeye başlar ama bir anda etrafından sesler yükselir, anlar ki yine mescidin içerisinde, toparlanır ama çok ciddi bir şekilde kızar ve kendisini oraya götüren adamın kim olduğunu sorar. Nuaymân olduğunu öğrenince de: “*Eğer onu bir elime geçirirsem, vallâhi bu asayı kafasına indireceğim*” diye yemin eder. Aradan biraz zaman geçer, yine bir gün Mahreme mescitte oturmaktadır. O anlarda Halife Hz. Osman da mescitte namaz kılmaktadır. Hz. Osman namaz kılarken kendisini namaza öyle bir verir ki, dışarıyla tamamen ilgisini keserdi. Nuaymân, fırsat bu fırsat diyerek yine bir şaka yapmak için harekete geçer ama bu sefer yapacağı şaka sınırları zorlayacaktır. Sessizce Mahreme'nin yanına gelir, biraz sesini değiştirir ve ona: “*Hâlâ Nuaymân'a kızıyor musun?*” der. O da: “*Evet, o nerede, bana göster*” diye karşılık verir. Nuaymân, Mahreme'nin elinden tutar ve Hz. Osman'ın yanına götürür ve “İşte bu!” deyince Mahrem'e hemen asasını kaldırır ve Nuaymân zannederek Hz. Osman'ın kafasına sertçe indirir. Öyle bir şiddetle vurur ki, Hz. Osman'ın kafası yarılr ve kanlar içerisinde kalır. Neyse bir müddet sonra kendine gelen Hz. Osman da, Mahreme de olayın aslını öğrenirler. Mahreme yine çok kızar, kızgınlığı daha da artar, hemen akrabalarını çağırır ve Nuaymân için şikâyetçi olur. Hz. Osman, onu huzuruna çağırır, neden yaptığını sorar, yine şaka ile cevaplar verince, Hz. Osman da dayanamaz,

güler ve Mahreme'ye ricacı olarak, onun Bedir ashâbından olduğunu, Efendimiz'in (sas) onu hep affettiğini söyleyerek, affetmesi ricasında bulunur. Bunun üzerine Mahreme b. Nevfel, bir daha şaka yapmaması şartı ile onu affeder.^[1434]

İşte sahâbenin dünyasında bir şakacı sahâbî olarak Nuaymân böyle biriydi. O bu kadar şakacı olmasına, bazen bu alanda sınırları zorlamasına rağmen, iş başa düşünce, içkiye karşı biraz düşkünlüğü olmasına ve defaatle kendine had uygulanmasına rağmen cihad, mücadele adına kendisine bir şeyler düşünce bir an tereddüt etmez ve hemen meydana atılırdı. Efendimiz (sas) döneminde tüm gazvelere katılmıştır. Sonraki dönemlerde de o cihad meydanlarındadır. Sahâbenin bu halini anlamamız açısından şu söze kulak vermemiz gerekir. Tabiînin önemli fakih ve muhaddislerinden Bekir b. Abdullah el-Müzenî, (v. 108/726) bize şöyle bir söz aktarır: “*Sahâbe bazen birbirlerine karpuz atarak şakalaşırlardı. Ama iş ciddiye bindiği zamanda da tam anlamı ile onlar birer yiğit kesilirlerdi.*”^[1435] Yani onlar neyi nerede, nereye kadar ve nasıl yapacaklarını çok iyi bilirlerdi. Onlar birer ölçü/denge insanlarıydı. Rabbim bizleri onların arkasından yürüyenlerden eylesin ve onların yolundan mahrum etmesin inşallah...

Bize Neler Söyler?

Hz. Nuaymân, ya Hz. Osman döneminde, ya Muâviye b. Ebî Süfyan dönemine kadar yaşar, sonra da vefat eder.^[1436] Allah kendisinden ebeden razı olsun.

Hz. Nuaymân'ın bu kısa hayatından alınması gereken çok mesajlar vardır. Özellikle bu bölümde sahâbe nesli dediğimiz o güzel neslin nasıl bir topluluk olduklarını, beşerî olarak bizlerin nasıl onlara benzediğini, onların her alanda rehber olduklarını, mizahın ahlakını ve ilkelerini ve tabi ki Hz. Nuaymân'ın şahsiyeti ve şakalarını biraz olsun öğrendik. Ama özellikle Efendimiz (sas) ve bu bahiste adını andığımız dört sahâbîyi bize verdikleri mesajlar çerçevesinde bir hatırlayalım ve onlar üzerinden kendi dünyamıza bazı mesajlar taşıyalım.

Kimdi o isimler ve nedir verdikleri mesajlar?

- 1- Efendimiz ve Merhamet
- 2- Hz. Ebû Bekir ve Sadakat
- 3- Hz. Âiz b. Amr ve İzzet

4- Hz. Osman ve Semahat

5- Hz. Nuaymân ve Muhabbet

Şimdi bunlar üzerinden mesajlarımızı alalım.

[1361] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 332.

[1362] İdris Bostan, “Rize”, *DİA*, XXXV, 147, 149.

[1363] Hatırlanacağı üzere Bey’atü’r-Rıdvân, Hudeybiye’de yapılan biat üzerine, tarihe geçmiş bir olaydı. Bu biatlaşma o kadar önemli bir hadisedir ki hem Kur’ân’a hem hadislerle konu edilmiştir. Nasıl konu edildiğini görmek için şu örnekleri zikretmemiz yeterlidir:

“Ey Muhammed! Şüphesiz ki sana biat edenler ancak Allah’a biat etmiş olurlar; Allah’ın eli onların elleri üstündedir...” Fetih 48/10.

“Ey Muhammed! And olsun ki Allah seninle ağaç altında biat ederlerken müminlerden râzı olmuştur...” Fetih 48/18.

Câbir b. Abdullah (ra) diyor ki: “Hudeybiye günü Resûlullah (sas) bize: **“Sizler yeryüzündeki insanların en hayırlılarısınız!”** buyurdu. Biz bu seferde bin dört yüz kişi idik...” Buhârî, “Megâzî”, 35.

“Ağaç altında bana biat edenlerden hiç birisi cehenneme girmeyecektir.” Tirmizî, “Menâkıb”, 131; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 93.

[1364] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 989; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 146; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 348; İbn Sa’d, *Tabakât*, IX, 29.

[1365] İbn Hacer, *Fethü'l-Bâri*, III, 261.

[1366] Ebû Davûd, “Melâhim”, 17; Tirmizî, “Fiten”, 12; Nesâî, “Bey’at”, 37; İbn Mâce, “Fiten”, 20.

[1367] Müslim, “İmâre”, 23.

[1368] Müslim, “İmâre”, 23; İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 989.

[1369] Sahâbenin adaleti meselesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Muhammed Emin Yıldırım, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s. 139-150.

[1370] **“Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik.”** İsra 17/95.

[1371] Âl-i İmrân 3/110.

[1372] Enfâl 8/74.

[1373] Haşr 59/8.

[1374] Tevbe 9/100.

[1375] Fetih 48/26.

- [1376] Hucurât 49/7.
- [1377] Fetih 48/29.
- [1378] Fetih 48/29.
- [1379] Tevbe 9/88.
- [1380] Haşr 59/9.
- [1381] Hadid 57/10.
- [1382] Cuma 62/11.
- [1383] Enfâl 8/67-69.
- [1384] Âl-i İmrân 3/152.
- [1385] Tevbe 9/25.
- [1386] Nûr 24/11.
- [1387] Tevbe 9/117.
- [1388] Ahzab 33/29,30.
- [1389] O hadislerden bir miktarını görmek için bkz. Yıldırım, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, s. 76-96.
- [1390] **“Andolsun ki, Allah’ın Resûlü’nde sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”** Ahzab 33/21.
- [1391] Gazzâlî, *el-Maksadü’l-Esnâ*, s. 101-102.
- [1392] Ömer Çelik, Mustafa Öztürk, Murat Kaya, *Üsve-i Hasene*, I, 426.
- [1393] Ebû Davûd, “Edeb”, 92; Tirmizî, “Fiten”, 3.
- [1394] Ahzab 33/70.
- [1395] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 251.
- [1396] Ebû Davûd, “Edeb”, 87.
- [1397] Tirmizî, “Birr”, 56.
- [1398] Ebû Dâvud, “Edeb”, 88; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 470.
- [1399] İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV, 282, 283.
- [1400] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 172.
- [1401] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 264.
- [1402] İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 245.
- [1403] İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 6.
- [1404] Ebû Davûd, “Edeb”, 61.
- [1405] **“(Mümin) kardeşine tebessüm etmen sadakadır. İyiliği emredip kötülükten sakındırman sadakadır. Yolunu kaybeden kimseye yol göstermen sadakadır. Yoldan taş, diken, kemik gibi şeyleri kaldırıp atman da senin için sadakadır.”** Tirmizî, “Birr”, 36.

[1406] “Az gülün! Çünkü çok gülmek kalbi öldürür/katılaştırır.” Tirmizî, “Zühd”, 2; İbn Mâce, “Zühd”, 19; “İki çeşit gülme vardır: Bir gülme vardır ki, Allah sever. Bir gülme vardır ki, Allah gazap eder. Allah’ın sevdiği gülme şudur: Kişi görmeyi arzuladığı bir din kardeşiyle karşılaşır ve onu gördüğünden dolayı sevinir. Allah’ın gazap ettiği gülme ise, kişi incitici, eziyet verici, küçük düşürücü, alay edici, kaba veya batıl bir sözü hem gülmek ve hem de başkalarını güldürmek amacıyla söyler. Bu yüzden yetmiş kat Cehennem uçurumundan aşağı yuvarlanır.” Süyûtî, *Câmiü’s-Sağîr*, III, 1149.

[1407] “Allah’tan kork ve hiçbir iyiliği küçümseme. Bu, su isteyen birisine kovandan su vermek veya Müslüman kardeşini güler yüzle karşılamak dahî olsa.” Müslim, “Birr”, 144; Tirmizî, “Et’ime”, 30.

[1408] İbn Sa’d, asıl adının *Numân* olduğunu, küçültme maksadı ile *Nuaymân* denildiğini söylemektedir. Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 566.

[1409] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012.

[1410] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 566.

[1411] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 332; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 566.

[1412] Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s.30.

[1413] Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s.30.

[1414] İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 85.

[1415] Yıldırım, *Hz. Peygamber’in (sas) Albümü*, s.26.

[1416] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 557-569.

[1417] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 332; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 567.

[1418] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 332; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 567.

[1419] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 332; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 567.

[1420] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 566, 567.

[1421] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012.

[1422] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 567.

[1423] Buhârî, “Hudûd”, 5.

[1424] Bedrüddin el-Aynî, *Umdetü’l-Karî*, XXIII, 267.

[1425] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 332; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 66.

[1426] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012.

[1427] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 332; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 66.

[1428] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 332; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 66.

[1429] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2012.

[1430] Süveybit b. Harmele, Mus'ab b. Umeyr'in ailesi olan Abduddaroğulları'na mensup, muhacir sahâbîlerdendir. Nübüvvetin ilk yıllarında iman etmiş, Habeşistan'a hicret etmiş, sonrasında Medine'ye hicret etmiştir. Başta Bedir ve Uhud olmak üzere birçok gazveye iştirak etmiştir. Hakkında daha fazla bilgi için: İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 791; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, II, 592; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 247, 248; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 134.

[1431] Bu sefer sırasında mı başka bir seferde mi bilemiyoruz, ama kaynaklarımız şöyle bir tablo aktarırlar: Nerede konaklansa Nuaymân kendi arkadaşları ile oturmaz, yabancıların yanına gider, kendini çok büyük bir bilgin diye tanıtır ve onlara ilginç kıssalar anlatırdı. Bir müddet sonra insanlar arasında şöhreti yayılınca, anlattığı kıssalara karşılık insanlardan süt ve çeşitli yiyecekler almaya başlar. Sonra onları getirir, kendi arkadaşlarına ikram eder. İkrâm ettiği isimlerden birisi de Hz. Ebû Bekir'dir. Birkaç defa bu ikramlar tekrar edince Hz. Ebû Bekir şüphelenir ve meseleyi araştırır. Nuaymân'ın böyle bir yoldan ikramlar sunduğunu anlayınca onu ciddi bir şekilde uyarır, yediklerini çıkarmaya çalışır ve bir daha da onun verdiklerini almaz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2013.

[1432] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 283, 284, 316; İbn Mâce, "Edeb", 24; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 332.

[1433] Mekke Fethi sırasında Müslüman olan Mahreme b. Nevfel'in hicretten altmış yıl önce doğduğu tahmin edilmektedir. Kureyş kabilesinin Benî Zühre koluna mensup olduğu için Hz. Peygamber'in annesi Âmine validemizin amcasının torunu, Sa'd b. Ebî Vakkas'ın ise amcasının oğludur. Erken bir vakitte doğması ve uzun bir ömür sürmesi, birçok tarihi hadiseye onu şahit kılmıştır. Sahâbe bu özelliğinden dolayı tarihi hadiseleri ona sorar öğrenirlerdi. Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1801-1803; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, V, 119, 120; İbn Abdilberr, III, 436, 437; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 71-73. İbn Sa'd, onunla alakalı güzel bir hatıra nakleder: "Resûlullah (sas) bir mal paylaştırdı. Ancak bilmeden Mahreme'yi atladi. Hemen o esnada Mahreme, Resûlullah'a (sas), "Ey Allah'ın Resûlü! Kureyş arasında bir mal paylaştırıp da beni atladığını görmemiştim!" dedi. Resûlullah (sas) ona "Ey Dayı! Bana

bir mal geldiği zaman bunu telafi edeceğim.” dedi. Çok zaman geçmeden Resûlullah’a (sas) altın düğmeli ipek bir kaftan geldi. O kaftanı yanında tuttu. Ne zaman yanına biri gelse ve çekinerek kaftanı sorsa, **“Bu dayım Mahreme’nindir.”** derdi. Nihayet Mahreme gelince kaftanı ona verdi.” İbn Sa’d, *Tabakât*, VI, 71.

[1434] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2013.

[1435] Buhârî, *el-Edebü’l-Müfred*, s.102.

[1436] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 2013; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 66; İbn Sa’d, *Tabakât*, V, 568.

❦ Nuaymân b. Amr'ın Hayatından Mesajlar

❦ Efendimiz (sas) gibi merhameti hayatının esası kılmalısın ki, anaca bir şefkat ile karakterlerle savaşmadan, herkesi hayatın içerisinde doğru bir yerde istihdam edebilesin.

❦ Ebû Bekir gibi sadakati hayatının esası kılmalısın ki, yalana hiçbir zaman kapı açmadan, en zorlu zeminlerde bile sıddık kalarak Rabbine doğru yürüyebilesin.

❦ Âiz b. Amr gibi izzeti hayatının esası kılmalısın ki, zalim ve zorba sultanların karşısında eğilmeden hakkı haykırarak elde ettiğin değeri sonuna kadar koruyabilesin.

❦ Osman gibi semahatı hayatının esası kılmalısın ki, dostlarına karşı hoşgörüyü sonuna kadar koruyarak, onlardan zarar görsen bile fedakârlık yapmayı sürdürebilesin.

❦ Nuaymân gibi muhabbeti hayatının esası kılmalısın ki, hata yapsan, çizgileri zorlasan, birilerini kızdırsan, yine de Allah ve Resûlü'nden affa mazhar olabilesin.

**Büyük Komutan
FEDÂLE B. UBEYD**

Radiyallahu Anhu

  Yalova  

طُوبَى لِمَنْ هُدِيَ لِلْإِسْلَامِ
وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافًا وَقَنَعَ

Fedâle b. Ubeyd rivayet ediyor, Efendimiz (sas) şöyle buyurdu:
“İslâm’ın dosdoğru yoluna ulaştırılan ve geçimi yeterli olup da buna
kanaat eden kimse, ne kadar mutludur.”
(Tirmizi, “Zühd” 35)

Bilsem ki Allah benden bir tohum ağırlığınca bir şeyi kabul etmiş bu
benim için dünyadan ve içindekilerden daha sevimlidir. Çünkü O ‘Allah
ancak takvâ sahiplerinden kabul eder’ (Maide 5/27) buyurmuştur.”

Fedâle b. Ubeyd (ra)
(Zehebî, Siyeru A’lami’n-Nübelâ, III, 116)

Adı: Fedâle b. Ubeyd
Anlamı: Artan, Fazlalaşan, Kalan
Künyesi: Ebû Muhammed/Muhammed’in babası
Lakabı: Tespit edilemedi.
Baba Adı: Ubeyd b. Nafiz b. Kays
Anne Adı: Ukbe bint Muhammed b. Ukbe
Kabilesi: Amr b. Avfoğulları/Evs
Doğum Yeri: Medine
Doğum Yılı: Tespit edilemedi.
İslâm’a Girişi: Hicretin 1. yılı
Sohbet Süresi: 10 yıl
Rivayeti: 50
Savaşları: Uhud, Hendek, Suriye, İstanbul Seferleri vs.

Görevleri: Kadılık, kurralık ve muallimlik
Vefat Yeri: Dımaşk/Şam/Suriye
Vefat Yılı: Hicrî, 53/ Milâdî, 673
Vefat Yaşı: Tespit edilemedi.

Büyük Komutan FEDÂLE B. UBEYD

(Radiyahallahu Anhu)

Bu bölümde biraz olsun kendisini tanımaya çalışacağımız büyük komutan ve büyük sahâbî Fedâle b. Ubeyd (ra) diyor ki: “Ben Resûlullah’tan bizzat işittim, o buyurdular ki: ‘Allah’a yemin ederim ki, **şu kulakların dinlediği en güzel ses, güzel Kur’ân okuyan birini dinlemektir. Allah-u Teâla, Kur’ân okuyan güzel sesli adamın sesini sever...**”^[1437] Allah bizleri de sevenlerden etsin ve Kur’ân’ın yolundan ayırmasın. O yüce olan Kur’ân diyor ki: “**(İslâm dinine girme hususunda) öne geçen ilk muhacirler ve ensâr ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah’tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük kurtuluştur.**”^[1438] Ayette gösterilen ufuk, sahâbeye ihsan üzere tabi olmaktır. “İhsan üzere tabi olmak” deyince ne anlamalıyız?

Onları gerçek manada severek tabi olmayı

Onları hayatın temel ölçüsü olarak kabul ederek tabi olmayı

Onları hayırla yâd ederek tabi olmayı

Onları iyice anlayarak tabi olmayı

Onları kendi anlayışlarımıza, yorumlarımıza feda etmeden tabi olmayı

Mevla bu ufku hepimize nasip etsin.

Rabbimize sonsuz hamdler olsun ki, bizi 82 İl 82 Sahâbî projesinin 60. programına ulaştırdı. Üçte ikisi bitti, kaldı 22 ilimiz ve 22 rehberimiz... Biter mi diye başlamıştık, ama yola çıkınca hangi yol bitmedi ki, bu da bitmesin. Duamız, son nefesimize kadar hep hayır adına, hayır namına bir şeyler yapmak, hayır alanlarında bir şeylerin yolunda olmak ve hayır yolunda iken emaneti sahibine teslim etmek ve layık olmasak da anlattığımız, anlamaya çalıştığımız, ahlaklarını ahlak olarak edinmeye çalıştığımız sahâbe efendilerimiz ile Selam yurdunda beraber olmaktır. Rabbim bunu hepimize

nasip etsin ve hepimizi işin sonunda mahcup olanlardan, mahzun olanlardan değil, saâdete erenlerden eylesin inşallah...

Öyle Birine Misafir Olacağız ki?

Yalova'nın sahâbî nasibi, çok büyük bir isim oldu. Ama ne yazık ki çoğumuzun tanımadığı, belki adını ilk kez duyduğu, hayatına dair az ya da hiçbir şey bilmediği bir büyük komutanı, bu fasılda biraz olsun tanımaya çalışacağız.

Öyle birinin misafiri olacağız ki, o Efendimiz (sas) ile fasılasız 10 yıl beraber olmuştur.

Öyle birine misafir olacağız ki, o 2,5 yıl Hz. Ebû Bekir ile, 10.5 yıl Hz. Ömer ile, 12 yıl Hz. Osman ile, 4,5 yıl Hz. Ali ile beraber olmuştur.

Öyle birine misafir olacağız ki, ta hicrî 53'e kadar, İslâm tarihinin birçok önemli hadiselerine şahit olmuştur, hadiselerin canlı tanığı olarak bizlere birçok olay, hadise, rivayet anlatmıştır.

Öyle birine misafir olacağız ki, 50 yıl İslâm'ın kelimesi yücelsin diye, oradan oraya, şuradan buraya, atıyla, devesiyle, toprak biter de önüne deniz çıkarsa gemiyle, yani bazen binitli, bazen yayan artık ne şekilde olursa olsun gayret içerisinde olan, bir an olsun durmayan, tamam ben bu kadar yaptım biraz da başkaları yapsın demeyen bir kahramanla, bir komutanla...

Öyle birine şahit olacağız ki, Hz. Peygamber'in (sas) kutlu sözlerini, sedasını, nefesini bize taşıyan, taşımakla kalmayan öğreten, belleten biriyle...

Öyle birine şahit olacağız ki, cihad meydanlarında adından söz ettirdiği gibi ilim meydanlarında da adından söz ettiren, sahâbenin birçokları hayatta iken ümmete kadı olsun diye işaret edilen biriyle...

Öyle birine şahit olacağız ki, kıyamete kadar ne zaman sahâbeden bahis açılrsa, İstanbul seferleri konuşulsa, onların cihad ve tebliğ sevdası konu olsa, bir şekilde sözün dönüp dolaşıp kendisine geldiği biriyle...

Ve daha neler, neler...

İstikbal Köklerde

Böyle özellikleri olan Fedâle b. Ubeyd (ra) gibi bir sahâbîyi neden tanımamışız? Allah aşkına sadece Fedâle b. Ubeyd mi o güzel nübüvvet bahçesinin güllerinden tanımadığımız? Mesela biz ne kadar tanıyoruz, Resûlullah'tan (sas) bize tam 180 tane hadis rivayet eden^[1439] büyük bir insan, bir dağ, bir okyanus olan İmrân b. Husayn'ı?^[1440]

Mesela biz ne kadar tanıyoruz, attığı her adım ile söylediği her söz ile rivayet ettiği her hadis ile^[1441] bizi alıp ötelere ulaştıran Cündüb b. Abdullah'ı?^[1442]

Biz ne kadar tanıyoruz nefesi ta İstanbul'a^[1443] kadar ulaşmış olan Fedâle b. Ubeyd gibi büyük bir komutan olan Süfyân b. Avf'ı?^[1444]

Ne kadar tanıyoruz zalim vali Ubeydullah b. Ziyad karşısında hakkı haykırarak tarihe ismini altın harflerle yazdıran Âiz b. Amr'ı?^[1445]

Ne kadar tanıyoruz Uhud'un kahramanı, Enes b. Mâlik'in amcası, Enes b. Nadr'ı?^[1446]

Peygamber terbiyesinde yetişip bir âlim ve âlime olan Ömer b. Ebî Seleme^[1447] ile kız kardeşi büyük fakîhe, muhaddise Zeynep bint Ebî Seleme'yi^[1448] ve diğerlerini...

Ne yazık ki birçok sahâbî efendimizi tanımıyor, birçokları hakkında ise yeterli bilgilere sahip değiliz.

Üzülererek belirtelim ki bizi köklerimizden kopardılar, değerlerimize karşı bizi yabancılaştırdılar, özellikle Asr-ı Saâdet dediğimiz o dünyaya karşı bizi uzaklaştırdılar. Bazı bilinen şeylerin tekrarından öteye geçmedi bizim bildiklerimiz ve konuştuklarımız... İşte bundan dolayı *istikbal köklerde* deyip, yeniden köklerimize dönmek, Sadr-ı İslâm olan İslâm'ın neşet ettiği o zemini ve zamanı iyice öğrenip, ilhamımızı oradan olarak bugünümüzü ihya, yarınlarımızı inşa etmenin yollarını aramalıyız.

Neden Yalova'da Fedâle b. Ubeyd?

Peki, biz neden Fedâle b. Ubeyd'i (ra) Yalova için seçtik? Nedeni bellidir? Hicrî 48'den itibaren başlayan Konstantiniyye seferleri için yola çıkan İslâm askerleri ister karayolu ile ister deniz yolu ile Hz. Peygamber'in (sas) belirlediği hedefe doğru yürürlerken Yalova'nın yakınlarından geçmişlerdir. Hatırlanacağı üzere, Yalova o günden yıllar sonra ezana kavuşacak, o toprakların tam anlamıyla İslâm ile buluşması Osmanlı'nın ilk günlerine yani Orhan Gazi (v. 763/1362) zamanlarına denk gelmektedir.^[1449] Ama o günden yıllar önce, içlerinde Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, Abdullah b. Abbas'ın, Abdullah b. Zübeyr'in, Süfyân b. Avf'ın ve Fedâle b. Ubeyd'in ve daha nice ismin, -İstanbul seferlerine gelen sahâbî sayısının 63 olduğu söylenir^[1450]- o topraklarda ayak izleri vardır, nefesleri vardır, okudukları ezanın sesleri vardır, namaz için başlarını koydukları toprakta secde izleri vardır...

İşte bundan dolayı istedik ki, Yalova’da Hz. Fedâle’yi anlatalım, onun yüz yıllar öncesinden iman adına oralara kadar gelen cehdine, gayretine, imanına karşı hiç değilse bir vefa gösterelim. Anadolu insanı vefalıdır, kendilerine yapılan hizmeti unutmazlar, biz de unutmayalım, adını ve hatıralarını zihinlerimize nakşedelim. Mevla, bunu bizlere nasip eylesin, onların o topraklara ektikleri iman tohumlarını zayi edenlerden etmesin. Bu mukaddime ile gelin *Büyük Komutan* serlevhası altında Fedâlê b. Ubeyd’i biraz olsun tanımaya çalışalım.

Ailesi, Doğumu ve İman Edişi

Fedâle b. Ubeyd, aslen Medinelidir. Evs kabilesinin Amr b. Avfoğulları ailesine mensuptur.^[1451] Babası Ubeyd b. Nafiz, annesi Ümmü Afre künyesi ile bilinen Ukbe/Akabe bint Muhammed’dir.^[1452] Şair olan babası Ubeyd b. Nafiz hakkında fazla bir malumatımız yok, ancak annesi Ukbe bint Muhammed’in, iman edip Müslüman olduğuna ve Efendimiz’i (sas) görüp ona şahit olduğu içinde sahâbî olma şerefine nail olduğunu biliyoruz.^[1453] Hz. Fedâle’nin doğum tarihi belli değildir. Ancak onun Uhud savaşına katıldığını dikkate alırsak,^[1454] o günler 15-20 yaşlarında bir delikanlı olduğunu söyleyebiliriz. Eğer bu yaşı doğru kabul edersek Konstantiniyye/İstanbul seferlerine geldiği zaman 60 yaşının üzerinde olduğunu söylememiz gerekir. Bunu da çok doğal karşılamamız gerekir, çünkü sahâbî için cihad ne sadece genç işi idi ne de sadece erkek işi idi. Eğer biz sahâbenin içerisinde 93 yaşında Ammâr b. Yâsir’i elinde kılıç Sıffin meydanında hak ve hakikat adına görüyorsak, eğer biz 92 yaşında Ebû Eyyûb el-Ensârî’yi İstanbul’da görüyorsak, eğer biz 86 yaşında Enes b. Mâlik’in teyzesi Ümmü Harâm validemizi ta Kıbrıs’ta görüyorsak, eğer biz Yermûk’un meydanında bir dağ gibi eline geçirdiği çadır direği ile düşman askerlerini yere seren Esmâ bint Yezid’i görüyorsak; demek ki, Allah yolunda cihad ve gayretin ne yaş ile, ne cinsiyet ile, ne meslek ile, ne şunun ile ne bunun ile alakası yoktur. Tek bir şeyle alakası var, o da iman ile olan alakası, bağıdır. Bu iş imana bakar, iman olduktan sonra ne insanı alıkoyabilir ki?

Dolayısı ile Efendimiz (sas) Medine’ye hicret ettiğinde 13-15 yaşlarında bir delikanlı olan Hz. Fedâle, o ilk günlerde iman eden bahtiyarlardan biri oluyor. Bizzat kendisi Efendimiz (sas) Medine’ye hicret ettiğinde, O’nunla ilk karşılaşmasını İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ında şöyle anlatıyor: “Resûlullah (s) Mekke’den hicret edip Kubâ’ya doğru geldiği zaman biz onunla Kurayn

Darta'da karşılaştık. Birkaç genç orada odun topluyorduk. Resûlullah (sas) bizi görünce yanına çağırdı konuştu, sonra bizleri Medine'ye ailelerimize gönderdi ve **“Gidin, onlara: ‘Beklediğiniz arkadaşınız geldi.’ deyin”** diye görev verdi. Biz de gidip ailelerimize haber verince insanlar Kubâ'ya yöneldiler.”^[1455]

Cihad Yollarında

Efendimiz (sas) Medine'yi İslâm ve iman yurdu yaparken o sürecin her safhasına Fedâle b. Ubeyd de şahit oldu. Hicretin 2. senesi Bedir Gazvesi için Bilal insanları cihada davet ederken, o da katılmak istedi ama yaşı küçük olduğu için katılamadı. Bir yıl sonra gencecik yaşı ile Uhud savaşına iştirak etti.^[1456] O zorlu seferde imanına yakışır bir kametin sahibi oldu. Biz Uhud'dan sonra artık onu hep atının üzerinde görüyoruz, Hendek'te, Hayber'de, Tebûk'ta, Resûlullah'ın (sas) katıldığı her savaşta. Hicretin 6. yılında Kur'ân'ın büyük bir fetih diye nitelendirdiği Hudeybiye'ye de katıldı. Orada Semûre ağacının altında Efendimiz'e (sas) biat eden 1400 sahâbîden biri de o oldu. Bazı kaynaklar, onun Hudeybiye'ye katılan en genç sahâbî olduklarını söylediler de,^[1457] bunu net olarak ortaya koyamıyoruz. Ancak, Hz. Fedâle'nin Hudeybiye ashâbından olanların en son vefat edeni olduğunu söyleyebiliyoruz.^[1458]

Ebû Muhammed künyesi ile bilinen Fedâle b. Ubeyd'in, beş evlilik yaptığı ve bu evliliklerinden yedi tane çocuğu olduğunu görmekteyiz. Çocuklarından *Humeyd*'in annesi, Ümmü Safvân bint Hıdâş, *Muhammed*'in annesi, Ümâme bint Sâbit, *Abdullah*, *Ubeydullah* ve *Ümmü Cemil*'in anneleri, Meryem bint Avf, *Amr* ve *Âişe* adlı çocuklarının annesi Ümmü Veled'dir.^[1459]

Hz. Fedâle biraz sonra kısmen ayrıntılarını vereceğimiz cihad aşkı, onu meydanlardan meydanlara sürükleyip durmuştur. O, cihad meydanlarının vazgeçilmez bir ismi olduğu için adı başka hadiselerle fazla karışmamıştır. Hicri 53'de, Dımaşk'te, yani bugünkü adı ile Şam'da vefat edene kadar da bir an olsun cihaddan geri kalmamıştır. Onun dolaştığı, ayağının değdiği yerleri bile biz saymakla bitiremeyiz. Bu büyük İslâm şahsiyetinin hayatından daha fazla istifade edebilmek için onun bereketli hayatını unutmamak ve o hayattan hayatlarımıza izler taşımak için farklı bir yol izleyeceğiz. Bilenler bilir, insan kitap okurken önemli gördüğü yerlere mühimdir, anlamında bir 'mim' harfi yazar. O mim harfi, orada bulunan bilginin önemli olduğunu belirtmek içindir. Biz de Hz. Fedâle'nin hayatına bu manada mim harfi

koyarsak, beş tane mim koyacağımız, hatta mim harfi ile başlatacağımız kavram önümüze çıkar. Nedir bunlar?

1- O, bir muvahhiddir.

2- O, bir muhsindir.

3- O, bir muallimdir.

4- O, bir muhaddisdir.

5- O, bir mücahiddir.

Demek ki, biz Hz. Fedâle b. Ubeyd dediğimiz zaman karşımıza çıkan beş temel özellik bunlardır: *Muvahhid*, *Muhsin*, *Muallim*, *Muhaddis* ve *Mücahid*... Birer, birer bu özellikleri biraz olsun anlamaya çalışalım.

O, Bir Muvahhiddir

Muvahhid kimdir? Bir olan Allah'ın (cc) birliğine kayıtsız ve şartsız teslim olan, Allah'tan gayrı ne varsa ister iç dünyasında ister dış dünyasında hepsini ilga eden; silip atan, Allah (cc) ile irtibatını her daim canlı tutan ne yapıyorsa, sadece ve sadece Allah için yapandır. Eğer bir insan muvahhid olursa, ilk gün iman ederken nasıl bir heyecan üzere ise, son gün emaneti sahibine teslim ederken de aynen öyle olur. Şartlar, durumlar, hadiseler onu farklı noktalara sevk etmez. Evet, etkilenir ama 180 derece dönerek, aykırı işler yapmaz. Bakışlar üzerinde iken başka, kimseler yok iken başka davranmaz. Her şart ve durumda el-Vahid olan Allah'ın birliğini ve el-Ahad olan Allah'ın tekliğini bilir, kalbine asla riya bulaştırmaz, 'el ne der' kaygısını siler atar, hased namına iç dünyasında hiçbir şey saklamaz ve bir ömür; **"İyyâke na'budu ve iyyâke nestâîn/Yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım isteriz!"**^[1460] şuuru ile yaşar.

Hz. Fedâle'nin hayatına iyice baktığımızda biz bunu çok iyi görürüz. Fâtiha'nın bu buyruğu onun hayatında adeta abideleşmiştir. 50 sene cihad meydanlarında olan birinin hayatını yoksa biz nasıl anlar, nasıl izah edebiliriz ki? Ufacık bir amel işleyen ve bununla övünüp ucba ve kendini yeterli görme hastalığına yakalanan bir insanın muvahhid olması mümkün müdür? Muvahhid o dur ki, risalet davasına gönülden bağlanır, hedefini büyütür, idealini yüceltir, bu hedef ve idealini gerçekleştirme adına gayret içerisinde olur; terler, gözyaşı döker, her an canını vermeye de hazır olur... Böyle davranırken de hiçbir zaman arkasına bakmaz, benimle gelenler kaç kişi bunun hesabına girmez, karşılık beklemez, takdir, taltif, alkış onu

sevindirmez bilakis üzer, gördüğünde: “Yahu ben ne adammışım” demez, gördüğünde: “Allah’ım sen bana bunları gösterdin, yaptığım hizmetimin karşılığını verdin, acaba senin katında karşılığım kalmadı mı?” diye endişeye düşer ve hiçbir zaman netice hesabı yapmaz, ‘gayret benden tevfik Rabbimden der’, işine bakar.

İşte Fedâle b. Ubeyd (ra) böyle bir muvahhid idi. Onun muvahhid oluşunun boyutunu anlamamız için sadece bir örnek verelim. Ubeydullah b. Büreyde naklediyor, diyor ki: “Şaşıyorum Resûlullah’ın ashâbına. Onlardan ikisinin halini size anlatayım. Mısırdayım, Fedâle b. Ubeyd ile beraber. Sahâbeden biri ta Medine’den düşüp yollara Mısır’a gelmişti. Fedâle’yi sormuş, yanına varmıştı. Yanına geldiğinde koca Mısır ordularının komutanı olan Fedâle’nin zühd hali, üstü-başı o anki durumu onu şaşırtmıştı. Çünkü Fedâle hiçbir şekilde dünyaya tenezzül eden biri değildi. O, o anda bir hadis sordu, cevabını aldı, alır almaz da tekrar Medine yolunu tuttu, niyetime başka şeyler karışmasın deyip, yola revan oldu.”^[1461] İşte ashâb bu idi. Onlara bu hali tattıran, bu seviyeye ulaştıran yegâne şey, onların muvahhid oluşları idi.

O, Bir Muhsindir

Fedâle b. Ubeyd bir muhsindir. Yani, ihsan şuurunu anlayıp, hayatına geçiren, ihlâsı hayatının esas kılın birisidir. İhsan’ı Efendimiz’in (sas) nasıl tarif ettiğini hatırlayalım. Meşhur Cibril hadisinde Efendimiz (sas) diyordu ki: **“İhsan, Allah’ı görüyormuş gibi O’na kulluk etmen, O’na ibadet etmendir. Sen O’nu görmüyorsan da O seni görüyor.”**^[1462] Hz. Fedâle’nin hayatı böyle bir hayattı.

Onun hayatındaki ihsan şuurunun ne düzeyde olduğunu anlayabileceğimiz en temel alan, rivayet ettiği hadislerde genellikle bu konunun üzerinde ısrarla durulmasıdır. Biz bu hadisleri onun rivayeti ile dinlediğimiz zaman, onun nasıl bir ihsan şuuru üzerine olduğunu daha iyi anlamış oluyoruz. Diyor ki, Fedâle b. Ubeyd: Efendimiz (sas) bir gün şöyle buyurdu: **“Mü’min başkalarının kendisinden malları ve canları hususunda emin olunan kimsedir. Muhâcir ise hatalardan ve günahlardan yüz çevirendir.”**^[1463] Aynı rivayet Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde şöyle geçmektedir: Fedâle b. Ubeyd diyor ki: “Efendimiz (sas) Veda Haccı’nda şöyle buyurdu: **‘Size mü’min durumunu haber vereyim mi?’** Sahâbe: ‘Evet’ deyince, dedi ki: **“Müslüman başkalarının kendisinden malları ve canları hususunda emin**

olunan kimsedir. Muhâcir ise hatalardan ve günahlardan yüz çevirendir. Mücahid ise Allah’a itaatte nefsi ile mücadele eden kişidir.”^[1464]

Hadisin verdiği mesajları iyice anlayıp, onun karşısına Hz.Fedâle’nin hayatını koyduğumuzda ihsan şuurunun onda nereye vardığını iyice görmekteyiz.

Diğer bir hadiste diyor ki: “Ben Efendimiz’den (sas) şunu işittim. O dedi ki: **“Örneğiniz ve önderiniz benim. Bana iman edip, Müslüman olup hicret ederseniz cennetin kıyılarından ve ortasından bir ev verileceğine kefilim. Ve yine ben, bana inanıp benim yolunda giden ve cihad edene de yine cennetin kıyılarından ve ortasından ve cennetin en üst derecesinden bir köşk verileceğine kefilim. Kim böyle bir iş yaparsa elde etmedik bir hayır bırakmamış, kaçınmadık bir şer de bırakmamış sayılır. Nerede ölürse ölsün fark etmez.”**^[1465]

Üçüncü hadise dikkat edelim, Resûlullah (sas) buyurdu ki: **“Kim üç gün fazla kardeşinden uzak durursa yani küs olarak kalırsa o ateştedir. Ancak tevbe ile geri dönerse müstesna...”**^[1466]

İşte bu nebevî mesajları duyan biri olarak Hz. Fedâle sadece duyduklarını başkalarına nakletmiyor, bizzat kendi tatbik ediyor, kendine söylenmiş sözler olarak algılıyor ve hayatını bunlara göre şekillendiriyordu.

O Bir Muallimdir

Hz. Fedâle her ne kadar 50 yıl cihad meydanlarında olsa da, o meydanları bir mektep edinen, bir talebe ve muallimdir. O da birçok sahâbî gibi Efendimiz’den (sas) talim ve terbiye adına hakikatleri öğrenirken şu iki temel mesajı da öğrenmişti:

1- Bilgi öncelikli değil, amel öncelikli bir ilim yürüyüşü

2- İnsan bilmediğinin talebesi, bildiğini hocasıdır hakikati

Hz. Fedâle de bu iki temel ilke altında yürüdü. Bilgi öncelikli değil, amel öncelikli bir yürüyüşü oldu. *“Ne kadar çok öğrenirsem, o kadar iyi değil, bildiğim ile amel edeyim ki, Allah bana bilmediklerimi öğretsin”* diyerek adımlar attı. Bu konuda ne kadar büyük sıkıntılar yaşadığımızı biliyorsunuz. Malum olduğu üzere şu an modern putlardan biri haline geldi, bilgi putu... Amel öncelikli olmadığı için öğrenilen bilgiler sahibinin haşyetini değil, kibrini arttırdı. Bu çok tehlikeli bir şeydi, ama ne yazık ki böyle oldu. Yine, ilim yolunda ilerlerken zincir ihmal edildiği için nesepsiz ya da sahih olmayan bir nesep ile insanlar ilim öğreniyor oldular.

Sahâbeden öğrendiğimiz bir hakikat var ki, Efendimiz (sas) onları gerek Dârü'l-Erkam'da, gerek Suffa'da yetiştirirken hem talebe hem muallim olarak istihdam ediyor, bildikleri ile onları başkalarına hoca, bilmedikleri ile de yine bilenlere talebe kılıyordu. Böylelikle ilim, sadece kitaplardan, bugünün lisanı ile ifade edersek bilgisayardan, internetten, sosyal medyadan ilmî kriterlere dikkat etmeden öğrenilen bir şey olmaktan çıkıyor, canlı bir şekilde bir bilenin önünde diz çökerek öğrenilerek, dolayısı ile bedel ödenerek elde edilen bir şey haline geliyordu.

Nasıl bedel ödendiğini Hz. Fedâle'nin dilinden dinleyelim. Diyor ki: “Biz Suffa'dayken bazen açlıktan öyle hallere girerdik ki, namaz kılarken kıyamda duracak takatimiz kalmazdı ya birbirmize yaslanırdık, ya hurma direklerine yaslanırdık, ya da düşer kalırdık. Bizim bu halimizi gören bazı bedeviler derlerdi ki: ‘Delilere bakın, deli mi bunlar böyle bir hale girmişler?’ Bu sözleri Efendimiz (sas) duyunca onlara derdi ki: **“Eğer sizler Allah katında onlara bahşedilen mükâfatları bilseydiniz, vallahi sizler de onlar gibi olmak ister, onların arasında olmak için yarışırdınız?”**^[1467]

İşte ilim yolunda saff-ı evveli oluşturan o büyük insanlar böyle bedeller öderlerdi. Hz. Fedâle, bu bedelleri ödeyen biri olarak ciddi bir ilim elde etmişti. Onun nasıl bir ilmi seviyede olduğunu şuradan anlayabiliriz. Ümmetin Hakîmi olan Şam Kadısı Ebü'd-Derdâ, vefat yoluna girdiğinde, Muâviye b. Ebî Süfyân tarafından ziyaret edilir. Hz. Muâviye, Ebü'd-Derdâ'nın vefat edeceğini anlayınca: “Ey Allah Resûlü'nün sahâbîsi! Senden sonra bu kadılık görevini yapacak bir isim bize vasiyet eder misin?” dedi. Hz. Ebü'd-Derdâ, hiç düşünmeden o gün için Şam'da ashâbdan onlarcası olmasına rağmen, “Fedâle b. Ubeyd” dedi.^[1468] Gerçekten Ebü'd-Derdâ vefat edince, Hz. Muâviye, hemen Fedâle b. Ubeyd'i çağırdı ve Şam'ın genel kadılığını ona verdiğini söyledi. Hz. Fedâle, bu görevi almak istemedi. Gerekçesi ise: “Ey Emire'l-Mü'minin! Bırak beni ben cihad meydanlarında koşayım, atımı koşturayım, eğer beni Şam'da alıkoyarsan ben bunları yapamam” demişti.^[1469] Ama Hz. Muâviye ısrar ederek, onu ikna etmiş ve görevi ona vermişti. Hz. Muâviye, Fedâle b. Ubeyd'e o kadar güvenirdi ki, kendisi Şam dışına çıktığı zamanlar, onu kendi yerine vekil olarak bırakırdı. Birkaç sene kadılık görevini yerine getiren Hz. Fedâle, Hz. Muâviye'yi ikna ederek bu görevden azledilmesini ve cihad meydanlarına gönderilmesini kabul ettirdi.^[1470]

O, Bir Muhaddisdir

Fedâle b. Ubeyd (ra), Allah Resûlü'nün (sas) kutlu lisanından duyduğu sözleri iyice belleyen ve kendinden sonraki nesillere eksiksiz bir şekilde aktaran bir âlim, arif ve fakîhtir. Efendimiz'in (sas) kutlu lisanından bizlere tam 50 hadis rivayet etmiştir.^[1471] Bu hadislerin bir kısmını bizzat Efendimiz'den, bir kısmını da ilk sahâbîlerden mesela Hz. Ömer'den, Ebû'd-Derdâ'dan duyup bizlere aktarmıştır. Aktardığı rivayetler içerisinde bazı tekrarlar olsa da özellikle bazı konularda onun rivayetleri özgün bir içeriğe sahiptir. Birkaç örnek vermek gerekirse; Mesela, Ebû Davûd ve Tirmizî'nin ortaklaşa rivayetinde namaz sonrası duanın önem ve usulüne dair çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. O diyor ki: “Resûlullah (sas), bir adamın namazdan sonra Allah'a hamd etmeden, Peygamber aleyhisselâm'a salât ve selâm getirmeden dua ettiğini işitti. Bunun üzerine Resûlullah (sas): **'Bu adam acele etti'** buyurdu. Sonra o adamı yanına çağırdı. Ona veya bir başkasına: **'Sizden birisi, dua edeceği zaman ilk önce Allah'a hamdü senâ etsin, sonra Peygamber'e salât ve selâm getirsin. Daha sonra da dilediği şekilde dua etsin.'** buyurdu.”^[1472]

Yine Efendimiz'in (sas) riba/ faiz ile alakalı uyarılarını, aynı cins malların birbirleri ile satışının gerekliliğini^[1473] ve daha nice meselenin izaha kavuşmasına sebep olabilecek hakikatleri bizlere ulaştırmıştır.^[1474] Onun rivayet ettiği iki tane hadisi üzerlerimize alarak, sanki bizlere söylenmiş gibi kendimizi bu nebevî sözlerle muhatap kılarak duymaya çalışalım.

İlk rivayeti bize İbn Hibban *Sahih*'inde, Hâkim, *el-Müstedrek*'inde aktarıyor. Diyor ki Fedâle b. Ubeyd: Allah Resûlü (sas) bir gün bizlere şöyle buyurdu: **“Üç kişi var ki, onlardan hesap günü hesap sorulmaz ve o yaptıklarından dolayı azaba mahkûm edilirler. Müslümanların cemâatini terk edip adil imamına/idarecisine isyan eden ve asi olarak ölen facir kişi, sahibinden kaçan ve o hal üzere ölen köle ve kocası yanında yokken, geçimini karşılayacak kadar yanında parası olduğu halde, kocasının arkasından yanlış yollara düşen, açılıp-saçılan kadın.”**^[1475]

İkinci rivayeti Tirmizî bize naklediyor, dikkat edelim Efendimiz (sas) kime saâdetli mümin diyor? Fedâle b. Ubeyd diyor ki; Efendimiz (sas) şöyle buyurdu: **“İslâm'ın dosdoğru yoluna ulaştırılan ve geçimi yeterli olup da buna kanaat eden kimse ne kadar mutlu bir adamdır.”**^[1476]

O, Bir Mücahiddir

Fedâle b. Ubeyd'in nasıl bir mücahid olduğunu kısmen anlamış olmamız lazımda, biraz daha bu bahsin içerisine girersek, onun kendine hayat tarzı olarak benimsediği, bir yönü ile gaye-i hayal edindiği yine kendisinin rivayet ettiği bir hadisi burada aktarmamız gerekecektir. Dikkat edelim, Efendimiz (sas) ne demiş, Fedâle b. Ubeyd bunu nasıl kendine gaye edinmiş? Efendimiz (sas) buyuruyor ki: **“Her ölenin ameline son verilir, ancak Allah yolunda murabıt olan/nöbet tutan bundan müstesna tutulur. Çünkü onun ameli kıyamet gününe kadar artırılır. Ayrıca o, kabir azabına da uğratılmaz.”**^[1477] Aynı hadis Tirmizî'de de aktarılır, ama bir cümle ziyadesi ile. O nedir: **“Gerçek mücahid, nefsiyle cihad edendir.”**^[1478]

Bu iki önemli hadisi bize aktaran Hz. Fedâle, bu hadislerin ihtiva ettiği hakikat çerçevesinde yaşamıştır. O nefsi ile cihad eden mücahiddir, bu cihadı bir taraftan devam ettirirken, bir taraftan da İ'lâ-yi Kelimetullah sancağını ötelere taşıma noktasında büyük bir gayret içerisinde olan biridir. Biz onu Uhud ile beraber bütün gazvelerde Efendimiz (sas) ile beraber görmüştük. Halifeler döneminde, ona biçilen rol ne ise bunları yerine getirme adına bir çabadadır. İrtidat hareketlerinde, fetih hareketlerinde, keşif birliklerinde, davet ve tebliğ çalışmalarında, yani Allah adına ve Allah namına her işte, her amelde o vardır.^[1479] Bir müddet Şam'da kadılık yapmış, ama o günlerde bile cihaddan geri durmamış, donanma komutanlığı yapmış, Mısır seferlerine katılmıştır.^[1480]

Daha sonraları biz onu Kıbrıs adasında görmekteyiz.^[1481] Onlarca sahâbî ile birlikte Akdeniz'in ortasındaki adaya ezanı kavuşturmak için nasıl büyük gayretler ortaya koyduğuna şahit oluyoruz.^[1482] Biz onu Rodos adasında görüyoruz. Oraya da İslâm'ın mesajlarını ulaştırmıştır. Rodos adasında geçen bir hatıradaki kaynaklarımızda aktarılır. Müslim'de geçen bu rivayeti tabîinden Sümâme b. Şüfey (v. 120/738), isim vermeden bir askerin Rodos adasında şehit düştüğünü ve onun cenazesini Fedâle b. Ubeyd ile defnettiklerini bize gözyaşları içerisinde aktarmaktadır.^[1483]

Ebû Davûd'da geçen rivayette ise olay biraz daha farklı bir yönü ile anlatılır. O olayı anlamamız için önce Medine'ye, Efendimiz'in (sas) ciğerparesi olan oğlu İbrahim'in vefatını hatırlamamız gerekir. İbrahim, Mariye annemizden yıllar sonra doğan erkek çocuğu idi. Vefat edince Efendimiz'de (sas) çok derin bir üzüntü olmuştu. Bu halde İbrahim'i defnetmek için kazılan mezar biraz eğri olmuştu. Nezaket, zerafet ve nezahet abidesi olan Efendimiz (sas) o derin acısına rağmen, sahâbeye demişti ki:

“O mezarı düzeltin! Düzgün kazın?” Sahâbe şaşkınlıkla, denileni yaparken, Efendimiz (sas) eklemiştir: **“Mezarın düzgün olması ölüye bir fayda vermez, eğri olması da bir zarar vermez. Ancak bakanlar rahatsız olur, bundan dolayı işinizi düzgün yapın!”**^[1484] Bu olaya ya bizzat şahit olan veya şahit olandan duyan Hz. Fedâle, Rodos adasında vefat eden İslâm askerinin defni sırasında aynı hassasiyeti gösterir, mezarın düzgün olması için çaba harcar ve der ki: **“Ben Resûlullah’tan (sas) kabirlerin böyle düzeltilmesini işittim. Bunun için biz de işimizi böyle yapalım.”**^[1485]

Biz Fedâle b. Ubeyd’i ta Tunus kıyılarında Cerbe adasında görüyoruz. Burayı fetheden Hz. Fedâle, bir kışı orada geçirerek İslâm’ın dirilti mesajlarının o topraklara daha fazla yerleşmesi adına gayret içerisinde olmuştur.^[1486] Gelin son olarak Hz. Fedâle’nin Yalova civarlarına nefesini bıraktığı ve Anadolu toprağına onlarca hatırasını emanet ettiği, İstanbul seferlerine sözü yaslayalım, oradan da kendi dünyamıza alacağımız mesajlara gelelim.

Sahâbeye Konmuş Bir Hedef

Efendimiz (sas), hicretin 5. yılında hendekler kazılırken önlerine çıkan bir kaya vesilesi ile belirlediği hedefi bir hatırlayalım. Hicretin 5. yılı; Ahzab orduları oluşturulmuş, Akif’in Çanakkale için söylediği: *“Kimi Hindu, kimi Yamyam kimi bilmem ne bela”* dediği gibi, Mekke Müşrikleri, Gatafanlılar, Hayber Yahudileri ve daha niceleri 12.000 kişilik büyük bir ordu ile Medine’ye doğru hareket etme hazırlığına girmişlerdi^[1487]...

Efendimiz (sas) sahâbe ile istişare ediyor, Selmân-ı Fârisî hendekler kazalım, düşmana hendeklerin yardımı ile savunma yapalım, diyor.^[1488] Fikir kabul ediliyor ve başlanılıyor hendekler kazılmaya. Zor zamanlar, zor anlar; açlık inanılmaz bir boyutta, günler geçmiş o nasırlaşan ellerin sahipleri bir şeyler yememiş, bir tarafta 12.000 kişilik bir ordu, arka tarafta ihanet içerisinde olan Benî Kurayza Yahudileri; Müslümanlar iki ateş arasında. Böyle zor bir tabloda hendeklerin orta bir yerinde koca bir kaya karşılarına çıkıyor. Sahâbe ne yapıyorsa kaya yerinden oynamıyor. Durum Efendimiz’e (sas) bildirilir, gelir âlemlerin sultanı eline alır balyozu, üç kez arka arkaya koca taş balyozu indirir. Her seferinde kıvılcımlar semaya yükselir ve kaya paramparça olur. Sonra döner Efendimiz: **“Semaya yükselen kıvılcımları gördünüz mü?”** diye ashâbına sorar. Sahâbe: **“Gördük Ya Resûlullah”** derler? Efendimiz: **“Neydi o kıvılcımlar biliyor musunuz?”** diye sorar.

Onlar her zamanki edepleri ile: “Allah ve Resûlü daha iyi bilir” derler. Efendimiz (sas) orada şöyle buyurur: **“O kıvılcımlar Kisra’nın Kayserin, yani Sasanilerin, Romalıların ve Yemenlilerin saraylarının sizlerin olacağının müjdeleridir.”**^[1489] Rüyaya bakın rüyaya, belirlenen hedefe bakın. Bu ne demek anlaşıyor değil mi? Devrin üç süper gücü yakın bir gelecekte sizin olacaktır demektir. Karınları açlıktan iki büklüm olmuş sahâbeye böyle bir müjde veriliyor. Peki, bu müjdeye karşı sahâbe ne diyor? “O (sas) diyorsa doğrudur. Çünkü O, sadıku’l-masduk’tur. Söylediği her şey doğrulanandır.” diyorlar. O günden sonra sahâbe hep bu rüyayı gerçekleştirme için gayret etmiştir. Çünkü o rüya ve o müjde, aslında sahâbeye konmuş bir hedeftir.

Görülen Rüyalar, Ortaya Konan Gayretler

Hendek Gazvesi’in üzerinden daha henüz 2 yıl geçmiştir. Hicretin 7. yılı, Efendimiz (sas) çok sevdiği Ümmü Harâm validemizin evinde bir öğlen uykusundadır. Ümmü Harâm validemiz ensârın hanımlarındandır. Enes b. Mâlik’in annesi Ümmü Süleym’in öz kız kardeşidir. Dolayısı ile Enes’in teyzesidir. Asıl ismi ya Rûmeysa ya da Gûmeysa’dır. İki kız kardeş sürekli künyeleri ile anıldığı için kimin Rûmeysa, kimin Gûmeysa olduğu pek net belli değildir.^[1490] Bu hanım sahâbî, İslâm öncesi Amr b. Kays isimli biri ile evliydi. Mus’ab’ın vesilesi ile İslâm ile tanışınca kocası Amr bu yeni dini kabullenmedi, o da bunun üzerine ondan boşanarak meşhur sahâbî Ubâde b. Sâmit ile evlendi.^[1491] Efendimiz (sas) bu aileyi çok severdi. Bazen evlerine gider ve onları ziyaret ederdi. Bazen de öğlen uykusunu yani kaylûlesini onların evinde yapardı. İşte böyle bir günde Efendimiz (sas) o evde biraz uyuduktan sonra tebessüm ile uyanmıştı. Ümmü Harâm validemiz Efendimiz’in (sas) bu tebessümünü fark etmiş hemen: “Anam babam sana feda olsun Ya Resûlullah! Seni güldüren nedir?” diye sormuştu. Efendimiz (sas): **“Rüyamda Rabbim bana ümmetinden bazılarının denizler üzerinde tahtlar kurduğunu, deniz seferlerine katılıp, oraları fethettiklerini gösterdi.”**^[1492] demişti. Rüyaya bakar mısınız? Bu ne demektir? Yani ümmetim gemilerin sahipleri olacak, donanmaları olacak bunlarla da deniz seferlerine katılacaklardı. Bunun üzerine Ümmü Harâm hemen “Ya Resûlullah! Dua etseniz de ben de onlardan olsam olmaz mı?” dedi. Burada Ümmü Harâm’ın nasıl Efendimiz’in (sas) sözlerine karşı bir güven duyduğu ve duyar duymaz nasıl bir itimat ile bunun gerçekleşeceğine olan inancının

sağlam olduğu çok önemlidir. Sahâbenin hepsinde böyle bir güven vardır. Eğer Allah demişse, eğer Resûlü bir şey demişse o kesinlikle ama kesinlikle doğrudur, olacaktır, bunda en ufak bir tereddüt ve şüpheleri yoktu. İşte Ümmü Harâm böyle bir duygu ile anında Efendimiz'den dua istemiş ve o deniz seferlerine katılacak olanlardan biri olmayı talep etmişti. Efendimiz (sas) de hemen orada mübarek ellerini kaldırıp Ümmü Harâm'a dua etmişti. Sonra Efendimiz (sas) biraz daha uyumuş; sonra yine tebessüm ile uyanmıştı. Ümmü Harâm, hemen bu ikinci tebessümün de sebebini sormuştu. Efendimiz (sas) demişti ki: **“Ümmetinden bazılarını kalabalıklar halinde Kayser'in şehri Konstantiniyye'ye doğru sefere gittiklerini gördüm.”** Ümmü Harâm: “Ya Resûlullah! Dua et de ben de onlardan olayım” dedi. Efendimiz (sas): **“Ey Ümmü Harâm! Sen ilklerden yani deniz seferine katılanlardan olacaksın”** dedi.^[1493] Yani Efendimiz (sas) Ümmü Harâm'a deniz seferlerine katılma müjdesini verdi ama Konstantiniyye için aynı müjdeyi ona vermedi.

Ümmü Harâm'a verilen bu müjdenin üzerinden yıllar geçti, ama bir gün olsun Ümmü Harâm bunun gerçekleşmeyeceği yönünde bir şüphesi olmadı. Eğer Efendimiz (sas) böyle bir müjde verdiyse bu muhakkak olacaktır, düşüncesindeydi. Hatta yaşı ilerlemiş 80'i devirmiş, bazen hastalanıp yatağa düşmüş; çocukları, eşi, akrabaları başucunda toplanmış onun için gözyaşı döktüklerinde: “Ağlamayın vallahi ben şimdi ölmeyeceğim. Siz duymadınız mı Efendimiz'in (sas) benim için ne dediğini? Ben, deniz seferine katılmadan ölmeyeceğim” diyordu.^[1494]

Yıl hicretin 29. senesi, Ümmü Harâm validemiz tam 22 yıl beklemiş ve yaşı o günler 86'ya dayanmıştı. Hz. Osman'ın hilafet günleri, İslâm orduları, Efendimiz'in (sas) asıl müjdesi olan Konstantiniyye/İstanbul'u fethetmek için planlar yapıyorlar ve o ara Akdeniz'de Rumların elinde olan Kıbrıs adasının fethi gündeme geliyor. Askerler hazırlanınca Ümmü Harâm, kocası Ubâde b. Sâmit ile bu orduya katılıyor. O sefer sırasında Fedâle b. Ubeyd de vardır.^[1495] İslâm askerleri adaya varıyor, ufak tefek çatışmaların ardından Kıbrıs fethediliyor ve Ümmü Harâm orada bineğinin üzerinden düşerek 86 yaşlarında o topraklarda şehadete ulaşıyordu.^[1496] Kabri Kıbrıs'ta, o da Kıbrıs'ın manevi fatihi olarak orada meskûndur, Kıbrıslılar ona Hala Sultan derler. İşte Efendimiz'in (sas) gördüğü rüya, işte Ümmü Harâm ve nicelerinin bu rüyayı gerçekleştirme için ortaya koydukları gayretler...

İstanbul Seferleri'nde

Görüldüğü üzere Efendimiz (sas) Hicretin 7. yılından itibaren o günkü ismi ile Konstantiniyye'yi rüyasında görmeye başlıyor ve sahâbeye orayı hedef gösteriyor. Konstantiniyye ta o günlerde tüm medeniyetlerin âşık olduğu bir şehirdir. Batılıların *Şehirlerin Kraliçesi* dedikleri İstanbul, Efendimiz'in (sas) rüyası olan bir şehir oluyor. Bu aşkın ve rüyanın neticesi ile başta Buhârî'nin *Tarihu'l-Kebîr*'i ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i olmak üzere, Taberânî'nin *Mu'cem*'inde, İbn Kânî'nin *Mu'cem*'inde, Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde Bezzar'ın *Müsned*'inde ve daha nice hadis kitaplarında geçen o meşhur sözünü yani rüyasını söylemiştir. Neydi o rüya: **“Konstantiniyye muhakkak bir gün fethedilecektir. Onu fetheden emir ne güzel emir, onu fetheden ordu ne güzel ordudur.”**^[1497]

Bu öyle büyük bir rüya ve öyle büyük bir hedefti ki, bu hadisi duyan her sahâbînin gönlünden geçen şey, İstanbul'u fetheden ya komutan ya da o ordunun bir askeri olmaktı. Medine neresi, İstanbul neresi? Yüzlerce kilometre, bir de o günkü şartları düşünelim bunun ne kadar zor olduğunu çok daha iyi anlarız. Ne olursa olsun ne kadar zor olursa olsun; madem Efendimiz (sas) böyle bir rüyayı görmüş ve böyle bir hedef sahâbenin önüne koymuştu; o güzide insanlara düşen bu iş için gayret ortaya koymaları ve olmasa bile bu iş için hayatlarını feda etmeleri idi.

Eğer bu rüyayı Efendimiz (sas) Hicretin 7. yılında gördüyse; daha bunun üzerinden 41-42 yıl geçmeden, Hicretin 48. veya 49.yılında, -ki burada bir hakikatin altını çizmemiz lazım; o da o güne kadar yapılan tüm seferlerde bile sahâbenin arzusunda, hedefinde İstanbul vardır. Devrin halifesi Muâviye b. Ebî Süfyân'ın emri ile ilk ordu yola çıktı.^[1498] Ordu iki büyük kola ayrılmıştı. Bir koluna Fedâle b. Ubeyd, diğer koluna yine sahâbeden Süfyân b. Avf komuta ediyordu.^[1499] Kaç kişilik bir ordu olduğuna dair kaynaklarımız net bir bilgi vermezler ama bu ordunun içerisinde tam 63 tane sahâbe olduğu rivayet edilir.^[1500]

Bu ilk sefere katılan İslâm ordusu, o günün zorlu şartları içerisinde Anadolu'yu baştan başa geçerek ta Kadıköy'e kadar ulaştılar. Onlar Kadıköy'e gelince mevsimler kış olmuştu. Sıcak bölgenin insanları olan İslâm ordusu ağır kış şartları içerisinde hiçbir şey yapamadan baharın gelmesini beklediler. O gün için 1700 parçadan oluşan İslâm donanması Ege denizi üzerinden Çanakkale boğazını geçerek Marmara denizine ulaştı ve derken karadan ve denizden Müslümanlarla, Rumlar arasında çok şiddetli çarpışmalar oldu.^[1501] Ama İslâm ordusu sağlam ve güçlü Rum surlarını aşamayacaklarını anladılar. Ta bir kış daha gelinceye kadar kuşatma devam

etti ama netice alınamamıştı. İşte bu kuşatmalar sırasında Ebû Eyyûb el-Ensârî hastalanarak şehit düşmüş, hastalandığı sırada da aynen Habbab b. Eret gibi İstanbul içlerinde gidilebilecek en son noktaya gömülmek istediğini söylemişti.^[1502] Vefat ettiğinde İslâm askerleri surların dibinden Eyüb’e, bugünkü meskûn olduğu yere getirip defnetmişlerdi. Ebû Eyyûb el-Ensârî, şehit olduğu zaman 92 yaşlarında idi.^[1503] Bu yaşta birinin, atın üstünde bile zor duran birinin ne işi olur ta İstanbul surlarında. Bu bir rüya değil midir? Rüyası olmayan birinin böyle bir destan ortaya koyması mümkün müdür?

İşte o sahâbenin cehdi ve gayreti, Efendimiz’in (sas) belirlediği hedefi gerçekleştirme adına ortaya koydukları inanılmaz çabaları, hep kendilerinden sonra gelenlere ilham kaynağı olmuştur. İnşallah bize de ilham kaynağı olur, inşallah bizde belirlenen hedefleri yerine getirme adına bir azim içerisinde oluruz. Rabbimiz hepimize bunu nasip eylesin.

Vefatı ve Mesajları

Fedâla b. Ubeyd, uzunca bir ömür yaşıyor, İstanbul seferlerinden sonra tekrar Şam’a dönüyor ve Hicri 53’de Şam’da vefat ediyor ve Şam’daki tarihi mezarlığa defnediliyor.^[1504]

Bu faslı bir dua ile sonlandırmak istiyoruz. Aktaracağımız dua Efendimiz’e (sas) ait, ama bize duayı rivayet eden, büyük komutan Fedâle b. Ubeyd’dir. Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde geçen bu hadiste; Efendimiz (sas) buyuruyor ki: **“Sizden birine bir hastalık isabet ettiğinde, şu duayı okusun, inşallah iyi olur.”**

Bizlerin de şu an bir çok maddi hastalıkları var, ümmetçe bir çok manevi hastalık içerisindeyiz, bazı kardeşlerimizin maddi rahatsızlıkları konusunda ağır imtihanları var, hepimize şifaya vesile olsun diye bu duayı öğreniyor ve okuyoruz. Efendimiz (sas) buyuruyor ki: **“Hükmü kâinatı kuşatan Rabbimiz olan Allah’tır. O’nun ismi mukaddestir. Emri hem semaya, hem arzadır. Ya Rabbi! Sema ehline rahmetini ulaştırdığın gibi, biz arzın ehline de rahmetini ulaştır. Bizim günahlarımıza ve hatalarımıza mağfiret eyle! Muhakkak ki, Sen iyi davrananları/muhsinleri seversin, bizi de muhsinlerden eyle! Tüm hastalıklarımıza katından bir rahmet ve şifa nasip eyle!”**^[1505]

Allah kendisinden ebeden razı olsun, bizi onun yolundan ayırmasın. Onun yolunda olmak için onun hayatının beş mühim hususunu, yani beş mimini biz de hayatlarımıza taşımak zorundayız. Neydi o beş mühim nokta: O,

Muvahhid, Muhsin, Muallim, Muhaddis ve Mücahid'di. Bu beş hususu hayatlarımıza taşımak için çıkarılan mesajlara iyice kulak vermek zorundayız.

[1437] İbn Mâce, "İkâme", 176; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 372.

[1438] Tevbe 9/100.

[1439] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258.

[1440] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1370, 1371; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 269, 270; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 284, 285; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 201-207.

[1441] Rivayet ettiği hadis sayısı, 50'dir. Bkz. İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 260.

[1442] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 284, 285; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 566-568; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 324; İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 301.

[1443] İstanbul seferleri sırasındaki bir hatırayı İbn Âiz bize naklediyor, diyor ki: "Biz, Süfyân b. Avf ile birlikte Konstantiniyye'ye doğru sefer düzenledik. Altın Kapı'ya doğru hücum ettik. O zaman surların içerisinden biri çıkıp bize şöyle dedi: "Vallahi bilmiyoruz, siz mi hesapta yanıldınız yoksa kitab mı hata etti? Ya da mukadder olan bir şeye siz mi acele davrandınız? Biz ve siz çok iyi biliyoruz ki, burası muhakkak fethedilecektir ama şimdi zamanı değil..." İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 740.

[1444] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 740, 741.

[1445] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 989; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, III, 146; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 348; İbn Sa'd, *Tabakât*, IX, 29.

[1446] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 82, 83; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, I, 300, 301; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 198; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 378-380.

[1447] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 1309; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 169, 170; Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 154, 155.

[1448] Bkz. İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2522; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 133; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 411; Yıldırım, *Hiz. Peygamber'in (sas) Albümü*, s. 158, 159.

[1449] Yalova, Milâttan önce 1200'lü yıllara kadar uzanan tarihi ile kaynaklarda yer alır. Bizans döneminde I. Konstantinos (324-337) tarafından İstanbul'un başşehir yapılması ile birlikte Yalova ve etrafının kıymeti biraz daha artar. Özellikle o günlerde kaplıcaların daha fazla canlandırıldığını kaynaklar kaydederler. 1302'de Osman Gazi'nin Bizans birliğini yendiği savaş olan Bafeus Savaşı (Koyunhisar Savaşı), Yalova civarında yapılır.

Ama Yalova'nın Türklerin eline geçtiği tarih 726/1326'dır. Orhan Bey tarafından Karamürsel Gazi'ye timar olarak verilince Yalova ve çevresi de onun payına düşer ve böylece orası İstanbul'un fethine kadar Bizans saldırılarına karşı başarılı bir şekilde korunarak, bir İslâm beldesi olur. Bkz. Metin Tuncel, "Yalova", *DİA*, XLIII, 306, 307.

[1450] İmamzâde Es'ad Efendi, *Feth-i Konstantiniyye*, s. 19.

[1451] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1583; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 346; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 327, 328; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 357.

[1452] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 357; Makrîzî, *İmtâu'l-Esmâ*, IX, 161.

[1453] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 357.

[1454] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

[1455] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

[1456] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

[1457] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347.

[1458] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

[1459] İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 357.

[1460] Fâtîha, 1/5.

[1461] Ebû Davûd, "Tereccül", 1.

[1462] Buhârî, "İmân", 37; Müslim, "İmân", 1.

[1463] Buhârî, "İmân", 6.

[1464] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 387.

[1465] Nesâî, "Cihâd", 19.

[1466] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 216.

[1467] Tirmizî, "Zühd", 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 364.

[1468] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

[1469] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328.

[1470] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328.

[1471] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 260.

[1472] Ebû Dâvûd, "Salat", 356; Tirmizî, "Deavât", 66; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 363.

[1473] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 364, 365.

[1474] Rivayet ettiği hadisleri görmek için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 359-390.

[1475] Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 206; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 368.

[1476] Tirmizî, “Zühd”, 25.

[1477] Ebû Davûd, “Cihâd”, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 374, 375.

[1478] Tirmizî, “Fedâîlü’l-Cihad”, 2.

[1479] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328.

[1480] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328.

[1481] Fedâle b. Ubeyd (ra) ta Tebûk Gazvesi’nde şahit olduğu bir hatrayı, yıllar sonra katıldığı Kıbrıs seferi esnasında bize aktarır der ki: “Resûlullah (sas) ile beraber Tebûk Gazvesi’ne katıldık. Bineklerimiz çok yorulunca bu durumu Resûlullah’a (sas) bildirdik. Hz. Peygamber (sas) geldi, bineklerimizin çok yorgun olduğunu ve onların dinlendirilmediklerini gördü. Bunun üzerine insanların geçtikleri dar bir boğaza gidip, yüksek bir yerine çıkıp durdu ve: “Allah’ın adıyla buradan geçin!” diye buyurdu. İnsanlar binekleriyle oradan geçmeye başladılar, onlar geçtikçe; Resûlullah (sas) bineklerin üzerine üfleyerek şöyle dua ediyordu: **“Allah’ım! Senin yolunda bu develerin askerleri taşımaları kolaylaştır. Şüphesiz Sen dilerken güçlüyle, zayıfla, yaşla, kuruyla, denizde veya karada da taşınmayı nasip edersin.”** Bu duadan sonra binekler Medine’ye girinceye kadar durup dinlenmeden yürümeye devam ettiler. Medine’ye gireceğimiz zaman halk, bineklerin hızlı gitmemesi için yularlarını **çekiyorlardı.**” Fedâle b. Ubeyd (ra) sözünü şöyle tamamlıyor: “Resûlullah (sas) güçlüye ve zayıfa yaptığı dua buydu. Artık kuruya ve yaşa yaptığı duayı siz düşünün. Şam’a gelince Kıbrıs seferine çıktık. Denizdeki gemileri ve gemiye girenleri görünce Resûlullah’ın (sas) duasının nasıl kabul edildiğini anladım.” Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 377, 378.

[1482] Belâzürî, *Fütûhu’l-Büldân*, s. 179.

[1483] Müslim, “Cenâiz”, 92.

[1484] İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 129.

[1485] Ebû Davûd, “Cenâiz”, 72; Nesâî, “Cenâiz”, 99.

[1486] Taberî, *Tarîh*, V, 232.

[1487] Vâkıdî, *Kitâbü'l-Meğâzî*, II, 443, 444; Belâzürî, *Ensâbü'l-Eşrâf*, I, 343.

[1488] Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in (sas) Savaşları*, s. 79.

[1489] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 625, 626; İbn Hişâm, *es-Sîre*, III, 132-133; Beyhâkî, *Delâil*, III, 417.

[1490] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2705; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 494; İbn'ül-Esîr, *Usdü'l-Ğâbe*, VII, 333.

[1491] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbn'ül-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.

[1492] Buhârî, "Cihad", 3; Müslim, "İmâre", 160, 161, 162; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442.

[1493] Buhârî, "Cihad", 3; Müslim, "İmâre", 160, 161, 162; İbn Sa'd, *Tabakât*, *Tabakât*, X, 442.

[1494] İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil*, III, 97.

[1495] Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 179.

[1496] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 442; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2680; İbn'ül-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 305.

[1497] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 287; Buhârî, *et-Tarihu'l-Kebîr*, II, 81; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II, 38; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 468.

[1498] Taberî, *Tarîh*, V, 232; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 62.

[1499] Abdüşşâfi Muhammed Abdüllâtîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fî'lasri'l-Emevî*, s. 249; Muhammed es-Seyyid el-Vekîl, *el-Emeviyyûn beyne's-şark ve'l-garb*, I, 58-59; Yusuf el-Aşş, *ed-Devletü'l-Emeviyye*, s. 157.

[1500] İmamzâde Es'ad Efendi, *Feth-i Konstantiniyye*, s. 19.

[1501] Abdüşşâfi Muhammed Abdüllâtîf, *el-Âlemü'l-İslâmî fî'lasri'l-Emevî*, s. 249; Muhammed es-Seyyid el-Vekîl, *el-Emeviyyûn beyne's-şark ve'l-garb*, I, 58-59; Yusuf el-Aşş, *ed-Devletü'l-Emeviyye*, s. 157.

[1502] İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 557; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 432.

[1503] Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, II, 432.

[1504] İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 1584; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, IV, 347; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, III, 328; İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 358.

[1505] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 379; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 494.

❦ Fedâle b. Ubeyd'in Hayatından Mesajlar

❦ Fedâle b. Ubeyd gibi muvahhid olmak istiyorsan; duygularını, düşüncelerini ve eylemlerini Allah'ın istediği gibi şekillendirmelisin. Hayatında Allah'tan gayri ne varsa onlara gerçek manada "La" demelisin ki, muvahhidler kervanına katılabilesin.

❦ Fedâle b. Ubeyd gibi muhsin olmak istiyorsan; ihsan şuuruna ermeli, Allah'ı görüyormuşçasına, O'nunla canlı ve yakın bir iletişim kurmalısın. İhlâs en önemli azığın olsun ki, muhsinler meclisinde yerini alabilesin.

❦ Fedâle b. Ubeyd gibi muallim olmak istiyorsan; bilgi öncelikli değil, amel öncelikli yürümeli, ilmin nesebine inanmalı, üstün almalı, alta vermelisin. Bildiklerinle amel etmelisin ki, bilmediklerini öğrenme adına Allah'ın rahmetini kazanabilesin.

❦ Fedâle b. Ubeyd gibi muhaddis olmak istiyorsan; sahâbe hassasiyetinde Resûlullah'ın kutlu sözlerine kulak vermelisin. O'nun konuştuğu yerde susmalı, sesinin üzerine ses, adımının önüne adım atmamalısın ki, yüzü ak olan bahtiyarlardan olabilesin.

❦ Fedâle b. Ubeyd gibi mücahid olmak istiyorsan; Allah adına ve Allah namına yapılacak işler için ayağa kalkmalı, niye hep ben dememeli, amellerini yeterli görmemeli, ilk günün heyecan ve aşkını muhafaza etmelisin. Dur, durak tanımadan Allah'ın kelimesini ötelere taşıma aşkını yüreğinde derinleştir ki, Selam yurdunda en güzel dostlara komşu kılınabilesin.

Hanımların Sözcüsü ESMÂ BİNT YEZÎD

Radiyallahu Anhâ

◀ Trabzon ▶

أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِخِيَارِكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! قَالَ: الَّذِينَ إِذَا رُمُوا ذُكِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ...

Esmâ validemiz rivayet ediyor, Efendimiz buyurdular ki: “Size en hayırlılarınızın kim olduğunu haber vereyim mi?” Sahâbe dedi ki: ‘Evet, Ey Allah’ın Resûlü!’ Efendimiz (sas) dedi ki: “Sizin en hayırlınız, bakıldıkları zaman aziz ve celil olan Allah’ı hatırlatanınızdır...”
(Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 459)

“Biat etmek üzere ellerimi Resûlullah’a doğru uzatınca, Allah Resûlü kollarımda parlayan iki altın bileziğe baktı. Ben dikkatini çektiğini fark etmiştim. Sonra bana dedi ki ‘Ey Esmâ! O bilezikleri çıkar at. Allah’ın sana ateşten bilezik takmasından korkmaz mısın?’ Ben de bileziklerimi kollarımdan çıkarıp attım ve bilezikleri orada kimin aldığını bile bilmiyorum.”

Esmâ bint Yezîd (r. anhâ)
(Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 453)

Adı: Esmâ bint Yezîd
Anlamı: İsimler, adlar
Künyesi: Ümmü Seleme/Seleme’nin annesi
Lakabı: Hatûbetü’n-Nisâ/Hanımların Sözcüsü
Baba Adı: Yezid b. Seken b. Râfi
Anne Adı: Ümmü Sa’d bint Huzeym
Kabilesi: Abdüleşheloğulları/ Evs
Doğum Yeri: Medine

Doğum Yılı: N. Öncesi, 5/ Milâdî, 605

İslâm'a Girişi: Nübüvvetin 12. yılı

Sohbet Süresi: 11 yıl

Rivayeti: 81

Eşi/Eşleri: Ebû Sa'd ez-Zürakî el-Ensarî

Vefat Yeri: Şam/Suriye (?)

Vefat Yılı: Hicrî, 70/ Milâdî 689 (?)

Vefat Yaşı: 84 (?)

Hanımların Sözcüsü ESMÂ BİNT YEZÎD

(Radiyahallahu Anhâ)

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. O'nun kutlu Nebi'sine ve Resûlü'ne salât ve selam olsun. Bizlerin rehberleri ve önderleri olan tüm Sahâbe-i Kirâm efendilerimize selam olsun. Bu bölümde hayatını biraz olsun tanımaya çalışacağımız annelerimizden bir anne olan Esmâ bint Yezîd annemize binlerce selam olsun. Yollarını, sahâbenin o güzel yoluna benzetmeye çalışan tüm mü'min ve mü'mine kardeşlerimize de selam olsun, atıfet olsun, rahmet olsun, mağfiret olsun, nimet olsun, vahdet olsun, hikmet olsun.

Neden Trabzon'da Hz. Esmâ?

Coğrafi güzellikleri ile bilinen Trabzon ilimizin, ta İlkçağlara dayanan bir tarihi vardır. Trabzon, önceleri Perslerin, milâttan önce 331'de ise Büyük İskender'in idaresi altına girmiştir. Daha sonraları çokça el değiştiren Trabzon, Doğu Roma'nın kurucusu İmparator I. Konstantinos döneminde piskoposluk merkezi yapıldı ve yöredeki yerli halkın Hristiyanlaşma süreci de başladı. Doğu Roma İmparatorluğu zamanında Trabzon'un liman şehri ve askerî üs fonksiyonuyla önemi arttı. Yıllar sonra Anadolu'ya hâkim olan Selçuklular döneminde Türk akınlarının hedefi oldu. Tarihî kayıtlar 1081'de Melikşah zamanında şehrin Türkler'in idaresi altına girdiğine işaret eder. Fakat bu uzun sürmedi ve Theodoros Gabras şehri geri aldı. Bizans döneminde Trabzon'a tayin edilen valiler genellikle imparator ailesinden seçildiğinden burada zaman zaman müstakil idareler kuruyorlardı. Osmanlıların tarih sahnesine çıkmasına kadar Trabzon birçok askeri harekâta maruz kaldı. İstanbul'un fethinin ardından Trabzon İmparatoru Kalo Ioannes, Fâtih Sultan Mehmed'e vergi vermeye başladı. Fakat tam bu sırada Canik bölgesine gelip buradaki Türkmenler'i kendisine katan Şeyh Cüneyd,

Trabzon'a yürüyerek şehri ele geçirmeyi ve Komnenoslar'a son vermeyi hedefledi. Trabzon merkezli yeni bir devlet kurmak istediği anlaşılan Şeyh Cüneyd ve Türkmenler, Trabzon önlerine kadar geldilerse de şehri alamadılar (1456). Şehir bundan beş yıl sonra, İstanbul'u aldığından Bizans'ın eski topraklarında hak iddia etmeye başlayan Fâtih Sultan Mehmed'in hedefi haline geldi. Önce Hızır Bey'i donanmayla Trabzon'a gönderip bir keşif harekâtı yaptırdı, ardından Trabzon üzerine yürüdü. Gelibolu sancak beyi Kasım Bey donanma ile bu askerî harekâta destek verdi. Karadan çetin ve zorlu yolları aşarak Trabzon'a ulaşan Fâtih Sultan Mehmed şehri kuşattı. Bazı kaynaklara göre altı, bazılarına göre dört hafta süren kuşatmanın ardından şehir teslim oldu. (Ağustos veya Eylül 1461) Şehre giren Fâtih birkaç gün burada kaldı ve idaresini Gelibolu sancak beyi Kasım'a bıraktı. Trabzon Osmanlı idaresine girdikten sonra hızla bir Türk-İslâm şehri haline dönüştü. Kale surları tamir edildi, kiliselerin bir bölümü camiye çevrildi. O günden bugüne çok güzel hatıraların yaşandığı bir şehir oldu.^[1506]

Neden Trabzon için Hz. Esmâ'nın seçildiğine gelince, Trabzonluların kabiliyet, mizaç ve karakterinin o yüce sahâbî annemize benzemesiydi. Tarihten günümüze Trabzon, hep ilimle, zekâ ile konuşma kabiliyetleri ile hareketlilik^[1507] ve mücadeleleri ile öne çıkan bir yer oldu. Zemini ve insanı böyle olan bir yerde, Asr-ı Saâdet'te bu özellikleri ile bilinen bir sahâbî efendimiz anlatılmalıydı, bundan dolayı Trabzon için Hz. Esmâ validemiz seçilmiş oldu.

Hz. Esmâ'yı biraz olsun tanımaya çalışacağımız bu bölümün başında duamız şu olsun ki, Rabbim bizleri nasiplenenden eylesin, istifade edenlerden eylesin; doğru anlayanlardan eylesin, doğru kavrayanlardan eylesin; onları anlayacağız diye bizi onlara gölge eylemesin; bizi onlara ayna eylesin; nübüvvet bahçesinin o güzide, o nadide şahsiyetlerinin yolundan bizleri ayırmasın inşallah.

Kur'ân'a Göre Yiğit Kim?

Herkes kendi dünyasından, bilgisinden, anlayışından hareket ederek, bir yiğitlik ve adamlık tarifi yapabilir. Yaptığı bu tarifte isabet kaydedeceği gibi etmeyebilir. Hal böyle olunca, insanların tarifi üzerinden değil, vahyin tarifi üzerinden bir yiğitlik tarifi oluşturmak gerekir. Peki, Kur'ân bizlere

nasıl bir yiğit tarifi veriyor? Cevap Ahzab Sûresi 23. ayette geliyor, Rabbimiz buyuruyor ki:

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ
مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا

“Müminlerden öyle erler, (öyle yiğitler, öyle adam gibi adamlar) vardır ki, Allah’a verdikleri ahdin üzerinde sabitkadem olarak dururlar. Onlardan kimi, sözünü ve ahdini yerine getirmiş ve hayatını imanına şahit kılarak Allah yolunda öldürülmüşlerdir. Kimi ise sırasını beklemektedir. Onlar verdikleri söze riayet ederek, her an bu sözün üzerindedirler.”^[1508]

Hatırlanacağı üzere, bu ayet Uhud’un arkasından inmişti. Sahâbe içerisinde bu ayetler okunurken akıllara, Mus’ab b. Umeyr gelirdi, Abdullah b. Caḥş gelirdi, Hz. Hamza gelirdi, Enes b. Nadr gelirdi, Talha b. Ubeydullah gelirdi, Uhud’un meydanında ciğerinden dört parçayı, babasını, kocasını ve iki tane oğlunu bırakan Sümeýra annemiz gelirdi. Bir aslan gibi Hz. Peygamber’in (sas) önünde bedeni delik deşik olmasına rağmen çarpışan Nesibe annemiz gelirdi.

Demek ki, Kur’ân-ı Kerim, “racül/adam” derken veya “ricâl/adamlar” derken bir cinsiyeti değil, bir duruşu kastetmektedir. Ama daha sonraları iyice zihinlerde otursun diye, “Nisâü’r-Ricâl” yani kadınların erkekleri değil, kadınların yiğitleri, kadınların adamları, şeklinde bir kullanım, Müslümanların dilinde karşılık buldu.

Mesela, Abbasi Halifesi Hârûnürreşîd’in (v. 193/809) meşhur şair kızkardeşi Ulya bint el-Mehdî (v. 210/825) bir şiirinde şöyle demektedir:

“نَحْنُ نِسَاءٌ مَعَ رِجَالِنَا، رِجَالٌ مَعَ غَيْرِهِمْ!”

“Biz erkeklerimizle kadınız, başka erkeklere karşı ise erkeğiz!”

İşte Esmâ bint Yezîd validemiz, gerçekten tam bir nisâü’r-ricâl’dendir, gerçekten kadınların yiğitlerindedir, kadınların kahramanlarındandır, kadın erkek herkese yiğitliği ve kahramanlığı öğreten bir muallimedir.

Bundan dolayıdır ki Esmâ bint Yezîd ismi bizler için çok önemlidir. O, yaşadığı uzun ve bereketli hayatla bizlere çok ama çok önemli mesajlar vermekte, hayatın birçok farklı alanında örnek ve model olabilecek güzel

numuneler takdim etmekte, Allah'ın razı olacağı kulun hangi vasıflarda olması gerektiği hususunda çok güzel hakikatler yansıtmaktadır.

İlim, Teslimiyet, Vakar, Mücadele ve Sabır

Bizler adamlığın tarifini yapan Ahzab Sûresi'nin 23. ayeti bir tarafa yazsak, Hz. Esmâ'nın hayatını da bir tarafa yazsak, bu iki bilgi ışığında Nisâü'r-Ricâl'den olmanın en önemli vasıfları nelerdir diye sorsak, karşımızda çıkacak olan beş temel kavramdır. Nedir bunlar? *İlim, Teslimiyet, Vakar, Mücadele ve Sabır*

Birer cümleyle bile olsa anlamaya çalışalım.

1- İlim: Amelin kaynağı ilimdir. Kişi ancak bilgisi oranında amel edebilecektir. İman denilen en büyük hakikat bile marifet ile başladığına göre, ilmin en başa alınması çok tabidir. Tabi bu ilim talebi, zaruri olan kısımla alakadar olduğu için kifayet miktarı ilim olduğunu hiç unutmamalıyız. Elbette her mü'minin ilim talep etmesi gerekir. Çünkü Hz. Peygamber'in (sas) beyanı ile: **“Kadın-erkek her Müslüman'a ilim talep etmek farzdır.”**^[1509] Bu ilmin kime, ne kadar, nereye kadar olacağı meselesi ise o kişinin durumu ile alakalıdır. İşte bundan dolayı burada kifayet miktarı ilme dikkat çekilmiştir.

2- Teslimiyet: Her şart ve durumda Allah'ın hükmüne razı olmaktır. Bütün emir ve yasaklarda sınırlara riayet ederek yürümek, haddi aşmadan boyun eğmektir. Unutmayalım:

Teslimiyet, kayıtsız ve şartsız bir şekilde Allah'a boyun eğmektir.

Teslimiyet, koşulsuz ve pazarlıksız bir şekilde Allah'ın emirlerini kabul etmektir.

Teslimiyet, zorlasa ve acıtsa bile istenilen her şeyi eksiksiz gereğini yerine getirmektir.

Teslimiyet, sadece eli, dili, kolu yani bedeni değil, arzu ve istekleri bile ikna edip, kalbi itminana erdirmektir.^[1510]

Teslimiyet, bedeli ne olursa olsun hiçbir bahaneye sarılmadan Allah öncelikli yaşamaktır.

3- Vakar: Olgunluk, imanın ağırlığını taşımak ve o mesajlar ile yoğrulup istenilen kıvama gelmektir. Tabi vakar, kadın-erkek her Müslümanda olması gereken bir hususiyettir. Ancak, vakar kadına daha çok yakışır. Eğer bir Müslüman hanımda istenilen düzeyde vakar var ise;

- Edeb, onda bir hayat tarzı olur.
- Hayâ onda bir elbise gibi onu kuşatır.

- İffet onda bir kalkan gibi onu muhafaza eder.

Yani o hanım, çağının Âsiye'si, Meryem'i, Hatice'si, Fâtıma'sı ve elbette Esmâ'sı olur.

4- Mücadele: Buna ister aksiyon diyelim, ister bizim aslî kavramlarımızdan biri olan cihad diyelim, fark etmez; kastedilen şey, Allah yolunda gayret göstermek ve O'nun dini için terlemektir.

Emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker/İyiliği emretmek, kötülükten ise sakındırmak; kadın erkek her Müslüman'a namaz gibi, zekât gibi oruç gibi farzdır. 'Benim kimse ile işim yok, ben namazımı kılar işime bakarım', diyen bu aziz dini ve bu dininin imandan sonra en büyük hakikati olan namazı tam olarak anlamamıştır. Çünkü gerçek anlamda namazı anlasaydı ve ikâme etseydi; o namazı Hz. İbrahim'in namazı gibi, çağının putlarını elindeki balta ile kırmaya onu sevkederdi. O namazı Hz. Şuayb'ın namazı gibi birilerini rahatsız eder, çarşıya pazara etki ederdi. O namazı, Hz. Mûsâ'nın namazı gibi Firavunların karşısında hakkı ve hakikati haykırtırdı. O namazı, Hz. Zekeriya gibi Hz. Yahya gibi, sahibine bedeller ödetirdi. O namazı; Hz. Muhammed (sas) gibi, kırk yaşına kadar el üstünde taşınırken birden kavmini kendine düşman ettirirdi. Bundan dolayı kadın-erkek her Müslüman, dini için mücadele ile sorumludur. Bana ne diyemez; bana değmeyen yılan bin yıl yaşasın diyemez, ateş düştüğü yeri yakar diyemez. Kendini sorumlu sayar, sorumlu görür; bu manada ne düşünüorsa kendine onu yapma gayreti verir.

5- Sabır: Nedir sabır? Eli kolu bağlayıp miskin, miskin oturmak mı? Hayır asla... Sabır, hak adına, hak namına hakikate yaraşır bir biçimde direnmektir. Peki, nelere karşı sabır edilecek? İbadetlerin külfetine, günahların cazibesine, imtihanların zorluğuna, eziyetlerin ağırlığına ve tabi hayırların istikrarına karşı sabır edilecek. Ve sabreden elbette kazanacak. Ne diyordu Rabbimiz: ***"Muhakkak sizi biraz korku, biraz açlık ve mallardan, canlardan, ürünlerden biraz eksiltmekle deneriz; sabredenleri müjdele!"***^[1511] O müjde, Allah'ın rızasını kazanmak ve mükâfatlar yurdu olan cennette tarifi mümkün olmayan nimetlere sahip olmaktır.

İşte biz Esmâ bint Yezîd'in üzerinden bunları göreceğiz, bunları öğreneceğiz. O, kadın-erkek herkese ideal kul olmayı, ideal manada Abdullah olmayı, ideal kıvamda mümin ve Müslüman olmayı, adamlığın en ideal halini yani insan-ı kâmil olmayı hayatı ile öğretecektir. Öyleyse buyurun; beraberce biraz olsun bu önemli validemizin hayatını öğrenmeye çalışalım.

Hız. Esmâ'nın Yaşı

Esmâ bint Yezîd, Medinelidir, ensârdandır. Evs kabilesindendir. Meşhur sahabî Sa'd b. Muâz'ın ailesi olan Abdüleşheloğulları'ndandır.^[1512] Esmâ validemizin, Fûkeyhe ismiyle anıldığı da nakledilmektedir.^[1513] Ancak onun Esmâ olan ismi daha yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Onun Ümmü Âmir^[1514] ve Ümmü Seleme^[1515] şeklinde iki künyesi vardır.

Ne zaman doğmuştur? Bunu net olarak bilmiyoruz.^[1516] Ancak doğum tarihini tahmin edebileceğimiz bir rivayet var elimizde. Nedir o rivayet? Efendimiz (sas), Medine'ye hicret ettikten kısa bir zaman sonra Hz. Âişe validemiz ile evlenmişti. Gerçi, Âişe validemizi ta Mekke'de istemişti ve orada nişanlanmıştı, ama düğünleri ancak Medine'de olmuştu.^[1517] Düğün günü, Medine'deki genç kızlar, gelin olan Hz. Âişe'nin etrafında bir pervane gibi dönmeye başlamışlardı. O genç kızlardan biri de Esmâ validemizdir.^[1518] O, o gün Âişe validemizi süslemiş, düğün için ne gerekiyorsa yapmış, onu odasına götürmüş, sonra Efendimiz'i (sas) odaya çağırmişti. Allah Resûlü (sas) odaya girince, bir köşeye oturmuş; kendisine ikram edilen sütten bir miktar içmişti. Sonra o süt kâsesini gelin hanıma yani Âişe validemize uzatmıştı. Âişe validemiz ise utancından kâseyi almak istememişti. Efendimiz (sas) birkaç kez söylese de Âişe validemiz bir türlü elini uzatıp alamamıştı. O anda devreye Esmâ validemiz girmişti. Hemen Âişe validemizin kulağına eğilerek: *“Ey Âişe! Sen ne yapıyorsun? Efendimiz'in (sas) ikramını nasıl geri çevirirsin? Bırak utanmayı falan da onun mübarek dudaklarının değdiği kâseyi al, sen de o sütten iç. İç ki, tüm dertlerine derman olsun.”* demişti. Esmâ validemizin bu sözünün üzerine, Âişe validemiz hemen kâseye elini uzatmış; almış ve birkaç yudum o sütten içmişti. O içince, Efendimiz (sas) Âişe validemize demişti ki: *“Ey Âişe! O sütten -buraya dikkat edelim- akranlarına yani yaşıtlarına da ikram et.”*^[1519] **Hadiste geçen ifade: “Â'dini Tirbeki/Yasıtlarına da ver.”** şeklindedir. Efendimiz'in (sas) talebi gereği Âişe validemizde başta Esmâ validemiz olmak üzere oradaki yaşıtlarına o sütten ikram etmiştir. Hadiste geçen “tireb” kelimesi yaşıt ve akran anlamına gelir.^[1520] Bu rivayetten biz anlıyoruz ki, Esmâ validemiz o günler Hz. Âişe ile yaşıttır, akrandır.

Peki, biz bu rivayet ile yaş meselesini çözebildik mi yoksa daha da ihtilaflı bir mesele haline mi getirdik? Neden böyle bir şey söylüyoruz anlaşılıyor değil mi? Çünkü Âişe validemizin yaşı, özellikle evlilik yaşı çok ihtilaflı bir meseledir.^[1521] O ihtilaflı bir mesele iken onun üzerinden bir kıyas yapıp,

Hiz. Esmâ'nın yaşını tespit edebilmek mümkün müdür? İşin aslı şu ki, biz bu rivayet ile hem Âişe validemizin hem Esmâ validemizin yaşlarını biraz olsun tespit edebilme imkânına sahibiz. Nasıl mı? Esmâ validemiz, biraz sonra göreceğimiz üzere Medineli hanımlar tarafından, Efendimiz (sas) Medine'ye hicret eder etmez, kendileri için sözcü olarak seçilmiştir. O, her zaman Efendimiz'in (sas) huzuruna gider, Medineli kadınların sorunlarını anlatır, dertlerine çözüm olabilecek dermanlar arardı. Kadınların içerisinde, kadınların dertlerini Efendimiz'e (sas) anlatacak bir hanım, 9-10 yaşlarında bir çocuk olabilir miydi? 20-30-40 veya daha büyük yaşlarda olan hanımlar, 9-10 yaşlarında bir çocuğu kendilerine temsilci olarak seçerler miydi? O çocuğun söylediği sözlere güven duyabilirler miydi? Ya da o yaşta olan bir çocuk, o kadınların dertlerini, sorularını, sorunlarını, mesela kadınlık hallerine dair mahrem suallerini, Efendimiz'e (sas) rahat bir şekilde anlatabilir miydi? En ince detayına kadar o sorunları Efendimiz'e (sas) intikal ettirebilir miydi?

Elbette anlatamaz, anlatsa bile özellikle hanımlara güven sağlayamazdı. Bundan dolayı Esmâ validemiz o günler 17-18 yaşlarında bir genç kızdır. Zaten Âişe validemizin de farklı kaynaklardan edinilen bilgiler üzerinden evlendiğinde yaşının yaklaşık 17-18 yaşlarında olduğunu söyleyebiliriz.^[1522] Demek ki, Esmâ validemizin konumu üzerinden yaşının 17-18 olduğunu, Efendimiz'in (sas) “*Tireb*” kelimesini kullanmasında da Hiz. Âişe ile Hiz. Esmâ'nın akran olduklarını çıkarabiliriz. Allahü âlem diyerek; Esmâ validemizin doğum tarihinin Milâdî 605 olduğunu buradan elde edebiliriz. Yani Efendimiz (sas) Medine'ye hicret ettiğinde, o 18 yaşlarında bir genç kız idi.

Ailesi, Kardeşleri ve Akrabaları

Esmâ bint Yezîd'in annesi; Ümmü Sa'd bint Huzeym, babası Yezîd b. Seken'dir.^[1523] Annesi hakkında kaynaklarımızda bilgi yoktur. Ancak babası Yezîd hakkında biraz ihtilaflı olsa da bilgiler vardır. Babası Yezîd, Müslüman olmuştur. Bir rivayete göre Uhud'da,^[1524] diğer bir rivayete göre ise başka bir savaşta şehit olmuştur.^[1525] Yani, Esmâ validemiz bir şehit kızıdır.

Kardeşlerine gelince, Esmâ validemizin, anne-baba bir, iki kız kardeşi vardır. Bunlar Umeyre^[1526] ve Amre'dir.^[1527] İkisi de Müslüman olmuş, Hudeybiye biatına katılarak o büyük müjdenin muhatapları olmuşlardır.

Baba bir kardeşlerine gelince, 5 erkek kardeşi bir de kız kardeşi vardır. Erkek kardeşleri; Amr, Âmir, Umâre, Râfi ve Muâz'dır.^[1528] Kız kardeşi ise; Havvâ bint Yezîd'dir. Baba bir kız kardeşi olan Havvâ'da kendisi gibi vakarlı ve mücadeleci olan bir Müslüman hanımdı. O da Hz. Mus'ab'ın eliyle iman etmiş ama kocası Kays b. el-Hatûm o günler iman etmemişti. İman etmediği gibi bir de Havvâ validemize baskı ve işkenceler yapmaya başlamıştı. Bu işkence ve eziyetler o kadar çoğalmıştı ki, Hicretten bir müddet önce Kays, ticari bir maksatla Mekke'ye geldiğinde Efendimiz (sas) onu görmüş, tanışmış; ondan hanımına eziyet etmemesi sözünü almıştı. Yani Havvâ bint Yezîd'in işkence haberleri ta Mekke'ye o günler ulaşmıştı.^[1529] Verdiği sözü tutan Kays'ın sonrasında iman etmediğini görmekteyiz.^[1530]

Esmâ validemizin erkek kardeşlerine gelince, hepsi de birer mücahid, birer kahramandır. Onlardan Râfi b. Yezîd, Bedir ashabındandır.^[1531] Diğerleri ise Uhud savaşında amcaları Ziyâd b. Seken ile birlikte Efendimiz'i (sas) koruma adına birer birer şehit olmuşlardır.^[1532] Hz.Esmâ'yı Esmâ yapan zemin, işte böyle bir zemindir. O,bir şehidin kızı, beş şehidin ise kızkardeşidir.

Esmâ validemizin öz amcası olan Ziyâd b. Seken (ra) çok önemli bir sahâbîdir. Uhud'un en zorlu anlarında Resûlullah (sas) kanlar içerisinde iken: **“Bizi bu gözü dönmüş adamlara karşı kim koruyacak? Kim cennet karşılığında canından vazgeçecek”**^[1533] dediğinde, Ziyâd b. Seken anında yeğenleri ile meydana atılmış, orada birer birer şehit olmuşlardı. Ziyâd yaralanıp, yere düştüğünde, hemen Efendimiz'in (sas) yanına getirilmiş, Allah Resûlü; ayağını Ziyâd'ın başı altına yastık gibi koymuş, Ziyâd ise yanağını Efendimiz'in (sas) ayağının üstüne koyarak: **“Ne mutlu bana ki, bu dünyadan son nasibim, Efendimiz'in (sas) mübarek ayağıdır, O'nun ayağı benim yastığımdır”** diyerek o halde vefat etmişti.^[1534]

İşte Esmâ validemizin ailesi böyle bir aileydi... Onun tam olarak ne zaman evlendiğini tespit edemesek de Ebû Said ez-Zürakî el-Ensârî ile evlendiğini görmekteyiz.^[1535] Bu evlilikten verilen künyelerden yola çıkarak, Âmir ve Seleme isimli iki çocuğunun olduğu söylenir. Ancak ne yazık ki bu çocuklar hakkında da fazlaca bilgilere ulaşamıyoruz.

Esmâ validemiz, evliliğinin üzerinden bir müddet geçtikten sonra kocasından boşanmıştır. Hatta birçok âlimimize göre Bakara Sûresi'nin 234. ayeti, yani: **“Sizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, evlenmeden dört ay, on gün beklerler...”**^[1536] ayeti, -ki bu iddet ayetidir- onun hakkında nazil

olmuştur.^[1537] Dolayısı ile iddet gibi hanımlarla alakalı bu ayetin sebeb-i nüzûlü Esmâ validemizin bizzat kendisidir. Ebû Said'den boşandıktan sonra, evlenmiş midir, evlenmişse kiminle evlenmiştir; bu bilgilere ne yazık ki sahip değiliz.

Esmâ validemizin kocası ve çocukları ile alakalı bilgiler bu şekildedir. Akrabaları içinde birkaç cümle söylemek gerekirse, zikrettiğimiz gibi Ziyâd b. Seken onun amcası, Uhud Gazvesi sırasında şehit olan Umâre b. Ziyâd onun amcasının oğlu,^[1538] ilk dönem hadis kitaplarında ismi birkaç rivayette geçen Mahmud b. Amr ise onun yeğenidir; yani Esmâ validemiz onun halasıdır. Mahmud b. Amr'ın bir diğer yönü ise Esmâ validemizin en gözde talebelerinden biri olmasıdır.^[1539] Meşhur sahâbî, vefatı ile arşı titreten insan Sa'd b. Mu'az ise, 3 dedede babası ile amca çocuklarıdır.^[1540]

Bir Küçük Düzeltme

Bu noktada küçük bir hatayı da düzeltmek durumundayız; İki önemli sahâbe kaynağımız olan İbn Hacer'in *el-İsâbe*'sinde ve İbnü'l-Esîr'in *Usdü'l-Ğabe*'sinde; meşhur sahâbî Muâz b. Cebel, Esmâ validemizin akrabası gibi gösterilmiştir. İlgili kaynaklardan bu bilgileri alan *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'ndeki ilgili madde de Esmâ validemiz, Muâz b. Cebel'in halasının kızı olarak zikredilmiştir.^[1541] İbn Hacer'e göre; Esmâ validemiz Muâz b. Cebel'in amcasının kızı,^[1542] İbnü'l-Esîr'e göre ise halasının kızıdır.^[1543] Ancak, iki âlimimizden de özür dileyerek bunun doğru olmadığını söylememiz gerekmektedir. Muâz b. Cebel'in Esmâ validemize bu şekilde akraba olması mümkün değildir, çünkü aileleri bile aynı değildir. Esmâ validemiz, Evs kabilesinin Abdüleşhel boyundan, Muâz b. Cebel ise Hazreç kabilesinin Benî Cüşem boyundandır.^[1544] Peki, baba tarafından değil de anne tarafından bir akrabalıkları olabilir mi? Öyle bir yakınlık da yoktur; Esmâ validemizin annesi Ümmü Sa'd, Abdüleşheloğulları'ndan, Muâz b. Cebel'in annesi Hind bint Sehl ise Cüheyniyeoğulları'ndandır.^[1545] Dolayısı ile Esmâ validemiz ile ne anne tarafından ne de baba tarafından bir akrabalıkları yoktur. Peki, bizim kaynaklarımızda hem de İbn Hacer gibi, İbnü'l-Esîr gibi kaynaklarımızda bu rivayet nasıl böyle yer almış olabilir? Elbette ki bu bir karıştırma neticesinde girmiştir. Böyle durumları da yadırgamamak gerekir. Şu varlık âlemi içerisinde hataden beri ve mutlak doğru olan sadece ve sadece Allah'ın kitabıdır. Eğer bir kitaba beşer kalem karışmışsa, beşer de şaşarsa hata ihtimali her daim vardır. Böyle olması o

kitapların değerini düşürmez; hatta değerlerine değer katar, sadece beşer kaleminden çıktığının işareti olur. Yani o hatalar: “Allah’ım! Mutlak doğru ancak sensin, sendendir” demenin bir imzası olur.

İmana Yürüyüşü

Esmâ bint Yezîd validemiz, 15-16 yaşlarına kadar Medine’de ya da o günkü ismi ile Yesrib’de yaşarken, Mus’ab b. Umeyr isimli, adı gibi zor işlerin adamı olan bir yiğit oraya iman tohumları ekmeye gider.^[1546] Esmâ validemizin üçüncü kuşakta amcasının oğlu ve kabilesi Abdüleşheloğulları’nın reisi olan Sa’d b. Muâz; Mus’ab’ı sürüp çıkarmak, hatta öldürmek için yürüdüğü o yolda dirilir. Mus’ab b. Umeyr, en büyük sermayesi olan söz ile Sa’d’ın öfke dolu yüreğini dindirmiş, ona iman şerbetini içirmişti. O şerbet, o kadar etkilemişti ki Sa’d’ı; Mus’ab’ın yanından ayrılınca hemen kabilesinin yanına gelmiş; Sa’d’ca bir tebliğ yapmıştı. Nasıl Sa’d’ca? Demişti ki: “*Ben Mekke’den gelen gencin anlattıklarını dinledikten sonra Müslüman oldum. Vallahi, sizden her kim Müslüman olursa o benim kardeşimdir; kim de Müslüman olmazsa artık ben onunla konuşmayacak ve konuşmayı kendime haram kılacak, yasaklayacağım.*”^[1547] Bunun üzerine Abdüleşheloğulları’nın hemen hemen hepsi iman etmişlerdi.^[1548] Mus’ab, Sa’d gibi bir adamı kazanmıştı; Sa’d b. Muâz ise bir anda yüzlerce insan kazanmıştı.^[1549] O kazanılan insanlardan bir tanesi de 15-16 yaşlarında olan Esmâ validemizdi. O da o günler iman etmiş, bir sene kadar Mus’ab’ın öğrettikleri ile iman yolunda yürümeye çalışmış, Efendimiz (sas) Medine’ye hicret edince de hemen ona biat etmek için gelmişti.^[1550]

Esmâ validemizin biat olayını kaynaklarımız bizzat kendisinin lisanı ile anlatır. Der ki Esmâ validemiz: “Resûlullah (sas) Medine’ye gelince, Ben, Leyla bint el-Hatim ve Havvâ bint Yezîd -bu baba bir kız kardeşi olan Havvâ değil, Havvâ bint Yezîd b. es-Seken b. Kürz’dür- örtülerimize bürünmüş bir halde akşam ile yatsı namazı arasında Efendimiz’in (sas) huzuruna vardık. Efendimiz (sas) bizi kabul etti ve bize hoş geldiniz gibi iltifatlarda bulundu. Daha sonra bize niçin geldiğimizi sordu. Biz de biat için geldiğimizi söyledik. Bunun üzerine biz onun huzurunda tekrar şehadet getirerek imanlarımızı ona arz ettik. O da bundan memnun oldu. Sonra biat ettik.^[1551] Daha sonra ben musafaha yapmak için ayağa kalktım ve ellerimi Efendimiz’e doğru uzattım. Allah Resûlü (sas) biraz geriye doğru çekilerek dedi ki: “Ey

Esmâ! Ben hanımlarla musafaha etmem/yani tokalaşmam, sadece onlardan söz ile biat alırım, sizden biatlarınızı aldım.” Esmâ validemiz rivayetin sonunda diyor ki: “*Vallahi! Biz Medine’de Allah Resûlü’ne biat eden ilk hanımlardık.*”^[1552] Neden ilk hanımlar onlar? Çünkü onlar, Medineli hanımların sözcüsü, temsilcisi ve önde olanları oldukları için ilk olarak gelenler de onlar olmuşlardır.

Yükselen Kametler, Yüklenen Sorumluluklar

Tam bu noktada, hadis kitaplarımızda çokça yer alan ve üzerinde epey değerlendirmeler yapılan bir rivayeti anlamaya çalışalım. Biz bu rivayete biraz farklı bir göz ile bakmaya çalışacağız. Aktaracağımız bu tablo, hadis kitaplarımızda 13 farklı rivayet ile gelir.^[1553] Bu rivayetlerde olay aynı olsa da bazı farklı ifadeler ve şahıslar yer alır. Biz burada Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde, Muhammed b. Ubeyd, Davûd el-Evdî, Şehr b. Havşeb tariki ile bize ulaşan rivayeti esas alacağız. Esmâ validemiz diyor ki: “Biat etmek üzere ellerimi Efendimiz’e (sas) doğru uzattığımda, Allah Resûlü kollarımda parlayan iki altın bileziğe baktı. Ben dikkatini çektiğini fark etmiştim. Sonra bana dedi ki: “**Ey Esmâ! O bilezikleri çıkar at! Allah’ın sana ateşten bilezik takmasından korkmaz mısın?**” Efendimiz’in (sas) bu sözlerini duyunca, hemen kollarımdan çıkarıp, orada bileziklerimi attım. Vallahi bilezikleri orada kimin aldığını bilmiyorum.”^[1554]

Bu rivayet ve buna benzer diğer 12 rivayet, bizim hadis imamlarımızı oldukça meşgul etmiştir. Öyle ya; Allah Resûlü, bir hanımın ziynet olarak koluna taktığı bilezikler için neden bu kadar sert bir ifade kullansın? Meselenin teferruatlarına girecek değiliz. Ancak hadis imamlarımızın bu rivayet üzerine yaptıkları bazı değerlendirmeleri size verip, oradan alınması gereken mesajlara sözü vardıralım. Mesela; İbn Abdilberr (v. 463/1071) ve Hattâbî’ye (v. 388/998) göre; bu hadis mensuttur.^[1555] Yani, daha sonra Efendimiz’in (sas) kadına, ziynet için takı takmasına ruhsat veren diğer hadislerle nesh edilmiş, hükmü kaldırılmıştır. Aliyü’l-Karî (v. 1014/1605) ise meseleye daha farklı yaklaşmış ve demiştir ki: “*Efendimiz’in buradaki sözleri kadının ziynet maksadı ile bilezik falan takması değil, taktığı ziynet eşyalarının başkalarına gösterilmesinin yanlış olduğunu beyan etmesi içindir.*”^[1556] Başka âlimlerimiz ise, buradaki yasağın zekâtı verilmemiş eşyalarla alakalı olduğunu söylemişlerdir.^[1557] Tabi başka yorumlarda yapılmıştır.

Âlimlerimizin hepsinin görüşleri bizler için çok kıymetlidir; elbette onlar konuşmasaydı bizim konuşma takatimiz olmazdı. Biz bu rivayete iki farklı noktadan bakacağız. Birincisi şu: Burada Efendimiz'in (sas) Esmâ validemize söylediği bu uyarı onun şahsına özeldi ve bu uyarı, İmâm-ı Rabbânî'nin (v. 1034/1624) başka bir vesile ile söylediği *Hasenâtü'l-Ebrar*, *Seyyiâtü'l-Mukarrebîn*^[1558] sırrına yönelikti. Neydi bu? Yani: “İyilerin bazı güzellikleri ve sevapları, Allah’a yakın olan bazıları için günah sayılabilir, hoş olmayabilir.” Efendimiz (sas) ilk gün Esmâ’daki vakarı, kadınlar üzerindeki tesirini, liderlik ve hatibelik yönünden haberdar olmuş; ‘öncü olmak, önde olmak bazı şeylerden feragat etmeyi gerektirir; onlardan vazgeçebilen, ancak o noktada durabilir’ gerçeğini öğretme maksadı ile böyle bir uyarı yapmıştır.

Bu rivayetin ikinci mesajına gelince; o mesaj, teslimiyettir. Hayran olacağımız tavrı gördük... Allah Resûlü (sas) Hz. Esmâ’nın kolundaki bilezikler için o sözleri sarf edince makul olan tavır nedir? O bilezikleri bozdurup Allah yolunda harcamaktır. Peki, aşk tavrı nedir? O bilezikleri anında koldan çıkarıp atmak, dönüp kimin aldığına ise bakmamaktır. Zor değil mi bu tavrı anlamak? Vallahi zor, anlamak zor, anlatmak zor ama Esmâ annemizin tavrı işte böyle bir aşk tavrıdır, zaten böyle olduğu için o sözleri duyar duymaz anında kollarından çıkarıp atmış, arkasını dönüp kimin aldığına bile bakmamıştır.

‘İlim’den ‘Cihad’a, ‘Cihad’dan ‘İlim’e

O biat sonrasında Esmâ validemiz Efendimiz’in (sas) talim ve terbiye sahaları olan Mescid, Mekteb ve Menzil’inden biran olsun ayrılmadı. O ilk günden son güne kadar, Efendimiz’i (sas) ve annelerimizi birer gölge gibi takip etti ve bu birlikteliğin neticesinde, Medine’nin en gözde hanım talibelerinden ve hocalarından biri oldu. Onun nasıl bir talebe ve hoca olduğunu birazdan göreceğiz.

Esmâ bint Yezîd, Efendimiz’e (sas) böyle yakın durduğu için, Efendimiz de ona yakınlık gösterir, bazen evini şerefendirir, orada namaz kılar, yemek yer, kendisine ikram edilen su, süt ne ise onları içerdi. Esmâ validemiz, o ziyaretleri şöyle anlatırdı bizlere: “Resûlullah (sas) evimize gelince şöyle buyururdu: **“Bu evlerde ne kadar çok hayır vardır! Bu, Ensâr’ın en hayırlı evlerindendir.”**^[1559] Sözü budur Efendimiz’in... Esmâ annemiz, Efendimiz’e ikram ettiği bardağı hep yanında saklar, o bardaktan su içmeyi çok

önemserdi. Efendimiz'in (sas) vefatından sonra da o bardağı en güzel hatıra diye hep yanında tutmuş, birileri hastalanınca: *"Al bundan iç, inşallah şifaya vesile olur"* diye, ikram etmiştir. [\[1560\]](#)

Bir başka tabloyu yine Esmâ validemiz bize naklediyor, diyor ki: "Bir akşam namazı sonrası Resûlullah'ı (sas) evime davet ettim. O da gördüğü ashâbını davet etti. Eve gelince, O'na et ve ekmek ikram ettim ve 'buyurun yiyin' dedim. Resûlullah da ashâbına, '**Allah'ın adı ile yiyiniz!**' buyurdu. Böylece hepsi beraber yemeye başladılar. Ben bir ara saydım, Resûlullah (sas) ashâbı ile birlikte tam kırk kişiydiler. Yiyip sofradan kalktılar. Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki ben bazı kemiklerin sıyrılmadığını ve ekmeğin de hiç eksilmediğini gördüm." [\[1561\]](#)

Esmâ validemiz, ilim, teslimiyet, vakar ve sabır noktasında zirve olduğu gibi, mücadele sahasında da zirve idi. Mesela biz onu Hudeybiye biatında görüyoruz. Biz onu Hayber Gazve'sinde görüyoruz. Biz onu Mekke Fethi'nde görüyoruz ve biz onu Efendimiz'in (sas) vefatının ardından Hz. Ebû Bekir dönemindeki en büyük savaşlardan biri olan Yermûk savaşında görüyoruz. [\[1562\]](#)

Yermûk'ta Bir Arslan

Hicretin 12. yılında Hz. Ebû Bekir, o günlerde dört ayrı cephede Allah'ın (cc) kelimesini yüceltme adına mücadele veren orduyu bir araya toplatır, Rumlara karşı savaş için onlara emir verir. Çünkü Rumlar 240.000 kişilik bir ordu ile İslâm'ın önünü kesmek için planlar yapmaktadırlar. Dört ayrı koldan gelen İslâm ordularının başına Hâlid b. Velid geçer, onların sayısı da 40.000 civarı olur. [\[1563\]](#) Şimdi İslâm orduları kendilerinden sayıca, altı kat daha fazla olan ordularla savaşacaklardır. Hâlid b. Velid askerlerine o anlarda diyor ki: *"Savaşı sayıca çok olan değil, elindeki askeri iyi kullanan kazanır."* [\[1564\]](#)

Bu hakikatten dolayı Hâlid b. Velid, 40.000 kişilik ordusunu 38 ayrı parçaya ayırır, büyük bir taktik ile Rumlarla savaşmaya başlar. O gün için orduda yaşı takriben 30'lara merdiven dayamış, Esmâ validemiz de vardır. O savaşa, yaralıları tedavi etmek, askere su, yemek vermek gibi geri hizmetleri yapmak için katılmıştır. Ama o gün iş başa düşmüştür. Rumlar, Esmâ validemizin bulunduğu çadıra doğru gelmiş, birer birer İslâm askerlerini yere sermişlerdir. İşte o anda Esmâ validemiz, çadırın direğini almış eline ve başlamış savaşmaya... Başta İbnü'l-Esîr olmak üzere onlarca kaynağımızın

verdiği bilgi nedir biliyor musunuz? O gün Esmâ validemiz, dokuz Bizans askerini yere sermiştir.^[1565] İş başa düşünce, sağa sola bakmadan, hiçbir şeye takılmadan, ben kadın halimle ne yapabilirim ki demeden, eline aldığı çadır direği ile bir arslan kesilmiş ve orada herkesi kendine hayran bırakan bir kamet/duruş sergilemiştir.

Esmâ validemizin Yermük savaşından sonraki hayatı hakkında fazlaca bir şey bilmiyoruz. O savaştan sonra Dimaşk'a yani Şam'a gittiği ve vefat edeceği zamana kadar da orada kaldığı bilinir. Vefat tarihi konusunda da biraz ihtilaf vardır. Bazı kaynaklarımıza göre Hicrî 30, Milâdî 650'de vefat ettiği söylenir,^[1566] diğer bazı kaynaklarımıza göre ise Hicrî 70, Milâdî 689'da, yaklaşık 84 yaşlarında Şam'da vefat ettiği söylenmektedir.^[1567] Hangisinin daha doğru olduğunu Allah bilir ama bizim bildiğimiz bir husus var ki, o bize çok önemli mesajlar bırakıp gitmiştir. O mesajların en başında yaşadığı hayat ve özellikle Hz. Peygamber'in (sas) dilinden bize aktardığı hadisler gelmektedir.

Rivayet Ettiği Hadisler

Esmâ validemiz, annelerimiz dâhil, kadınlar içerisinde en fazla hadis rivayet eden üçüncü isimdir. Malum olduğu üzere, hanımlar içerisinde en fazla hadis rivayet eden Hz. Âişe annemizdir; onun rivayet ettiği hadis sayısı 2210'dur.^[1568] İkincisi Ümmü Seleme validemizdir, onun rivayet ettiği hadis sayısı 378'dir.^[1569] Üçüncüsü ise Esmâ bint Yezîd'dir, onun rivayet ettiği hadis sayısı ise 81'dir.^[1570] Yani Esmâ validemiz, sıralamada üçüncü iken, peygamber evinin dışında en fazla hadis rivayet eden hanım sahâbîdir. Bu da onun ilmi elde etme ve onu diğer nesillere aktarma konusundaki konumunu ve başarısını gösteren en önemli delillerden biridir.

Onun rivayet ettiği hadislerden üç tanesine misafir olalım hem rivayet ettiği hadisleri anlayalım, hem de bu üç rivayetin üzerinden nasıl *hatîbetü'n-nisâ* yani hanımların sözcüsü olduğunu görelim. Bu üç rivayet üzerinden Hz.Esmâ'nın hem talebeliğini, hem hocalığını, hem hatibeliğini, hem de konum ve değerini iyice öğrenmiş olalım. .

Birinci hadiste Esmâ validemiz diyor ki: Efendimiz (sas) bir vakit namazını kıldırdıktan sonra yüzünü cemaate döndü. Biz anladık ki, bize bir şeyler anlatacak. Çünkü Efendimiz'in (sas) söyleyecek sözü olduğu zaman cemaate dönerdi, yoksa namazı bitirir bitirmez ya kendi halinde tesbihatını yapar ya tefekkürünü yapar ya da hücrelerine/odasına çekilirdi. O, mübarek

yüzünü sahâbeye dönünce, sahâbe heyecanlanır; nelerin o kutlu lisandan süzülüp geleceğinin merakı ile başlarında bir kuş varmışçasına (*Ke ennehum al'â ru'usihim et-tayr*) bir hassasiyet ile beklerlerdi. O anda Allah Resûlü (sas) buyurdular ki: **“Elâ ühbirüküm bi hiyâri kûm/ Size en hayırlılarımızın kim olduğunu haber vereyim mi?”** Sahâbe ne dedi? “Bela Ya Resûlullah!/Evet, Ya Resûlullah haber ver!” Ne söyleyecek Efendimiz (sas)? En hayırlı mü'minin kim olduğunu haber verecek... Kim acaba; çok namaz kılan, defaatle hacca giden, zekât veren, iyiliği emreden, kötülükten sakındıran, ya da daha başka amelleri yapan mı? Kim en hayırlı mü'min? Ancak Efendimiz (sas) bunların hiçbirini söylemez. O gün bambaşka bir ufuk gösterir ve der ki: **“Sizin en hayırlınız, bakıldıkları zaman azîz ve celîl olan Allah'ı hatırlatanınızdır.”**^[1571]

Bakıldıkları zaman, görüldükleri zaman Allah'ı (cc) hatırlatan, Allah'a ait bir meseleyi hatırlatan, Resûlullah'ı (sas) hatırlatan insan hayırlı insandır. Burada herkes kendi nefsinin bir sorguya çeksini mi? Biz kimi hatırlatıyoruz? Bizi gören adlarımız Ahmed, Muhammed, Mustafa, Ebû Bekir, Hatice, Âişe, Fatma olmasına rağmen, adlarımızın mesajlarını mı hatırlatıyoruz, yoksa başka şeyler mi hatırlatıyoruz? Sahâbe alacağını aldı bu mesajdan... Öyle aldılar ki bakın 1500 senedir, onlardan kimi hatırlarsak, kimi tanırsak; biz onların üzerinden Allah'ı hatırlamıyor muyuz? Onlar öyle hayırlı bir nesil oldular ki, değil sadece kendilerini görenleri, kendilerine bakanları; kendi hayatlarını yüz yıllar sonra öğrenenlere bile Allah'ı hatırlattılar.

Hadis devam ediyor; Efendimiz (sas) en hayırlı mü'mini tarif etti; şimdi sıra hayırsız olanı söylemeye geldi. Efendimiz (sas) dedi ki: **“Elâ ühbirüküm bi şirâriküm/Size en şerlilerinizi de, yani en hayırsızlarınızı da haber vereyim mi?”** Sahâbe sarsıldı, büyük bir merakla: “Evet Ya Resûlullah!” dediler. Acaba şerli kim? Bize hayırlının portresini çizdiği için Efendimiz (sas), doğal olarak aklımıza şu gelebilir: “En hayırlımız görüldüğü zaman Allah'ı hatırlatan ise, en şerlimiz de görüldüğü zaman şeytanı, günahı hatırlatandır” değil mi? Ama hayır, onu zaten hayırlıyı tarif ederken Efendimiz (sas) söyledi, söylemiş oldu. O (sas) ‘Cevâmiü'l-Kelim’ idi, yani az söz ile çok mesaj veren, dolayısı ile sözü zayi etmeyendi. Peki, neymiş şerli mü'min ya da hayırsız mümin: **“Birbirini seven dostların arasını bozan, tertemiz insanlarda ayıplar arayan, olmayan özelliklerle başkalarına yakıştırmalar yapandır.”**^[1572]

Ne diyor Efendimiz (sas) böyle? İki dost birbirini Allah için severken, eşler birbirlerini severlerken, ana-baba evlatlarını severken, üçüncü biri o

sevgiyi zedeleme adına fesatlık yapıyorsa, koğuculuk yapıyorsa, ara bozuculuk yapıyorsa, ondan ona söz taşıyıp, ondan diğerine söz taşıyorsa, o en şerli insandır. Birinin ayıplarını arıyorsa, tecessüs ediyorsa, sırlarını merak edip araştırıyorsa, o ayıpları örteceği yerde faş ediyorsa, insanlara anlatıyorsa, o en şerli insandır. İşte böyle mühim bir hadisi bize Esmâ validemiz naklediyor. Nakleden o ise, bu mesajların onun hayatında nasıl yer edindiğini, nasıl yankı bulduğunu varın siz hesap edin...

Kadınlara Haksızlık Olmuyor mu?

Gelelim ikinci rivayete... Bir gün Allah Resûlü (sas), ashâbın büyükleri ile beraber Mescid'de oturuyorlar. O anda Esmâ validemiz de Medineli hanımların içerisinde bir mesele üzerine konuşuyorlar. Acaba Medineli hanımların gündemi ne? Neyi konuşuyorlar, dertleri nedir? Bu rivayet bize çok şey öğretecek de özellikle sahâbenin gündemini, neleri önemsediklerini, neleri kendilerine dert edindiklerini anlayabileceğimiz mesajlar da verecek. Bugün beylerimiz, hanımlarımız, gençlerimiz bir araya geldiklerinde neler konuşuyor, neleri tartışıyor, nelerin derdine derman arıyor ise; kulluk kaliteleri oradan anlaşılır. Siz Allah (cc) katındaki değerinizi mi merak ediyorsunuz; bunun cevabını bulmanız çok kolay, bakın hayatlarınıza, Allah hayatınızın ne kadarında ise, sizde Allah katında o değerdesiniz,^[1573] o kadarsınız. İşte sahâbenin değer ve kıymeti biraz da gündemlerinden kaynaklanır, onların gündemleri basit değersiz, adi şeyler olmadığı için, ortaya çıkan mahsul yani amel/eylem değerli ve kıymetli oluyordu.

O gün Medineli kadınlar aralarında şunu konuşuyorlar: “Ya biz kadınlar ne kadar nasipsiziz böyle. Allah erkeklere nasip ettiği yüzlerce hayrı bize nasip etmedi. Onlar para kazanıyor, onu Allah yolunda harcıyor, karşılığında sevap alıyor. Hasta ziyaretine gidiyor, cenazelere katılıyor, bunun karşılığında sevap alıyor. Cihada çıkıyor, ellerinde kılıç onu sallıyor, ölüyor, öldürüyor; şehit oluyor, gazi oluyor bunun karşılığında sevap alıyor. Peki, biz mi istedik kadın olmayı. Bu bize haksızlık değil mi? Evde oturup bunca sevaptan mahrum olmak bizim kaderimiz mi?”^[1574] Görüyor musunuz sahâbe kadınlarını, gelin de bu sözleri konuşanlara hayran olmayın, âşık olmayın? Gelin de bu sözleri konuşanlara vurulmayın? Başlıyorlar bunu tartışmaya. Sonra gözler birden Esmâ validemizin üzerinde yoğunlaşıyor. Esmâ validemiz meseleyi anlıyor: “Peki, peki ben gideyim bu meseleyi

Efendimiz'e bir arz edeyim. O bizim hakkımızda hüküm versin. Bu meselenin gerçek mahiyetini o bize açıklasın." diyor.

Bunun üzerine Efendimiz'e (sas) doğru yürüyor. Allah Resülü (sas) Esmâ validemizin gelişini görünce, dönüyor erkek sahâbîlere: **"Bakın gelen Esmâ bint Yezîd'dir; şimdi gelecek öyle bir soru soracak ki, siz erkekler ne kadar düşünürseniz düşünün öyle bir soru aklınıza gelmeyecektir."** Biliyor Efendimiz (sas) biliyor. Bilmez mi kimin ne değerinde olduğunu, kimin hassasiyetin neler olduğunu, kimin dünyasında neler nasıl yer aldığını bilmez mi? Esmâ validemiz, büyük bir vakar, dirayet ve olgunlukla; onlarca erkeğin içerisinde ve huzurunda, onlara hiç takılmadan geliyor ve konuşuyor. Zordur değil mi bir hanım için erkeklerin huzurunda konuşması ama o kadınların sözcüsü, *hatîbetü'n-nisâ* o; liyakat ve ehliyet sahibi birisi ve o bu iş için adeta seçilmiş birisi, böyle olmasa gelebilir mi? Esmâ validemiz geliyor, Efendimiz'in (sas) tam karşısında duruyor ve: *"Ya Resûlullah! Ben arkamda beni bekleyen kadınlarının temsilcisi olarak huzurundayım, sana bir sorumuz var."* diyor. Efendimiz (sas): **"Sor ey Esmâ!"** diye ona söz veriyor. Esmâ validemiz sözüne şöyle başlıyor: *"Ya Resûlullah! Biz kadınlara haksızlık olmuyor mu?"* Efendimiz (sas) bu sözü duyunca şöyle bir yanındaki arkadaşlarına baktı. Sanki onlara dikkat edin soruya dercesine, orada bulunanların nazarlarını biraz sonra sorulacak soruya yoğunlaştırdı.

Esmâ validemiz devam etti: *"Ya Resûlullah! Allah seni sadece erkeklere değil, kadın erkek herkese göndermiştir. Biz de erkekler gibi sana iman ettik, getirdiğin her şeyi tasdik ettik ve sana biat ettik. Ama şimdi biz kadın olarak evlerimize kapanmışız, sizlerin çocuklarına bakıyoruz, ev işlerinizi görüyoruz, sizlerin hizmetlerini yapıyoruz. Bunun dışında da pek fazla bir şey yapamıyoruz. Ama siz erkekler hasta ziyaret ediyorsunuz, cenazelere katılıyorsunuz, infak ediyorsunuz, cihada çıkıp Allah yolunda kılıç sallıyorsunuz. Biz ise bunların hepsinden mahrum kalıyoruz. Peki, bu bize bir haksızlık değil mi?"*

Bu soru Efendimiz'in (sas) o kadar hoşuna gitti ki, döndü erkek sahâbîlere: **"Böyle bir soru aklınıza gelir miydi? Dininiz hakkında böyle bir soruyu siz sorabilir miydiniz?"** dedi. Onlar: *"Hayır Ya Resûlullah! Hiç de aklımıza böyle bir soru gelmedi"* dediler. Efendimiz (sas) Esmâ validemize döndü ve dedi ki: **"Ey Esmâ! Beni iyi dinle ve bu söylediklerimi git senden haber bekleyen diğer hanımlara da ulaştır. Onlara de ki: 'Eğer bir kadın, eşi ile iyi geçinirse, onun hayır adına yaptığı işlere engel olmaz, ona yardımcı olursa, o saydığım amellerin hangisini eşi yaparsa yapsın, eşinin**

sevabından hiçbir şey eksilmeden hanımının defterine de aynısı yazılır.”^[1575] Yani eşi hasta mı ziyaret etti, cenazeye mi iştirak etti, söz ile beden ile Allah yolunda cihad mı etti, infak, sadaka yardım mı etti, her ne ise, o sevapların hepsi hanımının defterine de yazılır. Ama şart neydi? Kocasının hayır namına yaptığı işlere engel olmamak, ona bu konuda yardımcı olmak.

Efendimiz (sas) bunları söyleyince Esmâ validemiz öyle bir sevindi ki, “Yani Ya Resûlullah! Biz sevapta erkeklere denk miyiz? Onların aldıkları sevabın aynısını yapmadan biz de alacak mıyız?” dedi. Efendimiz (sas) “Evet!” dedi. Esmâ validemiz, “Bu müjdeyi benden haber bekleyen hanımlara iletmeliyim” dedi ve sevinçle, tekbir ve tehlil getirerek hanımların yanına koştu.^[1576]

Yalana ve Yalancıya Karşı Hassasiyet

Üçüncü rivayete gelince, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve daha başka hadis kitaplarında naklediliyor, Esmâ bint Yezîd annemiz anlatıyor: “Biz bir gün Hücre-i Saâdet’te iken Allah’ın Resûlü’ne (sas) yemek hazırlanıp getirildi. O da bizi buyur etti. Biz ise, utandık yemeye bunun üzerine: “Aç değiliz, yemek istemiyoruz” dedik. Allah’ın Resûlü (bizim aç olduğumuz halde sofraya gelmek istemediğimizi sezince şöyle) buyurdu: “**Açlıkla yalanı bir araya getirmeyiniz.**”^[1577] Uyarının ne olduğunu anlaya bildik mi? Aslında bu mesajın daha açık bir halini Efendimiz (sas) başka bir zaman beyan ediyor. Sahâbeden biri diyor ki: “Ya Resûlullah! Bazen kardeşlerimiz bizi sofralarına davet ediyorlar, biz de gitmek istemiyoruz, bunun için tokuz, yeni yedik, iştiham yok, falan diyoruz. Bu sözlerimiz yalan sayılır mı?” Ne diyor Efendimiz (sas) biliyor musunuz? “**Yalan işte odur.**”^[1578] Neden peki Efendimiz (sas) bu kadar sert bir uyarı yapıyor? Nedeni belli: Dilini yalana alıştırmak, mü’mine yalan hiç ama hiç yakışmaz. Yalan ile iman bir kalpte bir arada olmaz. İşte mesaj budur.

Esmâ validemizin naklettiği rivayetlerden bir tanesi de yalancılık vasfı ile bilinen ahir zamanın en önemli fitnesi olan Deccal hakkındadır. Bir gün Resûlullah’ın (sas) sohbet meclisine dâhil olduğunda, Allah Resûlü’nün (sas) Deccal ile alakalı bazı bilgileri paylaştığına şahit oldu. Duyduklarından o kadar etkilendi ki Esmâ validemiz, gözyaşlarını tutamadı ve ağlamaya başladı. Onun ağladığını gören Efendimiz (sas): “Ey Esmâ! Niçin ağlıyorsun?” diye sordu. O da: “Ey Allah’ın Resûlü! Bizler karnımız aç iken

ekmeğın pişmesini bile bekleyemeyecek kadar sabırsız kimseleriz. Deccal çıktığı zaman kıtlık olursa halimiz nasıl olacak?” dedi. Bunun üzerine Efendimiz (sas) buyurdular ki: **“Ey Esmâ! O gün, siz Allah’ı tesbih eder ve kelime-i tevhide devam ederseniz aklıktan emin olursunuz.”** Bu müjde Hz. Esmâ’yı teselli etmişti. Sonrasında Efendimiz (sas) sözünü şöyle bitirdi: **“Ey Esmâ! Böyle feryat etmeye gerek yok. Eğer o gün ben hayatta olursam size siper olurum. Deccal çıktığında ben sağ olmazsam Allah mü’minler korur, yeter ki siz O’nu çokça zikredin.”**^[1579]

Esmâ validemizin rivayet ettiği hadislerden biri de budur. O, Suffa’nın bir talebesi olarak, tabi ki hocası olarak bize hep böyle önemli rivayetlerde bulunmuştur. Rivayet ettiği 81 hadis ile dinin anlaşılması, kavranılması ve tabi ki yaşanılması için hem o nesle hem bize nice önemli mesajlar iletmiştir.

Şöyle rivayet ettiği hadislerin bazılarının konu başlıklarını baksak, “Erkeğin hanımlara selam vermesi, Hz. Peygamber’in (sas) zırhının bir Yahudiye rehin bırakılması, emziren hanımla cinsi münasebet, Kur’an’daki bazı ayetlerin okunuş şekilleri, cihad için at beslemenin önemi, Sa’d b. Muâz’ın vefatı, Karı-koca ilişkilerinin ifşası, gıybetin kötülüğü ve buna engel olmanın önemi, ^[1580] ve daha neler neler, onun bize aktardığı rivayetlerde yerine alır.

Rabbim duyanlardan eylesin. Rabbim onun gibi, kadın-erkek hepimizin şahsiyetini; ilim, teslimiyet, vakar, mücadele ve sabır üzerine inşa etsin, bu anahtar kavramların hepsini bizlerin de hayatlarında diriltsin inşallah...

^[1506] Bkz. Heath W. Lowry - Feridun Emecen, “Trabzon”, *DİA*, XLI, 296, 297.

^[1507] Trabzon hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, Fatih’in şehri fethettiğinde buraya, suyunun ve havasının güzelliğinden, bir de insanların hareketliliğinden dolayı manası, “eğlence yeri ve coşkunluk” anlamına gelen “Tarb-ı Efsun” ismini verdiğini ifade etmektedir. Evliya Çelebi, *Seyahatname*, II, 451.

^[1508] Ahzab 33/23.

^[1509] İbn Mâce, “Mukaddime”, 17.

^[1510] Bu ifadeleri daha iyi kavrama adına şu ayet ve hadisi iyice anlamak zorundayız: **“Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.”** Nisa, 4/65.

“Sizden hiçbiriniz arzularını/hevâsını benim getirdiğim mesajlara uydurmadıkça yani tabi kılmadıkça kâmil manada iman etmiş olamaz.” Beğavî, *Mesâbihu’s-Sünne*, I, 160.

[1511] Bakara 2/155.

[1512] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 17, İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 350; İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 341.

[1513] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 341.

[1514] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 341.

[1515] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421.

[1516] Taberânî’de geçen rivayette Esmâ validemiz şöyle demektedir: “Resûlullah’ın kendilerinden biat aldığı kadınlar arasındaydım ve ben o zaman cesaretli, atılgan, genç bir kızdım.” Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XXIV, 163.

[1517] İbn’ül-Esîr, *Usdü’l-Ğâbe*, VII, 93, 94;

[1518] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421.

[1519] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 571; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XXIII, 26.

[1520] İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II, 25.

[1521] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 57; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 201.

[1522] Bu konudaki tespitleri görmek için bkz. Yıldırım, *Sahâbe İklimi*, I, 479-481.

[1523] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421; İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 341.

[1524] İbn Sa’d, *Tabakât*, IV, 285.

[1525] Buhârî, *Tarih*, VIII, 314.

[1526] İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 340.

[1527] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2584.

[1528] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 457.

[1529] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2473; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 74, 75.

[1530] Bu hâdis e İbn Sa’d’da şöyle aktarılmaktadır: Resûlullah (sas) hicretten önce Mekke’de iken Havvâ ilk dönemde İslâm’ı kabul etmiş, samimi bir Müslüman olmuş ve bu durum Resûlullah’a ulaşmıştı. Kays b. el-Hatîm, Mekke çarşılarından biri olan Zülmecâz’a geldi. Resûlullah (sas) da oraya gelip onu İslâm’a davet etti ve davetinde ısrarcı oldu. Kays dedi ki: “Çağır dığın şey ne güzeldir! Davet ettiğin şey güzeldir, ancak savaş beni bu çağrıdan alıkoydu.” Resûlullah (sas) ise ona ısrar etmeye ve künyesiyle hitap etmeye başladı. Ona “Ey Ebû Yezîd! Seni Allah’a [inanmaya]

çağırıyorum” dedi. Kays da ilk söylediğini tekrar ediyordu. Resûlullah (sas) şöyle buyurdu: “Ey Ebû Yezîd! Bana ulaştığına göre sen, dinini bırakmasından bu yana eşin Havvâ’ya kötü davranıyormuşsun. Allah’tan kork! Benim için onu koru ve ona dokunma.” Kays şöyle dedi: “Peki, ona değer vereceğim. İsteddiğini yapacağım. Ona iyilikten başka bir şey yapmayacağım.” Kays, bundan önce Havvâ’ya her türlü kötülüğü yapıyordu. Daha sonra Medine’ye gelip eşine, “Ey Havvâ, arkadaşın Muhammed ile karşılaştım. Benden, seni korumamı istedi. Allah’a yemin olsun ki, ona verdiğim sözü yerine getireceğim. İsteddiğini yapabilirsin. Vallahi benden sana asla zarar gelmeyecektir.” Bunun üzerine Havvâ, gizlemiş olduğu Müslümanlığını açığa vurdu. Kays da ona karışmadı. Bu olay üzerine konuşulur ve Kays’a şöyle denirdi: “Ey Ebû Yezîd! Eşin, Muhammed’in dinine tabi oldu.” Kays da şöyle derdi: “Ben Muhammed’e, ona kötülük etmemeye, onun hatırına onu korumaya söz verdim.” İbn Sa’d, *Tabakât*, X, 345, 346.

[1531] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 247.

[1532] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, V, 457.

[1533] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 637; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 335, 336; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, II, 106.

[1534] İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 637; İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 335, 336.

[1535] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, XXVI, 111.

[1536] Bakara 2/234.

[1537] Ebû Davûd, “Talak”, 36.

[1538] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 335, 336.

[1539] İbn Hacer, *Takrîb*, s. 522.

[1540] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, II, 461; İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 488.

[1541] Ali Osman Ateş, “Esmâ bint Yezîd”, *DİA*, XI, 423.

[1542] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421.

[1543] İbnü’l-Esîr, *Usdü’l-Ğabe*, VII, 16.

[1544] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 650.

[1545] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 650, 651.

[1546] İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 129; İbn’ül-Esîr, *Usdü’l-Ğâbe*, V, 175; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 36,37.

[1547] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 54; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 237; İbn’ül-Esîr, *el-Kâmil*, II, 83.

[1548] İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 54; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 237; İbn’ül-Esîr, *el-Kâmil*, II, 83.

[1549] O günü Mus'ab b. Umeyr (ra) şöyle anlatıyordu: "Allah'a yemin ederim ki o gün akşam olmadan önce Abdüleşheloğulları mahallesindeki erkek ve kadınların tamamı İslâm'a girdi. O gün, Abdüleşheloğulları mahallesi, halkı tamamen Müslümanlardan meydana gelen ilk mahalle olma şerefine nail oldu." İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 54; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 237.

[1550] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 17.

[1551] Esmâ validemiz, o biatın içeriğine dair de bize şu bilgiyi verir: "Resûlullah'a biat ettik ve bizi şu ayettekilerden (Mümtehine 60/12) sorumlu tuttu: **"...Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek..."** İbn Sa'd, *Tabâkat*, X, 9.

[1552] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2421; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 17; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 9.

[1553] Bu rivayetlerden bazılarını görmek için bkz. Ebû Davûd, "Hâtem", 8; Nesâî, "Zînet", 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 544, 545; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, XXIV, 178.

[1554] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 545.

[1555] Azimâbâdî, *Avnü'l-Ma'bud Şerhi Sünenî Ebî Davûd*, XI, 177.

[1556] Aliyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtîh*, VIII, 258.

[1557] Azimâbâdî, *Avnü'l-Ma'bud Şerhi Sünenî Ebî Davûd*, XI, 177; Aliyü'l-Kârî, *Mirkâtü'l-Mefâtîh*, VIII, 258.

[1558] İmâm-ı Rabbânî, *Mektûbat*, I, 164.

[1559] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 341.

[1560] İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 341.

[1561] İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, LXIX, 37, 38.

[1562] İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 2422; İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 18; İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, IV, 350; İbn Sa'd, *Tabakât*, X, 342.

[1563] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 355.

[1564] İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 356; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VII, 17.

[1565] İbnü'l-Esîr, *Usdü'l-Ğabe*, VII, 16; İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dımaşk*, LXIX, 32, 34.

[1566] Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 306.

[1567] Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefayât*, IX, 34.

[1568] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 257.

[1569] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 258.

[1570] İbn Hazm, *Cevâmiu's-Sîre*, s. 259.

[1571] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 575, 577.

[1572] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 575, 577.

[1573] Bu hakikati, Hz.Peygamber (sas) şöyle beyan ediyordu: “**Allah katındaki hissesini/değerini öğrenmek isteyen kimse, Allah’ın kendisinin yanındaki hissesine baksın.**” Süyûtî, *el-Câmiu’s-Sağîr*, VI, 49.

[1574] Beyhakî, *Şuabü’l-İmân*, VI, 420-421.

[1575] Beyhakî, *Şuabü’l-İmân*, VI, 420-421.

[1576] Beyhakî, *Şuabü’l-İmân*, VI, 420; İbn Kesîr, *Câmiu’l-Mesânîd*, XV, 290-291.

[1577] İbn Mâce, “Et’ıme”, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 547; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XXIII, 26.

[1578] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 464, 465; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, X, 230; Beyhakî, *Şuabü’l-İmân*, IV, 210.

[1579] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 560-561; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, XXIV, 159, 160.

[1580] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 541-586.

❦ Esmâ bint Yezîd'in Hayatından Mesajlar

❦ İlim, kulluk yolunun en temel azığı ve esasıdır. Kifayet miktarı ilmi elde etmek için gayret içerisinde ol ki, Allah'ı razı edecek amelleri kazanabilesin.

❦ Teslimiyet, marifet ve muhabbetin en temel meyvesi ve izharıdır. Allah'ın ve Resûlü'nün söylediği her şeye kayıtsız ve şartsız tabi ol ki, imanın tadına varabilesin.

❦ Vakar, ihsan şuurunun ve ihlâs bilincinin en önemli gereği ve şartıdır. İmanın temsiliyeti adına vakarı kuşanmalı, edeb, hayâ ve iffeti hayatında tesis etmelisin ki, bakanlara Allah'ı hatırlatabilesin.

❦ Mücadele, iman ettiğin ve tabi olduğun aziz İslâm'ın senden istediği bir sorumluluk ve vazifedir. Dine hizmet etmek, belli adamların işi değil, her Müslüman'ın işidir. Bu hakikati doğru anla ki, yatanlardan, çelme takanlardan, boş boş konuşanlardan değil, koşanlardan, gayret edenlerden, ter dökenlerden olabilesin.

❦ Sabır, zaferin anahtarı, neticeye ermenin en mühim vesilesidir. Allah adına ve Allah namına, O'nun adına yakışır bir biçimde, direnmeyi hayatının esası kıl ki, muradına erebilesin.

KAYNAKÇA

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, I-XLV, Müessesetü'r-Risale, Beyrut/Lübnan, 1429-2008.

ALİYYÜLKÂRÎ, Ebu'l-Hasen Nureddin Ali b. Muhammed, *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtü'l-Mesâbîh*, I-IX, Dârü'l-Fikr, Beyrut/Lübnan, 1422/2002.

ARI, Mehmet Salih, "Tuleyha b. Huveylid", *DİA*, XLI, 362-363, İstanbul, 2012.

ATEŞ, Ali Osman, "Esmâ bint Yezîd", *DİA*, XI, 423, İstanbul, 1995.

ATEŞİN, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıs'ta İslamî Kimlik Davası*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1996.

AYCAN, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA*, XIV, 427-428, İstanbul, 1996.

A'ZAMÎ, Küttâbü'n-Nebî, el-Mektebü'l-İslâmî, 1398/1978.

A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, *Dirâsât fi'l-Hadîsi'n-Nebevî ve Târîhu Tedvînihî*, el-Mektebetü'l-İslâmî, 1400/1980.

AZİMABÂDÎ, Ebû Abdurrahman Şerefülhak Muhammed, *Avnü'l-Ma'bûd Şerhu Sünen-i Ebî Dâvîd*, I-XV, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Dârü İhyâu't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1421/2001.

AZİMLİ, Mehmet, "Benî Süleym", *DİA*, XXXVIII, 55-56, İstanbul, 2010.

BEGAVÎ, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mes'ud, *Mesâbîhu's-Sünne*, I-IV, thk. Yusuf Abdurrahman el-Mera'shelî vd., Dârü'l-Ma'rife, Beyrut/Lübnan, 1407/1987.

BELÂZÜRÎ, Ebû'l-Abbas, Ahmed b. Yahya, *Ensâbü'l-Eşraf*, I-XIII, Dârü'l-Fikr, Beyrut, Lübnan, 1417/1996.

BELÂZÜRÎ, *Fütûhu'l-Büldân*, Terc. Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013.

BEYHAKÎ, Ebûbekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-VII, thk. Abdülmutî' Kal'acî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408/1988.

BEYHAKÎ, *Şuabu'l-Îmân*, I-IX, thk. Ebû Hacer Muhammed es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2008.

BİLÂDÎ, Âtık b. Ğays, *Mu'cemü'l-Meâlimü'l-Cuğrâfiyye fî Sîreti'n-Nebeviyye*, Dârü Mekke, Mekke 1402/1982.

BOSTAN, İdris, "Rize", *DİA*, XXXV, 147-151, İstanbul, 2008.

BOZKURT, Nebi, "Dârülhadis", *DİA*, VIII, 527-529, İstanbul, 1993.

BUHARÎ, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah, *el-Edebü'l-Müfred*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1409/1989.

- BUHÂRÎ, *Sahih el-Buhârî*, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk, 1436/2015.
- BUHARÎ, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-VIII, Dâiretü'l-Meârifi'l-Osmaniyye, Haydarâbad, t.y.
- CÂHİZ, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, I-IV, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Mektebetü'l-Hancı, Kahire, 1418/1998.
- CÂHİZ, *el-Mehâsin ve'l-Ezdâd*, Beyrut, 1423.
- CANAN, İbrahim, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 234-235, İstanbul, 1995.
- CEMİL PAŞA, Ekrem, *Kürdistan'ın Kısa Tarihi*, Doz Yayınları, İstanbul, 1988.
- CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara, 2009.
- CUM'A, Ahmed Halîl, *Nisaiü Ehli'l-Beyt fî Dav'i'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, Beyrut, 1415/1994.
- ÇAĞATAY, Neşet, *İslâm Dönemine Dek Arap Tarihi*, AÜİF Yayınları, Ankara, 1957.
- ÇELİKKOL, Yaşar, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014.
- DARİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen-i Darimî*, I-IV, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Darânî, Dârü'l-Muğnî, 1412/2000.
- DEMİRKENT, Işın, "İstanbul", *DİA*, XXIII, 205-212, İstanbul, 2001.
- DEYLEMÎ, Ebû Mansûr Şehredâr b. Şîrûye b. Şehredâr, *el-Firdevs bime'sûri'l-Hitâb*, I-V, thk. Es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1406/1986.
- DOĞAN, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat, İstanbul, t.y.
- EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi, es-Sicistanî, es-Sünen, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk, 1434/2013.
- EBÛ NU'AYM, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak b. Mûsâ b. Mihran el-İsfehânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabâkâtü'l-Asfiyâ*, I-X, Dârü's-Saadet, 1974/1394.
- EBÛ NU'AYM, *Ma'rifetü's-Sahâbe*, I-VII, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî, Dârü'l-Vatan, Riyad, 1419/1998.
- EBÛ NU'AYM, *Târîhu İsbehân*, thk. Seyyid Kisrevî Hasan, I-II, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- EBÛ UBEYD, Kasım b. Sellam, *Kitâbü'n-Neseb*, thk. Meryem Muhammed Hayrüdder', Dârü'l-Fikr, 1410/1989.
- EFENDİOĞLU, Mehmet, "Şürahbil b. Hasene", *DİA*, XXXIX, 268, İstanbul, 2010.
- EMECEN, Feridun, "Trabzon", *DİA*, XLI, 296-301, İstanbul, 2012.

EZRAKÎ, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdullah b. Ahmed, *Ahbâru Mekke ve Mâ Cae fihâ mine'l-Âsâr*, I-II, thk. Rüşdi es-Salih Melhas, Dârü'l-Endelüs, Beyrut, t.y.

FAYDA, Mustafa, *Allah'ın Kılıcı Hâlid b. Velîd*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2014.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, "Dârünnedve", *DİA*, VIII, 555-556, İstanbul, 1993.

GAZALÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Esmâillâhi'l-Hüsnâ*, thk. Besam Abdülvehhab el-Câlî, Kıbrıs, 1407/1987.

GÖYÜNÇ, Nejat, "Diyarbakır", *DİA*, IX, 464-469, İstanbul, 1994.

GÜRSOY, Cemal Reşit, "Kıbrıs", *DİA*, XXV, 370-371, İstanbul, 2002.

HÂKİM, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn I-IV*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.

HALAÇOĞLU, Yusuf, "Adıyaman", *DİA*, I, 377-379, İstanbul, 1988.

HALÎD, Muhammed, *Yeryüzü Yıldızları 60 Seçkin Sahâbe Hayatı*, Terc. Abdülkerim Akbaba, Bekâ Yayıncılık, İstanbul, 2011.

HAMÎDULLAH, Muhammed, *el-Vesâiku's-Siyâsiye*, terc. Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayınları, t.y.

HAMÎDULLAH, Hz. Peygamber'in Savaşları, terc. Nazire ErinçYurter, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.

HAMÎDULLAH, *İslâm Peygamberi*, terc. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul, 2015.

HAMÎDULLAH, "Hilfû'l-Fudûl", *DİA*, XVIII, 31-32, İstanbul, 1998.

HATİBOĞLU, İbrahim, "Nâfi'", *DİA*, XXXII, 286-287, İstanbul, 2006.

HAYRÎ, Ahmed, *el-İmâm el-Kevserî*, el-Mektebetü'l-Ezheriyyeti li't-Türâs, Mısır, 2000.

HEREVÎ, Ali b. Ebî Bekr b. Ali, *Kitâbü'l-İşârât ilâ Ma'rifeti'z-Ziyârât*, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kahire, 1423.

HEYSEMÎ, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân, *el-Mecmâu'z- Zevâid ve Menbâu'l Fevâid*, I-XX, Terc. Heyet, Ocak Yayınları, İstanbul, t.y.

İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed el-Kurtubî en-Nemerî, *Câmiu Beyânî'l-İlm ve Fadlihî*, I-II, Dârü İbni'l-Cevzî, 1414/1994.

İBN ABDİLBERR, *el-İstiâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.

İBN ABDİRABBİH, Ebû Amr Şihabuddin Ahmed b. Muhammed, *el-İkdü'l-Ferîd*, I-VIII, Dârü'l-Kütüi'l-İlmiyye, Beyrut, 1404.

İBN ASÂKİR, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Tarihu Dımaşk*, I-LXXX, Dârü'l-Fıkr, Beyrut, Lübnan, 1415/1995.

İBN DÜREYD, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan el-Ezdî, *el-İştikâk*, thk. Abdüselam Muhammed Harun, Dârü'l-Cîl, Lübnan, 1411/1991.

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim, *el-Musannef*, I-VII, thk. Kemâl Yusuf el-Hût, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409.

İBN HABİB, Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, *el-Muhabber*, thk. Ilse Lichtenstädter, Dârü'l-Afâki'l-Cedîde, Beyrut, t.y.

İBN HACER, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Ahmed el-Askalanî, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Dârü'r-Reşîd, Suriye, 1406/1986.

İBN HACER, *el-İsâbe fi Temyizi's-Sâhabe*, I-IV, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1425/2004.

İBN HACER, *Fethu'l-Bâri*, I-XIII, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Lübnan, 1410-1989.

İBN HAVKAL, Ebü'l-Kâsım Muhmammed el-Bağdâdî el-Mevsılî, *Sûretü'l-Arz*, I-II, Dârü Sâdır Ofset Leiden, Beyrut, 1938.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazmel-Fârisî ez-Zâhirî, *Cevâmiu's-Sîre (Siyerin Özü)*, terc. M. Salih Arı, Çıra Yayınları, İstanbul, 2004.

İBN HİBBÂN, Ebû Hatim Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban ed-Darimî el-Büstî, *es-Sikât*, I-IX, Haydarabad, 1393/1973.

İBN HİBBÂN, *Sahihu İbn Hibban*, I-XVIII, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1408/1988.

İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî, *es-Sîretü'n-Nebeviyye li İbn Hişam*, I-IV, thk. Velid b. Muhammed b. Selâme, Hâlid b. Muhammed b. Osman, Mektebetü's-Safâ, Kahire, 1422/2001.

İBN HURDÂZBİH, Ebu'l-Kâsım Ubeydullah b. Abdullah, *Kitâbü'l-Mesâlik ve'l-Memâlik*, Dârü Sâdır Ofset Leiden, Beyrut, 1889.

İBN KÂNİ, Ebü'l-Hüseyin Abdülbâkî b. Kâni el-Bağdâdî, *Mu'cemü's-Sahâbe*, I-III, Mektebetü'l-Ğurabâ, Medine-i Münevvere, 1418.

İBN KESİR, Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk. Mustafa Abdülvâhid, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1395/1976.

İBN KESÎR, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, I-XV, terc. Mehmet Keskin, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1994.

İBN KESÎR, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, I-XVI, terc. Bekir Karlığa ve Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.

İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Uyûnu'l-Ahbâr*, I-IV, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, Müessesetü'r-Risâle, Dımaşk, 1430/2009.

İBN MÂKÛLÂ, Ebû Nasr Ali b. Hibetullah b. Cafer, *el-İkmâl fî Raf'i'l-İrtiyâb ani'l-Mü'telefi ve'l-Muhtelefi fî'l-Esmâi ve'l-Künâi ve'l-Ensâb*, I-VII, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut/Lübnan, 1411/1990.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Fadl Cemaleddin Muhammed, *Lisanû'l Arab*, I-XVIII, Daru'l-İhya et-Turas el-Arabî, Beyrut, 1999/1419.

İBN MANZÛR, *Muhtasarı Târîhi Dımeşk*, I-XXIX, thk. Rûhiye en-Nuhâs-Riyad Abdülhamid Murat-Muhammed Mutî', Dârü'l-Fıkr, Dımeşk/Suriye, 1402/1984.

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*, I-XI, terc. Heyet, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.

İBN SALAH, Ebû Amr Takiyyüddin Osman b. Abdurrahman, *Mukaddimetü İbni's-Salah (Ma'rifetü Envâi Ulûmi'l-Hadîs)*, thk. Nureddin İtr, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1406/1986.

İBN ŞEBBE, Ömer b. Zeyd b. Ubeyde en-Nemerî el-Basrî, *Târîhu'l-Medîne*, I-IV, thk. Fehim Muhammed Şeltut, Cidde, 1399.

İBN ZENCEVEYH, Ebû Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe b. Abdullah el-Horasanî, *el-Emvâl li'bni Zenceveyh*, thk. Şâkir Zeyb Feyyaz, Merkezü'l-Melik Faysal, 1406/1986.

İBNÜ'L-CEVZÎ, Cemaleddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk I-XIX*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412/1992.

İBNÜ'L-CEVZÎ, *el-Mevzûât*, I-III, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, Medine, 1386/1966-1388/1968.

İBNÜ'L-CEVZÎ, *Telkîh'u fuhûm-i ehli'l-eser fî uyûni't-tarih ve's-siyer*, Şeriketü Dârü'l-Erkam b. Ebi-l Erkam, Beyrut, 1997.

İBNÜ'L-ESÎR, İzzuddin Ebü'l-Hasen, Ali b. Muhammed el-Cezerî, *el-Kâmil fî't-Tarih*, I-X, terc. Heyet, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2008.

İBNÜ'L-ESÎR, *Usdü-l Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahâbe*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1424/2003.

KALLEK, Cengiz, "Benî Esed", *DİA*, XI, 363-365, İstanbul, 1995.

KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi Minahi'l-Muhammediyye*, I-III, el-Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire/Mısır, t.y.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, *A'lâmü'n-Nisâ fî Âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, t.y.

KESLER, Muhammed Fatih, "Mücâhid b. Cebr", *DİA*, XXXI, 442-443, İstanbul, 2006.

KETTÂNÎ, Muhammed b. Abdulhay b. Abdulkebir el-Kettanî, *Hz. Peygamber'in Yönetimi el-terâtibu'l-idariyye I-II*, terc. Ahmet Özel, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

KEVSERÎ, Muhammed Zâhid, *Makâlâtü'l-Kevserî*, Mektebetü't-Tevfikiyye, Kahire, t.y.

KUZÂÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fre, *Müsnedü's-Şihâb*, I-II, thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1407/1986.

KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri, "Harre Savaşı", *DİA*, XVI, 245-247, İstanbul, 1997.

MAĞLUS, Sami b. Abdullah, *Siyer Atlası*, terc. Abdullah Karakaş, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.

MAKDÎSÎ, Muvaffakuddin Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme, *et-Tebyîn fî Ensâbi'l-Kureşsiyyîn*, thk. Muhammed Nâyif ed-Düleymî, Musul, 1402/1982.

MAKRÎZÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir, *İmtâü'l-Esmâ' bimâ linnebiyyi mine'l-Ahvâl ve'l-Emvâl ve'l-Hafedeti ve'l-Meta'*, I-XV, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420/1999.

MÂLİK B. ENES, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir, *el-Muvatta*, I-VIII, thk. Muhammed Mustafa el-A'zâmî, Abu Dabi, 1425/2004.

MÜSLİM, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahih-u Müslim*, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk, 1435/2014.

MÜTTAKÎ, Alauddin Ali b. Hüsameddin, *Kenzü'l-Ummâl fî Süneni'l-Ekvâl ve'l-Ef'âl*, I-XVI, thk. Bekrî Hayyânâ-Safve es-Sekâ, Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen en-Nesâî*, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk, 1435/2014.

NEVEVÎ, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî, *Şerhu Sahih-i Müslim*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, ty.

OKUMUŞ, Ejder, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde Diyarbakır", *Şarkiyat*, VII, 15-51, İstanbul, 2012.

ÖNKAL, Ahmet, "Müseylimetülkezzâb", *DİA*, XXXII, 90-91, İstanbul, 2006.

POLAT, İbrahim Ethem, *Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler*, Vadi Yayın Grubu, İstanbul, 2007.

RADÎ, Şerîf, *Nehcü'l-Belâğa*, şerh. Muhammed Abduh, Müessesetü'l-Maârif, Beyrut, 1416/1996.

REŞÎD B. ZÜBEYR, *Kitâbü'z-Zehâir ve't-Tuhaf*, thk. Muhammed Hamidullah, Matba'atü Hukûmetü'l-Kuveyt, Kuveyt, 1959.

SAFEDÎ, Salahuddin Halil b. Übeyk b. Abdullah, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, I-XXIX, thk. Ahmed el-Arnaût-Türkî Mustafa, Dârü İhyâü't-Türâs, Beyrut, 1420/2000.

SALLÂBÎ, Muhammed, *I. Halife Hz. Ebû Bekir (ra) Hayatı Dönemi ve Şahsiyeti*, terc. Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul, 2016.

SARIÇAM, İbrahim, "Hakîm b. Hizâm", *DİA*, XV, 187, İstanbul, 1997.

SEMHÛDÎ, Ebû'l-Hasen, Nûrüddin Ali b. Abdillâh b. Ahmed b. Ali el-Hasenî, *Vefâu'l-Vefâ bi Ahbârî Dârî'l Mustafa*, I-IV, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.

SİFÎL, Ebubekir, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 80-81, İstanbul, 2013.

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekir Celaleddin, *Târîhu'l-Hulefâ*, thk. Hamdi ed-Dimurdaş, Mektebetü Nizar Mustafa el-Bâz, 1425/2004.

SÜHEYLÎ, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdullah, *er-Ravdu'l-Unf fî Şerhi Sîreti'n-Nebeviyye*, I-VII, Dârü İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1412.

ŞÂH, Ebû'l-Hüseyn Mahbûb Ali - Velî, Abdurrahman Şâh, "eş-Şeyh Muhammed Zâhid el-Kevşerî: Hayâtühu ve a'mâlühü", *ed-Dirâsâtü'l-İslâmiyye*, VI/3, 73-90, İslâmâbâd, 1971.

ŞÂMÎ, Şemseddin Muhammed b. Yusuf, *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd fî Sîreti Hayri'l-İbâd ve Zikri Fedâilîhî ve A'lâmü Nübüvvetihî ve Ef'âlühû ve Ahvâlühû fî'l-Mebdei ve'l-Meâd I-XII*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavviz, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1414/1993.

ŞÂMÎ, Salih Ahmed, *Tehzîbü Hilyeti'l-Evliyâ ve Tabakâti'l-Asfiyâ li-Ebî Nuaym el-İsfehânî*, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1419/1998.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali, *Dürrü's-Sehâbe fî Menâkibi'l-Karâbe ve's-Sahâbe*, thk. Hüseyin b. Abdullah el-Umerî, Dımeşk, 1404/1984.

TABERÂNÎ, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, I-XXV, thk. Hamdi b. Abdurrahman es-Selefî, Mektebetü İbn Teymiyye, Kâhire, 1415/1994.

TABERÂNÎ, *el-Mu'cemü's-Sağîr*, I-II, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1405/1985.

TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir b. Yezîd el-Âmulî et-Taberî el-Bağdâdî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, I-XI, Dârü't-Türâs, Beyrut, 1387.

TABERÎ, Ebü'l-Abbâs Muhibbüddîn Ahmed b. Abdillâh b. Muhammed, *er-Riyâdû'n-Nadira fî Menâkıbi'l-Aşera*, I-IV, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sahih Sünenü't-Tirmizî*, Müessesetü'r-Risale, Dımaşk, 1434/2013.

TUNCEL, Metin, "Kilis", *DİA*, XXVI, 5-8, İstanbul, 2002.

TUNCEL, "Tunceli", *DİA*, XLI, 378-380, İstanbul, 2012.

TUNCEL, "Yalova", *DİA*, XLIII, 306-308, İstanbul, 2013.

TURAN, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980.

TÜLÜCÜ, Süleyman, Lebîd b. Rebîa", *DİA*, XXVII, 121-122, İstanbul, 2003.

UĞUR, Mücteba, "Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf", *DİA*, X, 228, İstanbul, 1994.

VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer, *Fütûhu's-Şâm*, I-II, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1997.

VÂKİDÎ, *Kitâbü'l-Meğâzî*, I-III, thk. Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, Beyrut, 1409/1989.

YARDIM, Ali, "Dârülhadis", *DİA*, VIII, 529-532, İstanbul, 1993.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Zâhid Kevserî", *DİA*, XLIV, 77-80, İstanbul, 2013.

YILDIRIM, Muhammed Emin, *Arslan Pençesi, Hamâset Kahramanı/Sa'd b. Ebî Vakkâs*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2013

YILDIRIM, *Asr-ı Saâdet'te Ticaret ve Tüccar Sahâbîler*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2014.

YILDIRIM, *Dârü'l-Erkam, Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2008.

YILDIRIM, *Efendimiz'i (sas) Sahâbe Gibi Sevmek*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2011.

YILDIRIM, *Efendimiz'in (sas) Havârisi ve İhlâs Abidesi Zübeyr b. Avvâm*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2011.

YILDIRIM, Hz. Peygamber'in (sas) Albümü, Siyer Yayınları, İstanbul, 2010.

YILDIRIM, *İnsanî İlişkilerde İlâhî Ölçü*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2004.

YILDIRIM, *Sahâbe İklimi, I-II*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2015.

YILDIRIM, *Sahâbeyi Nasıl Anlamalıyız?*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2007.

YILDIRIM, *Tarihi ve Sosyal Yapısıyla Siyer Coğrafyası*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2018.

YILDIRIM, *Ümmetin Emini Ebû Ubeyde b. Cerrâh*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2012.

YILDIRIM, *Yaşayan Şehit/Şehîdü'l-Hayy Talha b. Ubeydullah*, Siyer Yayınları, İstanbul, 2012.

YILDIRIM, Osman (ed.), *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara, 2000.

YİĞİT, İsmail, "Emevîler", *DİA*, XI, 87-104, İstanbul, 1995.

ZEHEBÎ, Ebû Abdullah, Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Siyeru Alâmi'n-Nübelâ I-XXV*, thk. Heyet, Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

ZİRİKLÎ, Hayruddin b. Mahmud b. Muhammed b. Ali, *el-A'lâm Kamûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-Arab ve'l-müstarebîn ve'l-müsteşrikîn I-VIII*, Dârü'l-İlm lil-Mâliyyîn, 2002.

